

การล้มมนา

การใช้กฎหมายอิสลาม

ในเขตจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส ยะลา และสตูล

กระทรวงยุติธรรม

พ.ศ. ๒๕๖๕

การสัมมนา

การใช้กฎหมายอิสลาม

ในเขตจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส ยะลา และสตูล

กระทรวงยุติธรรม

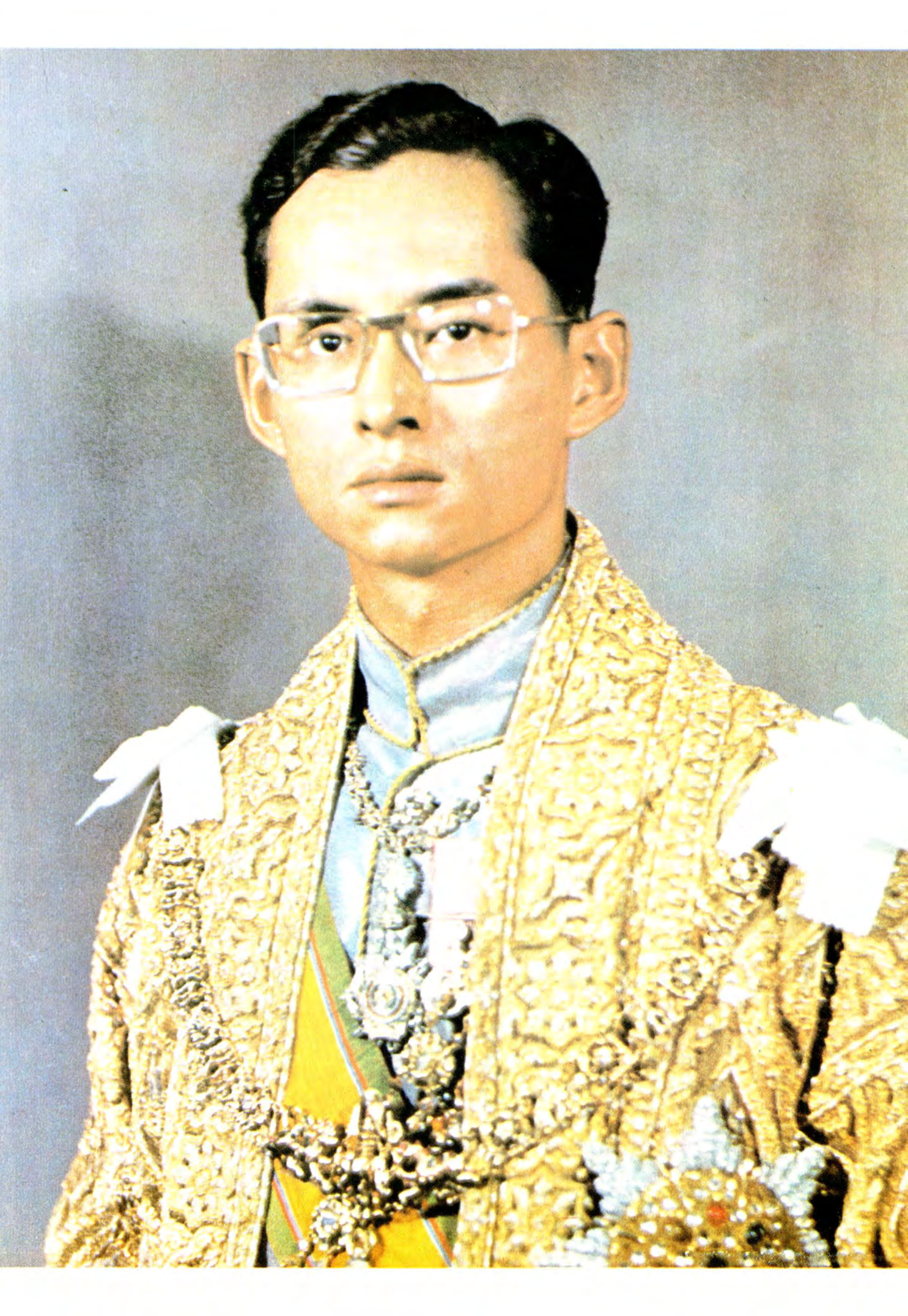
พ.ศ. ๒๕๖๕

ชวนพิมพ์

ชวนประหยัด พิมพ์ประทีปใจ

ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 469 ถนนพระสุเมรุ ตำบลบวรนิเวศน์ กรุงเทพมหานคร
โทร. 2810541 , 2822114 นาย ชวน ครองคราม ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา พ.ศ.2526

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาพิจารณาเห็นว่า ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนา ตลอดจนเอกสารที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อแจกแก่ผู้เข้าร่วมสัมมนา เช่น หลักกฎหมายอิสลาม ตลอดจนบทความที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามนั้น ล้วนแล้วแต่มีคุณค่า สมควรที่จะได้มีการจัดพิมพ์ให้เป็นรูปเล่มขนาดมาตรฐานเป็นการถาวร และเผยแพร่ไปสู่ประชาชนตลอดจนข้าราชการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายอิสลาม ให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย และหลักการสำคัญในกฎหมายอิสลาม อันจักทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชาติแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นผลให้ชาติมั่นคงสถาพรสืบไป ความดำริของคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้รับการตอบสนองอย่างแข็งขันจากคุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ซึ่งเป็นกรรมการผู้หนึ่งในคณะกรรมการดำเนินการฯ โดยท่านรับเป็นผู้จัดทำค่าใช้จ่ายในการพิมพ์หนังสือ ตั้งแต่มีการประชุมคณะกรรมการดำเนินการฯ ครั้งที่ ๑/ ๒๕๒๔ และต่อมาเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๒๕ ท่านก็ได้มีหนังสือตอบยืนยันว่า ยินดีจัดหาเงินค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือและเตรียมไว้พร้อมแล้ว ดังนั้น คณะผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้จึงดำเนินการจัดพิมพ์ตามความดำริของคณะกรรมการดำเนินการฯ อย่างเร่งด่วน

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้มีอยู่ ๒ ส่วน คือ **ส่วนแรก** ว่าด้วยการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม โดยตรง เริ่มตั้งแต่คำสั่งของท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม การประชุมครั้งแรกของคณะกรรมการดำเนินการฯ จนถึงวันสัมมนาที่หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ท่านจะได้สัมผัสบรรยากาศของการสัมมนาอย่างครบถ้วน ทั้งในการประชุมกลุ่มย่อยและในการประชุมใหญ่ ภายหลังจากการสัมมนา คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ซึ่งมีท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน คณะกรรมการชุดนี้ได้มีการประชุมเพื่อพิจารณาผลจากการสัมมนาที่หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ และนำมติของที่ประชุมเสนอให้คณะรัฐมนตรีรับทราบและดำเนินการต่อไป ภารกิจของคณะกรรมการทั้งสองชุดก็เป็นอันยุติลง

ส่วนที่สอง ว่าด้วยเอกสารทางวิชาการซึ่งประมวลขึ้นเพื่อแจกแก่ผู้เข้าร่วมสัมมนา เริ่มตั้งแต่หลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งใช้อยู่ในศาลจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล รวมทั้งศาลจังหวัดเบตง และท่านจะได้ทราบความเป็นมาของการแปลหลักกฎหมายอิสลามเล่มนี้จากหนังสือคำตอบของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเราได้รวบรวมไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ถัดจากนั้นจะเป็นการรวบรวมตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายอิสลามและบทความที่บรรดาท่านผู้พิพากษาและนักวิชาการเขียนไว้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในวารสารกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งบทความที่ท่านผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลามได้กรุณาเขียนให้เป็นพิเศษเนื่องในการสัมมนาครั้งนี้ ล้วนแล้วแต่เพิ่มคุณค่าให้แก่หนังสือเล่มนี้ทั้งสิ้น

คณะผู้จัดทำเชื่อมั่นว่าหนังสือเล่มนี้จักเป็นหนังสือเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เล่มแรกที่สมบูรณ์ที่สุดและเป็นประโยชน์มากที่สุดทั้งในขณะนี้ และในอนาคต ซึ่งข้าราชการผู้รับราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องมีไว้เป็นคู่มือในการปฏิบัติงาน และในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับราษฎรในท้องถิ่นนั้น ๆ

หนังสือเล่มนี้คงไม่อาจเสร็จสิ้นลงอย่างสมบูรณ์ หากปราศจากเสียซึ่งความอนุเคราะห์ของ *คุณหญิง สมาร ภูมิณรงค์* ซึ่งนอกจากจะได้อนุเคราะห์ในเรื่องการจัดหาเงินทุนในการพิมพ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ท่านและ *คุณวินัย สมะฮะฮัน* รองเลขาธิการจุฬาราชมนตรี ยังช่วยกรุณาตรวจสอบความถูกต้องของหลักกฎหมายอิสลามอีกครั้งหนึ่งก่อนดำเนินการจัดพิมพ์ อันเป็นความกรุณาแก่คณะผู้จัดทำอย่างหาที่เปรียบมิได้ จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และเราจะเว้นเสียมิได้ที่จะต้องขอขอบคุณต่อเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีดถอดเทปของศาลจังหวัดสงขลา เจ้าหน้าที่กองฝึกอบรมสัมมนา สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ *นายไพศาล บุญเกิด* และ *นางสาวสุมนา บุปผเวส* ซึ่งเหน็ดเหนื่อยจากการสัมมนาและการรวบรวมต้นฉบับ ตลอดจนการพิสูจน์อักษรอย่างดียิ่ง จนทำให้หนังสือเสร็จเรียบร้อยปรากฏแก่ตาของท่าน ณ บัดนี้

วิชา มหาคุณ

บรรณาธิการ

กันยายน ๒๕๒๕

สารบัญ

หน้า

คำนำ	
ความเป็นมาของการจัดพิมพ์หนังสือ	๑
คำสั่งกระทรวงยุติธรรม ที่ ๔๗๒/ ๒๕๒๔	
เรื่อง ตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	๔
วันที่การประชุมคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ครั้งที่ ๑/ ๒๕๒๔	๖
โครงการสัมมนา	๑๑
กำหนดการสัมมนา	๑๕
รายชื่อผู้เข้าสัมมนา	๑๗
หัวข้อประชุมกลุ่มย่อย	๒๔
รายชื่อผู้เข้าประชุมกลุ่มย่อย	๒๕
คำแนะนำเกี่ยวกับการสัมมนา	๓๑
รายชื่อวิทยากร	๓๓
รายชื่อเจ้าหน้าที่	๓๓
คำกล่าวรายงานของนายโสภณ รัตนากร รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)	
ในพิธีเปิดการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	๓๔
คำกล่าวตอบของ ฯพณฯ มารุต บุญนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม	
ในพิธีเปิดการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	๓๕
รายงานในพิธีปิดการสัมมนา ของอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๔	๓๖
คำปราศรัย ของ นายโสภณ รัตนากร รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)	
ในพิธีปิดการสัมมนา	๓๗
คำบรรยายเรื่อง นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้	๓๘
การอภิปรายในหัวข้อ “การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของตะโตะยุติธรรม”	๔๗
รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๑	๖๕
รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒	๗๑
รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๓	๗๖
รายงานการประชุมใหญ่	๘๒
รายงานสรุปผลการประชุมใหญ่	๑๓๐
หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ยธ ๐๔๐๑/ ๕๒๔๒	
เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	๑๔๐

	หน้า
หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ สร. ๐๒๐๒/ ๘๒๒๔	
เรื่อง ขออนุมัติแก้ไขเพิ่มเติมบุคคลในคณะกรรมการ รวม ๔ คณะ	๑๔๒
บันทึกข้อความ เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	๑๔๓
หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ยธ ๐๔๐๑/ ๒๕๕๔๖	
เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	๑๔๔
บันทึกการประชุมคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	
ครั้งที่ ๑/ ๒๕๒๕	๑๕๐
บันทึกการประชุมคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	
ครั้งที่ ๒/ ๒๕๒๕	๑๕๕
บันทึกการประชุมคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม	
ครั้งที่ ๓/ ๒๕๒๕	๑๖๓

ภาคผนวก

ความเป็นมาของการแปลกฎหมายอิสลามของกระทรวงยุติธรรม	๑๗๑
หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก	
	มาตรา
ข้อความเบื้องต้น	๑-๒๑ ๒๑๗

บรรพ ๑

ครอบครัว

ลักษณะ ๑ การสมรส

หมวด ๑ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป	๒๒-๒๘	๒๒๖
หมวด ๒ วลี	๒๙-๔๘	๒๒๘
หมวด ๓ เงื่อนไขแห่งการสมรส	๔๙-๕๓	๒๓๕
หมวด ๔ อียาบและกอบูล	๕๔-๕๖	๒๓๘
หมวด ๕ พยานในการสมรส	๕๗-๖๐	๒๓๙

ลักษณะ ๒ สัมพันธ์แห่งสามีภริยา

หมวด ๑ การปฏิบัติและอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา	๖๑-๗๐	๒๔๐
หมวด ๒ เวรอยู่ร่วมกับภริยาแต่ละคนของสามี	๗๑-๘๐	๒๔๔

ลักษณะ ๓ การขาดจากการสมรส

หมวด ๑ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป	๘๑	๒๔๖
หมวด ๒ พิธีดอละกั	๘๒-๑๐๙	๒๔๗
หมวด ๓ พิธีพะซัค	๑๑๐-๑๑๗	๒๕๔
หมวด ๔ พิธีสาบาน	๑๑๘-๑๒๑	๒๕๗
หมวด ๕ ตัตรีพะซัค	๑๒๒-๑๒๘	๒๕๘

ลักษณะ ๔ พันธกรณีเนื่องแต่การร่วมประเวณี การสมรส หรือการขาดจากการสมรส

หมวด ๑ อีชีกาห์เวิน	๑๒๙-๑๔๑	๒๕๙
หมวด ๒ มุดอะห์	๑๔๒-๑๔๔	๒๖๒
หมวด ๓ อิดดะห์	๑๔๕-๑๖๑	๒๖๓
หมวด ๔ การอุปการะเลี้ยงดูในระหว่างอิดดะห์	๑๖๒-๑๖๓	๒๗๒
หมวด ๕ พิธีรอยะฮ์	๑๖๔-๑๖๖	๒๗๓

ลักษณะ ๕ ผู้บุพการีและผู้สืบสันดาน

หมวด ๑ บุตร	๑๖๗-๑๖๘	๒๗๔
หมวด ๒ อำนาจปกครองและอำนาจเลี้ยงดู	๑๖๙-๑๗๘	๒๗๕
หมวด ๓ ค่าน้ำนมและค่าเลี้ยงดูบุตร	๑๗๙-๑๘๓	๒๗๘
หมวด ๔ ค่าอุปการะเลี้ยงดู	๑๘๔-๑๘๗	๒๗๙

บรรพ ๒

มรดก

ลักษณะ ๑ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป	๑๘๘-๑๙๕	๒๘๐
ลักษณะ ๒ การแบ่งปันมรดกแก่ทายาท	๑๙๖-๒๐๓	๒๘๒
ลักษณะ ๓ การแบ่งส่วนมรดกภาคพ็รดู	๒๐๔-๒๑๖	๒๘๔
ลักษณะ ๔ การแบ่งส่วนมรดกภาคอะซอบะห์	๒๑๗-๒๒๑	๒๘๘
ลักษณะ ๕ การแบ่งส่วนมรดกภาคชะวิลฮ์ฮาม	๒๒๒-๒๒๕	๒๙๐
ลักษณะ ๖ พิณัยกรรม	๒๒๖-๒๓๐	๒๙๒

รวมกฎหมายและบทความเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม

พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙	๒๙๓
พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑	๒๙๕

	หน้า
ข้อคิดเกี่ยวกับหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัว.....	พูน จักรเสน ๒๙๘
กฎหมายอิสลาม.....	พิพัฒน์ จักรราษฎร์ ๓๐๔
อะโตะยุติธรรม.....	กำธร พันธุลาภ ๓๒๓
กฎหมายอิสลาม.....	พินตำรวจโท วันชัย แย้มกลิ่น ๓๓๑
กฎหมายพิเศษใน ๔ จังหวัดภาคใต้.....	อุทัย บูรณสมภพ ๓๓๙
กฎหมายครอบครัวอิสลาม.....	มนัส วงศ์พานิช ๓๕๐
กฎหมายเรื่องเมียมาก.....	ศิริ ว. อัครนนท์ ๓๕๔
อะโตะยุติธรรม.....	วิศิษฐ์ ลิมานนท์ ๓๕๗
กฎหมายอิสลามและอะโตะยุติธรรม.....	คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ ๓๖๘
การใช้กฎหมายอิสลาม.....	เด่น โต๊ะมีนา ๓๗๒
การใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก.....	อดุล บินฮอาด ๓๗๕
แนวกฎหมายอิสลามลักษณะมรดก.....	ณรงค์ ศิริปะชะนะ ๓๗๙

รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ) กล่าวรายงานในพิธีเปิดการสัมมนา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกล่าวเปิดการสัมมนา

ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ บรรยายในที่ประชุมสัมมนา

การอภิปรายเรื่อง “การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของคณะตุ้ะยุติธรรม”

การประชุมกลุ่มย่อย

การประชุมกลุ่มใหญ่

ความเป็นมาของการจัดพิมพ์หนังสือ

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม

ที่..... วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๕

เรื่อง การจัดพิมพ์หนังสือสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

ขอประทานเสนอ ท่านปลัดกระทรวงฯ

ตามที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดให้มีการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาเห็นสมควรให้จัดพิมพ์หนังสือสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามขึ้น โดยคุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ รับจะเป็นผู้จัดหาค่าใช้จ่ายในการพิมพ์หนังสือดังกล่าวตามบันทึกการประชุมคณะกรรมการดำเนินการฯ ครั้งที่ ๑/ ๒๕๒๔ นั้น

กระผมได้รวบรวมต้นฉบับหนังสือที่จะจัดพิมพ์ คิดเป็นหนังสือประมาณ ๕๒ ยก ราคาเล่มละ ๔๕ บาท ๒,๐๐๐ เล่ม ราคา ๙๐,๐๐๐ บาท ค่าทำปก ค่าบล็อก และค่าเช่าเล่ม ประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งกระผมได้มีหนังสือแจ้งให้คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ ทราบ และคุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ ได้มีหนังสือแจ้งมาว่า ยินดีจัดหาเงินดังกล่าวและเตรียมไว้พร้อมแล้ว ดังเอกสารที่แนบมาท้ายบันทึกนี้

จึงขอประทานเสนอมาเพื่อโปรดทราบ

วิชา มหาคุณ

(นายวิชา มหาคุณ)

กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนา

ทราบ

ส. รัตนากร

๒๗ ก.ย. ๒๕

ที่ ยธ ๐๔๐๓/ ๒๖๐๔๗

กระทรวงยุติธรรม

๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง การจัดพิมพ์หนังสือสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

เรียน คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์

ตามที่ได้มีการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาเห็นสมควรให้จัดพิมพ์หนังสือสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามขึ้น โดยท่านรับจะเป็นผู้จัดหาค่าใช้จ่ายในการพิมพ์หนังสือตามบันทึกการประชุมคณะกรรมการดำเนินการฯ ครั้งที่ ๑/ ๒๕๖๕ นั้น

กระผมได้รวบรวมต้นฉบับหนังสือที่จะจัดพิมพ์แล้ว คิดเป็นหนังสือประมาณ ๕๒ ยก ราคาเล่มละ ๔๕ บาท ๒,๐๐๐ เล่ม ราคา ๙๐,๐๐๐ บาท ค่าทำปก ค่าบล็อก และค่าเช่าเล่มประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

วิชา มหาคุณ

(นายวิชา มหาคุณ)

กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนา

สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

โทร. ๒๒๒๑๘๑๖

หอประชุมส่วนกลาง ตรอกโรงภาษี (เก่า)
บางรัก กรุงเทพมหานคร

๑๓ กันยายน ๒๕๒๕

เรื่อง การจัดพิมพ์หนังสือสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

เรียน เลขาธิการคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนา

อ้างถึง หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ยธ ๐๔๐๓/๒๖๐๔๗ ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๕

ตามหนังสือดังกล่าวแจ้งว่าคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม จะจัดพิมพ์หนังสือสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามขึ้น โดยขอให้ดิฉันเป็นผู้จัดหาค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือเป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) นั้น

ดิฉันขอเรียนว่า ยินดีจัดหาเงินดังกล่าวและเตรียมไว้พร้อมแล้ว เมื่อท่านดำเนินการจัดพิมพ์เสร็จขอได้โปรดแจ้งให้ดิฉันทราบ เพื่อจะได้มอบเงินให้เป็นการจัดพิมพ์ต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

สมร ภูมิณรงค์

(คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์)

คณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนา

การใช้กฎหมายอิสลาม

โทรศัพท์ ๒๓๔๗๗๗๓ สำนักงาน

โทรศัพท์ ๒๒๑๔๘๑๙ ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง

คำสั่งกระทรวงยุติธรรม ที่ ๔๗๒/๒๕๒๔

เรื่อง ตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

ด้วยกระทรวงยุติธรรมได้พิจารณาเห็นว่า นับตั้งแต่พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ใช้บังคับเป็นกฎหมายมาจนถึงปัจจุบันนี้ แม้จะเป็นเวลานานแล้ว แต่ยังมีหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในจังหวัดดังกล่าวบางส่วนขาดความเข้าใจในเจตนารมณ์ของกฎหมาย ทำให้การปฏิบัติงานหรือส่งการคลาดเคลื่อนไปจากที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ สมควรที่จะได้มีการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ขึ้น เพื่อแก้ปัญหาขัดข้องดังกล่าว จึงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามขึ้น ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

๑. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)	เป็นประธานกรรมการ
๒. นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตต์	เป็นรองประธานกรรมการ
๓. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	เป็นกรรมการ
๔. นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์	เป็นกรรมการ
๕. นายอุทัย หิรัญโต	เป็นกรรมการ
๖. นายมะเนาะ ยูเด็น	เป็นกรรมการ
๗. นายณรงค์ ศิริประชะนะ	เป็นกรรมการ
๘. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	เป็นกรรมการ
๙. นายอดุล บินสอาด	เป็นกรรมการ
๑๐. นายสิน ดารามัน	เป็นกรรมการ
๑๑. นายหะยีแวมะ หะยีวันอาหมัดฮูเซ็น ปานากาแข็ง	เป็นกรรมการ
๑๒. นายนิเดร์ วาบา	เป็นกรรมการ
๑๓. นายสอาด กะดี	เป็นกรรมการ
๑๔. นายอารง สุทธาศาสน์	เป็นกรรมการ
๑๕. นายเด่น โต๊ะมีนา	เป็นกรรมการ
๑๖. นายประสพสุข บุญเดช	เป็นกรรมการ
๑๗. นายวิชา มหาคุณ	เป็นกรรมการและเลขานุการ
๑๘. หัวหน้ากองฝึกอบรมและสัมมนา สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. ดำเนินการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เพื่อให้ส่วนราชการที่มีหน่วยงานเกี่ยวข้องกับประชาชนในเขตจังหวัดดังกล่าวได้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ และอาจเสนอแนะแนวทางแก้ไขกฎหมายอันจะเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานในเขตจังหวัดดังกล่าว
๒. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ อันเกี่ยวกับการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

สั่ง ณ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

(ลงชื่อ) **มารุต บุนนาค**

(นายมารุต บุนนาค)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

**บันทึกการประชุมคณะกรรมการดำเนินการ
จัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม
ครั้งที่ ๑/๒๕๒๔**

**วันจันทร์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๔
ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม**

ผู้เข้าประชุม

๑. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)
นายโสภณ รัตนากร	ประธานกรรมการ
๒. นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตรต์	รองประธานกรรมการ
๓. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	กรรมการ
๔. นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์	กรรมการ
๕. นายอุทัย หิรัญโต	กรรมการ
๖. นายมะเนาะ ยูเด็น	กรรมการ
๗. นายณรงค์ ศิริปะชะนะ	กรรมการ
๘. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	กรรมการ
๙. นายอดุล บินสอาด	กรรมการ
๑๐. นายสิน ดารามัน	กรรมการ
๑๑. นายหะยีแวมะ หะยีวันอาหมัดฮูเซ็น ปานากาเซ็ง	กรรมการ
๑๒. นายนิเดร์ วาบา	กรรมการ
๑๓. นายสอาด กะดี๊ะ	กรรมการ
๑๔. นายเด่น โต๊ะมีนา	กรรมการ
๑๕. นายประสพสุข บุญเดช	กรรมการ
๑๖. นายวิชา มหาคุณ	กรรมการและเลขานุการ

ผู้ไม่ได้เข้าประชุม

๑. นายอารง สุทธาศาสน์	กรรมการ
ไปราชการต่างประเทศ
๒. ผู้อำนวยการกอง กองคลัง
สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
ติดตามการ
๓. หัวหน้ากองฝึกอบรมและสัมมนา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
ติดตามการ

เริ่มประชุมเวลา ๙.๑๕ น.

ประธานฯ กล่าวเปิดประชุมและขอบคุณกรรมการทุกท่านที่มาร่วมประชุม แล้วขอให้กรรมการร่วมกันพิจารณาร่างโครงการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ไปตามลำดับหัวข้อ

๑. หลักการและเหตุผล

ที่ประชุมมีมติเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

๒. วัตถุประสงค์ในการสัมมนา

นายเด่น โต๊ะมีนา ได้แถลงว่าตนได้ทำบันทึกลงวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๔ เสนอต่อกระทรวงยุติธรรมให้ทั่วประเทศมีโอกาสใช้กฎหมายอิสลาม และเห็นว่าควรใช้ในจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามอยู่ ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ ๒๖ จังหวัด

ประธานฯ ได้ให้ข้อคิดว่า วัตถุประสงค์ในการสัมมนานี้วางไว้กว้าง ๆ ข้อเสนอแนะของนายเด่น โต๊ะมีนา อาจจะเอาไว้พูดในรายละเอียดในเรื่องหัวข้อสัมมนา

ที่ประชุมมีมติเห็นชอบด้วยกับวัตถุประสงค์ในการสัมมนา ข้อ ๒.๑, ๒.๒ และ ๒.๓ โดยไม่มีการแก้ไข

๓. หัวข้อสัมมนา

ประธานฯ ขอให้ที่ประชุมพิจารณาหัวข้อในการบรรยาย หรืออภิปรายควบคู่ไปกับกำหนดการสัมมนา ซึ่งได้จัดทำไว้

สำหรับข้อเสนอแนะของนายเด่น โต๊ะมีนา ที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ ๒ นั้น ประธานฯ ได้ให้ข้อสังเกตว่า

๑. เนื่องจากระยะเวลาของการสัมมนามีจำกัด หากเติมหัวข้อนี้ลงไปจะทำให้มีหัวข้อการสัมมนา มากเกินไปในเวลาอันจำกัดนี้

๒. เกรงว่าจะกระทบถึงเรื่องการเมือง

แล้วที่ประชุมได้พิจารณารายละเอียดในเรื่องหัวข้อสัมมนา และมีมติดังต่อไปนี้

ข้อ ๓.๑ หัวข้อในการบรรยายหรืออภิปราย

๓.๑.๑ นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับ ๔ จังหวัดภาคใต้ เปลี่ยนเป็นนโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๑.๒ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลาม กับบทบาทและคุณสมบัติของตะโต๊ะยุติธรรม

๓.๑.๒.๑ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

๓.๑.๒.๒ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

๓.๑.๒.๓ ให้เติมคำว่า “และฐานะ” เป็น บทบาทและฐานะของตะโต๊ะยุติธรรม

๓.๑.๒.๔ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

ข้อ ๓.๒ หัวข้อในการประชุมกลุ่ม

กลุ่มที่ ๑ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

๓.๒.๑ ให้เติมคำว่า “และตำรวจ” เป็น ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และตำรวจ

๓.๒.๒ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

๓.๒.๓ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข และให้เพิ่ม

๓.๒.๔ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ
กลุ่มที่ ๒ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

๓.๒.๕ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

๓.๒.๖ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข
กลุ่มที่ ๓ บทบาท ฐานะและคุณสมบัติของตะต๊ะยุติธรรม

๓.๒.๗ ให้เติมคำว่า “และฐานะ” เป็น บทบาทและฐานะของตะต๊ะยุติธรรม

๓.๒.๘ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

๔. ผู้เข้าร่วมสัมมนาและผู้ได้รับเชิญ

ก. ส่วนกลาง

ให้เพิ่ม เจ้ากรมพระธรรมนูญ หรือผู้แทน จุฬาราชมนตรี อธิบดีกรมการศาสนา หรือผู้แทน และผู้แทน กอ.รมน.

ข. ส่วนภูมิภาค

ให้แก่ผู้บังคับการตำรวจภูธรเขต ๔ หรือผู้แทน เป็นผู้บัญชาการตำรวจภูธร ๔ หรือผู้แทน

ให้เพิ่มผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้แทน

ให้แก่ปลัดกิ่งอำเภอ เป็น ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ

ให้เปลี่ยนตัวแทนสถาบันอิสลามอำเภอละ ๑ คน เป็น ประธานและกรรมการอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ และจังหวัดสงขลา จังหวัดละ ๓ คน รวม ๑๕ คน

และให้เพิ่มบุคคลดังต่อไปนี้

– ผู้กำกับการตำรวจภูธร ๔ จังหวัดภาคใต้ หรือผู้แทน ๔ คน

– อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

– ศึกษาธิการจังหวัด ๔ จังหวัดภาคใต้ ๔ คน

– คณะกรรมการจัดสัมมนาฯ ๑๕ คน

– อาจารย์ ๔ จังหวัดภาคใต้ ๔ คน

ค. ผู้สังเกตการณ์

ให้ตัดคณะกรรมการจัดสัมมนาฯ ซึ่งไม่ใช่ผู้เข้าร่วมสัมมนาออก และเพิ่มผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา

๕. ระยะเวลาในการสัมมนา

กำหนดให้เป็นวันเสาร์ที่ ๑๓ และวันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕

๖. สถานที่จัดสัมมนา

ที่ประชุมเห็นชอบให้จัดที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมอบหมายให้อธิบดีผู้พิพากษภาค ๔ รับผิดชอบในการติดต่อสถานที่สัมมนา ซึ่งจะใช้หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่

๗. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

เห็นชอบให้กองฝึกอบรมและสัมมนา สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ รับผิดชอบดำเนินการ

๘. ค่าใช้จ่าย

ข้อ ๘.๑ และ ๘.๒ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

ข้อ ๘.๓ กรณีบุคคลภายนอก จะทำเรื่องขอเบิกโดยทำความตกลงกับกระทรวงการคลัง

๙. ประเมินผล

ที่ประชุมเห็นชอบด้วย

แล้วที่ประชุมได้พิจารณากำหนดการสัมมนา และมีมติดังต่อไปนี้

วันแรก (วันเสาร์)

ให้เลื่อนเวลาลงทะเบียนจาก ๘.๐๐ – ๙.๐๐ น. เป็น ๗.๓๐ – ๘.๐๐ น. พิธีเปิดการสัมมนา เวลา ๘.๓๐ – ๙.๐๐ น. และเลื่อนเวลาให้เร็วขึ้น ๓๐ นาที ทุกชั่วโมง

และได้กำหนดผู้บรรยาย และผู้อภิปรายในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

– การบรรยายเรื่อง “นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผู้บรรยาย นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา (หรือเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ หรือผู้แทน)

– การอภิปรายเรื่อง “การใช้กฎหมายอิสลาม และบทบาทของคณะตุลาการ” ผู้ดำเนินการอภิปราย เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ ผู้อภิปราย นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ นายเด่น โต๊ะมีนา คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ และนายอดุล บินสอาด

– การประชุมกลุ่มเรื่อง “ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม ใน ๔ จังหวัดภาคใต้” ประธานกลุ่ม นายอุทัย หิรัญโต เลขานุการกลุ่ม นายพรเพชร วิชิตชลชัย

– การประชุมกลุ่มเรื่อง “ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้” ประธานกลุ่ม นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตต์ เลขานุการกลุ่ม นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์

– การประชุมกลุ่มเรื่อง “บทบาท ฐานะและคุณสมบัติของคณะตุลาการ” ประธานกลุ่ม นายมะเนาะ ยูเด็น เลขานุการกลุ่ม นายประสพสุข บุญเดช

วันที่สอง (วันอาทิตย์)

ให้เปลี่ยนเวลาพักกลางวัน ๑๒.๐๐ – ๑๓.๑๕ น. เป็น ๑๒.๐๐ – ๑๓.๓๐ น. ประชุมใหญ่ (ต่อ) และพิจารณาข้อเสนอแนะ เวลา ๑๓.๓๐ – ๑๖.๓๐ น. และปิดการสัมมนา เวลา ๑๖.๓๐ น.

การแต่งกายของผู้เข้าร่วมสัมมนา

ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มีการแก้ไข

และที่ประชุมได้พิจารณาและมีมติในเรื่องอื่น ๆ ดังนี้

๑. เอกสาร ที่ประชุมเห็นสมควรพิมพ์กฎหมายอิสลามแจกผู้เข้าร่วมสัมมนา และมอบหมายให้อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ ไปดำเนินการตรวจสอบกฎหมายฉบับดังกล่าวที่ใช้ในศาลจังหวัดทั้ง ๔ จังหวัดให้ตรงกันแล้วมอบให้นายมะเนาะ ยูเด็น เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์ต่อไป

สำหรับเอกสารประกอบการบรรยายหรืออภิปราย ให้ขอจากผู้บรรยายหรืออภิปรายก่อนสิ้นเดือนกุมภาพันธ์

ให้พิมพ์เอกสาร ๑๐ ชุดที่ให้คณะกรรมการพิจารณานี้แจกผู้เข้าร่วมสัมมนาด้วย

๒. การอภิปรายเรื่อง การใช้กฎหมายอิสลาม และบทบาทของตะโตะยุติธรรม แบ่งหัวข้อและผู้อภิปราย ดังนี้

- บทบาท ฐานะและคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรม ผู้อภิปราย นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์
- ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก ผู้อภิปราย นายอดุล บินสอาด
- ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับที่ดินและอื่น ๆ ผู้อภิปราย นายเด่น โต๊ะมีนา และคุณหญิง

สมร ภูมิณรงค์

๓. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ รับผิดชอบหาทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการพิมพ์หนังสือประมวลผลการสัมมนาครั้งนี้ ซึ่งเป็นเงินประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๔. นายเด่น โต๊ะมีนา รับผิดชอบ กอ.รมน. ให้ช่วยสนับสนุนเงินค่าอาหารระหว่างการสัมมนา
เลิกประชุมเวลา ๑๒.๓๐ น.

สุนา บุปผเวส

(นางสาวสุนา บุปผเวส)

เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม ๔

ผู้บันทึกการประชุม

วิชา มหาคุณ

(นายวิชา มหาคุณ)

กรรมการและเลขานุการ

ผู้ตรวจบันทึกการประชุม

โครงการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

๑. หลักการและเหตุผล

ด้วยนับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๓๕ ปีแล้ว ยังไม่เคยมีหน่วยราชการใด หรือสถาบันใด จัดให้มีการประชุมหรือสัมมนาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายฉบับดังกล่าวนี้เลย ซึ่งเป็นเหตุให้มี ปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเกิดขึ้นอยู่เนือง ๆ

ในการที่จะแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทุกหน่วย และสถาบันต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามมา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และหาข้อยุติในปัญหาต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อทางราชการ และประชาชนชาวไทย ที่นับถือศาสนาอิสลามโดยทั่วกัน

กระทรวงยุติธรรม จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม เพื่อจะได้มีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นให้หมดไป

๒. วัตถุประสงค์ในการสัมมนา

๒.๑ เพื่อให้ศาลและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทราบถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย และปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ในเขตท้องที่ ๔ จังหวัดภาคใต้

๒.๒ เพื่อพิจารณาว่ากฎหมายนี้จะมีผลใช้บังคับนอกศาลได้เพียงใดหรือไม่

๒.๓ เพื่อให้มีโอกาสดูแลเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

๓. หัวข้อสัมมนา

๓.๑ หัวข้อในการบรรยายหรืออภิปราย

๓.๑.๑ นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๑.๒ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลาม กับบทบาทและคุณสมบัติของตะต๊ะยุติธรรม

๓.๑.๒.๑ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก

๓.๑.๒.๒ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับที่ดินและอื่น ๆ

๓.๑.๒.๓ บทบาทและฐานะของตะต๊ะยุติธรรม

๓.๑.๒.๔ คุณสมบัติของตะต๊ะยุติธรรม

๓.๒ หัวข้อในการประชุมกลุ่ม

กลุ่มที่ ๑ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

๓.๒.๑ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจ

๓.๒.๒ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ดิน

๓.๒.๓ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร

๓.๒.๔ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ

กลุ่มที่ ๒ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

๓.๒.๕ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก

๓.๒.๖ ปัญหาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๕๕๙

กลุ่มที่ ๓ บทบาท ฐานะและคุณสมบัติของตะไต่ะยุติธรรม

๓.๒.๗ บทบาทและฐานะของตะไต่ะยุติธรรม

๓.๒.๘ คุณสมบัติของตะไต่ะยุติธรรม

๔. ผู้เข้าร่วมสัมมนาและผู้ได้รับเชิญ

ก. ส่วนกลาง

- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
- รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)
- เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ
- คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ผู้แทนเจ้ากรมพระธรรมนูญ
- ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
- ผู้แทนกรมการศาสนา
- ผู้แทน กอ.รมน.
- ผู้แทนคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ

ข. ส่วนภูมิภาค (ในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้)

- ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ผู้แทนกองทัพภาค ๔ ๒ คน
- ผู้แทนกองบัญชาการตำรวจภูธร ๔
- ผู้กำกับการตำรวจภูธร ๔ จังหวัดภาคใต้ ๔ คน
- ผู้ว่าราชการจังหวัด ๔ คน
- นายอำเภอ ๒๘ คน

- ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ ๕ คน
- อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ที่ดินจังหวัด ๗ คน
- ที่ดินอำเภอ ๒๕ คน
- ศึกษาธิการจังหวัด ๔ จังหวัดภาคใต้ ๓ คน
- สรรพากรจังหวัด ๗ คน
- อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
- ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ๕ คน
- ผู้พิพากษา ๙ คน
- ตะโตะยุติธรรม ๘ คน
- ประธานและกรรมการอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้และจังหวัดสงขลา จังหวัดละ ๓ คน รวม ๑๕ คน
- คณะกรรมการจัดสัมมนา ๑๒ คน
- จำศาล ๔ จังหวัดภาคใต้ ๔ คน
- รวม ๑๕๓ คน

ค. ผู้สังเกตการณ์

- นายกสภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา
- นายกเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่
- นายอำเภอหาดใหญ่
- ผู้แทน กอ.รมน.
- สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจภูธรอำเภอ ๖ คน
- รองเลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ
- ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสงขลา
- ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวงสงขลา
- ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา
- ผู้อำนวยการกอง กองวิชาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ
- ผู้พิพากษาประจำกระทรวง ๒ คน
- อัยการจังหวัดยะลา
- ผู้แทนสมาคมทนายความ ๔ คน
- อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้แทนกรมที่ดิน
- รวม ๒๕ คน

๕. ระยะเวลาในการสัมมนา

วันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕

๖. สถานที่จัดสัมมนา

หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

๗. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

กองฝึกอบรมและสัมมนา สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

๘. งบประมาณ

๘.๑ หมวดค่าใช้จ่าย

- ค่าเครื่องพิมพ์ เป็นเงิน	๒,๑๒๔ บาท
- ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าที่พัก เป็นเงิน	๕๔,๕๒๐ บาท
- ค่าพาหนะเดินทาง เป็นเงิน	๖๗,๗๒๒ บาท
- ค่าเช่าสถานที่ เป็นเงิน	๓,๐๐๐ บาท
- ค่าพิธีเปิด-ปิด เป็นเงิน	๔๐๐ บาท
- ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	๑,๐๐๐ บาท
รวมเป็นเงิน	<u>๑๖๘,๑๖๖ บาท</u>

๘.๒ หมวดค่าวัสดุ

- ค่าเอกสาร เป็นเงิน	๓๒,๕๘๐ บาท
- ค่าพิมพ์ เป็นเงิน	๘๘๕ บาท
- รวมเป็นเงิน	<u>๓๓,๔๖๕ บาท</u>

๘.๓ หมวดค่าตอบแทน

- ค่าตอบแทนวิทยากร เป็นเงิน	๔๕๐ บาท
รวมเป็นเงินทั้งสิ้น	<u>๒๐๓,๐๘๑ บาท</u>

๙. ประเมินผล

ประเมินผลหลังจากเสร็จสิ้นการสัมมนา

กำหนดการ
การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี
นราธิวาส ยะลา และสตูล
ระหว่างวันเสาร์ที่ ๑๓ ถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕
ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

วันเสาร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๕

๐๗.๓๐ – ๐๙.๐๐ น.

๐๘.๓๐ – ๐๙.๐๐ น.

๐๙.๐๐ – ๑๐.๐๐ น.

ผู้บรรยาย

๑๐.๐๐ – ๑๐.๑๕ น.

๑๐.๑๕ – ๑๒.๐๐ น.

ผู้อภิปราย

ผู้ดำเนินการอภิปราย

๑๒.๐๐ – ๑๓.๓๐ น.

๑๓.๓๐ – ๑๕.๐๐ น.

กลุ่มที่ ๑

ประธาน

ลงทะเบียน รับเอกสาร

พิธีเปิดการสัมมนา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธาน

รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)

กล่าวรายงาน

การบรรยายเรื่อง “นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้”

นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา

ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

หยุดพัก

การอภิปรายในหัวข้อ “การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของตะโต๊ะยุติธรรม”

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง

นายเด่น โต๊ะมีนา เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์

นายอดุล บินสอาด ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล

นายเชียร เจริญวัฒนา เลขานุการส่งเสริมงานตุลาการ

หยุดพักกลางวัน

ประชุมกลุ่มย่อย โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

พิจารณาเรื่อง “ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้”

นายอุทัย หิรัญโต ผู้อำนวยการกอง กองประสานราชการ

กรมการปกครอง

เลขานุการกลุ่ม

กลุ่มที่ ๒

ประธาน

เลขานุการกลุ่ม

กลุ่มที่ ๓

ประธาน

เลขานุการกลุ่ม

๑๕.๐๐ – ๑๕.๑๕ น.

๑๕.๑๕ – ๑๖.๔๕ น.

นายพรเพชร วิชิตชลชัย ผู้พิพากษาประจำกระทรวง

พิจารณาเรื่อง “ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้”

นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตรต์ อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๕

นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์ ผู้พิพากษาประจำกระทรวง

พิจารณาเรื่อง “บทบาท ฐานะและคุณสมบัติของตะไต้ะยุติธรรม”

นายมะเนาะ ยูเด็น คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นายประสพสุข บุญเดช ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง

หยุดพัก

ประชุมกลุ่มย่อยต่อ

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕

๐๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น.

ประธาน

เลขานุการ

ผู้ช่วยเลขานุการ

๑๒.๐๐ – ๑๓.๓๐ น.

๑๓.๓๐ – ๑๖.๓๐ น.

๑๖.๓๐ น.

ประชุมใหญ่ รายงานสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย และการอภิปราย
ของผู้ร่วมสัมมนา

นายโสภณ รัตนากร รองปลัดกระทรวงยุติธรรม

นายวิชา มหาคุณ ผู้พิพากษาประจำกระทรวง

นายพลประสิทธิ์ ฤทธิ์รักษา หัวหน้ากองฝึกอบรมและสัมมนา

หยุดพักกลางวัน

ประชุมใหญ่ต่อ พิจารณาข้อเสนอแนะ

พิธีปิดการสัมมนา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธาน

อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๕ กล่าวรายงาน

สุภาพบุรุษ – ชุดสากล เครื่องแบบหรือชุดไทย

สุภาพสตรี – แต่งกายสุภาพ

การแต่งกาย

รายชื่อผู้เข้าสัมมนา

ส่วนกลาง

๑. นายมารุต บุณนาค	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
๒. นายโสภณ รัตนาก	รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)
๓. นายเชียร เจริญวัฒนา	เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ
๔. นายสัญญาชัย สัจจวานิช	คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๕. นายวิศิษฐ์ ลิขานนท์	รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง
๖. พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไว	ผู้แทน กอ.รมน.
๗. พ.อ. วิเชียร พิสุทธิลาภ	ผู้แทนกรมพระธรรมนูญ
๘. น.อ. วิวัฒน์ สัตยานนท์ ร.น.	ผู้แทนคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ
๙. นายอุทัย หิรัญโต	ผู้อำนวยการกอง กองประสานราชการ กระทรวงมหาดไทย
๑๐. นายสุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ	ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา
๑๑. นายมานิศ วิทยานนท์	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๑๒. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง
๑๓. นายณรงค์ ศิริประชะนะ	กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
๑๔. นายอารง สุทธาศาสตร์	อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๕. นายเด่น โต๊ะมีนา	เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
๑๖. นายประสพสุข บุญเดช	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
๑๗. นายไพบุลย์ จิระสุนทร	ผู้อำนวยการกอง การคลัง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม
๑๘. นายวิชา มหาคุณ	ผู้พิพากษาประจำกระทรวง
๑๙. นายพลประสิทธิ์ ฤทธิ์รักษา	ผู้พิพากษาประจำกระทรวง หัวหน้ากองฝึกอบรมและสัมมนา

จังหวัดปัตตานี

๒๐. นายปรีดา มุตตาหารัช	ผู้ว่าราชการจังหวัด
๒๑. พ.ต.อ. ชูชาติ ทศนเสถียร	ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด
๒๒. นายพร้อม จัลวรรณา	สรรพากรจังหวัด
๒๓. นายจำแลง บุญเจริญ	ผู้ช่วยสรรพากรจังหวัด
๒๔. นายไพบุลย์ จุลการ	สมุหบัญชี
๒๕. นายทวี สุวรรณพงศ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานสรรพากร
๒๖. นายสุพล กาญจนพงศ์	ศึกษาธิการจังหวัด
๒๗. นายถาวร ศิริโชติ	เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด

๒๘. นายบรรลือ หอมหวล
๒๙. นายประทีป เชี่ยวชาญยนต์
๓๐. นายฤกษ์ สมนัดียนุชิต
๓๑. ร.อ. สุชาติ บำรุงกรรม
๓๒. นายไพโรจน์ สุคนธปฏิภาค
๓๓. นายมลฑล ชื่นกลิ่น
๓๔. นายวิเชียร สุนทรนนท์
๓๕. นายเจษฎา อูร์พีพัฒน์พงศ์
๓๖. นายเน้นทชัย สุนทรพิพิธ
๓๗. นายสถิตย์ แสงศรี
๓๘. นายกฤษ มะหะหมัด
๓๙. นายมนตรี มามะ
๔๐. นายเชษฐพงศ์ สุวรรณดารา
๔๑. นายปรีชา แก้วมณี
๔๒. นายทวี จิระโร
๔๓. นายมะดิง ลีเดร์
๔๔. นายอุดม บุญวรรณโณ
๔๕. นายมิตร พิพิธภักดิ์
๔๖. นายโกมล ดวงสอดศรี
๔๗. นายมัญญ รัชชาชิต
๔๘. นายสุขุม บุญศรัทธา
๔๙. นายมะเนาะ ยูเด็น
๕๐. นายเหม สุไลมาน
๕๑. นายจำลอง สุขศิริ
๕๒. นายอิศเรศ ชัยรัตน์
๕๓. นายธนสิทธิ์ นิลกำแหง
๕๔. นายภูเขียบ อัญพัรี
๕๕. นายนิเดร์ วาบา
๕๖. นายวิเศษ เพ็ญจิต
๕๗. นายหะยีอัปดุลรามัน จะปะกียา
๕๘. นายนิเล็ก สุไลมาน
๕๙. นายหะยีอัปดุลเลาะ อาเก็บอูไร

- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดิน
- นายช่างรังวัด
- นักวิชาการที่ดิน
- นายอำเภอเมืองปัตตานี
- นายอำเภอยะหริ่ง
- นายอำเภอยะรัง
- นายอำเภอหนองจิก
- นายอำเภอโคกโพธิ์
- นายอำเภอสายบุรี
- นายอำเภอปะนาเระ
- นายอำเภอมายอ
- ปลัดอำเภอฯ ไม้แก่น
- ปลัดอำเภอฯ ทุ่งยางแดง
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองปัตตานี
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอยะหริ่ง
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอยะรัง
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอหนองจิก
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอโคกโพธิ์
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอสายบุรี
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอปะนาเระ
- เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอมายอ
- คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์อำนวยการบริหาร
- จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
- ผู้พิพากษา
- ผู้พิพากษา
- ตะโต๊ะยุติธรรม
- ตะโต๊ะยุติธรรม
- จำศาล
- รองประธานกรรมการอิสลาม
- กรรมการอิสลาม
- กรรมการอิสลาม

จังหวัดนราธิวาส

๖๐. นายชิต นิลพานิช	ผู้ว่าราชการจังหวัด
๖๑. พ.ต.อ. สาโรจน์ จินตวิโรจน์	ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด
๖๒. นายวิเชียร ชูพงศ์	สรรพากรจังหวัด
๖๓. นายกาญจน์ อินทองคำ	ศึกษาธิการจังหวัด
๖๔. นายมนัส แดงสุภา	เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด
๖๕. นายเชวง จันทสุวรรณ	นายอำเภอเมืองนราธิวาส
๖๖. ร.ต. ภิรมย์ สุขภาคกุล	นายอำเภอสุไหงปาดี
๖๗. นายสุพร สิทธิกัน	นายอำเภอระแงะ
๖๘. นายกิตติ กิตติโชควัฒนา	นายอำเภอรีโอเสาะ
๖๙. นายโชติ ชัชชมเกตุ	นายอำเภอแว้ง
๗๐. นายอารยะ วิวัฒน์วานิช	นายอำเภอตากใบ
๗๑. นายอำนวยการ สงวนนาม	นายอำเภอเยื้อง
๗๒. นายสวัสดิ์ แก้วทงนงค์	นายอำเภอบาเจาะ
๗๓. ร.ต. หิรัญ ศิษฏโกวิท	นายอำเภอสุไหงโก-ลก
๗๔. นายนิยม ถิ่นพั่งงา	นายอำเภอศรีสาคร
๗๕. นายจิต ผสมพงษ์	ปลัดอำเภอฯ สุคีริน
๗๖. นายภิญโญ พรหมหิตาทร	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองนราธิวาส
๗๗. นายจารึก ละอองผล	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอสุไหงปาดี
๗๘. นายสมบัติ สิงคิวิบูลย์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอระแงะ
๗๙. นายสุรกิจ โกสิยพันธ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอรีโอเสาะ
๘๐. นายชวลิต เอียดแก้ว	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอแว้ง
๘๑. นายธวัช พฤกษ์สุนันท์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอตากใบ
๘๒. นายอรุณ ยุติวงศ์สันติ	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเยื้อง
๘๓. นายปรีชา ศรีบริรักษ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอบาเจาะ
๘๔. นายหนันทโย เพชรพันธ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอสุไหงโก-ลก
๘๕. นายปรีชา บุญญานันท์	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
๘๖. นายนิก หนูเจริญ	ผู้พิพากษา
๘๗. นายชัยฤทธิ์ ลีลาเกรียงศักดิ์	ผู้พิพากษา
๘๘. นายสิน ดารามัน	ตะไต่ตะยุติธรรม
๘๙. นายอุมาร์ ตอยิบ	ตะไต่ตะยุติธรรม
๙๐. นายวรวิทย์ วาสนารักษ์	จำศาล
๙๑. นายเรวัต ราชมุกดา	ประธานกรรมการอิสลาม

๙๒. นายอาดรี หะยีอาแซ

กรรมการอิสลาม

๙๓. นายหามิ สาและ

กรรมการอิสลาม

จังหวัดยะลา

๙๔. นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา

ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

๙๕. ร.ต. นิสิต อัลภาชน์

ผู้ว่าราชการจังหวัด

๙๖. พ.ต.อ. บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ

ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด

๙๗. นายนิรันดร์ สุทธาท

สรรพากรจังหวัด

๙๘. นายอรุณ เฉลิมเผ่า

ศึกษาธิการจังหวัด

๙๙. นายจรรยา ดวงจิโน

เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด

๑๐๐. ร.อ. ขวลิต กะลัมพะเหติ

นายอำเภอเมืองยะลา

๑๐๑. นายธงชัย กิตติประसार

นายอำเภอยะหา

๑๐๒. ร.อ. นิคม อัลภาชน์

นายอำเภอเบตง

๑๐๓. นายปริญญา อุดมทรัพย์

นายอำเภอบันนังสตา

๑๐๔. นายสุนทร บุญปลัดมภ์

นายอำเภอรามัน

๑๐๕. นายสวิน วุฒิกูมิ

นายอำเภอธารโต

๑๐๖. นายเวียงวิทย์ ศรีชมภูมิ

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองยะลา

๑๐๗. นายยูไล โรจนหัสติน

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอยะหา

๑๐๘. นายภิญโญ ศิริวชิระ

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเบตง

๑๐๙. นายพัน ช่วยนะ

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอบันนังสตา

๑๑๐. นายแดง สุคนธรปฏิภาค

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอรามัน

๑๑๑. นายกนก พรรณรักษา

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

๑๑๒. นายพินิจ สายสะอาด

ผู้พิพากษา

๑๑๓. นายจรัญ ภักดีธนากุล

ผู้พิพากษา

๑๑๔. นายสกนธ์ กฤตยวงศ์

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง

๑๑๕. นายบุรณ เทพบุรณะ

ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเบตง

๑๑๖. นายหะยีแวมะ หะยีวันอาหมัด

ฮูเซ็น ปานากาเซ็ง

ตะไต้ะยุติธรรม

๑๑๗. นายอาซิส เบ็ญหาวัน

ตะไต้ะยุติธรรม

๑๑๘. นางสาวณัญจนา มณี

จำศาล

๑๑๙. นายประวัตติ เชื้อชุมพล

จำศาลจังหวัดเบตง

๑๒๐. นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน

ประธานกรรมการอิสลาม

๑๒๑. นายไพศาล ยิงสมาน
๑๒๒. นายหะยีอามัด ดาเตะ

เลขานุการกรรมการอิสลาม
กรรมการอิสลาม

จังหวัดสตูล

๑๒๓. นายวิโรจน์ ราชรักษ์
๑๒๔. พ.ต.อ. อรรถพล แซ่มสุวรรณวงศ์
๑๒๕. นายเจิม สมมาตร
๑๒๖. นายเชื้อชาย นานันต์
๑๒๗. นายชัยโรจน์ ศิริพร
๑๒๘. นายเจริญ จันทรวงศ์
๑๒๙. นายจรัสศักดิ์ วัชรบุตร
๑๓๐. นายนรินทร์ พานิชกิจ
๑๓๑. ร.อ. วิวัฒน์ เรืองมณี
๑๓๒. นายฤดี ชูสุวรรณ
๑๓๓. นายสวัสดิ์ จำนงค์รัตน์
๑๓๔. นายการุณ สุขลจิต
๑๓๕. นายสัมพันธ์ สมจิตต์
๑๓๖. นายพีธี อุปปาดิก
๑๓๗. นายมณูญ เฉลิมช่วง
๑๓๘. นายสุจินต์ สรรเพชรนิยม
๑๓๙. นายสอาด กะติ๊ะ
๑๔๐. นายมะหระา ปังหลีเส็น
๑๔๑. นายทวีศักดิ์ พลอินทร์
๑๔๒. นายอดุล บินสอาด
๑๔๓. นายบาหรี มาหรีม
๑๔๔. นายอาชีซัน บินสอาด
๑๔๕. นายฮัจยีบาโหมร ยากะจี

ผู้ว่าราชการจังหวัด
ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด
สรรพากรจังหวัด
เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด
นายอำเภอเมืองสตูล
นายอำเภอควนกาหลง
นายอำเภอละงู
นายอำเภอทุ่งหว้า
ปลัดอำเภอฯ ควนโดน
ปลัดอำเภอฯ ท่าแพ
เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองสตูล
เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอละงู
เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอทุ่งหว้า
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
ผู้พิพากษา
ตะไต้ะยุติธรรม
ตะไต้ะยุติธรรม
จำศาล
ประธานกรรมการอิสลาม
รองประธานกรรมการอิสลาม
เลขานุการกรรมการอิสลาม
กรรมการอิสลาม

จังหวัดสงขลา

๑๔๖. นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตต์
๑๔๗. รองศาสตราจารย์
นายแพทย์ทองจันทร์ หงส์ดารมภ์
๑๔๘. พล.ต.ต. ชวน ศรีประสิทธิ์

อธิบดีผู้พิพากษามาถ ๙
อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้แทนกองบัญชาการตำรวจภูธร ๔

๑๔๙. นายหะยีสะมะแอ ยีชะเด
 ๑๕๐. นายหะยีอัลดุลฮาหลิ้ม มันอารีย์
 ๑๕๑. นายจิต สีนบรรจงจิต

รองประธานกรรมการอิสลาม
 กรรมการอิสลาม
 กรรมการอิสลาม

จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๕๒. นายสุพล รักษ์ปราชญ์
 ๑๕๓. นายทวีศักดิ์ ดาโอะ

ผู้แทนกองทัพภาคที่ ๔
 ผู้แทนกองทัพภาคที่ ๔

ผู้สังเกตการณ์

๑๕๔. นายไอลถ โกศิน
 ๑๕๕. นายเอนก โรจนไพบุลย์
 ๑๕๖. นายเกร่ง สุวรรณวงศ์
 ๑๕๗. ร.ต. ปรียา กุลมัย
 ๑๕๘. พ.อ. สมนึก สุรฤทธิโยธิน
 ๑๕๙. พ.ต.ท. พงษ์ยุทธ ไชยเศรษฐ์
 ๑๖๐. พ.ต.ท. เกษียร ชำรงค์ศักดิ์
 ๑๖๑. พ.ต.ท. อนันท์ ศรีมณี
 ๑๖๒. พ.ต.ต. โอภาส สานะเสน
 ๑๖๓. พ.ต.ต. ชัชวาล เขียวเวช
 ๑๖๔. พ.ต.ต. อิม โภคา
 ๑๖๕. นายอัศวินวิทย์ สุมาวงศ์
 ๑๖๖. นายอริราช มณีภาค
 ๑๖๗. นายอรรถนิตติ ดิษฐอำนาจ
 ๑๖๘. นายวิชิน สุขนทีธรรม
 ๑๖๙. นายกนก อินทร์มพรรย์
 ๑๗๐. นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์
 ๑๗๑. นายพรเพชร วิชิตชลชัย
 ๑๗๒. นายสุรินทร์ สกลยา
 ๑๗๓. นายประจักษ์ รัตน์กุล
 ๑๗๔. นายชำนาญ ญ นคร
 ๑๗๕. นายประสิทธิ์ กาญจนบุษย์

นายกสมาคมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา
 นายกเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่
 นายอำเภอหาดใหญ่
 ผู้แทน กอ.รมน.
 สวญ.สภอ. ยะหา
 สวญ.สภอ. เบตง
 สวญ.สภอ. รามัน
 สวญ.สภอ. เมืองยะลา
 สวญ.สภอ. บ้านนิงस्ता
 สวญ.สภอ. ชารโต
 รองเลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ
 ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา
 ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสงขลา
 ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวงสงขลา
 ผู้อำนวยการกอง กองวิชาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ
 ผู้พิพากษาประจำกระทรวง
 ผู้พิพากษาประจำกระทรวง
 อัยการจังหวัดยะลา
 ผู้แทนสมาคมทนายความจังหวัดปัตตานี
 ผู้แทนสมาคมทนายความจังหวัดนราธิวาส
 ผู้แทนสมาคมทนายความจังหวัดยะลา

๑๗๖. นายประสาธ ฤกษ์ประสิทธิ์

๑๗๗. นางสาวกมลทิพย์ คติการ

๑๗๘. นายประพัฒน์ หวานใจ

ผู้แทนสมาคมทนายความจังหวัดสงขลา

อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นิติกร กรมที่ดิน

หัวข้อประชุมกลุ่มย่อย

กลุ่มที่ ๑

พิจารณาเรื่อง “ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้”

หัวข้อประชุม

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจ
๒. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ดิน
๓. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร
๔. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ

กลุ่มที่ ๒

พิจารณาเรื่อง “ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้”

หัวข้อประชุม

๑. ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก
๒. ปัญหาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๕๘๙

กลุ่มที่ ๓

พิจารณาเรื่อง “ฐานะและคุณสมบัติของตะไต่ะยุติธรรม”

หัวข้อประชุม

๑. บทบาทและฐานะของตะไต่ะยุติธรรม
๒. คุณสมบัติของตะไต่ะยุติธรรม

รายชื่อผู้เข้าประชุมกลุ่มย่อย

กลุ่มที่ ๑

ประธานกลุ่ม

นายอุทัย หิรัญโต

ผู้อำนวยการกอง กองประสานราชการ กรมการปกครอง
กระทรวงมหาดไทย

ผู้เข้าประชุมกลุ่ม

๑. นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา
๒. พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไว
๓. พล.ต.ต. ชวน ศรีประสิทธิ์
๔. พ.อ. วิเชียร พิสุทธิลาภ
๕. นายปรีดา มุตตาหารัช
๖. นายชิต นิลพานิช
๗. นายจำลอง สุขศิริ
๘. นายเน็ก หนูเจริญ
๙. นายพินิจ สายสะอาด
๑๐. พ.ต.อ. บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ
๑๑. พ.ต.อ. อรรถพล แซ่มสุวรรณวงศ์
๑๒. นายทวีศักดิ์ ดาโอะ
๑๓. นายพร้อม จักรรรณา
๑๔. นายวิเชียร ชูพงศ์
๑๕. นายไพบูลย์ จุลการ
๑๖. นายกาญจน์ อินทองคำ
๑๗. นายอรุณ เณลิเม่า
๑๘. นายถาวร ศิริโชติ
๑๙. นายมนัส แดงสุภา
๒๐. นายประทีป เขียวชาญยนต์
๒๑. ร.อ. สุชาติ บำรุงกรณ์
๒๒. นายไพโรจน์ สุกนรปฏิภาค
๒๓. นายมลลล ชื่นกลิ่น
๒๔. นายเชวง จันทสุวรรณ

- ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
ผู้แทน กอ.รมน.
ผู้แทนกองบัญชาการตำรวจภูธร ๔
ผู้แทนกรมพระธรรมนูญ
ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี
ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนราธิวาส
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลา
ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดยะลา
ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดสตูล
ผู้แทนกองทัพภาคที่ ๔
สรรพากรจังหวัดปัตตานี
สรรพากรจังหวัดนราธิวาส
สมุหบัญชีอำเภอเมืองปัตตานี
ศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส
ศึกษาธิการจังหวัดยะลา
เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดปัตตานี
เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดนราธิวาส
นายช่างรังวัด
นายอำเภอเมืองปัตตานี
นายอำเภอยะหริ่ง
นายอำเภอยะรัง
นายอำเภอเมืองนราธิวาส

๒๕. ร.ต. ภิรมย์ สุขภาคกุล
๒๖. นายสุพร สิทธิกัน
๒๗. ร.อ. ชวลิต กะลัมพะเหติ
๒๘. นายธงชัย กิตติประसार
๒๙. ร.อ. นิคม อัสภาชน์
๓๐. นายชัยโรจน์ ศิริพร
๓๑. นายเจริญ จันทรวงศ์
๓๒. นายจิต ผสมพงษ์
๓๓. นายมนตรี มามะ
๓๔. นายปรีชา แก้วมณี
๓๕. นายทวี จิระโร
๓๖. นายมะดิง ลีเตร์
๓๗. นายภิญโญ พรหมหิตาทาร
๓๘. นายจารึก ละอองผล
๓๙. นายเวียงวิทย์ ศรีชมภูมิ
๔๐. นายยูไล ไรจนท์สัน
๔๑. นายสวาสดี จำนงค์รัตน์
๔๒. นายการุณ สุขลจิต
๔๓. นายหะยีอับลดุลรามัน จะปะเกีย
๔๔. นายเรวัต ราชมุกดา
๔๕. นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหวาน
๔๖. นายบาห์รี หมาห์เร็ม
๔๗. นายหะยีสะมะแอ ยีชะเต
๔๘. นายวิเศษ เพ็ญจิต

เลขานุการกลุ่ม

นายพรเพชร วิชิตชลชัย

ประธานกลุ่ม

นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตต์

- นายอำเภอสุโขทัย
 นายอำเภอระแงะ
 นายอำเภอเมืองยะลา
 นายอำเภอยะหา
 นายอำเภอเบตง
 นายอำเภอเมืองสตูล
 นายอำเภอควนกาหลง
 ปลัดอำเภอฯ สุคริน
 ปลัดอำเภอฯ ไม้แก่น
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองปัตตานี
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอยะหริ่ง
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอยะรัง
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองนราธิวาส
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอสุโขทัย
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองยะลา
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอยะหา
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเมืองสตูล
 เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอละงู
 รองประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี
 ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส
 ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา
 รองประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล
 รองประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา
 เจ้าศาลจังหวัดปัตตานี

ผู้พิพากษาประจำกระทรวง

กลุ่มที่ ๒

อธิบดีผู้พิพากษามาถ ๙

ผู้เข้าประชุมกลุ่ม

๑. รองศาสตราจารย์
นายแพทย์ทองจันทร์ หงส์ลดาอมภ
 ๒. ศาสตราจารย์สัญญาชัย สัจจวานิช
 ๓. ร.ต. นิสิต อัลภาชน์
 ๔. น.อ. วิวัฒน์ สัตยานนท์ ร.น.
 ๕. นายมานิต วิทยานนท์
 ๖. นายสุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ
 ๗. นายปรีชา บุญญานันท์
 ๘. นายชัยฤทธิ์ ลีลาเกรียงศักดิ์
 ๙. นายบุรณ เทพบุรณะ
 ๑๐. นายมนูญ เฉลิมช่วง
 ๑๑. พ.ต.อ. ชูชาติ ทศนเสถียร
 ๑๒. นายสุพล รักษ์ปราชญ์
 ๑๓. นายอารง สุทธาศาสน์
 ๑๔. นายเด่น โต๊ะมีนา
 ๑๕. นายนิรันด์ สุธาทร
 ๑๖. นายเจิม สมมาตร
 ๑๗. นายจำแลง บุญเจริญ
 ๑๘. นายสุพล กาญจนพงศ์
 ๑๙. นายจรรยา ดวงจิโน
 ๒๐. นายเชื้อชาย นอนันต์
 ๒๑. นายบรรลือ หอมหวล
 ๒๒. นายกิตติ กิตติโชควัฒนา
 ๒๓. นายโชติ ชัชชมเกตุ
 ๒๔. นายอารยะ วิวัฒน์วานิช
 ๒๕. นายวิเชียร สุนทรนนท์
 ๒๖. นายเจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์
 ๒๗. นายนนทชัย สุนทรพิพิธ
 ๒๘. นายปริญญา อุดมทรัพย์
 ๒๙. นายสุนทร บุญปัทม์
 ๓๐. นายจิรศักดิ์ วัชรบุตร
 ๓๑. นายนรินทร์ พานิชกิจ
- อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา
ผู้แทนคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ
ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดนราธิวาส
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนราธิวาส
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเบตง
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสตูล
ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดปัตตานี
ผู้แทนกองทัพภาคที่ ๔
อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
สรรพากรจังหวัดยะลา
สรรพากรจังหวัดสตูล
ผู้ช่วยสรรพากรจังหวัดปัตตานี
ศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี
เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดยะลา
เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสตูล
เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินจังหวัดปัตตานี
นายอำเภอเรือเสาะ
นายอำเภอแว้ง
นายอำเภอตากใบ
นายอำเภอหนองจิก
นายอำเภอโคกโพธิ์
นายอำเภอสายบุรี
นายอำเภอบันนังสตา
นายอำเภอรามัน
นายอำเภอละงู
นายอำเภอทุ่งหว้า

๓๒. นายเชษฐพงษ์ สุวรรณดารา
๓๓. ร.อ. วิวัฒน์ เรืองมณี
๓๔. นายอุดม บุญวรรณโณ
๓๕. นายมิตร พิพิธภักดิ์
๓๖. นายสมบัติ สิงคิวิบูลย์
๓๗. นายสุรภิกช โกลิยพันธ์
๓๘. นายชวลิต เอียดแก้ว
๓๙. นายภิญโญ ศิริวัชร
๔๐. นายพัน ช่วณะ
๔๑. นายสัมพันธ์ สมจิตต์
๔๒. นายณรงค์ ศิริประชะนะ
๔๓. นายเล็ก สุไลมาน
๔๔. นายอาดรี หะยืออาแซ
๔๕. นายไพศาล ยิ่งสมาน
๔๖. นายอาซีซัน บินอาด
๔๗. นายหะยือบัคดูฮาห์ลีม มันอารีย์
๔๘. นายวรวิทย์ วาสนารักษ์

เลขานุการกลุ่ม

นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์

ประธานกลุ่ม

นายมะเนาะ ยูเด็น

ผู้เข้าประชุมกลุ่ม

๑. นายวิโรจน์ ราชรักษ์
๒. นายวิศิษฐ์ ลิขานนท์
๓. นายเหม สุไลมาน
๔. นายสกนธ์ กฤตยวงศ์
๕. นายกนก พรรณรักษา

ปลัดอำเภอ ทุ่งยางแดง

ปลัดอำเภอ ควนโดน

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอหนองจิก

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอโคกโพธิ์

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอระแงะ

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอรือเสาะ

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอแว้ง

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเบตง

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอบันนังสตา

เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอทุ่งหว้า

กรมการกลางอิสลาม

กรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี

กรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส

เลขานุการคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา

เลขานุการคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล

กรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา

ศาลากลางจังหวัดนราธิวาส

ผู้พิพากษาประจำกระทรวง

กลุ่มที่ ๓

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล

รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง

ประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์อำนวยการบริหาร
จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดยะลา

๖. นายพีธี อุปปาติก	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล
๗. นายอิศเรศ ชัยรัตน์	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๘. นายธนสิทธิ์ นิลกำแหง	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๙. นายจรัญ ภัคดิธนากุล	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลา
๑๐. นายสุจินต์ สรรเพชรนิยม	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสตูล
๑๑. นายไพบุลย์ จิระสุนทร	ผู้อำนวยการกอง กองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม
๑๒. พ.ต.อ. สาโรจน์ จินตวิโรจน์	ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนราธิวาส
๑๓. นายทวี สุวรรณพงศ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานสรรพากรจังหวัดปัตตานี
๑๔. นายณัฐนันท์ สมบัติยานุชิต	นักวิชาการที่ดินจังหวัดปัตตานี
๑๕. นายอำนาจ สงวนนาม	นายอำเภอเยื้อง
๑๖. นายสวัสดิ์ แก้วทงนงค์	นายอำเภอบาเจาะ
๑๗. ร.ต. หิรัญ ศิษฏโกวิท	นายอำเภอสุไหงโก-ลก
๑๘. นายนิยม ถิ่นพังกา	นายอำเภอศรีสาคร
๑๙. นายสถิตย์ แสงศรี	นายอำเภอปะนาเระ
๒๐. นายกฤษ มะหะหมัด	นายอำเภอมายอ
๒๑. นายสวีน วุฒิภูมิ	นายอำเภอธารโต
๒๒. นายฤดี ชูสุวรรณ	ปลัดอำเภอฯ ท่าแพ
๒๓. นายโกมล ดวงสอดศรี	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอสายบุรี
๒๔. นายมนูญ รักษาชาติ	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอปะนาเระ
๒๕. นายสุขุม บุญศรีธา	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอมายอ
๒๖. นายธวัช พุกฤษ์สุนันท์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอตากใบ
๒๗. นายอรุณ ยุติวงศ์สันติ	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอเยื้อง
๒๘. นายปรีชา ศรีบริรักษ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอบาเจาะ
๒๙. นายนนทโณ เพชรพันธ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอสุไหงโก-ลก
๓๐. นายแฉลง สุคนธปฏิภาค	เจ้าหน้าที่บริหารงานที่ดินอำเภอรามัน
๓๑. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง
๓๒. นายอดุล บินสะอาด	ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล
๓๓. นายหะยีอัปดุลเลาะ อาเก็บอุไร	กรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี
๓๔. นายหามิ สาและ	กรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส
๓๕. นายหะยีอามัด ดาเตะ	กรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา
๓๖. นายฮัดยีบาโหมร ยากะจิ	กรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล
๓๗. นายจิต สินบรรจงจิต	กรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา
๓๘. นายภูเย็บ อันยูฟรี	ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานี

- ๓๙. นายนิเดร์ วาบา
- ๔๐. นายสิน ดารามัน
- ๔๑. นายอุมาร์ ตอยิบ
- ๔๒. นายหะยีแวมะ หยีวันอาหมัด
ฮูเซ็น ปานากาเซ็ง
- ๔๓. นายอาซิส เบ็ญหาวัน
- ๔๔. นายสอาด กะติะ
- ๔๕. นายมะหฺร่า บังหลีเส็น
- ๔๖. น.ส. ณีญจนา มณี
- ๔๗. นายประวัตติ เชื้อชุมพล
- ๔๘. นายทวีศักดิ์ พลอินทร์

เลขานุการกลุ่ม

นายประสพสุข บุญเดช

คณะตุลาการศาลจังหวัดปัตตานี
คณะตุลาการศาลจังหวัดนราธิวาส
คณะตุลาการศาลจังหวัดนราธิวาส

คณะตุลาการศาลจังหวัดยะลา
คณะตุลาการศาลจังหวัดยะลา
คณะตุลาการศาลจังหวัดสตูล
คณะตุลาการศาลจังหวัดสตูล
ศาลจังหวัดยะลา
ศาลจังหวัดเบตง
ศาลจังหวัดสตูล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง

คำแนะนำ

เกี่ยวกับการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส ยะลา และสตูล

๑. วิธีการสัมมนา

ประกอบด้วย การบรรยาย การอภิปรายเป็นคณะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การประชุมกลุ่มย่อย และการประชุมใหญ่

การบรรยาย

บรรยายเรื่อง “นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๙.๐๐–๑๐.๐๐ น.

การอภิปรายเป็นคณะ

อภิปรายเรื่อง “การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของตะโต๊ะยุติธรรม” วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๐.๑๕–๑๒.๐๐ น.

การประชุมกลุ่มย่อย

หมายถึงการจัดแบ่งผู้เข้าร่วมสัมมนาออกเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะได้รับมอบหมายเรื่องหรือปัญหาเพื่อนำไปร่วมพิจารณากันในกลุ่มของตน โดยทำความเข้าใจปัญหาหรือเรื่องที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง และพยายามใช้ประสบการณ์ หลักเหตุผล และความรู้มาประกอบกันเพื่อใช้ในการพิจารณาปัญหา สมาชิกของกลุ่มทุกคนจะต้องเคารพต่อความคิดเห็นและเหตุผลของกันและกัน การพิจารณาเรื่องหรือปัญหาที่ได้รับมอบหมายควรแยกพิจารณาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

ก. สภาพและขอบเขตของปัญหา

ข. สาเหตุแห่งปัญหา

ค. ทางแก้ไขปัญหา

ง. ข้อเสนอแนะ

เสร็จแล้วให้จัดทำรายงานของที่ประชุมกลุ่มย่อย เสนอที่ประชุมใหญ่พิจารณาหาข้อสรุปอีกครั้งหนึ่ง การประชุมกลุ่มย่อยนี้ จะกระทำในวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๓.๓๐–๑๖.๔๕ น. โดยแบ่งผู้เข้าร่วมสัมมนาออกเป็น ๓ กลุ่ม แต่ละกลุ่มคณะผู้จัดสัมมนาจะกำหนดตัวประธานให้ และมีเลขานุการกลุ่มอีก ๑ คน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้จัดบันทึกผลการประชุมกลุ่มย่อย และจัดทำรายงานของกลุ่มเสนอที่ประชุมใหญ่

ในการประชุมกลุ่มย่อย ประธานของกลุ่มจะเป็นผู้เสนอปัญหาให้ที่ประชุมกลุ่มพิจารณา ถ้าผู้เข้าประชุมกลุ่มท่านใดประสงค์จะอภิปรายก็ให้ยกมือขึ้น แล้วประธานจะเป็นผู้ชี้ให้อภิปราย ก่อนอภิปรายให้ผู้อภิปรายแจ้งชื่อและตำแหน่งให้ทราบด้วย ทั้งนี้ เพื่อสะดวกแก่เลขานุการกลุ่มที่จะบันทึกรายงาน

การประชุมใหญ่ หมายถึงการประชุมของผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกคน เพื่อพิจารณารายงานของที่ประชุมกลุ่มย่อย และหาข้อสรุปเป็นมติของที่ประชุมใหญ่ที่จะนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการหรือหาทางดำเนินการให้เป็นไปตามมตินั้นต่อไป

การประชุมใหญ่จะกระทำในวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๙.๐๐-๑๖.๓๐ น. โดยนายโสภณ รัตนากร รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ) เป็นประธาน และมีเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการทำหน้าที่บันทึกและจัดทำรายงานของที่ประชุมใหญ่

ในวันประชุมใหญ่จะจัดที่นั่งเป็น ๓ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มนั่งรวมอยู่ในกลุ่มของตน ประธานของที่ประชุมใหญ่จะเป็นผู้แถลงรายงานของกลุ่มย่อยต่อที่ประชุมใหญ่ทีละกลุ่ม ให้ประธานที่ประชุมกลุ่มเตรียมตัวพร้อมที่จะชี้แจงหรือมอบหมายให้บุคคลอื่นในกลุ่มชี้แจงหรือตอบข้อซักถามของที่ประชุมใหญ่ ที่ประชุมใหญ่อาจจะตกลงกันให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงมติของที่ประชุมย่อยได้ โดยจะให้เวลาที่ประชุมใหญ่สำหรับพิจารณารายงานของกลุ่มย่อยกลุ่มละ ๒ ชั่วโมง

การขออภิปรายในที่ประชุมใหญ่ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับในที่ประชุมกลุ่มย่อย คือ ต้องยกมือขึ้น เมื่อประธานในที่ประชุมใหญ่อนุญาตให้อภิปรายแล้ว จึงจะอภิปรายได้ ก่อนอภิปรายให้แจ้งชื่อและตำแหน่งของตนด้วย

๒. ผู้สังเกตการณ์

ผู้สังเกตการณ์จะเข้าร่วมสัมมนาเฉพาะตอนที่มีการบรรยายและการอภิปรายเป็นคณะเท่านั้น ส่วนการประชุมกลุ่มย่อยและประชุมใหญ่ผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมฟังได้

๓. สถานที่สัมมนา

การสัมมนาใช้สถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

- (๑) พิธีเปิดการสัมมนา หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่
- (๒) การบรรยายและอภิปราย หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่
- (๓) การประชุมกลุ่มย่อย
 - กลุ่มที่ ๑ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่
 - กลุ่มที่ ๒ ห้องสัมมนา ๑
 - กลุ่มที่ ๓ ห้องสัมมนา ๒
- (๔) การประชุมใหญ่ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่
- (๕) พิธีปิดการสัมมนา หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่

รายชื่อวิทยากร

๑. นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา
๒. นายธีร เจริญวัฒนา
๓. นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์
๔. นายเด่น โต๊ะมีนา
๕. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์
๖. นายอดุล บินสอาด

ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม
รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง
เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง
ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล

รายชื่อเจ้าหน้าที่

๑. นางสาวศศิธร กุณทลบุตร
๒. นางสาวสุนหา บุปผเวส
๓. นายไพศาล บุญเกิด
๔. นายวิศาล มั่งมีทรัพย์
๕. นางสาวสุชาดา หาพจน์
๖. นางสมบุญ ทรัพย์เอนก
๗. นายสมาน ศรีโกศล

เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม ๕
เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม ๔
เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม ๔
นายช่างศิลป์ ๓
เจ้าหน้าที่ธุรการ ๓
เจ้าหน้าที่ธุรการ ๓
เจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด ๑

คำกล่าวรายงานของ
นายโสภณ รัตนากธ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)
ในพิธีเปิดการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม
ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล
วันเสาร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๙.๐๐ น.
ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ขอประทานกราบเรียน ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ด้วยกระทรวงยุติธรรมพิจารณาเห็นว่า นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๓๕ ปีแล้ว ยังไม่เคยมีหน่วยราชการหรือสถาบันใด จัดให้มีการประชุม หรือสัมมนาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายฉบับดังกล่าวเลย เป็นเหตุให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกี่ยวกับการใช้ และการตีความกฎหมายดังกล่าวตลอดมา กระทรวงยุติธรรมจึงเห็นเป็นการสมควรให้มีการจัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ขึ้น เพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยและสถาบันต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อยุติในปัญหาต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อทางราชการและประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามโดยทั่วกัน

การสัมมนาครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมสัมมนาทั้งสิ้น ๑๘๔ คน เป็นข้าราชการจากส่วนกลาง ๑๖ คน ข้าราชการในส่วนภูมิภาค รวมทั้งผู้แทนสถาบันอิสลาม ๑๓๗ คน ผู้สังเกตการณ์ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ๓๑ คน เริ่มสัมมนาตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ รวม ๒ วัน โดยกำหนดให้มีการบรรยายและการอภิปราย โดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกกระทรวงยุติธรรม กับมีการประชุมกลุ่มย่อยรวม ๓ กลุ่ม ซึ่งจะได้พิจารณาปัญหาที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้
๒. ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้
๓. บทบาทฐานะและคุณสมบัติของตะโต๊ะยุติธรรม

และสุดท้ายจะเป็นการประชุมใหญ่เพื่อพิจารณารายงานสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยทั้งสามกลุ่ม และพิจารณาข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมสัมมนา

กระทรวงยุติธรรมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การสัมมนาครั้งนี้จะมีส่วนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้หมดสิ้นไป ซึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยราชการ และประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามและก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมตลอดไป

ณ โอกาสนี้ กระผมขอประทานกราบเรียน ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้โปรดกล่าวเปิดการสัมมนา เพื่อเป็นเกียรติแก่บรรดาผู้เข้าร่วมการสัมมนาสืบไป

คำกล่าวตอบของ
ฯพณฯ มาธุด บุนนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
ในพิธีเปิดการสัมมนา
การใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล
วันเสาร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๙.๐๐ น.
ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ท่านรองปลัดกระทรวงยุติธรรม ท่านวิทยากร ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย
ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญให้มากล่าวเปิดการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขต
จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ในวันที่

การที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดให้มีการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส
ยะลา และสตูล ขึ้นนั้น ก็โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้ข้าราชการฝ่ายตุลาการ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดปัตตานี
นราธิวาส ยะลา และสตูล และข้าราชการในหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับประชาชนในเขตจังหวัดดังกล่าว
รวมทั้งตัวแทนสถาบันศาสนาอิสลาม ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิในสวนเอกชน ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
และหาข้อยุติในปัญหาต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล
กับให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส
ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๕ อันจะเป็นประโยชน์ต่อทางราชการ และต่อประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนา
อิสลามโดยทั่วกัน

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าในนามของกระทรวงยุติธรรม ขอขอบคุณท่านรองปลัดกระทรวงยุติธรรม ท่าน
วิทยากร และท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ที่ได้กรุณาอุทิศเวลามาช่วยเหลือ และเข้าร่วมในการสัมมนาครั้งนี้
ด้วยความเต็มใจ กับขอขอบคุณ อาจารย์มะเนาะ ยูเต็น คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี นายแพทย์ทองจันทร์ หงส์ดารมภ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้กรุณาจัดพิมพ์
เอกสารประกอบการสัมมนา และคุณณรงค์ ศิริปะชะนะ ที่มอบหนังสือเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามเพื่อแจกแก่ผู้เข้า
ร่วมสัมมนาทุกท่าน ตลอดจนขอขอบคุณท่านผู้มีความเกียรติทั้งหลายที่ได้สละเวลามาร่วมพิธีในวันนี้

บัดนี้ ได้เวลาสมควรแล้ว ข้าพเจ้าขอเปิดการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี
นราธิวาส ยะลา และสตูล ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขอให้การสัมมนาในครั้งนี้สำเร็จประโยชน์สมความมุ่งหมาย
ของทางราชการทุกประการ

รายงานในพิธีปิดการสัมมนา
การใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล
ของ
อธิบดีผู้พิพากษามาภาค ๙
ต่อ
รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)
วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๖.๓๐ น.
ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

กราบเรียน ท่านรองปลัดกระทรวงยุติธรรม

ตามที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ขึ้นในวันเสาร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ ถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ นั้น บัดนี้ การสัมมนาดังกล่าวได้เสร็จสิ้นลงแล้ว กระผมใคร่ขอกราบเรียนรายงานผลการสัมมนาดังนี้

การสัมมนาครั้งนี้มุ่งหมายที่จะให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อยุติในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม หรือแนวทางในการปฏิบัติต่อประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยมีทั้งการบรรยาย การอภิปราย และการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ซึ่งปรากฏว่าผู้เข้าสัมมนาแต่ละกลุ่มได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ได้ข้อยุติและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เสนอที่ประชุมใหญ่เพื่อพิจารณาหาข้อสรุปอันเป็นประโยชน์แก่ทางราชการเป็นอย่างยิ่ง ได้ผลสมความมุ่งหมายของกระทรวงยุติธรรมทุกประการ

สิ่งที่น่าประทับใจสำหรับการสัมมนาครั้งนี้ ก็คือ ผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่านได้ให้ความร่วมมือ สนใจ ซักถาม แสดงความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่าง ๆ อย่างดียิ่งตลอดเวลาของการสัมมนา

การสัมมนาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ก็เนื่องจากความร่วมมือของท่านวิทยากร ท่านผู้เข้าร่วมการสัมมนาทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ท่านนายอำเภอหาดใหญ่ ท่านนายกเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่ ซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่จัดการสัมมนา รวมทั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คุณน.โอสถ โกศิน และสมาคมธนาคารจังหวัดสงขลาที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว กระผมขอกราบเรียนเชิญท่านรองปลัดกระทรวงยุติธรรมได้กรุณากล่าวปิดการสัมมนา ณ โอกาสนี้ด้วย

คำปราศรัย

ของ

นายโสภณ รัตนากร รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)

ในพิธีปิดการสัมมนา

การใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๖.๓๐ น.

ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ท่านอธิบดีผู้พิพากษาศาล ๕ ท่านวิทยากร ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนา และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ตามกำหนดการเดิม ขพพช. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานในพิธีปิดการสัมมนา แต่เนื่องจาก ขพพช. มีภารกิจต้องเดินทางกลับกรุงเทพมหานครก่อนกำหนด ข้าพเจ้าจึงต้องทำหน้าที่แทน ขพพช. ในฐานะที่เป็นประธานกรรมการจัดสัมมนาครั้งนี้

จากรายงานของท่านอธิบดีผู้พิพากษาศาล ๕ ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ทราบว่า การสัมมนาครั้งนี้ได้ดำเนินมาด้วยความเรียบร้อยและสำเร็จลงด้วยดี ได้ผลสมความมุ่งหมายทุกประการ ผลของการสัมมนามีทั้งข้อสรุป และข้อเสนอแนะในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการแก้ไขข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานของศาลและของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และแนวทางในการปฏิบัติต่อประชาชนผู้นับถือศาสนาอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ให้ตรงตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจอันดี และเป็นประโยชน์ต่อทางราชการสืบไป

การสัมมนาครั้งนี้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี ก็เนื่องมาจากท่านวิทยากร ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ทุ่มเทกำลังความคิดกำลังกายและกำลังใจให้การสัมมนานี้บรรลุผลสมดังความมุ่งหมาย ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้ขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ท่านนายอำเภอหาดใหญ่ และท่านนายกเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่ ซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่จัดการสัมมนา รวมทั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คุณไอศถ โกศิน และสมาคมธนาคารจังหวัดสงขลา ที่ได้มีส่วนสนับสนุนในการจัดการสัมมนานี้

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพเจ้าขอปิดการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามฯ และขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรียุตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พร้อมทั้งพระผู้เป็นเจ้า ได้โปรดบันดาลให้ทุกท่านมีความสุข ความเจริญ ทั้งในชีวิตส่วนตัว และหน้าที่ราชการสืบไป และขอให้เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

คำบรรยายเรื่อง

“นโยบายของรัฐและปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้”

โดย

นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา

ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้^{*}

กราบเรียน ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ท่านรองปลัดกระทรวงยุติธรรม ท่านผู้มีเกียรติ และท่านผู้เข้าสัมมนาที่เคารพรักทุกท่าน

กระผม นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา ตำแหน่งผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยเขต ๒ ทำหน้าที่ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้ให้เกียรติกระผมมาชี้แจงหรือมาเล่าเรื่องเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลที่มอบหมายไว้ ส่วนหนึ่งของศูนย์อำนวยการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ดำเนินการร่วมกับทางผู้ว่าราชการจังหวัด และกองบัญชาการพลเรือนตำรวจทหารที่ ๔๓ กระผมอยากจะเรียนว่า การที่ได้จัดให้มีการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งนี้ นับว่าเป็นทั้งความคิดริเริ่มและเป็นก้าวใหม่ของกระทรวงยุติธรรมที่ควรแก่การยกย่องและสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่างานครั้งนี้ของชาตินั้นก็เท่ากับการที่รัฐบาลจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการที่จะช่วยเหลือให้พี่น้องประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความอบอุ่นใจ ได้รับความหวังหรือวิธีดำเนินการตามแนวทางที่เขานับถือ คือ ทางขนบธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมอันดีงามที่มีอยู่ในเฉพาะพื้นที่ที่ท่านทั้งหลายได้ทราบอยู่แล้วนี้ ประการสำคัญก็คือ การสัมมนาครั้งนี้กระผมเชื่อว่าจะเป็นแนวทางให้ทางเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่เฉพาะในทางกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น แต่รวมถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ฝ่ายตำรวจหรือฝ่ายอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานของจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมด ได้ทำความเข้าใจในงานหรือได้หาแนวทางที่จะแก้ปัญหานั้นที่ประสบอยู่

เรื่องที่จะเรียนให้ทราบในวันนี้ ห่วงข้อที่ตั้งให้กับทางผมก็คือ นโยบายของรัฐและปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความจริงผมอยากจะเรียนว่า ผมเห็นว่า ท่านผู้เข้าสัมมนาในวันนี้ก็ล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ที่มีความชำนาญอยู่ในท้องที่มาเป็นเวลานาน กระผมในฐานะผู้รับผิดชอบ บางที่อาจจะไม่ได้อยู่ประจำ แต่ว่าก็ได้รับนโยบายหรืออาศัยจากที่เคยได้ศึกษาประกอบมา หรืออาศัยจากที่ได้รับทราบจากท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายในที่นี้ หลายท่านเป็นทั้งกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้แห่งนี้ ซึ่งท่านเหล่านั้นการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเองก็เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์ ท่านประธานอตุล บินสอาด กิติ หรืออะโตะอะมีที่นั่งอยู่ข้างหน้านี้ ก็เป็นกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์อำนวยการบริหาร

^{*} ถอดจากแถบบันทึกเสียงในการบรรยายการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

จังหวัดชายแดนภาคใต้แห่งนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ผมอยากจะเรียนว่า หลายท่านที่ได้เคยทราบหรือเข้าใจมาดีแล้ว ก็ถือว่าการที่ผมมากราบเรียนให้ทราบในวันนี้เป็นเพียงเพื่อจะย้ำ หรืออาจจะมียังสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ในการทำงานของท่านในโอกาสข้างหน้าก็เป็นความยินดีของผมด้วย กระผมอยากจะเรียนในเบื้องต้นก็คือว่า ก่อนที่จะพูดถึงนโยบายของรัฐหรืองานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผมใคร่จะขอเรียนให้ทราบถึงปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือคำจำกัดความของคำว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้สักเล็กน้อยเป็นอันดับแรก

ท่านคงจะทราบดีว่า ในที่นี้หมายถึงสงขลา นราธิวาส ยะลา ปัตตานี สตูล รวมทั้งสิ้น ๕ จังหวัด ในพื้นที่ทั้งหมดนี้ก็มีถึง ๑๓ ล้านไร่ มีประชากรถึง ๒ ล้านกว่าคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลนั้น ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นปัญหาที่ท่านทั้งหลายคงจะทราบเป็นอย่างดี ผมก็ขอกราบเรียนและย้ำในโอกาสนี้อีกครั้งว่า ปัญหาที่เราพอจะแบ่งได้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นก็คือ ปัญหาในด้านการปกครอง ในด้านสังคม ในด้านของเศรษฐกิจและในด้านของความมั่นคง ผมแบ่งแยกสั้น ๆ ให้พอเห็นเป็นสังเขปในช่วงแรก ต่อไปผมจะเรียนให้ทราบถึงนโยบายของรัฐบาลและงานของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งก็ถือว่าเป็นนโยบายที่ดำเนินการไปเช่นเดียวกับท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และกระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ก่อนที่ผมจะได้กล่าวถึงเรื่องของปัญหาด้านสังคม และการปกครอง ผมอยากจะเอาตัวเองขึ้นมาเป็นข้อเปรียบเทียบให้ท่านทั้งหลายรู้ว่า ผมเองไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ แต่อาศัยที่อยู่ในพื้นที่นี้มานานพร้อม ๆ กับคณะที่นั้งอยู่ในที่นี้ ซึ่งก็มีพี่ชายผม นั้งอยู่ด้วย ผมเคยเรียนหนังสืออยู่ในจังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี และจังหวัดสตูล เพราะคุณพ่อมารับราชการอยู่ในภาคใต้นี้เป็นเวลานาน และครั้งสุดท้ายมารับราชการเป็นนายอำเภอ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อนที่จะมาศูนย์ฯ นี้เป็นเวลาถึงเกือบ ๒๕ ปี ผมจะเรียนให้ทราบว่า ถ้าท่านทั้งหลายจะได้ทำความเข้าใจหรือว่าได้ใช้วิจารณญาณกลั่นกรองดูแล้ว ก็จะเห็นว่า ในจังหวัดที่ผมขอย้ำคือจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส นี้ พี่น้องประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามนั้น เป็นคนรักสงบ เป็นคนที่เคร่งครัดอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างมาก ความจริงนั้นเรื่องนี้เป็นประโยชน์อย่างมากในเรื่องของการปกครอง แต่ว่ามีปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ความแตกต่างในเรื่องภาษา บางคราวในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ดี หรือว่าพวกเราที่มาอยู่ที่นี่ บอกว่าไม่มีความเข้าใจ เนื่องจากว่าในพื้นที่ที่มีชายแดนติดต่อกับมาเลเซีย คนที่อยู่ใกล้เคียงกันก็ย่อมจะพูดภาษาท้องถิ่นหรือที่เรียกว่าภาษายาวี ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับภาษาที่พูดกัน ในบางส่วนของสหพันธรัฐมาเลเซียด้วยคือ กลันตัน หรือตรังกานู หรือแม้กระทั่งทางด้านของจังหวัดสงขลานั้น ก็ที่อำเภอสะเดา หรืออำเภอนาทวี หรืออำเภอสะบ้าย้อย เป็นต้น เพราะฉะนั้น ในบางคราวในเรื่องของการปกครองที่ดี เราจะเห็นว่าประชาชนนั้นส่วนหนึ่งจะเก็บตัว และจะเป็นคนที่อยู่เฉพาะในกรอบของตนเอง เจ้าหน้าที่ที่มาขึ้นไม่ได้มีความเข้าใจเพียงพอแล้ว จะมีความรู้สึกกว่าประชาชนนั้นเขาไม่ค่อยร่วมมือ หรือไม่ค่อยสนใจในเรื่องการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ จากกรที่ผมได้มีประสบการณ์มานั้น ผมอยากจะเรียนว่า ชาวบ้านที่อยู่ในจังหวัดภาคใต้ของเรานั้นเป็นคนที่น่ารัก เพราะถ้าเขามีความศรัทธามีความเชื่อถือในตัวบุคคลใดแล้วก็ตาม เขาจะทุ่มเท แม้ทั้งชีวิตและจิตใจให้คนนั้นอย่างเต็มที่ หรือแม้ชีวิตจะมอบให้ก็ยังยอมได้ อันนี้ผมได้พบและได้เคยเห็นมาด้วยตนเอง หรือว่าในงานประเพณีต่าง ๆ ที่เคยมีมาบางคราว เช่น งานทำบุญของประชาชนในภาคใต้นี้ เมื่อเทียบกับจังหวัด

สงขลา ซึ่งเป็นเหมือนกับบ้านเกิดผมหรือว่าเป็นที่ที่ผมเคยอยู่มานานเป็นเวลาถึง ๑๗ ปี หรือว่าในจังหวัดพัทลุง ในจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ปัญหาผมมากกว่ากันมากมายนัก

ปัญหาต่อไปที่จะกล่าวซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญก็คือ เรื่องของความมั่นคง ถือว่าเป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญ อันหนึ่งที่ทำให้ทางรัฐบาลถือเป็นนโยบาย คือ ปัญหาความไม่สงบ ความจริงนั้น ความไม่สงบหรือโจรผู้ร้ายนี้ มีทุก ๆ จังหวัด เรามักจะเน้นในเรื่องปัญหาทางภาคใต้ ในสองสามปีมานี้ทางรัฐบาลมีความเห็นว่า การที่จะได้ แก้ปัญหาอื่นได้นั้น ก่อนอื่นจะต้องแก้ปัญหาก่อน ปัญหาพื้นฐานในที่นี้ก็คือปัญหาความสงบเรียบร้อย หรือความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองเป็นประการแรก ในที่นี้ผมจะพูดอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งผมอยากจะเรียนไว้ว่า ในฐานะที่ท่านทั้งหลายเป็นผู้ใหญ่ และอีกประการหนึ่งหลายท่านก็เคยมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานของผมมาตลอด ประการแรกคือ เรื่องของโจรผู้ร้าย ความจริงนั้นกลุ่มของโจรผู้ร้ายในสี่ห้าจังหวัดนี้ เช่น ทางจังหวัดสตูลนี่ เกือบจะไม่มีเลย แต่ว่าในจังหวัดนราธิวาส บัตตานี ยะลา นั้น มีผู้ร้ายซึ่งผมอยากจะใช้คำว่า ไม่ใช่ผู้ร้ายสำคัญอะไร แต่เราจะต้องยืนยันกันว่าการที่ในช่วงระยะเวลานั้น ๆ เจ้าหน้าที่ของเราขาดความเอาใจใส่อย่างจริงจัง เรื่องของโจรผู้ร้ายจึงมีชุกชุมและเป็นปัญหาต่อเนื่องกันไปถึงเรื่องของขบวนการต่าง ๆ ที่เราท่านทราบกันมา ในเรื่องของขบวนการที่เราเคยได้ทราบกัน เช่น ขบวนการก่อการร้าย หรืออาจจะ มีชื่อย่อว่า พูโล หรือบีอาร์เอ็นอะไรเหล่านี้ ก็ต้องยืนยันกันว่าเป็นเรื่องจริงมีหลักฐานพร้อมที่จะยืนยันอยู่ แต่ความจริงผมอยากจะเรียนไว้ในฐานะที่เป็นความเห็นส่วนตัวของผมว่า ขบวนการเหล่านี้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่สำคัญอะไรมากมายนัก แต่ที่ทำให้เจ้าหน้าที่เราตระหนกตกใจก็คือว่า เป็นขบวนการที่จะทำให้เกิดการแบ่งแยก ดินแดน ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่เรามองไปในแง่ที่ลบมากกว่า ถ้าเรามีความจริงใจที่จะทำงาน มีโอกาสที่จะชี้แจงให้ ประชาชนเข้าใจแล้ว ตั้งแต่การดำเนินการปราบปรามผู้ร้ายอย่างเฉียบขาดและจริงจัง ตั้งอยู่ในหลักการที่ว่ามีความ ถูกต้องและเป็นธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ผมเชื่อว่าในเรื่องของขบวนการต่าง ๆ นั้นก็คงจะลดน้อยลง แต่ว่าแน่ละ ย่อมจะมีอยู่สำหรับคนที่มีความประพฤติแตกต่างกัน เพราะจำนวนคนมีถึงสองสามล้านคน จะเอาเป็นพัน เปรอร์เซ็นต์ก็ยังไม่ได้สำหรับในเรื่องของขบวนการนี้ เว้นแต่ว่าเรานึกไปว่าเป็นเรื่องใหญ่ ๆ อันนั้นผมขอยืนยันด้วยความจริงใจ ท่านผู้ใหญ่ที่นั่งอยู่ในที่นี้ก็ดี หรือว่าท่านคะโต๊ะก็ดี หรือว่าท่านกรรมการหรือท่านทั้งหลายก็ดี ก็คงจะยืนยันได้เป็นอย่างดีเท่า ๆ กับผมเช่นกัน เพราะว่าเมื่อเรามีการดำเนินการปฏิบัติการโดยถูกต้องและ ด้วยความเฉียบขาดนั้น คนที่ให้ข่าวแก่เรานั้นไม่ใช่ใครที่เหนียวบ้านในท้องถิ่นนั่นเอง ชาวบ้านไม่พอใจหรือ ไม่ต้องการที่จะเห็นกลุ่มโจรผู้ร้ายหรือขบวนการเหล่านี้เข้าไปทำงานในพื้นที่เลย แต่ว่าก็เป็นภาระจำยอมในลักษณะของพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งก็มีใช่เฉพาะกลุ่มที่ผมกราบเรียนยกตัวอย่างมานี้แล้ว แต่มีทั้งขบวนการ ของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่เราเห็นว่ามียุอยู่ในหลาย ๆ จังหวัดเกือบทุกภาคของประเทศไทยก็ได้ อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มหนึ่งของกระบวนการก่อการร้ายความมั่นคงคือ ผกค. นั้น มีไม่มากนัก แต่ก็ยังมีอยู่ในพื้นที่หลาย ๆ พื้นที่ เช่น ในจังหวัดสงขลาที่ดี หรือในสตูล หรือเป็นบางส่วนของจังหวัดยะลา

นอกจากนี้ อีกอย่างหนึ่งของขบวนการที่ท่านจะเห็นว่าสร้างปัญหาให้กับทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นอย่างมากก็คือ โจรคอมมิวนิสต์มาลาयाที่เราเคยเรียกว่า จคม. โจรคอมมิวนิสต์มาลาयाนี้คือ ขบวนการที่จะล้มล้างระบบการปกครองของมาเลเซียให้เป็นคอมมิวนิสต์ โดยอาศัยคนจีนที่อยู่ในนั้นเป็นหลักในขั้นแรก หลังจากที่ถูกรัฐบาลมาเลเซียสมัยปี ๒๔๙๐ จนถึง ๒๕๐๐ ทำการกวาดล้างอย่างรุนแรง รวมทั้งการร่วมมือ

กับรัฐบาลอังกฤษในขณะนั้นก็ทำให้โจรจีนถอยร่นเพราะถูกปราบปรามอย่างหนัก แทบจะเรียกได้ว่าสลายตัวไป
ก็ได้นะครับ หรือบางส่วนที่เป็นพวกแนวร่วมหรือพวกที่หนีรอดมาได้อย่างตุลิกทุเลนนั้น ก็มาหลบอยู่ในชายแดน
ติดต่อกับไทย-มาเลเซีย ในพื้นที่เขตติดต่อซึ่งเราทราบกัน หลาย ๆ ท่านก็คงจะทราบนะครับว่ามีอยู่ถึง
๓ จุดใหญ่ เช่น ที่สะเดานี้ ที่อำเภอเบตง อำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา แล้วก็อำเภอแว้ง
อำเภอระแงะของจังหวัดนราธิวาส หลายท่านอาจจะบอกว่าโจรจีนจะเกี่ยวข้องกับความเสี่ยง คนพวกนี้
เข้ามารีดไถข่มขู่แล้วก็เก็บเงินจากพี่น้องประชาชนในเขตพื้นที่ต่อเขตกัน เวลามาเลเซียกวาดหนักก็เข้ามาในเขตเรา
เวลาเรากวาดล้างสักทีก็ต้องเข้าไปในเขตมาเลเซีย เล่นไล่จับกันอยู่แบบนี้ แต่ว่าปัญหาที่จะสร้างให้เกิด
ทางการเมืองอีกอย่างคือว่า ขบวนการต่าง ๆ ที่ผมได้กราบเรียนมานี้ ในกรณีที่เราให้ความสนใจในขบวนการใด
ขบวนการหนึ่งมาก แล้วละเลยไม่ปฏิบัติกับอีกขบวนการหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของโจรจีนนั้น จะทำให้เพื่อนบ้าน
ของเราเข้าใจผิดด้วย ว่าเราไม่สนใจในเรื่องการที่จะปราบปราม แต่ผมขอเรียนว่า นโยบายของทางรัฐบาลนั้น
ซึ่งท่านผู้ใหญ่จาก กอ.รมน. ก็นั่งอยู่ที่นี้ พร้อมทั้งจะดำเนินการกวาดล้างขบวนการก่อการร้ายทุกรูปแบบที่มีอยู่
ในประเทศไทยตามคำสั่งที่ ๖๖/๒๕๒๓ ของท่านนายกรัฐมนตรี อันนี้ก็เป็นนโยบายที่สำคัญอันหนึ่ง เราจะนำ
มาใช้ประกอบกับนโยบายของทางรัฐบาลที่มุ่งหมายเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ นอกจากนี้ผมไม่อยากจะ
จะละเลยเพราะคงจะเป็นขบวนการอันหนึ่งที่ผมคิดเองและคิดจากสามัญสำนึก อาจจะเป็นเรื่องตลก แต่แล้วก็
เป็นเรื่องที่ควรจะเป็นข้อคิดสำหรับท่านทั้งหลาย หรือเมื่อท่านเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ก็คือ ขบวนการ ผรอ.
คำเต็ม ๆ ว่าผีเราเอง ในขบวนการนี้คือว่าเจ้าหน้าที่ทุจริต หรือเจ้าหน้าที่ประพฤติมิชอบเหล่านั้นะครับ เป็นเรื่อง
ที่สำคัญที่สุดอันหนึ่งที่ผมเชื่อว่า มีความร้ายกาจและรุนแรงร้ายกว่าตัวขบวนการบางขบวนการที่ผมได้กล่าวมาแล้ว
ที่ผมกราบเรียนชื่อนี้ก็เพราะว่าในจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ เมื่อเทียบกับทางเหนือหรือทางภาคอีสานที่เรามีพื้นที่
ต่อแดนกับประเทศลาว เขมร หรือว่าแม่ทั้งญวน หรือว่าเวียตนามนะครับ ประเทศเหล่านั้นไม่เจริญร้ายว
ไปกว่าเรา และพื้นฐานในขณะนี้ก็แทบแย่ในเรื่องของเศรษฐกิจ แต่เมื่อเราหันกลับมาดูทางภาคใต้ของเรานั้น
เป็นพื้นที่ที่พวกเราคงจะรู้ว่าร้ายกว่าที่อื่น หรือว่าดีกว่าที่อื่นมากมาย แต่ว่าเวลาที่เราหันกลับมาดูชายแดน
ติดต่อกับพันธมิตรรัฐมาเลเซียที่เป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงกับเรา พูดถึงว่าการทำงานหรือว่าอุปนิสัยใจคอของคน
นะครับ ก็คงจะไม่เหนือกว่าเราเท่าไร หรือว่าเหมือนกัน มีความสนิทสนมรักใคร่เช่นเดียวกัน แต่เราจะเห็นว่าระบบ
เศรษฐกิจของทางมาเลเซียนั้นสูงกว่าเรามาก นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบส่วนที่ผมเรียนมา แต่ว่าในเวลาเดียวกัน
ในทางชายแดนภาคใต้ที่ผมเรียนไว้เมื่อกี้ บอกว่าเป็นปัญหาทั้งที่มีความเจริญหรือว่ามีความอยู่ดีกว่าภาคอื่นนะครับ
ผมอยากขออนุญาตใช้คำว่าเจ้าหน้าที่ของเราบางคนเมื่อสมัยหนึ่งนั้น ก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในจังหวัดภาคใต้
หรือว่าผมเริ่มเป็นปลัดอำเภอใหม่ ๆ ก็อาจจะมีเพื่อนหลายคนบอกว่า อ้าวจะลงที่ไหนดีวะ อ้าวถูกย้ายมาทางภาคใต้
ทางที่เขาไม่เลือกกัน กระทั่งเดี๋ยวนี้เมื่อประมาณสักไม่เท่าไร ผมทราบว่าจะไม่มีแล้วนะครับตอนนี้
ก็ยังมียืนยันบอกว่าถ้าเพื่อนลงที่อำเภอสะเดา อำเภอหาดใหญ่ของจังหวัดสงขลาแล้วละก็ดีแน่

ประชาชนส่วนใหญ่ของเราในภาคใต้ นั้น เป็นเจ้าของสวนยางเสียเกือบทั้งนั้นเลย เป็นเจ้าของสวนยาง
เล็ก ๆ นี้ลำบาก คนละ ๕ ไร่ ๑๐ ไร่ เวลาจะทำมาหากินก็ต้องตัดยาง จะมาโค่นล้มทีเดียวและปลูกใหม่ก็ไม่ไหว
ก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยยางเก่าที่เมื่อ ๔๐ ปียังตัดได้ หนึ่งไร่ต่อ ๑ แผ่น หรือ ๒ แผ่น อันนี้ยังเป็นปัญหาอยู่มาก
เราไม่ได้เป็นผู้คุมตลาด ตลาดของเราขึ้นอยู่กับสิงคโปร์ซึ่งไม่มียางสักตันหนึ่งเลย ผมไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ

แต่ที่ผมเรียนเท่าที่ทราบว่าเป็นอย่างนั้นครับ เพราะฉะนั้น เมื่อไหร่เรายังไม่เป็นผู้จะทำหรือชี้กำหนดราคาของยางได้ด้วยตนเองแล้ว ก็คงทำความลำบากให้กับทางภาคใต้เราไม่น้อย ถึงแม้ว่าเราจะมีเรออุดมสมบูรณ์อยู่ไม่น้อยก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ นอกจากนี้พี่น้องประชาชนของเราบางส่วนนี่เมื่อเทียบกับทางมาเลเซียก็เห็นว่าเงินของเรา ผมเรียนแล้วว่าหลายท่านก็เป็นนายอำเภออยู่ใกล้ ๆ กับชายแดน เงินนี้แหละต่อกันอยู่ ๑ ต่อ ๑๐ นะครับ เดี่ยวนี้ ๑ ต่อ ๑๐ เท่านี้ครับ เท่ากับเงินมาร์คของเยอรมัน เพราะฉะนั้น เวลาที่ชาวบ้านว่างจากงานของเราก็เข้าไปตัดยางที่ในมาเลเซีย เข้าไปในไทรบุรี เข้าในกลันตัน เข้าในปาลิส ผมเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดก็ให้เข้าไป เพราะว่าชาวบ้านจะได้มีเงินใช้ ในตอนนั้นค่าของเงินสูงมากก็เข้าไปตัดอยู่ แต่สิ่งที่เป็นปัญหาและน่าสนใจก็คือ พวกคนเหล่านี้เข้าไปและได้เห็นความเจริญหรือการเร่งรัดอย่างเร่งด่วนของรัฐบาลมาเลเซียที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งขณะนี้ทางรัฐบาลของเราก็ได้พยายามเน้นเป้าหมายในการพัฒนาอย่างชัดเจนและโดยเร่งด่วนด้วย ผมก็คิดว่าเป็นนิมิตหมายอันดีอันหนึ่ง ที่เชื่อว่าการที่เรามีกำหนดเวลาและมีเป้าหมายชัดเจนนั้น อาจสามารถกำหนดให้เราทำงาน แล้วก็ประเมินค่าตรวจสอบได้โดยถูกต้องนะครับ

ความจริงนั้นเหมือนกับที่ผมได้กราบเรียนถึงปัญหาในตอนแรกและได้กราบเรียนให้ทราบว่า ทั้ง ๆ ที่ภาคใต้เรานี้ร่ำรวยแต่ยังแก้ปัญหาไม่ตก ตัวสำคัญอยู่ที่ว่า ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ตั้งขึ้นโดยกระทรวงมหาดไทย แต่ตั้งโดยคณะกรรมการสภาความมั่นคงแห่งชาติในปี ๒๕๒๔ งานของสภาความมั่นคงแห่งชาติที่เสนอคณะรัฐมนตรี ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และท่านที่หนึ่งอยู่ในที่นี้ก็คงจะทราบเป็นอย่างดี ในที่นี้ผมอยากจะเรียนสรุปย่อ ๆ ว่า การมีศูนย์ฯ นั้นก็เพื่อที่จะคิดปัญหา ก็คงมีแห่งเดียวในประเทศไทย คือ ที่นี้แหละครับ ผมว่างานทุกอย่างต้องเรียบร้อยเดินไปตามครรลองนะครับ ศูนย์ฯ แห่งนี้อาจจะเลิกภายในปีนี้หรือในปีโน้นก็ได้ ท่านทั้งหลายคงจะทราบแล้วว่าสภาความมั่นคงฯ คือ หัวหน้าระดับผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกระทรวงทบวงกรม ท่านปลัดกระทรวงหรือรองปลัดกระทรวงทบวงกรมของทุกกระทรวงทบวงกรม รวมทั้งผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ เป็นผู้ที่ได้เสนอความคิดเห็นอันนี้ขึ้นไป แนวของศูนย์ฯ ก็คือ ตั้งศูนย์ฯ ให้เป็นองค์กรพิเศษระดับพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมศูนย์การบริหารปฏิบัติงานในพื้นที่ทั้ง ๕ จังหวัด คือ ทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายปราบปราม ให้มีเอกภาพในการบังคับบัญชา ผมขออภัยที่ผมไม่สามารถเอภาพมาให้ดูได้ แต่ว่าก็ขอความกรุณาให้นักภาพเอาเอง ผมในฐานะที่เป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ ในสายงานของผมมาจากกระทรวงมหาดไทยที่ทางกระทรวงฯ ส่งมาตามคำสั่งของท่านนายกรัฐมนตรี แต่ว่าผมทำงานแบ่งเป็น ๒ ภาคคือ ในส่วนหนึ่งของศูนย์อำนวยการฯ นั้น ผมขึ้นตรงกับแม่ทัพกองทัพภาคที่ ๔ แต่ผู้เดียวที่ใช้คำในที่นี่ว่าแต่ผู้เดียว ก็เพราะว่าผมได้ขึ้นกับกองทัพภาค ในงานของศูนย์ฯ ขึ้นกับตัวแม่ทัพกองทัพภาคเท่านั้นแล้วขึ้นกับท่านนายกรัฐมนตรีโดยตรงเลย ส่วนงานจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้แห่งนี้เสนอขึ้นไป โดยสายงานของทางศูนย์ฯ แล้วจะขึ้นตรงกับท่านนายกรัฐมนตรีโดยตรง อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ที่ตรวจสอบหรือที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรีในเรื่องงานของศูนย์ฯ ก็คือ สภาความมั่นคงแห่งชาติ ที่ผมเรียนในที่นี่เพื่อให้เห็นสายงานของกองอำนวยการ เพราะว่างานจากศูนย์ฯ ที่ไปถึงแม่ทัพไม่ต้องเห็นชอบในงานที่ผมจะกราบเรียนต่อไป มีงานอยู่ ๓ ด้านที่จะขึ้นถึงท่านนายกรัฐมนตรี ท่านนายกรัฐมนตรีไม่มีเวลามาดูงานของผมซึ่งเป็นงานส่วนหนึ่งเท่านั้น ถึงแม้จะถือว่าเป็นงานสำคัญของภาคใต้ก็ตาม แต่ว่าจะมีสภาความมั่นคงคือ ผู้บังคับบัญชาของท่านทั้งหลาย ถ้าถือว่าสภาฯ เห็นชอบเสนอท่านนายกรัฐมนตรีแล้ว ในเรื่องของงานพัฒนา ถ้าเพื่อท่าน

นายกรัฐมนตรีจะให้สั่งจ่ายงบประมาณเพื่อจะแก้ปัญหาเร่งด่วนของพื้นที่ สำนักงบประมาณก็จะจัดเงินให้พร้อมทุกอย่างให้กับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาทางผมให้ดำเนินการเลย อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ผมอยากจะเรียนว่าเป็นเรื่องของเอกภาพ เอกภาพในความคิด เอกภาพในความคิดก็คือว่า หลายหน่วยงานที่มีในอยู่ในนี้ รวมทั้งทางผู้ว่าราชการจังหวัด ศูนย์ฯ นี้จะไม่เข้าไปก้าวก่ายที่ท่านผู้ว่าฯ เด็ดขาด ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดยังเป็นพระเอกตลอดกาล ศูนย์ฯ ไม่ใช่เป็นพระเอกในที่นี้เลยผมอยากจะกราบเรียน ศูนย์ฯ ทำงานเพื่อจะสนับสนุนงานของผู้ว่าราชการจังหวัดและงานของพื้นที่ให้มีความสัมพันธ์ให้มีความเฉียบขาดและให้มีความต่อเนื่อง

หลายท่านก็จะทราบดีว่ากรมพัฒนาชุมชนก็จะแก้ปัญหาเยาวชน กรมแรงงานก็จะแก้ปัญหาเยาวชน กระทรวงศึกษาธิการก็จะแก้ปัญหาเยาวชน การศึกษานอกโรงเรียนหรือว่ากรมอาชีวศึกษา ก็จะแก้ปัญหาเยาวชน สำนักงานเยาวชนแห่งชาติก็จะแก้ปัญหาเยาวชน ผมจำได้ประมาณสัก ๑๐ หน่วยงานนะครับ ด้วยความเจตนาดีทั้งนั้นครับ งบประมาณกระจายเพราะต่างคนต่างขอไป ทางผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือบอกว่า ต่างคนต่างแก้ทำไม่ถึงไม่รวมเป็นแห่งเดียวกัน ได้มีการปรึกษาหารือกันโดยท่านแม่ทัพภาคีหรือว่าทางผู้ว่าราชการจังหวัด ผมอยากจะใช้คำว่าสั่งผมดีกว่า บอกว่าช่วยที่ติดครับ คนสั่งพวกนี้ก็บอกว่าขอให้ผมนี้แหละรีบรวบรวมหลักฐานว่ามีหน่วยต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ที่ไหน หรือจะทำอย่างไรที่จะทำให้งานเหล่านี้สามารถทำไปได้ในแนวทางเดียวกัน โดยประหยัดงบประมาณ โดยมีความคิดร่วมกัน โดยมีการประสานงานกัน ไม่แย่งงานกัน และให้งานนั้นมีประสิทธิภาพ ผมได้กราบเรียนไปให้ทางผู้ว่าราชการจังหวัดเขามอบหมายให้ผมเอามารวบรวมแล้ว ผมก็จะเสนอให้ท่านแม่ทัพทราบว่าได้มีการสั่งงานไปหรือเสนอไปให้ทางท่านนายกรัฐมนตรีว่า ควรจะรวมศูนย์รวมงานของเยาวชนทั้งหมดเพื่อจะทำให้พื้นที่ชัดเจน ให้มีเป้าหมาย ให้มีจำกัดเวลา ให้มีขอบเขตกับเวลาที่ถูกต้องอย่างนี้เป็นต้น นี่ก็เป็นเรื่องของเอกภาพในความคิด รวมทั้งอีกประการที่ผมอยากจะเน้นว่า การที่ศูนย์ฯ มีการปฐมนิเทศข้าราชการก็เป็นความคิดเห็นจากท่านผู้บังคับบัญชาระดับสูงคือ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดหรือว่าทางหัวหน้าหน่วยงาน รวมทั้งประชาชนว่า เราควรจะได้ชี้แจงทำความเข้าใจกับข้าราชการหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยใกล้ชิดให้ทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในพื้นที่ด้วย อันนี้เป็นเรื่องที่ผมอยากจะเรียนว่าเป็นหลักการที่เราจะต้องมองเห็นว่า การทำงานในพื้นที่เช่นนี้นั้นจะต้องมีความคิดไปในแนวเดียวกัน จะต้องไม่หันเห จะต้องไม่มีการขัดแย้งในนโยบายของรัฐบาลที่วางไว้ จะต้องเข้าใจว่าปัญหาข้างหน้านั้นคืออะไรที่จะต้องแก้ ไม่ต้องคิดว่าต่างคนต่างทำไป มิฉะนั้นเราไม่มีวันที่จะแก้ปัญหาอันนี้ให้จบสิ้นได้ อย่างไรก็ตามผมก็ยังเชื่อว่าการแก้ปัญหาที่เรากำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ถึงแม้จะถูกทางกติกามารยา แต่ก็จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่ายด้วยดี และด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง งานสุดท้ายที่ผมอยากจะกราบเรียนก็คือว่า ให้มีเอกภาพในการปฏิบัติ การปฏิบัติในที่นี้นั้น เช่นว่าในเรื่องของงานปราบปราม คำสั่งของท่านนายกรัฐมนตรีที่ตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้แห่งนั้นะครับ วางแนวในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้โดยแบ่งเป็นศูนย์ คือ ศูนย์อำนวยการบริหารเป็นเสมือนกับตัวให้ความคิดในด้านการทำงาน ในเวลาเดียวกันเรามีกองบัญชาการพลเรือนตำรวจทหารที่ ๔๓ ซึ่งมีผู้บัญชาการพลเรือนตำรวจทหารที่ ๔๓ ในขณะนี้ก็คือ พลตรี ปัญญา ศรีศักดิ์ ได้รับมอบหมายภารกิจโดยเฉพาะใน ๕ จังหวัดนี้โดยเด็ดขาด เพราะจะมาเป็นหน่วยกองกำลังให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด หรือเมื่อทางศูนย์ฯ ให้ความคิดเห็นไป หมายความว่าในพื้นที่ที่ต่อกับเขตนี้เมื่อก่อนนี้สมมุติว่าทางท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลจะเข้าทำงานพื้นที่ระหว่างสตูลกับสงขลา ท่านผู้ว่าฯ

ก็จะทำไป ทางสงขลาก็จะทำไปด้วย หรืออำเภอสาบบุรีของจังหวัดปัตตานี หรือว่าอำเภอหรือเสาะของจังหวัด นราธิวาส หรืออำเภอรามันของจังหวัดยะลาเป็นเขตต่อกัน ที่เป็นแหล่งที่ผู้ร้ายชุกชุมหรือคนร้ายมารวมหรือ เป็นขบวนการ เมื่อก่อนนี้ต่างคนต่างมากวาดล้างแล้วก็ถอยกลับ เจ้าหน้าที่ไม่สามารถจะทำงานได้เต็มที่ แต่ว่า ในคราวนี้ถ้าเมื่อมีเหตุการณ์ในลักษณะนี้ท่านผู้ว่าฯ ร้องขอมาให้ทางผมหรือสั่งมาให้ทางศูนย์อำนวยการ ทางผมก็ช่วยหรือเข้าไปปรึกษากับทาง พตท. ๔๓ ให้เข้าทำงานในพื้นที่ที่กวาดล้างกิติ หรือเข้าไปทำงานในพื้นที่ ต่อเนื่องกันในสามจังหวัดได้โดยต่อเนื่องกัน รวมทั้งการที่จะ ปจว. หรือการที่จะสืบสวนให้ถูกต้อง ซึ่งผมก็จะ กราบเรียนต่อไปว่าเราจะทำอย่างไร ประการหนึ่งก็คือในการทำงานในการปฏิบัติงานกิติ หรือแม้การปรับปรุง ระบบบริหารชั่วคราวเฉพาะหน้า ผมใช้คำว่าชั่วคราวเฉพาะหน้า เนื่องจากว่าเหตุในจังหวัดชายแดนภาคได้ ในขณะที่ในสภาวะเช่นนี้นั้นควรจะมึลักษณะที่ชัดเจนแล้วก็เร่งด่วนพอสมควร ผมยกตัวอย่างในเรื่องของ สมรรถภาพของเจ้าหน้าที่ เช่น ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเมื่อก่อนนี้มีเจ้าหน้าที่อยู่คนหนึ่งมีเรื่องทุจริตขึ้นมา แม้เป็นคดีอาญาก็ตามเราส่งฟ้องศาล พอเสร็จจากศาลปล่อยมาตั้งกรรมการสอบสวนทางวินัย ก็ภาคทัณฑ์ ผมยกตัวอย่างนั้น ถ้าเกิดคนนั้นเป็นลูกศิษย์ของผมขอภัยนะครับผมเป็นผู้ว่าฯ อยู่ก่อนเหมือนกัน ผมไม่กล้า ส่งเรื่องนี้ให้ทางที่ศูนย์ฯ เป็นอันขาด แต่ต่อไปนี้ท่านผู้ว่าฯ ท่านจะไม่เก็บคนในลักษณะนี้ไว้ได้ เขาจะต้องมีคำสั่งแจ้ง ให้ศูนย์ฯ บอกว่าศูนย์ฯ จะต้องรับรู้ด้วยว่าเด็กคนนั้นต้องคดีอาญา แล้วก็พักเรื่องทางวินัย ผมก็จะรับเรื่องนั้นมา และก็จะสั่งมาให้ทางเจ้าหน้าที่ติดตามเรื่อง และก็เรียนให้ทางท่านแม่ทัพว่าเห็นสมควรหรือไม่ว่าถ้าบุคคลนั้นอยู่ในพื้นที่ จะทำให้เกิดปัญหา มาก ประการแรกก็คือ ให้เสนอย้ายออกนอกพื้นที่ใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคได้โดยด่วนนะครับ นี่คือลักษณะของการแก้เหตุการณ์เฉพาะหน้าและฉับพลัน ผมอยากจะเรียนว่าเฉพาะพื้นที่ชั่วคราวเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ในที่ทำงานเหล่านั้นนั้นผมรับผิดชอบโดยตรงและรับผิดชอบเฉพาะตัวเลย ถ้าเมื่อมีข้อผิดพลาด ขึ้นมานั้นผมอยากจะกราบเรียนว่าผมรับผิดชอบแต่ผู้เดียวสำหรับเรื่องทั้งปวงที่เกิดขึ้น แต่ว่าผมก็ไม่รองาน จากทางท่านผู้ว่าราชการจังหวัด จากพื้นที่และจากหน่วยงาน ในที่นี้ก็อยากกราบเรียนให้ทราบต่อไปอีกนิด นะครับว่า จากคำสั่งของท่านนายกรัฐมนตรี ศูนย์ฯ เรามี พตท. ๔๓ เป็นกำลัง ในเวลาเดียวกันศูนย์ฯ ทำงานไปได้ ในขณะที่ผมก็มีรองฝ่ายของผมอยู่สองฝ่ายครับ รองผู้อำนวยการศูนย์ฯ ฝ่ายทหารก็คือ รองผู้บัญชาการ พลเรือตำรวจทหารที่ ๔๓ นั้น มาเป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ฯ ในตำแหน่งหนึ่ง เพราะฉะนั้นในแนวความคิดของการ ใช้กำลังเข้าปราบปรามต่อเนื่องกันก็คือ จะใช้ทหารเป็นฝ่ายตัวเชื่อม พตท. ๔๓ กับผม หรือจะกราบเรียนให้ทาง แม่ทัพทราบ ในกรณีที่มีปัญหาที่ขัดข้อง ในเวลาเดียวกันรองตำรวจของผมก็คือรองผู้บังคับการตำรวจเขต ๑๒ ถ้าเมื่อมีปัญหาในเรื่องของการที่ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจจะขอความร่วมมือ หรือว่าขอกำลังส่วนหนึ่งของทางจังหวัด ทั้ง ๕ จังหวัด ท่านผู้ว่าฯ กิติ หรือของทางผู้กำกับฯ ไม่พอให้ใช้ พตท. ๔๓ และทางกองบังคับการอาจจะร้องขอ ท่านผู้เชียวชาญต่อไปด้วย หรือมีเรื่องอะไรที่นอกเหนือไปจากนี้ก็จะปรึกษากันระหว่างท่านแม่ทัพหรือทาง ท่านผู้บังคับการตำรวจภูธรภาค ๑๐ แล้ว ผมก็จะเป็นตัวเชื่อมไปกราบเรียนทั้งสองท่านด้วยตัวเอง

อันที่สำคัญที่สุดก็คือว่าที่ศูนย์ฯ แห่งนี้นะครับ ผมขออนุญาตต้องใช้เวลาสักนิดเพื่อให้ท่านได้ทำความเข้าใจ และก็จะได้ใช้ประโยชน์จากศูนย์อำนวยการบริหารแห่งนี้ให้มากที่สุด ผมมีคณะที่ปรึกษาของศูนย์ฯ นะครับ คณะที่ปรึกษาของศูนย์ฯ ในที่นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงานในพื้นที่ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของ รัฐบาล คณะที่ปรึกษาของศูนย์ฯ ในที่นี้มี ๑๔ ท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ บางท่านอาจจะไม่ได้เป็นข้าราชการ

แต่เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือให้ความเชื่อและศรัทธามาเป็นเวลานานแล้ว เช่น คุณเด่น โต๊ะมีนา นี้ ท่านเป็นผู้แทนราษฎร เป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมและก็เป็นทีปรีक्षाของศูนย์ฯ ท่าน ตะโต๊ะอาซิด ท่านก็เป็นทีปรีक्षाศูนย์ฯ หรือว่าฟือดูล บินสอาด ก็เป็นทีปรีक्षाศูนย์ฯ หลาย ๆ ท่านในที่นี้ก็เป็น นี้คือทีปรีक्षाใหญ่ ท่านทีปรีक्षाจะคอยดูว่างานของศูนย์ฯ ได้ทำไปตามเป้าหมายหรือไม่ หรือมีอะไร ที่ออกนอกกลุ่มนอกทาง ท่านอาจจะไปบอกท่านนายกรัฐมนตรีก็ได้ บอกว่าผู้อำนวยการศูนย์ฯ นี้เกรแล้ว ผมต้อง เตรียมตัวพร้อมที่จะเคลื่อนย้ายตัวเองได้ทุกเมื่อตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง และผมขอรับผิดชอบและเอาเกียรติยศ เป็นเดิมพันสำหรับการทำงานของคุณย์ผู้อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้แห่งนี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ผมได้ กราบเรียนให้ทราบและรับว่าการทำงานในแนวของคุณย์ฯ นี้มีอะไรบ้าง สิ่งที่ทำไปแล้วในขณะนี้นะครับ ผมยก ตัวอย่างเช่น บางอย่างนี้เป็นปัญหาที่ซับซ้อนมาแต่ดั้งเดิมมาแล้ว เราเป็นส่วนที่จะรับมาแก้โดยกรรมการทีปรีक्षा ศูนย์ฯ เช่นคราวที่ได้กราบเรียนท่านจุฬาราชมนตรี มาเยี่ยมในปีใหม่นั้น ก็ไม่ใช่ความคิดของคุณย์ฯ แต่ว่าเป็นความคิด ของทีปรีक्षाศูนย์ฯ หรือคณะทำงานของคุณย์ฯ ซึ่งมีถึง ๓-๔ คน เป็นตัวหลักสำคัญในการที่จะให้ความคิดเห็นแก่ ศูนย์ฯ ผมเป็นเพียงแต่รวบรวมงานต่าง ๆ ของคณะทีปรีक्षाฯ หรือของเจ้าหน้าที่ หรือแม้กระทั่งในการ สัมมนาครั้งนี้นั้น ความคิดของท่านทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ก็อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ผมจะได้กราบเรียนเสนอไป ซึ่งอย่างน้อยที่สุดท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้ทราบ หรือว่าได้สนับสนุนในความคิดช่วยแก้ปัญหา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย ผมอยากจะถือโอกาสในที่นี้ นะครับว่างานของคุณย์ฯ นั้นยึดหลักโดยให้มีเอกภาพ ในการทำงานในการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว เพื่อให้เกิดการประสานงาน และอีกอย่างก็คือว่าเรา ต้องการที่จะยกย่องข้าราชการ หรือพี่น้องประชาชนที่มีประวัติการทำงานดีเด่น หรือว่าทำมาหากินดี สิ่งเหล่านี้ ก็เป็นแนวทางทีศูนย์ฯ รับมาจากท่านทีปรีक्षाหรือจากทางผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเห็นว่าคนที่ดีหรือคนที่จะเป็น ประโยชน์ของบ้านเมืองนั้น ควรจะเป็นตัวอย่างที่ติดตามต่อไป เราจะต้องยกย่องเชิดชูนะครับ ท่านอาจจะใช้ ประโยชน์จากศูนย์ฯ หลาย ๆ อย่าง อีกอันก็คือว่างานประชาสัมพันธ์ของผมนี้แหละครับ นอกจากหัวหน้าหน่วยงาน ของทางผมแล้ว ประชาสัมพันธ์เขตนี้แหละท่านเป็นผู้อำนวยการกองของศูนย์ฯ หน่วยงานฯ แห่งนี้ นะครับ เพราะฉะนั้น เราจะรวมศูนย์ของการประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบไว้ในศูนย์ฯ นี้ ท่านอาจจะไม่ทราบ เพื่อท่าน มีความจำเป็นต้องใช้แล้วโปรดเรียกหรือว่าติดต่อไปทางศูนย์ฯ โดยตรงก็ได้ หรือทางท่านผู้อำนวยการประชา สัมพันธ์เขต ก็พร้อมที่จะสนับสนุนในงานของท่าน ท่านจะเห็นว่าในขณะนี้บางทีทุก ๆ ๗ วันเราจะมีโครงการ ต่าง ๆ ของศูนย์ฯ หรือว่าของศูนย์ประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้รับความเห็นมาจากท่านผู้ว่าฯ และจากทางกรรมการ ทีปรีक्षाต่าง ๆ รับมาทำทั้งนั้นเลย แต่ว่าเป็นการรวมงานประชาสัมพันธ์ทั้งหมดให้มาอยู่ในมือหรือว่าเป็น แนวทางเดียวกัน

นอกจากนี้ก็รวมทั้งการศึกษา นะครับ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การที่จะ แก้ปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นจะต้องแก้ปัญหาพื้นฐาน นอกจากในเรื่องของความสงบเรียบร้อยแล้วก็คือ ในเรื่องของการศึกษา ที่ผมกราบเรียนไปแล้วว่า เมื่อก่อนนี้เรานึกว่าประชาชนชาพฤไทยไม่ได้เพราะเขาไม่ยอม เรียนภาษาไทย แต่ตอนนี้นั้นผมขอเรียนยืนยันว่า ประชาชนนั้นอยากจะเข้าศึกษาต่อมากมาย แต่ว่าเราหาที่ ให้เรียนไม่พอ ผมคิดว่านี่จะเป็นโครงการอันเร่งด่วนที่ทางศูนย์ฯ ได้รับมา ว่าจะต้องเสนอจะต้องทุ่มเท อย่างน้อย ก็เป็นการเปรียบเทียบในพื้นที่ในเขตชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่นี้ก็คือว่า ท่านแม่ทัพกองทัพภาคที่ ๔

พลโทหาญ ลีสานนท์ นี่นะครับหลังจากที่ท่านมารับงานต่อจากพลโทจวนฯ ซึ่งผมได้ทำงานมากับท่านตลอดเวลา ท่านให้แนวความคิดต่าง ๆ หลายอย่าง ท่านแม่ทัพหาญว่า ท่านใช้คำว่านโยบายได้ร่มเย็น คือ แนวปราบปราม ป้องกันส่วนหนึ่ง แต่ถ้าเขียนให้ชัดเจนจะทำให้พื้นที่ชายแดนไทยมาเลเซียปลอดภัย ในที่นี้หมายความว่าถึงในพื้นที่ที่จะร่วมมือกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงของเราและทำให้พื้นที่ชายแดนนั้นมีความเจริญใกล้เคียงกัน ไม่ยิ่งหย่อนกัน หรือมีอะไรที่สามารถแก้ปัญหาาร่วมกัน การปราบปรามขบวนการก่อการร้ายทุกรูปแบบนั้นต้องทำร่วมกัน ไม่ว่าจะ จคม. ไม่ว่าจะ ขก. หรือว่าโจรผู้ร้ายธรรมดาหรือ ผกค. อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เขียนไว้ชัดเจน ผมก็เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะทำให้การแก้ปัญหาในพื้นที่ดังที่ผมได้กราบเรียนมาแล้วนั้น อย่างน้อยที่สุดในระยะเวลา ๑๐ เดือนที่แล้วมา เท่ากับว่าให้ความเป็นธรรม และได้เห็นว่าเหตุการณ์ทางภาคใต้ดีขึ้นไม่น้อยทีเดียว ผมเอาตัวเองทดสอบในการทำงาน คือผมบางทีก็มาหาตใหญ่โดยเครื่องบินแล้วก็บึ่งไปยะลา บางที ๔-๕ ทุ่มแล้วผมก็ยังขับรถไปได้คนเดียว ซึ่งเมื่อก่อนผมไม่กล้าขับ แต่ปีนี้แม้ในราชีวาสสองยามก็ยังไปได้และกลับมาได้ในเวลาเดียวกันด้วย ผมเชื่อว่าคงไม่ใช่ลูกพลุก เพราะผมก็ไม่ได้มีดวงวิเศษอะไร แต่ผมเชื่อว่าสถานการณ์ภาคใต้หลายอย่างได้สงบลง หรือในขณะนี้เรามีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายให้ชัดเจนในการทำงาน อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญก็คือ พี่น้องประชาชนนั้นก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการทำงานครั้งนี้ เพราะว่าเรามีเป้าหมายชัดเจนคือว่า ผู้ทำงานทุกส่วนนั้นมีแนวความคิดเดียวกันแล้วก็มีความจริงใจที่แก้ปัญหาร่วมกันด้วย ผมคิดว่าผมใช้เวลามาราว ชั่วโมงแล้ว สิ่งที่ผมอยากจะทำกราบเรียนไว้ในตอนสุดท้ายว่า งานของกระทรวงยุติธรรมในขณะนี้ ก็คือการแก้ปัญหาที่ตรงเป้าหมายของทางรัฐบาล ในเรื่องนี้ผมอยากจะทำกราบเรียนว่ารู้สึกเป็นเกียรติที่กรุณาให้มาชี้แจงให้เพื่อน ๆ และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย และผมขอยืนยันไว้ว่า หากมีสิ่งใดที่ทางผมจะรับใช้หรือจะช่วยในงานของท่านทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งฝ่ายรัฐบาลและในทางส่วนตัวแล้วก็มีความยินดีอย่างยิ่งของผมและเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกคนที่จะทำงานอันนี้ และสิ่งที่เป็นอุดมการณ์ของเราก็คือว่า ความถูกต้องและความเป็นธรรมที่จะช่วยแก้ปัญหาร่วมกัน ผมก็มีเพียงแค่นี้ครับ ผมขอกราบขอบคุณ

การอภิปรายในหัวข้อ

“การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของคณะตุ้ะยุติธรรม”

ผู้อภิปราย	นายวิศิษฐ์ ลิมานนท์	รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง
	นายเด่น โต๊ะมีนา	เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
	คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	ผู้พิพากษาสมทบ ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง
	นายอดุล บินสอาด	ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล
ผู้ดำเนินการอภิปราย	นายเชียร เจริญวัฒนา	เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ

นายเชียร เจริญวัฒนา

ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนา ท่านผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์ และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน

ในลำดับต่อไปจะเป็นการอภิปรายในหัวข้อเรื่อง “การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของคณะตุ้ะยุติธรรม” โดยท่านวิทยากรทั้ง ๔ ท่านซึ่งมาพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้แล้ว การอภิปรายนี้จะเป็นการเสนอให้ท่านผู้มีเกียรติได้ทราบถึงความเป็นมาโดยสังเขปของศาสนาอิสลาม กฎหมายอิสลาม ความเป็นมาของการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทยใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เรื่องราวของคณะตุ้ะยุติธรรม ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้กฎหมายดังกล่าวนี้ และอาจจะรวมไปถึงการยกปัญหามาเป็นข้อคิดเสนอแนะเป็นการปูพื้นฐานสำหรับการที่จะประชุมกลุ่มในตอนต่อไป

ก่อนที่จะดำเนินการอภิปรายต่อไป ผมใคร่จะขอแนะนำวิทยากรให้ท่านผู้มีเกียรติได้รู้จัก ท่านแรก ท่านสุภาพสตรีทางขวามือ คือ คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ ท่านเป็นบุตรของอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง และได้ทำหน้าที่เลขาธิการของจุฬาราชมนตรีมาเป็นเวลาถึง ๓๓ ปี เป็นผู้มีกิจกรรมในทางสังคม ในทางบำเพ็ญศาสนประโยชน์มาก เช่น เป็นประธานจัดงานมาลิดกลาง เป็นผู้แทนของประเทศไทยในการไปเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศกลุ่มอาหรับ เป็นต้นว่า อียิปต์ ซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น ซึ่งท่านมีบทบาทมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับวงการศาลยุติธรรม เพราะเหตุว่าท่านเป็นผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากท่านเป็นผู้รู้เรื่องกฎหมายอิสลามดี ท่านก็จะได้เป็นผู้อภิปรายเป็นคนแรกเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม

ท่านต่อมาทางขวามือกระผมก็คือ นายอดุล บินสอาด ในอดีตท่านเป็นคณะตุ้ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูล เป็นสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ปัจจุบันท่านเป็นประธานสภาจังหวัดสตูล เป็นประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ที่ปรึกษาศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่านเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม ข้ออภิปรายของท่านจะเน้นหนักในปัญหานี้

ท่านที่สามทางซ้ายมือกระผมคือ คุณวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง ท่านมาที่นี้วันนี้ก็ไม่ได้มาเกี่ยวกับปัญหาพิพาทแรงงานที่หาดีใหญ่ แต่เนื่องจากว่าท่านเคยรับราชการเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานีอยู่นานถึง ๓ ปี มีความสนใจในเรื่องกฎหมายอิสลามและเรื่องตะโตะยุติธรรมมาก ทางกระทรวงยุติธรรมเลยเชิญท่านมาเป็นวิทยากรในเรื่องเกี่ยวกับบทบาท ฐานะ และคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมด้วย

ท่านสุดท้ายทางซ้ายมือสุด คือ คุณเด่น โต๊ะมีนา ท่านเป็นนิติศาสตร์บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในอดีตท่านเป็นสมาชิกสภาเทศบาลปัตตานี สมาชิกสภาจังหวัดปัตตานี เคยเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี ในสมัย พ.ศ. ๒๕๑๙ เคยเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม สำหรับปัจจุบันท่านเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี และเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี เนื่องจากท่านเป็นผู้แทนราษฎร ได้มีโอกาสสัมผัส ได้ไปเห็นปัญหาขัดข้องต่าง ๆ มาก ท่านจึงนำปัญหาอันนี้มา ท่านเป็นผู้ให้แนวคิดหรือริเริ่มการจัดการสัมมนาครั้งนี้ขึ้นในตอนต้น ก็คิดว่าท่านจะอภิปรายหนักไปในปัญหาเกี่ยวกับข้อขัดข้องหรือเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

กระผมได้แนะนำมาครบทั้ง ๔ ท่านแล้ว ผมเอง เขียร เจริญวัฒนา เลขานุการส่งเสริมงานตุลาการจะเป็นผู้ดำเนินการอภิปรายต่อไป

ท่านจะพบความจริงข้อหนึ่งว่า การใช้กฎหมายอิสลามกิติ ตำแหน่งตะโตะยุติธรรมกิติ ได้มีมาในประเทศเราเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว แต่ก็เป็นเรื่องภายใน ผู้ที่อยู่นอกวงการได้มีโอกาสทราบน้อยมาก การสัมมนาววันนี้ก็จะเป็นการเผยแพร่กิจการ เพื่อทำให้เรื่องนี้เป็นที่ทราบกันทั่วไป พร้อมกันนั้นก็ทำให้กระทรวงยุติธรรมซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ได้ทราบความเห็นของท่านผู้มีเกียรติเพื่อนำไปประกอบในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไปด้วย เพราะฉะนั้น การสัมมนาในครั้งนี้จึงเน้นหนักไปในทางวิชาการ ทางกระทรวงยุติธรรมก็หวังว่าคงจะได้รับประโยชน์เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาของกระทรวงฯ ต่อไปนะครับ

ในโอกาสนี้ลำดับแรกกระผมขอเรียนเชิญคุณหญิงสมรได้โปรดอภิปรายเป็นท่านแรกนะครับ ขอเชิญครับ

คุณหญิงสมร ภูมิดรงค์ค์

ขอความสันติจงมีแด่ท่านผู้ร่วมสัมมนาในครั้งนี้ ในวันที่ดิฉันมาเป็นวิทยากร มีความหนักใจอยู่เป็นอย่างมาก เพราะว่าได้พบกับท่านผู้ที่มีวุฒิสูงทั้งหลายทั้งในด้านการปกครอง ในด้านของการศาสนา และในขบวนการยุติธรรม เพราะฉะนั้น จึงรู้สึกว่าจะพูดได้ไม่ดีเท่าที่ควรนัก แต่อย่างไรก็ตาม ดิฉันเองเป็นผู้ที่สนใจในงานของจังหวัดภาคใต้มานานแล้ว รวมทั้งเมื่อเช้านี้ได้ฟังท่านผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้บรรยายถึงเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในปัจจุบันนี้ ก็มีความสบายใจเป็นอย่างยิ่งที่งานของจังหวัดภาคใต้จะได้ดำเนินไปด้วยความมั่นคงยิ่งขึ้น สำหรับในการสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามซึ่งเราใช้กันมานานแล้วนี้ ทางกระทรวงยุติธรรมได้ดำริที่จะจัดให้มีการสัมมนาขึ้น เพื่อขอรับทราบความคิดเห็นจากท่านทั้งหลายก็เป็นเรื่องที่ดีที่ทันสมัยทันกับเหตุการณ์ด้วยประการทั้งปวง ดิฉันเป็นวิทยากรในวันนี้ด้วยความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะว่าท่านประธานจัดสัมมนาได้ขอให้มาพูดบ้าง เพื่อจะได้เปลี่ยนบรรยากาศให้ท่านได้ฟังเสียงของสตรีดูบ้าง

สำหรับในประเทศไทยเรานั้น พูดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีหรือในการปกครองบริหารของไทยเราแล้ว พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเราเรียกว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั้งประเทศ ไม่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร เพราะฉะนั้นในเรื่องของการใช้กฎหมายอิสลามนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งมีมาใน ๒๐-๓๐ ปีเท่านั้น แต่ได้มีมาตั้งแต่โบราณกาลดังเราจะเห็นว่ามียุทธศาสตร์หนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก เป็นมานานแล้วไม่ใช่ว่าเพิ่งจะเป็นในสมัยที่เรามีระบอบการปกครองประชาธิปไตยเท่านั้น แต่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ให้ความอุปถัมภ์ต่อศาสนามานานแล้ว ถ้าหากว่าเราได้อ่านประวัติศาสตร์ในสมัยของกรุงศรีอยุธยาที่ดี จุฬาราชมนตรีนั้นก็ไม่ได้มีในสมัยนี้เท่านั้น เรามีมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมนั้น พระมหากษัตริย์ของเราก็ทรงรับที่จะเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก เรามีทั้งในด้านของสถานที่หรือกิจการงานต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์นั้นได้ทรงอุปถัมภ์ศาสนาอิสลามของเรามาตั้งแต่โบราณกาลจึงเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่าเรื่องของศาสนาจะคงมีอยู่ต่อไปสำหรับศาสนาอิสลามที่เราได้นับถือกันนั้น มีบุคคลที่นับถืออิสลามมากอยู่ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล แล้วก็ยังมีสงขลาอีกจังหวัดหนึ่ง ส่วนในภาคกลางนั้นเราก็มีกรุงเทพมหานครซึ่งมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมาก ในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘ นั้นก็เห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประชาชนชาวไทยย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก และเมื่อได้คำนึงถึงประชาชนชาวไทยบางท้องถิ่นที่ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามแล้ว ก็สมควรที่จะสงเคราะห์และคุ้มครองอิสลามศาสนิกของพระองค์ให้ประกอบภารกิจตามศรัทธา นี่คือข้อความที่ปรากฏไว้ในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม ในด้านกฎหมายของกระบวนการยุติธรรม เราได้พิจารณาเห็นว่า ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผู้นับถือศาสนาอิสลามเมื่อก่อนนี้ถึง ๕๐ กว่าเปอร์เซ็นต์ เดียวนี้อาจจะเป็น ๘๐ หรือ ๘๕ เปอร์เซ็นต์ก็เป็นได้ เพราะว่าเรามีการไปมาหาสู่ แลกเปลี่ยนไปย้ายกันมากทำให้อิสลามลดน้อยลงไป แต่อย่างไรเราก็ทราบกันดีว่า เป็นจังหวัดที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนมาก ในเรื่องนี้ทางราชการก็ได้นำเอากฎหมายอิสลามในด้านของครอบครัวมรดกมาใช้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ผู้นับถือศาสนาอิสลามนั้นได้ดำเนินชีวิตในแบบฉบับของศาสนาอิสลามอย่างจริงจัง เพราะว่าเราเป็นมุสลิม เราหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยกับกฎหมายอิสลาม เรามีชีวิตประจำวันอยู่ทุกวันนี้ เราต้องดำเนินตามกฎหมายอิสลามทั้งสิ้น เว้นแต่ว่าเราจะแสดงออกมาในรูปไหนแต่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เรามองเห็นได้เด่นชัดว่า เรามีการใช้กฎหมายศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพฯ เราก็ใช้กฎหมายอิสลาม แต่เราใช้ในรูปแบบของการปฏิบัติงาน ทางด้านกรรมการอิสลาม หรือในด้านของครอบครัว ชนิดที่ว่าเราตกลงกันเอง เราไม่จู้จี้ เราใช้กฎหมายศาสนาอิสลาม เช่น เวลาที่เราแบ่งมรดกกัน เราก็จะแบ่งกันตามหลักการของศาสนาอิสลาม แต่ถ้าเผื่อว่าจะมีคู่ความที่ไม่เห็นดีจะเอาเปรียบกันก็เอากฎหมายไทยมาใช้ ฉะนั้น เราจะเห็นว่ากฎหมายอิสลามนั้นเราได้ใช้ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งความเป็นมาอย่างนั้น คุณอดุล บินสอาด ก็คงจะเล่าถึงประวัติความเป็นมาเพราะว่าท่านเป็นบรมครูในเรื่องของตะโตะยุติธรรม หรือในเรื่องของการใช้กฎหมายอิสลาม ดิฉันอยู่ห่างไกลออกมา จะเล่าให้ฟังก็อาจจะผิดพลาดไปก็ได้ ที่นี้ในเรื่องของกฎหมายอิสลามนี้เราเอามาอย่างไร ท่านตะโตะยุติธรรมเป็นผู้ตรากฎหมายนี้ขึ้นมาหรือเปล่า อันนี้เราก็จำเป็นที่จะต้องทราบ ในการสัมมนาวันนี้ เราเชิญข้าราชการหลาย ๆ ฝ่ายมานี้เราต้องการให้

รับทราบว่าเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ของเราที่มีกฎหมายอิสลาม มีอะไรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเราก็จะได้ช่วยกันเพื่อให้พี่น้องส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาอิสลามนั้นได้ดำเนินชีวิตไปด้วยความเรียบร้อย นี่เป็นความดำริของท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เราจึงได้มาสัมมนาในวันนี้ โดยหลักธรรมในทางศาสนาอิสลามนั้น เราถือว่าพระคัมภีร์กุรอานนี้เป็นพระคัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุดและไม่มีการเปลี่ยนแปลงกันอีกแล้ว จะเปลี่ยนอะไรไปอย่างไร โลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร ซาอุดีอาระเบียจะเป็นประเทศที่ใหญ่โตต่อไปหรือไม่ หรือว่าประเทศไทยต่อไปอาจจะประเทศที่ศาสนาอิสลามรุ่งเรืองที่สุด เราก็ไม่มีการแก้ไข เพราะว่าเป็นคัมภีร์ที่สมบูรณ์แบบที่สุด ไม่มีการสังคายนาใด ๆ เลย เราถือพระคัมภีร์กุรอานนี้เป็นหลัก แต่ว่าท่านทั้งหลายก็คงจะทราบที่พระคัมภีร์นี้เป็นโอองการที่ศาสดามุฮัมมัดได้รับโอองการจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ที่นี้เมื่อได้รับโอองการมาแล้ว ท่านก็ได้นำเอาโอองการเหล่านั้นมาให้บรรดาสาวกได้บันทึกเอาไว้ แล้วก็รวบรวมเป็นพระคัมภีร์เป็นฉบับที่ท่านเห็นทุกวันนี้ ท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้ที่ได้รับโอองการมา ท่านก็ต้องมาเป็นตัวอย่างทั้งในการปฏิบัติทั้งในการอบรมสั่งสอน ในการปฏิบัติของท่านก็ดี ในการอบรมสั่งสอนของท่านก็ดี เราได้รวบรวมไว้ทุกสิ่งทุกอย่าง รวบรวมจากบรรดาผู้ใกล้ชิดเอามาเล่าให้ฟัง เอามารายงานให้ฟัง แล้วเรารวบรวมขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การใช้กฎหมายอิสลามซึ่งเราเอามาจากพระคัมภีร์กุรอานนั้น มีความถูกต้องดียิ่งขึ้นโดยถือท่านดังกล่าวเป็นแบบฉบับ ที่นี้ถ้าหากว่าเรามีอะไรซึ่งเป็นเรื่องที่ยังไม่กระจ่างแจ้งด้านปัญหาของกฎหมาย ในด้านของที่เราเอามาใช้ เราอาจต่อว่าเราไม่ได้เกิดในสมัยท่านศาสดา แต่เรามีอะไรที่ยังไม่สบายใจของเราว่า เราจะชี้ไปในแง่นี้ได้หรือไม่ นั้น เรายังมีคัมภีร์อีกสองคัมภีร์ด้วยกัน อีจมาฮ์กับกียาส ซึ่งจะเป็นส่วนที่จะชี้ความเห็นในปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามที่มาสอดคล้องต้องกัน บรรดานักนิติศาสตร์ฝ่ายอิสลามซึ่งเป็นสาวกของท่านศาสดานั้น ได้ให้ความหมายหรือได้กระทำเอาไว้ เราก็ถือเป็นแนวทางในการที่เราจะพิเคราะห์ในกฎหมายว่าเราจะได้ชี้ไปในประการใดดี แล้วเรายังมีข้อความของท่านที่เป็นนักกฎหมายทั้งหลายและนักปกครองทั้งหลาย ท่านเรียนกฎหมายมาแล้ว ท่านย่อมทราบว่าตัวบทกฎหมายนั้นไม่ได้ขาวกระจ่าง เพราะมนุษย์เขียนขึ้นเอง ยังไม่ขาวกระจ่าง แต่เราจะต้องเอาวิธีการตัดสินในสมัยเก่า ๆ มา เป็นเรื่องแปลงขึ้นมา เราจะต้องพยายามเอามาเป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสิน ก็เช่นเดียวกัน ศาสนานี้ไม่ได้เกิดมาในวันสองวันนี้ เกิดมานานแล้ว ยิ่งศาสนาอิสลามมีความสมบูรณ์แบบมาแล้ว ๑,๔๐๐ กว่าปี หลังจากที่ท่านศาสดาได้อบรมสั่งสอนมานี้เราเรียกว่าอิสลามนี้สมบูรณ์แบบ เพราะฉะนั้น เป็นพัน ๆ ปี เราซึ่งอยู่ห่างท่านตะโตะทั้งหลายที่พิจารณาเรื่องของกฎหมายอิสลาม แต่ถ้าท่านมีปัญหาท่านจะทำอย่างไร ท่านจะต้องไปดูในตัวบทแรกกุรอาน แล้วมาดูอัลอะติส แล้วมาดูอัลอีจมาฮ์ และก็มาดูอัลกียาส ทั้ง ๔ ประการ ซึ่งทั้ง ๔ ฉบับนี้จะเป็นคู่มือในการที่จะตัดสินได้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม เพราะฉะนั้น เราจึงถือว่าการตัดสินของตะโตะนั้นขึ้นเด็ดขาดแล้ว ไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกาอะไร ในประเทศไทยเราถือวิธีการพิจารณาต่ออีกสาม เพราะถ้าใครจะโต้เถียงและฝืนนี้ ท่านตะโตะจะไม่ยอม เพราะว่าของเรานี้นับถือในมัดฮับฮาฟีอี เราก็จะดำเนินแนวการตัดสินนี้ไปตามวิถีทางพิจารณานี้ ที่นี้ผู้ที่ชี้ขาดในทางศาสนานี้ตามหลักศาสนาเราเรียกว่ากอฎี ซึ่งเป็นผู้ที่ชี้ขาดในศาสนา ที่นี้ผู้ที่ชี้ขาดในศาสนานี้ควรจะเป็นบุคคลอย่างไร ในเมื่อเรื่องของกฎหมายอิสลามนี้เป็นกฎหมายที่มาจากคัมภีร์ เพราะฉะนั้น เราจะเอาคนชนิดไหนมาเป็นผู้ตัดสินกัน ในหลักการศาสนานี้ได้วางไว้อย่างเรียบร้อยแล้วว่า ๑. ต้องเป็นมุสลิม จึงจะตัดสินในเรื่องของมุสลิมได้ ๒. ต้องเป็นผู้บรรลุนิติภาวะและมีสติสัมปชัญญะ บรรลุนิติภาวะตามหลักการศาสนาอิสลามแล้วประมาณ ๑๕ ปี สำหรับผู้ชายใน

อากาศแบบบ้านเมืองของเราเนี่ยประมาณสัก ๑๕ ปีก็บรรลู่ศาสนภาวะ ท่านคงจะคิดว่า ๑๕ ปีเอามาตัดสิน
ทำไม พูดถึงว่าในท้องถิ่นที่ไม่มีผู้สูงอายุ เราถือผู้สูงอายุนี้เป็นหลักอยู่เหมือนกัน ๓. ต้องเป็นไท คือมีความอิสระใน
ตัวเอง คนที่มีความเป็นอิสระในตัวเองถึงพิจารณาในเรื่องของกระบวนการยุติธรรมได้ นอกจากนั้น ต้องมีคุณสมบัติ
ที่เราได้ตราเอาไว้ในเรื่องของผู้พิพากษาทั้งหลาย จะต้องมีความยุติธรรมและก็เป็นผู้ที่มีประสาห์ดี มีหุดีจะต้อง
ฟังว่าเขาให้การว่าอย่างไร และก็ต้องมีประสาห์ตาดีมองเห็นว่าเขาสอนกันอย่างไร เพราะฉะนั้น ก็ต้องมีประสาห์
ทั้งสองนี้ดี เป็นคนที่มีความสามารถทางการพูดได้ ไม่เป็นไข ยกไม้ยกมือแล้วเผชิญลูกความก็ไม่รู้เรื่องอะไร
สักทีหนึ่ง เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี มีจริยธรรมสูง ท่านจะเห็นว่าบรรดาท่านคะโต๊ะยุติธรรม ๘ ท่านที่อยู่ในชายแดน
จังหวัดภาคใต้เนี่ยเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี แต่ถ้าเมื่อมีอันใดไม่ดีบ้างนั้น ก็เป็นความบกพร่อง
ส่วนตัว แต่เราได้เลือกสรรมาแล้วว่า เป็นคนที่ดีที่สุด มีจริยธรรมดี มีบุคลิกภาพดี แล้วก็จะต้องเป็นชาย อันนี้
สำคัญที่สุด กระทรวงยุติธรรมได้เคยถามท่านจุฬาราชมนตรีท่านเก่าว่า บัดนี้สตรีเขามีความก้าวหน้าเป็นอะไรได้
ทุกอย่างแล้ว ยังไม่ได้เป็นดูเหมือนจะเป็นกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้พิพากษาเป็นสตรีก็มีแล้ว แล้วก็ก็เป็นคนที่มีอายุ
น้อย ๆ ด้วย จะมาเป็นคะโต๊ะยุติธรรมได้ไหม ท่านจุฬาราชมนตรีก็ได้ตอบให้ทราบ ว่า สตรีนั้นขอยกเว้นใน
ตำแหน่งคะโต๊ะยุติธรรม เพราะว่ามีอิสลามนั้นยังยกย่องผู้ชายว่าเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางด้านจิตใจมากกว่า
ผู้หญิง ผู้หญิงนั้นอาจจะอ่อนไหว เวลามาตัดสินความแล้วบางทีเกิดความสงสัยถามขึ้นมากก็จะไม่เกิดความ
ยุติธรรม เพราะฉะนั้น อันนี้ไม่ต้องห่วงว่าสตรีนั้นจะมาเป็นคะโต๊ะยุติธรรม ไม่มีแน่ เพราะว่าในหลักการในคุณ-
สมบัติเนี่ยว่าต้องเป็นชาย และก็เป็นผู้ที่มีความสามารถวิเคราะห์ได้ สามารถวิเคราะห์ได้นั้นก็คือว่า ได้รู้ในคัมภีร์
ทั้ง ๔ ได้ดี อย่างรู้ ๆ ปลาย ๆ เป็นแล้วก็ไม่เกิดความบริสุทธิ์ยุติธรรม เพราะฉะนั้น คุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้
เป็นคุณสมบัติที่จะต้องทำตามหลักการศาสนาอิสลาม แต่ว่าในบ้านเมืองของเรานั้นในสมัยก่อน จะหาคุณลักษณะ
อย่างนี้ไม่ได้ เราถึงได้ผ่อนปรนมา ผู้คนที่มีความรู้ทางด้านนิติศาสตร์ทางอิสลามไม่มีเลย เราก็พยายามหาคน
ที่มีความรู้มีวิญญูคุณวุฒิที่สูงที่สุดแล้ว เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจของบรรดาอิหม่ามมาเป็นคะโต๊ะยุติธรรมหรือเป็น
กอฎี แต่ว่าคำว่าคะโต๊ะยุติธรรมนั้น เราแปลงมาจากคำนี้เอง คำว่ากอฎี โดยไปถือเอาเมื่อก่อนนี้เรียกว่าเสนา
ยุติธรรมในมณฑลพายัพ เพราะฉะนั้น เราก็จะให้มาคล้องจองกับคำว่าเสนายุติธรรมนี้ เราจึงเปลี่ยนว่าคะโต๊ะ
ยุติธรรม เสนาเราเปลี่ยนเป็นคะโต๊ะ คะโต๊ะนี้เป็นคำยกย่องคนที่มีความรู้สูง มีวิญญูสูงนั่นเอง ก็ได้เปลี่ยนมาเป็น
อย่างนี้ เรื่องของหลักการทางศาสนาอิสลามนี้ เราก็ได้มีการใช้กฎหมายทางศาสนาอิสลามมาในชีวิตประจำวันของ
เรา จะไม่ใช่ในบทอื่นเลย ใช้ในบทของครอบครัวและมรดก ซึ่งเราใช้อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เนี่ย เรื่องของ
คะโต๊ะยุติธรรมและเรื่องของกฎหมายอิสลามตามที่ได้บรรยายมาเพียงสังเขปนี้ก็เพื่อเป็นแนวทางว่า อิสลาม
นี้เรามีการใช้กฎหมายอิสลามมาโดยตลอด แม้จะไม่มีบทบัญญัติที่ให้ใช้ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ทุกจังหวัดเรา
ก็ใช้กฎหมายอิสลามเพื่อจะให้มุสลิมเนี่ยเป็นผู้ที่เคร่งครัดศรัทธา และดำเนินชีวิตภายใต้หลักศาสนาอิสลาม
นั่นเอง แล้วท่านคะโต๊ะยุติธรรมเนี่ย ท่านมีความสำคัญแค่ไหน เพราะฉะนั้นเราอยู่ภาคใต้ด้วยกัน มาช่วยกันเสริม
ฐานะของคะโต๊ะยุติธรรมให้เป็นบุคคลที่ควรแก่การยกย่อง เราจะเสริมอย่างไรนั้นก็อยู่ในการอธิบาย
ของเรา สำหรับบัดนี้ขอบรรยายแค่นี้ละคะ ขอขอบคุณค่ะ

นายเจียร เจดิวุฒนา

คุณหญิงได้อภิปรายมาผมเชื่อว่าท่านคงจะได้รับ ความแจ่มแจ้งขึ้น ต่อไปผมก็อยากจะเรียนเชิญคุณอดุล บินสอาด ได้อภิปรายต่อในหัวข้อการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย เชิญครับ

นายอดุล บินสอาด

ท่านผู้เข้าสัมมนาที่เคารพทุกท่าน ผมจะไม่อ้อมกอบทให้มากมายนัก ซึ่งความจริงผมอยากจะพูดว่าผมไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ มีใช้ผู้ที่มีความรู้สูงหรือความรู้น้อย จะไปเหมือนอย่างที่คุณหญิงสมรว่าผมเป็นบรมครู ความจริงไม่ใช่เลยนะครับ ผมเป็นนักศึกษายู่ขณะนี้ นักศึกษาที่หนุ่มน้อย ไม่ใช่แก่นะครับ อายุน้อยลงทุกวัน ๆ เข้าไป ๖๔ แล้ว ทำไมที่ผมเรียกว่านักศึกษา เพราะหลักการของหลักศาสนาอิสลามได้กล่าวไว้ชัดว่า จงศึกษาหาความรู้นับตั้งแต่อยู่บนเปลจนถึงหลุมฝังศพ เรายังอยู่ในโลกนี้ ยังไม่ถึงหลุมฝังศพ ก็เรียนไม่จบ ต้องศึกษาหาความรู้อยู่ทุกวัน ผมถือว่ากระผมนี้เป็นนักศึกษาที่หนุ่มน้อย เหลือน้อยแล้วอายุ จะถึงหลุมฝังศพแล้ว ในวันนี้ ผมรู้สึกว่าเป็นเกียรติอย่างสูงที่ทางกระทรวงยุติธรรมได้เชิญผมให้มาเป็นผู้บรรยาย เมื่อเป็นผู้บรรยายก็จำเป็นที่จะต้องบรรยายไป จะดีหรือไม่ดีนั้นอยู่ที่ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายจะได้ทราบถึงข้อเท็จจริงเอง กระผมขอมอบคำบรรยายของผมนี้ดูเหมือนจะมีอยู่ในเอกสาร เพราะฉะนั้น กระผมจะพูดตามที่ได้เขียนไว้แล้ว

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ จึงแตกต่างกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ ด้วยเหตุนี้ ในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ ซึ่งในสมัยนั้นประเทศไทยของเราปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นที่ทราบกันว่าพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้นทรงมีพระราชประสงค์ในอันที่จะทะนุบำรุงลัทธิศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ได้มีโอกาสบำเพ็ญลัทธิศาสนา นั้น ๆ ตามความศรัทธาโดยเสมอภาค มิได้ลำเอียง อันจะเป็นประโยชน์แก่การปกครองบ้านเมืองเป็นอเนกประการ ดังนั้น ในการปกครองบริเวณหัวเมืองอันมีเมืองปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี ยะลา รามันห์ และระแงะ เพื่อที่จะอนุโลมให้เป็นไปตามหลักรัฐประศาสน์นโยบายดังกล่าว รัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ว่าการโรงศาล ข้อที่ ๑๒ มีความว่า ให้ใช้ข้อกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาและความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกิดด้วยศาสนาอิสลามเรื่องผัวเมียกิติ เรื่องมรดกกิติ ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาและพิพากษา และให้ตะโตะในสมัยนั้นเรียกว่าตะโตะกาลี เขียนว่า “ตะโตะกาลี ” ซึ่งมาเปลี่ยนทีหลังว่าตะโตะยุติธรรม คือมาจากตะโตะกาลีนั่นเอง แต่ในสมัยโบราณเขียนว่าตะโตะกาลี เพราะคำว่ากาลีนี้รู้สึกว่าเป็นกาลีบ้านกาลีเมือง จึงเปลี่ยนจากกาลีมาเป็นกอฎี และเปลี่ยนจากกอฎีมาเป็นตะโตะยุติธรรมอย่างที่คุณหญิงสมรได้อภิปรายมาเมื่อตะกี้นี้ ตะโตะกาลีซึ่งเป็นผู้ที่รู้และเป็นผู้ที่นับถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษาดำเนินกฎหมายอิสลาม ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ เริ่มต้นท่านจำได้แล้วว่าตะโตะยุติธรรมนั้นเป็นผู้พิพากษาดำเนินกฎหมาย ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ในสมัย ร.ศ. ๑๒๐ ยอมรับว่าตะโตะยุติธรรมคือผู้พิพากษา กฎหมายอิสลามที่เราใช้อยู่ทุกวันนี้ยอมรับว่าเป็นกฎหมายของไทย ไม่ใช่กฎหมายต่างประเทศ ไม่ใช่กฎหมายต่างชาติ เป็นกฎหมายไทย ในเวลาต่อมาได้มีการจัดตั้งรูปการปกครองเป็น

มณฑล ในยุคหลังเป็นจังหวัด บริเวณเจ็ดหัวเมืองก็กลายเป็นจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ครั้นภายหลังจึงมี
สารตราเสนาบดีกระทรวงที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ถึงสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการ
มณฑลภูเก็ต ความว่า ในจังหวัดสตูลมีผู้นับถือศาสนาอิสลามอยู่จำนวนมาก ถ้าบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาท
กันด้วยความแ่งลักษณะผิวเมี้ยและทรัพย์มรดก ให้พิจารณาและกำชับตัดสินคดีโดยลัทธิประเพณีอิสลามตามคัมภีร์
โกหฺร่านพระมะหะหมัดนั้น เป็นอันว่ากฎหมายดังกล่าวได้ใช้บังคับในจังหวัดสตูลตลอดมา แม้เมื่อประกาศใช้
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดก บทบัญญัติทั้งสองฉบับนี้
หากกระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับฉบับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ไม่

ท่านที่เคารพ ต่อมาวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘ อันเป็นวันที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใช้บังคับ
ชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ซึ่งตกอยู่ในบังคับแห่งกฎข้อบังคับฉบับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ.
๑๒๐ ซึ่งการพิจารณาคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องผิวเมี้ยและเรื่องมรดกซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นโจทก์จำเลย
หรือเป็นจำเลย ต้องใช้กฎหมายอิสลามแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและให้ใช้
กฎหมายอิสลามเป็นหลักในการพิจารณาคดีตัดสินคดี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้มีพระราชกำหนด ๒ ฉบับ
คือ พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗, ๒๔๘๖ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติบรรพ ๖ แห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗, ๒๔๘๖ ยกเลิกข้อยกเว้นที่ไม่ให้บรรพ ๕-๖ กระทบ
กระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณดังกล่าว เพราะฉะนั้น จึงนำกฎหมายอิสลามมาใช้
วินิจฉัยคดีแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกไม่ได้ ซึ่งในสมัยนั้นตะโตะ
ยุติธรรมใน ๔ จังหวัดถูกยุบ คือ สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยนั้นยุบจนกระทั่งคนทุกคนจะต้อง
สวมหมวก ห้ามกินหมาก สวมรองเท้า ทุ่งกางเกง ซึ่งในสมัยนั้นทำให้เกิดปัญหาอย่างมากในบรรดาชาวไทย
มุสลิมใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่อย่างไรก็ดี นโยบายรัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย กล่าวคือ
ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายศาสนาอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส
ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ มีผลให้ศาลใน ๔ จังหวัดดังกล่าวแล้วกลับมาใช้กฎหมายอิสลามในคดีแพ่งเกี่ยวกับ
ครอบครัวและมรดกแทนบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุ
ความมรดก บทบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก
อิสลามของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งมีอิสลามเป็นทั้งโจทก์และจำเลย เป็นผู้เสนอ
คำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความเกี่ยวกับมรดกดังนี้ สำหรับศาล
ชั้นต้นใน ๔ จังหวัดดังกล่าวมีอยู่ ๕ ศาลด้วยกัน คือ ศาลจังหวัดปัตตานี ศาลจังหวัดนราธิวาส ศาลจังหวัด
ยะลา ศาลจังหวัดสตูล และศาลจังหวัดเบตงซึ่งอยู่ในจังหวัดยะลา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เราจะเห็นได้ว่าประเทศไทย
ได้นำกฎหมายอิสลามมาใช้เฉพาะกฎหมายแพ่งว่าด้วยครอบครัวมรดก หากได้ใช้กฎหมายอิสลามในลักษณะ
อื่น ๆ ด้วยไม่ ในการใช้นั้นมีกฎหมายให้ใช้โดยจำกัดขอบข่ายใช้เฉพาะมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น
หากได้ครอบคลุมไปถึงมุสลิมในจังหวัดอื่น ๆ ด้วยไม่ และได้ใช้กฎหมายอิสลามนี้มาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยการ
ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ร.ศ. ๑๒๐ ตลอดมาจนปัจจุบันนี้ ทั้งนี้จะเห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องที่

เกี่ยวกับรัฐประศาสน์นโยบายโดยตรง นอกจากนี้แล้ว กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยยังได้วางระเบียบการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งได้ประมวลระเบียบการเกี่ยวกับการจดทะเบียนครอบครัวและวิธีปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่ การจดทะเบียนครอบครัวตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้มีการยกเว้นไม่ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ บังคับชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล กล่าวคือ เมื่อได้มีพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘ ได้มีข้อยกเว้นไม่ให้มีการกระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับการปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องครอบครัวเฉพาะชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ยอมให้ใช้ประเพณีศาสนาอิสลามบังคับในเรื่องครอบครัวตามเดิม จึงให้ยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ แต่อย่างไรก็ดี ในเรื่องเหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ จนล่าสุดเริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๘๙ เริ่มกลับให้ใช้กฎหมายอิสลาม แต่มีปัญหาว่า ในเมื่อเป็นที่ยอมรับว่ากฎหมายอิสลามนี้เริ่มใช้มาตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๐ และรัฐบาลทุกสมัยยอมรับว่าเป็นกฎหมายส่วนหนึ่งของประเทศไทย แต่ก็ยังมีปัญหาหลายประการที่ขัดแย้ง บรรดาหน่วยราชการบางแห่งยังไม่เข้าใจ กระผมอยากจะยกตัวอย่างง่าย ๆ กระทรวงมหาดไทย ทั้ง ๆ ที่ได้ออกระเบียบ แต่ก็ยังไม่ลึกซึ้งพอในเรื่องกฎหมาย ผมพบในหนังสือเทศาภิบาล ฉบับที่ ๗ เดือนกรกฎาคม ๒๕๒๔ ในหัวข้อว่าจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม ข้อหารือเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม ซึ่งเขามักจะพูดว่ากรณีผู้ชายมีภรรยาได้ ๔ คน ส่วนมากมักจะพูดว่าอิสลามนี้ดี มีภรรยาได้ ๔ คน มักจะพูดถึงเรื่องนี้ตลอดเวลา มีปัญหาทางกองการทะเบียนของกรมการปกครองว่าชายนั้นจะนำหลักฐานการสมรสตามหลักศาสนาอิสลามไปขอแก้ในทะเบียนบ้านเพื่อเปลี่ยนคำนำหน้านามจากนางสาวเป็นนางและชื่อสกุลตามสามีให้กับภรรยาได้หรือไม่ กองการทะเบียน กรมการปกครอง ตอบว่าต้องยึดถือหลักฐานการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ นี้ก่อน จะเห็นได้ว่าชาวไทยมุสลิมที่สมรสแล้วตามหลักการของศาสนาและมีใบรับรองการสมรสจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายอิสลามแล้ว กองการทะเบียน กรมการปกครองว่าไม่ได้ ต้องจดทะเบียนตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ท่านอย่าลืมนะครับ เมื่อไปจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ แล้วจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ซึ่งหลักศาสนาอิสลามมีสิทธิมีภรรยาได้ ๔ คน ในเมื่อจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายแพ่งจะไปจดทะเบียนอีก ๓ คนไม่ได้ นี่เป็นกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายตามหลักศาสนา ประการที่สอง เมื่อจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว สิทธิเรื่องมรดกจะมาแบ่งตามกฎหมายอิสลามไม่ได้ จะต้องแบ่งให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕-๖ กระผมอยากจะยกตัวอย่างง่าย ๆ สมมุติว่ามีทหารของชาติคนหนึ่งตายในสงคราม เป็นอิสลาม เมื่อตายไปแล้ว ในหลักศาสนาอิสลามว่า ในกรณีที่ทั้งภรรยาหนึ่งคน มารดาหนึ่งคน บุตรชายหนึ่งคน ถ้าจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ก็จะต้องแบ่งมรดกนั้นเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๖ เท่าที่มรดกจากผู้รู้ กระผมเองก็ไม่ทราบ เพราะว่าในกรณีเช่นนี้จะต้องแบ่งให้ภรรยาครึ่งหนึ่ง ซึ่งขัดกับหลักศาสนาอิสลาม กระผมอยากจะเน้นหนักไปอีกครับในเรื่องนี้ แม้แต่กรมพระธรรมนูญเองก็ไม่ค่อยจะลึกซึ้งในเรื่องนี้

กระผมอยากจะกราบเรียนว่าเมื่อประมาณ ๒๕๒๑ กระผมมีบุตรชายคนหนึ่งไปสงครามประเทศเวียดนาม ได้รับเหรียญชัยสมรภูมิประดับ กลับมาแล้วสมรสกับภรรยา ทำเรื่องราวขอสมุดคู่มือตามสิทธิ

ขอไปให้ภรรยา พ่อตา แม่ยาย กระผมเองเป็นคนนำเสนอ เจ้าหน้าที่ทหารที่เกี่ยวข้องบอกไม่ได้ต้องไปจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทย กระผมได้อ้างเหตุผลต่าง ๆ ผลสุดท้ายต้องเสนอกกรมพระธรรมนูญ กรมพระธรรมนูญก็มีคำสั่งมาไม่ได้ หลักฐานการสมรสทางศาสนาอิสลามที่ออกให้ไม่ได้ ต้องไปจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่อำเภอตามกฎหมายไทย กระผมเองก็ไม่หมดปัญญาทำเรื่อง แต่ผมไม่ได้ผ่านขั้นตอนผมเอาเรื่องบุตรเสนอท่านรัฐมนตรีกลาโหมสมัยนั้น คุณเล็ก แนวนมาลี ผมอ้างเหตุผลต่าง ๆ แม้แต่กรรมการกระทรวงการคลังเกี่ยวกับเงินบุตรคนละ ๕๐ บาท ดูเหมือนท่านอาจจะทราบดีว่าบุตรของเมียคนที่ ๑ คนที่ ๒ ที่ถูกต้องตามกฎหมายอิสลามนั้นจะได้หรือไม่ และผมก็อ้างเรื่องกฎหมายอิสลามนี้ ภายใน ๗ วันมีคำสั่งตอบให้ออนุมัติออกไป อนุมัติออกสมุดคู่มือได้ ผลสุดท้าย เจ้าหน้าที่ว่าศาสนาอิสลามนี้ดีนะ ถ้าเช่นนั้นสมุดคู่มือนี้ให้คุมครองแก่พ่อแม่ลูกเมียพ่อตาแม่ยาย ในเมื่อศาสนาอิสลามมีเมียได้ ๔ คน ก็ได้เมียอีก ๔ คน พ่อตาแม่ยายอีก ๘ ได้กำไรอยากจะเป็นอิสลามขึ้นมาบ้าง เหล่านี้เป็นต้น นี่แหละปัญหาในเรื่องการปฏิบัติงาน ถ้าเรามาคิดแล้วว่ากฎหมายอิสลามนี้มีตั้งแต่สมัย ร.ศ. ๑๒๐ และยอมรับว่าเป็นกฎหมาย ดังที่ผมได้กล่าวเช่นนั้นว่า ทำไมกองการทะเบียนกรมการปกครอง บอกต้องไปจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงจะเปลี่ยนนามสกุลได้ กฎหมายกับระเบียบอันไหนสำคัญกว่า แต่กระผมไม่ได้เป็นนักนิติศาสตร์หรือนักกฎหมาย ทักษะนักศึกษาอย่างผมเข้าใจว่าระเบียบเมื่อขัดกับกฎหมายก็ต้องถือกฎหมายเป็นหลัก ทำไมกองการทะเบียน กรมการปกครอง จึงไม่ปฏิบัติ อีกประการหนึ่ง กระผมเองก็ไม่สบายใจเมื่อดูการจัดทำบัตรสงเคราะห์การรักษาพยาบาลบุคคลผู้มีรายได้น้อย ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้ขอมา ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสงเคราะห์ประชาชนผู้มีรายได้น้อยเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล มีอยู่ข้อหนึ่งบอกว่า คู่สมรสหมายความว่าสามีและภรรยากระทำการสมรสโดยถูกต้องตามกฎหมาย อันนี้ก็เป็นปัญหา บางอำเภอบางจังหวัดเท่าที่ผมทราบข้อมูลมา แต่ข้อมูลอันนี้จะผิดหรือถูกนั้นผมก็ไม่กล้ารับรอง เพราะเหตุว่าคนที่เอาข้อมูลมาให้ผมอาจจะบอกไม่ถูกก็ได้ ในจังหวัดปัตตานีที่อำเภอโคกโพธิ์ปรากฏว่าต้องจดทะเบียนสมรสใหม่เป็นการใหญ่ เพื่อจะไปเอาสิทธิในเรื่องคู่สมรสตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย ต้องไปจดทะเบียนสมรสกันยุ่งหมด แต่จะจริงเท็จอย่างไรกระผมไม่รับรอง เท่าที่ทราบข้อมูลมา ข้อมูลอันนี้อาจจะไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่ผมขอฝากไว้ในเรื่องนี้ นี่แหละครับในเรื่องของกฎหมาย เตี่ยวันนี้ยังเข้าใจกันผิดพลาดมาก และกระผมเองก็ต้องได้เตียงอยู่ตลอดเวลา แม้แต่ นายอำเภอเมืองบางคนในการสัมมนาคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยะลาก็ได้ได้ กระผมเรื่องนี้ตลอดเวลา เพราะว่าไม่มีใครรู้เรื่องกฎหมายอิสลามนี้ใช้บังคับมาตั้งแต่สมัยไหน นี่เป็นข้อที่ผมฝาก เพื่อให้ท่านทั้งหลายที่จะเข้าประชุมกลุ่มจะได้นำไปเป็นพลัง เป็นข้อคิดในการที่จะได้ร่วมกัน

คำว่า กฎหมายอิสลาม ผู้พิพากษาบางคนในสมัยนั้น สมัยที่ผมเป็นตะโตะยุติธรรม ดูเหมือนในสมัยปี ๒๕๐๑ ได้เคยเขียนไว้ในหนังสือดุลพินิจ บอกว่ากฎหมายอิสลามนั้นความจริงไม่ใช่กฎหมายตามความหมายของคำว่ากฎหมายที่เราเข้าใจกัน แต่เป็นนิติศาสนา กล่าวคือ พระนบีมุฮัมมัด ซึ่งเป็นต้นศาสนาอิสลามได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่องครอบครัวและมรดกไว้ในคัมภีร์กุรอาน เป็นข้อบัญญัติที่พระศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดอัจฉริยะบุคคลเขียนข้อปฏิบัติ จริงอยู่ ผมยอมรับว่ากฎหมายอิสลามที่ว่านี้ไม่ได้เป็นกฎหมายอย่างที่เรารู้จัก กฎหมายในปัจจุบันนี้ไม่ว่ากฎหมายใด ๆ ก่อนที่จะประกาศใช้กฎหมายออกมาได้นั้นจะต้องผ่านสภานิติบัญญัติ รัฐสภาเสียก่อน แต่กฎหมายแต่ละฉบับที่เราใช้อยู่ในประเทศเราไม่ว่าประเทศเรา

หรือว่าประเทศอื่นใดก็ตาม สามารถที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย แม้แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญอันสูงสุดก็มีการแก้ไข และกฎหมายที่มีอยู่ในประเทศเราทั้ง ๆ ที่มีกฎหมายเราก็พยายามหลีกเลี่ยงกฎหมาย คำของเถื่อน หนีภาษี ทั้ง ๆ ที่ตัวเองคำของเถื่อนหนีภาษี มีเจ้าพนักงานคุ้มครองตรวจตรา แต่พยายามหาหนทางความลู้ ๆ ๆ ลู้เพื่อหลีกเลี่ยงกฎหมาย และกฎหมายอย่างที่เราเข้าใจอยู่ทุกวันนี้

ที่เราเข้าใจอยู่ทุกวันนี้ กฎหมายประเทศหนึ่งจะไปใช้อีกประเทศหนึ่งนั้นไม่ได้ แต่กฎหมายอิสลามนี้ใช้ได้ทั่วโลก แม้ประเทศไทย บรรดามุสลิมผู้ศรัทธาทั้งหลายจะต้องปฏิบัติและยึดถือเพราะเห็นว่ากฎหมายอิสลามที่ว่านี้มีใช่เป็นกฎหมายธรรมดาตั้งที่ถูกต้องเหมาะสมได้อีกปราย คัมภีร์กูรานนี้เรียกว่าเป็นพระธรรมนูญศาสนบัญญัติที่สำคัญยิ่งอันหนึ่งในศาสนาอิสลาม

นายเชียร เจริญวัฒนา

ขอเชิญคุณวิศิษฐ์ ลิขานนท์ รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง

นายวิศิษฐ์ ลิขานนท์

ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ท่านรองปลัดกระทรวงยุติธรรม ท่านอธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนา ผู้มีเกียรติทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคะโต๊ะยุติธรรมทุกท่าน ก่อนอื่นผมขอเรียนคะโต๊ะยุติธรรมทุกท่านว่า เรื่องที่ผมจะนำมาเสนอต่อผู้เข้าร่วมสัมมนาวันนี้จะไม่กระทบกระเทือนถึงฐานะของคะโต๊ะยุติธรรมที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ พุดง่าย ๆ คะโต๊ะยุติธรรมทุกท่านคงรับราชการไปจนเกษียณอายุ มีสิทธิได้รับบำเหน็จบำนาญอย่างเต็ม แต่การแต่งตั้งคะโต๊ะยุติธรรมคนใหม่เข้ามาแทนท่านคะโต๊ะยุติธรรมที่เกษียณอายุนั้น ผมมีความเห็นว่าควรจะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างให้เหมาะสมกับกาลเวลา ก่อนที่ผมจะเรียนท่านผู้เข้าร่วมสัมมนา ผมขออนุญาตคุณอดุล บินสอาด ขอแต่งตั้งเพื่อความเข้าใจดีของผู้เข้าร่วมสัมมนาสักสองสามข้อ ท่านอดุลกล่าวในเรื่องกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ไปว่าคะโต๊ะกาลลีเป็นเรื่องกาลลีบ้านกาลลีเมือง ผมเกรงว่าเดี่ยวท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาอาจจะเข้าใจผิดไปถึงท่านผู้บัญญัติกฎข้อบังคับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมืองในทางที่ไม่ดี ความจริงชื่อที่ถูกต้องข้อบังคับการปกครองจังหวัดหัวเมืองคือ โต๊ะกาลลี คำว่ากาลลีไม่ได้เกี่ยวกับคำว่ากาลลีของภาษาไทยเลย แต่เมื่อเราไปค้นชื่อจดหมายเหตุของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งท่านเสด็จมาตรวจบริเวณจังหวัดหัวเมืองภาคใต้ในขณะนั้นแล้ว ท่านทรงบันทึกไว้ว่าหาคะโต๊ะยุติธรรมที่พูดไทยเกือบไม่ได้เลย ขณะเดียวกันผู้พิพากษาไทยที่บ้านเมืองแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ผู้พิพากษาที่พูดภาษาอิสลามไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ก็เกิดความยุ่งยากสับสนในการบัญญัติกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ผมเชื่อว่าคะโต๊ะยุติธรรมสมัยนั้นออกชื่อคำว่าโต๊ะกอฎีนี้แหละ โต๊ะกอฎี โต๊ะกอฎี ผู้พิพากษาไทยก็ฟังเพี้ยนไปว่า โต๊ะกาลลี ก็เลยตั้งชื่อเป็นว่าโต๊ะกาลลี ไม่ได้เกี่ยวกับในเรื่องหมิ่นประมาทหรือชื่อที่ไม่สมควรแต่ประการใดขอให้เข้าใจ ก่อนอื่นขออนุญาตท่านอดุลที่เอ่ยชื่อวารสารดุลพาหของกระทรวงยุติธรรมว่า มีผู้พิพากษาไปเขียนบทความว่า กฎหมายอิสลามไม่ใช่กฎหมายเป็นข้อบัญญัติ อันนี้ไม่ใช่บทความของผม แต่ผมก็เคยเขียนบทความสนับสนุนวารสารดุลพาหอยู่เรื่อย ๆ เมื่อมีการเอ่ยถึง ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนา ซึ่งอยู่นอกวงการกระทรวงยุติธรรมก็จะเข้าใจวารสารดุลพาหของกระทรวงฯ ไปในทางผิด ในทางคลาดเคลื่อน ผมอยากจะเรียนว่า

ท่านผู้พิพากษาท่านนั้นคงจะไปอ่านจดหมายเหตุของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งท่านบันทึกไว้ว่า กฎหมายอิสลามนี้ความจริงเป็นบทบัญญัติพระมหากษัตริย์บัญญัติไว้ กล่าวไว้กว้าง ผู้พิพากษาอาจแปลไปได้ ยึดหยุ่นตามภูมิประเทศ อันนี้เป็นจุดที่ทำให้ผู้พิพากษาท่านนั้นถึงได้กล่าวว่า กฎหมายอิสลามไม่ใช่กฎหมาย อันที่สาม ขออนุญาตคุณอดุลแทนว่า ในเรื่องการจดทะเบียนสมรส ความจริงผมไม่ได้แก้ต่างกระทรวงมหาดไทย อะไรหรอก แต่ก่อนที่เราจะพิมพ์กฎหมายอิสลามขึ้นมาได้เป็นเล่มนี้ ที่ประชุมได้ตกลงกันไว้แล้วว่าในการจดทะเบียนสมรส การหย่า ขอให้เข้าไปจดทะเบียนต่อนายทะเบียนไปก่อนก็แล้วกัน อันนี้มีอยู่แล้วในคณะกรรมการ ขณะนั้น

ผมจะพูดถึงเรื่องบทบาทรูฐนะของตะโตะยุติธรรมตามที่ได้รับมอบหมาย เหตุจูงใจที่ผมนำเรื่องเกี่ยวกับ บทบาทรูฐนะของตะโตะยุติธรรมมาเสนอต่อท่านผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา ก็เพราะเหตุว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นปีที่เราประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยกฎหมายอิสลามในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล มาจนถึงบัดนี้ ข้อเท็จจริงเหตุการณ์เกี่ยวกับตะโตะยุติธรรมเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก สมควรที่จะได้มีการแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลเวลา ข้อเท็จจริงสำคัญ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งผมใคร่จะขอยกขึ้นมา มีอยู่สัก ๒ - ๓ เรื่อง

๑. จำนวนคดีที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลนั้นมีน้อยเหลือเกิน น้อยจนพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายศาสนาอิสลาม ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ นี้เกือบจะเป็นหมิ่นไปในตัว อยู่แล้ว ตัวอย่างสถิติในรอบสิบปีที่ผ่านมา ในศาลจังหวัดเบตงซึ่งเราต้องใช้ตะโตะยุติธรรมจากจังหวัดยะลา ไปนั่งพิจารณานี้ ศาลจังหวัดเบตง ปี ๒๕๑๔, ๒๕๑๕, ๒๕๑๖, ๒๕๑๗, ๒๕๑๘, ๒๕๑๙ ไม่มีคดีเลย ปี ๒๕๑๙ ในศาลจังหวัดนราธิวาสทั้งปีไม่มีคดีเลย ปีอื่นในศาลอื่น เฉลี่ยแล้วจะมีคดีอย่างนี้ ศาลจังหวัดเบตงเฉลี่ย ในรอบสิบปี จะมีคดีอยู่ ๓ คดี ศาลจังหวัดยะลา ในรอบสิบปีมีคดี ๔.๑ คดี ศาลจังหวัดนราธิวาสเฉลี่ยแล้วมีคดี ๕.๕ คดี ศาลจังหวัดสตูล ปีละ ๕.๘ คดี ศาลจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีคดีมากที่สุดเฉลี่ยแล้วมีคดีปีละ ๑๐ เรื่อง ในจำนวนคดีที่เกิดขึ้นมีตะโตะยุติธรรมอยู่ศาลละ ๒ ท่าน เพราะฉะนั้น เฉลี่ยคดีที่ตะโตะยุติธรรมจะต้องทำแล้วในศาลจังหวัดยะลา ตะโตะยุติธรรมก็จะทำคดีคนละ ๒ เรื่องต่อปี ศาลจังหวัดนราธิวาส ตะโตะยุติธรรม นั่งพิจารณาคดีคนละ ๒.๗๕ เรื่องต่อปี ศาลจังหวัดสตูล ตะโตะยุติธรรมนั่งพิจารณาคดีคนละ ๒.๖ เรื่องต่อปี ศาลจังหวัดปัตตานี เป็นศาลที่ตะโตะยุติธรรมนั่งทำงานกันมากที่สุดคนละ ๕ เรื่องต่อปี อันนี้เป็นจุดหนึ่งที่ผมนำมา เสนอเพื่อก่อให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในการที่จะให้เหมาะสมกับกาลเวลา

๒. ที่ผมอยากจะให้ผู้ร่วมสัมมนาได้ช่วยกันพิจารณาก็คือ เกี่ยวกับเรื่องคุณสมบัติและวิธีแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม ผมต้องขอยกท่านตะโตะทุกท่านด้วย บางครั้งผมอาจจะพูดตรงไป ถ้าเราดูพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ พ.ศ. ๒๔๘๘ มาตรา ๔ บัญญัติไว้ชัดเลยว่า คำชี้ขาดของตะโตะยุติธรรม ในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น หมายความว่ากฎหมายจะให้ความสำคัญตะโตะยุติธรรมเป็นอย่างมาก กฎหมายให้ความสำคัญตะโตะยุติธรรมมากกว่าให้ความสำคัญต่อผู้พิพากษาอย่างผมนี้เสียด้วยซ้ำไป เพราะเห็นว่าคำชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามที่เดียวยุติ อุทธรณ์ ฎีกา ไม่ได้ อันนี้ก็เป็นที่ไปตามหลักที่คุณหญิงสมรท่านอธิบายไว้แล้ว ที่นี้เรามาดูว่ากฎหมายที่มารองรับพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งบัญญัติถึงคุณสมบัติ บัญญัติถึงวิธีแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมนี้สมมูลกันหรือไม่

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการฉบับหลังสุดคือ ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ กำหนดคุณสมบัติของ
ตะโตะยุติธรรมไว้เพียงว่ามีความรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัว
และมรดก และมีความรู้ภาษาไทยไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา และมาดูก่อนว่า ที่กฎหมายบัญญัติว่ามีภูมิรู้ใน
ศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้ มีอะไรเป็นเครื่องวัด
ละครึบ นับตั้งแต่ได้มีการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมกันขึ้นมา นี้ไม่เคยมีการทดสอบเลยว่าตะโตะยุติธรรมที่เราแต่งตั้ง
มีความรู้พอที่จะชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้จริงหรือไม่ ท่านอย่าลืมว่ากฎหมาย
อิสลามนั้นไม่ใช่กฎหมายง่าย ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เอาคำแปลมานั่งอ่านแล้วก็จะตัดสินใจได้ ไม่ใช่อย่างนั้น ต้องมี
ภูมิหลัง มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักศาสนา ต้องมีความเชี่ยวชาญในทางศาสนาอิสลามพอ ถึงจะมาตัดสินใจเกี่ยวกับ
ครอบครัวมรดกได้ แต่ขณะนี้การแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมของเรานี้ใช้วิธีให้โตะอิหม่ามเป็นคนลงคะแนนเสียง
เลือก ถ้าตะโตะยุติธรรมท่านใดได้รับคะแนนเสียงจากโตะอิหม่ามประจำจังหวัดนั้นมาก ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็น
ตะโตะยุติธรรม ผมว่าวิธีการอย่างนี้ควรจะมีการเปลี่ยนแปลง อีกจุดหนึ่งที่ผมมีความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลง
ก็คือ ความรู้ทางภาษาไทยที่พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการกำหนดไว้ว่าไม่ต่ำกว่าระดับ
ประถมศึกษา ผมว่าไม่เหมาะสมกับตำแหน่งตะโตะยุติธรรมซึ่งมีความสำคัญมากเหลือเกิน คำว่าไม่ต่ำกว่า
ระดับประถมศึกษา ก็คงจะหมายถึงนักเรียนที่จบจากปอเนาะและระดับเดียวกับประถมศึกษา ผมเรียน
ตรง ๆ ว่า นักศึกษาระดับนี้ความรู้ภาษาไทยที่จะมาปรึกษาคดีเกี่ยวกับปัญหากฎหมายนี้ ทำไม่ได้ง่ายหรือ
ครึบ ถึงทำได้ก็ไม่ได้ผล ฉะนั้นผมมีความเห็นว่าเราควรจะมีการเปลี่ยนแปลง ข้อเสนอของผมก็มีว่า หนึ่งเรื่อง
ฐานะของตะโตะยุติธรรมเป็นเรื่องแรกที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันนี้ตะโตะยุติธรรมทุกท่านเป็นข้าราชการ
ฝ่ายตุลาการอย่างเดียวกับพวกผู้พิพากษาทั้งหลายนี้ เป็นข้าราชการประจำ เพราะฉะนั้น ตามกฎหมาย
ตะโตะยุติธรรมต้องอุทิศเวลาให้กับราชการ ต้องมาปฏิบัติราชการ ๘.๓๐ นาฬิกา กว่าที่จะกลับบ้าน ๑๖.๓๐
นาฬิกา ทุกวันในเวลาราชการ ทีนี้ขอความกรุณาท่านผู้ร่วมสัมมนาลองย้อนไปดูสถิติคดีที่ผมเรียนให้ทราบ
เมื่อคืนนี้ จังหวัดยะลามีคดีปีละ ๔.๔ เรื่อง ตะโตะยุติธรรมนั่งพิจารณาปีละ ๒.๒ เรื่อง จังหวัดนราธิวาส
ตะโตะยุติธรรมนั่งพิจารณาปีละ ๒.๔๕ เรื่อง จังหวัดยะลา จังหวัดสตูลเฉลี่ยแล้วก็คนละ ๒ เรื่องกว่า จังหวัด
ปัตตานีเป็นศาลที่ตะโตะยุติธรรมนั่งพิจารณามากที่สุดคือคนละ ๕ เรื่อง ทีนี้หนึ่งปีตะโตะยุติธรรมมานั่งพิจารณา
เพียงคนละ ๒ เรื่องกว่า และเวลานอกนั้นจะกะเกณฑ์ให้ตะโตะยุติธรรมมานั่งประจำอยู่ที่ศาลนี้ ผมเห็นว่าไม่คุ้มค่า
ควรที่จะให้ตะโตะยุติธรรมใช้เวลาออกนั้นไปช่วยราชการบ้านเมืองอย่างอื่น แต่การที่จะให้ตะโตะยุติธรรม
ทำอย่างนั้นได้จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเรื่องรากฐานของตะโตะยุติธรรมเสียก่อน ก็กลับไปอยู่ที่ตะโตะยุติธรรมยังเป็น
ข้าราชการประจำอยู่แล้วก็ไม่มีทางหลีกเลี่ยงเลย จะต้องมานั่งทำงานตามเวลาราชการ แต่ถ้าเราเปลี่ยนแปลง
ฐานะของตะโตะยุติธรรมเป็นอย่างอื่น ตะโตะยุติธรรมก็สามารถใช้เวลาที่ว่างไปช่วยราชการบ้านเมือง
ได้ หรืออาจจะช่วยอิสลามศาสนิกด้วยกันเกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ ได้ ผมจึงเห็นว่าวิธีการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมนี้
เราควรที่จะเปลี่ยนแปลงได้แล้ว คือตะโตะยุติธรรมคงให้มืออยู่ประจำศาลทั้งใน ๔ จังหวัดภาคใต้เหมือนเดิม
ตลอดไป มีตะโตะยุติธรรมอยู่สำหรับวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก แต่แทนที่จะตั้งตะโตะ
ยุติธรรมมาเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการนี้ เราใช้วิธีการตั้งตะโตะยุติธรรมไว้ประจำคณะกรรมการอิสลามประจำ
จังหวัด จังหวัดละมาก ๆ จังหวัดละ ๒๐ คน ๓๐ คนก็ได้ ทำอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่าตะโตะยุติธรรมดังกล่าว

เป็นผู้พิพากษาสมทบอย่างทีหลายท่านเข้าใจ ตะโตะยุติธรรมแต่งตั้งตามวิธีที่ผมเรียนให้ทราบนี้ เป็นตะโตะยุติธรรมเหมือนเดิม แต่แทนที่จะเป็นข้าราชการประจำ แทนที่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ ก็ใช้วิธีแต่งตั้งประจำคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เมื่อคดีที่จะต้องใช้กฎหมายอิสลามพิจารณาให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรืออาจจะใช้วิธีให้คู่ความเสนอมาก็ได้จะเลือกใคร เลือกตะโตะยุติธรรมคนไหน ก็มีหนังสือเชิญ ท่านตะโตะยุติธรรมก็มานั่งพิจารณาเฉพาะคดีนั้น รัฐบาลก็จ่ายค่าตอบแทนการทำงานให้เป็นวัน ๆ ไป จ่ายวันเท่าไรก็ได้ วันละ ๒,๐๐๐ บาทก็ได้ ๓,๐๐๐ บาทก็ได้ ให้เหมาะสมกับความสำคัญเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ของตะโตะยุติธรรม การแต่งตั้งอย่างนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่เลย เรื่องที่ผมเสนอนั้นะมีมาแล้วเมื่อปี ร.ศ. ๑๒๑ มีจดหมายเหตุอีกฉบับหนึ่งนะครับว่า พระยาสุขุมนัยวินิจ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ได้ลงไปประชุมเจ้าเมืองในมณฑลเจ็ดหัวเมือง ชี้แจงวิธีการที่จะจัดตั้งศาลโตะกาสิ โดยให้แต่ละศาลแต่ละเมืองเลือกโตะกาสิไว้มาก ๆ เมืองหนึ่งไม่น้อยกว่า ๖ คน เมื่อเลือกแล้วให้รายงานให้ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชทราบด้วยตามธรรมเนียม วิธีการที่ผมเสนอนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ ไม่ใช่เป็นเรื่องแก้ไขเปลี่ยนแปลงอะไรเลย แต่เป็นการตั้งให้เหมาะสมกับกาลสมัย การแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมอย่างที่ผมเรียนมีผลดีหลายอย่างนะครับ ๑. ตะโตะยุติธรรมเป็นอิสระ สามารถใช้เวลาที่ไม่ต้องมานั่งพิจารณาคดีไปประกอบธุรกิจส่วนตัวได้ สามารถใช้เวลาดังกล่าวไปช่วยเหลือเพื่อนบ้านได้ ช่วยราชการในทางอื่นได้ โดยไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับเรื่องเวลาราชการ ๒. ในแต่ละจังหวัดต้องยอมรับว่า คนที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามดีพอที่จะมานั่งพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกมีมากเหลือเกิน ยิ่งปัจจุบันผมทราบว่ายังมีเป็นจำนวนไม่น้อยสำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ได้ปริญญาตรีทางกฎหมายอิสลามโดยตรงมากมี ปริญญาโทก็มี แต่เราไม่มีโอกาสที่จะตั้งท่านเหล่านี้มาช่วยทำหน้าที่ตะโตะยุติธรรม เพราะเราตั้งที่ละ ๒ ท่าน และกับราชการไปจนเกษียณอายุ ถ้าหันมาใช้วิธีแต่งตั้งอย่างที่ผมเสนอนี้ก็สามารถตั้งได้หลาย ๆ ท่าน ทุกท่านมีส่วนเข้ามาช่วยราชการ มีส่วนมาช่วยในการชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม ซึ่งจะเป็นผลดีกับราชการเป็นอย่างมาก ๓. เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ขณะนี้ทุกท่านที่รับราชการอยู่ในวงการศาล ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส จะมีข้อข้องใจอย่างหนึ่งละว่า คำชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมเคยมีผิดพลาดและอุทธรณ์ก็ไม่ได้ ทำอะไรก็ไม่ได้ ผมขณะเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลปัตตานีถึงขั้นที่มีคู่ความเอาคดีมาฟ้องตะโตะยุติธรรมที่ศาล และคดีขึ้นไปจนถึงศาลฎีกา และเป็นเรื่องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย ตะโตะยุติธรรมทำหน้าที่ผู้พิพากษาได้รับความคุ้มครอง ชี้ขาดผิดถูกอย่างไรก็เป็นเรื่องที่จะต้องว่ากันไปตามกฎหมายวิธีสบัญญัติ ชั้นนี้ศาลฎีกาวินิจฉัยอย่างนั้น ถ้าหันมาใช้วิธีแต่งตั้งแบบตะโตะยุติธรรมอย่างที่ผมว่านี้แล้วละก็ปัญหาข้อนี้หมด คดีไหนที่มีข้อกฎหมายยุ่งยาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเชิญตะโตะยุติธรรมมา ๓ ท่าน ๕ ท่านก็ได้ มาร่วมกันนั่งพิจารณาคดีเป็นคณะใหญ่เลย ผู้พิพากษาท่านหนึ่งตะโตะยุติธรรม ๕ ท่าน ฟังดูข้อว่าปัญหาข้อกฎหมายอิสลามเป็นอย่างไร ปรัชญาข้อกฎหมายอิสลามโดยเอาเสียงข้างมาก อย่างนี้โอกาสที่จะทำผิดพลาดมีไม่ได้ ดัดเรื่องชี้ขาดกฎหมายอิสลามผิดพลาดไปได้เลย ฉะนั้น เป็นผลดีของการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมตามวิธีการที่ผมเสนอ ต่อมาอีกหัวข้อหนึ่งที่ผมเห็นว่าควรจะได้มีการเปลี่ยนแปลงก็คือเรื่องคุณสมบัติและวิธีเลือกตะโตะยุติธรรม เรื่องคุณสมบัติ ก่อนอื่นผมขอหยิบปัญหาเรื่องความรู้ภาษาไทยก่อน ตามที่พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ บัญญัติไว้เพียงว่า มีความรู้ภาษาไทยไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ผมว่าน้อยไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่สำคัญของตะโตะยุติธรรม ควรจะ

เพิ่มเติมเป็นว่า คนที่จะมาเป็นดะโต๊ะยุติธรรมต้องมีพื้นความรู้ภาษาไทยไม่น้อยกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ หรือเทียบเท่าไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ม. ๓ เดียวนี้ก็คือ ม. ๕ สมัยก่อน ม. ๓ เป็น ม. ๕ ม. ๓ แล้วก็ ๔-๕-๖ ท่านที่สำเร็จปริญญาทางกฎหมายอิสลามมาจากต่างประเทศ อาจจะกังวลว่า เอ๊ะ ผมถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นดะโต๊ะยุติธรรม ถ้าท่านสมัครใจที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นดะโต๊ะยุติธรรมจริงแล้วก็ไม่ยากเลย เดียวนี้ การเรียนเทียบระดับชั้นของกระทรวงศึกษานี้จะมีหลักสูตร ตอนเย็นก็ได้ เรียน ๓ ปีก็ได้แล้ว ม. ๓ ไม่ยากอะไรเลย คนที่มีพื้นความรู้ขนาด ม. ๓ สามารถมานั่งในห้องพิจารณาตอบโต้กับคู่ความซักถามทนายได้ ฉะนั้นการศึกษาคดีกับผู้พิพากษาธรรมดาได้ชัดแจ้ง จะทำให้การพิจารณาคดีซึ่งต้องใช้กฎหมายอิสลามเป็นไปด้วยความเป็นธรรมยิ่งขึ้น อันที่ ๒ เรื่องความรู้ในทางศาสนาอิสลาม กฎหมายบัญญัติไว้เพียงว่า มีความรู้ในทางศาสนาอิสลามพอจะวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามได้ ผมว่าขณะนี้รายังไม่มีสถานศึกษาใดเลยเปิดสอนเพื่อให้ปริญญาทางศาสนาอิสลามกับอิสลามศาสนิก ผมทราบจากอาจารย์มะเนาะว่า เปิดเป็นหลักสูตรอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่ได้มันคงอย่างไร เพราะฉะนั้น ผมว่าปัจจุบันนี้การแต่งตั้งดะโต๊ะยุติธรรมแทนดะโต๊ะยุติธรรมที่เกษียณต่อไปนี้ไม่มีอะไรดีเท่ากับตั้งกรรมการมาทดสอบกัน อันนี้ไม่ใช่เป็นการไม่ให้เกียรติผู้ที่จะมาเป็นดะโต๊ะยุติธรรม โปรดอย่ามองในแง่ไหน แต่มองในแง่ว่าเพื่อป้องกันความผิดพลาด คณะกรรมการดังกล่าวมาจากไหนก็ได้ คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยก็ได้ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในแต่ละจังหวัดก็ได้ เลือกคนที่มีพื้นความรู้แน่น ๆ เป็นคณะกรรมการมาทดสอบกัน ใครผ่านการทดสอบก็มีสิทธิ์ได้รับแต่งตั้งเป็นดะโต๊ะยุติธรรม และแน่นอนที่สุด เพื่อรักษาประเพณีอันดีไว้ตั้งแต่สมัยไหนมาแล้ว คนที่จะเป็นดะโต๊ะยุติธรรมได้ก็จะต้องได้รับความเห็นชอบจากโต๊ะอิหม่ามในแต่ละจังหวัด เพราะฉะนั้น เราก็สามารถทำได้ ใครที่จะสมัครเป็นดะโต๊ะยุติธรรม ก่อนที่จะเข้ามาทำการทดสอบก็ให้โต๊ะอิหม่ามรับรองเสียก่อน ใครผ่านการรับรองจากโต๊ะอิหม่าม ก็เอาเข้าทดสอบเข้ามาสนามสอบได้ ผ่านสนามสอบแล้วก็มีสิทธิ์ที่จะแต่งตั้งเป็นดะโต๊ะยุติธรรมได้ เรื่องบทบาทของดะโต๊ะยุติธรรม ขณะนี้เนื่องจากว่าดะโต๊ะยุติธรรมทุกท่านเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ ต้องมานั่งทำงานประจำอยู่ในศาลเต็มตามเวลา จะปลีกตัวไปแสดงบทบาทไปช่วยเหลือราชการทางอื่นนี้ มีน้อย ถ้าเราดูประวัติของดะโต๊ะยุติธรรมตั้งแต่สมัยเริ่มแรก จะเห็นได้จากกฎข้อบังคับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมืองข้อที่ ๒๓ หรืออย่างไรนี้ผมจำไม่ได้ บัญญัติไว้ชัดเลยว่าให้ผู้ว่าราชการเมืองกับโต๊ะกาสิร์ร่วมกันเป็นกรรมการทดสอบความรู้ทางภาษายาวีแก่ข้าราชการที่รับราชการอยู่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ นี้ว่าใครพื้นความรู้ดีผ่านการทดสอบก็มีการได้รับเงินเดือนเพิ่ม จะเห็นว่า ดะโต๊ะยุติธรรมซึ่งขณะนั้นเรียกว่าโต๊ะกาสิร์มีส่วนในการช่วยเหลือในราชการบ้านเมืองมากไปกว่าในการที่จะไปนั่งพิจารณาคดีอย่างเดียว และในระยะหลังนี้ ขณะที่กระทรวงมหาดไทยมีคณะกรรมการอิสลาม กระทรวงมหาดไทยก็เคยมีหนังสือขอไปทางกระทรวงยุติธรรม ขอให้ดะโต๊ะยุติธรรมนี้ร่วมเป็นกรรมการคณะกรรมการอิสลามออกไปเผยแพร่ความรู้ในด้านต่าง ๆ แก่ราษฎรในท้องที่ห่างไกล กระทรวงยุติธรรมก็ให้ความร่วมมือเสมอมา เพราะฉะนั้น ผมว่าถ้าเราสามารถแก้ไขเรื่องดะโต๊ะยุติธรรมได้แล้ว ต่อไปนี้ดะโต๊ะยุติธรรมก็ควรจะได้มีบทบาทมากขึ้นไปอีก ดะโต๊ะยุติธรรมควรจะได้มีส่วนในการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายแก่อิสลามศาสนิกในเขตท้องที่ของตน ให้คำแนะนำในการทำพินัยกรรม ราษฎรต้องการแบ่งมรดกดะโต๊ะยุติธรรมควรจะเป็นคนแรกที่จะไปจัดการให้แบ่งปันทรัพย์มรดกให้ถูกต้องตามหลักกฎหมายอิสลาม และสมมุติว่าในกรณีอย่างนั้น เกิดคดีพิพาทขึ้นมา จะต้องมาศาลแล้ว เกิดบังเอิญท่านหัวหน้าก็ไม่ทราบ

คะโตะยุดิธรรมท่านนี้เคยไปแบ่งมรดกมาแล้วในชั้นโน้น ท่านก็มาแถลงให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลทราบ เรื่องนี้ผมขอถอนตัว เพราะผมเคยเข้าไปเกี่ยวข้องมาตั้งแต่ปีแรก วิธีการอย่างนี้ผมว่าจะเป็นผลดีกับพี่น้องอิสลามมากยิ่งขึ้น ขณะนี้ ผมพูดตรง ๆ ว่าบางครั้งก็มีคะโตะยุดิธรรมบางท่านไปทำพินัยกรรมไปช่วยแบ่งมรดก เสร็จแล้วคู่ความนี้เกิดมาคิดได้ภายหลังว่าทำไปไม่ถูกบ้างก็มาฟ้องศาล เวลามานั่งพิจารณาคดีก็ปรากฏว่า มีการถามว่าทำไมได้มีการแบ่งอย่างนี้ คะโตะยุดิธรรมเหล่านี้เป็นคนแบ่งให้ อย่างนี้เป็น การเสียหายเหลือเกิน และเป็นเรื่องจริงที่มีขึ้น เพราะฉะนั้น ถ้าใช้วิธีการแก้ไขอย่างที่ผมเสนอ ผมคิดว่ากรณีทั้งหมดนี้หมดไป เป็นผลดีมากยิ่งขึ้น ผมก็มีข้อเสนอเท่านี้แหละครับ

นายเชียร เจริญวัฒนา

ขอเชิญคุณเด่น ไต่ะมีนา เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

นายเด่น ไต่ะมีนา

ท่านรัฐมนตรีฯ ท่านผู้ดำเนินการอภิปราย และท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน กระผมรู้สึกเป็นเกียรติที่ทางกระทรวงยุติธรรมได้ให้โอกาสผมได้มาร่วมอภิปรายในขณะนี้ หัวข้อในการอภิปรายในวันนี้ได้กำหนดว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม และบทบาทของคะโตะยุดิธรรม ในที่นี้ผมใคร่จะขอเน้นเฉพาะการใช้กฎหมายอิสลามเท่านั้น และก่อนอื่นกระผมใคร่จะทบทวนถึงวัตถุประสงค์ในการจัดสัมมนาครั้งนี้ซึ่งมีอยู่ด้วยประมาณ ๓ ประการ การสัมมนาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามของกระทรวงในครั้งนี้ นับว่าเป็นผลงานที่สำคัญของกระทรวงยุติธรรมเป็นที่กล่าวขวัญของพี่น้องชาวไทยทั่วไป และเป็นที่น่าสนใจของวงการทั่วไปด้วย ทั้งนี้ตลอดระยะเวลา ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมา เราได้มีกฎหมายเกี่ยวกับอิสลามในประเทศเราจำนวน ๓ ฉบับ ฉบับแรกคือพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๔๘๘ และฉบับที่ ๒ ก็คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล คือกฎหมายฉบับที่เรามา ร่วมกันสัมมนาในวันนี้ และฉบับสุดท้ายพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๙๐ ตั้งแต่บัญญัติกฎหมายนี้มาจนกระทั่งบัดนี้ ก็ยังไม่เคยมีการสัมมนาในที่นี้มาก่อนเลย คณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาได้แบ่งวัตถุประสงค์ออกมา ๓ ข้อ ข้อ ๑ ก็เพื่อให้ศาลและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทราบถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ และปฏิบัติให้เป็นไปตามเป็นเจตนารมณ์ของกฎหมายในเขตท้องที่จังหวัดภาคใต้ ทั้งนี้เพราะว่ายังมีหน่วยงานบางหน่วยที่ยังไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ เช่น อำเภอในบางท้องที่ได้แนะนำและดำเนินการทำพินัยกรรมเอกสารฝ่ายเมือง ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือยังมีเจ้าหน้าที่สรรพากรบางแห่งไม่ยอมลดหย่อนเสียภาษีของสามีหรือภริยาที่จดทะเบียนตามกฎหมายอิสลาม และพนักงานที่ดินบางแห่งให้ผู้รับมรดกเสียค่าธรรมเนียมในการรับมรดกร้อยละ ๒ ของราคาที่ดิน แทนที่จะเสียค่าธรรมเนียมร้อยละ ๐.๕ ของราคาที่ดิน ทั้งนี้เพราะไม่รับรองการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม บุตรจึงไม่ใช้ทายาทที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่เฉพาะปัญหาที่ ทางกรมที่ดินได้มีหนังสือแจ้งมาที่จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๒๕ ปีนี้อยอมรับแล้ว ถ้ามีปัญหานี้ ผู้ขอรับมรดกก็เสียค่าธรรมเนียมเพียง ๐.๕ ของราคาที่ดิน วัตถุประสงค์ที่ ๒ ก็เพื่อพิจารณาว่ากฎหมายฉบับนี้จะผลใช้บังคับนอกศาลเพียงใดหรือไม่ ซึ่งแน่นอน กฎหมายทุกฉบับจะต้องใช้บังคับกันนอกศาล แต่เนื่องจากพระราชบัญญัติฉบับนี้

ได้เขียนว่า เมื่อมีคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกถึงศาลแล้วในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล จึงให้ใช้กฎหมายอิสลามวินิจฉัยชี้ขาด มีปัญหาว่ากฎหมายฉบับนี้จะใช้เฉพาะในศาลเท่านั้นหรือ ทั้ง ๆ ที่ มาตรา ๑ ของกฎหมายฉบับนี้เขียนว่า พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงมีปัญหาลักษณะที่ผมยกตัวอย่างเมื่อกี้ว่า การจดทะเบียนจะต้องจดทะเบียนทั้งสองอย่าง อย่างที่ท่านรองอธิบดีได้ยกหนังสือของพระนิติการณประสมที่มีไปถึงปลัดกระทรวง ยุติธรรม เห็นว่า การจดทะเบียนทั้งสองอย่าง ทั้งทางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และตามกฎหมายอิสลาม นั้น ไม่เห็นขัดกับศาสนาตรงไหน อันนี้เห็นด้วยครับว่าไม่ขัดกัน แต่ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการจดทะเบียน สมรสของคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น เมื่อมีข้อพิพาทไปสู่ศาลแล้ว ทะเบียนสมรสที่จดทะเบียนตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใช้ไม่ได้ จะต้องกลับไปใช้ทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม

เรื่องพินัยกรรมก็เหมือนกัน เมื่อทำพินัยกรรมที่อำเภอแล้ว เมื่อถึงศาลก็ต้องแบ่งมรดกตามกฎหมาย อิสลาม เพราะฉะนั้น จึงมีปัญหาคือจะต้องช่วยกันพิจารณาว่า กฎหมายฉบับนี้จะใช้บังคับนอกศาลเพียงใดหรือไม่ แล้วก็วัตถุประสงค์ข้อ ๓ ก็เพื่อให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปัญหาดังที่ผู้อภิปรายหลายท่านได้ชี้แนะและแนะแนวการแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังที่ท่านได้ทราบ อยู่แล้ว แต่ทั้งนี้คณะกรรมการจัดสัมมนาอาจจะกำหนดปัญหาต่าง ๆ นั้น ไม่หมดปัญหา ฉะนั้น ถ้าท่านมีข้อ เสนอแนะมีปัญหอะไรก็ได้โปรดเสนอแนะข้อคิดเห็น ณ ที่ประชุมกลุ่มในตอนบ่ายวันนี้ นอกจากนี้กระผมใคร่จะ เสนอให้ที่ประชุมนี้ช่วยกันพิจารณาข้อความจากคำปรารภ ดังที่คุณหญิงสมรได้กล่าวไว้แต่ต้น ซึ่งกระผมขอ ทบทวนอีกครั้งหนึ่ง

คำปรารภในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งกระผมขอทบทวนอีก ครั้งหนึ่ง มีเขียนว่า โดยที่เห็นว่าตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประชาชนชาวไทยย่อมมีเสรีภาพ สมบูรณ์ในการนับถือศาสนา โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศาสนูปถัมภ์ และเมื่อได้คำนึงถึงประชาชนชาวไทยใน บางท้องที่ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามแล้ว ก็สมควรที่จะสงเคราะห์และคุ้มครองอิสลามศาสนิกของพระองค์ให้ประกอบ ศาสนกิจตามศรัทธา สมกับที่เป็นประชาชนของประเทศไทยอันเป็นประเทศเอกราช ดังนั้น จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเกือบทุกฉบับได้มีบทบัญญัติให้สิทธิเสรีภาพในการถือศาสนา และได้รับการ คุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการละเมิดเสรีภาพในการนับถือศาสนาของปวงชนชาวไทย จึงสมควรที่จะใช้กฎหมายอิสลามสำหรับอิสลามศาสนิกในจังหวัดอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากที่ท่านจุฬาราชมนตรีได้มี หนังสือถึงท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ขอให้กระทรวงพิจารณาจัดให้มีโต๊ะโต๊ะยุติธรรมขึ้นประจำ ศาลที่จังหวัดสงขลา โดยอ้างเหตุผลสภาพของสังคม และบอกว่า จังหวัดนี้อยู่ในศูนย์อำนาจการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้ของท่านเจริญจิตต์ ณ สงขลา ซึ่งบรรยายเมื่อเช้านี้เหมือนกัน สำหรับกระผมเองนั้นก็ได้รับการ ปรึกษาหารือ หรือร้องขอให้ช่วยกันเสนอให้มีการขยายเขตในการใช้กฎหมายฉบับนี้ อย่างน้อยที่สุด เฉพาะจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งขณะนี้มียู่ ๒๖ จังหวัด ทั้งยังยกตัวอย่างให้ผมฟังว่า แม้แต่ท่านจุฬาราชมนตรีเอง เมื่อถึงแก่กรรมหากไม่ได้ทำหนังสือนฮาซาร์หรือพินัยกรรมตามหลักศาสนาอิสลามแล้ว หรือว่าทำไว้แต่ทายาทไม่ยอมรับ ทายาทก็ยังมีสิทธิที่จะฟ้องให้แบ่งมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ ซึ่งถ้าแบ่งเช่นนั้นทรัพย์สินของท่านจุฬาราชมนตรีก็ต้องถูกแบ่งโดยไม่ถูกหลักของศาสนาอิสลาม

นอกจากนั้น เวลาที่ชาวไทยอิสลามส่วนใหญ่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้จดทะเบียนสมรส แต่ก็บอกว่า จุฬาราชมนตรีนั้นจำเป็นต้องจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพราะฉะนั้น ผมใครจะขอเสนอความคิดอันนี้ต่อที่ประชุมนี้เพื่อช่วยกันพิจารณาว่า จะสมควรขยายเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปเพียงใดหรือไม่ อันนี้ก็แล้วแต่ความคิดเห็นของท่านที่เคารพทั้งหลาย นอกจากนี้ปัญหานี้แล้ว ก็ยังมีปัญหาอีกปัญหาหนึ่งซึ่งผมใคร่เสนอให้ช่วยกันพิจารณา ผมขอยกสารตราเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ข้อ ๓ มีความว่า อำนาจจะโต้ะยุติธรรมนี้ให้พึงจำกัดว่าบังคับได้แต่ต่อบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแพ่ง ลักษณะผิวเมียและทรัพย์สินรดกันจะพึงยกบทุรอาณขึ้นปรับได้โดยชอบด้วยกระบวนการพิจารณา นอกจากที่ว่ากล่าวเปรียบเทียบคดีนั้น ๆ ให้จะโต้ะยุติธรรมทำคำตัดสินลงชื่อแต่สองนาย หรือพร้อมด้วยผู้พิพากษาศาลจังหวัดรวมเป็น ๒ นาย จึงบังคับเป็นคำพิพากษาคดีแพ่งประเพณีอิสลามได้ และคู่ความพึงอุทธรณ์ฎีกาได้ เป็นลำดับตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล นั้น คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ แต่ในกฎหมายฉบับนี้ มาตรา ๔ ได้บัญญัติว่าการวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น ตั้งแต่มีการใช้กฎหมายฉบับนี้แล้วคดีที่ตะโตะยุติธรรมชี้ขาดอย่างที่ทำนองอธิบดีได้อภิปรายมาเมื่อคืนนี้ว่า เด็ดขาด ไม่มีทางอุทธรณ์หรือฎีกาได้ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นเคยมีคดีที่ตะโตะยุติธรรมวินิจฉัยผิดพลาด แต่คู่ความก็ไม่อาจจะอุทธรณ์หรือฎีกาได้ กระผมจึงใคร่ขอเสนอให้ที่ประชุมกลุ่มที่ ๒ ช่วยกันพิจารณาว่า จะสมควรให้มีการอุทธรณ์หรือฎีกาได้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะว่า เรามีองค์กรอยู่ที่กรุงเทพมหานคร เช่น คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และสำนักจุฬาราชมนตรี เราอาจจะให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเป็นผู้คัดเลือกอย่างที่ทำนองอธิบดีเสนอมาเมื่อคืน คัดเลือกผู้ไปให้คำปรึกษาแก่ศาลอุทธรณ์ได้ หรือจะให้ศาลฎีกาขอคำปรึกษาจากสำนักจุฬาราชมนตรีก็ได้ คือถ้าเห็นด้วยในหลักการแล้ว สำหรับวิธีการนั้นก็แล้วแต่ที่ประชุมจะเห็นสมควรว่าจะควรทำอย่างไร

ประการสุดท้าย ผมใคร่จะขอให้ประชุมนี้ร่วมพิจารณาว่าควรจะได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะโตะยุติธรรมเช่นเดียวกับผู้พิพากษาหรือไม่ คืออันนี้ตะโตะหลายท่านมาปรึกษากับผมว่า ผู้พิพากษาโปรดเกล้าฯ แต่ตะโตะยุติธรรมนั้นเมื่อ ก.ต. เห็นชอบแล้วให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แต่งตั้ง ถ้าตามหลักของกฎหมายอิสลามแล้ว ผู้ที่จะเป็นกอฎี ที่สมบูรณ์ได้ก็ต้องได้รับการแต่งตั้งจากองค์พระประมุขของรัฐ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น จะต้องคำนึงถึงหน้าที่ตะโตะยุติธรรมตามกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันในหลักการของศาสนาอิสลามด้วย จะเห็นสมควรแต่ประการใดหรือไม่ ผมบังเอิญได้รับแจกหนังสือจากคุณณรงค์ ศิริปะชะนะ กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย หน้า ๘๘ ได้เขียนตามความเห็นของคุณณรงค์ ศิริปะชะนะ ความแตกต่างระหว่างตำแหน่งตะโตะยุติธรรมในประเทศอื่น ๆ เมื่อมีข้อแตกต่างกันอย่างนี้ ตะโตะยุติธรรมนั้นควรจะให้มิโปรดเกล้าฯ หรือไม่ หรือว่าเห็นควรจะให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมแต่งตั้งโดยหลักปัจจุบันนี้ดีแล้วหรืออย่างไร อันนี้ขอมอบให้ที่ประชุมเป็นผู้พิจารณา เวลาหมดแล้วผมขอจบเพียงเท่านี้ครับ ขอขอบคุณมาก

นายเชิษ เจริญวัฒนา

ก็หมดเวลาพอดีนะคะ ก่อนที่จะยุติการอภิปราย กระผมในนามของคณะกรรมการดำเนินการสัมมนา
ใคร่ถือโอกาสนี้ขอขอบคุณท่านวิทยากรทั้ง ๔ ท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาอภิปรายในวันนี้ และก็ขอขอบคุณท่าน
ผู้มีเกียรติที่เข้าร่วมสัมมนาซึ่งได้ให้ความสนใจตลอดจนหมดเวลา ขอขอบคุณครับ

รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๑

เรื่อง “ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้”

ที่ประชุมสัมมนากลุ่มที่ ๑ ซึ่งประกอบด้วยผู้เข้าร่วมสัมมนาและผู้สังเกตการณ์รวม ๕๘ คน ตามบัญชีรายชื่อท้ายรายงานนี้ ได้ประชุมสัมมนาในปัญหาที่ได้รับมอบหมายเรื่อง “ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้” ได้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและได้ข้อพิจารณาและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

๑.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ที่ประชุมสัมมนากลุ่มที่ ๑ มีความเห็นว่า ในเรื่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้นั้น คงมีปัญหาเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย เกี่ยวกับการที่ชาวไทยมุสลิมมีข้อขัดข้องในการติดต่อกับอำเภอในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรส ซึ่งทางอำเภอยึดหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ว่า การเป็นสามีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายนั้น จะต้องมีการจดทะเบียนสมรส ปัญหาเกี่ยวกับการรับมรดก ตลอดจนปัญหาเกี่ยวกับการใช้ชื่อและสกุล ซึ่งเกิดข้อขัดข้องขึ้น เนื่องจากทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่ยอมรับฐานะของบุคคลที่ได้มาจากการสมรสหรือการเป็นสามีภรรยาหรือบุตรตามหลักศาสนาอิสลาม แต่ที่ประชุมก็มีความเห็นว่า ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาเล็กน้อยซึ่งอาจแก้ไขได้โดยทางปกครองและทางบริหาร

๑.๒ สาเหตุของปัญหา

ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองนั้น จะต้องยึดตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้บังคับอยู่ทั่วไป ส่วนพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งใช้บังคับมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ นั้น เป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้เฉพาะคดีความที่มีอยู่ในศาลเท่านั้น จึงไม่มีผลขยายไปถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

สาเหตุของปัญหาอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ความไม่เข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามกฎหมายกับประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือการเสริมสร้างความเข้าใจและความรู้ที่ถูกต้อง ตลอดจนขาดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติและประชาชนได้ทราบอย่างแน่นอน

๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ที่ประชุมสัมมนากลุ่มที่ ๑ มีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นข้อขัดข้องเพียงเล็กน้อย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวและอาจเกิดขึ้นกับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นพุทธ อิสลาม หรือศาสนาใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะฐานะของบุคคลในทางกฎหมายย่อมเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งหลักการของกฎหมายดังกล่าวก็ไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม เพราะเป็นเพียงการกำหนดให้มาจดทะเบียนหรือรับรองสถานะเท่านั้น

ที่ประชุมมีความเห็นด้วยว่า ควรหาทางแก้ไขปัญหานี้ด้วยมาตรการทางปกครองและทางบริหาร เช่น การกำหนดนโยบายที่แน่นอนของหน่วยเหนือ การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและระหว่างหน่วยงานกับองค์การศาสนา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชนชาวไทยมุสลิมให้มากยิ่งขึ้น

๑.๔ ข้อเสนอแนะ

๑.๔.๑ ควรดำเนินการตามทางแก้ไขปัญหาคำข้อ ๑.๓

๑.๔.๒ พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๘ เป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้แต่เฉพาะคดีที่มีอยู่ในศาลเท่านั้น ซึ่งเป็นหลักการกฎหมายที่ดีอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

๒. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจ

๒.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ที่ประชุมสัมมนาในกลุ่มที่ ๑ ได้รับทราบปัญหาจากผู้ร่วมสัมมนาทางฝ่ายตำรวจเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอาญาในบางเรื่องซึ่งอาจขัดแย้งกับหลักกฎหมายอิสลาม เช่นกรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราหญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ ซึ่งถึงแม้ว่าผู้เสียหายยินยอมก็ยังคงเป็นความผิด แต่ตามหลักกฎหมายอิสลามนั้น ถึงแม้ว่าหญิงอายุไม่ถึง ๑๓ ปี ก็สามารถทำการสมรสได้ และได้เคยมีปัญหาเกิดขึ้นแล้วโดยศาลพิพากษาว่าเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตราดังกล่าว

๒.๒ สาเหตุของปัญหา

ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจนั้นจะต้องยึดประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลัก ทั้งได้มีคำพิพากษาของศาลไว้เป็นบรรทัดฐานแล้วว่า ชายมุสลิมซึ่งสมรสกับเด็กหญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ชายนั้นย่อมมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ หากได้กระทำชำเราหญิงนั้นถึงแม้หญิงนั้นจะยินยอมก็ตาม

๒.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ที่ประชุมมีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องดำเนินการบังคับใช้กฎหมายโดยยึดกฎหมายอาญาเป็นหลัก ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจกับชาวไทยมุสลิมว่า ถึงแม้ตามหลักศาสนาอิสลามจะยินยอมให้หญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปีทำการสมรสได้แล้วก็ตาม ก็หน้าที่จะรอไว้ให้อายุครบ ๑๓ ปีก่อนได้ ในเรื่องนี้ที่ประชุมสัมมนาได้รู้สึกชื่นชมที่ผู้แทนชาวมุสลิมซึ่งร่วมสัมมนาในกลุ่มนี้ได้แถลงรับว่า ได้ดำเนินการชะลอการประกอบพิธีสมรสของหญิงไทยมุสลิมซึ่งอายุไม่ถึง ๑๓ ปีอยู่แล้ว และได้แนะนำอยู่ตลอดมาว่า ควรรอให้อายุครบ ๑๕ ปีก่อนจึงค่อยทำการสมรส ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคำข้อที่ดีที่สุดประการหนึ่ง

๒.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมเห็นว่าควรดำเนินการเผยแพร่แนวทางปฏิบัติที่ผู้แทนทางศาสนาอิสลามได้ปฏิบัติอยู่ตามข้อ ๒.๓ ให้แพร่หลายกว้างขวางเป็นที่ยอมรับในทุกชุมชนของ ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้หน่วยงานทางปกครองและองค์การทางศาสนาอิสลามรับไปปฏิบัติตามแนวทางแก้ไขปัญหาคำข้อดังกล่าวต่อไป

๓. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดิน

๓.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ที่ประชุมได้รับทราบปัญหาเกี่ยวกับการตีความปัญหากฎหมายในเรื่องเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินในกรณีการรับโอนทางมรดก ซึ่งเจ้าพนักงานที่ดินยืนยันว่าต้องยึดหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น เมื่อเกิดกรณีที่มีการขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม หรือรับโอนที่ดินตามหนังสือประนีประนอมยอมความซึ่งตะโต๊ะยุติธรรมทำมา หากตามหนังสือประนีประนอมดังกล่าวกำหนดให้ผู้นี้ไม่มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้รับมรดก ทางเจ้าพนักงานที่ดินก็จะไม่ดำเนินการให้

๓.๒ สาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหานี้เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง กล่าวคือทางเจ้าหน้าที่ต้องยึดประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลัก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าพนักงานที่ดินนี้มีลักษณะที่รุนแรงกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพย์สินและในทางมรดก ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียย่อมจะหาช่องทางที่ให้ประโยชน์แก่ตนมากที่สุด เช่น ผู้ที่ต้องเสียสิทธิไปตามคำสั่งของเจ้าพนักงานที่ดินก็อาจจะไปดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อเรียกร้องสิทธิของตน และเมื่อไปถึงศาลแล้วก็ต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าเป็นการขัดกันของกฎหมายโดยตรง

๓.๓ ทางแก้ไขปัญหา

๓.๓.๑ ในระยะสั้น ควรดำเนินการในลักษณะเดียวกับแนวทางแก้ไขของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตามข้อ ๑.๓

ทางแก้ไขปัญหาข้อที่ ๒ ในกรณีที่มีปัญหาในทางมรดกเกี่ยวกับที่ดิน ซึ่งเจ้าพนักงานเห็นว่าจะก่อปัญหาต่อไป ก็น่าที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องไปดำเนินการทางศาลให้เสร็จสิ้นเสียก่อน

ทางแก้ไขปัญหาข้อที่ ๓ ควรพิจารณาแก้ไขปัญหาการขัดกันของกฎหมายในเรื่องนี้ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สินของประชาชน ถึงแม้ว่าการรักษาสีธรรมดังกล่าวจะกระทำได้โดยการใช้สิทธิทางศาลในชั้นที่สุดก็ตาม แต่ก็มิใช่สิ่งที่น่าจะพึงสนับสนุนนัก

๓.๔ ข้อเสนอแนะ

ดำเนินการแก้ไขตามปัญหาตามข้อ ๓.๓ ดังที่กล่าวมาแล้ว

๔. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร

๔.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

มีปัญหาเพียงเรื่องเดียวเกี่ยวกับการหักค่าลดหย่อนของภรรยาในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาตามประมวลรัษฎากร ซึ่งตามกฎหมายดังกล่าวกำหนดให้หักค่าลดหย่อนสำหรับภรรยาได้เพียง ๑ คน แต่ตามหลักกฎหมายอิสลามชาวมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึง ๔ คน

๔.๒ สาเหตุของปัญหา

ปัญหานี้จะถือไม่ได้ว่าเป็นการขัดกันของกฎหมายโดยตรง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีซึ่งจัดเก็บโดยหลักความสามารถในการจ่าย ใครมีเงินได้มากก็ต้องเสียภาษีมาก จึงถือว่าเป็นปัญหาเพียงเล็กน้อยและอาจทำความเข้าใจกันได้

๔.๓ ทางแก้ไขปัญหาและ ๔.๔ ข้อเสนอแนะ

กฎหมายประมวลรัษฎากรที่อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไข แต่ควรให้ความสนใจกับผู้เสียภาษีซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมให้ดียิ่งขึ้น

นายวิชา ชินวงศ์พรหม

และ

นายพรเพชร วิชิตชลชัย

ผู้จัดบันทึกรายงาน

บัญชีรายชื่อ

ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มที่ ๑

ประธาน นายอุทัย หิรัญโต
เลขานุการ นายพรเพชร วิชิตชลชัย
ผู้ช่วยเลขานุการ นายวิชา ชินวงศ์พราหม์
ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไว
๒. พล.ต.ต. ชวน ศรีประสิทธิ์
๓. พ.อ. วิเชียร พิสุทธิลาม
๔. นายอุทัย อินทรสกุล
๕. นายจำลอง สุขศิริ
๖. นายนิก หนูเจริญ
๗. นายพินิจ สายสะอาด
๘. พ.ต.อ. บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ
๙. นายทวีศักดิ์ ดาโอะ
๑๐. นายพร้อม จัลวรรณา
๑๑. นายวิเชียร ชูพงศ์
๑๒. นายกาญจน์ อินทองคำ
๑๓. นายอรุณ เฉลิมเผ่า
๑๔. นายถาวร ศิริโชติ
๑๕. นายประทีป เขียวชาญยนต์
๑๖. ร.อ. สุชาติ บำรุงกรรม
๑๗. นายไพโรจน์ สุนทรปฏิภาค
๑๘. นายมณฑล ชื่นกลิ่น
๑๙. ร.ต. ภิรมย์ สุขภาคกุล
๒๐. ร.อ. ชวลิต กะลัมพะเหติ
๒๑. นายธงชัย กิตติประสาร
๒๒. ร.อ. นิคม อัสภาชน์
๒๓. นายชัยโรจน์ ศิริพร
๒๔. นายเจริญ จันทรพงศ์
๒๕. นายจิต ผสมพงษ์

๒๖. นายมนตรี มามะ
๒๗. นายปรีชา สุขแก้วมณี
๒๘. นายทวี จิระโร
๒๙. นายมะดิง สีเดร์
๓๐. นายภิญโญ พรหมหิตาท
๓๑. นายจารึก ละอองผล
๓๒. นายสมจิต อรุณเดชาวัฒน์
๓๓. นายยูไล วิจารณ์สัน
๓๔. นายสมนึก เดชวายุตุล
๓๕. นายการุณ สุขลจิต
๓๖. นายอาแซ หะยีและ
๓๗. นายหะยี สะมะแอ เบ็ญหาวัน
๓๘. นายบาหรี หมาหะริม
๓๙. นายหะยีสะมะแอ ยีชะเด
๔๐. นายวิเศษ เพ็ญจิต
๔๑. นายงามพล อ่อนวงศ์
๔๒. นายวิรัตน์ มุสิโก
๔๓. นายไมตรี เอกศิรินิมิตร
๔๔. นายเถลิงศักดิ์ พัฒโน
๔๕. นายเกษม จันทวี
๔๖. นายประยูทธ เสรีวัตตนะ
๔๗. พ.ต.ต. อี้ม โภคา
๔๘. พ.ต.ต. สว่าง สิ้นโม
๔๙. พ.ต.ท. ไพจิตร ศรีคงคา
๕๐. นายอุทัย สุภัทรประทีป
๕๑. น.ส. จิตติมา ระเด่นอาหมัด
๕๒. นางสาวธิมน หิรัญยามาศ
๕๓. นางฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ
๕๔. นายณรงค์ สภาวโรดม
๕๕. พ.ท. ราชพร ตีปิพงศ์

รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒

เรื่อง “ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้”

ที่ประชุมได้พิจารณาปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

๑. ปัญหาควรใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลใช้บังคับนอกศาลได้หรือไม่ เพียงใด

๑.๑ สภาพและขอบเขตแห่งปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ มาตรา ๓ ได้บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามวินิจฉัยคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกของอิสลามศาสนิกเฉพาะคดีที่มาสู่ศาลเท่านั้น ไม่สามารถให้มีผลใช้บังคับนอกศาลได้

๑.๒ สาเหตุของปัญหา

การใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะในศาลเท่านั้น ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่อิสลามศาสนิกชนใน ๔ จังหวัดภาคใต้ กล่าวคือ ในเรื่องเกี่ยวกับการสมรส การแบ่งมรดก หากคดีไปสู่ศาลให้ใช้กฎหมายอิสลาม แต่หากคดีไม่ไปสู่ศาล ต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทำให้เกิดผลแตกต่างลักลั่นกันขึ้น

๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรแก้บทบัญญัติมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ ให้มีผลใช้บังคับนอกศาลได้ด้วย

๑.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่า ยังไม่สมควรใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาล เนื่องจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้ความเป็นธรรมอย่างดีแล้ว และหากให้ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลแล้วจะมีปัญหาอื่นตามมาอีกหลายประการ

๒. ปัญหาควรขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปใช้ในจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้หรือไม่

๒.๑ สภาพและขอบเขตแห่งปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ มาตรา ๓ ได้บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามได้เฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ดังกล่าวเท่านั้น

๒.๒ สาเหตุแห่งปัญหา

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติให้สิทธิเสรีภาพในการถือศาสนา และให้ได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิ หรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุถือศาสนาแตกต่างจากบุคคลอื่น แต่พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ ให้มีผลบังคับเฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น อิสลามศาสนิกในส่วนอื่น ๆ ของประเทศไม่สามารถใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ ทั้ง ๆ ที่เขาก็นับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกัน

๒.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรให้ขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปใช้ในจังหวัดอื่นที่มีชาวมุสลิมอยู่หนาแน่น หรือจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

๒.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่า ยังไม่ควรขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่น นอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ เพราะบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้ความเป็นธรรมเป็นอย่างดีแล้ว และอิสลามศาสนิกในจังหวัดอื่นของประเทศก็มีได้มีปัญหาในเรื่องนี้แต่อย่างใด

๓. ปัญหาควรให้ อุทธธรณ์ ฎีกา คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมหรือไม่

๓.๑ สภาพและขอบเขตแห่งปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๔ วรรคที่สาม บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” ทำให้อุทธธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมไม่ได้

๓.๒ สาเหตุแห่งปัญหา

ตะโต๊ะยุติธรรมเป็นบุคคลธรรมดาสามัญ อาจวินิจฉัยผิดพลาดได้ แต่คู่ความไม่สามารถจะอุทธธรณ์ฎีกาได้ ทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความเป็นอย่างยิ่งในกรณีที่วินิจฉัยผิดพลาด ซึ่งก็แก้ไขอะไรไม่ได้

๓.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรแก้บทบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๔ วรรค ๓ ให้สามารถที่จะอุทธธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายได้

๓.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่าควรแก้ไขกฎหมายให้สามารถที่จะอุทธธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายได้ อีกทั้งยังมีข้อเสนอแนะว่า ทางคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และท่านจุฬาราชมนตรี พร้อมทั้งจะให้ศาลอุทธธรณ์หรือศาลฎีกาเชิญไปให้คำปรึกษาในคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้

๔. ปัญหาเรื่องจำเลยที่เป็นอิสลามศาสนิกย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี

๔.๑ สภาพและขอบเขตแห่งปัญหา

ในคดีแพ่งลักษณะครอบครัวและมรดกซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นคู่ความซึ่งมีภูมิลำเนาในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ หากจำเลยไม่ยอมให้ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี จึงย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ทำให้โจทก์ฟ้องคดีไม่ได้ เนื่องจากการฟ้องคดีนั้นต้องถือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔ กล่าวคือต้องฟ้องจำเลยตามภูมิลำเนาของจำเลย เมื่อจำเลยย้ายออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ จึงฟ้องที่ศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้ ขอให้ที่ประชุมพิจารณาว่าจะแก้ปัญหานี้อย่างไร

ที่ประชุมได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เรื่องนี้เป็นปัญหาข้อกฎหมายที่ลึกซึ้ง ควรได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดจากผู้รอบรู้ทางกฎหมาย มิใช่จากที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายซึ่งมีจำนวนมาก และไม่มีความรู้ทางกฎหมาย จึงให้ผ่านปัญหาข้อนี้ไป

๕. ปัญหาควรให้ยกเลิกลายความมรดกที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ หรือไม่

๕.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ ได้บัญญัติยกเว้นไม่ให้ใช้กฎหมายอิสลามสำหรับเรื่องอายุความมรดก โดยให้ใช้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แทน คือมีอายุความ ๑ ปี ตามมาตรา ๑๗๕๕

๕.๒ สาเหตุแห่งปัญหา

อายุความมรดก ๑ ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๗๕๕ นั้น ไม่ตรงกับอายุความมรดกของกฎหมายอิสลาม ก่อให้เกิดข้อขัดแย้งและไม่เป็นธรรมแก่อิสลามศาสนิก

๕.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรให้ยกเลิกลายความมรดกตามที่บัญญัติไว้ในตอนท้ายของมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ โดยให้ใช้อายุความมรดกตามกฎหมายอิสลาม

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมเห็นว่า บทบัญญัติเรื่องอายุความมรดกในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ นั้น เหมาะสมแล้ว เนื่องจากก่อนจะร่างขึ้นมาได้มีการประชุมปรึกษาหารือกับผู้พิพากษาและตะโต๊ะยุติธรรมนานถึง ๑๒ ปี

นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์

ผู้จัดบันทึกการประชุม

บัญชีรายชื่อ

ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มที่ ๒

ประธานกลุ่ม นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตต์
เลขานุการ นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์
ผู้ช่วยเลขานุการ นายพรเทพ อัมพรกลิ่นแก้ว

ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ทองจันทร์ หงส์ลดาธรรม์
๒. ร.ต. นิสิต อัลภาชน์
๓. น.อ. วิวัฒน์ สัตยานนท์ ร.น.
๔. นายวินัย สมะอุณ
๕. นายสุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ
๖. นายปรีชา บุญญานันท์
๗. นายชัยฤทธิ์ สีลาเกรียงศักดิ์
๘. นายบุรณ เทพบุรณะ
๙. นายมัญญู เฉลิมช่วง
๑๐. พ.ต.อ. ชูชาติ ทิศนเสถียร
๑๑. นายสุพล รักษ์ปราชญ์
๑๒. นายเด่น โต๊ะมีนา
๑๓. นายอำนวยการ ดิฐฐิโชติ
๑๔. นายเจิม สมมาตร
๑๕. นายจำแลง บุญเจริญ
๑๖. นายสุพล กาญจนพงศ์
๑๗. นายสมมาตร ชุนจำเจริญ
๑๘. นายวีระวัฒน์ วุฒิศักดิ์
๑๙. นายบรรลือ หอมหวล
๒๐. นายกิตติ กิตติโชควัฒนา
๒๑. นายอารยะ วิวัฒน์วานิช
๒๒. นายวิเชียร สุนทรนนท์
๒๓. นายเจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์
๒๔. นายนันทชัย สุนทรพิพิธ

๒๕. นายปริญญา อุดมทรัพย์
๒๖. นายสุนทร บุญปถัมภ์
๒๗. นายจรัสศักดิ์ วัชรบุตร
๒๘. นายนรินทร์ พานิชกิจ
๒๙. นายเชษฐพงศ์ สุวรรณดารา
๓๐. นายอุดม บุญวรรณโณ
๓๑. นายมิตร พิพิธภันท์
๓๒. นายสมบัติ สิงคิวิบูลย์
๓๓. นายสุรกิจ โกสิยพันธ์
๓๔. นายชวลิต เอียดแก้ว
๓๕. นายภิญโญ ศิริวัชระ
๓๖. นายพันธ์ ช่วยนะ
๓๗. นายสัมพันธ์ สมจิตต์
๓๘. นายณรงค์ ศิริปะชะนะ
๓๙. นายนิเล็ก สู่ไธมาน
๔๐. นายอาตริ หะย้อาแซ
๔๑. นายไพศาล ยิงสมาน
๔๒. นายอาชีชัน บินสอาด
๔๓. นายหะย้อับดุลอาหริม มั่นอารีย์
๔๔. นายวรวิทย์ วาสนารักษ์
๔๕. นายประยูทธ เสรีวัตตนะ
๔๖. นายอุทัย สุภัทรประทีป

รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๓

เรื่อง “บทบาท ฐานะ และคุณสมบัติของคณะไต่ยุติธรรม”

๑. บทบาทของคณะไต่ยุติธรรม

๑.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

คณะไต่ยุติธรรมเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกของอิสลามศานิกของศาลชั้นต้น ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ศาลต่าง ๆ เหล่านี้มีคณะไต่ยุติธรรมประจำอยู่ศาลละ ๒ นาย งานของคณะไต่ยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่าที่เป็นอยู่น้อย เพียงปีละประมาณ ๑-๑๐ เรื่อง ทำให้มีเวลาร่างมาก น่าจะใช้เวลาทำกิจกรรมอย่างอื่นเพื่อส่งเสริมชีวิตอิสลามให้มากยิ่งขึ้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่เลื่อมใสศรัทธาในตัวคณะไต่ยุติธรรมอยู่แล้ว

๑.๒ สาเหตุแห่งปัญหา

เหตุที่มีคดีขึ้นมาสู่ศาลให้คณะไต่ยุติธรรมพิจารณาน้อยนั้น เนื่องมาจากคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกส่วนใหญ่ได้แล้วเสร็จไปเพราะการไกล่เกลี่ยในชั้นต้น ซึ่งคณะไต่ยุติธรรมได้ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการชี้ขาดข้อพิพาทนอกศาลร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด คดีที่มาสู่ศาลส่วนใหญ่จึงเป็นคดีที่เหลือของจริง ๆ นอกเหนือจากทำหน้าที่อนุญาโตตุลาการแล้ว ในทางปฏิบัติ คณะไต่ยุติธรรมได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคมในการบรรยายเผยแพร่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นล่ามในคณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย และยังช่วยทำหน้าที่แก่ข่าวเกี่ยวกับผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วย คณะไต่ยุติธรรมจะทำกิจกรรมในทางช่วยเหลืองานของฝ่ายบริหารนอกเหนือจากนี้ไม่ได้ เพราะขัดกับข้อห้ามทางศาสนาซึ่งกำหนดให้คณะไต่ยุติธรรมทำหน้าที่เป็นฝ่ายตุลาการตัดสินข้อพิพาทเท่านั้น

๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา

เนื่องจากตามสภาพที่เป็นอยู่ คณะไต่ยุติธรรมได้มีส่วนช่วยเหลือสังคมนอกเหนือจากงานการวินิจฉัยข้อพิพาทในศาลอยู่แล้ว และเป็นการขัดกับข้อห้ามทางศาสนาที่จะทำกิจกรรมอย่างอื่น ฉะนั้น บทบาทของคณะไต่ยุติธรรมเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้จึงมีความเหมาะสม ไม่ควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

๒. ฐานะของคณะไต่ยุติธรรม

๒.๑ สภาพขอบเขตและสาเหตุของปัญหา

คณะไต่ยุติธรรมเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีเงินเดือนประจำ มีอำนาจนั่งพิจารณาคดีร่วมกับผู้พิพากษา คำพิพากษาซึ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกของอิสลามศานิก จะต้องมีคณะไต่ยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะด้วยจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย แต่คณะไต่ยุติธรรมได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งในแต่ละศาลมีจำนวนจำกัดเพียง ๒ คน ในการพิจารณาคดีไม่มีสิทธิสวมเสื้อครุยเหมือนเช่นผู้พิพากษา ในแต่ละปีมีคดีที่คณะไต่ยุติธรรมร่วมนั่งพิจารณาน้อยเพียงประมาณ ๑๐ เรื่อง จึงน่าจะมีการ

เปลี่ยนแปลงฐานะของตะไตะยุติธรรม จากข้าราชการประจำมาเป็นการได้รับค่าตอบแทนเป็นรายคดี อันจะสามารถเพิ่มจำนวนตะไตะยุติธรรมให้มากขึ้น และให้มีการยกฐานะของตะไตะยุติธรรมให้สูงขึ้นตามความเหมาะสม แต่ในการพิจารณาเปลี่ยนแปลงฐานะของตะไตะยุติธรรมนี้ จะต้องคำนึงถึงปัญหาทางด้านศาสนาด้วย เพราะอาจจะเป็นจุดที่ถูกโจมตีว่าเป็นการลดทอนสิทธิของอิสลามศาสนิก การเพิ่มจำนวนตะไตะยุติธรรมมีผลดีที่จะได้มีโอกาสเลือกตะไตะยุติธรรมที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการพิจารณาคดีได้ แต่จะติดขัดปัญหาเรื่องงบประมาณ หากจะเปลี่ยนแปลงให้มีการจ่ายค่าตอบแทนเป็นรายคดี ก็จะทำให้เกิดปัญหาที่จะมีการยุบยงให้หน้าคดีขึ้นมาสู่ศาลแทนที่จะมีการไกล่เกลี่ยให้แล้วเสร็จไปในเบื้องต้น นอกจากนี้ การที่มีตะไตะยุติธรรมหลาย ๆ คน อาจจะทำให้มีความชำนาญน้อยลง เพราะนาน ๆ จึงจะได้วินิจฉัยคดีสักครั้งหนึ่ง

การที่ตะไตะยุติธรรมไม่ได้รับการโปรดเกล้าฯ และไม่มียศสิทธิสวมเสื้อครุยในขณะพิจารณาคดี ทำให้ฐานะของตะไตะยุติธรรมไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ตามคัมภีร์ในศาสนาอิสลาม ผู้ชี้ขาดข้อพิพาทจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากประมุขแห่งรัฐโดยตรง นอกจากนี้ ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนและผู้พิพากษาสมทบศาลแรงงานก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ อยู่แล้ว

๒.๒ ทางแก้ไขปัญหา

สมควรให้มีการโปรดเกล้าฯ เป็นตะไตะยุติธรรมเช่นเดียวกับผู้พิพากษา เพราะตะไตะยุติธรรมลงชื่อในคำพิพากษาซึ่งทำในฐานะพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน สำหรับสิทธิที่จะสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตนั้น เนื่องจากผู้ที่จะมียศสิทธิสวมได้ต้องเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา การที่ตะไตะยุติธรรมสวมครุยเนติฯ นั้นจึงเป็นไปได้ แต่มีช่องทางกระทรวงยุติธรรมอาจจะกำหนดเสื้อครุยขึ้นใหม่เพื่อให้ตะไตะยุติธรรมใช้ในการพิจารณาคดีโดยเฉพาะ

ในเรื่องที่จะให้มีตะไตะยุติธรรมมากขึ้นกว่าเดิม มาทำงานเฉพาะที่มีคดี และได้รับผลตอบแทนเป็นรายวันนั้น ที่ประชุมส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นการลดฐานะของตะไตะยุติธรรมลงไปเท่ากับผู้พิพากษาสมทบ การที่ตะไตะยุติธรรมไม่ได้รับผัดชอบโดยตรงจะทำให้ประสิทธิภาพลดลง ทั้งการที่จะจ่ายเงินเป็นรายคดีนั้นจะมีผลเสีย เนื่องจากตะไตะยุติธรรมจะไปดูแลให้มีการนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อจะได้ค่าตอบแทนเป็นรายคดีมากขึ้น และตามข้อมูลที่ว่ามียศคดีที่ตะไตะยุติธรรมจะต้องร่วมพิจารณาน้อยนั้น อาจจะไม่เป็นความจริง เนื่องจากตะไตะยุติธรรมได้ไกล่เกลี่ยให้คู่ความเลิกกันไปได้ เพื่อที่จะได้ไม่ต้องนำคดีมาฟ้องศาล การที่จะให้ในจังหวัดหนึ่งมีตะไตะยุติธรรมจำนวนมากนั้น ตามศาสนาอิสลามถือว่าเป็นการไม่ชอบ เพราะตามหลักต้องมีเพียงคนเดียวหรืออย่างมากไม่เกิน ๒ คน ฉะนั้น ฐานะของตะไตะยุติธรรมที่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการทั้งที่เป็นอยู่ในขณะนี้มีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว

๒.๓ ข้อเสนอแนะ

ควรให้มีการเสนอให้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะไตะยุติธรรมโดยเร็ว รวมทั้งตะไตะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งอยู่แล้ว

๓. คุณสมบัติของตะไตะยุติธรรม

๓.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

คุณสมบัติของตะไตะยุติธรรม

คุณสมบัติของตะไตะยุติธรรมที่กำหนดว่า มีความรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก และที่มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา นั้น มิได้ระบุว่าภูมิความรู้ในศาสนาอิสลามต้องอยู่ในระดับไหน ทำให้เกิดความยุ่งยากในการตรวจสอบคุณสมบัติ และในข้อที่ว่ามีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา นั้น น่าจะดำเนินไปทำให้อาจเกิดข้อขัดข้องในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษา จะแก้ไขด้วยวิธีใช้ล่ามก็อาจจะมีการเกิดความลับในคำวินิจฉัยเร็วไหล

วิธีการคัดเลือกตะไตะยุติธรรม

ปัจจุบันนี้การแต่งตั้งตะไตะยุติธรรมกระทำโดยโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้ลงคะแนนเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด จะเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ

๓.๒ สาเหตุแห่งปัญหา

คุณสมบัติของตะไตะยุติธรรม

ที่กำหนดเพียงมีความรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกนั้น ทำให้ในบางครั้งเกิดความบกพร่องในคำวินิจฉัยของตะไตะยุติธรรม ที่ประชุมได้พิจารณาอย่างกว้างขวางว่า สมควรกำหนดว่าต้องมีความรู้ถึงระดับไหน ต้องจบปริญญาตรีทางกฎหมายอิสลามหรือไม่ หรือเพียงแต่มีความรู้ด้านกฎหมายอิสลามดีแต่ไม่ต้องจบปริญญาตรีก็เพียงพอ และจะต้องจบกฎหมายไทยด้วยหรือไม่ สำหรับความรู้ด้านภาษาไทยนั้น จะต้องจบระดับไหน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือจบระดับปริญญาตรี

สำหรับวิธีการที่ให้โต๊ะอิหม่ามเป็นผู้เลือกตะไตะยุติธรรมนั้น อาจจะมีผลเสียเนื่องจากการวิ่งเต้น หรือมีฉันทันตะไตะยุติธรรมผู้ได้รับเลือกมาจะทำงานไม่เต็มที่ เนื่องจากเห็นแก่โต๊ะอิหม่ามที่เลือกตนมา ดังนั้น ถ้าจะเปลี่ยนเป็นการสอบ หรือให้โต๊ะอิหม่ามเลือกมาหลายคน แล้วให้ผู้ที่ได้รับเลือกมาสอบแข่งขันกันเอง หรือให้สอบแข่งขันกันก่อน แล้วให้โต๊ะอิหม่ามเลือกเอาผู้ที่สอบได้เหล่านั้น ๑ คนเป็นตะไตะยุติธรรมก็น่าจะเหมาะสมยิ่งขึ้น

๓.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ในเรื่องคุณสมบัติของตะไตะยุติธรรมนั้น การที่จะกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นตะไตะยุติธรรมให้สูงขึ้นถึงมีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามชั้นปริญญาตรีนั้น น่าจะไม่ใช่เป็นธรรม เพราะผู้ที่มีความรู้กฎหมายอิสลามดีแต่ไม่จบปริญญา ก็จะมีสิทธิที่จะสมัคร และเนื่องจากในประเทศไทยเรายังไม่มีการเปิดสอนวิชานี้ถึงชั้นปริญญา ถ้ากำหนดไว้ จะทำให้ผู้ที่ติดจะสมัครเป็นตะไตะยุติธรรมต้องไปเรียนต่างประเทศ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้ที่จะสมัครเป็นตะไตะยุติธรรมจึงไม่จำเป็นต้องจบปริญญาทางศาสนาอิสลาม สำหรับความรู้ด้านภาษาไทยนั้น เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการให้รู้ภาษาไทย เพียงเพื่อความสะดวกในการเข้าใจหลักกฎหมายครอบครัวมรดก และเพื่อความสะดวกในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษาเท่านั้น จึงเห็นสมควรยกระดับของตะไตะยุติธรรมให้สูงขึ้น ให้มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

สำหรับคุณสมบัติของตะไต่ะยุติธรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ ที่ประชุมมีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไข

ในด้านการแต่งตั้งตะไต่ะยุติธรรมนั้น ในขั้นแรกสมควรให้มีการทดสอบภูมิรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเข้าเป็นตะไต่ะยุติธรรมเสียก่อนว่าจะสามารถวินิจฉัยชี้ขาดกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้หรือไม่ หลังจากนั้นจึงให้ตะไต่ะอิหม่ามเป็นผู้คัดเลือกบุคคลที่ผ่านการทดสอบนั้น เสนอให้กระทรวงยุติธรรมดำเนินการแต่งตั้งเป็นตะไต่ะยุติธรรมต่อไป ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเป็นการถูกต้องตามหลักศาสนาด้วย เพราะตะไต่ะยุติธรรมนั้นมีย่านาจที่จะรับทำการสมรสได้ด้วย นอกเหนือจากการวินิจฉัยชี้ขาดคดีทั่วไป

นายสุนทร ทรงฤกษ์

และ

นายประสพสุข บุญเดช

ผู้จัดบันทึกการประชุม

บัญชีรายชื่อ

ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มที่ ๓

ประธาน นายมะเนาะ ยูเด็น
เลขานุการ นายประสพสุข บุญเดช
ผู้ช่วยเลขานุการ นายสุนทร ทรงฤกษ์
ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์
๒. นายกนก พรรณรักษา
๓. นายสกนธ์ กฤติยวงศ์
๔. นายพีธี อุปปาติก
๕. นายอิศเรศ ชัยรัตน์
๖. นายธนสิทธิ์ นิลกำแหง
๗. นายจรัญ ภัคดีธนากุล
๘. นายสุจินต์ สรรเพชรนิยม
๙. นายไพบูลย์ จิระสุนทร
๑๐. นายกุเียบ อัญฟูรี
๑๑. นายนิเดร์ วาบา
๑๒. นายสิน ดารามัน
๑๓. นายอุมาร์ ตอยิบ
๑๔. นายหะยีแวมะ หะยีวันอาหมัด ฮูเซ็น ปานากาเซ็ง
๑๕. นายอาซิส เบ็ญหาวัน
๑๖. นายสอาด กะดี๊ะ
๑๗. นายมะหฺร่า บังหลีเส็น
๑๘. น.ส. ณัฏจนา มณี
๑๙. นายประวัติ เชื้อชุมพล
๒๐. นายทวีศักดิ์ พลอินทร์
๒๑. นายวิโรจน์ ราชรักษ์
๒๒. นายอำนวย สงวนนาม
๒๓. ร.ต. หิรัญ ศิษฏโกวิท
๒๔. นายนิยม ถิ่นพังกา

๒๕. นายสถิตย์ แสงศรี
๒๖. นายกฤษ ณะหะหมัด
๒๗. นายสวิน วุฒิมิ
๒๘. นายฤดี ชูสุวรรณ
๒๙. พ.ต.ต. จรูญ เหละไต่หับ
๓๐. นายทวี สุวรรณพงศ์
๓๑. นายถุรินทร์ สมบัติยานุชิต
๓๒. นายโกมล ดวงสอดศรี
๓๓. นายมัญญู รักษาชาติ
๓๔. นายสุขุม บุญศรีทธา
๓๕. นายธวัช พฤษสุนันท์
๓๖. นายอรุณ ยุติวงศ์สันติ
๓๗. นายปรีชา ศรีบริรักษ์
๓๘. นายเนนทโย เพชรพันธ์
๓๙. นายแกลง สุกนธปฏิภาค
๔๐. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์
๔๑. นายอดุล บินสอาด
๔๒. นายหะยีบัลลาะ อาเก็บอไร
๔๓. นายหามิ สาและ
๔๔. นายหะยีแวงสาเหาะ ฮาวิน
๔๕. นายฮัจยีบาโหมม ยากะจิ
๔๖. นายจิต สินบรรจงจิต
๔๗. พ.ท. ราชพร ศิปีพงษ์
๔๘. นายเกษม จันทวี
๔๙. นายอาแซ หะยีและ

รายงานการประชุมใหญ่ ในการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕

ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่

ประธาน (นายโสภณ รัตนกร)

ผมขอเรียนเชิญท่านประธานกลุ่มย่อยที่ ๑ พร้อมกับท่านเลขาของท่าน ขึ้นมาเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ ๑ นะครับ ก่อนการเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยต่อที่ประชุมใหญ่ ผมขอกราบเรียนทำความเข้าใจสักเล็กน้อยว่า ในการประชุมกลุ่มใหญ่นี้ วัตถุประสงค์ของเรา ก็เพื่อจะให้ผู้เข้าประชุมทุกท่านได้มีโอกาสวินิจฉัยไตร่ตรองปัญหาที่การประชุมกลุ่มย่อยได้ทำมาแล้วเมื่อวานนี้ บางท่านอาจจะไปอยู่ในกลุ่มอื่น ไม่ได้ร่วมพิจารณาปัญหาในกลุ่มที่เสนอในกลุ่มที่ ๑ อย่างที่ท่านอยู่ในกลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่ ๓ ก็จะได้ร่วมพิจารณาปัญหาของกลุ่มที่ ๑ ด้วย ในการเสนอปัญหานี้ ผมจะเรียนเชิญเลขานุการของกลุ่มเป็นคนเสนอ โดยอ่านที่ละข้อ แล้วก็ขอมติของที่ประชุมใหญ่ที่ว่า จะรับไหม จะขอแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร ท่านจะมีข้ออะไรเสนอแนะอีกบ้าง เราจะเปิดให้อภิปรายกันโดยกว้างขวาง เพื่อจะได้ข้อเสนอนะที่ที่ดีที่มีเหตุผล เพื่อจะใช้ในการพิจารณาปรับปรุงงานของกระทรวงยุติธรรม หรือมีข้อเสนอแนะถึงฝ่ายอื่น เราจะได้เสนอต่อฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไปนะครับ ผมอยากจะให้ข้อสังเกตอีกสักนิดหนึ่งว่า ในการประชุมกลุ่มย่อยนั้น เราได้มีคำแนะนำในการสัมมนาไปแล้ว จะเห็นได้ว่าในการที่จะออกข้อผลสรุปรายงานการประชุมมานั้น เราแยกเป็นข้อ ๆ เริ่มด้วย ข้อ ๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา ข้อ ๒ เป็นสาเหตุแห่งปัญหา ข้อ ๓ เป็นทางแก้ไขปัญหา และ ข้อ ๔ เป็นข้อเสนอแนะ ท่านอาจจะแปลกใจว่าทำไมข้อสุดท้ายของเราเป็นข้อเสนอแนะ ไม่เป็นมติ ในการประชุมต่าง ๆ มักจะมีมติดอกมาอย่างนั้นอย่างนี้ ในการจัดสัมมนาครั้งแรกนี้ เรายังไม่มีอะไรอยู่ในใจเลยว่าจะทำอะไร หรือแก้ไขอะไร เรามาฟังท่านดูก่อนว่าท่านมีข้อเสนอแนะอะไร ที่ประชุมรับเราก็จะไปพิจารณา เพราะฉะนั้น จึงเป็นข้อเสนอแนะ เราจะไม่ลงมติให้ผูกมัดคนนั้นทำไอนั้นคนนี้ทำไอนี้ ไม่ดีหรือครับ หรือว่าจะต้องเลิกไอนั้นต้องเพิ่มไอนี้ ไม่ใช่ ไม่ได้มีมติดังนั้นเป็นข้อเสนอแนะขึ้นมา และข้อเสนอแนะนั้นจะต้องใช้ได้หรือไม่ ฝ่ายผู้เกี่ยวข้องรับผิดชอบจะรับหรือไม่รับก็เป็นเรื่องของท่าน อยู่ที่เหตุผลในข้อเสนอแนะนั้นว่าดีไม่ดียังไง ควรจะรับไปปฏิบัติหรือไม่ เพราะฉะนั้นท่านอย่าได้เดือดเนื้อร้อนใจเลยว่า ที่เราพูดไปแล้วจะกระทบกระเทือนใคร หรือจะต้องไปแก้อะไร ไปเพิ่มอะไร ให้ใครขาดประโยชน์อะไร ใครได้ประโยชน์อะไร ยังไม่แน่นอน อันนี้เป็นความเห็นทั่ว ๆ ไปเท่านั้นเอง แล้วผมก็คิดว่าไหน ๆ เราจะประชุมกัน นาน ๆ จะได้พร้อมเพรียงกันที่ ผมก็จะเปิดโอกาสให้ท่านได้พูดทุกปัญหา ให้กระจ่างแจ้ง ความเห็นดี ๆ เราก็จะบันทึกไว้ วันนี้จะมีการบันทึกทุกถ้อยคำจะถอดออกมา เพราะฉะนั้นวันนี้ผมทำความเข้าใจกับท่านเสียก่อน บางท่านอาจจะไม่มีเวลาไม่มีโอกาสพูดในกลุ่มย่อยเมื่อวานนี้

เพราะอยู่ต่างกลุ่มก็ดี หรือเพราะเหตุประการใดก็ดี จะได้มีโอกาสพูดในวันนี้ ต่อไปนี้ผมจะขอเรียนเชิญท่าน ประธานและเลขานุการของกลุ่มที่ ๑ เป็นคนเสนอข้อสรุปรายงานการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ ๑ ต่อที่ประชุม อันนี้ท่านประธานจะเสนอเองหรือจะให้ท่านเลขาเสนอก็ก็น่าเห็นสมควร ให้ท่านเลขาอ่านให้ก็ได้ เชิญครับ

ประธานกลุ่มที่ ๑ (นายอุทัย หิรัญโต)

สวัสดีครับ ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

ที่ประชุมสัมมนา กลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วยผู้เข้าสัมมนาและผู้เข้าสังเกตการณ์จำนวน ๕๘ ท่าน ตามบัญชีรายชื่อที่ได้ปรากฏในเอกสารรายงานของที่ประชุมกลุ่มที่ ๑ ที่ได้มอบให้ท่านไปแล้ว กลุ่มที่ ๑ ได้ประชุมสัมมนา ในปัญหาที่ได้รับมอบหมาย เรื่อง ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ที่ประชุมกลุ่มได้มีการแสดงความคิดเห็นปัญหาอย่างกว้างขวาง และได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในประเด็นต่าง ๆ หลายประการด้วยกัน สำหรับรายละเอียดหรือเนื้อหาของ การประชุมสัมมนา กลุ่มที่ ๑ กระทบจะมอบให้ท่านเลขาเป็นผู้เสนอท่าน ผมขอเชิญท่านเลขาครับ

เลขานุการกลุ่มที่ ๑ (นายพรเพชร วิชิตชลชัย)

กราบเรียนท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ท่านประธาน และท่านผู้สัมมนาที่เคารพรัก ทุกท่าน สำหรับรายงานผลการสัมมนาของกลุ่มที่ ๑ นั้น ดังที่ท่านประธานได้กราบเรียนไว้แล้วว่า ผู้เข้าร่วมสัมมนา ได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง แล้วก็มีข้อพิจารณาและข้อเสนอแนะโดยได้ทำการแยกแยะปัญหา ต่าง ๆ ตามลำดับที่คณะผู้จัดสัมมนาได้มอบหมายให้ คือ พิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป รวมทั้งหมดมี ๔ เรื่อง เรื่องแรก คือ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัด ภาคใต้ เรื่องที่ ๒ เป็นปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจ เรื่องที่ ๓ ก็เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ที่ดิน และเรื่องสุดท้ายก็คือ ปัญหาการปฏิบัติงานในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่สรรพากร ซึ่งเราได้ใช้เวลาที่มีอยู่จำกัด เพียง ๓ ชั่วโมง ได้พิจารณาข้อเสนอแนะ ดังนี้

เรื่องแรก ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ที่ประชุมกลุ่มสัมมนาได้พิจารณาในเรื่อง สภาพและขอบเขตของปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในการใช้กฎหมายอิสลาม ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ และมีความเห็นว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเกี่ยวกับการ ใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้นั้นคงมีปัญหาเกิดขึ้นมาก แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย ซึ่งเกิดจาก ข้อขัดข้องเกี่ยวกับการที่พี่น้องชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ไปติดต่อกันกับทางฝ่ายอำเภอหรือราชการฝ่าย ปกครอง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการทะเบียนต่าง ๆ การจดทะเบียนสมรส การจดทะเบียนชื่อบุคคล นามสกุล ตลอดจนการรับมรดก ซึ่งประชาชนจะต้องติดต่อกับฝ่ายอำเภอ ทั้งนี้ฝ่ายอำเภอจะต้องยึดหลักตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งหลักที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ ทำให้เกิดการขัดกันกับหลัก กฎหมายอิสลาม และเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายปกครองไม่อาจจะยอมรับฐานะของบุคคลที่ได้มาจากการสมรส หรือการเป็นสามีภรรยา หรือบุตรตามหลักกฎหมายอิสลาม ที่ประชุมก็ยังมีความเห็นว่าเป็นปัญหาเล็กน้อย ซึ่งอาจแก้ไขได้ด้วยมาตรการทางบริหาร หรือมาตรการทางปกครอง ส่วนสาเหตุของปัญหานั้นก็เป็นดังที่ กราบเรียนไว้แล้วก็คือว่า เกิดขึ้นเนื่องจากว่าเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองจะต้องยึดหลักตามประมวลกฎหมายแพ่ง

และพาณิชย์ที่บังคับใช้อยู่ทั่วไป ที่ประชุมได้พิจารณาถึงพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งใช้บังคับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ และได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง และมีความเห็นว่าเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้เฉพาะคดีความที่อยู่ในศาลเท่านั้น จึงไม่มีผลขยายไปถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ส่วนสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากข้อขัดข้องอีกประการหนึ่งที่ประชุมก็พิจารณาในแง่ที่ว่า เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างฝ่ายปกครองกับฝ่ายประชาชน ขาดการประชาสัมพันธ์หรือการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีและความรู้ที่ถูกต้อง ที่ประชุมก็เห็นว่าควรจะได้มีการแก้ไขต่อไปในเรื่องนี้ ดังได้สรุปไว้ในทางแก้ไขปัญหาในข้อ ๑.๓ ที่ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นข้อขัดข้องเพียงเล็กน้อย บางท่านเห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ทั่วไปในการปฏิบัติราชการตามปกติ คือ อาจเกิดขึ้นไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นพุทธ อิสลาม หรือศาสนาใด เมื่อมาติดต่อกันกับราชการฝ่ายปกครองก็มีข้อขัดข้องเกิดขึ้นได้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นศาสนาหนึ่งศาสนาใด ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าควรหาทางแก้ไขปัญหานี้ด้วยมาตรการปกครองและทางบริหาร ซึ่งการกำหนดนโยบายที่แน่นอนของหน่วยเหนือ การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และระหว่างหน่วยงานกับองค์กรศาสนา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชนชาวไทยมุสลิมให้มากยิ่งขึ้น ในเรื่องข้อเสนอนี้เห็นว่าการดำเนินการตามแนวทางแก้ไขปัญหานี้ที่กระผมได้กราบเรียนไว้แล้ว นอกจากนั้นยังเห็นว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นกฎหมายที่มีหลักการดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการแก้ไขสำหรับประเด็นแรกเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองก็มีเพียงแค่นี้ครับ ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณท่านเลขานุการกลุ่มที่ ๑ นะครับ ผมคิดว่าเพื่อเป็นความสะดวกในการที่เราจะอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นในรายงานการสัมมนาของกลุ่มที่ ๑ ตามลำดับไปนะครับ ผมคิดว่าเราจะพูดกันที่ละปัญหา ปัญหาแรกก่อน เรื่องปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ผมเข้าใจว่าทุกท่านได้รับรายงานการประชุมกลุ่มย่อย เข้าใจว่าแจ่มกันหมดแล้ว ผมคิดว่าเราจะถือรายงานนี้เป็นหลักในการที่จะทำรายงานสรุปผลการประชุมใหญ่ เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดเห็นว่ารายงานที่จดไว้มีอะไรที่จะควรเพิ่มเติมหรือควรแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในข้อไหน ไม่ว่าจะ เป็นสภาพและขอบเขตของปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางแก้ไข ปัญหา หรือข้อเสนอนี้ ควรจะมีอะไรมากกว่านี้ หรืออาจจะมีความเห็นอื่นนอกเหนือไปจากนี้อีกก็ได้ แล้วเราก็จะถามที่ประชุมใหญ่ทั้งหมดว่า ถ้ายอมรับตามรายงานนี้เราก็รับรายงานนี้เป็นรายงานของที่ประชุมใหญ่เลย ถ้ามีการแก้ไขเพิ่มเติมอะไร ผมก็จะขอความเห็นที่ประชุมใหญ่ จะเอาไหม ที่ขอแก้ไขเพิ่มเติมอะไร เขามา ถ้าเอา ผมก็จะผนวกเข้าไปและจะออกมาเป็นรายงานของการประชุมใหญ่ ต่อไปนี้ผมก็จะขอความเห็นท่านละว่า ที่ท่านเลขานุการกลุ่มเสนอปัญหาแรกขึ้นมาตามรายงานที่เสนอเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญแล้ว ท่านผู้ใดเห็นควรที่จะแก้ไขเพิ่มเติมหรืออภิปรายเพิ่มเติมในตอนไหนบ้าง ก็ขอเรียนเชิญนะครับ เชิญคุณอดุลครับ

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผม อดุล บินสอาด ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล ผมไม่มีอะไรมากมาย เพียงแต่ติดใจอยู่หนึ่ง ในรายงานหน้า ๒ ข้อ ๑.๓ ทางแก้ไขซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ที่ประชุมกลุ่มสัมมนา

กลุ่มที่ ๑ มีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นข้อขัดข้องเพียงเล็กน้อยซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว และอาจเกิดขึ้นกับทุกคนไม่ว่าจะเป็นพุทธหรืออิสลามหรือศาสนาใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะฐานะของทุกคนในทางกฎหมายย่อมเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งหลักการของกฎหมายดังกล่าวก็ไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม เพราะเป็นเพียงการกำหนดให้มาจดทะเบียนรับรองสถานะเท่านั้น กระผมติดใจอยู่ในข้อนี้ที่ว่า ถูกต้อง ฐานะของแต่ละบุคคลนั้นต้องเป็นไปตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ แต่ว่าการวินิจฉัยว่า การจดทะเบียนรับรองสถานะเพียงรับรองในการจดทะเบียนสมรสไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามนั้น กระผมจะกราบเรียนว่า ขัดอยู่ตรงนี้ครับ เพราะเหตุว่าในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ทุกคนย่อมทราบดีแล้วว่า ชาวไทยทุกคนจะจดทะเบียนสมรสได้เพียงคนเดียว นั่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ แต่ในหลักการของศาสนาอิสลามนั้น กระผมจะพูดตรง ๆ ว่า ในหลักการนะครับ หลักการของศาสนา หลักการของธรรมนูญแห่งศาสนา หลักการในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานที่มุสลิมทั่วโลกจะยึดและปฏิบัติ นั้น มีชัดว่าพระเจ้าได้กล่าวในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน จงสมรส ๒, ๓, ๔ ถ้าเกรงว่าอาจจะไม่ให้ความเป็นธรรมแก่เขาเหล่านั้น ก็คงมีเพียง ๑ เพราะฉะนั้น ในประมวลกฎหมายแพ่ง บรรพ ๕ นี้ กำหนดเจาะจงว่า จะมีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมาย จดทะเบียนคนเดียว แต่กระผมขอประทานกราบเรียนว่ามนุษย์เราในโลกนี้ ทั้ง ๆ ที่กฎหมายบังคับให้จดทะเบียนเพียงคนเดียวเท่านั้นแหละ ก็ยังมีจดทะเบียนซ้ำกันหลาย ๆ คนก็มี จนกระทั่งเกิดปัญหาฟ้องร้องในศาล อันนี้เป็นการขัดกับกฎหมายอิสลาม ขัดกับหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม เพราะฉะนั้น ผมอยากจะกราบเรียนว่า การที่จะให้ไปจดทะเบียนสมรสที่อำเภอ นั้น ลิดรอนสิทธิตามกฎหมายอิสลาม ตามหลักศาสนาอิสลามที่มุสลิมทุกคนยึดมั่นและปฏิบัติอยู่เคร่งครัดในหลักการของศาสนา แต่มีได้หมายความว่าทุกคนอยากจะสมรสมีเมียถึง ๔ คน เพราะได้กล่าวชัดอยู่แล้วว่า ถ้าหากไม่สามารถให้ความเป็นธรรม เอาเพียงคนเดียว แต่ที่เขียนอย่างนี้ ผมเกรงว่าลิดรอนสิทธิ ปัญหาที่จะตามหลังขึ้นมา เมื่อจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ แล้ว เวลาคดีขึ้นศาลก็ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ จะไปใช้กฎหมายอิสลามไม่ได้ อีกประการหนึ่ง สมมุติว่าชายไทยมุสลิมจดทะเบียนสมรสที่อำเภอ บังเอิญคู่สมรสไปเกิดทำพิธีหย่าขาดดอละก์ ในหลักศาสนาสมบูรณ์แล้ว แต่ว่าโดยกฎหมายการจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ต้องไปจดทะเบียนหย่าที่อำเภอ แต่ในหลักศาสนานั้นหย่าขาดโดยสมบูรณ์แล้ว เพียงยังไม่ได้ไปแก้ทะเบียนหย่าขาดกันที่อำเภอ เกิดผู้หญิงคนนี้อาจจะมีสามีใหม่ ความต้องการของมนุษย์ไม่แน่ แม้จะแก้แค้นก็ยังมียารมณณ์ ยังมีความต้องการในทางกามารมณณ์ เพราะฉะนั้น เขาเกิดไปมีสามีใหม่ สามีเก่าก็ฟ้องหาชายชู้ เพราะว่ายังไม่ได้ขาดกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ อันนี้กระผมถึงว่า จริงอยู่ ปัญหาเรื่องนี้เป็นปัญหาเรื่องเล็กน้อย แก้ไขได้ เพราะฉะนั้น ผมขอฝากว่าในโอกาสที่เรามาสัมมนาในครั้งนี้ มีหน่วยงานหลายแห่ง แด่วัตถุประสงค์อย่างยิ่งที่เรามาสัมมนาครั้งนี้ก็เพื่อจะชี้จุดเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามในศาลนี้เพื่อจะให้ข้าราชการเจ้าหน้าที่ทุกหน่วยงานได้เข้าใจว่าเรามีกฎหมายพิเศษ กระผมอยากจะท้าวถึงคำสั่งของกระทรวงมหาดไทยที่ได้เขียนไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๐๐

ประธาน

ขอประทานโทษนะครับ คุณอดุล ในรายงานนี้ไม่ได้บอกว่าบังคับให้ต้องจดทะเบียน เพราะฉะนั้น ถ้าท่านจะสรุปให้สั้นว่าท่านจะขอแก้ตรงไหนว่าอย่างไรจะสั้นเข้า เสนอมาเลยว่าจะขอแก้คำไหนว่าอย่างไร แล้วผมจะเสนอที่ประชุมว่าจะรับไหม

นายอดุล บินลอาด

บรรทัดที่ ๕ ที่ว่าไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามเพราะเป็นเพียงการกำหนดให้มาจดทะเบียน อันนี้ควร จะว่ากำหนดให้มาจดทะเบียนสมรสที่อำเภอขัดกับกฎหมายอิสลาม

ประธาน

ท่านเสนอมาว่าจะแก้อย่างไร ถ้าไม่ถูกท่านจะให้แก้ว่าอย่างไร

นายอดุล บินลอาด

ต้องแก้ว่าการให้ไปจดทะเบียนที่อำเภอเป็นการขัดกับศาสนาอิสลาม จะแก้ไขให้สละสลวยอย่างไร ผมขอมอบให้ท่านประธานช่วยกรุณาให้สวยงามตามหลักการใช้ภาษา ผมเองไม่สันหัดกับการใช้ภาษา ขอกราบเรียนแค่นี้ครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ ผมจะเสนอให้ที่ประชุมพิจารณาว่าในข้อ ๑.๓ หน้า ๒ ในบรรทัดที่ ๕ ในรายงานที่เลขานุการ กลุ่มจัดไว้ว่า ไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม ที่คุณอดุลจะขอให้ตัดคำว่า ไม่ ออก กลายเป็นขัด ที่ประชุมจะรับ ไม่รับอย่างไรแล้วแต่ท่าน เชิญครับคุณประสพสุข

นายประสพสุข บุญเดช

ในปัญหาที่ว่า จะแก้เรื่องที่ขัดกับหรือไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามที่ว่าไม่ให้จดทะเบียนนั้น กระผม มีต้นฉบับกฎหมายว่าด้วยการสมรสของอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่มุสลิมเป็นใหญ่ ปกครองด้วยศาสนาอิสลาม เป็นส่วนใหญ่ ในมาตรา ๒ วรรคแรก บอกว่า การสมรสนั้นสมบูรณ์ทุกอย่างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายตาม ลัทธิประเพณีของศาสนา คือหมายความว่าอิสลามก็สมรสตามประเพณีอิสลามก็สมบูรณ์ หรือคริสต์ก็สมรสตาม ประเพณีของคริสต์ก็สมบูรณ์ ส่วนในวรรค ๒ ก็บอกว่า การสมรสทุกอันไม่ว่าจะสมรสตามลัทธิศาสนาใด ก็ตาม จะต้องจดทะเบียน ฉะนั้น ก็สรุปได้ว่าหลักกฎหมายของอินโดนีเซียที่เกี่ยวกับการสมรสนั้น แม้จะเป็น อิสลามก็ต้องจดทะเบียนด้วย เพราะฉะนั้น ผมเลยมีความเห็นว่า ความจริงข้อความนี้ก็น่าจะใช้ได้อยู่แล้ว ที่ว่า ไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม ส่วนผมมีอีกข้อหนึ่งในข้อต่อไป หน้า ๒ ข้อ ๑.๔.๒ ที่บอกว่าการใช้กฎหมาย อิสลาม พ.ศ. ๒๔๘๕ นั้น เป็นกฎหมายที่มีผลใช้แต่เฉพาะคดีที่ใช้ในศาลเท่านั้น ผมยังมีข้อสงสัยอยู่นิดหนึ่ง ว่า สมมติว่าอิสลามสมรสตามลัทธิประเพณีอิสลาม หมายความว่าภรรยาคนที่ ๒ คนที่ ๓ ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรืออย่างไร ถ้าไม่บอกอย่างนั้น ซึ่งผมมีความเห็นว่าภรรยาคนที่ ๒ คนที่ ๓ คนที่ ๔ นั้นน่าจะถือว่าเป็นภรรยา ที่ชอบด้วยกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องมีการจดทะเบียนอะไรอีก เพราะฉะนั้น ข้อความที่บอกว่าเป็นกฎหมายที่มี ผลใช้บังคับแต่เฉพาะในคดีที่มีอยู่ในศาลเท่านั้นน่าจะตัดออก เป็นเพียงว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมาย

อิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๕๙ นั้น เป็นหลักกฎหมายที่ดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข น่าจะตัดข้อความช่วงนั้นออกไป ขอบคุณครับ

ประธาน

ประเด็นที่ ๒ คุณประสพสุขยกขึ้นมา ผมค้างไว้ก่อนนะครับ จะขอพูดประเด็นแรกที่คุณอดุลเสนอขึ้นมา ในข้อ ๑.๓ วรรคแรกนะครับ ที่ว่า การจดทะเบียนเป็นการขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม ในข้อนี้มีท่านผู้ใดจะอภิปรายเป็นอย่างอื่นอีกไหมครับ เชิญนะครับ

นายวินัย สมะอุน

ท่านประธานที่เคารพ กระผม นายวินัย สมะอุน ผู้แทนจากสำนักจุฬาราชมนตรี เท่าที่ได้รับฟังความคิดเห็นของคุณอดุล บินสอาด ผมขอรับรองว่านั่นเป็นความเห็นที่ถูกต้อง แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่เราน่าจะได้มีการพิจารณากันก็คือ เรื่องของการจดทะเบียนนี้ คุณอดุลก็ได้ยกกฎหมาย บรรพ ๕ ที่ได้พูดไว้เมื่อสักครู่นี้ออกมาให้เห็นชัดว่ากฎหมายของประเทศไทยเราเนี่ย ยอมรับสถานภาพของภรรยาเนี่ยเพียงคนเดียวเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันกฎหมายของอิสลามรับรองสถานภาพของภรรยาถึง ๔ คน ความขัดแย้งอยู่ตรงนี้ ในเมื่อความขัดแย้งอยู่ตรงนี้ เราก็น่าจะมีการพิจารณากันว่า โดยข้อเท็จจริงที่มุสลิมมีการแต่งงานกันถึง ๔ ครั้งนั้น เราจะยอมรับหรือไม่ เมื่อคดีขึ้นถึงศาล หรือในวาระใดก็ตาม ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นว่ามุสลิมคนหนึ่งแต่งงานถึง ๔ ครั้งนี้ จะยอมรับไหม แล้วก็บรรดาภรรยาทั้ง ๔ นี้ เราจะยอมรับว่าเป็นภรรยาที่ต้องทำตามกฎหมายหรือไม่ แน่นอนที่สุด ถ้าเราไปยอมรับกฎหมายของอิสลามในลักษณะของการรับสถานภาพของภรรยาถึง ๔ คน ก็ย่อมจะต้องมาขัดแย้งกับกฎหมายที่คุณอดุลได้วางไว้เมื่อสักครู่นี้ ซึ่งตรงนี้ต่างหากที่เป็นประเด็นที่คุณอดุลต้องการจะให้ที่ประชุมนี้พิจารณา และอีกประการหนึ่ง ในเมื่อเราจะพิสูจน์กันว่า คู่สามีเมียคือภรรยาทั้งสามมีคู่นี้มีการแต่งงานกันหรือไม่ วิธีปฏิบัติของบรรดาคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดต่าง ๆ นั้น เขาก็จะมีการจดทะเบียนซึ่งเป็นลักษณะของการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ตามข้อเท็จจริงซึ่งที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ๆ ศาลรับรองหรือไม่ ในการจดทะเบียนดังกล่าว จะเรียกว่าทะเบียน หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตามทีเกิด แต่ได้มีการบันทึกข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ศาลรับรองหรือไม่ ถ้าหากว่าศาลรับรองก็ไม่มีปัญหา แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือว่า ศาลจะไม่รับรองเพราะถือว่าขัดแย้งต่อกฎหมายอย่างกับเมื่อสักครู่นี้ ในเรื่องของภรรยามีภรรยา ๔ คนที่วางนั้น อิสลามกำหนดเอาไว้ในแง่ของการที่ว่า แก้ไขและป้องกันในเรื่องคนที่มีเมียมากเกินไปกว่านั้นเท่านั้น แต่ความเป็นจริงที่ออกมาเป็นสถิติ ไม่ว่าจะจังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส หรือทุกจังหวัดก็ตามในประเทศไทย หรือจะขยายออกไปจนกระทั่งทั่วโลกก็ตาม เราจะพบความจริงอย่างหนึ่งว่า กฎหมายของอิสลามข้อนี้เองยังมีคนใช้ไม่ก็คนรอกครับ ไม่ได้หมายความว่า เป็นมุสลิมทั้งหมดนี้จำเป็นต้องมีภรรยา ๔ คน แต่เป็นการกำหนดออกมาในแง่ของเศรษฐศาสตร์ในแง่ของการกระจายพลังของคน ๆ หนึ่งที่มีฐานะมากมายและชี้เหนียวไม่อยากจะออกเงินของตัวเองออกไปในการบูรณะคนอื่น หรือในการที่จะออกไปเพื่อช่วยเหลือคนอื่นนั้นก็ให้มีภรรยาเสีย ซึ่งภรรยานี้ก็เอามาจากคนยากคนจนเพื่อจะได้มีการอุปการะ เพราะฉะนั้น เงินไขตรงนี้เป็นเงินไขสำคัญที่สุดที่ได้กำหนดเอาไว้ และข้อสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งก็คือ สามารถที่จะให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทั้ง ๔ ได้ อันนี้จึงเป็นแต่เพียงข้อมูลที่ปรากฏในกฎหมาย แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจริง ๆ นั้น ยังออกสถิติไม่ได้ ยังไม่มีเปอร์เซ็นต์เลยว่า

มุสลิมในประเทศไทยของเรามีภรรยา ๔ คน มีกันก็คน เพราะฉะนั้น อันนี้ผมจึงขอเสนอให้ที่ประชุมนี้ได้พิจารณาว่าควรมีการรับรองว่า การบันทึกข้อเท็จจริงของบรรดาคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดต่าง ๆ กิติ์ของบรรดามัสยิดต่าง ๆ กิติ์ ที่เขาได้มีการจัดทำกันขึ้นนั้น ขอให้รับรองว่านั่นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ส่วนวิธีการจะร่างกฎหมายขึ้นมาใหม่ หรือว่าจะไปแก้ไขกฎหมายของคุณอดุลที่ว่าเมื่อกี้ สำหรับเรื่องบันทึกนั้นผมว่า เป็นเรื่องซึ่งที่อาจจะไม่ต้องแก้ก็ได้ เพียงแต่เราน่าจะมีกำหนดกฎเกณฑ์เอาไว้ว่า ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายอิสลาม ซึ่งหมายความว่ายอมรับในความจริงซึ่งที่เกิดขึ้นตามข้อมูลทางกฎหมายเท่านั้น ดังนั้น ข้อเสนอแนะของผมก็คือว่า เราพิจารณากันว่า เรายอมรับในการแต่งงานของภรรยาทั้ง ๔ คนของอิสลามทั้งหลายหรือไม่ แล้วบรรดาการกำหนด หรือว่าการบันทึกข้อเท็จจริงที่กระทำกันขึ้นโดยบรรดาท่านอีมัมของมัสยิดต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันนี้มีประมาณ ๒,๘๐๐ กว่ามัสยิดนี้ เราจะยอมรับว่าเป็นเอกสารถูกต้องตามราชการหรือไม่ และจะทำอะไรที่จะไม่ให้ขัดกันกับกฎหมายของคุณอดุลที่อ้างมาเมื่อสักครู่นี้ ก็เป็นเรื่องของนักวิชาการของฝ่ายตุลาการที่จะมีการพิจารณากัน เราก็มีความเห็นที่จะเสนอแนะเพื่อประกอบการดำเนินการเท่านั้น ขอขอบคุณมากครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ ความจริงที่ท่านเสนอมาเป็นเรื่องข้อเสนอแนะ แต่ไม่เป็นไร เราจะรับไว้พิจารณาต่อไป กลับมาถึงเรื่องของคุณอดุล ใครมีความคิดเห็นอย่างไรอีกหรือไม่ เชิญครับ

นายจรูญ ภัทธีธนากุล

ท่านประธานที่เคารพ ท่านศาสนิกชนผู้เจริญทั้งหลาย กระผมนายจรูญ ภัทธีธนากุล ผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลา มีความเห็นในหัวข้อปัญหาที่ท่านอาจารย์อดุลยกขึ้นมาขอเสนอแก้ไขในเรื่องนี้ดังนี้ โดยสรุปจากคำอภิปรายของท่านทางฝ่ายผู้เสนอขอแก้ไขมีปัญหายอยู่เพียงว่า ต้องการจะให้แก้ไขเพราะเกรงว่าถ้ามีการไปจดทะเบียนสมรสกับภรรยาคนใดคนหนึ่งแล้ว จะทำให้การสมรสกับภรรยาคนอื่น ๆ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่จะพึงมีต่อไปนั้น จะกลายเป็นการสมรสที่ไม่ชอบ กระผมในฐานะผู้พิพากษาซึ่งได้กระทำหน้าที่ในทางวินิจฉัยอรรถคดีอยู่ที่ศาลจังหวัดยะลามาได้ ๒ ปีแล้ว ขอยืนยันว่ากระผมเองได้เคยวินิจฉัยพิพากษาคดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้ร่วมเป็นองค์คณะในการวินิจฉัยเรื่องนี้มา ขอยืนยันว่าทางศาลไม่เคยถือว่าการสมรสในครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ของชาวมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ หรือในเขตจังหวัดยะลานั้นเป็นโมฆะหรือเสียเปล่าแต่อย่างใด โดยไม่คำนึงว่าการจดทะเบียนสมรสจะมีหรือไม่มี การจดทะเบียนสมรสของบรรดาชาวมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของการสมรส เพราะฉะนั้น ผมขอกราบเรียนชี้แจงท่านผู้อภิปรายสองท่านแรกว่า อย่าได้กังวลเลยครับว่ากฎหมายจะไม่รับรองความชอบธรรมในการสมรสครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ อีกประการหนึ่ง อย่างที่ท่านผู้อภิปรายท่านที่ได้กล่าวได้แถลงเมื่อสักครู่นี้ยืนยันออกมาเองว่า แม้กฎหมายอิสลามซึ่งเป็นบทบัญญัติขององค์อัลเลาะห์ ซุบฮานะฮูวะตะอาลาเจ้า จะได้ให้สิทธิหรือจำกัดสิทธิบรรดาชายมุสลิมว่าให้มีภรรยาได้ ๔ คนก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ ชายมุสลิมทั้งหลายไม่ได้มีการปฏิบัติที่จะฉวยโอกาสใช้สิทธินั้นตามอำเภอใจแต่อย่างใด คงมีเพียงคนกลุ่มน้อยเท่านั้น จุดนี้เองครับ ผมจึงเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติไม่มี หากว่าชายไทยมุสลิมเรานิยมการมีภรรยาหลายคนครับ จึงจะมีปัญหาในทางปฏิบัติในจุดนี้ เพราะฉะนั้น ผมเห็นด้วยกับข้อ

เสนอแนะหรือข้อยุติของที่ประชุมกลุ่มย่อยที่ ๑ เป็นอย่างยิ่ง และประการสุดท้าย กระผมขอกราบเรียนท่านผู้อภิปรายเมื่อครู่ที่ได้กล่าวว่า ในบรรดาชายมุสลิมทั้งหลายซึ่งมีภรรยามากกว่า ๑ คนนั้นมิได้มีภรรยาด้วยความเห็นแก่ตัวเลย ตรงกันข้าม ท่านกลับมีภรรยาหลายคนด้วยเมตตาธรรม เพื่อที่จะเกื้อกูลสตรีที่ขาดที่พึ่ง ซึ่งอันนี้ผมเห็นด้วยอย่างร้อยเปอร์เซ็นต์เพราะเป็นเจตนารมณ์ของศาสนบัญญัติซึ่งคงไม่มีผู้ใดคัดค้าน แต่อย่างไรก็ตาม ในความเมตตาอันนี้ กระผมขอตั้งอยู่นิดหนึ่ง ในสังคมโลกปัจจุบันซึ่งกำลังมีปัญหาประชากรล้นโลก ผมขออิมคำสโลแกนของคุณมีชัย วีระไวทยะ มาเสนอเป็นข้อยุติในการพูดครั้งนี้ว่า มีเมียมากจะยากจนขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ ขอเชิญอาจารย์มะเนาะ ผมขอความกรุณาให้สั้น ๆ รวบรัด อย่าเอาหลักการอะไรมาพูดกันอีกเลย เพราะว่าเหตุผลที่จะมีเมีย ๔ คน หรืออะไร พูดกันมามากแล้ว เราไม่ได้มีเจตนาที่จะไม่เห็นด้วยเลย เพียงแต่ว่าเราไม่มีโอกาสโชคดีเหมือนท่านท่านนั่นเอง เราพูดกันแต่ปัญหาของเราที่ว่าจัดไปไม่ขัดเป็นอย่างไรสั้น ๆ เพราะว่าเวลาไม่พอ

นายมะเนาะ ยูเด็น

ท่านประธานครับ กระผมชื่อนายมะเนาะ ยูเด็น ผมต้องขอประทานโทษที่ผมอาจจะต้องใช้เวลานานที่ประชุมอภิปรายเรื่องนี้ กระผมมีความเห็นว่า มูลเหตุใหญ่หรือว่าสาเหตุใหญ่ที่มีการสัมมนาครั้งนี้ขึ้นมาก็เพราะเหตุที่ว่า ในการที่มีพระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ เราเข้าใจผิดกันหรือว่าเราปฏิบัติไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ ผมคิดว่าเป็นอย่างนั้น ที่ผมกล่าวอย่างนี้เพราะเหตุว่า ถ้าเราดูพระราชปรารภหรือว่ามูลเหตุดั้งเดิมที่จะใช้กฎหมายอิสลามเรียกว่ารัฐประศาสนโยบายในการที่จะทำนุบำรุงบ้านเมือง หรือพูดง่าย ๆ ว่า ให้สังคมส่วนนี้ดำเนินไปด้วยความอยู่เย็นเป็นสุข เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราดำเนินไปหรือว่าอยู่เย็นเป็นสุขไม่ใช่อยู่ที่เรื่องศาล ไม่ใช่เรื่องคดีในศาล คดีในศาลนั้นเป็นที่สุดท้ายของปัญหาแล้วที่จะมาถึงศาล เพราะฉะนั้น เหตุผลสำคัญก็คือในเรื่องการบริหาร หมายความว่าในส่วนที่เกี่ยวข้องประชาชนหรือว่าในส่วนที่เกี่ยวข้องการบริหารนี้ รัฐบาลในสภาพนี้ แต่ที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ มติของกลุ่มที่ ๑ หมายความว่าบริหารไม่รับทราบในเรื่องนี้ หมายความว่าใช้กฎหมายอิสลามหรือไม่ใช้ไม่รับทราบ ให้ไปใช้ในศาลอย่างเดียว หมายความว่าไม่ใช่เป็นไปตามนโยบายที่จะใช้ในการแก้ปัญหาหรือว่ารัฐประศาสนโยบายในการแก้ปัญหาของสังคม นั่นเป็นข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ อย่างที่ท่านประธานอดุลเสนอนี้ กระผมคิดว่ามีทางที่จะประนีประนอมได้ คือถ้าสมมุติว่าเรารับทราบการใช้กฎหมายอิสลามนี้ โดยเฉพาะในเรื่องการจดทะเบียนสมรสครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ถ้าทางฝ่ายบ้านเมืองถือว่าเอกสารนั้น หรือการปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายอิสลาม ถ้าทางบ้านเมืองรับทราบหรือว่ายอมรับว่าเป็นทะเบียนสมรสที่ดำเนินการตามกฎหมายอิสลาม ฉะนั้น การใช้เอกสารนั้นเพื่อดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับราชการ ไม่ว่าจะในเรื่องการที่ขอหย่า ยกเว้นค่าเล่าเรียน หรือว่าอะไรก็แล้วแต่เถอะครับ อาจใช้สิทธิซึ่งเกี่ยวกับที่เกิดจากบุตรภรรยาคนที่ ๒ ที่ ๓ อาจจะยอมรับสิทธิอันนั้น ผมคิดว่าถ้าเรายอมรับ ปัญหาอันนั้นคงไม่มี การที่อิสลามจะไปจดทะเบียนเป็นการผิดบัญญัตินั้น ผมคิดว่าคงจะเกินไปที่เราจะไปถือแบบนั้น เพียงแต่จะให้ทั้งสองฝ่ายยอมรับว่าการจดทะเบียนครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ก็เป็นการทำได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย

อิสลาม ผมเห็นว่าเป็นทางประนีประนอมเพียงพอ ผมไม่อภิปรายในเรื่องภรรยาภรรยาน้อย เพราะว่าถึงมีกฎหมายหรือไม่มี พฤติกรรมก็มีอยู่แล้ว เราก็คงไม่ปฏิเสธในเรื่องนี้ ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ เชิญครับ

นายไพศาล ยิ่งสมาน

กระผม นายไพศาล ยิ่งสมาน กรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา ที่ท่านผู้อภิปรายหลาย ๆ ท่านมาพูดนั้นถูกต้อง แต่ปัญหาอยู่ที่รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๑ หน้า ๒ ข้อ ๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา ที่ประชุมสัมมนา กลุ่มที่ ๑ มีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นข้อขัดข้องเพียงเล็กน้อยซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว และอาจเกิดขึ้นกับทุก ๆ คน ไม่ว่าจะเป็นพุทธ อิสลาม หรือศาสนาใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะฐานะของบุคคลในทางกฎหมายย่อมเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประเด็นอยู่ตรงนี้ ซึ่งหลักการของกฎหมายดังกล่าว ก็ไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม เพราะเป็นเพียงการกำหนดให้มาจดทะเบียนหรือรับรองสถานะเท่านั้น ประเด็นอยู่ตรงนี้ ประเด็นที่ว่าให้มาจดทะเบียนหรือรับรองสถานะเท่านั้น เพราะตามหลักของกฎหมายอิสลาม ผู้ชายที่มีภรรยา ๔ คนต้องให้ความเสมอภาคหมด แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จดทะเบียนได้เพียง ๑ คน เพราะฉะนั้น คนที่ ๒ คนที่ ๓ คนที่ ๔ จึงไม่มีความเสมอภาค ประเด็นอยู่ที่ว่า ของอิสลามให้ความเสมอภาคหมด แต่ของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รับรองเพียง ๑ คน อีก ๒, ๓, ๔ ไม่รับรอง ประเด็นอยู่ที่ตรงนี้นะครับ ขอขอบคุณครับ

ประธาน

เมื่อนี้ท่านนายอำเภอยกมือไว้ เชิญ

ร้อยเอกนิคม อัลภาชน์

ท่านประธานที่เคารพ ผมร้อยเอกนิคม อัลภาชน์ นายอำเภอเบตง ผมว่าเรามาเปิดใจพูดกันดีกว่า แล้วเราก็อุดกันอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ว่าที่จริงแล้ว ท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่นะที่นี้ครับ ส่วนใหญ่ที่เป็นมุสลิม เว้นจากจังหวัดสตูลซึ่งผมไม่ได้เคยเข้าไปรับราชการ ผมรู้จักดี คุณเด่น โต๊ะมีนา นั่งอยู่ข้างกระผมนี้ ผมเข้าถึงในครัว พวกลูกหลานหะยีสุหลง ผมรู้จักหมด หะยีต่าง ๆ ที่มาเป็นกรรมการโต๊ะนี้ ผมรู้จักหมด เคยเข้าไปกินข้าวในครัวแล้ว อันนี้แหละครับ ผมจึงกล้าพูดมากกว่าคนอื่น เรากล้าพูดอย่างเปิดเผย ในการต่อสู้ทั้งหลายแหล่เพื่อสิทธิของท่านนั้น เราเห็นใจ และเป็นสิทธิที่ชอบธรรมที่ท่านจะต้องต่อสู้ แต่ขอให้นึกถึงชาติบ้านเมืองว่าในขณะที่ท่านอยู่ที่ไหน ท่านเป็นใคร มุสลิมของเรานั้นไม่ใช่มีอยู่ที่สามสี่จังหวัดภาคใต้ มีอยู่ทั่วโลก เขาได้ดำเนินชีวิตอย่างไร ผมคิดว่ามุสลิมนั้นเป็นศาสนาที่รักสันติ ผมได้เข้าไปคลุกคลีกับชาวมุสลิม ผมชอบศาสนาอิสลาม และผมก็พยายามศึกษา มุสลิมจะต้องภักดีต่อพระอัลเลาะห์เจ้า จะต้องภักดีต่อพระนบี และผู้ครองนคร หมายถึงผู้บริหารประเทศ และจะต้องเคารพต่อกฎหมายของประเทศนั้น ผมคิดว่าไม่มี

ประเทศใดในโลกที่มีใจกว้างที่ให้อิสลาม และผมว่าไม่มีที่ใด อันนี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งใครไม่สามารถหักล้างเราได้ และถ้าใครจะเลิกใช้อิสลาม ผมไม่ยอม ผมคนพุทธผมไม่ยอม เพราะผมได้คลุกคลีกับชาวมุสลิม ผมคิดว่าเรามีความขัดแย้งอยู่บ้างในทางปฏิบัติ ในเรื่องผู้บริหาร ในตัวบุคคลเจ้าหน้าที่ ดังที่อาจารย์แนะนำว่านักปกครองเราจะต้องพยายามศึกษาหลักกฎหมายอิสลาม ประเพณีขนบธรรมเนียมท้องถิ่น และพยายามปรับข้อขัดแย้งนั้นให้เข้าหากัน ผมไม่เคยปฏิเสธว่าผมไม่เคยยอม ผมยอมรับที่คนมุสลิมจะมีภรรยา ๔ คน จะปฏิบัติศาสนกิจ ทางฝ่ายปกครองเรายอมรับหมด ถ้าเขาจะมาขอจดทะเบียนนั้น และไม่ได้บังคับ คนศาสนาอื่นก็เหมือนกัน ถ้าเขาไม่มาจดทะเบียน เขาก็ไม่บังคับ ชูชีพว่า คุณต้องมาจดทะเบียน แต่ถ้าเขาไม่มาจดทะเบียน เราก็จดทะเบียนให้ทุกคน การมีภรรยาหลายคนไม่เพียงแต่มุสลิมเท่านั้น คนศาสนาอื่นมีมากกว่า ๔ แต่ผมจดทะเบียนคนเดียว นี่แหละเป็นหลักการที่เราจะอยู่ร่วมกันเป็นกฎหมายของชาติ บ้านเมือง ผมว่าเราน่าจะทำความเข้าใจประชาสัมพันธ์ช่วยกันให้เขาจดทะเบียน เราจดทะเบียนให้เขาได้คนเดียว ให้เข้าใจว่าจะเอาใคร เราจดทะเบียนคนเดียว แต่เรายอมรับคนอื่นว่าเขาถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม ไม่ได้เคยปฏิเสธเลย ถ้าเขาจะจัดการในส่วนมรดกในส่วนอะไรของเขา เราก็ให้เขาทำไป โดยที่เราไม่เคยปฏิเสธ แต่ว่าถ้าจดทะเบียนนั้น คนทุกชาติทุกศาสนา เราจดทะเบียนคนเดียว เราต้องทำอย่างนี้ ผมคิดว่ายังมีข้อปลีกย่อยที่เขาเกิดการติดขัด ความไม่สะดวกในการจะรับรองบุตรกิติ ในการที่จะออก น.ส. ๓ กิติ ซึ่งเราต้องปฏิบัติตามกฎหมายของเรา อันนั้นเราพูดง่ายว่าทำไปให้ศาลสั่ง แล้วเราจะทำให้ทำไม่ได้ การพูดเช่นนี้ง่าย แต่เวลาทำนั้นยาก ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนไทยทุกชาติทุกศาสนา ซึ่งผมว่าเป็นสตรีคเจอร์ในเรื่องทางศาลกระบวนการยุติธรรมซึ่งเราจะต้องแก้ไขเหมือนกัน ไม่ใช่เพื่อชาวมุสลิมเท่านั้น เพื่อคนไทยทั้งชาติ ในการตั้งศาลปกครองกิติ ศาลท้องถิ่นกิติ ซึ่งเรื่องนี้ ผมก็จะไม่สัมผัสในรายละเอียด ผมคิดว่าอันนี้ละครับ ทำให้เราหลงว่าคนมุสลิมนี้เดือดร้อน ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม แต่ความจริงคนศาสนาอื่นก็เดือดร้อนด้วย เมื่อเขาจดทะเบียนกับเรา ก็จำเป็นต้องจดทะเบียนหย่า ทำไมเราไม่พยายามช่วยกันแนะนำให้เขาปฏิบัติเสียให้ถูกต้อง ในเมื่อเขาหาหมั้นทะเบียนเพื่อขอจดทะเบียนสมรสได้ แต่เวลาจะหย่าทำไมจะมาหาผมไม่ได้ กลัวอะไรผม หรือจะให้ผมไปหาผมก็ยอมครับ ทำไมเราไม่ช่วยกันแก้ในเรื่องอย่างนี้ อย่าได้แก้กฎหมายนะครับ อย่าให้มีมากไปกว่านี้ เราจะพยายามทำให้พวกเราเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มุสลิมที่อยู่กรุงเทพฯ ที่เชียงใหม่ ที่อยุธยา ทำไมเขาได้ปรับชีวิตของเขาเข้ากับสังคมได้แล้ว แม้แต่ในประเทศมาเลเซียเอง เขาจดทะเบียน ๔ คนกระนั้นหรือ หรืออินโดนีเซียที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ เขาไม่ได้มาจดทะเบียนกระนั้นหรือ ผมคิดว่ามุสลิมนั้นมีอยู่ทั่วโลก ควรที่จะได้ปรับ แต่เราไม่สามารถที่จะแก้ไขเรื่องพระคัมภีร์ได้ อันนี้ผมยอมรับ แต่ว่าในเรื่องบางอย่าง การครองชีวิต การดำเนินชีวิตนั้น ก็จะต้องเป็นไปตามสภาพของสังคม ผมขอกราบเรียนแค่นี้ครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ ความจริงเราใช้เวลาในปัญหากลุ่มที่ ๑ เพียงข้อเดียวยังไม่จบ ใช้เวลา ๑ ชั่วโมงแล้วกลุ่มหนึ่ง แต่ละกลุ่มเรามีเวลา ๒ ชั่วโมงเท่านั้นเอง ถ้าขึ้นอภิปรายกันอย่างนี้ผมคิดว่าเราคงจะต้องใช้เวลาอีก ๑ อาทิตย์ ผมอยากจะขอให้รวบรัดสักหน่อย คุณเด่นมีอะไรจะเพิ่มเติม แต่ต้องสั้นมากนะครับอย่าให้ซ้ำกับที่พูดไปแล้ว

นายเตน โต๊ะมีนา

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายเตน โต๊ะมีนา เกี่ยวกับปัญหานี้กระผมเห็นว่า เพื่อตัดความยุ่งยาก เวลานี้เราอยู่ในประเด็นว่าจะแก้อย่างไร ฉะนั้น ผมเห็นว่าเพื่อตัดปัญหาความยุ่งยากตัดวรรค ๑ ออกเสียให้หมด เหลือเฉพาะวรรคสอง เพราะวรรคสองเข้าข่ายที่นายอำเภอเบตงพูดเมื่อตะกี้ นี้ อยู่ที่การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่กับประชาชนเท่านั้น และนอกจากนั้น ผมขอเวลาสักนิด ขอเรียนชี้แจงเกี่ยวกับกฎหมายอันนี้ว่าจริง ๆ แล้วทางราชการก็ยอมรับการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม โดยเฉพาะศาลไม่ต้องพูดถึงแน่นอนศาลรับอยู่แล้ว เหตุที่ผมว่าทางราชการรับนั้นก็ต้นเหตุทะเบียนสมรสของอิสลามนี้ผู้ที่รับจดทะเบียนก็คือโต๊ะอิหม่ามหรืออิหม่ามประจำมัสยิดต่าง ๆ นี้ก็เกิดขึ้นจากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ซึ่งขอประทานอนุญาตเพื่อเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งในที่ประชุมแห่งนี้ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘ มาตรา ๘ ได้กำหนดว่า ระเบียบการแต่งตั้ง ถอดถอนและวิธีการอันเกี่ยวแก่กิจการศาสนกิจของสุเหร่า ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทย ระเบียบนี้ได้กำหนดและกระทรวงมหาดไทยเห็นชอบแล้ว มีกำหนดอยู่ ๒ ข้อที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้โดยเฉพาะ หน้าที่ของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ซึ่งมีโต๊ะอิหม่ามเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง คือ จัดการเรื่องครอบครัวและมรดกตามพระธรรมวินัย อันนี้เห็นชัด ซึ่งทางราชการกระทรวงมหาดไทยรับรองแล้วว่า ให้โต๊ะอิหม่ามหรือกรรมการมัสยิดจัดการเรื่องการจดทะเบียนสมรสตามพระธรรมวินัย ซึ่งอันนี้แสดงชัดว่าทางราชการรับรอง ฉะนั้น ที่ประเด็นในการสัมมนาครั้งนี้ว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘ นั้น จะขยายไปนอกศาลได้หรือไม่ มิได้มีเจตนาจะแก้ไขกฎหมายแต่ประการใดตามที่นายอำเภอเบตงเข้าใจ จริง ๆ แล้ว ทางกระทรวงยุติธรรมต้องการหยิบยกปัญหานี้ขึ้นมาเพื่อให้ที่ประชุมพิจารณาหาทางแก้ไข แต่เมื่อจัดสัมมนาแล้ว กระผมขอเวลาสักนิดเพื่อเคลียร์ตัวเอง หลังจากสัมมนาเมื่อวานนี้ ผมได้รับข่าวว่ามีโต๊ะยุติธรรมบางท่านหาว่ากระผมเสนอไอเดียนี้เข้ามาเพื่อต้องการล้มล้างโต๊ะยุติธรรม ซึ่งไม่เป็นความจริงแต่ประการใด และก็ยังมีความเสี่ยงจากข้าราชการบางท่านหาว่ากระผมเสนอไอเดียเข้ามาเพื่อต้องการเรียกร้องสิทธิเพิ่มขึ้นของชาวไทยอิสลาม จริง ๆ แล้วกระผมไม่ได้มีเจตนาจะเรียกร้องสิทธิอะไรเลย เพียงแต่จะหาทางมาฟังความคิดเห็นของท่านทั้งหลายที่เคารพเพื่อหาทางแก้ปัญหา เพราะปัญหาเกิดขึ้นตามที่กลุ่มต่าง ๆ ได้ปรากฏออกมาแล้ว เพื่อรวบรัด กระผมขอเสนอว่า ขอให้ตัดวรรคแรก ใช้วรรคสองก็ได้ผลอยู่แล้ว

ประธาน

ขอบคุณครับคุณเตน ผมคิดว่าเราไม่จำเป็นต้องอภิปรายต่อไปอีกแล้วสำหรับในวาระนี้ เพราะคุณเตนเสนอให้ตัด แล้วก็ทางท่านประธานกลุ่มท่านก็ยินดีให้ตัด แต่จะตัดทั้งวรรคคงจะทำให้ความเสียไปไม่รับกัน ผมคิดว่าเราตัดเฉพาะบรรทัดที่ ๓ ตั้งแต่หลังคำว่าซึ่งหลักการของกฎหมายดังกล่าวมันไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม อะไรเหล่านั้นจนจบ ตัดข้อความข้างท้ายออกเสียคงจะพอรับกันได้ ถ้ารับกันได้ก็จะผ่านไป จะได้อภิปรายข้ออื่นต่อไป ข้อความที่วาระกันนี้ ไม่จำเป็นต้องถือตามตัวที่แน่นอนเหมือนตัวบทกฎหมาย ผมขออนุญาตจะไปปรับปรุงถ้อยคำโดยรับหลักการของที่ประชุมไปว่า อย่าไปเขียนว่าการจดทะเบียนไม่ขัดกับหลักกฎหมาย

อิสลาม เราไม่เขียนเราไม่พูดในปัญหานี้ เรามาดูข้อเสนอแนะดีกว่า เพราะว่ามีข้อเสนอแนะไว้สองท่าน คุณประสพสุขเสนอไว้ในข้อ ๑.๔.๒ ให้ตัดข้อความที่ว่า เป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้แต่เฉพาะคดีที่อยู่ในศาล นั้นออก อันนี้เป็นข้อเสนอข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่ง คุณวินัยเสนอไว้ว่า ให้ทางศาลหรือทางเจ้าหน้าที่ยอมรับการ จดทะเบียนของกรรมการอิสลาม ผมขอให้ที่ประชุมพิจารณาปัญหาต่อไป เชิญครับ

นายสุรินทร์ สกลยา

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายสุรินทร์ สกลยา อัยการจังหวัดยะลา ที่จริงมาในฐานะผู้สังเกตการณ์ เท่านั้น แต่เนื่องจากท่านผู้ว่าราชการจังหวัดยะลามีราชการด่วนก็เลยมอบหมายให้ผมมาเป็นตัวแทน ประเด็นที่คุณประสพสุข บุญเดช เสนอให้ตัดข้อความที่ว่ากฎหมายนี้เป็นกฎหมายที่มีผลใช้เฉพาะคดีความที่มีอยู่ในศาล นั้น กระผมไม่เห็นพ้องด้วย เพราะตามที่ผมพิจารณาตั้งแต่มีการสัมมนาเมื่อวานนี้ตลอดมาจนถึงวันนี้ ตัวปัญหาจริง ๆ ผมรู้สึกว่าจะอยู่ที่มาตรา ๓ ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล โดยตรง กล่าวคือ แต่เดิมเราก็ใช้กฎหมาย มาตรา ๓ นี้ตลอดมา ก็ใช้แต่ในศาลเท่านั้น ตัวบทบัญญัติมาตรา ๓ ระบุไว้ชัดแจ้งว่าในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก อิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดทั้งสี่ดังกล่าวให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก เพราะว่าการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าวนี้นี้ใช้ได้แต่ในศาล ถ้าตัดออกผมว่าจะผิดกับความเป็นจริง ที่นี้บ่อเหตุหรือว่ามูลเหตุทำให้เกิดปัญหาจนกระทั่งทำให้เราต้องมานั่งสัมมนากันสองวันสามวันเช่นนี้ ก็เกิดจากมาตรานี้โดยตรง ผมเข้าใจว่า เป็นนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่วันแรกที่จะเอาใจคนไทยมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้โดยการบัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามในศาล เพราะใช้มานานตั้งแต่ปี ๒๔๘๙ หรือก่อนหน้านั้น ใช้ไป ๆ บทบัญญัติที่ใช้ อยู่เฉพาะในศาล ทำท่าจะวิ่งออกไปนอกศาล รู้สึกว่าต่อไปเมื่อประชาชนได้ใช้ในศาลอยู่แล้วก็รู้สึกว่ายังไม่เพียงพอ อยากจะให้ทางอำเภอ ทางจังหวัด สำนักงานที่ดิน สำนักงานสรรพากร หรือสำนักงานอื่น ก็รับกฎหมายอิสลามไปใช้บังคับด้วย ก็เลยทำให้เกิดปัญหา รู้สึกว่ากฎหมายฉบับนี้เป็นสิ่งที่มีชีวิต เหมือนสิ่งมีชีวิต วิ่งได้ เมื่อวานนี้ประชุมไปประชุมมา ปัญหาทำท่าจะวิ่ง การใช้กฎหมายอิสลามทำท่าจะวิ่งออกไปนอกเขต ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปใช้ในเขตจังหวัดอื่น ๆ อีกรวมแล้วตั้ง ๒๖ จังหวัด ความจำกัดขอบเขตของปัญหา เลยบานปลายออกไปเรื่อย ๆ ผมรู้สึกว่าที่ประชุมนี้ทุกกลุ่มยอมรับตรงกันว่า บทมาตรานี้ใช้ได้แต่ในศาล เพราะฉะนั้น จะไปบังคับให้มีการจดทะเบียนที่อำเภอ หรือว่าขอลดย่อนภาษีที่สรรพากร โดยให้หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ยอมรับบังคับใช้ตามกฎหมายอิสลามด้วยนี้ น่าจะไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการตีความกฎหมายให้นอกเหนือออกจากที่บัญญัติไว้ในตัวบท เคยได้ยินท่านผู้เชี่ยวชาญบางคนบอกว่า กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมาย พิเศษ ก็ควรจะต้องตีความโดยเคร่งครัด ในเมื่อบัญญัติไว้ให้ใช้ในศาลหรือศาลเป็นผู้มีหน้าที่ใช้ ก็ควรจะให้ผู้อยู่แต่ในศาล จะใช้นอกศาลนั้นน่าจะไม่ถูกต้อง หรือหากจะให้มีการใช้บังคับนอกศาลด้วย ก็ควรจะให้มีการบัญญัติไว้ชัดแจ้งไปเลยว่าให้หน่วยงานไหนบ้างใช้กฎหมายอิสลาม ในกิจการใดบ้าง เพราะว่าถ้ามีชัดเจนอย่างนั้น เราคงจะไม่ต้องเสียเวลามานั่งสัมมนากันหลาย ๆ วัน และรู้สึกว่าปัญหาแต่ละปัญหาที่หยิบยกมาสัมมนาเป็นปัญหา

ใหญ่มาก เราใช้เวลาพูดกันเพียง ๒ วันจะไม่มีผลอะไรเลย แต่ตัวปัญหาจริง ๆ น่าจะอยู่ที่ มาตรา ๓ บัญญัติให้ใช้แต่ในศาล แต่ว่าพยายามจะดึงกันออกไปนอกศาล กระผมมีความเห็นเพียงแค่นี้

ประธาน

ขอบพระคุณครับ เชิญคุณเสนีย์

พลตรีเสนีย์ จำเนียรไวย

ท่านประธานที่เคารพ กระผมพลตรีเสนีย์ จำเนียรไวย ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ขอเรียนความคิดเห็นดังต่อไปนี้ ผมจะพยายามเข้าเฉพาะที่ตรงประเด็นเท่านั้น ประการแรก ผมมีความรู้สึก ว่าผมเองไม่ใช่ นักกฎหมายและไม่ใช่ นักปกครองเสียทุกอย่างเลย แต่ว่าเป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับกรณีนี้ในเรื่องความมั่นคง ก็เป็นนายต่าเท่านั้นเอง ผมมีความคิดเห็นว่า ในเรื่องกฎหมายนั้น เราถือว่ายอมกำหนดขึ้นมาจาก ประเพณีและวิถีชีวิตของชนในชาติแต่ละกลุ่ม และโดยที่ลุดนั้น ในประเพณีและวิถีชีวิตย่อมมีศาสนาเป็นตัว สำคัญที่มีอิทธิพลอย่างแรงอยู่ ฉะนั้น กฎหมายอิสลามก็เป็นกฎหมายที่มาจากสูตรตามที่กระผมกล่าวนี้ และ กฎหมายของเราในประเทศไทยส่วนใหญ่ต้องมาอีกสูตรหนึ่งซึ่งมีชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น ผมมีความเห็นว่า ในหลักการแน่ ๆ แล้ว กฎหมายสองฉบับนี้ย่อมจะไม่สอดคล้องกันโดยสนิทสนมกลมเกลียวกันร้อย เปอร์เซ็นต์เป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นปัญหาที่เราจะต้องมาศึกษากัน แต่ว่าด้วยความเฉลียวฉลาดในรัฐ ประศาสนบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลแต่ก่อนมานั้น ย่อมมองในมุมกว้างในการปกครอง คนว่าจะถือเอาอย่างใดอย่างหนึ่งยอมไม่ใช่ นักปกครอง ต้องใจกว้าง เพราะฉะนั้น เราเห็นว่าชนกลุ่มน้อยนี้ก็ ไม่ใช่ น้อยเพียง ๓ คน มีตั้ง ๓,๐๐๐,๐๐๐ คน เพราะฉะนั้น ก็ต้องยอมรับวิถีชีวิตขึ้นมา จึงได้กำหนดยอมรับกฎหมาย อิสลามขึ้นมา เมื่อยอมรับมา ก็มีปัญหาอย่างที่อภิปรายแล้วว่า จะยอมรับกันตลอดไปหรือไม่ ถูกต้องกันหรือไม่ มาถึงคำที่ว่ากฎหมายนี้มิใช่ในศาลเท่านั้น ผมเองในฐานะประชาชน ผมรู้สึกไม่สบายเลย ไม่ถูกใจเลย ไม่ทราบว่าเป็นไร คือว่ากฎหมายนี้จะพูดกันว่าใช้ในศาลโดยนิตินัยก็พูดอย่างนั้นได้ จะว่ามีผลนอกศาล ก็ได้ เพราะว่าการกฎหมายนั้นมีผลตั้งแต่ในมุ้ง ผมมีความรู้สึกอย่างนั้นว่า ท่านจะมาใช้กฎหมายแต่ในศาลได้อย่างไร ครับ เมื่อมีกรณีศาลใช้บังคับนั้นเมื่ออยู่ที่ศาล จะเป็นผลทางนิตินัย เป็นนิตินัย ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด จะหยิบบรรทัดนี้ มาใช้ แต่ประชาชนยอมซื้อไว้ใช้ที่บ้านคนละอันทั้งนั้น จะไปไหนไปไหนมีปัญหาการดำเนินชีวิต กฎหมายมาจาก วิถีชีวิต จะเอาอยู่ในศาลอย่างเดียวได้อย่างไร ฉะนั้น นอกศาลนั้นตัดสินกันด้วยปืน ตัดสินกันด้วยพลัง ตัดสินกันร้อยแปดโดยไม่คำนึงถึงกฎหมายเลย ประชาชนนั้นต้องรู้กฎหมาย ท่านเคยพูดกันไว้อย่างนั้น เพราะฉะนั้น ผมว่ากฎหมายนั้นไม่ใช่ใช้เฉพาะในศาล ใช้ทั่วไปในทุกวิถีชีวิต จะถูกต้องตามหลักวิชาการหรือไม่ นั้น ผมเรียนแล้วว่าผมไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมาย ฉะนั้น ผมขอเสนอว่าไม่ควรจะใช้บรรทัดนี้ ควรจะแก้ไข หรือตัดออก ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับคุณเสนีย์ ความจริงปัญหาที่ท่านพูดกันมานี้ มีการพูดกันอภิปรายกันมาก เดี่ยวเราจะพิจารณากันอีกในกลุ่มที่ ๒ ว่า จะใช้กฎหมายอิสลามนี้ออกนอกศาลหรือไม่ แต่ตอนนี้เกี่ยวกับกันมา ผมก็เลยปล่อยให้พูดไปก่อน เดี่ยวเราจะพูดปัญหานี้ให้ละเอียดอีกที เพราะฉะนั้นทางฝ่ายมุสลิมไว้คอยโต้ในตอนโน้นก็แล้วกันนะครับ ตอนนี้อย่าให้ปัญหานี้ผ่านพ้นไปตามลำดับ ผมก็จะตัดไปตรงนี้ก่อน หรือว่าจะประนีประนอมกับคุณประสพสุขที่จะขอแก่นี่วาระไว้ก่อนได้ไหม ถ้าที่ประชุมลงมติ แต่คงลงมติกันเป็นเด็ดขาดไม่ได้ ก็คงมีสองฝ่ายนะครับ หรือทางฝ่ายท่านผู้จดยางานคิดว่าจะตัดออกได้ไหม เฉพาะประโยคนั้นที่ว่า เป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้แต่เฉพาะคดีที่มีอยู่ในศาลเท่านั้น ที่ผมว่าให้ตัดออกก็เพื่อจะได้ผ่านพ้นไป และปัญหานี้ยังไม่จบ มีอยู่ในกลุ่มที่ ๒ อีก เพราะฉะนั้น ในข้อความอันนี้เอาออกเสียอย่าให้เป็นปัญหาในขั้นนี้จะได้ไหม ผมปรึกษาทางฝ่ายจดยางานการประชุมและทางฝ่ายประธานและทางฝ่ายเลขานุการกลุ่มย่อยแล้วเห็นว่า เรื่องที่ว่ากฎหมายอิสลามจะมีผลใช้บังคับนอกศาลหรือไม่ เรามีเรื่องที่จะอภิปรายในกลุ่มที่ ๒ อยู่แล้ว ให้ตัดตรงนี้แล้วโยนไปในตอนโน้น เพราะฉะนั้น จะเสนอขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมว่าจะขอตัดถ้อยคำที่ว่า เป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้แต่เฉพาะคดีที่มีอยู่ในศาลเท่านั้นออก ตามข้อเสนอแนะของคุณประสพสุข ถ้าที่ประชุมไม่คัดค้านเป็นอย่างอื่น ถือว่าที่ประชุมยอมรับ ตัดอันนี้ออกไปก่อนนะครับ มีข้อเสนอแนะอีกข้อหนึ่ง ผมคิดว่าน่าจะเพิ่มเติมเข้าไปได้อันนี้เป็นข้อเสนอแนะ มีผู้เสนอแนะหลายคนก็ดี เราจะเอาข้อไหนไปปฏิบัติต่อไปข้างหน้า เราก็จะได้หยิบใช้เอาตามความเหมาะสม ไม่ได้หมายความว่าเสนอแนะแล้วกระทรวงยุติธรรมจะต้องเอาไปทำอะไร คือข้อเสนอแนะที่คุณวินัยเสนอแนะไว้ว่า การจดทะเบียนของกรรมการอิสลามเป็นที่ยอมรับของเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะรับกันอย่างไร จะมีวิธีการอย่างไร เป็นรายละเอียดค่อยว่ากัน อันนี้เขียนไว้เพื่อให้เป็นเรื่องราวว่าที่ประชุมได้พูดกันแล้ว หวังว่าที่ประชุมคงจะรับได้ไม่เสียหายอะไร ถ้าไม่มีใครคัดค้านอันใด ผมจะขอบันทึกเป็นมติของที่ประชุมนี้เป็นผลรายงานการประชุมใหญ่อีกข้อหนึ่ง เราก็จบปัญหาข้อ ๑ มาถึงปัญหาข้อ ๒ เรื่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อให้รวดเร็ว ผมจะขอให้ท่านเลขาอ่านเลย

เลขานุการกลุ่มที่ ๑

ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจ ที่ประชุมสัมมนาในกลุ่มที่ ๑ ได้รับทราบปัญหาจากผู้เข้าร่วมสัมมนาทางฝ่ายตำรวจเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอาญาในบางเรื่อง ซึ่งอาจขัดแย้งกับหลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งกรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราหญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๗๗ ถึงแม้ว่าผู้เสียหายจะยินยอมก็ยังคงเป็นความผิด แต่ตามหลักกฎหมายอิสลามนั้น ถึงแม้ว่าหญิงอายุไม่ถึง ๑๓ ปี ก็สามารถทำการสมรสได้ และได้เคยมีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว โดยศาลพิพากษาว่าเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตราดังกล่าว สาเหตุของปัญหาก็คือ เกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ ซึ่งจะต้องยึดถือประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลัก ทั้งได้มีคำพิพากษาของศาลไว้เป็นบรรทัดฐานแล้วว่า บุคคลซึ่งสมรสกับเด็กหญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ถ้าได้กระทำชำเราเด็กหญิงนั้น ก็จะต้องมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ ถึงแม้ว่าเด็กหญิงนั้นจะยินยอมก็ตาม ในเรื่องของทางแก้ปัญหา ที่ประชุมยังมีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องดำเนินการ

บังคับใช้กฎหมายโดยยึดกฎหมายอาญาเป็นหลักอยู่แล้ว ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจกับชาวไทยมุสลิมว่า ถึงแม้ตามหลักศาสนาอิสลามจะยินยอมให้หญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปีทำการสมรสได้แล้วก็ตาม แต่ก็น่าจะรอไว้ให้อายุครบ ๑๓ ปีก่อนได้ ในเรื่องนี้ ที่ประชุมสัมมนาได้รู้สึกชื่นชมที่มีผู้แทนชาวมุสลิมซึ่งได้เข้าร่วมสัมมนาในกลุ่มนี้ได้แถลงรับว่าได้ดำเนินการชะลอการประกอบพิธีการสมรสของหญิงไทยมุสลิมที่มีอายุไม่ถึง ๑๓ ปีอยู่แล้ว และได้ให้คำแนะนำอยู่ตลอดมาว่า ควรรอให้อายุครบ ๑๕ ปีก่อนจึงค่อยทำการสมรส ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าเป็นแนวทางที่แก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดประการหนึ่ง และข้อเสนอแนะที่ประชุมจึงมีความเห็นว่า ควรดำเนินการเผยแพร่แนวทางปฏิบัติตามที่ผู้แทนทางศาสนาอิสลามได้ปฏิบัติอยู่ตามข้อ ๒.๓ ให้แพร่หลายกว้างขวางเป็นที่ยอมรับในทุกกลุ่มชนของ ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้หน่วยงานทางปกครองและองค์การทางศาสนาอิสลามรับไปปฏิบัติตามแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

ประธาน

ขอบคุณท่านเลขาฯ ครับ มีท่านผู้ใดจะแสดงความเห็นเพิ่มเติมอะไรไหมครับ ขอเรียนเชิญเลยครับ อันนี้เป็นที่ยอมรับกันนะครับ เพราะฉะนั้น ผมขอต่อไปปัญหาข้อ ๓ เลยครับ

เลขานุการกลุ่มที่ ๑

ปัญหาที่ ๓ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดิน ในเรื่องของสภาพและขอบเขตปัญหา ที่ประชุมได้รับทราบปัญหาเกี่ยวกับการตีความปัญหากฎหมายในเรื่องเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในกรณีการรับโอนทางมรดกซึ่งเจ้าพนักงานที่ดินยืนยันว่าต้องยึดหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น เมื่อเกิดกรณีที่มีการขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมหรือรับโอนที่ดินตามหนังสือประนีประนอมยอมความซึ่งตะโต๊ะยุติธรรมทำมา หากตามหนังสือประนีประนอมดังกล่าวกำหนดให้ผู้ไม่มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้รับมรดก ทางเจ้าพนักงานที่ดินก็จะไม่ดำเนินการให้ สาเหตุของปัญหานี้เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง กล่าวคือ ทางเจ้าหน้าที่ต้องยึดหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลัก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าพนักงานที่ดินนี้มีความรุนแรงกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกโดยตรง ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียย่อมจะหาช่องทางที่ให้ประโยชน์แก่ตนมากที่สุด เช่น ผู้ที่ต้องเสียสิทธิไปตามคำสั่งของเจ้าพนักงานที่ดินก็อาจจะไปดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนต่อไป และเมื่อไปถึงศาลแล้วก็ต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าเป็นการขัดกันของกฎหมายโดยตรง ทางแก้ไขปัญหานี้ในระยะสั้น ควรดำเนินการในลักษณะเดียวกับแนวทางแก้ไขของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตามข้อ ๑.๓ ทางแก้ไขปัญหาที่ ๒ ในกรณีที่มีปัญหาในทางมรดกเกี่ยวกับที่ดิน ซึ่งเจ้าพนักงานเห็นว่าอาจจะก่อปัญหาต่อไป ก็น่าที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องไปดำเนินการทางศาลให้เสร็จสิ้นเสียก่อน ทางแก้ไขปัญหาข้อที่ ๓ ควรพิจารณาแก้ไขปัญหาการขัดกันของกฎหมายในเรื่องนี้ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สินของประชาชน ถึงแม้ว่าการรักษาสถิตดังกล่าวจะกระทำได้โดยการให้สิทธิทางศาลในขั้นที่สุดก็ตาม แต่ที่ประชุมเห็นว่ามีสิ่งที่น่าสนใจที่อาจจะพึงสนับสนุนนัก ข้อเสนอแนะ ก็ควรดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามข้อ ๓.๓ ดังที่กล่าวมาแล้ว

ประธาน

มีท่านผู้ใดจะแสดงความเห็นเพิ่มเติม หรือจะอภิปรายตอนไหนก็เชิญเลยครับ ถ้าไม่มีขอต่อไป
ข้อ ๔ นะครับ

เลขานุการกลุ่มที่ ๑

ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร สภาพของปัญหาก็คือ มีปัญหาเพียงเรื่องเดียวเกี่ยวกับการหักค่าลดหย่อนของภรรยาในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ตามประมวลรัษฎากร ซึ่งตามกฎหมายดังกล่าวกำหนดให้หักค่าลดหย่อนสำหรับภรรยาได้เพียง ๑ คน แต่ตามหลักกฎหมายอิสลาม ชาวมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึง ๔ คน สาเหตุของปัญหา ที่ประชุมเห็นว่าปัญหานี้ น่าจะถือไม่ได้ว่าเป็นการขัดกันของกฎหมายโดยตรง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีซึ่งจัดเก็บโดยหลักความสามารถในการจ่าย ใครที่เงินได้มากก็ต้องเสียภาษีมาก จึงถือว่าเป็นปัญหาเพียงเล็กน้อยและอาจทำความเข้าใจกันได้ ในเรื่องแนวทางแก้ไขปัญหา และข้อเสนอแนะ ก็เห็นว่ากฎหมายประมวลรัษฎากรที่อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไข แต่ควรทำความเข้าใจกับผู้เสียภาษีซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมให้ดียิ่งขึ้น

ประธาน

ใครจะอภิปรายอะไรก็เชิญนะครับ หรือจะขอแก้ไขรายงานการประชุมก็ได้ เชิญคุณอดุลครับ

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายอดุล บินสอาด จากจังหวัดสตูล ปัญหาข้อนี้เกี่ยวกับเรื่องที่จะให้ลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาตามประมวลรัษฎากร หมายความว่าให้ลดหย่อนสำหรับภรรยาได้เพียง ๑ คน แต่ตามหลักกฎหมายอิสลามที่ชาวไทยมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ ๔ คนนั้น กระผมว่าเรื่องนี้ไม่มีอะไรที่จะขัด แม้แต่การแบ่งมรดกในทางกฎหมายอิสลามก็ดี จะมีภรรยา ๒ หรือ ๓ หรือ ๔ ก็ดี ก็ได้ส่วนภรณยานั้น ๑, ๑ ใน ๑ นั่นแหละที่จะต้องไปแบ่งกันเองในระหว่างภรรยา จะมี ๒, ๓, ๔ เพราะฉะนั้น ในการลดหย่อนภาษีก็มีภรรยา ๑ ถ้ามี ๓, ๔ ก็ไปเฉลี่ยกันเอง อันนี้ไม่มีปัญหา ผมขอขอบพระคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณ คุณอดุลที่ให้ความสว่างแก่พวกเราในปัญหานี้ ก็คงจะแก้ไขข้อข้องใจได้ ต่อไปก็ต้องทำการประชาสัมพันธ์ให้ทราบเสีย ทางฝ่ายสรรพากรคงสบายใจ ผมก็ขอขอบคุณท่านประธานและเลขานุการกลุ่มที่ ๑ เราจบกันลงได้ด้วยดี คิดว่าเราคงจะจบได้ตามเวลาวันนี้ ผมขอเรียนเชิญท่านประธานกลุ่มที่ ๒ พร้อมเลขาเพื่อเสนอรายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ ต่อไป ขอเรียนเชิญท่านประธานกลุ่มที่ ๒ เสนอรายงานการประชุมกลุ่มต่อที่ประชุมใหญ่

ประธานกลุ่มที่ ๒ (นายวิฑูรย์ ตั้งตรงจิตร)

ผมจะกล่าวสรุปรายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ ส่วนรายละเอียดจะให้เลขาเป็นผู้อ่านให้ฟัง สรุปที่อภิปรายกันอย่างเต็มที่แล้ว มีปัญหาใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ข้อ ปัญหาแรกคือว่า เราควรจะขยายขอบเขตการใช้มาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๔๙ หรือไม่ ปัญหาที่คล้ายกับที่ประชุมกลุ่มที่ ๑ คือ ปัญหาในเรื่องการจดทะเบียนสมรส ปัญหาในเรื่องการเสียภาษีสรรพากร ปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับตำรวจ ก็มีลักษณะคล้ายทำนองเดียวกัน แต่เมื่อสรุปแล้วก็ได้ปัญหาแรกคือ ควรจะขยายขอบเขตการใช้มาตรา ๓ หรือไม่ ปัญหาที่ ๒ ก็มีปัญหาว່ว่าควรจะเอามาตรา ๓ ไปใช้ในจังหวัดอื่นอีกหรือไม่ ส่วนปัญหาที่ ๓ เป็นเรื่องของมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ซึ่งเขาห้ามไม่ให้อุทธรณ์ฎีกาในข้อกฎหมายที่ตะติยะยุติธรรมตัดสินปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม ปัญหาที่ว่าควรจะอุทธรณ์ฎีกาได้หรือไม่ ก็คือหมายความว่า ควรจะแก้มาตรา ๔ ให้อุทธรณ์ฎีกาได้หรือไม่ ส่วนปัญหาข้อที่ ๔ ตามหน้า ๕ ของกลุ่มที่ ๒ นั้นเป็นปัญหาของผมเอง ไม่ใช่ปัญหาของผู้เข้าร่วมประชุม เป็นปัญหาซึ่งผมพบมาจากการไปตรวจราชการในจังหวัดหนึ่งในสี่จังหวัดภาคใต้ ได้ปัญหามาจากท่านตะติยะยุติธรรมว่า ในกรณีทีก่อนจะเป็นความกัน คู่ความเกิดรู้ตัวว่าจะต้องถูกฟ้อง ก็ย้ายภูมิลำเนาไปจังหวัดอื่น ไม่ใช่อยู่ใน ๔ จังหวัดนั้น กรณีอย่างนี้กฎหมายที่ว่าจะต้องใช้ในศาลตามมาตรา ๓ ก็ไม่อาจจะติดตามไปถึงคดีนั้นได้ เพราะใช้วิธีหลีกเลี่ยงไม่ตกอยู่ในสภาพบังคับของ มาตรา ๓ แต่ผมเห็นว่าปัญหาของผมนี้เป็นปัญหาก็จริงอยู่ แต่เป็นปัญหาที่คาบไปถึงความแฟงคือ ปัญหาว่าจะฟ้องคนได้อย่างไรซึ่งเป็นปัญหาที่ไกลเกินกว่าที่เราจะพูดในที่นี้ เพราะฉะนั้น ผมก็เลยถามผู้ร่วมประชุมกลุ่มว่ามีผู้ใดสนใจปัญหานี้บ้างก็ไม่มีผู้ใดพูดถึง ปัญหาของผมเองผมว่าจะไม่พูดต่อเพราะว่าไม่มีผู้ใดเขาสนใจ อีกประการหนึ่ง ผมเห็นว่าไปเกี่ยวเนื่องกับกฎหมายอื่นเสีย ซึ่งไม่ใช่เป้าหมายของการสัมมนานัก ส่วนปัญหาที่ ๕ นั้น เป็นปัญหาของคุณณรงค์ สิริปะชะนะ ซึ่งเสนอขึ้นมาว่าควรจะแก้ในเรื่องอายุความเสียด้วยก่อนอื่นต้องเรียนว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวที่ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้นั้นเมื่อใช้ไปแล้วเขาไม่รวมถึงอายุความ ผมเลยเห็นว่าปัญหาเรื่องอายุความนั้น เนื่องจากก่อนที่เราจะมารวมกันเป็นกฎหมายอิสลามของกระทรวงยุติธรรมตามที่แจกให้ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็นเล่มสีเขียวอ่อน ๆ ในที่ประชุมของคณะกรรมการได้ดำเนินการแก้เป็นเวลา ๑๒ ปีเศษ แล้วก็มีความยืนยันว่า เรื่องอายุความนั้นมีข้อโต้แย้งกันมามากมายกายกอง แต่ละก็ตาบไม่ตรงกัน ผลที่สุดในที่ประชุมเมื่อครั้งปี ๗๒ จนถึงปี ๘๔ ใช้เวลา ๑๒ ปีเศษนั้น ลงมติกันว่าให้ถืออายุความ ๑ ปี ผมจะเรียนเอกสารสักนิดหนึ่งว่า ทำไมผมจึงเห็นว่าปัญหานี้ไม่น่าจะต่อออกไป ตามตัวเอกสารสีฟ้าหน้า ๑๙ เหตุที่บัญญัติให้ใช้อายุความมรดกประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็เพราะลัทธิศาสนาอิสลามไม่มีบัญญัติถึงเรื่องอายุความมรดก ตอนใช้กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ได้ประสบความสำเร็จในเรื่องกำหนดอายุความจึงได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยดำเนินกระแสพระราชโองการกำหนดอายุความมรดกไว้ ดังนี้

“ประกาศอายุความมรดกในระหว่างคนถือศาสนาอิสลาม พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยรับสนองพระบรมราชโองการใส่เกล้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วไปว่า

๑. ด้วยความมรดกในระหว่างคนถือศาสนาอิสลาม ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โต๊ะกาลีเป็นอนุญาโตตุลาการชำระอยู่ตามศาสนาอิสลามนั้น กำหนดอายุความว่าเท่าใดปีจึงจะฟ้องร้องกันได้ และเท่าใดปีจึงจะพ้นกำหนด ข้อนี้ตามประเพณีที่เป็นอยู่บางเมืองก็มากปี บางเมืองก็น้อยปี ไม่เสมอกันเป็นการยากแก่ผู้มีคดีและโต๊ะกาลีที่เป็นตุลาการอยู่

๒. ข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณจึงได้ประชุมโต๊ะกาลีและอิหม่ามรวม ๔๑ นาย ณ ที่ศาลบริเวณเมืองตานี เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ศก ๑๒๒ ตกลงเห็นชอบพร้อมกันว่า ควรกำหนดอายุความมรดกไว้เพียง ๑ ปีถ้วน

๓. เพราะฉะนั้น บรรดาความมรดกซึ่งจะว่ากล่าวในเวลานี้ ได้ว่ากล่าวกันตามกำหนดอายุความตามประเพณีบ้านเมืองซึ่งมีมาแต่เดิม แต่ความมรดกที่จะฟ้องร้องต่อศาลตั้งแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายน ศก ๑๒๔ ต่อไป ให้ศาลถือกำหนดอายุความมรดกว่ากล่าวกันได้แต่ภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่วันผู้ตายได้ตายไป เมื่อพ้นกำหนด ๑ ปี ห้ามไม่ให้ศาลรับไว้พิจารณา

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย”

ผมเห็นว่าเมื่อมีเอกสารปรากฏอย่างนี้ เขาโต้เถียงกันอย่างมากมายก่ายกองแล้ว ผมก็บอกกับคุณณรงค์ว่า คงจะหนี ๑ ปีไม่พ้นหรอก และผลที่สุดก็ไม่มีผู้ใดขึ้นมากล่าว ผมก็ไม่ได้ปิดกั้นท่านไม่ให้กล่าวแสดงความเห็น แต่ผมเห็นว่าเข่าว่ากันมานานนักหนาแล้วก็คงไม่มีปัญหาต่อไป เพราะฉะนั้น ในข้อกล่าวที่ผมไม่เปิดโอกาสให้อภิปรายรู้สึกจะไม่ตรงความจริงคลาดเคลื่อนไปนิดหน่อย ต่อไปนี้ขอให้ท่านเลขาฯ การกลุ่มได้อ่านรายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ ต่อ

เลขาฯ การกลุ่มที่ ๒ (นายรุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์)

สวัสดิ์ครับ ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาที่เคารพทุกท่าน

เพื่อเป็นการประหยัดเวลา ผมจะขอเริ่มปัญหาข้อ ๑ เลยนะครับ

ปัญหาข้อแรกมีว่า เราควรจะใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลใช้บังคับนอกศาลหรือไม่เพียงใด อันนี้คือสภาพและขอบเขตแห่งปัญหา คือ ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มาตรา ๓ ได้บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามวินัจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องครอบครัวมรดกของอิสลามศาสนิกชนเฉพาะคดีที่เข้าสู่ศาลเท่านั้น ไม่สามารถที่จะมีผลใช้บังคับนอกศาลได้ การที่มีผลเช่นนี้ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่อิสลามศาสนิกชนใน ๔ จังหวัดภาคใต้ กล่าวคือ เกี่ยวกับในเรื่องการสมรสหรือในการแบ่งมรดก ถ้าหากคดีไปสู่ศาลก็ต้องใช้กฎหมายอิสลาม แต่หากคดีไม่ไปสู่ศาลก็ต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทำให้เกิดผลแตกต่างและลักลั่นกันขึ้น จึงมีข้อพิจารณาที่จะแก้ไขปัญหานี้ก็โดยการแก้บทบัญญัติ มาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ให้มีผลบังคับนอกศาลได้ด้วย ซึ่งข้อเสนอแนะของที่ประชุมกลุ่มที่ ๒

นั้น ก็เห็นว่า ยังไม่สมควรที่จะใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาล เนื่องจากบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้ให้ความเป็นธรรมอย่างดีแล้ว

ประธาน

ขอบคุณท่านเลขาครับ

ผมขอเรียนที่ประชุมสักนิดหนึ่ง กระผมเรียนในตอนต้นแล้วว่าในการสัมมนา เราออกคำแนะนำในการสัมมนาว่า เราจะมีแบบฟอร์มเหมือนกันทั้ง ๓ กลุ่ม แล้วก็มีมติของที่ประชุม หรือว่ารายงานผลของการประชุมใหญ่ก็จะออกมาทำนองเดียวกัน คือ มีเรื่องสภาพและขอบเขตของปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา ทางแก้ไขปัญหา และก็จะมีการเสนอแนะ แต่กลุ่มนี้ท่านเขียนมาเป็นมติที่ประชุม และบอกว่าที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่า ยังนั้นส่วนน้อยก็ไม่ได้เขียนไว้อย่างที่ผมเรียนไว้ เราจะเปิดโอกาสให้กว้างขวาง ได้พูดกันได้ทั่วถึง แล้วก็จะไม่ถือว่าเป็นมติ เราเอาเป็นข้อเสนอแนะ ใครจะเสนออะไรมาก็ได้ ถ้าเข้าท่าเรารับไว้ทั้งนั้น เราก็เสนอขึ้นไป ผู้ใหญ่ท่านจะเอาอย่างไร เอาหรือไม่เอาอย่างไรเราค่อยพิจารณาอีกที เวลาเล็กน้อยอย่างนี้เราไม่ได้พิจารณากันรอบคอบ จะลงมติอะไรก็ลำบาก เต็มใจไปลงมติให้คนโน้นทำไอโน่นคนนี้ทำไอโน่นแล้วทำไม่ได้เขาจะว่าเราเอาอีก เพราะฉะนั้น ผมก็จะขอเรียนที่ประชุมเป็นว่า แทนที่จะออกเป็นมติที่ประชุม เราจะออกเป็นข้อเสนอแนะของที่ประชุม ในที่นี้เขียนไว้ว่า ที่ประชุมส่วนใหญ่ยังไม่เห็นสมควรให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาล เนื่องจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้ความเป็นธรรมอย่างดีแล้ว และหากให้ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลจะมีปัญหาอื่นตามมาอีกปลายประการ ผมอยากจะทำให้มีการอภิปรายกัน เพื่อจะเป็นรายงานการประชุมติดอยู่ ที่ว่าให้ความเป็นธรรมดีแล้วเป็นธรรมอย่างไร แต่ที่ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลแล้วจะมีปัญหาตามมาหลายประการ มีปัญหาอะไร และก็ความเห็นของท่านอัยการจังหวัดยะลาที่ท่านพูดไว้ก่อน เราก็เอามาพิจารณารวมด้วย รวมทั้งความเห็นของพลตรีเสนีย์ที่ท่านพูดเมื่อกี้ เอมารวมอภิปรายกันด้วย ขอเชิญคุณเด่น

นายเด่น โต๊ะมีนา

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายเด่น โต๊ะมีนา เกี่ยวกับปัญหานี้สภาพและขอบเขตแห่งปัญหาซึ่งเขียนไว้ว่ากฎหมายฉบับนี้ใช้เฉพาะในศาลเท่านั้น ไม่สามารถให้มีผลใช้บังคับนอกศาลได้ อันนี้กระผมเห็นด้วยเพราะเป็นกฎหมาย กฎหมายฉบับนี้ทำอย่างไรก็ใช้บังคับนอกศาลไม่ได้ แต่กระผมอยากจะทำให้ข้อคิดสักนิดหนึ่งว่าตามที่กระผมได้เรียนมาเมื่อตอนต้นว่า เราได้มีกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง อันนี้เพื่อให้ท่านเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานได้โปรดช่วยกันวินิจฉัยพิจารณาว่า เราควรจะใช้ได้แค่ไหนเพียงไร เพราะเรามีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ซึ่งให้อำนาจแก่ โต๊ะอิหม่ามหรือกรรมการมัสยิดทำการจดทะเบียนสมรสของอิสลามศาสนิกชนได้ ถือว่าทางราชการรับรองแล้ว การจดทะเบียนสมรสฉบับนั้น เมื่อเขาจดทะเบียนถูกต้องแล้วอย่างไร เราจะใช้ประกอบเพื่อเป็นหลักฐานเกี่ยวกับที่ดิน หรือเกี่ยวกับกิจการอื่น ๆ ได้หรือไม่ เพียงใด ในที่นี้กระผมใคร่จะขอให้ที่ประชุมช่วยพิจารณาความคิดเห็นของกรมที่ดินต่อปัญหานี้ ทางจังหวัดปัตตานี ได้มีหนังสือไปหารือต่อกรมที่ดินเกี่ยวกับปัญหาการเสียค่าธรรมเนียมในการรับมรดกเพียงร้อยละ ๐.๕ ของราคาที่ดิน

โดยไม่ยอมเสียในอัตราร้อยละ ๒ ซึ่งกรมที่ดินได้ตอบจังหวัดปัตตานี โดยหนังสือที่ มท. ๐๖๐๖/๗๕ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๒๕ ปีนี้ สรุปท้ายของกรมที่ดินมีความเห็นว่า พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๙ มาตรา ๕ ระบุว่าบทบัญญัติ บรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ ไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์ของการสมรสที่ได้มีอยู่แล้วในวันใช้บังคับบทบัญญัติ บรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ท้ายพระราชบัญญัตินี้ ดังนั้น การสมรสของนายนิเด่นกับนางมิกอริเยาะห์จึงเป็นการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย ให้เรียกเก็บค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนโอนมรดกร้อยละ ๐.๕ ตามจำนวนทุนทรัพย์ได้ จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและสั่งพนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการต่อไป เหตุผลของกรมที่ดินมิได้อ้างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม แต่อ้างเหตุผลในการตรวจชำระ บรรพ ๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ผมใคร่ขอเสนอปัญหานี้ให้ที่ประชุมช่วยพิจารณาความเห็นของกรมที่ดินต่อปัญหานี้ ซึ่งสามารถใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลได้ ผมขอขอบคุณ

ประธาน

ขอบคุณคุณเด่นครับ มีท่านผู้ใดจะเสนอความเห็นเป็นอย่างอื่นเชิญเลยครับ ผมขอเชิญท่านที่ดินจังหวัดปัตตานี

นายถาวร ศิริโชติ

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายถาวร ศิริโชติ ที่ดินจังหวัดปัตตานี ตามที่คุณเด่นกล่าวเรื่องราวที่เกี่ยวกับการนำกฎหมายอิสลามมาใช้รับรองนอกศาลนั้น มูลเหตุของเรื่องนี้ผมใคร่จะกล่าวถึงข้อเท็จจริง หรือเรื่องราวเดิมที่เป็นมา เพื่อมาประกอบในการพิจารณา เรื่องเดิมมีว่า ทายาทของผู้รับมรดกมาขอจดทะเบียนรับมรดกของเจ้ามรดกผู้ตาย แต่ไม่มีหลักฐานมาแสดงว่าได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เจ้าหน้าที่พิจารณาแล้วเห็นว่า การรับมรดกนั้นน่าจะต้องเก็บค่าธรรมเนียมร้อยละ ๒ เพราะว่าการสมรสของเจ้ามรดกผู้ตายนั้นไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ส่วนเจ้าของเขาบอกว่าเขาเป็นทายาท เมื่อฎีกะทรงวงให้ทายาทเก็บร้อยละ ๐.๕ เขาน่าจะได้รับการชำระค่าธรรมเนียมเพียงร้อยละ ๐.๕ เมื่อกรณีไม่เป็นที่ยุติ ประกอบกับขณะนั้น ขอภัยที่ต้องกล่าวนามท่านวุฒิสมาชิกท่านหนึ่ง คุณหม่อม สุไลมาน ก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องและเข้ามาชี้แนะเจ้าหน้าที่ด้วยว่า น่าจะถูกต้องตามกฎหมาย ควรให้เขาเสียร้อยละ ๐.๕ ก็ขอให้คุณหม่อม สุไลมาน หากกฎหมายมาสนับสนุนนะครับ เราปรึกษากันด้วยดีไม่มีการขัดแย้งอะไร เจ้าของที่ดินก็ไม่ขัดข้องที่จะรอฟังผล เจ้าหน้าที่ก็ชี้แจงด้วยดี เราหาข้อยุติที่ถูกต้อง แต่เจ้าหน้าที่นั้นยังยึดที่จะปฏิบัติตามกฎหมายแพ่งอยู่ ยังคิดว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย จะเรียกเก็บร้อยละ ๒ ไม่เก็บร้อยละ ๐.๕ ยืนยันจะเก็บร้อยละ ๒ ก็ตกลงกันว่าจะหารือไปทางกรมที่ดิน เมื่อผลที่เราหารือไป กรมที่ดินตอบมาตามหนังสือ ตามหนังสือที่คุณเด่นได้อ่านให้ฟังนั่นแหละครับ เมื่อกรมที่ดินตอบมา ได้ผลแล้วผมก็แจ้งให้เจ้าของที่ดินทราบและถ่ายเอกสารแนบไปด้วยเพื่อความสะดวก กรมที่ดินตอบมาว่า ได้พิจารณาเห็นว่า การสมรสของบิดามารดาของผู้มาขอจดทะเบียนพินัยกรรมนั้น เขาได้กระทำมาตามลัทธิกฎหมายอิสลามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ โดยประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีได้รับรอง

การสมรส และแจ้งว่าการได้จดทะเบียนสมรสนั้นถูกต้องตามหลักศาสนาที่บัญญัติไว้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีพระราชกำหนดให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งมาตรา ๓ แห่งพระราชกำหนดดังกล่าว ให้ยกเลิกมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ บรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ แต่มีให้กระทบกระเทือนถึงการสมรสที่มีอยู่ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ดังนั้นกรมที่ดินจึงมีความเห็นว่า เมื่อการสมรสของบิดามารดาของผู้รับมรดกได้กระทำมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๘๖ การสมรสนั้นจึงชอบด้วยกฎหมาย ควรเรียกเก็บค่าธรรมเนียมในการรับมรดกเพียงร้อยละ ๐.๕ กรมที่ดินตอบมาว่ามีความเห็นอย่างนั้น ผมพิจารณาแล้วเห็นว่าเพื่อผลในการปกครองและเพื่ออำนวยความสะดวก เมื่อกรมที่ดินบอกว่าการสมรสตั้งแต่ปี ๒๔๘๒ ถูกต้อง ผมก็เรียกเก็บค่าธรรมเนียมเขาร้อยละ ๐.๕ ตามที่กรมแจ้งมา อย่างไรก็ตาม ถ้ามีการบกพร่องในแผนกที่ดินก็ยินดีรับไปแก้ไข ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ มีผู้ใดจะเสนอความเห็นอีกไหมครับ เชิญครับ

นายบาลี มาเหรัมย์

ท่านประธานที่เคารพ กระผมบาลี มาเหรัมย์ รองประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล ผมได้ฟังปัญหาที่ ๑ ของกลุ่มที่ ๒ เกี่ยวกับเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามบังคับใช้นอกศาลหรือในศาลนั้น อันนี้แน่นอนการบังคับใช้นั้นจะบังคับนอกศาลไม่ได้เป็นอันขาด แต่ในฐานะหน่วยงานของรัฐ จะเป็นอำเภอกิติ ตำรวจกิติ หรือสถานที่ราชการอื่นก็ตาม ถ้าหากว่าเรานั้นต่างก็ได้ใช้กฎหมายในรูปแบบเดียวกันแล้ว ก็จะทำให้ความรู้สึกของประชาชนในท้องที่ผู้ถูกปกครองนั้นจะมีความซาบซึ้ง มีโอกาสตัดปัญหาต่าง ๆ ไปได้ อาทิเช่น มัสยิด เรามีกฎหมายอิสลามฉบับหนึ่งกำหนดไว้ซึ่งพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลามในกรณีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องมรดก ทางอิหม่าม คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ก็ได้ประนีประนอมปรองดองกันตามกฎหมายอิสลาม แต่หากผู้กรณีคนหนึ่งเกิดความไม่พอใจไปหาอำเภอกิติ อำเภอกิติประนีประนอมปรองดองในรูปแบบของกฎหมายแพ่ง ก็เกิดแตกต่างกันแล้ว ทำให้ชาวไทยมุสลิมเกิดความไม่พอใจจนอาจกินแหนงแคลงใจกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่ไม่ดำเนินการให้เขาตามรูปแบบของกฎหมายหรือตามหลักการของอิสลาม ทั้งที่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้เราก็มีกฎหมายอิสลามใช้อยู่ และยังบังคับใช้ในกรณีที่ไม่ใช่ศาลด้วย เพราะฉะนั้น ผมว่าการที่เราขยายกรอบและขอบเขตของการใช้กฎหมาย อาจจะใช้ได้ทั้งนอกศาลหรือในศาลอยู่แล้ว ไม่น่าจะจำกัดเฉพาะว่าใช้ในศาล ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น เราอาจใช้ในหน่วยงานของรัฐที่เข้าไปดำเนินการปฏิบัติหน้าที่ราชการในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ด้วย ขอขอบคุณครับผม

ประธาน

ขอบคุณครับ มีท่านผู้ใดจะเสนอความเห็นอีกไหมครับ เชิญคุณอดุล

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายอดุล บินสอาด ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล ปัญหาที่มีอยู่ควรใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลใช้บังคับนอกศาลได้หรือไม่เพียงใด ผมใคร่ที่จะกราบเรียนว่า ปัญหาที่มีอยู่ที่ตรงว่า หนังสือการรับรองจดทะเบียนสมรสที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายอิสลามออกให้ นั้น ทางราชการโดยเฉพาะทางฝ่ายปกครองหรือฝ่ายอื่น ๆ จะรับรองหรือไม่ อันนี้เป็นปัญหา กระผมอยากจะก้าวถึงการใช้กฎหมายอิสลามที่ทำให้ใช้เฉพาะในศาลนั้นถูกต้อง ใช้ในศาลเพื่อพิจารณาคดี แต่กระผมอยากจะเรียนว่า การฟ้องร้องที่ศาล คู่ความที่จะนำคดีไปฟ้องศาล เช่น ภริยาจะไปฟ้องสามีเรียกค่าเลี้ยงดูหรือว่าฟ้องขอหย่า ศาลเองผมก็ทราบดีและผมก็ตั้งใจที่ท่านผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลาบอกว่า ศาลจังหวัดยะลาไม่เคยปฏิบัติ ไม่เคยมีอะไร ถูกต้อง ในฐานะที่กระผมเองก็เคยเป็นตะโตะยุติธรรมมานาน เวลาฟ้องคดีที่ศาลไม่จำเป็นจะเอาทะเบียนสมรสที่อำเภอตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เลย แม้แต่เพียงหลักฐานการสมรสทางศาสนาอิสลาม หรือว่าอิหม่ามที่ทำการสมรสไปเป็นพยานยืนยันว่าได้ทำการสมรสถูกต้องตามบทบัญญัติของหลักศาสนาแล้วก็ใช้ได้ เมื่อทางศาลยอมรับใช้หลักฐานการสมรสในทางฝ่ายอิสลามออกให้ ใช้ได้จนกระทั่งว่าต้องตัดสินคดีในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ยังใช้ได้ แล้วทำไมทางฝ่ายปกครองจะรับทะเบียนการสมรสที่ฝ่ายอิสลามออกให้ไม่ได้ จะต้องไปจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ผมมีความเห็นแค่นี้แหละครับ ขอขอบคุณ

ประธาน

ความจริงที่คุณอดุลเสนอมาว่า ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นนอกศาลรับรองการจดทะเบียนของกรรมการอิสลาม ความจริงก็เป็นข้อที่คุณวินิจฉัยเสนอไว้แล้ว เราได้รับข้อเสนอนั้นแล้ว คงจะไม่ต้องเพิ่มตอนนี้ เชิญครับ

นายหะยีละมะแอ เบ็ญหาวัน

ขอประทานโทษ กระผมหะยีละมะแอ เบ็ญหาวัน อดีตตะโตะยุติธรรมศาลจังหวัดยะลา ปัจจุบันเป็นประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา ก่อนมาเป็นตะโตะ ต่อมาเป็นประธาน ผมเป็นโตะอิหม่ามอยู่แล้ว ประมาณสี่ห้าปี เพราะฉะนั้น เรื่องนี้ขอประทานโทษครับ ผมจะชี้แจงให้ที่ประชุมทราบว่า ตามที่พูดมา สำหรับโตะอิหม่ามนั้นเป็นเหมือนศาลชั้นต้น กรรมการอิสลามเหมือนศาลอุทธรณ์ ตะโตะยุติธรรมเหมือนศาลฎีกา เพราะฉะนั้น ที่แล้ว ๆ มานั้น ผมปฏิบัติกรมา จะโอนกรรมสิทธิ์มรดกต่าง ๆ เหล่านี้โดยมากเจ้าพนักงานที่ดิน ตำรวจ ก็รับอยู่แล้วครับ ถ้าหากว่ากรรมการรับรองที่หนึ่งที่ได้ในการจะรับมรดกก็ตาม โดยมากที่แล้ว ๆ มาสบายอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ขอประทานโทษครับ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีสัมมนาอย่างนี้ ผมยินดีครับ ขอขอบคุณเป็นอันมาก เพราะเหตุว่าเรื่องต่าง ๆ มีมากมายครับ ท่านทราบอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ที่มาประชุมวันนี้ขอให้รับรู้สักนิด เพื่อจะไม่ให้เกิดยุ่งยากที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันนี้ผมเตือนอีกครั้งหนึ่ง ถ้าโตะอิหม่ามแบ่งมรดกแล้ว มีอาวุธปืนกระบอกหนึ่งอยู่ที่สถานีตำรวจ ถ้าหากว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจรับปากแล้ว เหมือนชั้นต้นแหละครับ ก็อนุมัติให้เสียเช่นเดียวกัน เจ้าหน้าที่ตำรวจโดยมากไปหาประธานกรรมการรับรอง ที่ยะลาของผมมีเยอะ ผมก็รับรองให้ เรียกโตะอิหม่ามสอบเสียก่อนดีกว่าแบ่งถูกต้องหรือ

เปล่า ถูกต้องแล้วเอาไปก็แบ่งให้คนนี่ ๆ ผมก็รับรองอีกครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้น เหมือนศาลอุทธรณ์เพราะใช้กฎหมายเดียวกัน กฎหมายจะโต๊ะกับกฎหมายโต๊ะอีหม่ามกฎหมายเดียวกัน ผมก็รับรอง โดยมากเจ้าหน้าที่เขาให้ครับ โอนได้ แต่เทียบไว้จะโต๊ะยุติธรรมเหมือนศาลฎีกาครับ เป็นอันเด็ดขาด ผมจะพูดแค่นี้แหละครับ เพื่อให้เข้าใจปัญหาอันนี้ครับ สวัสดิ์ครับ

ประธาน

ขอบคุณมากครับ มีท่านผู้ใด เชิญเลยครับ

นายมณฑล ชื่นกลิ่น

กระผมนายมณฑล ชื่นกลิ่น นายอำเภอยะรัง กระผมได้รับฟังว่าจะให้ยอมรับหรือเป็นข้อเสนอแนะที่จะให้ยอมรับการจดทะเบียนสมรสของโต๊ะอีหม่าม กระผมอยากจะเสนอเพิ่มเติมไปว่า ถ้าหากว่าแนวโน้มเป็นไปในรูปที่จะต้องให้ยอมรับต่อฝ่ายปกครองแล้ว กระผมอยากจะให้เสนอเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ประการหนึ่งไว้ว่าอยากจะให้เขาเขียนเป็นภาษาไทย ไม่ใช่เขียนเป็นภาษายาวี นอกจากนั้น จะต้องมีการเสนอชื่อโต๊ะอีหม่ามหรือลายเซ็นโต๊ะอีหม่ามคอยบิลานที่จะจดทะเบียนสมรสให้ด้วยเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อป้องกันการปลอมแปลง ผมขอเสนอแนะแค่นี้

ประธาน

ขอบคุณท่านมากครับ อันนี้ก็คงจะมีอยู่ในบันทึกการรายงานการประชุมเพื่อใครเอาข้อเสนอแนะไปดู ก็คงจะได้อ่านเจอปัญหานี้ด้วย มีท่านผู้ใดจะเสนออีกไหมครับ เชิญครับ

นายนิเล็ ก สุไลมาน

กราบเรียนท่านประธานที่เคารพ กระผมนายนิเล็ ก สุไลมาน กรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี ปัญหาทั้งหมดที่ผมได้ฟังมาตั้งแต่ตอนเช้า ประเด็นมีอยู่ว่า อย่างที่คุณวินัยเสนอ คือ ถ้าทางราชการยอมรับหนังสือจดทะเบียนสมรสของกรรมการอิสลามหรือของโต๊ะอีหม่าม ปัญหาต่าง ๆ ทุกอย่างจะต้องตามมาเอง ที่นี้กระผมใคร่ขอกราบเรียนว่า อย่างจะโต๊ะยุติธรรมไม่มีงานทำ ปีทั้งปี ชาติทั้งชาติ มีคดีสองคดีในศาลอย่างนี้เป็นต้น เราอยากให้มีงานทำมาก ๆ หรือมาพอกหางหมูในศาลหรืออย่างไร ผมอยากจะขอกราบเรียนอย่างนี้อย่าลืมนะว่าโต๊ะอีหม่ามมีส่วนมากทีเดียวที่ช่วยคดีมาถึงศาลน้อยลง คดีไหนที่โต๊ะอีหม่ามไกลเกลี่ยได้ก็ยุติที่โต๊ะอีหม่าม อันไหนที่ไกลเกลี่ยไม่ได้ก็มาถึงกรรมการอิสลาม ก็ช่วยประนีประนอมไกลเกลี่ยให้ เว้นแต่กรณีที่หัวแข็งหัวหมอ โดนุแห่บางสิ่งบางอย่างก็มีบางเรื่องมาถึงศาล เลยทำให้โต๊ะยุติธรรมไม่มีงานทำ เรามองจะโต๊ะยุติธรรมไม่มีความหมาย ทั้งหมดนี้ปัญหาอยู่ที่ว่าทะเบียนสมรสของโต๊ะอีหม่ามที่จด ทางราชการยอมรับหรือไม่เท่านั้นเอง ถ้ายอมรับประเด็นนี้ ปัญหาต่าง ๆ ผมเชื่อเหลือเกินว่าจะคลี่คลายและจะช่วยทางราชการได้มาก ผมขอเสนอแนะ
ขอบคุณมากครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ อันนี้เราจะรับเป็นข้อเสนอแนะข้อหนึ่งจดไว้เป็นข้อเสนอแนะที่ท่านเสนอแนะมา ความจริงที่ท่านพูดเรื่องตะไตะยุติธรรมเมื่อกี้ เป็นปัญหากลุ่มที่ ๓ เมื่อพูดขึ้นมาแล้ว ผมก็ขอชี้แจงสักนิดหนึ่งว่า ผมฟังดูบรรยากาศหลังการประชุมเมื่อวานนี้ มีบางท่านเข้าใจว่ากระทรวงยุติธรรมเห็นตะไตะยุติธรรมไม่มีงานทำ เลยจะมาหางานให้ตะไตะยุติธรรมทำ ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น เราใช้คำว่าบทบาท ทำอย่างไรให้ท่านมีความสำคัญให้คนนับถือยิ่งกว่านี้ ให้ท่านมีบทบาทในสังคมหรือมีหน้ามีตามากกว่านี้ หมายความว่าอย่างไร ไม่ใช่หมายความว่าเห็นท่านไม่มีงานทำแล้วจะมาหางานอะไรให้ท่านทำ ๘ คน เงินท่านนั้นไม่กี่สตางค์หรือครับ ประโยชน์ที่ท่านทำให้เรามากมายกว่านั้น เราไม่ได้คิดในแง่ นั้น เดี่ยวเราอาจจะพูดรายละเอียดกันทีหลัง เมื่อกี้มีท่านยกมือท่านหนึ่ง เชิญเลยครับ

นายเรวัต ราชมุกดา

กระผมเรวัต ราชมุกดา ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนครราชสีมา แต่เมื่อวานนี้ไม่ได้มานะครับ เพราะว่าติดธุระไปรับท่านรองนายกรัฐมนตรีที่ไปรับโรงเรียนไทยรัฐ ๑๐ ที่บ้านใหม่ จังหวัดนครราชสีมา ท่านประธาน กระผมอยากจะเสนอแนะและข้อคิดเห็นบางประการ สภาพที่เป็นมาของ ๔ จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดนครราชสีมา ที่จังหวัดนครราชสีมา มีพลเมืองอยู่ ๓ แสนกว่าคน และมีมัสยิดทั้งหมดที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ๔๑๗ มัสยิด มีโต๊ะอิหม่าม มีคามัสยิดอิหม่าม คาเด็บบิลาน และกรรมการทั้งหมด ๖,๒๕๕ ท่าน ฉะนั้น ในการที่ผู้อภิปรายเมื่อกี้นี้บอกว่า ทางศาลหวังบอกว่าตะไตะยุติธรรมนั้นไม่มีงานทำ แต่กระผมทำทันทีเลยว่าจังหวัดนครราชสีมา นั้น สิ่งที่ผมจะเน้นในประเด็นมีงานทำหรือไม่มีงานทำของตะไตะยุติธรรมนะครับ คือจังหวัดของผม ผมในฐานะเป็นประธาน คดีสิ้นสุดจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ๒๐๑ คดี ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ นอกเหนือจากนั้นที่หวั้คือ ตามที่ท่านผู้มีเกียรติอภิปรายเมื่อกี้ที่ส่งไปศาลผมก็ไม่ทราบ ที่ผมทราบจากที่เราประนีประนอมกันแล้ว จากคณะกรรมการอิสลามอยู่แล้ว ๒๐๑ คดี ต่อ ๑ ปี นะครับ ผมเสนอแนะแค่นี้ครับ เพราะกลัวว่าทางกระทรวงยุติธรรมจะว่าตะไตะยุติธรรมไม่มีงานทำ บางคนพูดว่าตะไตะยุติธรรมมีคดีสองคดีสามคดี แต่ที่ไม่มีคดีเพราะเราช่วยเหลือตะไตะยุติธรรมประนีประนอมอยู่แล้ว

ประธาน

เชิญท่านนายอำเภอครับ

ร้อยเอกนิคม อัลภาชน์

ท่านประธานที่เคารพ ผมขออนุญาตใช้เวลาท่านสักเล็กน้อยเท่านั้นครับ เพราะเกรงว่าผมไม่อาจอยู่ร่วมสัมมนาได้ตลอดไป น่าเสียดายที่ผมอาจจะไม่มีโอกาสพูด ผมอยากจะเรียนให้ทราบว่า ในประเทศไทยนั้น ในเรื่องการปกครองที่เราได้ค้นพบมาแล้วและเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่เราได้พบมา เราได้พยายามหลีกเลี่ยงที่จะเขียนแนวทางการปกครอง แต่ว่าที่ดีที่สุดในการได้ใช้ในประเทศไทย คนไทยนั้นนิยมผู้นำ ลักษณะของผู้นำซึ่งจะทั้งไปไม่ได้ในสังคมการปกครองของไทย อันหนึ่งคือ การปกครองแบบพ่อกับลูก เป็นการปกครองที่เหมาะสม

ที่สุดสำหรับประเทศไทย ผมขอยืนยันและผมกล้าพูดสิ่งนี้ต่อผู้ใหญ่ทุกระดับว่า เราได้ค้นพบสิ่งนี้มา และผมก็ได้ใช้สิ่งนี้ในการแก้ปัญหาและได้รับความสำเร็จ เพราะฉะนั้นอิหม่ามก็ตาม ตะโต๊ะยุติธรรมก็ตาม เราถือว่าเป็นผู้นำทั้งทางธรรมชาติและผู้นำที่กฎหมายยอมรับนับถือ ทางฝ่ายปกครองนั้น ในการทำงานเราให้ความสำคัญกับบุคคลทั้งสอง และเราจะยอมรับบุคคลทั้งสองในทางปฏิบัติอยู่เสมอมา แต่เราจะต้องไม่ปฏิเสธว่าในบางท้องที่ที่เราไม่สามารถหาอิหม่ามที่มีคุณสมบัติได้ ในบางครั้งหาไม่ได้ เหมือนกับที่เราตั้งผู้ใหญ่นบ้านให้ครบตามลักษณะกฎหมายปกครองท้องที่ไม่ได้ แต่เราต้องตั้ง อันนี้เราต้องยอมรับ เพราะฉะนั้น การยอมรับพวกนี้ในทางพฤตินัยนั้น ทางฝ่ายปกครองยอมรับ แต่จะให้เรายอมรับในทางกฎหมายทั้งหมดนั้นเราต้องคิด ยอมรับไม่ได้ อันนี้ขอให้ทำความเข้าใจ และผมขอสัมผัสไปถึงเรื่องตะโต๊ะนิดหนึ่ง เพราะว่าในการพิจารณากลุ่มที่ ๓ ผมก็คงจะไม่ได้ร่วมพิจารณาว่า ได้ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติเราอย่างมากมาย ตะโต๊ะไม่ได้ทำงานอย่างเดียวในเรื่องพิจารณาอรรถคดีในศาล ๒ คดีครึ่ง ถ้าหากเราจะใช้ตะโต๊ะให้ทำงานในด้านธรรมจาริกก็ดี ซึ่งเราจะให้อยู่ และให้เผยแพร่กฎหมายก็ตาม เราจะได้รับประโยชน์มาก ผมอยากให้มีตะโต๊ะมาก ๆ ไม่อยากให้ลด ข้อพิจารณาข้อมูลต่าง ๆ ที่พูดกันเมื่อวาน ผมยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์ชัดเจนถูกต้องทุกประการ แต่ถ้าทำไปตามนั้น ผลจะออกไปในทางไสยศาสตร์ ถ้าเราไม่ใช้ของดี ๆ ที่มีอยู่แล้ว คนอื่นจะใช้ นำเสียตายถ้าเป็นเช่นนั้น เราจะเสียเงินไม่ทราบ ว่าสักกี่ล้าน มากกว่าเงินที่เราจ้างตะโต๊ะ ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอขอบคุณท่านนายอำเภอเบตงมากครับ มีท่านผู้ใดจะเสนอความคิดเห็นในปัญหาใหม่อีกไหมครับ เชิญคุณเสนีย์ครับ

พลตรีเสนีย์ จำเนียรไว

ท่านประธานที่เคารพ กระผมขอภัยด้วยนะครับที่มาเป็นรอบสอง ด้วยความเป็นห่วงอยากจะเน้นประเด็นนี้ เพราะเห็นว่าการอภิปรายก็ไม่หนาแน่นจนเกินไป ผมก็เลยขอแทรกสักเล็กน้อย คือว่าผมดูในปัญหาของกลุ่มที่ ๒ นี้แล้ว ยกตัวอย่างเรื่องปัญหาหรือเหตุของปัญหานั้นว่า การใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะในศาลนั้น ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม แล้วก็ได้ยกตัวอย่างการแบ่งมรดก หากคดีไปสู่ศาลก็ใช้กฎหมายฉบับหนึ่ง หากไม่สู่ศาลก็ใช้อีกฉบับหนึ่ง นี่เป็นประเด็นหนึ่ง ข้อพิจารณาให้แก่ปัญหาที่มีผลให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาลด้วย แต่มติหรือข้อเสนอของที่ประชุมนั้นลงไปว่ายังไม่สมควรต้องแก้กฎหมายอิสลาม อันนี้ผมคิดว่ามติดังนี้ไม่ค่อยยอมรับ สาเหตุแห่งปัญหาเลยออกจะเป็นการปฏิเสธ กระผมขอเรียนย้ำว่า ข้ออภิปรายของผมเองข้างต้นนั้นอาจจะไม่ถูกเทคนิคของทางด้านกฎหมาย แต่ผมมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า คำว่านอกศาลนั้นหมายถึงว่า การใช้กฎหมายบังคับคดีก็ต้องทำในศาล อย่างที่มีหลายท่านอภิปรายไปแล้ว แต่การปฏิบัติชีวิตนอกศาลนั้นจะต้องให้สอดคล้องด้วย มิฉะนั้นแล้วย่อมมีปัญหาเป็นอันมากแน่นอน เพราะว่าการที่ดำเนินชีวิตต่าง ๆ นี้ เราถือว่าพูดจากันนอกศาลนี้ต้องเอาแนวกฎหมายเป็นแนวทาง ถ้าหากว่านอกศาลเราพูดกันอีกอย่างหนึ่ง มีวิถีชีวิตกันอีกอย่างหนึ่ง แต่ว่าไปถึงศาลแล้วว่ากันอีกอย่างหนึ่ง ก็มีปัญหานั้นแน่นอน เพราะฉะนั้น ปัญหาของกฎหมายอิสลามมีว่าเรายอมรับ เช่นว่ากรณีภรรยา ๔ คน ก็เกี่ยวกับมรดก ผมอยากจะทำอย่างเช่น มีนา ๑๐๐ ไร่ ถ้าหากเขาตายไป

ภรรยาตายหรือสามีตาย คนหนึ่งมารับมรดกก็เอาไปครึ่งหนึ่ง นี่เป็นต้น หากว่าเขาว่าไม่ได้รับความ เป็นธรรม ไปฟ้องศาลจึงได้รับการตัดสินตามกฎหมายอิสลาม แต่ถ้ามาที่อำเภอก็ได้ไปตามกฎหมายแพ่งและ พากินชัยฉบับนี้ ผมคิดว่ามีปัญหายุ่งตรงนี้ เพราะฉะนั้น แทนจะแก้ว่าใช้กฎหมายในศาลได้เท่านั้น น่าจะแก้ว่าหรือไม่ ต้องแก้เราปฏิบัติอยู่แล้วในศาลนั้นต้องใช้กฎหมายอิสลามด้วยในการพิจารณาคดีของกลุ่มความเป็นมุสลิม และเพิ่มเติมด้วยว่าจะเพิ่มเติมที่ไหนก็ตาม ในการปฏิบัติของฝ่ายปกครองจะต้องยอมรับ ไม่ใช่ว่าท่านอภิปราย มา ๒ วัน แล้วว่าผมจดทะเบียนให้ไม่ได้ ผมจดทะเบียนคนเดียว ยืนยันใช้ บรรพ ๕ อยู่เรื่อยไปในกลุ่มราษฎรที่เป็น มุสลิม อย่างนี้ผมว่ายังไม่ได้รับการแก้ปัญหา จะต้องยอมรับว่ามุสลิมที่จดทะเบียนทั้ง ๔ คนนั้นมีผลทางกฎหมาย ด้วย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือด้านอื่น ๆ บนอำเภอนี้ก็ต้องใช้แนวทางในกฎหมายมุสลิมนี้เป็นแนวทางปฏิบัติ ต่อประชาชนเหล่านี้ด้วย ส่วนการลดภาษี ค่าลดหย่อนอื่นนั้นผมว่าไม่ใช่ประเด็น กฎหมายทั่วไปเรายังยกเว้น เรื่องมีบุตรมาก เรายกเว้นเพียง ๓ คนอย่างนี้ เป็นต้น มุสลิมก็ไม่จำเป็นต้องยกเว้นเมียทั้งสองสามสี่ด้วย อันนี้ก็ไม่ใช่ประเด็น ผมขอเรียนย้ำ ขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ มีท่านผู้ใดจะแสดงความคิดเห็นครับ ถ้าไม่มีผมจะสรุป สำหรับเรื่องสภาพและขอบเขต ของปัญหา สาเหตุของปัญหา ข้อพิจารณาในการแก้ไขปัญหา อาจจะไม่มีอะไรที่ต้องแก้ไข เรื่องมติที่ประชุม ผมจะขอเปลี่ยนเป็นข้อเสนอแนะ ที่ท่านเขียนไว้เดิมนี้ก็ใช้ได้อยู่แล้ว เพราะว่าในทางเป็นจริง ในการอภิปราย ที่ประชุมส่วนใหญ่ก็เห็นว่ายังไม่สมควรใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาลอยู่แล้ว แต่ว่ามีบางท่านเสนอแนะไว้ เพราะฉะนั้น เราก็คจะมีข้อเสนอแนะอีกข้อหนึ่งว่า มีผู้เข้าร่วมสัมมนาบางท่านหรือเสียงข้างน้อยได้เสนอแนะว่า ให้มีการใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลด้วย หรือว่าอย่างน้อยให้เจ้าหน้าที่ยอมรับว่ามีกฎหมายอิสลามใช้ใน เขต ๔ จังหวัดภาคใต้ อย่างนี้พอจะรับได้ไหม เป็นข้อเสนอของฝ่ายข้างน้อย เคียงคู่กันไป หวังว่าที่ประชุมคงรับได้ ผมดูแล้วไม่มีใครค้านอะไร ผมถือว่าเป็นมติของที่ประชุม

เลขานุการกลุ่มที่ ๒

ปัญหาข้อ ๒ ก็คือ ควรจะขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ หรือไม่ คือตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และ สตูล พ.ศ. ๒๕๘๕ มาตราที่ ๓ บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น ส่วนจังหวัดอื่น ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามไม่มีสิทธิที่จะใช้กฎหมายนี้ ทำให้ไม่เท่าเทียมกัน จึงมีข้อพิจารณาที่จะให้แก้ไขปัญหานี้ โดยการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ ไปใช้ในจังหวัดอื่นที่มีมุสลิมอยู่หนาแน่นหรือจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งในข้อนี้ข้อเสนอแนะของที่ประชุมในกลุ่มที่ ๒ เห็นว่ายังไม่ควรที่จะขยาย ขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ เพราะเหตุว่าบทบัญญัติตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้ให้ความเป็นธรรมเป็นอย่างดี และก็อิสลามศาสนิกชนในจังหวัดอื่นของประเทศ ก็มีได้มีปัญหาเรื่องนี้แต่อย่างใด

ประธาน

เชิญที่ประชุมอภิปรายและให้ความเห็น เชิญคุณณรงค์

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ

ประธานที่เคารพ กระผมณรงค์ ศิริปะชะนะ เลขานุการคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย กระผมยังมีข้อข้องใจในเรื่องการประชุมกลุ่มเมื่อวาน โดยที่ว่าขอเสียงมติในที่ประชุมว่าไม่ควรจะขยายกฎหมายอิสลามไปในเขตจังหวัดอื่น ๆ คือว่าในที่ประชุมได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ดังที่ได้ทราบกันอยู่ ก็ปรากฏว่าเมื่อลงมติแล้ว ก็ตกไปหรือแพ้ไปว่าไม่ควรขยาย คือเอาตามเดิมนั้น กระผมเห็นว่า ในที่ ๆ ประชุมยังไม่สมบูรณ์ทีเดียว เนื่องจากว่าการลงมติในที่ประชุมปรากฏว่า พวกที่เป็นมุสลิมที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มมีอยู่ ๑ ใน ๔ หรือ ๑ ใน ๓ นอกนั้นจะเป็นท่านข้าราชการฝ่ายพุทธเสียส่วนมาก บางทีอาจจะไม่เข้าถึงสังคมมุสลิมของเราก็ได้ จึงทำให้เข้าใจผิดไปว่าอิสลามิกจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศก็ไม่มีปัญหาใดดังนี้เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้ กระผมขอคัดค้านว่า อิสลามิกในจังหวัดอื่น ๆ กำลังเดือดร้อน เดือดร้อนมากเสียด้วย โดยเฉพาะกระผมเป็นกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมา ๓๐ กว่าปีแล้ว และได้ไปทุกจังหวัดของประเทศที่มีมุสลิมก็ว่าได้ ต่างก็มีความปรารถนาที่อยากจะใช้สิทธิในเรื่องกฎหมายอิสลามนี้เหมือนกับใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งโดยความจริงแล้ว ก็คนที่อยู่นอก ๔ จังหวัดภาคใต้มากกว่ามุสลิมที่เป็นมุสลิม ๔ จังหวัดถึง ๓ เท่าก็ว่าได้ ซึ่งจะเห็นว่าสถิติของประชากรใน ๔ จังหวัดปัจจุบันก็มี ๑,๑๕๓,๗๐๗ คน สำนักงานสถิติแห่งชาติบอกว่ามุสลิมมีอยู่ประมาณ ไม่น้อยกว่า ๔.๓ ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ จึงแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีมุสลิมรวมเกือบ ๕ ล้านคน มีใน ๔ จังหวัดภาคใต้เพียง ๑ ล้าน รวมทั้งสตูลด้วยราว ๑,๓๐๐,๐๐๐ ก็ประมาณไม่ถึง ๒ ล้านคน เพราะฉะนั้น ความเดือดร้อนต่าง ๆ นั้นผมไปทราบมาแล้วจากจังหวัดต่าง ๆ ผมมีกรณีพิพาทขึ้น ได้นำไปหาอิหม่าม อิหม่ามตัดสินไปเสร็จแล้ว ทางฝ่ายที่เสียเปรียบก็ไม่ยอม สำหรับกรณีมรดกผัวเมีย ตลอดจนกรณีมรดก เป็นต้น เพราะว่ากฎหมายอิสลามกับกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บรรพ ๕ บรรพ ๖ ต่างกันอยู่มากมายเหมือนกัน ซึ่งในกรณีแบ่งปันมรดกเป็นต้นอย่างนี้ กฎหมายอิสลามให้สิทธิแก่ลูกชาย ๒ ส่วน ลูกผู้หญิงส่วนเดียว เมื่อตัดสินไปแล้ว ปรากฏว่าลูกผู้หญิงได้น้อย จึงเกิดความไม่พอใจ ก็นำเรื่องไปขึ้นศาล ศาลตัดสินตามกฎหมายแพ่งพาณิชย์ พอลงมาพวกอิหม่ามหรือพวกกรรมการอิสลามที่ได้ตัดสินลงไปแล้วก็กล่าวหาว่า ผู้หญิงคนนี้ใช้ไม่ได้ ไม่เอาศาสนา ไม่นับถือพระคัมภีร์ เอาแต่ใจ เห็นแก่ได้ อันนี้ก็มีการบอยคอต มีการแอนตี้ ไม่คบค้าสมาคมก็มี จนกระทั่งทำบุญสุนทานอะไรไม่ไปร่วมประเพณี หว่าคนนี่กินมรดก ไม่ถูกต้อง ซึ่งทางศาสนาถือคล้ายกับมรดกที่ไม่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติ เท่ากับกินมรดกน้ำกร่อยก็ว่าได้ เพราะฉะนั้น อันนี้จึงมีการเดือดร้อนกันมาก กระผมเป็นชาวสงขลา โดยเฉพาะในเขตจังหวัดสงขลาซึ่งติดกับเขต ๔ จังหวัดนี้ ที่เทพา นาทวี ทาง ๔ จังหวัดได้รับสิทธิต่าง ๆ นานา แต่ทางโน้นชาวรัฐสิกน้อยออกน้อยใจ เขาบอกว่ากระผมเป็นชาวสงขลา ไปสมัคร สส. ที่จังหวัดสงขลา สมัยหนึ่งในนามพรรคมนังคศิลา ในสมัยก่อน ก็ไปได้รับฟังทุกแห่ง ร่ำร้องอยากให้มีมติต่อยุติธรรมในจังหวัดสงขลา เพราะสงขลา มีจำนวนพลเมืองมากกว่าในเขต ๔ จังหวัดบางจังหวัด มีถึง ๕ อำเภออย่างน้อยที่มีมุสลิม ก็มีความเดือดร้อนเฝ้าร้อนใจอยู่มาก เพราะฉะนั้นเห็นว่าเรื่องนี้จะเป็นการทานให้แก่มุสลิมจังหวัดอื่น ๆ ที่มีจำนวนถึง ๓ เท่า ให้ได้รับสิทธิเพิ่มเหมือนกันกับทางจังหวัด ๔ จังหวัด ก็นับว่าเป็นพระเดชพระคุณเป็นอย่างยิ่งแก่บุคคล

เหล่านั้น โดยเฉพาะจังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดที่ติดต่อกันและมีจำนวนมุสลิมอย่างน้อยตั้งเกือบ ๓ แสน นอกจากนั้น จังหวัดอื่น ๆ เช่น จังหวัดพังงา ตรัง กระบี่ ระนอง ภูเก็ต จนถึงบางขณะกระผมเคยไปประจำอยู่ทางโน้น บางแห่ง บางจังหวัด ผู้พิพากษาท่านรำคาญในเรื่องนี้มาก จนถึงกับว่าถ้ามีไครมาศาล ตั้งเป็นระเบียบเลยให้เชิญประธาน อิสลามประจำจังหวัด พร้อมกับคณะกรรมการจังหวัดที่ทรงคุณวุฒิมาพิจารณาร่วมกัน และตัดสินใจไปตามกฎหมาย อิสลามก็มี เพื่อตัดปัญหาความยุ่งยาก เพราะฉะนั้น ที่กระผมได้ขอร้องเมื่อวานนี้ก็เพราะเห็นว่า มีการเดือดร้อน และมีการร่ำร้องขอสิทธิ เขาถือว่าทุกคนที่นอกเหนือจาก ๔ จังหวัด ในเรื่องนี้เขาถูกกีดรอนสิทธิไปโดยปริยาย เพราะฉะนั้น ก็หวังว่าท่านผู้มีเกียรติในที่ประชุมอันนี้คงจะให้ความเห็นใจกับจังหวัดอื่น ๆ ที่มีถึง ๓ เท่าจากในเขต ๔ จังหวัด ได้ใช้สิทธิอันนี้ที่รัฐบาลได้กรุณามอบให้ด้วย นอกจากนี้ สำหรับในที่ประชุม กระผมอยากขอร้องว่า ถ้ามีมติเราแพ้ เพราะที่เรามาประชุมทั้งหมด ผมก็นับแล้วว่า ปรากฏว่ามีมุสลิมน้อยกว่าท่านที่เป็นศาสนาอื่น ถึง ๑ ใน ๓ เพราะฉะนั้นกรุณาอย่าลงมติกันเลยครับ เอาไว้หาข้อมูลของปัญหากันดีกว่า เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ ถ้าหากว่าทางผู้หลักผู้ใหญ่ และที่ประชุมได้เห็นสมควรแล้ว กระผมก็ขอขอบพระคุณอย่างยิ่ง และใครจะขอเสนอแนะ ในการนี้ไว้วันใดหน่อยว่า การที่ขยายไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ทั่วไป เราไม่จำเป็นต้องขยายทั่วประเทศก็ได้ เพียงแต่ขยายไป ๒๖ จังหวัดที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดอยู่ที่พอใช้ได้ เพราะว่าถ้าจังหวัดอื่นที่ไม่มี อิสลามอยู่ที่ให้มาขึ้นกับคณะกรรมการจังหวัดที่อยู่ใกล้ของจังหวัดนั้น ก็นับว่าจะสะดวก โดยไม่จำเป็นต้องตั้งเป็น คณะไต่เบญจธรรม คือเพียงว่าจะต้องเป็นผู้พิพากษาศาลสมทบ หรือว่าตั้งเป็นคณะอนุญาโตตุลาการสำหรับการ พิจารณาอันนี้เป็นครั้งเป็นคราวก็ยังใช้ได้ อันนี้กระผมขอความกรุณา ท่านประธานและที่ประชุมได้โปรดให้ความ เห็นใจอนุโลมให้พวกเราได้ใช้สิทธิของรัฐบาลอันนี้ด้วยเช่นเดียวกับเมื่อครั้งจุฬาฯ ชม พรมยงค์ ตอนนั้นมี ๔ จังหวัดที่เป็นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นท่านด่วนจุฬาราชมนตรีขึ้นมา ก็มีผู้วิ่งเต้นติดต่อทางราชการจนได้ขยายเป็น ๒๔ จังหวัด และปัจจุบันนี้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มี ๒๖ จังหวัด เพราะฉะนั้น อันนี้กระผมใคร่ขอความกรุณาจากท่านที่ประชุมและท่านประธานได้โปรดพิจารณา เห็นใจด้วย ขอบพระคุณครับ

ประธาน

ขอบพระคุณ คุณณรงค์ครับ ผมอยากชี้แจงทำความเข้าใจสักนิดหนึ่งที่คุณณรงค์หวังว่าผู้เข้าประชุมเป็น มุสลิมส่วนน้อย ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ เป็นพุทธ ท่านอาจจะเป็นห่วงว่าถ้าโหวตกันทุกทีก็จะแพ้ทุกที ความจริง เราไม่ได้มาประชุมจะเอาชนะกันหรือจะเอาเสียงข้างมากไปผูกมัดเสียงข้างน้อยหรืออะไรอย่างนั้น ไม่ใช่ ส่วนใหญ่เราจะมาพึ่งเหตุผลว่า ถ้าเหตุผลใครดีและผู้ใหญ่เห็นด้วย เราก็อาจเอาไปปฏิบัติตาม ไม่จำเป็นว่าความเห็น นั้นจะเป็นฝ่ายพุทธ หรือฝ่ายมุสลิม ความจริงปัญหานี้ที่จะพูดกันมีคนเตือนผมและเตือนผู้ใหญ่ว่า เป็นปัญหาที่ ละเอียดอ่อน เช่นซีดีฟอยล์ ไม่ควรจะเอามาอภิปราย มีท่านกรรมการท่านหนึ่งขอให้เขียนลงไป ในวัตถุประสงค์ ของการสัมมนานี้ แต่เราก็ขอร้องไว้ว่าอย่าเขียนเลย แต่เราก็ใจกว้างที่จะปล่อยให้อภิปรายได้ ถ้าท่านจะอภิปราย ในปัญหานี้เราก็ไม่ว่าอะไร ท่านมีข้อเสนอแนะอะไรก็ว่ามาอย่างที่เราเรียนไว้ เราไม่ได้มีมติหรือมีแนวความคิดอะไร อยู่ว่าจะทำอย่างไร แล้วแต่ท่านจะวินิจฉัยให้เหตุผลกัน ผมเองก็อยากจะพูดสักนิดหนึ่งในปัญหานี้ จากที่คุณณรงค์ พูดว่า ถ้าเผื่อว่าเราขยายออกไปจังหวัดอื่น ที่ผมพูดนี้ก็อยากให้เป็นปัญหาที่ท่านจะได้พูดกันในที่ประชุมนี้

เพราะว่าตามมติที่ออกมายังสั้นอยู่ กะทัดรัดเกินไป ยังไม่แน่เหตุผลของมตินี้ ผมจะพูดเปิดเกมเพื่อท่านจะได้พิจารณากันว่าผลดีผลเสียเป็นอย่างไร แล้วเราจะได้รับพิจารณาต่อไป ที่คุณณรงค์บอกว่า การที่ไม่ใช้กฎหมายอิสลามในจังหวัดอื่น เป็นการลิดรอนสิทธิของมุสลิมในจังหวัดอื่นก็น่าฟังเหมือนกัน แต่ผมเพิ่งคิดได้เดี๋ยวนี้ว่า มุสลิมในจังหวัดอื่นที่เรายังไม่ได้ใช้กฎหมายอิสลาม ท่านมีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อยู่ เมื่อได้เอากฎหมายอิสลามเข้าไปใช้ มองอีกแง่หนึ่งก็เป็นการลิดรอนสิทธิที่ท่านมีอยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้าจะแก้กฎหมายนี้ต้องคำนึงถึงปัญหานี้ด้วยว่าจะแก้อย่างไร อย่าให้กระทบกระเทือนสิทธิของมุสลิมเขา มีอยู่ เขาอาจจะอยากได้สิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งก็ได้ เพราะบางคนมีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่ง สิทธิรับมรดก แต่อาจไม่ได้รับตามกฎหมายมุสลิมก็มีเหมือนกัน อันนี้เราต้องคำนึงถึงเหมือนกัน เพราะว่าในการบัญญัติกฎหมายเราต้องนึกถึงความเป็นธรรมของคนทั่วไปด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนกันว่า ถ้าเมื่อเอาไปใช้ในจังหวัดอื่นและใช้กว้าง ๆ ไป หรือแม้แต่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ กฎหมายที่ให้ใช้อุญ์นี้ใช้ในการตัดสินคดีสำหรับคู่ความที่เป็นมุสลิมด้วยกัน สมมุติว่าในการแบ่งมรดกนั้นมีมุสลิมที่เสียชีวิตไปมีลูกหลายคน บางคนเกิดไปเปลี่ยนศาสนาขึ้นมา ก็มีปัญหาเหมือนกันว่าจะเอามาใช้กับแก่ได้ไหม อันนี้ผมขอฝากไว้ด้วยว่า ถ้าขยายไปในจังหวัดอื่น จะมีปัญหาอย่างไรตามมาหรือไม่ ความจริงปัญหาที่คุณณรงค์ว่านี้ท่านก็เสนอแนะมาอยู่ในตัวเหมือนกันว่ามีทางแก้ที่ท่านปฏิบัติมาก็คือว่า เวลาคดีขึ้นมาสู่ศาล หมายถึงในจังหวัดอื่นที่ไม่อยู่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ เมื่อมีปัญหาขึ้นมาในทางมรดก มีบ่อย ๆ ว่าศาลเชิญท่านประธานอิสลามประจำจังหวัดมาช่วยไกลเกลี่ย อันนี้ความจริงก็เป็นประโยชน์ เอาหลักกฎหมายอิสลามมาใช้ไกลเกลี่ยได้ นี่ก็เป็นทางออกทางหนึ่งเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายความว่า ผมพูดว่าอันนี้จะปิดทางไม่ให้ท่านเสนอแนะว่าให้ไปใช้จังหวัดอื่น ผมฟัง ๆ ดูก็นึกอยากพูดบ้างก็เลยพูดขึ้นมา ท่านจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็เป็นสิทธิของท่าน ผมพูดขึ้นมาคล้ายเป็นการยั่วให้ท่านได้พูด รู้สึกว่ามีส่วนใหญ่ไม่พูด ฟังผมพูดแล้วอาจจะเกิดรำคาญหรือหมั่นไส้อยากพูดขึ้นมา

นายทะเบียนอับดุลรามัน จะปะกียา

ประธานที่เคารพและสมาชิกทั้งหลาย ผมอับดุลรามัน จะปะกียา รองประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี รู้สึกว่าที่ประธานย้ำผลเสียกับผลประโยชน์ที่ใช้กฎหมายอิสลามนอกจังหวัด ๔ จังหวัดนี้ ตามหลักของศาสนาอิสลาม การแบ่งมรดกของมุสลิมทั้งผิวเมียตามหลักของกฎหมายแพ่งที่เกี่ยวข้องมรดกนั้น ไม่สมบูรณ์แบบตามหลักของศาสนาอิสลาม มรดกไม่สมบูรณ์ตามหลักของศาสนาอิสลาม มรดกนั้นขาดจากศาสนาอิสลาม การกินการใช้การอะไรตลอดไปมีผลเสียตามศาสนาอิสลาม กฎหมายในประเทศใดที่ขัดแย้งกับคัมภีร์อัลกุรอาน กฎหมายนั้นต้องยกเว้นได้ ผมจึงเรียนมาให้ทราบ ฉะนั้น กฎหมายแพ่งนั้นเราต้องยกเว้นและห้ามมุสลิมทั้งสองมาอ้าง จะใช้แบ่งมรดกโดยกฎหมายแพ่งทางศาล ประการที่สอง ถ้าเลิกศาสนาแล้วหมายความว่าทรัพย์สินทั้งสองคนทางศาสนาอิสลามก็ขาดไปแล้ว แม้แต่ผิวกับเมีย พ่อกับลูกก็เหมือนกัน แต่ครั้งทรัพย์สินแต่ครั้งอะไรก็แล้วแต่ เมื่อขาดศาสนา ก็คนละคนเท่านั้น ผมให้คำแนะนำ

ประธาน

ขอขอบคุณท่านมาก มีท่านผู้ใดจะแสดงความคิดเห็นเชิญเลยครับ

นายวินัย สมะอุน

ท่านประธานที่เคารพ ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติ เรากำลังพูดถึงปัญหาของการขยายขอบเขตของกฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดต่าง ๆ นอกจาก ๔ จังหวัด และผมก็เป็นผู้หนึ่งที่อยู่นอกเขตจังหวัดทั้ง ๔ นี้ ก็อยากจะแสดงความคิดเห็นบ้างตามสมควร กระผมขอเรียนด้วยความเคารพว่า สิ่งที่ผมและพี่น้องมุสลิมทั้งหมดพูดกันตั้งแต่เมื่อวานนี้มาจนกระทั่งถึงวันนี้ มิได้วางอยู่บนพื้นฐานของการเรียกร้องสิทธิควรได้อันเกินไปจากฐานะความเป็นคนไทยแต่ประการใดทั้งปวง เราพูดกันขึ้นมาบนฐานของควมมีควรได้ในฐานะที่เราเป็นคนไทยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่ได้ให้สิทธิและก็ได้ให้ความหมายในความเป็นคนไทยของเราไว้ตามแง่มุมของรัฐศาสตร์เท่านั้น เพราะฉะนั้น ในกรณีของการกำหนดกฎหมายอิสลามขึ้นมา บางท่านที่เป็นฝ่ายปฏิบัติงานอาจจะมองไปทำนองว่า นี่เป็นกฎหมายพิเศษที่ต้องการจะทำให้มุสลิมเป็นอภิสิทธิ์ชนขึ้นมา ไม่อาจที่จะเข้าไปใช้กฎหมายของประเทศชาติได้ กระผมใคร่ขอเรียนว่า นี่ไม่ใช่เป็นเรื่องของการให้อภิสิทธิ์ ไม่ใช่เป็นเรื่องของกฎหมายพิเศษหรืออะไรทั้งสิ้น แต่เป็นเรื่องของการสนองตอบความต้องการของคนไทยจำนวนหนึ่งที่เขานับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งรัฐธรรมนูญก็ได้ให้ความมุ่งหมายเอาไว้ว่า ในหมวดที่ ๓ มาตรา ๓๐ กำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐบาลคืออำนาจ รัฐจะไม่ลิดรอนสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้ที่นับถือศาสนาอันแตกต่างกัน เพราะฉะนั้น กระผมอยากจะขอเรียนด้วยความจริงใจว่า ทุกคนที่ขึ้นมาพูดในฐานะที่เป็นมุสลิมนี้ เราวางอยู่บนจุดนี้ ไม่ได้มุ่งหมายจะให้ม็อบสิทธิ์ ไม่ได้มุ่งหมายที่จะให้มีสิทธิอะไรพิเศษเกินกว่าไปจากนั้นแต่ประการทั้งปวง ส่วนในเรื่องของกรณีที่เรากำลังจะพูดถึงกันว่า ควรจะมีการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายออกไปถึงจังหวัดต่าง ๆ ด้วยหรือไม่ นั่น ผมอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ความรู้สึกที่ท่านประธานได้ปรารภเมื่อสักครู่นี้มีอยู่จริง มีอยู่ในแง่ที่ว่า ทำไมเราเป็นมุสลิมแล้วกฎหมายที่เราได้ประกาศใช้กันทำไมจึงจำกัดกันแต่เฉพาะใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ทำไมเราจึงไปกระทำให้ขัดเขินต่อมาตรา ๓๐ เมื่อกี้ โดยทำให้เกิดการแบ่งแยกกันขึ้นมาว่า คนไทยมุสลิมมีเป็นสองชนชั้น ชนชั้นหนึ่งอยู่ที่ ๔ จังหวัดภาคใต้ ส่วนอีกชนชั้นหนึ่งอยู่ที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกไม่เต็มทางจิตใจขึ้น และข้อต่อมา การประกาศความรู้สึกของพี่น้องมุสลิมในจังหวัดต่าง ๆ ในเมื่อเกิดกรณีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องของมรดกนั้น เราก็จะมีการปฏิบัติในฐานะของอิหม่ามมัสยิดขึ้นมาถึงกรรมการอิสลามประจำจังหวัด แต่ในขณะที่เดียวกัน เราก็ไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ปฏิบัติกฎหมายของราชการตรงที่ว่า ข้อตกลงต่าง ๆ ที่มาจากทางมัสยิดก็ดี ข้อตกลงที่ออกมาจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดก็ตาม มิได้มีการยอมรับด้วยประการทั้งปวง เหตุผลจากตรงนี้หรือจุดเริ่มต้นตรงนี้แหละครับ ที่ทำให้สังคมมีความแตกแยก ซึ่งเป็นความแตกแยกที่เจาะจงลงไปในมุสลิมแต่เพียงประการเดียว นั่นก็คือ ทำให้เกิดความแตกแยกในระหว่างประชากรมุสลิมกับผู้บริหารในฐานะถือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติมัสยิดดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดความแตกแยกกันขึ้น และยิ่งไปกว่านั้น ก็ทำให้เกิดความแตกแยกในระหว่างผู้ที่ปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนั้นกับกฎหมายอีกฉบับหนึ่งของบ้านเมืองนี้ คือ ทำให้เกิดความรู้สึกแตกแยกกันขึ้นมา เพราะฉะนั้น ในเมื่อถึงกรณีดังกล่าวนี้ จึงมีบุคคลบางคนเกิดความรู้สึกอกหักและท้อแท้กันขึ้นมา เมื่ออกหักและท้อแท้ขึ้นมา ความรู้สึกร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามกฎหมายจึงลดน้อยลงไป เพราะฉะนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นขัดแย้งในบรรดามุสลิมที่อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ถ้าหากว่าเราไม่สามารถที่จะยุติกันได้แค่มัสยิดหรือแค่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดก็จะมีคนสองคนเท่านั้นเอง นั่นก็คือคนที่ปรารภขึ้นมาไม่เอาแล้วเรื่องศาสนา

เพราะเอาเรื่องศาสนาขึ้นมาไม่สามารถจะชี้ขาดกันได้เลย เขาจะต้องขึ้นศาล พอขึ้นศาลก็ขึ้นมา พอลงมาก็เกิดปัญหาทางสังคมอย่างที่คุณณรงค์ได้พูดไว้เมื่อสักครู่นี้ เพราะฉะนั้น เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่น่าจะเกิดหรือได้เกิดขึ้นมาแล้วก็ตาม ผมก็มีความเห็นเหมือนกับคุณณรงค์ว่า เราน่าที่จะได้มีการขยายขอบเขตของการใช้กฎหมายนี้ออกไปยังประชากรมุสลิมทั้งหมดในแต่ละจังหวัด เวลานี้ก็มีอยู่ ๒๖ จังหวัด ซึ่งการขยายขอบเขตกฎหมายออกไปนี้ ผมก็ไม่ได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิใด ๆ อันพึงได้พึงมีอยู่โดยคนอื่นด้วยประการทั้งปวง แต่เป็นการเข้าไปจัดการความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมมุสลิมเท่านั้นเอง เป็นการปฏิบัติไปตามนโยบายและเป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนุญอยู่นั้นแหละ ไม่ได้มีการไปลิดรอนสิทธิของคนอื่น และไม่ได้มีการไปเพิ่มสิทธิให้แก่ตัวเอง และลักษณะของกฎหมายนี้ ผมเข้าใจว่าเราไม่สามารถจะเลือกได้ ในเมื่อเป็นกฎหมายออกมาแล้ว เราจะต้องถือตัวบทของกฎหมายนั้นเป็นมาตรฐานในการจัดชีวิตของตัวเอง เพราะฉะนั้น ถ้าเรายังให้อำนาจอย่างนี้เป็นสองทางแก่มุสลิมที่ทำการเลือกกันได้ คือ เลือกได้ที่จะใช้กฎหมายอิสลาม และก็เลือกได้จะใช้กฎหมายแพ่ง นั่นเป็นการผิดเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลามที่กำหนดเอาไว้ นั่นก็คือ ต้องปฏิบัติตามกฎหมายไม่ใช่ไปเลือกปฏิบัติตามใจ เพราะฉะนั้น ถ้าปล่อยให้มีกันอย่างนี้กันทุกจังหวัด ความแตกแยกต่าง ๆ ทั้งความรู้สึกและสังคมนี้ ก็จะต้องเกิดขึ้น แต่ว่าในจังหวัดอื่น ๆ นั้นจะเห็นว่าไม่มีปัญหา ที่ไม่เห็นว่ามีปัญหานั้นเพราะเราสามารถจะจัดการกันได้ในระดับมัสยิดและกัในระดับจังหวัด เราจึงสามารถที่จะแก้ไขปัญหานั้นได้ เพราะฉะนั้น กระผมจึงใคร่ขอเสนอต่อท่านประธาน ต่อสมาชิกว่าควรที่จะมีการขยายขอบเขตนี้กันออกไป และขอสนับสนุนด้วยประการทั้งปวง ขอขอบคุณมากครับ

ประธาน

ขอบพระคุณมากครับ ผมว่าความเห็นของคุณณรงค์และความเห็นของคุณวินัยคงจะถอดบันทึกไว้เป็นรายงานการประชุมรวมเป็นหลักฐานเอกสารของทางราชการ จะมีการพิจารณาแก้ไขกฎหมายนี้อย่างไรจะได้หยิบยกมาพิจารณา มีท่านผู้ใดจะมีความเห็นเป็นอย่างอื่นอีกไหมครับ ถ้าไม่มีใครเห็นเป็นอย่างอื่น ผมก็คิดว่ามติที่ประชุมกลุ่มย่อยที่มีไว้ว่ายังไม่ควรขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่น ก็คงเป็นความเห็นของส่วนใหญ่ ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น ที่ประชุมกลุ่มจดมาอย่างนี้ ในทางนี้ผมรู้สึกว่าจะส่วนใหญ่ที่เจ็บบ่อยคงจะเห็นอย่างนี้ ผมอาจจะผิดก็ได้ ถ้าเมื่อผิด คำนขึ้นมากแล้วกันในที่ประชุมนี้ ความเห็นอีกส่วนหนึ่งอาจเป็นส่วนน้อยหรือไม่ก็ตาม แต่ก็เห็นถึงความเห็นที่ถึงจะมากหรือน้อยก็ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เหตุผลของความเห็นนั้น เราจะบันทึกต่อไปในข้อเสนอแนะอีกข้อหนึ่งว่า ความเห็นอีกอย่างหนึ่งเห็นว่าควรที่จะขยายกฎหมายนี้ออกไปใช้ในจังหวัดอื่นด้วย หรืออย่างน้อยก็ควรจะมีการศึกษาปัญหานี้ให้ละเอียดชัดเจนไปว่าจะทำได้หรือไม่อย่างไร เพราะว่าที่ประชุมนี้รู้สึกว่ามีใครอยากจะทำอะไรต่อไปในปัญหานี้ เราจะผ่านปัญหานี้ไป ขอต่อปัญหาที่ ๓ เลย

เลขานุการกลุ่มที่ ๒

ปัญหาที่ ๓ มีว่าควรจะให้พุทธชนฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมหรือไม่ ซึ่งตามปัญหานี้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๔ วรรคที่ ๓ ได้บัญญัติไว้ว่า คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็น

อันดีดัดขาดในคดีนั้น ทำให้อุทธรณ์ฎีกาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุลาการฎีกาไม่ได้ เป็นเหตุให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น เพราะว่าบางครั้งที่คณะตุลาการฎีกาซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา วินิจฉัยผิดพลาดขึ้นมา ก็ไม่สามารถจะแก้ไขอะไรได้ จึงควรที่จะมีการแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าวให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุลาการฎีกาในข้อกฎหมายได้ ซึ่งข้อเสนอแนะของที่ประชุมกลุ่มที่ ๒ เห็นว่าควรที่จะมีการพิจารณาให้แก่กฎหมายให้สามารถอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุลาการฎีกาในข้อกฎหมายได้ และก็ยังมีการเสนอแนะต่อไปว่า ทางคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและท่านจุฬาราชมนตรีก็พร้อม ถ้ามีปัญหาอะไรขึ้นมา ถ้าศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกาจะเชิญไปให้คำปรึกษาในคดีอิสลามที่เกี่ยวกับครอบครัวมรดกก็ได้ด้วย

ประธาน

ตามที่จดมา มติของที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นควรแก้ไขกฎหมายให้มีการอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยของคณะตุลาการฎีกาได้ ก็แสดงว่ามีความเห็นส่วนน้อย ใครเป็นความเห็นส่วนน้อยอยากจะแสดงความเห็นให้มีการบันทึกไว้ในรายงานการประชุม เชิญครับ

นายวิศิษฎ์ ลิมานนท์

ท่านประธานที่เคารพ ผมวิศิษฎ์ ลิมานนท์ ความจริงปัญหาข้อนี้ก็เกี่ยวข้องกันกับปัญหาข้อที่ ๓ อยู่บ้าง ผมก็เห็นด้วยว่าคำชี้ขาดของคณะตุลาการฎีกาควรจะได้ให้ศาลสูงพิจารณาอีกสักชั้นหนึ่ง ผมมีความเห็นกลาง ๆ ว่าแทนที่จะยอมให้อุทธรณ์และฎีกาได้นี้ ควรจะตัดสักชั้นหนึ่ง อาจจะเอายุติแค่ศาลอุทธรณ์ก็ได้ หรือให้ข้ามขึ้นไปชั้นศาลฎีกาเลยก็ได้ เพราะเหตุว่าผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายอิสลามที่เราจะเชิญมาให้คำปรึกษาในชั้นศาลอุทธรณ์ก็ดี ศาลฎีกาก็ดี ในที่สุดก็คงจะอยู่ในคณะเดียวกัน เพราะฉะนั้น จะไม่มีประโยชน์ในการที่จะให้อุทธรณ์และฎีกาอีกเฉพาะปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับคำชี้ขาดของคณะตุลาการฎีกา ผมคิดว่าไม่ชั้นศาลอุทธรณ์ก็ศาลฎีกาอีกชั้นเดียวก็ยุติได้แล้ว

ประธาน

ขอบคุณ ท่านรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลางมาก ก็เป็นแนวความคิดแนวหนึ่ง และที่ศาลแรงงานกลางเขาใช้อันนี้เหมือนกัน ปัญหาข้อกฎหมายก็ไม่ให้อุทธรณ์ให้ฎีกาเลย และก็มีศาลอื่น ๆ ที่เรากำลังจะจัดตั้งขึ้นไม่ว่าจะศาลปกครองหรือศาลภาษี ก็มีแนวโน้มที่เราจะทำอย่างนี้ เป็นการลดขั้นตอนมา ทำให้คดีรวดเร็ว อันนี้ก็ฝากไว้ให้ที่ประชุมพิจารณาด้วย มีท่านผู้ใดอยากจะแสดงความเห็นต่อที่ประชุม ความเห็นข้างน้อยที่ไม่เห็นด้วย เอาอย่างนี้ดีกว่า มีคนไม่เห็นด้วย ที่ไม่ให้แก้ไข เชิญเลยครับ เชิญคุณเจริญ

นายเจริญ ภักดีธนากุล

ท่านประธานที่เคารพ ผมเองไม่ปรารถนาจะคัดค้านต่อมติของที่ประชุมกลุ่มซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องนี้ที่ได้ผ่านไปแล้ว และเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมใหญ่ก็รู้สึกว่าจะเห็นด้วยกับมติดังกล่าว แต่ว่ากระผมเองมีความคิดเป็นห่วงส่วนตัวอยู่หนึ่งว่า ในคำชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามของท่านคณะตุลาการฎีกาที่วินิจฉัยไว้แล้วนั้น เป็นการ

ชี้ขาดโดยผู้ที่มีสิทธิอำนาจที่ถูกต้องทั้งตามหลักกฎหมายและตามหลักศาสนา อย่างที่ฉันได้รับฟังมาจากการสัมมนา กลุ่มย่อยที่ ๓ ถ้าหากเรามีการให้อุทธรณ์ฎีกาคำชี้ขาดของท่านคะโต๊ะยุติธรรมขึ้นไปในศาลสูง ผมเกรงว่าถ้าให้ท่านผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณี เป็นผู้วินิจฉัยกลับแก้คำชี้ขาดของท่านคะโต๊ะยุติธรรม ผมเกรงว่าคำวินิจฉัยของท่านผู้พิพากษาศาลสูงนั้น จะเป็นคำวินิจฉัยของผู้ที่มีอำนาจถูกต้องตามหลักกฎหมายอิสลามหรือ อีกประการหนึ่ง ในทางปฏิบัติที่ดำเนินมาตั้งแต่ก่อนปี ๒๕๘๓ นั้น การวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดีในข้อกฎหมายอิสลามโดยท่านคะโต๊ะยุติธรรมเป็นเด็ดขาดเป็นที่สุดนั้น ไม่เคยปรากฏว่าได้ทำความเดือนร้อนหรือก่อปัญหาให้เกิดขึ้นแต่อย่างใด ก็แล้วทำไมเราจึงจำเป็นต้องไปแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายบทนี้ให้เกิดความยุ่งยากต่อไปอีก ผมขอยุติเพียงแค่นี้ ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณ คุณเจริญ มีใครมีความเห็นอย่างอื่นเชิญครับ

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ ผมอดุล บินสอาด ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล กระผมรู้สึกว่าจะดาของผมกับท่านผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลามาคลั่งจองกันดีอยู่เรื่อยตั้งแต่กลุ่มที่ ๓ เมื่อท่านลุกขึ้นพูด ผมก็อยากจะแสดงออกสักนิดหนึ่งว่า ท่านยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่กลุ่มที่ ๒ เห็นว่าควรจะให้มีการอุทธรณ์ฎีกา และท่านรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลางก็บอกว่าขอตัดอย่าให้อุทธรณ์เลย ชั้นสูงสุดแค่ฎีกา อันนี้ไม่ได้มีความหมายอย่างที่ท่านได้กล่าวเมื่อตะกี้ เมื่อมติชี้ขาดของคะโต๊ะยุติธรรมไปแล้วผู้พิพากษาศาลสูงจะมากลับคำ ไม่ใช่ให้ผู้พิพากษาศาลสูง ให้ศาลสูงเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางศาสนาอิสลาม เช่น จุฬาราชมนตรีซึ่งสูงสุดอยู่แล้ว จะได้ไปชี้ขาดอีกทีหนึ่งว่าถูกต้องหรือไม่ ไม่ใช่ให้ผู้พิพากษาศาลสูง ให้เชิญจุฬาราชมนตรีหรือกรรมการกลางมาเป็นผู้ชี้ขาดอีกทีว่าจะโต๊ะยุติธรรมชี้ขาดถูกต้องหรือยัง เพราะเหตุว่าในคำกล่าวในรายงานการประชุมนี้ ปรากฏชัดว่าคะโต๊ะยุติธรรมเป็นมนุษย์บุุขชนธรรมดาที่แหละ อาจจะมีการหลงลืมอะไรก็ตาม แม้แต่ในศาสนาเองก็ได้กล่าวชัดว่า มนุษย์ย่อมปราศจากซึ่งการหลงผิดและหลงลืมนั้นหาได้ไม่ ผมขอเสนอแนะแค่นี้ครับ ขอขอบคุณมากครับ

ประธาน

ขอบคุณมากครับ คุณเจริญจะได้หรือครับ เชิญเลยครับ

นายเจริญ ภัคตินากุล

ขอบพระคุณท่านประธานที่กรุณาให้โอกาส และความจริงผมเองกับท่านอาจารย์อดุลไม่ได้เคยได้รู้จักหรือมีข้อเกี่ยวข้องกันมาก่อนเลย แต่ปรากฏว่าตั้งแต่เมื่อวานนี้แล้ว ตั้งแต่ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ ๓ มักจะมีความเห็นแตกต่างกันอยู่นิด ๆ เสมอเลย ผมคิดว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ดีในทางวิชาการ ในทางเสนอแนะผมเองขอแก้ตัวนิดหนึ่งในคำกล่าวตอบของท่านอาจารย์อดุล บินสอาด กล่าวคืออย่างนี้ ไม่ว่าจะท่านอาจารย์

อดุลจะยืนยันในมติเดิมของกลุ่มที่ ๒ โดยอ้างว่าศาลสูงจะมีคณะกรรมการกลางอิสลาม หรือแม้แต่ตัวท่าน จุฬาราชมนตรีมาให้ความเห็น แน่แน่นอน คำตัดสินของศาลสูงนั้นไม่ว่าจะเป็นศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาย่อม จะต้องเป็นคำพิพากษาของศาลสูงอยู่นั่นเอง มิใช่คำพิพากษาของท่านจุฬาราชมนตรี หรือคำพิพากษาของ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเชิญมาให้ความเห็น ก็เมื่อผู้ที่จะวินิจฉัยชี้ขาดเป็นตุลาการแล้ว จะไม่ผิดหลักหรือที่เรายอม ให้ผู้พิพากษาซึ่งไม่ได้รับการยกขึ้นของอิหม่ามมาวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม กระผมเห็นว่าถ้าเรายอม อย่างนี้ จะเป็นการฝ่าฝืนหลักกฎหมายอิสลามที่กระผมได้รับฟังมาจากปากของท่านอาจารย์อดุล บินสอาด เอง ในห้องสัมมนาในกลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่ ๓ เมื่อวานนี้ ผมขอชี้แจงเพียงแค่นี้ครับ ขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ เตี่ยวนะครับ ผมชี้แจงนิดหนึ่ง คุณอดุลอาจจะไม่ต้องได้ก็ได้ คือคุณเจริญติดปัญหาอยู่นิดเดียว วิธีการศาลสูงจะกลับศาลชั้นต้นจะอย่างไร จะให้ผู้พิพากษารวมตกลงกันนะ ท่านห่วง ท่านเจตนาหวังดี ไม่อยากให้ผู้พิพากษาซึ่งไม่ใช่มุสลิมไปกลับความเห็นของตะโตะยุติธรรมซึ่งเป็นมุสลิมและรู้จักกฎหมายอิสลามดี แต่ผมคิดว่าทางนี้เราอาจจะแก้ไขอีกก็ได้ ผมคิดขึ้นมาแวบเดี๋ยวนี้ อาจจะมีตะโตะยุติธรรมที่ศาลฎีกาก็ได้ใครจะไปรู้ ถ้าเมื่อเรากลับจะแก้ เราก็ให้ตะโตะยุติธรรมที่ศาลฎีกาให้ความเห็นเช่นตะโตะยุติธรรมที่ศาลล่าง ก็อาจจะทำได้ อันนี้คุณอดุลอาจจะไม่ต้องชี้แจงก็ได้ หรือยังติดใจอยู่ เชิญเลยครับ

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผมอดุล บินสอาด ครับ อย่างที่ท่านผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลาพูดถึงว่าไม่เคยรู้จักมาก่อน เราเพิ่งมารู้จักในการสัมมนานี้ ผมพูดตั้งแต่เมื่อวานนี้ การสัมมนาของกระทรวงยุติธรรมครั้งนี้เป็นเรื่องที่ดีที่สุด ไม่เคยมีใครเขาทำมา นี่แหละผลการสัมมนาทำให้ความรู้จักกระผมกับท่านผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลาก็ใกล้ชิดขึ้นมาอีก ที่ท่านผู้พิพากษาท่านเป็นห่วงว่า อย่างท่านประธานก็ได้กล่าวชัดเมื่อตะกี้ เราอาจจะสร้างตะโตะยุติธรรมขึ้นที่ศาลฎีกาก็ได้ แต่ว่าตะโตะยุติธรรมนั้นอิหม่ามเลือกขึ้นมา แต่อย่าลืมนะครับ ท่านจุฬาราชมนตรีนี่ก็คือบรรดาประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทั่วราชอาณาจักรเป็นผู้เลือกขึ้นมา ที่นี้ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดก็มาจากการเลือกตั้งจากอิหม่ามประจำมัสยิดทุกจังหวัดเป็นผู้เลือก แล้วประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดซึ่งได้รับการคัดเลือกมาจากขั้นตอนแต่ละจังหวัดนั้นไปเลือกจุฬาราชมนตรี นั้นก็ยิ่งดีขึ้นไปอีกแล้วแหละครับ สูงสุดแล้วแหละครับ ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องนี้หรอกครับ อย่างที่ท่านประธานกล่าวไว้ว่า เราอาจจะตั้งตะโตะยุติธรรมที่ศาลฎีกาก็ได้ ขอขอบคุณมากครับ

ประธาน

ก็เห็นจะพอจะยุติได้ นะครับว่า ความเห็นส่วนใหญ่ก็สมควรให้แก้กฎหมายให้มีการอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยของตะโตะยุติธรรมได้ แต่ว่ามีผู้เข้าร่วมสัมมนาบางท่านยังเป็นห่วงอยู่ว่าจะเป็นการขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม หรือวิธีการที่จะพิจารณาของศาลสูงนะครับ ในถ้อยคำผมยังคิดให้สละสลวยในตอนนี้อยู่ไม่ได้ แต่ว่าเราจะรับไปบันทึกเป็นข้อเสนอแนะในแนวทางนี้นะครับ ผมคิดว่าเราจะพบปัญหาต่อไปอีกก็คงจะไม่จบและจะค้าง

อยู่เพราะมีเวลาอยู่นิดเดียว ถ้าที่ประชุมไม่ขัดข้อง ผมอยากให้เลิกทานข้าวเที่ยงก่อน แต่ว่าท่านประธานประชุมกลุ่มท่านบอกว่าปัญหาเหลืออีกนิดเดียวน่าจะเข้าไปให้จบ ก็แล้วแต่ที่ประชุมจะเห็นสมควรว่าอย่างไร จะต่อไปไหมครับ ต่อไปนะครับ ต่อไปขอให้ท่านเลขาเสนอปัญหา

เลขานุการกลุ่มที่ ๒

ปัญหาข้อที่ ๔ คือปัญหาเรื่องที่จำเลย เป็นอิสลามิกชน ย้ายภูมิลำเนาจะออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ เพื่อจะหลีกเลี่ยงไม่ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี สภาพปัญหาเกิดขึ้นว่า ในคดีแพ่งลักษณะครอบครัวและมรดก ซึ่งอิสลามิกชนเป็นคู่ความซึ่งมีภูมิลำเนาในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ หากจำเลยไม่ยอมที่จะใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีจึงได้ย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ทำให้โจทก์ฟ้องคดีไม่ได้ เนื่องจากการฟ้องคดีนั้นต้องถือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔ กล่าวคือต้องฟ้องจำเลยตามภูมิลำเนาของจำเลย เมื่อจำเลยย้ายออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ จึงฟ้องที่ศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้ ขอให้ที่ประชุมพิจารณาแก้ไขปัญหานี้ และที่ประชุมกลุ่มเมื่อวานนี้ก็ได้พิจารณาปัญหานี้เพราะเห็นว่าเป็นข้อกฎหมาย ก็เลยให้ผ่านปัญหานี้ไป ก็อยากจะขอให้ที่ประชุมจะพิจารณาปัญหานี้หรือไม่อย่างไร

ประธาน

เชิญคุณอดุลครับ

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผมอดุล บินสอาด ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ลึกซึ้ง กระผมคิดว่า ถ้าจะมาเสนอแนะอะไรในที่ประชุมนี้ เกี่ยวกับปัญหาข้อกฎหมายหลายประการ เพราะฉะนั้น กระผมเห็นว่ากระทรวงยุติธรรมเป็นกระทรวงที่ยึดในหลักกฎหมาย กระผมอยากจะทำมอภารกิจอันนี้เพราะเป็นปัญหาข้อกฎหมาย ให้ท่านประธานและคณะที่กระทรวงยุติธรรมได้โปรดพิจารณาหาวิธีการว่าเราจะทำอย่างไรดี

ประธาน

ถ้าไม่มีใครเสนอแนะอย่างอื่นก็อาจจะรับได้ว่าเป็นข้อเสนอแนะให้กระทรวงยุติธรรมได้ศึกษาปัญหานี้ต่อไปพอรับได้ไหมครับ ถ้าไม่มีใครเสนอเป็นอย่างอื่น ผมก็ถือว่าที่ประชุมรับข้อเสนอแนะของคุณอดุล อีกข้อหนึ่งจะว่าเลยไหมครับ เชิญครับ

เลขานุการกลุ่มที่ ๒

ปัญหาสุดท้าย คือปัญหาข้อที่ ๕ เรื่องเกี่ยวกับอายุความ ว่าควรจะเลิกอายุความมรดกที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๕ หรือไม่ ปัญหาก็มีว่า ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๕ ได้บัญญัติให้ยกเว้น ไม่ให้ใช้กฎหมายอิสลามสำหรับเรื่องอายุความมรดก โดย

ให้ใช้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แทน คือมีอายุความ ๑ ปี ตามมาตรา ๑๗๕๕ ซึ่งอายุความหนึ่งปีนี้ไม่ตรงกับอายุความมรดกของกฎหมายอิสลาม ก่อให้เกิดความขัดแย้งและไม่เป็นธรรมแก่อิสลามศาสนิกชน จึงได้มีการเสนอให้มีการยกเลิกอายุความมรดกตามที่บัญญัติไว้ในตอนท้ายของมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๘ อันจะมีผลให้ใช้อายุความมรดกตามกฎหมายอิสลาม ข้อเสนอของที่ประชุมกลุ่มที่ ๒ ก็เห็นว่า บทบัญญัติเรื่องอายุความมรดกที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๘ นั้น บัญญัติไว้เหมาะสมแล้ว เพราะเนื่องจากก่อนที่จะมีการบัญญัติหรือร่างกฎหมายนี้ขึ้นมาก็ได้มีการประชุมปรึกษาระหว่างผู้พิพากษากับตะโต๊ะยุติธรรม ถึง ๑๒ ปีแล้ว

ประธาน

ความจริงปัญหานี้ท่านประธานกลุ่มท่านได้อธิบายไว้ก่อนเมื่อตอนก่อนที่เราจะพิจารณาปัญหารายงานการประชุมของกลุ่มย่อย เพราะฉะนั้น ท่านก็ได้ฟังเหตุผลของท่านประธานกลุ่มมาแล้วว่าทำไมมติถึงออกมาอย่างนี้ ท่านก็แสดงความคิดเห็นได้ว่า จะรับมตินี้ใหม่หรือจะแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร ไม่มีใครเห็นเป็นอย่างอื่นใช่ไหมครับ ก็คงจะเป็นมติแรกที่ไม่มีการโต้แย้งกัน เห็นจะยอมรับเป็นเอกฉันท์กระมังครับ เชิญคุณณรงค์ครับ

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ

กระผมณรงค์ ศิริปะชะนะ ต้องขอประทานโทษท่านประธานอย่างมากที่ประเด็นติดต่อกัน ความจริงกระผมไม่ติดใจเรื่องอายุความ แต่ที่กระผมขึ้นมาพูดเดี๋ยวนี้เกี่ยวกับบันทึกรายงานการประชุม ยังขาดข้อเสนอของกระผมอยู่เรื่องหนึ่ง จึงอยากจะขอประทานโทษต่อท่านประธานกลุ่มกับท่านเลขาด้วย คือ เนื่องจากที่กระผมเสนอเมื่อวานว่า โดยเหตุที่ว่า เดียวนี้กฎหมายอิสลามของเรา รู้สึกว่ามีบทบาทกว้างขวางไปในสังคมทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะสังคมนักศึกษาที่สนใจกฎหมายอิสลาม หรือในสังคมของข้าราชการส่วนมากก็สนใจอยู่มาก กระผมจึงเสนอเมื่อวานว่า ขอให้ที่ประชุมได้พิจารณาว่า ให้กฎหมายอิสลามได้มีสิทธิเข้าไปเป็นหลักสูตรของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะเดี๋ยวนี้ ปรากฏว่ามีไม่น้อยกว่าสามมหาวิทยาลัยที่ปรากฏว่าได้เอาหลักสูตรของกฎหมายอิสลามเข้าเป็นวิชาเลือกในคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะขยายให้ทุกมหาวิทยาลัยรับรองกฎหมายอิสลามเป็นหลักสูตรวิชาเลือกหรือวิชาประจำของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ กระผมคิดว่าจะทำให้กฎหมายอิสลามกว้างขวางไปมาก เพราะว่าเป็นกฎหมายที่ประเทศของเรากำลังสนใจกันอยู่เดี๋ยวนี้ ขอบพระคุณมากครับ

ประธาน

สำหรับเรื่องอายุความ คุณณรงค์ไม่ติดใจใช่ไหมครับ เพราะฉะนั้นเรื่องอายุความผมก็ถือว่าที่ประชุมเห็นชอบด้วย มติเป็นเอกฉันท์ ส่วนข้อเสนอแนะของคุณณรงค์ที่ว่า จะให้บรรจุกฎหมายอิสลามเข้าในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยคงหมายถึงมหาวิทยาลัยที่สอนกฎหมายใช่ไหมครับ ก็คิดว่าเราทำได้ ไม่เสียหายอะไรถึงคนศาสนาอื่นถ้ามีโอกาสดเวลาว่าง ๆ มาอ่านกฎหมายอิสลาม บางทีอาจได้แนวความคิดได้ความรู้ขึ้นมา

ผมก็คิดว่าที่ประชุมรับไปก็แล้วกัน แต่จะบรรจุ ไม่ไปตั้งหัวข้ออะไรขึ้นมา มีหัวข้อต้น ๆ ของกลุ่มที่ ๑ ที่ว่าให้มีการประชาสัมพันธ์ให้คนมีความรู้กฎหมายอิสลาม เราอาจจะแทรกเข้าไปเป็นข้อเสนอแนะเข้าข้อหนึ่งได้ ผมขออนุญาตในที่ประชุมว่า ผมจะเอาไปบรรจุให้เหมาะสมก็แล้วกัน เชิญครับ ข้างหลังมีอีกท่านหนึ่ง

นายหะสัน หมัดหมาน

กระผมหะสัน หมัดหมาน จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ครับ ผมติดใจตอนที่คุณณรงค์เสนอให้บรรจุวิชาหรือกฎหมายอิสลามเข้าไปอยู่ในหลักสูตรมหาวิทยาลัย ผมอยากจะได้เรียนว่า มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้เปิดสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งก็ได้เปิดมาเป็นเวลา ๓ ปีแล้ว วิชาต่าง ๆ ที่เข้าไปอยู่นั้นก็เรียนวิชาของกฎหมายอิสลามโดยเฉพาะ และในรัฐศาสตร์แผ่นดินของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ก็ได้บรรจุวิชาไว้ด้วย คิดว่าเป็นโอกาสดีสำหรับนักศึกษาทุกคนที่จะได้มีโอกาสเรียนกฎหมายอิสลาม และเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลาม ผมจะเรียนในที่ประชุมว่า วิชาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในเรื่องต่าง ๆ นั้นได้บรรจุเข้าเป็นหลักสูตรซึ่งได้รับรองจากทบวงมหาวิทยาลัยถูกต้องแล้วที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ขอเรียนชี้แจงเพียงแค่นี้ครับ

ประธาน

ขอขอบคุณท่านอาจารย์ที่ให้ความกระจ่างแจ้งแก่พวกเรา ก็เป็นอันว่าที่ประชุมตกลงมอบหมายให้พวกผมไปบรรจุข้อเสนอแนะนี้เข้าในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เหมาะสมก็แล้วกัน คิดว่าคงไม่มีใครขัดข้อง เราคงจบปัญหาต่าง ๆ ของที่ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ ๒ ผมก็ขอขอบคุณท่านประธานกลุ่มและเลขานุการกลุ่มที่ได้จัดการประชุมกลุ่มให้เราและได้เสนอปัญหาต่อพวกเราด้วยดี ผมก็ขอปิดประชุมสำหรับภาคเช้า เรารับประทานอาหารเที่ยงกันแล้วก็ควรจะเริ่มใหม่เวลาบ่ายโมงครึ่ง คงใช้เวลาอีกไม่นานก็คงจะจบนะครับ ขอเรียนเชิญรับประทานอาหารครับ

ประธาน

บัดนี้ เราจะพิจารณารายงานการประชุมกลุ่มที่ ๓ พวกเราก็พร้อมแล้ว จะเริ่ม ณ บัดนี้ ขอเรียนเชิญอาจารย์มะเนาะ ประธานกลุ่มที่ ๓

ประธานกลุ่มที่ ๓ (นายมะเนาะ ยูเด็น)

ท่านประธานและท่านสมาชิกที่เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ตอนนี้อากาศกำลังสบาย ผมพยายามจะพูดให้ช้า ๆ เสียงต่ำ ๆ หน่อย ให้สลิ้มสลิ้อ พวกเราจะได้ไม่มีปัญหามากนัก สำหรับกลุ่มที่ ๓ ของเรา นี้ ตามสถิติแล้วเราใช้เวลาในการอภิปรายในกลุ่มย่อยนี้นานที่สุด นั่นพูดในแง่เวลา แล้วในแง่ของผู้อภิปราย ก็อาจจะกล่าวได้ว่ามีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางและรอบคอบเกือบจะทุกแห่งทุกมุม บันทึกรายงานการประชุมที่เสนอมานี้พิจารณากันอย่างละเอียดรอบคอบอย่างมาก แต่เรามีแค่ ๔๔ คนในสมาชิก อาจจะมีข้อบกพร่องหรือว่าที่คนนอกเหนือไปจากทัศนะของเราทั้ง ๔๔ คนอยู่ก็บ้าง หลังจากที่ท่านเลขานุการของกลุ่มได้รายงานให้ที่ประชุม

ทราบ ที่ประชุมมีข้อคิดเห็นหรือว่ามีอะไรที่จะเพิ่มเติมให้ทางกลุ่มของเราได้ส่งไป ในรายงานของกลุ่มเพื่อความสมบูรณ์ของรายงาน ทางกลุ่มยินดีครับ ตอนนี้ไปขอเชิญฟังรายงานจากท่านเลขานุการกลุ่ม

เลขานุการกลุ่มที่ ๓ (นายประสพสุข บุญเดช)

ปัญหาแรกของกลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องบทบาทของดะโต๊ะยุติธรรม ซึ่งทางกลุ่มเห็นว่าดะโต๊ะยุติธรรมนั้น เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกของกลุ่มอิสลามศาสนิกในศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัด ศาลต่าง ๆ เหล่านี้มีดะโต๊ะยุติธรรมอยู่ประจำศาลละ ๒ นาย แต่งานของดะโต๊ะยุติธรรมในการพิพากษาคดีนั้นมีอยู่ค่อนข้างน้อย ประมาณ ๑ ถึง ๑๐ คดีต่อปี ทำให้มีเวลาว่างมาก เพราะฉะนั้น ก็มีแนวความคิดกันว่า ดะโต๊ะยุติธรรมนั้นน่าจะทำกิจกรรมอย่างอื่นเพื่อส่งเสริมชีวิตของอิสลามให้ดีขึ้น นอกจากนี้แล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังเลื่อมใสศรัทธาในตัวดะโต๊ะยุติธรรมอยู่แล้ว ในการพิจารณาปัญหาว่า สาเหตุทำไมถึงมีคดีที่เกี่ยวกับครอบครัวมรดกขึ้นมาสู่ศาลน้อยนั้น เหตุสำคัญที่สุดก็คือว่า คดีส่วนใหญ่ได้รับการไกล่เกลี่ยไว้ในชั้นต้นแล้วโดยไม่ต้องมาศาล โดยดะโต๊ะยุติธรรมได้ทำหน้าที่อนุญาโตตุลาการชี้ขาดข้อพิพาทนอกศาลร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เพราะฉะนั้น ที่มาศาลจึงเป็นคดีที่แยจจริง ๆ นอกเหนือจากนี้แล้ว ในทางปฏิบัติดะโต๊ะยุติธรรมนั้นก็ยังสามารถทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคมในการเผยแพร่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นล่ามในคณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และก็ยังทำหน้าที่ในการแก้ข่าวที่เกี่ยวกับผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วย นอกจากนี้ ดะโต๊ะยุติธรรมจะทำกิจกรรมในการช่วยเหลืองานของฝ่ายบริหารนอกเหนือจากที่กล่าวไว้แล้วนี้ไม่ได้ เพราะขัดกับข้อห้ามของทางศาสนาซึ่งกำหนดให้ดะโต๊ะยุติธรรมทำหน้าที่เป็นฝ่ายตุลาการชี้ขาดข้อพิพาทเท่านั้น เพราะฉะนั้น ในที่ประชุมกลุ่มที่ ๓ ก็เลยมีความเห็นว่า ตามสภาพที่เป็นอยู่ดะโต๊ะยุติธรรมได้มีส่วนช่วยเหลือสังคมนอกเหนือจากงานวินิจฉัยข้อชี้ขาดข้อพิพาทในศาลอยู่แล้ว และเป็นการขัดกับข้อห้ามทางศาสนาที่จะทำกิจกรรมอย่างอื่น เพราะฉะนั้น บทบาทของดะโต๊ะยุติธรรมมีอยู่ในเวลานี้จึงมีความเหมาะสมดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างไรอีก

ประธาน

มีท่านผู้ใดจะเสนอความเห็นเพิ่มเติมไหมครับ เชิญเลยครับ เชิญท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

นายปรีชา บุญญานันท์

ท่านประธานที่เคารพ กระผมนายปรีชา บุญญานันท์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดนราธิวาส กระผมขอทราบเรียนสักเล็กน้อยว่า เมื่อเข้ามีการเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องการลงมติต่าง ๆ กระผมอยู่ในกลุ่มที่ ๒ ขอเรียนสั้น ๆ ว่า ที่เราลงมติต่าง ๆ ไปนั้นด้วยเหตุผล มิใช่เราเอาเรื่องศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ท่านจะเห็นว่ามติของเรากลุ่มที่ ๒ มี ๓ มติ ยอมรับ ๑ มติว่าให้พุทธธรรมและฎีกาได้ เพราะฉะนั้น ขอทราบเรียนทุกท่านที่อยู่ในที่ประชุมนี้ว่า เราไม่ได้ทำด้วยอคติ เราทำด้วยเหตุผล กระผมตัดสินใจดีความต่าง ๆ กระผมไม่เคยนึกถึงเรื่อง

ศาสนา เรานึกถึงแต่เรื่องตัวบทกฎหมาย เพราะฉะนั้น กระผมขอกราบเรียน เตี่ยจะเข้าใจผิด และตั้งแต่ประชุม เมื่อวานนี้จนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ ก็ไม่มีเรื่องที่เราจะต้องการยกเลิกตะไตะยุดิธรรมอย่างที่ท่านเด่น โตะมีนา ท่านร้อนตัว ไปถอดเทปดูได้ เราไม่มีการพูดว่ายกเลิก แต่เรามีเรื่องที่จะปรับปรุงฐานะของตะไตะยุดิธรรมให้ดีขึ้น อันนี้เป็นปัญหาครับ ผมในฐานะผู้พิพากษาหัวหน้าศาลมีตะไตะยุดิธรรมอยู่ที่ศาล ๒ ท่าน กระผมรับรองด้วยเกียรติยศว่าตะไตะยุดิธรรมของกระผมทั้ง ๒ ท่านเป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือ เป็นผู้ที่วางตัวดีมาก แต่ติดขัดในเรื่องระเบียบราชการที่ว่าเอาตะไตะยุดิธรรมมาเป็นข้าราชการประจำ ซึ่งตามระเบียบของราชการแล้ว ตะไตะยุดิธรรมจะต้องมาปฏิบัติงาน ๘.๓๐ น. เลิก ๑๖.๐๐ น. ทุกวัน ไม่มีข้อยกเว้น แต่ด้วยเหตุที่งานของตะไตะยุดิธรรมที่ศาลเรามีไม่มากนัก จึงเป็นปัญหาว่าระหว่างที่ท่านว่างอยู่นั้นท่านจะทำอะไร ท่านมาขออนุญาตผมไปไหนไปนี้ ผมก็เอา ไปก็ไป แต่ว่าเราเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ ดูตัวกันเองก็แล้วกัน เพราะว่าเด็ก ๆ จะมาขอเอาแบบอย่างตะไตะยุดิธรรมด้วย เราจะว่าอย่างไร เราเป็นผู้บังคับบัญชา เราจะอนุญาตได้บ่อย ๆ อย่างนั้นหรือ อันนี้เป็นข้อหนักใจซึ่งผมไม่เคยพูดให้ตะไตะยุดิฟัง แต่เป็นข้อที่ผมคิดว่า เราควรจะหาทางแก้ไข ท่านรองอธิบดีท่านเสนอเมื่อวานนี้ ผมรับรองว่าไม่มีการยกเลิก ท่านมีเจตน์จำนงว่า จะให้มุสลิมหลาย ๆ ท่านมีโอกาสเป็นตะไตะยุดิธรรมซึ่งเป็นตำแหน่งที่ทรงเกียรติ และผมยอมรับนับถือในความเป็นผู้ใหญ่ของท่าน เพราะฉะนั้นสิ่งที่ท่านเสนอมาตามที่เราร่วมกันเมื่อวานนั้น เป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับผมหัวหน้าส่วนราชการ ซึ่งต้องรับผิดชอบตามระเบียบวินัยที่เราใช้อยู่ ถ้าหากว่ามีตะไตะยุดิธรรมไว้หลาย ๆ ท่าน ถึงเวลาเราเชิญมาปรึกษาคดีโดยที่ท่านไม่ต้องมานั่งให้เสียเวลาที่ศาล ไม่ต้องมาทำให้หัวหน้าศาล ๔ จังหวัดลำบากใจ ไม่ต้องมาเป็นตัวอย่างต่อไปเด็ก ๆ จะขอมั่งเราจะทำอย่างไร และท่านไม่ได้เป็นข้าราชการประจำ ท่านมีโอกาสที่จะไปประชุมที่ไหนก็ได้ ไม่ต้องมาขออนุมัติตามหลักการที่ราชการของเราปฏิบัติอยู่ ตะไตะยุดิของผมนมีความรู้ความสามารถมาก กระทรวงศึกษาเชิญไปปรับปรุงหลักสูตรเกี่ยวกับศาสนาเป็นประจำ เราไม่เคยขัด แต่ขัดด้วยระเบียบวินัยระเบียบของราชการว่า จะต้องได้รับอนุมัติจากท่านปลัดกระทรวงทุกครั้ง ซึ่งอันนี้เป็นเรื่องที่ไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง เพราะฉะนั้น สิ่งที่ท่านรองอธิบดีเมื่อวานนี้ท่านบรรยายมาทั้งหมดนั้น ผมคิดว่าเป็นทางที่ทำให้ศาสนิกชนมีโอกาสที่จะช่วยกันบำรุงความยุติธรรมของศาสนาของศาสนิกชนด้วยกัน มุสลิมด้วยกัน เพราะท่านมีความรู้มีตะไตะยุดิธรรมมาก มีผู้มีความรู้มาก สามารถที่จะให้ความยุติธรรมได้ดีกว่าที่จะให้เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ผมเชื่อว่าตะไตะยุดิธรรมสามารถที่จะทำให้มุสลิมต่าง ๆ เข้าใจในปัญหาต่าง ๆ แต่ที่เราติดขัดเรื่องระเบียบวินัย อันนี้เราไม่ได้ทำให้ฐานะของท่านด้อยลงไป เราพยายามจะทำให้ดีขึ้น ผมขอกราบเรียนในการสัมมนาครั้งนี้ว่า ควรจะมีการปรับปรุงให้ตะไตะยุดิธรรมมีอิสระในการที่ไม่ต้องมาลงชื่อ ๘ โมงเช้า กลับ ๔ โมงเย็น ทำให้หัวหน้าศาลได้สบายใจบ้าง ในเมื่อไม่มีการปฏิบัติผิดระเบียบวินัยแล้ว จะทำให้งานทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปโดยเรียบร้อย กระผมมีความเห็นแค่นี้ ขอบคุณมากครับ

ประธาน

ขอบคุณท่านหัวหน้าศาลจังหวัดนราธิวาสมากครับ ข้อคิดเห็นของท่านก็ปรากฏอยู่ในรายงานการประชุม มีท่านผู้ใดจะเสนอความเห็นในแง่อื่นอีกบ้างไหม มีไหมครับ มีใครจะขอเพิ่มเติมในรายงานการประชุมข้อที่ ๑ นี้อีกบ้างครับ เชิญคุณอุทัยครับ

นายอุทัย หิรัญโต

ท่านประธานที่เคารพ กระผมอุทัย หิรัญโต ผู้อำนวยการกองประสานราชการ กรมการปกครอง ปัญหาของกลุ่มที่ ๓ ในประเด็นที่ว่า ฐานะของตะไตะยุติธรรม และมีมติในหน้าที่ ๕ ที่ว่า ฐานะของตะไตะยุติธรรมที่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการนั้น ทั้งที่เป็นอยู่ในขณะนี้เหมาะสมอยู่แล้ว มีข้อเสนอแนะว่าควรให้มีการเสนอให้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะไตะยุติธรรม ผมคิดว่าข้อเสนอแนะนี้ผมใคร่จะขอเพิ่มเติม ผมคิดว่าควรปรับปรุงตะไตะยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการสรรหา และในเรื่องของการเลือกสรรให้รัดกุมกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือเราอาจจะมีการทดสอบข้อเขียนหรือสัมภาษณ์แล้วแต่ความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อที่จะยกฐานะหรือยกสถานะภาพของตะไตะยุติธรรมให้สูงขึ้น เนื่องจากตะไตะยุติธรรมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีเกียรติ เป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรมในการร่วมงานกับผู้พิพากษา ถ้าเราจะพิจารณาให้มีการเลือกสรร คัดเลือกให้มีหลักมีเกณฑ์กว่าที่เป็นอยู่อย่างผมว่า จะทำให้สถานะภาพของตะไตะยุติธรรมนี้เป็นที่น่านับถือมากยิ่งขึ้น ผมขอเสนอเพิ่มเติมอีกข้อหนึ่งครับ

ประธาน

ความจริงตอนนี้เราพิจารณาหัวข้อ ๑ แต่ว่าท่านเสนอแนะหัวข้อที่ ๒ มา เราก็รับไว้ก่อน ประเดี๋ยวท่านจะเสนอเพิ่มเติมในหัวข้อที่ ๒ อีกก็ได้ครับ สำหรับหัวข้อที่ ๑ เรื่องบทบาทของตะไตะยุติธรรม ถ้าไม่มีใครเพิ่มเติมก็ถือว่าที่ประชุมยอมรับรายงานการประชุมวันนี้เป็นรายงานของการประชุมใหญ่ ก็ขอให้ท่านเลขาเสนอข้อต่อไป

เลขานการกลุ่มที่ ๓

ปัญหาข้อที่ ๒ เป็นเรื่องฐานะของตะไตะยุติธรรม เนื่องจากตะไตะยุติธรรมนั้นเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีเงินเดือนประจำ มีอำนาจพิจารณาคดีร่วมกับผู้พิพากษา คำพิพากษาที่เกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกของอิสลามศาสนิก จะต้องมิตะไตะยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะด้วยจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย แต่ตะไตะยุติธรรมนั้นได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งในแต่ละศาลมีจำนวนจำกัดเพียง ๒ คน และในการพิจารณาคดีนั้นไม่มีสิทธิสวมเสื้อครุยเหมือนผู้พิพากษา ในแต่ละปีมีคดีที่ตะไตะยุติธรรมนั่งพิจารณาน้อย ประมาณ ๑๐ เรื่อง จึงน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงฐานะของตะไตะยุติธรรมจากข้าราชการประจำมาเป็นการได้รับค่าตอบแทนเป็นรายคดี อันจะสามารถเพิ่มจำนวนตะไตะยุติธรรมให้มีมากขึ้น และให้มีการยกฐานะตะไตะยุติธรรมให้สูงขึ้นตามความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาเปลี่ยนแปลงฐานะของตะไตะยุติธรรมนี้ จะต้องคำนึงถึงปัญหาทางด้านศาสนาด้วย เพราะอาจจะเป็นจุดที่ถูกโจมตีว่า เป็นการลดทอนสิทธิของอิสลามศาสนิกก็ได้ สำหรับการเพิ่มจำนวนตะไตะยุติธรรมมีผลดีที่จะให้โอกาสเลือกตะไตะยุติธรรมที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการพิจารณาคดีได้ แต่จะติดขัดเรื่องงบประมาณ หากจะเปลี่ยนแปลงให้มีการได้ค่าใช้จ่ายค่าตอบแทนเป็นรายคดี ก็จะทำให้เกิดปัญหาที่จะมีการยุ่งให้มีคดีขึ้นมาสู่ศาล แทนที่จะมีการไกล่เกลี่ยให้แล้วเสร็จไปเบื้องต้น นอกจากนี้การมีตะไตะยุติธรรมหลาย ๆ คน อาจจะทำให้มีความชำนาญน้อยลง เพราะนาน ๆ จะได้มีการ

วินิจฉัยคดีสักครั้งหนึ่ง การที่ตะไตะยุติธรรมไม่ได้รับการโปรดเกล้าฯ และไม่มีสิทธิสวมเสื้อครุยในการพิจารณาคดี ทำให้ฐานะของตะไตะยุติธรรมไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ตามคัมภีร์ในศาสนาอิสลาม ผู้ซึ่งขาดข้อพิพาทจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากประมุขแห่งรัฐโดยตรง นอกจากนี้ ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนและผู้พิพากษาสมทบศาลแรงงานกลาง ก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ อยู่แล้ว ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าสมควรให้มี การโปรดเกล้าฯ เป็นตะไตะยุติธรรมเช่นเดียวกับผู้พิพากษา เพราะตะไตะยุติธรรมลงชื่อในคำพิพากษาซึ่งทำในนามพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน สำหรับสิทธิที่ ๆ จะสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตนั้น เนื่องจากผู้ที่จะมีสิทธิสวมจะต้องเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา การที่ตะไตะยุติธรรมสวมเสื้อครุยจึงเป็นไปได้ แต่มีช่องทางที่กระทรวงยุติธรรมอาจกำหนดเสื้อครุยขึ้นใหม่ เพื่อให้ตะไตะยุติธรรมได้ใช้ในการพิจารณาคดีโดยเฉพาะ สำหรับในปัญหาที่จะให้มีตะไตะยุติธรรมมากขึ้นกว่าเดิมทำงานโดยเฉพาะเมื่อมีคดีนั้น จะได้รับการตอบแทนเป็นรายวัน ที่ประชุมส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นการลดฐานะของตะไตะยุติธรรมลงไปเท่ากับผู้พิพากษาสมทบ การที่ตะไตะยุติธรรมไม่ได้รับผิดชอบโดยตรงจะทำให้ประสิทธิภาพลดลง ทั้งการจ่ายเงินเป็นรายคดีนั้นจะมีผลเสีย เนื่องจากตะไตะยุติธรรมอาจจะไปยุให้มีการนำคดีมาฟ้องศาลเพื่อจะได้มีค่าตอบแทนเป็นรายคดีมากขึ้น ตามข้อมูลที่ว่ามติดที่ตะไตะยุติธรรมเข้าร่วมพิจารณาน้อยนั้นอาจจะไม่เป็นความจริง เนื่องจากตะไตะยุติธรรมได้ไต่ถามข้อเท็จจริงให้คู่ความเลิกกันไปได้เพื่อจะได้ไม่ต้องมีคดีนำขึ้นฟ้องศาล การที่จะให้จังหวัดหนึ่งมีตะไตะยุติธรรมจำนวนมากนั้น ตามศาสนาอิสลามถือว่าเป็นการไม่ชอบ เพราะตามหลักแล้วต้องมีเพียงคนเดียวหรือมากไม่เกินสองคน ฉะนั้น ฐานะของตะไตะยุติธรรมที่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการทั้งที่เป็นอยู่ขณะนี้จึงเป็นความเหมาะสมกันอยู่แล้ว ทางกลุ่มก็มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้มีการเสนอให้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะไตะยุติธรรมขึ้นโดยเร็ว รวมทั้งตะไตะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งอยู่แล้ว นอกเหนือจากที่ตั้งขึ้นใหม่

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผมอดุล บินสอาด กระผมลุกขึ้นมาพูดนี้ บางที่ประธานกลุ่มอาจจะสงสัยว่ากระผมคนหนึ่งซึ่งอยู่ในกลุ่มที่ ๓ จะมีอะไรมาคัดค้าน หามิได้ครับ เพียงแต่ในฐานะที่เป็นสมาชิกในกลุ่มที่ ๓ อะไรที่ยังขาดตกบกพร่องไม่สละสลวยสวยงาม ไม่เหมาะสม ก็อยากจะให้แก้ไขสักนิดหนึ่ง หน้า ๓ กรุณาดูบรรทัดสุดท้ายที่ว่า ตะไตะยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะด้วยจึงจะสมบูรณ์ตามกฎหมาย กระผมอยากจะให้เปลี่ยน ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามปี ๒๕๘๕ ได้กล่าวชัดว่า มาตรา ๔ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความมาตรา ๓ ให้ตะไตะยุติธรรม ๑ นายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ไม่ใช่ลงชื่อเป็นองค์คณะ ลงชื่อเป็นองค์คณะ บางที่ตะไตะยุติธรรมไม่ได้นั่งบนบัลลังก์ ไม่ได้มีส่วนไปนั่งบนบัลลังก์ เพียงอยู่ข้างหลัง อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ อยู่ ๆ ก็มาลงชื่อเป็นองค์คณะ ผมอยากจะเปลี่ยนให้ชัดว่า ให้ตะไตะยุติธรรม ๑ นายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ในการลงชื่อนั้น แน่นนอนอยู่แล้ว ผมขอเปลี่ยนคำนี้ข้อหนึ่ง และต่อไปหน้า ๔ หน้า ๕ ข้อเสนอแนะ กระผมอยากจะให้เพิ่มเติมอยู่ในที่หนึ่ง ๒.๓ ข้อเสนอแนะควรมีการเสนอให้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะไตะยุติธรรมโดยเร็ว ทั้งตะไตะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งอยู่แล้ว และขอให้กระทรวงยุติธรรมรีบดำเนินการพิจารณาเรื่องให้ตะไตะยุติธรรมมีเสื้อครุยในการพิจารณาคดี ขอบคุณครับ

ประธาน

ถ้อยคำที่คุณอดุลขอแก้ในหน้า ๓ ไม่มีปัญหาอะไร รับจะไปแก้ให้ ส่วนในหน้า ๕ ที่ข้อเสนอแนะที่ท่านเพิ่มเติมให้กระทรวงยุติธรรมเสนอเรื่องเสื่อครุยด้วย ความจริงก็มีเขียนอยู่แล้วในหน้า ๔ ว่าจะมีช่องทางที่กระทรวงยุติธรรมอาจกำหนดเสื่อครุยขึ้นใหม่ เพื่อให้ตะโตะยุติธรรมใช้ในการพิจารณาคดีโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้น จะให้อามาเขียนเป็นข้อเสนอแนะก็เป็นการเน้นให้ชัดขึ้น คิดว่าที่ประชุมคงจะรับได้ เว้นแต่ท่านผู้ใดจะเห็นเป็นอย่างอื่นหรือจะเห็นเพิ่มเติม ใครจะเสนอเพิ่มเติมเชิญครับ เชิญครับ ท่านหัวหน้าศาลจังหวัดนราธิวาส

นายปรีชา บุญญานันท์

ท่านประธานที่เคารพ กระผมมีข้อข้องใจนิดหนึ่งว่า ตามที่ท่านอดุล บินสอาด เสนอมานั้น ให้ตะโตะยุติธรรมลงชื่อเป็นเจ้าของสำนวน ทางปฏิบัติของศาลเรานั้น ผู้เป็นเจ้าของสำนวนนั้นต้องทำเรื่องโดยตลอด เพราะฉะนั้น ตะโตะยุติธรรมจะยอมรับใหม่ ว่าแต่ละสำนวนที่ขึ้นมาสู่ศาลนั้น ท่านจะต้องจดคำพยานเอง ทำเองทุกอย่างแบบผู้พิพากษา แล้วเราก็ยอมให้เป็นเจ้าของสำนวน ท่านทำได้ไหม ฉะนั้น ถ้าจะแก้ตอนนี้จะเป็นปัญหาภายหลัง ผมขอกราบเรียนครับ

ประธาน

ไม่ทราบว่าจะเข้าใจผิดหรือเปล่า ผมเข้าใจว่าคุณอดุลจะให้ใช้ถ้อยคำในกฎหมายมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ใช่หรือเปล่าครับ คุณอดุล

นายอดุล บินสอาด

ท่านประธานครับ ท่านหัวหน้าศาลนราธิวาสอาจจะฟังผมพูดสำเนียงภาษาไทย ผมอาจจะอ่อนไปสักหน่อยก็ได้ ผมไม่ได้หมายความว่าคำว่าจะโตะยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะนั้น ความจริงในกฎหมายกล่าวชัด มาตรา ๔ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะโตะยุติธรรม ๑ นายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ไม่ใช่ลงชื่อเป็นองค์คณะอย่างเดียว ต้องขึ้นไปนั่ง วิธีพิจารณาคดีต้องมีตะโตะขึ้นไปนั่ง และลงชื่อเป็นองค์คณะ ไม่ใช่ใช้ว่าเพียงแต่ลงชื่อเฉย ๆ ไม่ได้นั่งพิจารณาคดี มาตรา ๔ เขียนไว้ชัด การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความ มาตรา ๓ ให้ตะโตะยุติธรรม ๑ นายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ไม่ใช่เป็นเจ้าของสำนวน เจ้าของสำนวนคือผู้พิพากษา แต่ตะโตะยุติธรรมจะต้องนั่งบัลลังก์ด้วย

นายปรีชา บุญญานันท์

ครับ ท่านอดุล บินสอาด พูดภาษาไทยชัดทุกประการครับ และกระผมก็เข้าใจอย่างนั้น การที่ท่านบอกว่าให้นั่งพิจารณาคดี ขณะนี้เราก็ออย่างนั้น ทุกศาลก็ทำเช่นนี้ ทำอย่างนั้น ท่านตะโตะยุติธรรมไปนั่งเทียบเคียงกับผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน แต่ท่านว่าให้ตัดองค์คณะออกไป ตะโตะยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะด้วย จึงจะสมบูรณ์ตามกฎหมายก็ถูกแล้ว จะตัดออกทำไม

นายอดุล บินลอาด

ท่านอาจจะยังไม่เข้าใจ ผมบอกว่าที่เขียนนั้นในบรรทัดสุดท้ายบอกว่าตะโต๊ะยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะด้วย ผมอยากจะให้เพิ่มเติมว่าให้ตะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายหนึ่งพิจารณาตัดสินด้วย มิใช่ว่าให้ลงชื่อเฉย ๆ

ประธาน

ตอนนี้เราพิจารณาเป็นเรื่องสภาพและขอบเขต และสาเหตุของปัญหาคงไม่ใช่เป็นเรื่องข้อเสนอนะอะไร เป็นเรื่องการใช้ถ้อยคำเท่านั้นเอง ผมจะอ่านบททวนให้อีกที ในข้อ ๒.๑ เขียนว่า ตะโต๊ะยุติธรรมเป็นข้าราชการ ฝ่ายตุลาการ มีเงินเดือนประจำ มีอำนาจนั่งพิจารณาร่วมกับผู้พิพากษานั้น อันนี้ต้องยอมรับว่าไม่ผิด เพราะเป็นการลอกถ้อยคำมาจากในกฎหมาย มาตรา ๔ นั้นเอง ต่อไปบอกว่าคำพิพากษาซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องครอบครัว มรดกของอิสลามศาสนิกจะต้องมีตะโต๊ะยุติธรรมลงชื่อเป็นองค์คณะด้วย ถ้าจะเอาตามกฎหมายก็แก้ตรงนี้ว่า คำว่าเป็นองค์คณะ เป็นว่าลงชื่อในคำพิพากษาด้วย ใช่ไหม ตัดคำว่าเป็นองค์คณะ ท่านอาจจะไม่ชอบคำนั้น เป็นว่าลงชื่อในคำพิพากษาด้วย ซึ่งก็ลงเป็นองค์คณะ แต่ท่านจะไม่เอาคำว่าองค์คณะก็ได้ เอาออกเสีย เชิญ คุณไชยฤทธิ์

นายไชยฤทธิ์ ลีลาเกรียงศักดิ์

กระผมนายไชยฤทธิ์ ลีลาเกรียงศักดิ์ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนราธิวาส เนื่องจากเรื่องทีพูดเมื่อกี้ที่เกี่ยวข้องกับผู้พิพากษาโดยตรง กระผมจึงขอเรียนชี้แจง ซึ่งความจริงเป็นเรื่องจุกจิกมากกว่า ในเรื่องถ้อยคำกฎหมายเดิมบัญญัติมาดีและในทางปฏิบัติไม่มีปัญหาอยู่แล้ว และกระผมเชื่อว่าตะโต๊ะนั่งอยู่ทั้ง ๘ ท่าน ก็ยอมรับว่าไม่มีปัญหา ปกติการพิจารณาคดี ตะโต๊ะนั่งร่วมพิจารณากับผู้พิพากษาในคดีครอบครัวมรดกซึ่งใช้กฎหมายอิสลาม การลงชื่อร่วมองค์คณะ ตะโต๊ะก็ร่วมลงชื่อในรายงานกระบวนการพิจารณาทุกครั้งไป และการทำคำพิพากษานั้น เข้าใจว่าบางท่านอาจจะเข้าใจไม่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งอันนี้ตะโต๊ะเป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามตามมาตรา ๔ อันนี้ผมขออ่านทั้งมาตราเลย การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความใน มาตรา ๓ ให้ตะโต๊ะนายหนึ่งนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ผมเห็นว่าอันนี้คงไม่มีปัญหาแล้วใช่ไหมครับ ผ่านไป ให้ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาดำเนินคดีด้วย คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะในข้อกฎหมายอิสลามเป็นเด็ดขาดในคดี อันนี้ผมเข้าใจว่าท่านอดุลคงไปใช้ความละเอียดลออในเรื่องถ้อยคำมากเกินไป ซึ่งในทางปฏิบัติไม่มีปัญหา ตะโต๊ะเป็นองค์คณะทุกประการ ถ้าหากมีการแก้ไขหรือเสนอนั้น กระผมเห็นว่าไม่สมควรอย่างยิ่ง ซึ่งจะเกิดปัญหามากกว่าจะไม่มีปัญหา ในการสัมมนาในทั้งสองวัน กระผมฟังมาตลอดเวลา การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามปรากฏตามในกระดานที่ข้างหน้าของท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายนั้น กระผมเห็นว่าหัวข้อมีแต่เพียงว่าในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล การอภิปรายทั้งหลาย ผมเห็นว่าหัวข้อตั้งแต่เข้าจนบัดนั้นนอกเหนือหลายข้อ ซึ่งกระผมเห็นว่าบางหัวข้อไม่น่าเป็นปัญหาขึ้นมา อีกอย่างหนึ่ง ฝ่ายปกครองฝ่ายตำรวจซึ่งสอบถามมาแล้วในทางปฏิบัติ เขาก็จะลุ่มอล่วยให้ความสะดวกและสอดคล้องกับการใช้กฎหมายอิสลามบังคับแก่ผู้เป็นศาสนิกชนอิสลามทั้งหลาย ให้สอดคล้องได้ด้วยดีแล้ว แม้อิสลามซึ่งสมรสกัน มีภรรยา ๔ คน สามารถแบ่งมรดกได้ เจ้าพนักงานที่ดิน

ก็สามารถจดทะเบียนให้ได้ ซึ่งอันนี้ผมสอบถามมาแล้ว อันนี้ไม่มีปัญหา ส่วนในคดีอาญาซึ่งมีปัญหายังอยู่ เคยมีคดีขึ้นสู่ศาลซึ่งกระผมเป็นคนตัดสิน มีชายไทยอิสลามสมรสด้วยหญิงซึ่งมีหลายคน ผู้หญิงไปร้องทุกข์หาว่าข่มขืน ในทางพิจารณาได้ความว่า คณะกรรมการอิสลามออกหนังสือรับรองว่าชายและหญิงคู่นั้นได้สมรสกันตามกฎหมายอิสลาม ซึ่งถือว่าไม่มีความผิดตามกฎหมายอาญาซึ่งขาดเจตนา อันนี้ก็เป็นที่แก้ปัญหายุทธทุกอย่างไปตามกฎหมายที่บัญญัติมาได้ด้วยดีแล้ว เหตุที่มีปัญหาเพียงเล็กน้อยเช่นอย่างที่ยกขึ้นมาว่า ถ้าเป็นหญิงที่มีอายุ ๑๓ ขวบตามกฎหมายอิสลามแล้วสมรสกันได้ แต่พอมีคดีอาญาขึ้นมาเราไม่สามารถชี้ขาดไปได้ว่าการข่มขืนไม่มีความผิดตามกฎหมายอาญา ซึ่งอันนี้เป็นความละเอียดอ่อน ถ้าหากว่าเกิดคดีขึ้นมาขึ้นนั้นกระผมเชื่อว่าผู้พิพากษาหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือฝ่ายปกครองสามารถใช้ความละเอียดอ่อนแก้ไขปัญหาไปได้ ซึ่งจะให้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีปัญหาเลย กระผมเชื่อว่าเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากว่าการแก้กฎหมายใด ๆ ก็ตามไม่มีความละเอียดรอบคอบพอสมควรแล้ว กระผมเชื่อว่ามีปัญหามากกว่าที่จะไม่มีปัญหา

ประธาน

เรากำลังพิจารณาเรื่องตะโตะยุติธรรม เรื่องแก้ถ้อยคำในฐานะของตะโตะ หน้า ๓ คิดว่าคงไม่มีปัญหาอะไรแล้ว กระผมชี้แจงสักนิดหนึ่ง ประเดี๋ยวจะเข้าใจผิดไปว่าหัวข้อตั้งไว้อย่างนั้น บางหัวข้อทำไมถึงพูดออกนอกเรื่อง เรื่องที่ว่าพูดออกนอกเรื่องนอกประเด็นหรือไม่ บางทียากที่จะชี้ขาดลงไป ถ้าเรามัวไปดูไปเถียงว่าอะไรนอกเรื่องนอกประเด็น บางทีก็ทำให้เสียเวลา ความจริงถ้าเรื่องพอจะพูดกันได้ ก็คงไม่เสียเวลามาก ถ้าปล่อยให้พูดไปสักหน่อยอาจจะจบลงได้ง่ายกว่าไปมัวพูดโต้เถียงกันว่าจะอะไรเป็นหรือไม่เป็น ตรงประเด็นหรือไม่ตรงประเด็น บางทีทำให้บรรยากาศเสียเปล่า ๆ ประโยชน์อะไรก็ได้ แล้วอย่างที่คุณไชยฤทธิ์พูดเมื่อกี้ยังไม่ตรงประเด็นใหญ่ เพราะว่าเรื่องนั้นพูดกันตั้งแต่เมื่อวานและเมื่อเช้า เพราะฉะนั้นเรื่องฐานะของตะโตะมีใครจะขอแก้ไขอย่างไรอีกไหมครับ ก็มีเฉพาะที่คุณอดุลขอแก้กันครับ ก็เพิ่มข้อเสนอแนะขึ้นมาเรื่องเสื่อครูยอีกข้อหนึ่ง ขอเชิญข้อ ๓ ต่อไป

เลขานุการกลุ่มที่ ๓

หัวข้อที่ ๓ เป็นเรื่องคุณสมบัติตะโตะยุติธรรม ที่กำหนดความรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก และมีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาชั้นนั้น มิได้ระบุว่ามีความรู้ในศาสนาอิสลามจะต้องอยู่ในระดับไหน ทำให้เกิดความยุ่งยากในการตรวจสอบคุณสมบัติ และในข้อที่ว่ามีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาชั้นนั้น น่าจะต่ำเกินไป ทำให้อาจเกิดการขัดข้องในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษา หากจะแก้ไขด้วยวิธีใช้ล่าม อาจจะมีการเกิดความลับในคำวินิจฉัยไว้หลดด้วย สำหรับวิธีการคัดเลือกตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันนั้น กระทำโดยโตะอิหม่ามเป็นผู้ลงคะแนนเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดจะเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ ที่ประชุมได้พิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาในแง่ของคุณสมบัติตะโตะยุติธรรมที่ว่า ที่กำหนดความรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกนั้น ทำให้บางครั้งเกิดความบกพร่องในคำวินิจฉัยของตะโตะยุติธรรม ที่ประชุมได้พิจารณา

อย่างกว้างขวางว่าสมควรกำหนดว่าจะต้องมีความรู้ถึงระดับไหน ต้องจบปริญญาตรีทางกฎหมายอิสลามหรือไม่ หรือเพียงแต่มีความรู้ด้านกฎหมายอิสลามดี แต่ไม่ต้องจบปริญญาตรีก็เพียงพอ และจะต้องจบกฎหมายไทยด้วยหรือไม่ สำหรับความรู้ด้านภาษาไทยจะต้องจบระดับไหน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือจบระดับปริญญาตรี ในด้านวิธีการที่จะให้โตะอิหม่ามเป็นผู้เลือกตะโตะยุติธรรมนั้น อาจจะมีผลเสีย เนื่องจากจะมีการวิ่งเต้น หรือมีฉะนั้นตะโตะยุติธรรมเป็นผู้ได้รับเลือกมาจะทำงานไม่ได้เต็มที่เนื่องจากเห็นแก่โตะอิหม่ามที่เลือกตนมา ดังนั้น ถ้าจะเปลี่ยนเป็นการสอบหรือให้โตะอิหม่ามเลือกมาหลายคน แล้วให้ผู้ที่ได้รับเลือกมาสอบแข่งขันกันเอง หรือให้สอบแข่งขันกันก่อนแล้วให้โตะอิหม่ามเลือกเอาผู้ที่สอบได้เหล่านั้น ๑ คนเป็นตะโตะยุติธรรมก็จะเหมาะสมยิ่งขึ้น ในทางแก้ไขปัญหานี้ ในเรื่องคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรม การที่จะกำหนดคุณสมบัติผู้ที่จะเป็นตะโตะยุติธรรมให้สูงขึ้นถึงมีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามชั้นปริญญาตรีนั้นน่าจะไม่เป็นธรรม เพราะผู้ที่มีความรู้กฎหมายอิสลามดี แต่ไม่จบปริญญาตรี ก็จะไม่มีส่วนที่จะสมัคร เนื่องจากในประเทศไทยเรายังไม่มีการเปิดสอนวิชานี้ถึงชั้นปริญญา แต่กำหนดไว้ จะทำให้ผู้ที่คิดจะสมัครเป็นตะโตะยุติธรรมต้องไปเรียนต่างประเทศ ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้ที่จะสมัครเป็นตะโตะยุติธรรมจึงไม่จำเป็นต้องจบปริญญาทางศาสนาอิสลาม สำหรับความรู้ด้านภาษาไทยนั้น เนื่องจากวัตถุประสงค์ให้รู้ภาษาไทยเพื่อความสะดวกในการเข้าใจหลักกฎหมายครอบครัวมรดก และเพื่อความสะดวกในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษาเท่านั้น จึงเห็นสมควรยกระดับของตะโตะยุติธรรมให้สูงขึ้น ให้มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมอื่นนอกเหนือจากนี้ ที่ประชุมมีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไข ในด้านการแก้ไขปัญหาเรื่องการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมนั้น ในชั้นแรกสมควรให้ทดสอบภูมิรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นตะโตะยุติธรรมเสียก่อนว่าจะสามารถวินิจฉัยชี้ขาดกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้หรือไม่ หลังจากนั้นจึงให้โตะอิหม่ามเป็นผู้เลือกคัดบุคคลที่ผ่านการทดสอบนั้น เสนอให้กระทรวงยุติธรรมดำเนินการแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมต่อไป ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเป็นการถูกต้องตามหลักศาสนาด้วย เพราะตะโตะยุติธรรมนั้นมีอำนาจที่จะรับทำการสมรสได้ด้วย นอกเหนือจากการที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีทั่วไป

ประธาน

มีท่านผู้ใดจะเสนอความเห็นเพิ่มเติมในปัญหานี้ขอเชิญครับ เรื่องคุณสมบัติและวิธีการคัดเลือกตะโตะยุติธรรมเชิญครับ

นายวินัย สมะอุน

ท่านประธานที่เคารพ ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติ เกี่ยวกับเรื่องคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมนั้น กระผมมีความเห็นอยากขอเสนอเพิ่มเติม กล่าวคือ เราน่าที่จะได้มีการจัดหลักสูตรเร่งรัดอะไรสักอย่างหนึ่ง เพื่อให้แก่ผู้ที่จะสอบคัดเลือกเพื่อเข้าเป็นตะโตะยุติธรรมนี้ ทั้งนี้เพราะว่าจากที่เราได้สังเกตจากการประชุมที่บันทึกไปเมื่อสักครู่นี้ คุณสมบัติผู้ที่จะมาเป็นตะโตะยุติธรรมนั้น ความรู้ในด้านของภาษาไทยกำหนดเอาไว้อย่างที่เราเห็น และก็ความรู้ในด้านศาสนา ซึ่งความรู้ระดับตามที่กำหนดเอาไว้แล้ว ผู้ที่จะขึ้นมาสู่ตำแหน่งดังกล่าว เราก็น่า

ไม่มีความมั่นใจ หรือว่าไม่มีอะไรที่จะไปตัดสินว่าเขาสามารถที่จะพิจารณาคดีใด ๆ ได้หรือไม่ เพราะฉะนั้นผมจึงขอเสนอแนะว่าทางกระทรวงยุติธรรมน่าจะได้มีการกำหนดหลักสูตรสั้น ๆ เอาไว้สำหรับที่จะอบรมบุคคลดังกล่าวขึ้นมาด้วย วิธีการพิจารณาคดีหรืออะไรก็ตามที่เถิด ซึ่งสามารถที่จะไปเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้ที่จะมาเป็นตะโตะยุติธรรมนั้น กระผมอยากจะขอเสนอเพิ่มเติม ซึ่งถ้าหากว่าข้อเสนอนี้เกิดมีการปฏิบัติกันอยู่แล้วอันนี้ก็คิดว่าขอถอนข้อเสนออันนี้ แต่ถ้ายังไม่มีการปฏิบัติกันมาก่อน ก็อยากจะขอเสนอให้เข้ามาสู่การพิจารณาด้วยครับ ขอขอบคุณมากครับ

ประธาน

กระผมเรียนถามนิด การอบรมที่ว่านี้หมายถึงอบรมหลังจากที่ได้รับการคัดเลือกแล้วใช่ไหมครับ

นายวินัย ละมุน

ผมคิดว่าน่าจะเริ่มอบรมตั้งแต่มีการสมัครครับ และผู้ที่ผ่านการอบรมจึงจะเอามาพิจารณาดำเนินการไปตามขั้นตอน และควรจะมีส่วนบัตรที่ผ่านการอบรมหลักสูตรเร่งรัดดังกล่าวนี้ด้วย

ประธาน

ผมเรียนปัญหาเพื่อที่ประชุมจะได้วินิจฉัยด้วยนะครับ คือตะโตะยุติธรรมนาน ๆ จะว่างสักคนหลาย ๆ ปีจะว่างสักคน และถ้าให้กระทรวงยุติธรรมเปิดและมีการอบรมคนตั้งเยอะแยะแล้วเอาคนเดียวคงจะสิ้นเปลืองเหมือนกัน แต่จะอบรมเฉพาะคนที่สอบได้เป็นแนวความคิดที่ดีเหมือนกัน แต่อาจจะต้องมีหลักสูตรอะไรมากมาย และก็ศาลที่ว่างมักจะว่างลงคนหนึ่ง และคนเก่าก็มีอยู่ โดยมากเราก็ให้คนใหม่เรียนจากคนเก่า และอาจจะให้ท่านหัวหน้าศาลช่วยดูแลแนะนำในการพิจารณาคดีไปด้วยในตัว นั่นก็เป็นวิธีที่เราทำอยู่เดี๋ยวนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าเมื่อที่ประชุมเห็นว่ากระทรวงยุติธรรมควรจะรับไปอย่างข้อเสนอแนะของคุณวินัย เราก็จะมีการบันทึกลงไปด้วย ท่านผู้อื่นมีความเห็นอย่างไรก็เชิญนะครับ ไม่มีหรือครับ ก็เป็นอันว่าในปัญหาเรื่องคุณสมบัติเขียนรวม ๆ ไว้ในแนวทางแก้ไขปัญหา อาจจะพอแยกออกมาว่า มีข้อเสนอแนะว่าสมควรยกระดับตะโตะยุติธรรมให้สูงขึ้น ให้มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ ที่ประชุมมีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไขก็เห็นจะเป็นมติของที่ประชุม ถ้าไม่มีใครเห็นแย้งเป็นอย่างอื่น ส่วนในเรื่องการแต่งตั้งนั้นก็อยู่ในวรรคสุดท้ายว่า ในการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม ในขั้นแรกสมควรให้มีการทดสอบภูมิรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเข้าเป็นตะโตะยุติธรรมเสียก่อนว่า จะสามารถวินิจฉัยชี้ขาดกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้หรือไม่ หลังจากนั้นจึงให้ตะโตะอิหม่ามเป็นผู้คัดเลือกบุคคลที่ผ่านการทดสอบนั้นเสนอให้กระทรวงยุติธรรมดำเนินการแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมต่อไป ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเป็นการถูกต้องตามหลักศาสนาด้วย เพราะตะโตะยุติธรรมนั้นมีอำนาจที่จะรับทำการสมรสได้ด้วย นอกเหนือจากการวินิจฉัยชี้ขาดคดีทั่วไป อันนี้ทั้งข้อเท็จจริงและข้อเสนอแนะปน ๆ กัน แต่ก็คงจะแยกออกได้ว่า การคัดเลือกการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมนั้นให้มีการทดสอบความรู้ศาสนาอิสลามเสียก่อน แล้วก็ให้ตะโตะอิหม่ามเป็นผู้คัดเลือกอีกทีหนึ่ง เมื่อตะโตะอิหม่ามคัดเลือกแล้วก็เสนอ

ให้กระทรวงยุติธรรมดำเนินการแต่งตั้งต่อไป ซึ่งก็เป็นการปรับปรุงจากวิธีการที่เราปฏิบัติอยู่ ปัจจุบันนี้ไม่มีการทดสอบความรู้ทางศาสนาอิสลามก็คิดว่าเป็นข้อเสนอแนะอีกข้อหนึ่ง ที่ประชุมไม่มีใครเสนอเป็นอย่างอื่น ก็ถือว่ารับนะครับ ผมก็จะรับเป็นรายงาน หรือเป็นมติหรือข้อตกลงของที่ประชุมใหญ่นี้ ก็เห็นจะจบของกลุ่มที่ ๓ แล้วนะครับ เว้นแต่ท่านผู้ใดจะเสนอปัญหาอะไรขึ้นมาอีก เรายังมีเวลา ผมใจกว้างพอที่จะเปิดโอกาสให้ท่านพูดได้ เชิญครับ

นายเตน โต๊ะมีนา

ท่านประธานที่เคารพ กระผมเตน โต๊ะมีนา เมื่อตอนพักเที่ยงวันนี้ ผมได้รับการปรับทุกข์จากข้าราชการฝ่ายที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวข้องกับกฎหมาย หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราสัมมนากันอยู่นี้ว่า หลังจากได้ฟังการสัมมนาตั้งแต่เมื่อวานนี้จนวันนี้ และยังคิดไม่ออกว่ากลับไปแล้วจะปฏิบัติอย่างไร ซึ่งเดิมนั้นหลายท่านได้บอกผมอย่างที่ท่านไชยฤทธิ์ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนราธิวาสกล่าวมาเมื่อสักครู่ที่ว่า โดยปกติมีการอนุโลมกัน เช่น การแบ่งมรดก พนักงานที่ดินก็จะทำให้ การแก้ทะเบียนแก้ไขชื่อตามทะเบียน เช่น ทะเบียนยังเป็นเด็กหญิงอยู่ เมื่อแต่งงานแล้วไปคัดสำเนาทะเบียนบ้านเพื่อจะทำหนังสือเดินทางไปเมกกะ ถ้าดูตามพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎรแล้วจะต้องมีใบทะเบียนสมรสจึงจะแก้เป็นนางได้ แต่ในทางปฏิบัตินั้น ผู้ปฏิบัติได้พยายามหาทางอะลุ่มอล่วยหรืออนุโลมกัน โดยไม่ต้องใช้ทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่มาบัดนี้ผู้ปฏิบัติที่เคยอนุโลมมาแล้วนั้น เกิดความลังเลและไม่แน่ใจ เพราะฉะนั้นไม่ทราบว่าจะที่ประชุมนี้จะมีความเห็นอย่างไร ถ้าหากว่าที่ประชุมสามารถรับความคิดเห็นของท่านไชยฤทธิ์ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนราธิวาสเมื่อสักครู่ที่ว่า ที่เคยปฏิบัติมาอย่างไร ขอให้ปฏิบัติอย่างนั้นไปก่อน อย่าเอาความลังเลใจจากการสัมมนาครั้งนี้ไปละไว้ในสิ่งที่เคยกระทำอยู่แล้ว ซึ่งอาจจะก่อปัญหาหรือความไม่สบายใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน ผมอยากจะทำให้ที่ประชุมนี้ช่วยกันคิดปัญหา เพราะกลับไปแล้วก็จะเป็นการบ้านที่คิดไม่ออก ขอขอบคุณมากครับ

ประธาน

ที่ประชุมก็ได้รับทราบข้อข้องใจของคุณเตน และก็คำแถลงของคุณเตนก็คงจะปรากฏอยู่ในรายงานการประชุมนั้นด้วย แต่ว่าที่ประชุมเรารู้สึกไม่ได้มีการพูดกันว่า ห้ามไม่ให้เจ้าหน้าที่อะลุ่มอล่วยในการที่เคยปฏิบัติมาไม่ว่าว่าจะมีคนไปเข้าใจผิดกันอย่างนั้นหรือไม่ แต่จะมีคนเข้าใจผิดหรือไม่ก็ตาม ผมก็ฝากขอให้ช่วยรับฟังปัญหาที่คุณเตน โต๊ะมีนา เสนอขึ้นพิจารณาด้วยก็แล้วกัน หรือว่ามีท่านผู้ใดจะเสนอความคิดเห็นอะไรอีกครับ เชิญครับ

นายอดุล บินลอาด

ท่านประธานที่เคารพ กระผมอดุล บินลอาด ก่อนที่จะปิดการประชุมสัมมนาครั้งนี้และเรื่องที่เราสัมมนาทั้ง ๓ กลุ่มก็เรียบร้อยแล้ว กระผมมีข้อคิดเห็นอยู่นิดหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องคำแปลกฎหมายอิสลามที่เป็นภาษาไทยซึ่งได้มีการร่างและแปลเป็นภาษาไทยมาเป็นระยะเวลา ๓๐ กว่าปีแล้ว คำแปลฉบับดังกล่าวนี้ยังมีปัญหาบางประการที่เกี่ยวกับศาสนาซึ่งยังไม่มีในคำแปลฉบับนี้ ทำให้เกิดปัญหา กระผมอยากจะเรียนว่าคำแปลฉบับนี้

เป็นคำแปลที่ตะโตะยุติธรรมได้ร่วมกันกับผู้พิพากษาทำกันมาในสมัยนั้น แต่ในสมัยยุคนี้ยุคที่ว่าตะโตะยุติธรรมที่เป็นมาในรุ่นหลังนี้ส่วนมากเป็นผู้ที่มีปริญญาทางศาสนาและมีประสบการณ์และมีความรู้ในยุคใหม่ ๆ นี้มาก กระผมจึงอยากจะให้กระทรวงยุติธรรมได้ให้ตะโตะยุติธรรมทั้ง ๔ จังหวัด ๘ ท่านได้มีโอกาสร่วมพิจารณา คำแปลที่มีอยู่แล้วนั้นให้ดีขึ้น อะไรที่ขาดตกบกพร่องก็เพิ่มเติมให้รัดกุมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในโอกาสฉลองงาน สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี อยากจะให้ตะโตะรุ่นใหม่นี้ได้มีบทบาทที่จะได้มาพบปะปรึกษาหารือปรับปรุง คำแปลกฎหมายอิสลามนั้นให้รัดกุมยิ่งขึ้น ผมขอขอบคุณครับ

ประธาน

ขอบคุณครับ ข้อเสนอแนะของคุณอดุลก็คงจะปรากฏอยู่ในบันทึกเทปนี้ ถอดออกมาแล้วก็จะปรากฏใน รายงานการประชุม เมื่อรายงานการประชุมเสนอขึ้นไปท่านผู้ที่เกี่ยวข้องก็คงจะได้รับพิจารณาด้วยดี ท่านผู้ใด มีความเห็นอะไรที่จะเสนออีกไหมครับ ถ้าไม่มีถือว่าเราจบการประชุมใหญ่นะครับ ขอขอบคุณมากครับ

รายงานสรุปผลการประชุมใหญ่

การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕

ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผลการประชุมใหญ่นี้ ได้จากรายงานของที่ประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเสนอต่อที่ประชุมใหญ่และที่ประชุมใหญ่ ได้รับรองแล้ว ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

๑.๑ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

๑.๑.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ที่ประชุมมีความเห็นว่า ในเรื่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ นั้น คงมีปัญหาเกิดขึ้นเกี่ยวกับการที่ชาวไทยมุสลิมมีข้อขัดข้องในการติดต่อกับอำเภอในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรส ซึ่งทางอำเภอยึดหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า การเป็นสามีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายนั้น จะต้องมีการจดทะเบียนสมรส ปัญหาเกี่ยวกับการรับมรดก ตลอดจนปัญหาเกี่ยวกับการใช้ชื่อและสกุลซึ่งเกิดข้อขัดข้องขึ้น เนื่องจากทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่ยอมรับฐานะของบุคคลที่ได้มาจากการสมรส หรือการเป็นสามีภรรยาหรือบุตรตามหลักศาสนาอิสลาม แต่ที่ประชุมก็มีความเห็นว่า ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาเล็กน้อยซึ่งอาจแก้ไขได้โดยทางปกครองและทางบริหาร

๑.๑.๒ สาเหตุของปัญหา

ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากมีความเห็นกันว่า ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองนั้น จะต้องยึดหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้บังคับอยู่ทั่วไป ส่วนพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๕๙ มีผลบังคับใช้เฉพาะคดีความที่มีอยู่ในศาลเท่านั้น

สาเหตุของปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ความไม่เข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับประชาชน ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการเสริมสร้างความเข้าใจและความรู้ที่ถูกต้อง และขาดนโยบายที่ชัดเจน

๑.๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ที่ประชุมมีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นข้อขัดข้องเพียงเล็กน้อยซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว และอาจเกิดขึ้นกับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ อิสลาม หรือศาสนาใด จึงควรหาทางแก้ไขปัญหานี้ ด้วยมาตรการทางปกครองและทางบริหาร เช่น การกำหนดนโยบายที่แน่นอนของหน่วยเหนือ การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และระหว่างหน่วยงานกับองค์กรศาสนา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชนชาวไทยมุสลิมให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังเห็นสมควรให้มีการบรรจุหลักสูตรกฎหมายอิสลามในการสอนของคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐอีกด้วย

๑.๑.๔ ข้อเสนอแนะ

๑.๑.๔.๑. ควรดำเนินการตามทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามข้อ ๑.๑.๓

๑.๑.๔.๒ พ.ร.บ. ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นหลักการกฎหมายที่ดีอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

๑.๑.๔.๓ ควรให้การรับรองการสมรสตามกฎหมายอิสลาม

๑.๒ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจ

๑.๒.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอาญาในบางเรื่องซึ่งอาจขัดแย้งกับหลักกฎหมายอิสลาม เช่น กรณีความผิดฐานกระทำชำเราเด็กหญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ ซึ่งแม้ว่าเด็กหญิงยินยอมก็ยังเป็นความผิด แต่ตามหลักกฎหมายอิสลาม หญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ก็สามารถทำการสมรสได้ และเคยมีปัญหาเกิดขึ้นแล้วโดยศาลพิพากษาว่าเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตราดังกล่าว

๑.๒.๒ สาเหตุของปัญหา

ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่พนักงานตำรวจนั้น จะต้องยึดตามหลักประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลัก ทั้งได้มีคำพิพากษาของศาลไว้เป็นบรรทัดฐานแล้วว่า ชายมุสลิมซึ่งสมรสกับเด็กหญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี หากได้กระทำชำเราหญิงนั้น ถึงแม้หญิงนั้นจะยินยอมก็ตาม ชายนั้นย่อมมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๗๗

๑.๒.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ที่ประชุมมีความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องดำเนินการบังคับใช้กฎหมายโดยยึดกฎหมายอาญาเป็นหลัก ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจกับชาวไทยมุสลิมว่า ถึงแม้ตามหลักศาสนาอิสลามจะยินยอมให้หญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปีทำการสมรสได้แล้วก็ตาม ก็หน้าที่จะรอการสมรสไว้ให้หญิงอายุครบ ๑๓ ปีเสียก่อน ซึ่งในเรื่องนี้ที่ประชุมรู้สึกชื่นชมที่ผู้แทนชาวมุสลิมผู้เข้าร่วมสัมมนาได้แถลงรับว่า ได้ดำเนินการชะลอการประกอบพิธีสมรสของหญิงไทยมุสลิมซึ่งอายุไม่เกิน ๑๓ ปีอยู่แล้ว และได้แนะนำผู้ตลอดมาว่า ควรรอให้หญิงอายุครบ ๑๕ ปีก่อนจึงค่อยทำการสมรส ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคดีที่ดีที่สุดประการหนึ่ง

๑.๒.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมเห็นว่า ควรดำเนินการเผยแพร่แนวทางปฏิบัติตามที่ผู้แทนทางศาสนาอิสลามได้ปฏิบัติอยู่ตามข้อ ๑.๒.๓ ให้แพร่หลายกว้างขวางเป็นที่ยอมรับในทุกชุมชนของ ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้หน่วยงานทางปกครองและองค์การทางศาสนาอิสลามรับไปปฏิบัติตามแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

๑.๓ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดิน

๑.๓.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ที่ประชุมได้รับทราบปัญหาเกี่ยวกับการตีความปัญหากฎหมายในเรื่องเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในกรณีการรับโอนทางมรดกซึ่งเจ้าพนักงานที่ดินยืนยันว่า ต้องยึดหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น เมื่อเกิดกรณีที่มีการขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม หรือรับโอนที่ดินตามหนังสือประนีประนอมยอมความซึ่งตะโต๊ะยุติธรรมทำมา หากตามหนังสือประนีประนอมดังกล่าวกำหนดให้ผู้ไม่มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้รับมรดก ทางเจ้าพนักงานที่ดินก็จะไม่ดำเนินการให้

๑.๓.๒ สาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหานี้เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง กล่าวคือ ทางเจ้าหน้าที่ยึดหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลัก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าพนักงานที่ดินนี้มีลักษณะที่รุนแรงกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพย์สินและในทางมรดก ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียย่อมจะหาช่องทางที่ให้ประโยชน์แก่ตนมากที่สุด เช่น ผู้ที่ต้องเสียสิทธิไปตามคำสั่งของเจ้าพนักงานที่ดินก็อาจจะไปดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อเรียกร้องสิทธิของตน และเมื่อไปถึงศาลแล้วก็ต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าเป็นการขัดกันของกฎหมายโดยตรง

๑.๓.๓ ทางแก้ไขปัญหา

๑.๓.๓.๑ ในระยะสั้น ควรดำเนินการในลักษณะเดียวกับแนวทางแก้ไขของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตามข้อ ๑.๑.๓

๑.๓.๓.๒ ในกรณีที่มีปัญหาในทางมรดกเกี่ยวกับที่ดินซึ่งเจ้าพนักงานเห็นว่าอาจจะก่อปัญหาต่อไป ก็น่าที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปดำเนินการทางศาลให้เสร็จสิ้นเสียก่อน

๑.๓.๓.๓ ควรพิจารณาแก้ไขปัญหาการขัดกันของกฎหมายในเรื่องนี้ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สินของประชาชน ถึงแม้ว่าการรักษาสิทธิดังกล่าวจะกระทำได้โดยการใช้สิทธิทางศาลในชั้นที่สุดก็ตาม แต่ก็มีข้อเสียที่น่าจะพึงสนับสนุนนัก

๑.๓.๔ ข้อเสนอแนะ

ดำเนินการแก้ไขตามปัญหาตามข้อ ๑.๓.๓.๑ และ ๑.๓.๓.๓

๑.๔ ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร

๑.๔.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

มีปัญหาเพียงเรื่องเดียวเกี่ยวกับการหักค่าลดหย่อนของภรรยาในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ตามประมวลรัษฎากร ซึ่งตามกฎหมายดังกล่าวกำหนดให้หักค่าลดหย่อนสำหรับภรรยาได้เพียง ๑ คน แต่ตามหลักกฎหมายอิสลามชายมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึง ๔ คน

๑.๔.๒ สาเหตุของปัญหา

ปัญหานี้น่าจะถือไม่ได้ว่าเป็นการขัดกันของกฎหมายโดยตรง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีซึ่งจัดเก็บโดยหลักความสามารถในการจ่าย ใครมีเงินได้มากก็ต้องเสียภาษีมาก จึงถือว่าเป็นปัญหาเพียงเล็กน้อยและอาจทำความเข้าใจกันได้

๑.๔.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมาย แต่ควรแก้ไขทางปฏิบัติ

๑.๔.๔ ข้อเสนอแนะ

ควรทำความเข้าใจในปัญหานี้กับชาวไทยมุสลิมให้ดียิ่งขึ้น

๒. ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้

๒.๑ ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลใช้บังคับนอกศาล

๒.๑.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

การใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะตัดสินคดีในศาล ไม่รวมถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นนอกศาลด้วยดังกล่าวข้างต้นนั้น ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่อิสลามศาสนิกใน ๔ จังหวัดภาคใต้ เช่น ในเรื่องเกี่ยวกับการสมรส การแบ่งมรดก หากคดีไปสู่ศาลให้ใช้กฎหมายอิสลาม แต่หากคดีไม่ไปสู่ศาลต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทำให้เกิดผลแตกต่างลักลั่นกันขึ้น

๒.๑.๒ สาเหตุของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๓ ได้บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามวินิจฉัยคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกของอิสลามศาสนิกเฉพาะคดีที่มาสู่ศาลเท่านั้น ไม่ได้บัญญัติให้นำมาใช้บังคับนอกศาลด้วย

๒.๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรหาทางแก้ไขให้มีการใช้กฎหมายใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ทั้งในศาลและนอกศาลเป็นแนวเดียวกัน

๒.๑.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่า ยังไม่สมควรใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาล เนื่องจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้ความเป็นธรรมอย่างดีแล้ว และหากให้ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลแล้ว จะมีปัญหาอื่นตามมาอีกหลายประการ

แต่ผู้เข้าร่วมสัมมนาบางท่านมีความเห็นว่า สมควรให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยอมรับให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาลใน ๔ จังหวัดภาคใต้ด้วย

๒.๒ ปัญหาการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปใช้ในจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้

๒.๒.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ ให้มีผลบังคับเฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น อิสลามศาสนิกในส่วนอื่น ๆ ของ

ประเทศไม่สามารถใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ ทั้ง ๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกัน ทำให้อิสลามศาสนิกในจังหวัดอื่นถือว่าตนไม่ได้รับสิทธิตามกฎหมายอิสลาม

๒.๒.๒ สาเหตุของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๓ ได้บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามได้เฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ดังกล่าวเท่านั้น จึงมิสามารถนำไปใช้ในจังหวัดอื่นได้

๒.๒.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ที่ประชุมส่วนหนึ่งเห็นควรให้ขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปใช้ในจังหวัดอื่นที่มีชาวมุสลิมอยู่หนาแน่น หรือจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด แต่ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่า ยังไม่ควรขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่น นอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้

๒.๒.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่ายังไม่ควรขยายการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่น นอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ แต่มีบางส่วนเห็นว่าควรขยาย โดยศึกษาในรายละเอียดให้รอบคอบก่อนที่จะมีการแก้ไขกฎหมาย

๒.๓ ปัญหาการให้อุทธธรม์ ฎีกา คำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุ้ะยุติธรรม

๒.๓.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

การวินิจฉัยคดีที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้นั้น ศาลต้องตัดสินตามข้อกฎหมายที่คณะตุ้ะยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาด คณะตุ้ะยุติธรรมอาจวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามผิดพลาดไป คู่ความก็ไม่สามารถอุทธรณ์ฎีกาได้ อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความเป็นอย่างยิ่ง

๒.๓.๒ สาเหตุของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๔ วรรคสาม บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุ้ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” ทำให้อุทธธรม์ ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุ้ะยุติธรรมไม่ได้

๒.๓.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรแก้บทบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ มาตรา ๔ วรรคสาม ให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุ้ะยุติธรรมในข้อกฎหมายได้

๒.๓.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่า ควรแก้ไขกฎหมายให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุ้ะยุติธรรมในข้อกฎหมายได้ อีกทั้งยังมีข้อเสนอแนะว่า ทางคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และท่านจุฬาราชมนตรี พร้อมที่จะให้คำปรึกษาแก่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาในคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้

บางท่านเห็นว่าควรลดขั้นตอนของการอุทธรณ์ฎีกา โดยอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์เป็นอันถึงที่สุด หรืออุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาโดยตรงเช่นเดียวกับศาลแรงงานกลาง และบางท่านก็เห็นว่า ไม่ควรให้มีการแก้ไขเพราะเห็นว่าอาจขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม

๒.๔ ปัญหาเรื่องจำเลยที่เป็นอิสลามศาสนิกายกฏมิลานาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาด

๒.๔.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ในคดีแพ่งลักษณะครอบครัวและมรดกซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นคู่ความ ซึ่งมีภูมิลำเนาในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ หากจำเลยไม่ยอมให้ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี โดยย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ก็จะทำให้โจทก์ฟ้องคดีไม่ได้ เนื่องจากฟ้องคดีนั้นต้องถือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔ กล่าวคือ ต้องฟ้องจำเลยตามภูมิลำเนาของจำเลย เมื่อจำเลยย้ายออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ จึงฟ้องที่ศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้

๒.๔.๒ สาเหตุของปัญหา

เนื่องจากมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ บัญญัติว่า “ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก อิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก บังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ทั้งนี้ไม่ว่ามูลคดีเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันใช้พระราชบัญญัตินี้”

๒.๔.๓ ข้อเสนอแนะ

ให้กระทรวงยุติธรรมรับปัญหานี้ไว้พิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

๒.๕ ปัญหาการยกเลิกอายุความมรดกที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙

๒.๕.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ที่กฎหมายกำหนดให้อิสลามศาสนิกฟ้องคดีมรดกใน ๔ จังหวัดภาคใต้ โดยใช้อายุความมรดก ๑ ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๗๕๔ นั้น ไม่ตรงกับอายุความมรดกของกฎหมายอิสลาม ก่อให้เกิดข้อขัดแย้งและไม่เป็นธรรมแก่อิสลามศาสนิก

๒.๕.๒ สาเหตุของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้บัญญัติยกเว้นไม่ให้นำกฎหมายอิสลามสำหรับเรื่องอายุความมรดก โดยให้ใช้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แทน คือมีอายุความ ๑ ปี ตามมาตรา ๑๗๕๔

๒.๕.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรหาทางให้อิสลามศาสนิกได้ใช้อายุความมรดกตามกฎหมายอิสลาม

๒.๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ที่ประชุมเห็นว่า อายุความตามลัทธิศาสนาอิสลามมีบัญญัติไว้แตกต่างกันไม่ตรงกัน จึงควรใช้บทบัญญัติเรื่องอายุความมรดกในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๘ ต่อไปก่อน เพราะเป็นบทบัญญัติที่ยังเหมาะสมอยู่ ก่อนจะร่างขึ้นมาได้ มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างผู้พิพากษาและคณะตุลาการศาลฎีกาถึง ๑๒ ปี

๓. บทบาท ฐานะ และคุณสมบัติของคณะตุลาการ

๓.๑ ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของคณะตุลาการ

๓.๑.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

คณะตุลาการเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ศาลต่าง ๆ เหล่านี้มีคณะตุลาการประจำอยู่ศาลละ ๒ นาย งานของคณะตุลาการในการพิจารณาพิพากษาคดีที่เท่าที่เป็นอยู่มีน้อย เพียงปีละประมาณ ๑-๑๐ เรื่อง จึงน่าจะให้คณะตุลาการมีบทบาทในทางด้านอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และทางราชการให้มากยิ่งขึ้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่เลื่อมใสศรัทธาในตัวคณะตุลาการ

๓.๑.๒ สาเหตุของปัญหา

เหตุที่มีคดีขึ้นมาสู่ศาลให้คณะตุลาการพิจารณาน้อยนั้น เนื่องจากคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกส่วนใหญ่ได้แล้วเสร็จไปเพราะการไกล่เกลี่ยในชั้นต้น ซึ่งคณะตุลาการได้ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการชี้ขาดข้อพิพาทนอกศาล ร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด คดีที่มาสู่ศาลส่วนใหญ่จึงเป็นคดีที่ตกลงกันไม่ได้ นอกจากนี้ คณะตุลาการก็ทำกิจกรรมในทางช่วยเหลืองานของฝ่ายบริหารนอกเหนือจากนี้ไม่ได้ เพราะขัดกับข้อห้ามทางศาสนา ซึ่งกำหนดให้คณะตุลาการทำหน้าที่เป็นฝ่ายตุลาการตัดสินข้อพิพาทเท่านั้น

๓.๑.๓ ทางแก้ไขปัญหา

นอกจากคณะตุลาการจะได้อำนาจหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการนอกศาลดังกล่าวแล้ว คณะตุลาการได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคมในการบรรยายเผยแพร่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นล่ามในคณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย กับให้คณะตุลาการทำหน้าที่แก้ไขข้อขัดแย้งกับผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วย ทั้งเป็นการขัดกับข้อห้ามทางศาสนาที่จะทำกิจกรรมอย่างอื่น ฉะนั้น การที่คณะตุลาการมิได้ปฏิบัติหน้าที่ในศาลมากนักจึงไม่ควรถือเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขอย่างใด

๓.๑.๔ ข้อเสนอแนะ

บทบาทของคณะตุลาการเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้มีความเหมาะสมดี ไม่ควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

๓.๒ ปัญหาเกี่ยวกับฐานะของคณะตุลาการ

๓.๒.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

๓.๒.๑.๑ คณะตุลาการเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการมีเงินเดือนประจำ มีอำนาจวินิจฉัยพิจารณาคดีร่วมกับผู้พิพากษา คำพิพากษาที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องครอบครัวมรดกของอิสลามศาสนิกใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะต้องมีคณะตุลาการลงชื่อในคำพิพากษาดังกล่าวจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย แต่คณะตุลาการไม่ได้รับการโปรดเกล้าฯ และไม่ได้รับสิทธิสวมเสื้อครุยในขณะพิจารณาคดีเหมือนผู้พิพากษา จึงทำให้คณะตุลาการ

ยุติธรรมไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควร ทั้งที่ตามคัมภีร์ในศาสนาอิสลาม ผู้ซึ่งขาดข้อพิพาทจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากประมุขแห่งรัฐโดยตรง แม้ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนและผู้พิพากษาสมทบศาลแรงงาน ก็ยังได้รับการโปรดเกล้าฯ

๓.๒.๑.๒ ตะโตะยุติธรรมเป็นข้าราชการประจำได้รับเงินเดือนตามขั้นที่กำหนดไว้ในบัญชีอัตราเงินเดือนตะโตะยุติธรรม ท้ายพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่ละศาลมีตะโตะยุติธรรมประจำ ๒ นาย ในแต่ละปีมีคดีที่ตะโตะยุติธรรมนั่งพิจารณาน้อย เพียงประมาณ ๑๐ เรื่อง จึงน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจ่ายเงินค่าตอบแทนให้แก่ตะโตะยุติธรรม จากการจ่ายเป็นเงินเดือนประจำมาเป็น การจ่ายค่าตอบแทนเป็นรายคดี เพื่อจะได้ประหยัดงบประมาณและสามารถเพิ่มจำนวนตะโตะยุติธรรมให้มากขึ้นด้วย

๓.๒.๒ สาเหตุของปัญหา

๓.๒.๒.๑ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้สั่งบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมเมื่อ ก.ต. เห็นชอบ มิได้กำหนดให้ต้องนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงแต่งตั้งเหมือนตั่งเช่นกรณีผู้พิพากษา และในการที่ผู้พิพากษา สวมเสื้อครุยในขณะที่พิจารณาคดีนั้น เสื้อครุยดังกล่าวเป็นเสื้อครุยเนติบัณฑิตซึ่งผู้พิพากษาในฐานะที่เป็นสามัญ สมาชิกมีสิทธิสวมได้ตามกฎหมายว่าด้วยเสื้อครุยเนติบัณฑิต ตะโตะยุติธรรมมิได้เป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา จึงไม่อาจสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตได้

๓.๒.๒.๒ ตะโตะยุติธรรมมีฐานะเป็นข้าราชการประจำ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจ และหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม ตะโตะยุติธรรมได้รับเงินเดือนประจำ โดยอัตราเงินเดือน แบ่งออกเป็น ๑๐ ขั้นตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๖

๓.๒.๓ ทางแก้ไขปัญหา

๓.๒.๓.๑ สมควรให้มีการโปรดเกล้าฯ เป็นตะโตะยุติธรรมเช่นเดียวกับผู้พิพากษา เพราะ ตะโตะยุติธรรมลงชื่อในคำพิพากษาซึ่งกระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน สำหรับสิทธิ ที่จะสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตนั้น เนื่องจากผู้จะมีสิทธิสวมได้ต้องเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา การที่ตะโตะ ยุติธรรมจะสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตนั้นจึงเป็นไปได้ แต่มีช่องทางที่กระทรวงยุติธรรมอาจจะกำหนดเสื้อครุย ขั้นใหม่สำหรับตะโตะยุติธรรมใช้สวมในขณะที่พิจารณาคดีโดยเฉพาะ

๓.๒.๓.๒ ในการเพิ่มจำนวนตะโตะยุติธรรมให้มากขึ้นกว่าเดิม แต่ให้มาทำงานเฉพาะที่มี คดีโดยให้ได้รับค่าตอบแทนเป็นรายคดีนั้น ที่ประชุมส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นการลดฐานะของตะโตะยุติธรรม ลงไปเท่ากับผู้พิพากษาสมทบ อาจเกิดปัญหาด้านศาสนาที่จะเป็นจุดให้ถูกโจมตีว่าเป็นการลดรอนสิทธิของ อิสลามศาสนิก การจ่ายเงินค่าตอบแทนเป็นรายคดีอาจมีผลเสียที่ทำให้มีการยุยงให้นำคดีขึ้นมาสู่ศาล แทนที่จะ มีการไกล่เกลี่ยให้แล้วเสร็จไปในเบื้องต้น การเพิ่มจำนวนตะโตะยุติธรรมให้มากขึ้นกว่าเดิมมีผลดีที่จะได้เลือก ตะโตะยุติธรรมที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการพิจารณาคดี แต่จะติดขัดปัญหาเรื่องงบประมาณ และปัญหาทาง ศาสนาอิสลามที่ถือว่าในจังหวัดหนึ่งต้องมีตะโตะยุติธรรมเพียงคนเดียว หรืออย่างมากไม่เกิน ๒ คน

๓.๒.๔ ข้อเสนอแนะ

๓.๒.๔.๑ ควรให้มีการเสนอโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคະໂຕະຍຸຕິຮຽນໂດຍເວັ້ນ ຮວມທັງໂຕະຍຸຕິຮຽນທີ່ຢູ່ໃນຕຳແໜ່ງຢູ່ແລ້ວ

๓.๒.๔.๒ ควรรับดำเนินการให้คະໂຕະຍຸຕິຮຽນມີເສື້ອຄຽງສຳລັບສວມໃນການພິຈາລະນາຄື

๓.๒.๔.๓ ຈຳນວນຂອງໂຕະຍຸຕິຮຽນທີ່ເປັນຂ້າຮາຮກຣຳຜ່າຍຕຸລາຮກຣມີເງິນເດືອນປຣະຈຳຕາມທີ່ເປັນຢູ່ໃນໝະນີ ຈຶ່ງມີຄວາມເໝາະສົມດີແລ້ວ ບໍ່ສົມຄວນມີການແກ້ໄຂ

๓.๓ ปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของคະໂຕະຍຸຕິຮຽນ

๓.๓.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

คุณสมบัติของคະໂຕະຍຸຕິຮຽນที่กำหนดว่า มีความรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก และที่มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา นั้น มิได้ระบุว่าภูมิความรู้ในศาสนาอิสลามต้องอยู่ในระดับไหน ทำให้เกิดความยุ่งยากในการตรวจสอบคุณสมบัติ และในข้อที่ว่ามีรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา นั้น น่าจะต่ำเกินไป ทำให้ อาจเกิดข้อขัดข้องในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษา จะแก้ไขด้วยวิธีใช้ล่ามก็อาจจะทำให้ความลับในคำวินิจฉัยรั่วไหล

๓.๓.๒ สาเหตุของปัญหา

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ (๓) และ (๔) กำหนดคุณสมบัติของคະໂຕະຍຸຕິຮຽນไว้ว่า จะต้องมีความรู้ในศาสนาอิสลามที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก และมีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ทำให้ในบางครั้งเกิดความบกพร่องในคำวินิจฉัยของคະໂຕະຍຸຕິຮຽນ

๓.๓.๓ ทางแก้ไขปัญหา

การที่จะกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นคະໂຕະຍຸຕິຮຽນให้สูงขึ้นถึงมีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามชั้นปริญญาตรีนั้นน่าจะไม่เป็นธรรม เพราะผู้ที่มีความรู้กฎหมายอิสลามดีแต่ไม่จบปริญญา ก็จะไม่สิทธิที่จะสมัคร และเนื่องจากในประเทศไทยเรายังไม่มีการเปิดสอนวิชานี้ถึงชั้นปริญญา จะทำให้ผู้ที่คิดจะสมัครเป็นคະໂຕະຍຸຕິຮຽນต้องไปเรียนต่างประเทศ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้ที่จะสมัครเป็นคະໂຕະຍຸຕິຮຽນจึงไม่จำเป็นต้องจบปริญญาทางศาสนาอิสลาม สำหรับความรู้ด้านภาษาไทยนั้น วัตถุประสงค์ในการให้รู้ภาษาไทย เพียงเพื่อความสะดวกในการเข้าใจหลักกฎหมายครอบครัวมรดก และเพื่อความสะดวกในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษาเท่านั้น

๓.๓.๔ ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๔.๑ สมควรยกระดับคະໂຕະຍຸຕິຮຽນให้สูงขึ้นให้มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

๓.๓.๔.๒ สำหรับคุณสมบัติของคະໂຕະຍຸຕິຮຽນอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ ที่ประชุมมีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้วไม่จำเป็นต้องแก้ไข

๓.๔ ปัญหาเกี่ยวกับการคัดเลือกคะโต๊ะยุติธรรม

๓.๔.๑ สภาพและขอบเขตของปัญหา

ปัจจุบันนี้ การแต่งตั้งคะโต๊ะยุติธรรมใช้วิธีการให้โตะอิหม่ามเป็นผู้ลงคะแนนเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด จะเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ วิธีการที่ให้โตะอิหม่ามเป็นผู้เลือกคะโต๊ะยุติธรรมนั้น อาจจะมีผลเสียเนื่องจากการวิ่งเต้น หรือมิฉะนั้นคะโต๊ะยุติธรรมผู้ได้รับเลือกมาจะทำงานไม่เต็มที่ เนื่องจากเห็นแก่โตะอิหม่ามที่เลือกตนมา

๓.๔.๒ สาเหตุของปัญหา

กฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการคัดเลือกเพื่อบรรจุและแต่งตั้งคะโต๊ะยุติธรรมไว้ โดยให้อธิบดีผู้พิพากษามาตราสารับสมัครอิสลามศาสนิกซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อมาคัดเลือก เมื่อครบกำหนด อธิบดีผู้พิพากษามาตราจะทำบัญชีผู้สมัครที่สมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งเป็นคะโต๊ะยุติธรรม โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้องแล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อดำเนินการต่อไป แต่วิธีปฏิบัติในการคัดเลือกบุคคลที่สมัครเข้ามานี้ อธิบดีผู้พิพากษามาตราจะใช้วิธีการให้โตะอิหม่ามเป็นผู้ลงคะแนนเลือกตั้ง แล้วส่งผลการเลือกตั้งให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

๓.๔.๓ ทางแก้ไขปัญหา

ควรให้มีการทดสอบภูมิรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเข้าเป็นคะโต๊ะยุติธรรมเสียก่อนว่าจะสามารถวินิจฉัยชี้ขาดกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดกได้หรือไม่ หลังจากนั้นจึงให้โตะอิหม่ามเป็นผู้คัดเลือกบุคคลที่ผ่านการทดสอบนั้น เสนอให้กระทรวงยุติธรรมดำเนินการแต่งตั้งเป็นคะโต๊ะยุติธรรมต่อไป ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเป็นการถูกต้องตามหลักศาสนาด้วย เพราะคะโต๊ะยุติธรรมนั้นมีอำนาจที่จะรับทำการสมรสได้ด้วย นอกเหนือจากการวินิจฉัยชี้ขาดคดีทั่วไป

๓.๔.๔ ข้อเสนอแนะ

ควรแก้ไขกฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ให้มีการระบอบอย่างชัดแจ้งว่า ในการบรรจุและแต่งตั้งคะโต๊ะยุติธรรมนั้น จะต้องมีการทดสอบภูมิรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครก่อน แล้วจึงให้โตะอิหม่ามคัดเลือกบุคคลที่ผ่านการทดสอบนี้ เสนอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมพิจารณาดำเนินการบรรจุและแต่งตั้งต่อไป

๒๖ เมษายน ๒๕๒๕

เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม
เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ด้วยกระทรวงยุติธรรมพิจารณาเห็นว่า นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม
ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นต้นมา ยังไม่เคยมีหน่วยราชการ
หรือสถาบันใด จัดให้มีการประชุมหรือสัมมนาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายฉบับนี้เลย เป็นเหตุให้มีปัญหาต่าง ๆ
ในการปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเกิดขึ้นเนื่อง ๆ กระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดสัมมนาการใช้
กฎหมายอิสลามขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ปัญหาต่างข้างต้นให้หมดสิ้นไป บัดนี้
การสัมมนาได้ดำเนินการเสร็จสิ้นลง และที่ประชุมใหญ่ของการสัมมนาได้มีข้อเสนอแนะอันมีคุณค่าเกี่ยวกับการ
ปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และ
สตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ กับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ และกฎกระทรวง
ยุติธรรม ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ
ส่วนราชการหลายฝ่ายด้วยกัน

เพื่อพิจารณาว่าสมควรที่จะดำเนินการตามข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขต
จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล หรือไม่ กระทรวงยุติธรรมจึงใคร่ขอเสนอให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง
คณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม	เป็นประธานกรรมการ
๒. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)	เป็นกรรมการ
๓. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	เป็นกรรมการ
๔. อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๙	เป็นกรรมการ
๕. นายเด่น โต๊ะมีนา	เป็นกรรมการ
๖. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	เป็นกรรมการ
๗. นายวิศิษฐ์ ลิขานนท์	เป็นกรรมการ
๘. นายณรงค์ ศิริปะชะนะ	เป็นกรรมการ
๙. ผู้แทนกรมการปกครอง	เป็นกรรมการ
๑๐. ผู้แทนกรมสรรพากร	เป็นกรรมการ
๑๑. ผู้แทนกรมที่ดิน	เป็นกรรมการ
๑๒. ผู้แทนกรมตำรวจ	เป็นกรรมการ
๑๓. ผู้แทนกรมอัยการ	เป็นประธาน
๑๔. ผู้แทนจุฬาราชมนตรี	เป็นกรรมการ
๑๕. ผู้แทนกองอำนาจการรักษาคความมั่นคงภายใน	เป็นกรรมการ

๑๖. นายวิชา มหาคุณ

เป็นกรรมการและเลขานุการ

๑๗. นายจรัญ ภักดีธนากุล

เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

โดยให้คณะกรรมการนี้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล และเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย รวมทั้งระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชาติสืบไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าวข้างต้นด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

มารุต บุญนาค

(นายมารุต บุญนาค)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

โทร. ๒๒๑๕๘๓๗

ที่ สร. ๐๒๐๒/ ๘๒๒๔

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๑๗ มิถุนายน ๒๕๒๕

เรื่อง ขออนุมัติแก้ไขเพิ่มเติมบุคคลในคณะกรรมการ รวม ๔ คณะ

เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

อ้างถึง หนังสือที่ ยธ. ๐๔๐๔/ ๒๐๑๑๕ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๕

ตามที่เสนอขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติให้แต่งตั้งปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ และให้รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ) เป็นกรรมการในคณะกรรมการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติทนายความ และให้ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการในคณะกรรมการประสานงานกระบวนการยุติธรรม คณะกรรมการพัฒนาศาลคดีเด็กและเยาวชน และคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม อีก ๓ คณะ นั้น

คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๕ อนุมัติให้แต่งตั้งได้ ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ จึงเรียนยืนยันมา ได้แจ้งให้กระทรวงการคลัง และสำนักงบประมาณทราบด้วยแล้ว และขอได้โปรดแจ้งให้กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มทราบด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปลั่ง มีจุล

(นายปลั่ง มีจุล)

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

กองการประชุมคณะรัฐมนตรี

โทร. ๒๘๑๒๒๒๐

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ กองวิชาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

ที่ ยธ ๐๔๐๔/ ๕๕๔

วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

ขอประทานเสนอ ท่านประธานกรรมการฯ

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามขึ้น โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการฯ ได้ประชุมพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามเสร็จสิ้นแล้ว ควรจะได้นำความเห็นของคณะกรรมการฯ เกี่ยวกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ทั้ง ๑๓ ข้อ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

จึงขอประทานเสนอหนังสือถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมาเพื่อโปรดพิจารณาลงนาม

วิชา มหาคุณ

กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

ลงนามแล้ว

มารุต บุญนาค

๑๓ มี.ค. ๒๕

(สำเนา)

ที่ ยธ ๐๔๐๑/ ๒๕๕๔๖

กระทรวงยุติธรรม

๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๕

เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

อ้างถึง หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ สร. ๐๒๐๒/ ๗๑๓๗ ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. รายงานสรุปผลการประชุมใหญ่ การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามจำนวน ๗๐ ชุด
๒. บันทึกการประชุมของคณะกรรมการฯ รวม ๓ ครั้ง จำนวน ๗๐ ชุด
๓. บันทึกเรื่องการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปใช้ในจังหวัดอื่น นอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ของนายณรงค์ ศิริปะชะนะ จำนวน ๗๐ ชุด

ตามหนังสือที่อ้างถึงแจ้งว่า คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน และมีกรรมการอื่นอีก ๑๗ ท่าน โดยให้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล และเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายรวมทั้งระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการฯ ได้ประชุมพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามเสร็จสิ้นแล้ว โดยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามทั้ง ๑๓ ข้อ ดังนี้

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

สาเหตุของปัญหา เกิดจากการที่พนักงานฝ่ายปกครองมีความเห็นว่ากฎหมายอิสลามมีผลใช้บังคับในศาลเท่านั้น ดังนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรส การหย่า และการใช้ชื่อสกุลนั้น เจ้าหน้าที่จึงถือตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ควรแก้ปัญหาโดยใช้มาตรการทางปกครองและบริหาร เช่น การกำหนดนโยบายที่แน่นอนของหน่วยเหนือ การประชาสัมพันธ์ และการบรรจุหลักสูตรวิชากฎหมายอิสลามไว้ในมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายในเรื่องนี้

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นว่าถ้าเพียงแต่ทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองยอมให้ความรับรองต่อสถานะการสมรส การหย่า การคินดี และการใช้ชื่อสกุล ตามหลักกฎหมายอิสลามแก่ชาวไทยมุสลิม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลแล้ว ก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ จึงเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ

ดังนั้น หากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยกับวิธีดังกล่าว ก็ควรพิจารณากำหนดนโยบายให้มีการรับรองสถานะการสมรส การหย่า การคินดี และการใช้ชื่อสกุล ตามกฎหมายอิสลาม และควรมอบให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย กับกรมการปกครอง ไปร่วมกันพิจารณาออกแบบการรับรองการสมรส

การหย่า การคืนดี และการใช้ชื่อสกุล ตามกฎหมายอิสลามให้เป็นแนวเดียวกันหมด ทั้งให้พิจารณาด้วยว่าแบบการรับรองนี้จะให้เจ้าหน้าที่ของรัฐรับฟังได้แค่ไหนเพียงใด

๒. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่มีการสมรสตามกฎหมายอิสลามไปขัดต่อกฎหมายอาญา

สาเหตุของปัญหา ตามกฎหมายอิสลามนั้นชายหญิงที่อายุยังไม่ถึง ๑๓ ปี อาจสมรสกันได้ ซึ่งหากมีการร่วมประเวณีกัน จะทำให้เกิดปัญหาว่าจะเป็นผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ หรือไม่

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ในกรณีนี้ต้องถือกฎหมายอาญาเป็นหลัก และควรแก้ไขปัญหามาโดยการเผยแพร่ให้ผู้นำทางศาสนาอิสลามชะลอการประกอบพิธีสมรสของหญิงไทยมุสลิมซึ่งอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ไว้จนกว่าหญิงจะมีอายุครบ ๑๕ ปี เสียก่อน

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นว่าในกรณีที่กฎหมายอิสลามขัดแย้งกับกฎหมายอาญานั้น ต้องถือกฎหมายอาญาเป็นใหญ่ เพราะกฎหมายอาญาเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสังคม ดังนั้นจึงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ว่า ถึงแม้กฎหมายอิสลามจะยินยอมให้หญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปี สมรสได้ก็ตาม ก็หน้าที่จะรอการสมรสไว้ให้หญิงอายุครบ ๑๗ ปี เสียก่อน

ดังนั้นหากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยกับความเห็นดังกล่าว ก็ควรมอบหมายให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และผู้นำทางศาสนาอิสลามรับไปดำเนินการเผยแพร่หลักการนี้ต่อไป

๓. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดิน ซึ่งมักจะไมยอมจดทะเบียนโอนที่ดินให้แก่ผู้มีสิทธิรับมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม หรือตามหนังสือประนีประนอมยอมความที่ตะเต้ยุติธรรมเป็นผู้ทำ

สาเหตุของปัญหา เจ้าพนักงานที่ดินและกรมที่ดินมีความเห็นว่ากฎหมายอิสลามมีผลบังคับใช้ในศาลเท่านั้น ไม่มีผลบังคับต่อการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดินด้วย จึงยึดถือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลัก

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ควรแก้ปัญหามาโดยใช้มาตรการทางปกครองและบริหารและพิจารณาแก้ไขปัญหาคัดกันของกฎหมายในเรื่องนี้ โดยกำหนดนโยบายให้เจ้าพนักงานที่ดินรับจดทะเบียนที่ดินตามหลักกฎหมายอิสลาม

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นว่าเจ้าพนักงานที่ดินมีอำนาจหน้าที่รับจดทะเบียนสิทธินิติกรรมตามที่คู่กรณีทำสัญญาประนีประนอมยอมความโดยชอบอยู่แล้ว แม้ผลของสัญญานั้นจะต่างไปจากสิทธิในการรับมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ตาม และหากเจ้าพนักงานที่ดินจะยอมรับจดทะเบียนสิทธินิติกรรมตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่ชาวไทยมุสลิมทำมาด้วย ก็จะเป็นการแก้ปัญหาได้

ดังนั้นหากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยกับความเห็นดังกล่าว ก็ควรกำหนดนโยบายให้เจ้าพนักงานที่ดินรับจดทะเบียนสิทธินิติกรรมตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่บรรดาทายาทของผู้ตายทั้งหมดทำขึ้นโดยถูกต้องตามหลักกฎหมายในเรื่องสัญญาประนีประนอมยอมความ แม้สัญญานั้นจะมีผลให้การรับมรดกเป็นไปตามหลักกฎหมายอิสลามก็ตาม

๔. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร เกี่ยวกับเรื่องการหักค่าลดหย่อนในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

สาเหตุของปัญหา เนื่องจากตามกฎหมายอิสลามนั้นชายมุสลิมอาจมีภริยาได้ถึง ๔ คน จึงมีปัญหาว่าจะขอหักค่าลดหย่อนในการเสียภาษีเงินได้สำหรับภริยาได้ถึงสี่ครั้งตามจำนวนภริยาหรือไม่

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ควรทำความเข้าใจกับชาวไทยมุสลิมว่าจะหักค่าลดหย่อนสำหรับภริยาได้คนเดียวเท่านั้น

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นว่าที่ประมวลรัษฎากร มาตรา ๔๗ (๑) (ข) ให้หักค่าลดหย่อนสำหรับสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้นั้น หมายถึงหักค่าลดหย่อนให้คู่สมรสเพียงคนเดียวมิใช่แต่ละคน ส่วนบุตรนั้นหากเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายอิสลามก็ควรหักค่าลดหย่อนได้ทุกคน ซึ่งขณะนี้ทางเจ้าพนักงานสรรพากรก็ถือหลักเช่นนี้อยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นต้องแก้ไขอะไร คงเพียงแต่พยายามทำความเข้าใจในปัญหานี้กับชาวไทยมุสลิมให้ดียิ่งขึ้นเท่านั้น

๕. ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลบังคับนอกศาล

สาเหตุของปัญหา พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ มาตรา ๓ บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามวินิจฉัยคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวมรดกของชาวไทยมุสลิมเฉพาะคดีที่มาสู่ศาลเท่านั้น ทำให้เกิดปัญหาว่าเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการบางแห่งไม่ยอมรับให้ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาล

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่ายังไม่สมควรใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาล เนื่องจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ความเป็นธรรมอย่างดีแล้ว แต่ผู้เข้าร่วมสัมมนาบางท่านเห็นว่าควรให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยอมรับให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับนอกศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ด้วย

ความเห็นของคณะกรรมการฯ ส่วนใหญ่เห็นว่าแม้ตามตัวอักษรในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามฯ จะบัญญัติไปในทางให้ใช้กฎหมายอิสลามได้ในศาลเท่านั้น ก็ควรตีความให้กฎหมายอิสลามมีผลบังคับใช้นอกศาลด้วย เพื่อมิให้เป็นการลักลั่นกันระหว่างศาลและหน่วยงานอื่น จึงขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาว่าจะเห็นด้วยกับความเห็นส่วนใหญ่หรือไม่ หากเห็นด้วยก็ควรพิจารณาออกคำสั่งไปยังหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องนี้ ให้ยึดถือการตีความพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ ไปตามแนวนี้นี้ด้วย

หากคณะรัฐมนตรียังไม่แน่ใจกับแนวการตีความดังกล่าว เห็นควรให้ส่งปัญหานี้ไปยังสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเพื่อตีความอีกทางหนึ่ง และหากคณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่ากฎหมายอิสลามมีผลใช้บังคับเฉพาะในศาลเท่านั้น ก็ควรจะได้พิจารณาดำเนินการแก้ไขกฎหมายให้มีการใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลได้ต่อไป

๖. ปัญหาการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้

สาเหตุของปัญหา พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๕๘๙ กำหนดให้ใช้กฎหมายอิสลามได้เฉพาะในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลเท่านั้น ชาวไทยมุสลิมในส่วนอื่น ๆ ของประเทศไม่สามารถใช้กฎหมายอิสลามได้

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ความเห็นส่วนใหญ่เห็นว่ายังไม่ควรขยายการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ แต่มีบางส่วนเห็นว่าควรขยายโดยจะต้องศึกษาในรายละเอียดให้รอบคอบเสียก่อนที่จะมีการแก้ไขกฎหมาย

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เสียงข้างมาก (๘ ต่อ ๒) เห็นว่ายังไม่ควรขยายการใช้กฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดอื่น นอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ และความเห็นส่วนน้อยเห็นควรขยายการใช้กฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ดังเอกสารที่ส่งมาด้วย (๓) แนบท้ายหนังสือนี้

๗. ปัญหาการให้อุทธวรรณีฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรม

สาเหตุของปัญหา ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๔๘๙ มาตรา ๔ วรรคสาม บัญญัติให้คำวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามของตะโตะยุติธรรมเป็นอันเด็ดขาด ทำให้ไม่สามารถอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมได้ แม้จะเป็นคำชี้ขาดที่ผิดพลาดก็ตาม

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ส่วนใหญ่เห็นควรแก้ไขกฎหมายให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมได้ โดยทางคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและจุฬาราชมนตรีพร้อมที่จะให้คำปรึกษาแก่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาในข้อกฎหมายอิสลามได้

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาว่าควรแก้ไขกฎหมายให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมได้

ดังนั้นหากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยก็ควรมอบให้กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการ และเป็นผู้พิจารณาขั้นตอนและวิธีการอุทธรณ์ฎีการ่วมกับคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและจุฬาราชมนตรี

๘. ปัญหาเรื่องจำเลยที่เป็นชาวไทยมุสลิมย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีของตน

สาเหตุของปัญหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔ ระบุว่า การฟ้องคดีเกี่ยวกับหนี้เหนือบุคคลต้องฟ้องยังศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ ดังนั้นหากชาวไทยมุสลิมที่จะถูกฟ้องไม่ประสงค์จะให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับกับคดีตน ก็สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยการย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เสียก่อนที่จะถูกฟ้อง ก็ทำให้โจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้ อันเป็นผลให้กฎหมายอิสลามไปบังคับจำเลยไม่ได้ด้วย

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ให้กระทรวงยุติธรรมรับปัญหานี้ไว้พิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ

ความเห็นกระทรวงยุติธรรม เห็นว่าในเรื่องนี้ควรปล่อยให้สิทธิเสรีภาพของชาวไทยมุสลิมที่จะย้ายภูมิลำเนาของตนได้โดยเสรี ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขอะไรต่อไป

๙. ปัญหาเรื่องอายุความมรดก

สาเหตุของปัญหา พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ กำหนดให้ใช้อายุความมรดก ๑ ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๗๕๔ แก่คดีมรดกตามกฎหมายอิสลามด้วย ซึ่งทำให้ไม่เป็นธรรมแก่ชาวไทยมุสลิม

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ เห็นว่าอายุความตามหลักกฎหมายอิสลามนั้นยังไม่แน่นอนว่ามีระยะเวลาเท่าใด จึงควรให้ใช้อายุความตามกฎหมายปัจจุบันต่อไปก่อน

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ จึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการอะไรต่อไป

๑๐. ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของคณะโต๊ะยุติธรรม

สาเหตุของปัญหา คดีที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามในขณะนี้มีเพียงเล็กน้อย ปีละประมาณ ๑ ถึง ๑๐ เรื่องเท่านั้น จึงน่าจะให้คณะโต๊ะยุติธรรมมีบทบาทช่วยเหลือสังคมและราชการด้านอื่นให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ เห็นว่าบทบาทของคณะโต๊ะยุติธรรมเท่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ มีความเหมาะสมดีแล้วไม่ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ จึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการอะไรต่อไป

๑๑. ปัญหาเกี่ยวกับฐานะของคณะโต๊ะยุติธรรม

สาเหตุของปัญหา ขณะนี้คณะโต๊ะยุติธรรมทำหน้าที่อย่างเดียวกับผู้พิพากษา แต่กลับไม่ได้รับการโปรดเกล้าฯ และไม่มีสิทธิสวมเสื้อครุยในขณะนั่งพิจารณาคดีเหมือนผู้พิพากษา อนึ่ง เนื่องจากงานที่คณะโต๊ะยุติธรรมรับผิดชอบอยู่ขณะนี้ไม่มากจึงมีปัญหาว่าควรเปลี่ยนวิธีจ่ายเงินค่าตอบแทนสำหรับคณะโต๊ะยุติธรรมจากเงินเดือนประจำ มาเป็นการจ่ายรายคดี เพื่อประหยัดงบประมาณหรือไม่

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ควรให้มีการเสนอโปรดเกล้าฯ และจัดให้คณะโต๊ะยุติธรรมมีเสื้อครุยสำหรับสวมในการพิจารณาคดี ส่วนเรื่องวิธีการจ่ายค่าตอบแทนให้คณะโต๊ะยุติธรรม ขณะนี้เหมาะสมดีอยู่แล้วไม่ควรมีการแก้ไข

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ

ดังนั้นหากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยก็ควรมอบให้กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้พิจารณาดำเนินการให้ เป็นไปตามข้อเสนอแนะต่อไป

๑๒. ปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของคณะโต๊ะยุติธรรม

สาเหตุของปัญหา พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ (๓), (๔) กำหนดคุณสมบัติของคณะโต๊ะยุติธรรมไว้ว่าจะต้องมีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก และมีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ซึ่งทำให้ได้ผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยไม่เพียงพอมาเป็นคณะโต๊ะยุติธรรม

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ เห็นว่าสมควรยกระดับความรู้ภาษาไทยของคณะโต๊ะยุติธรรมให้สูงขึ้นถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนคุณสมบัติข้ออื่นเหมาะสมดีแล้ว

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ว่าควรยกระดับความรู้ภาษาไทยให้สูงขึ้นเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. ๓ เดิม) แต่ไม่กระทบถึงสถานภาพของคณะโต๊ะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งก่อนแล้ว

ในการดำเนินการตามข้อเสนอแนะนี้จำเป็นต้องมีการแก้ไขบทบัญญัติในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ดังนั้นหากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะ ก็ควรมอบให้กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้

๑๓. ปัญหาเกี่ยวกับการคัดเลือกคะโตะยุติธรรม

สาเหตุของปัญหา กฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้กำหนดวิธีการคัดเลือกคะโตะยุติธรรมไว้ โดยให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลฎีกาประกาศรับสมัครชาวไทยมุสลิมที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เพื่อทำการคัดเลือก เมื่อครบกำหนด อธิบดีผู้พิพากษาศาลฎีกา จะทำบัญชีผู้สมัครที่สมควรได้รับการบรรจุแต่งตั้ง โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้องแล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อดำเนินการต่อไป ซึ่งไม่มีข้อกำหนดให้มีการทดสอบความรู้ในทางศาสนาอิสลามกันจริง ทำให้อาจได้ผู้ไม่เหมาะสมเข้ามา

ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ควรแก้ไขกฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ให้มีการระบุนอย่างชัดเจนว่าต้องมีการทดสอบความรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครเป็นคะโตะยุติธรรมก่อน

ความเห็นของคณะกรรมการฯ เห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ ว่าควรแก้ไขกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องให้มีการระบุนอย่างชัดเจนว่าต้องมีการทดสอบภูมิรู้ทางศาสนาอิสลามของผู้สมัครก่อนโดยให้ตั้งคณะกรรมการทดสอบขึ้นเฉพาะการบรรจุแต่งตั้งเป็นคราว ๆ ไป

ในการดำเนินการตามข้อเสนอแนะนี้จำเป็นต้องมีการแก้ไขกฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ดังนั้นหากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอ ก็ควรมอบให้กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดนำเสนอบริการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) **มารุต บุนนาค**

(นายมารุต บุนนาค)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี

โทร. ๒๒๒๗๘๓๗

บันทึกการประชุม
คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะ
จากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม
ครั้งที่ ๑/๒๕๒๕

วันจันทร์ที่ ๑๔ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕
ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม

ผู้มาประชุม

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
(นายมารุต บุณนาท)	ประธานกรรมการ
๒. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	กรรมการ
๓. อธิบดีผู้พิพากษภาค ๙	กรรมการ
๔. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	กรรมการ
๕. นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์	กรรมการ
๖. นายณรงค์ ศิริปะชะนะ	กรรมการ
๗. ผู้แทนกรมการปกครอง
(นายไตรรัตน์ จงจักร)	กรรมการ
๘. ผู้แทนกรมสรรพากร
(นายโกเมนทร์ สืบวิเศษ)	กรรมการ
๙. ผู้แทนกรมที่ดิน
(นายเชาว์ รัตนสุดใจ)	กรรมการ
๑๐. ผู้แทนกรมตำรวจ
(พล.ต.ต. สุพาสน์ จิระพันธ์)	กรรมการ
๑๑. ผู้แทนกรมอัยการ
(นายปรีชา โกไศยกานนท์)	กรรมการ
๑๒. ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
(นายวินัย สมะออน)	กรรมการ
๑๓. ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน
(พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไว)	กรรมการ
๑๔. นายจรัญ ภักดีธนากุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้ไม่มาประชุม

๑. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)	กรรมการ	ว่าง
๒. นายเด่น โต๊ะมีนา	กรรมการ	ติดราชการ
๓. นายวิชา มหาคุณ	กรรมการและเลขานุการ	ไปต่างประเทศ

ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. นายโสภณ รัตนากร ปลัดกระทรวงยุติธรรม

เริ่มประชุมเวลา ๑๐.๐๐ น.

ประธานฯ กล่าวเปิดประชุม และนำกรรมการทุกท่านที่มาเข้าร่วมประชุม แล้วดำเนินการประชุมไปตามระเบียบวาระดังนี้

เรื่องที่ ๑ : เรื่องที่ประธานฯ จะแจ้งให้ทราบ

ประธานฯ แถลงให้ที่ประชุมทราบถึงที่มาและขอบเขตอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการนี้โดยสรุปว่า : ตามที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ ณ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา นั้น ที่ประชุมใหญ่ของการสัมมนาดังกล่าวได้มีข้อเสนอแนะอันมีคุณค่าเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขตัวบทกฎหมายทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงยุติธรรมและส่วนราชการอื่นอีกหลายฝ่ายอยู่หลายประการ ซึ่งสมควรจะได้มีการศึกษาพิจารณาและวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเหล่านั้น เพื่อหาข้อสรุปมาดำเนินการให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป กระทรวงยุติธรรมจึงได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีมีมติตั้งคณะกรรมการคณะนี้ขึ้น โดยให้คณะกรรมการนี้ มีอำนาจหน้าที่พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาดังกล่าว และเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายรวมทั้งระเบียบข้อบังคับตลอดจนข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชาติสืบไป

เรื่องที่ ๒ : วิธีการประชุมของคณะกรรมการ

ประธานฯ ปรีกษาที่ประชุมว่า ควรจะกำหนดวิธีการประชุมคณะกรรมการนี้ตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้หรือไม่

๑. องค์ประชุม จะต้องมีการมาประชุมเกินกึ่งหนึ่ง (ตั้งแต่ ๙ คนขึ้นไป) จึงจะถือเป็นองค์ประชุม
 ๒. การลงมติ ให้ถือเสียงข้างมากของกรรมการที่มาประชุม เป็นมติของคณะกรรมการ
 ๓. บันทึกการประชุม ให้ทำบันทึกโดยย่อพอให้ได้ใจความสำคัญในข้อพิจารณาและมติของที่ประชุม โดยไม่ต้องบันทึกรายละเอียดของการอภิปรายไว้
- ที่ประชุมมีมติให้กำหนดวิธีการประชุมตามที่ประธานฯ เสนอ

เรื่องที่ ๓ : กำหนดการประชุมครั้งต่อ ๆ ไป

ประธานฯ ขอให้พิจารณาเรื่องนี้เมื่อเสร็จการประชุมครั้งนี้แล้ว

เรื่องที่ ๔ : พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

ประธานฯ แถลงต่อที่ประชุมว่า ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาฯ มีทั้งหมด ๑๓ ข้อ โดยแยกออกได้เป็น ๓ กลุ่ม ตามปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนี้ .-

กลุ่มที่ ๑ ข้อเสนอแนะต่อปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัด ภาคใต้ มี ๔ ข้อ คือ

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ซึ่งไม่ยอมรับฐานะของบุคคลตามหลักกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัว มรดก

ประธานฯ ขอให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมชี้แจงให้ที่ประชุมทราบถึงปัญหา และข้อเสนอแนะในการ แก้ปัญหา

ปลัดกระทรวงยุติธรรมแถลงว่า ปัญหาในข้อนี้เกิดขึ้นเพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมักจะถือว่ากฎหมายอิสลามมีผลใช้บังคับในศาลเท่านั้น ดังนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรส การรับมรดกและการใช้ชื่อสกุลนั้น เจ้าหน้าที่จึงถือตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งที่ประชุมใหญ่การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามได้ เสนอแนะให้แก้ไขโดยใช้มาตรการทางปกครองและบริหาร โดยการสั่งการทางผู้บังคับบัญชา การประชาสัมพันธ์ และการบรรจุหลักสูตรวิชากฎหมายอิสลามไว้ในมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมาย ในเรื่องนี้

ผู้แทนกรมการปกครอง และอธิบดีผู้พิพากษามาตร ๕ แถลงว่า ถ้าจะให้กำหนดนโยบายทางการ ปกครองและบริหารโดยไม่แก้กฎหมายนั้นจะเป็นไปได้ยาก เพราะทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ถือกฎหมายเป็นหลักอยู่ การเปลี่ยนนโยบายโดยไม่มี การแก้ไขกฎหมาย จะเท่ากับเป็นการบังคับให้เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติฝ่าฝืนกฎหมาย

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติว่า ถ้าเพียงแต่ทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองให้ความรับรองต่อสถานะการ สมรส การหย่า และการใช้ชื่อสกุลตามหลักกฎหมายอิสลามแก่ชาวไทยอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลแล้ว ก็จะสามารถแก้ปัญหาข้อนี้ได้ ดังนั้นจึงมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้ กฎหมายอิสลามว่าควรจะแก้ปัญหานี้โดยการวางนโยบายให้มีการรับรองสถานะการสมรส การหย่า และการ ใช้ชื่อสกุลตามกฎหมายอิสลาม และได้มีมติเห็นควรมอบให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย กับกรมการปกครองไปพิจารณาออกแบบการรับรองการสมรส การหย่า การคืนดี และการใช้ชื่อสกุล ตามกฎหมายอิสลามให้เป็นแนวเดียวกันหมด ทั้งให้พิจารณาด้วยว่าแบบการรับรองนี้จะให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ รับฟังได้แค่ไหน เพียงใด

๒. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่มีการสมรสตามกฎหมายอิสลามไปขัดต่อ กฎหมายอาญา

ประธานฯ แถลงให้ที่ประชุมทราบถึงปัญหาว่า ตามกฎหมายอิสลามนั้น ชายหญิงที่อายุยังไม่ถึง ๑๓ ปีอาจสมรสกันได้ ซึ่งหากมีการร่วมประเวณีกัน จะทำให้เกิดปัญหาว่าจะเป็นผิดตามประมวลกฎหมาย อาญา มาตรา ๒๗๗ หรือไม่

ผู้แทนกรมตำรวจ แถลงว่า ในทางปฏิบัติตำรวจถือประมวลกฎหมายอาญาเป็นใหญ่ ดังนั้นตามปัญหาที่
ประธานฯ แถลงนั้น ย่อมถือว่าเป็นความผิดทางอาญา

ผู้แทนจุฬาราชมนตรีแถลงว่า เห็นด้วยกับข้อเสนอของการสัมมนาที่ให้มีการเผยแพร่แนวทางปฏิบัติของ
ผู้แทนทางศาสนาอิสลามที่มักจะชะลอการประกอบพิธีสมรสของหญิงไทยอิสลามไว้จนกว่าหญิงนั้นจะอายุ
ครบ ๑๗ ปีเสียก่อน

ที่ประชุมพิจารณาแล้วเห็นว่า ในกรณีที่กฎหมายอิสลามไปขัดแย้งกับกฎหมายอาญานั้นต้องถือหลัก
กฎหมายอาญาเป็นใหญ่ เพราะกฎหมายอาญาเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสังคม ดังนั้นจึงมีมติเห็นชอบด้วยกับข้อ
เสนอแนะจากการสัมมนาฯ ว่า ถึงแม้กฎหมายอิสลามจะยินยอมให้หญิงอายุไม่เกิน ๑๓ ปีสมรสได้ก็ตาม
ก็น่าที่จะรอการสมรสไว้ให้หญิงอายุครบ ๑๗ ปีเสียก่อน และมีมติเห็นควรมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะ
กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและผู้นำทางศาสนาอิสลามรับไปดำเนินการเผยแพร่หลักการนี้ต่อไป

๓. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดินซึ่งมักจะไมยอมจดทะเบียนโอนที่ดินให้แก่ผู้มีสิทธิ
รับมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม หรือตามหนังสือประนีประนอมยอมความที่ตะโต๊ะยุติธรรมทำมา

ผู้แทนกรมที่ดิน แถลงว่า ที่เจ้าพนักงานที่ดินไม่ยอมจดทะเบียนสิทธินิติกรรมให้ตามปัญหานั้น เป็นเพราะ
ถือตามการตีความของกรมที่ดินว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี
นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ นั้น มีผลใช้บังคับในกาลเท่านั้น พนักงานที่ดินจึงต้องถือตาม ป.พ.พ.
เป็นหลัก เว้นแต่จะมีคำพิพากษาของศาลเป็นอย่างอื่น แต่สำหรับกรณีที่บรรดาทายาทของผู้ตายทำสัญญา
ประนีประนอมยอมความกันมาโดยให้มีการแบ่งปันทรัพย์มรดกกันตามหลักกฎหมายอิสลามนั้น ผู้แทน
กรมที่ดินยังไม่อาจยืนยันได้ว่าเจ้าพนักงานที่ดินจะยอมจดทะเบียนสิทธินิติกรรมให้ตามนั้นหรือไม่ โดยขอ
กลับไปปรึกษากับทางกรมที่ดินก่อน

ที่ประชุมจึงมีมติให้รอการพิจารณาเรื่องนี้ไว้ก่อน

๔. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สรรพากร เกี่ยวกับเรื่องการหักค่าลดหย่อนในการเสียภาษี
เงินได้บุคคลธรรมดา

ผู้แทนกรมสรรพากร แถลงว่า ประมวลรัษฎากรมาตรา ๔๗ (๑) (ข) ให้หักค่าลดหย่อนสำหรับสามี
หรือภริยาของผู้มีเงินได้เท่านั้น ซึ่งหมายถึงคู่สมรสทั้งหมดมิใช่แต่ละคน ส่วนบุตรนั้นหากเป็นบุตรชอบด้วย
กฎหมายอิสลามแล้ว ทางกรมสรรพากรยอมให้หักค่าลดหย่อนได้ทุกคน ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๗
(๑) (ค) แห่งประมวลรัษฎากร

ที่ประชุมเห็นว่า การตีความประมวลรัษฎากรมาตรา ๔๗ (๑) (ข) และ (ค) ตามที่ผู้แทนกรมสรรพากร
แถลงมานั้นเป็นการถูกต้องและชอบธรรมแล้ว จึงมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาว่าไม่จำเป็นต้อง
แก้ไขกฎหมายในเรื่องนี้แต่อย่างใด คงเพียงแต่พยายามทำความเข้าใจในปัญหานี้กับชาวไทยมุสลิมให้ดียิ่งขึ้น
เท่านั้น

กลุ่มที่ ๒ ข้อเสนอแนะต่อปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้มี ๕ ข้อ ดังนี้ :-

๑. ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลบังคับนอกศาล

ประธานฯ แถลงว่า ปัญหานี้เป็นปัญหาเดียวกับปัญหาทั้งสี่ข้อของกลุ่มที่ ๑ ตามที่ได้พิจารณามาแล้ว เพียงแต่มองปัญหาคนละแง่เท่านั้น

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ แถลงว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ บัญญัติให้ศาลเท่านั้นที่

เป็นผู้ใช้กฎหมายอิสลาม จึงทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้นว่าจะให้ยอมรับใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลด้วยหรือไม่

ปลัดกระทรวงยุติธรรมเห็นว่ากฎหมายยังไม่ชัดไปทางใดทางหนึ่ง ควรจะส่งเรื่องให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่าผลตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติฉบับนี้จะมีขอบเขตการใช้แค่ไหน

ที่ประชุมเห็นว่าปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญและละเอียดอ่อน ยังไม่ควรด่วนลงมติวันนี้ จึงให้รอไว้พิจารณาในการประชุมครั้งต่อไป

กำหนดการประชุมครั้งต่อไปในวันจันทร์ที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๒๕ เวลา ๑๔.๐๐ น. ณ สถานที่เดิม

เลิกประชุมเวลา ๑๒.๐๐ น.

จรัญ ภัคดีธนากุล

(นายจรัญ ภัคดีธนากุล)

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้จัดบันทึกการประชุม

๑๔ มิถุนายน ๒๕๒๕

บันทึกการประชุม
คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะ
จากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม
ครั้งที่ ๒/๒๕๒๕

วันจันทร์ที่ ๒๘ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕
ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม

ผู้มาประชุม

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (นายมารุต บุญนา)	ประธานกรรมการ
๒. ปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
๓. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	กรรมการ
๔. อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๙	กรรมการ
๕. นายเด่น โต๊ะมีนา	กรรมการ
๖. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	กรรมการ
๗. นายวิเศษ ลิมานนท์	กรรมการ
๘. นายณรงค์ ศิริปะชะนะ	กรรมการ
๙. ผู้แทนกรมการปกครอง (นายอุทัย หิรัญโต)	กรรมการ
๑๐. ผู้แทนกรมที่ดิน (นายเชาว์ รัตน์สุดใจ)	กรรมการ
๑๑. ผู้แทนกรมตำรวจ (พล.ต.ต. สุพาสน์ จีระพันธ์)	กรรมการ
๑๒. ผู้แทนกรมอัยการ (นายปรีชา โกโศยกานนท์)	กรรมการ
๑๓. ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (พ.อ. สมนึก สุรฤทธิ์โยธิน แทน พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไว)	กรรมการ
๑๔. นายจรัญ ภัคดิชานกุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้ไม่มาประชุม

๑. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)	กรรมการ ว่าง
๒. ผู้แทนกรมสรรพากร	กรรมการ ติดราชการ
๓. ผู้แทนจุฬาราชมนตรี	กรรมการ ติดกิจฐระ
๔. นายวิชา มหาคุณ	กรรมการและเลขานุการ
ไปต่างประเทศ

ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. นายกนก อินทร์ทรัพย์	ผู้อำนวยการกอง กองวิชาการ
สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ |
|------------------------|---|

เริ่มประชุมเวลา ๑๔.๐๕ น.

ประธานฯ กล่าวเปิดประชุม แล้วดำเนินการประชุม

ระเบียบวาระการประชุมที่ ๑ พิจารณารับรองบันทึกการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๒๕

ประธานฯ ขอให้ที่ประชุมพิจารณารับรองบันทึกการประชุมครั้งที่ ๑/ ๒๕๒๕ โดยขอให้ใช้บันทึกฉบับที่ฝ่ายเลขานุการได้แก้ไขเพิ่มเติมและจัดพิมพ์ใหม่ ซึ่งได้แจกให้แก่กรรมการทุกท่านในที่ประชุมครั้งนี้เป็นหลักในการพิจารณาแทนฉบับที่ส่งไปให้พร้อมหนังสือเชิญประชุม

ปลัดกระทรวงยุติธรรมขอให้แก้คำว่า “ชาวไทยอิสลาม” ในบรรทัดที่ ๒ ของย่อหน้าที่ ๓ หน้า ๔ เป็น “ชาวไทยมุสลิม”

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติให้รับรองบันทึกการประชุมครั้งที่ ๑/ ๒๕๒๕ โดยให้แก้ไขตามที่ปลัดกระทรวงยุติธรรมเสนอ

ระเบียบวาระการประชุมที่ ๒ พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล (ต่อ)

ประธานฯ แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่าในการประชุมครั้งที่แล้ว ที่ประชุมได้ให้รอการพิจารณาเรื่องปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดิน และปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลบังคับนอกศาลไว้ จึงขอให้ที่ประชุมพิจารณาปัญหาทั้งสองนี้ก่อน แล้วจึงค่อยพิจารณาปัญหาอื่นต่อไป

ที่ประชุมรับทราบ

๑. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานที่ดินซึ่งมักจะไม่นยอมจดทะเบียนโอนที่ดินให้แก่ผู้มีสิทธิรับมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม หรือตามหนังสือประนีประนอมยอมความที่ตะโตะยุติธรรมทำมา

ผู้แทนกรมที่ดิน แถลงว่า ตามที่ผู้แทนกรมที่ดินได้แถลงต่อที่ประชุมครั้งที่แล้วขอให้นำปัญหากลับไปปรึกษากรมที่ดินว่า ในกรณีที่บรรดาทายาทของผู้ตายทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันมา โดยให้มีการแบ่งปันทรัพย์สินมรดกกันตามหลักกฎหมายอิสลาม เจ้าพนักงานที่ดินจะยอมจดทะเบียนสิทธินิติกรรมให้ หรือไม่นั้น ทางกรมที่ดินมีความเห็นว่า เจ้าพนักงานที่ดินจะไม่รับจดทะเบียนให้ เพราะหากรับจดทะเบียนให้ไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้นแล้ว ต่อมาเจ้าพนักงานที่ดินอาจถูกทายาทที่ไม่พอใจฟ้องให้รับผิดชอบได้

ประธานฯ ถามผู้แทนกรมที่ดินว่า ถ้าเป็นกรณีที่คนทั่ว ๆ ไป ทำสัญญาประนีประนอมยอมความเกี่ยวกับสิทธิการรับมรดกที่ดินกันมาให้ต่างไปจากที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๖ แล้ว เจ้าพนักงานที่ดินจะรับจดทะเบียนให้หรือไม่ เช่น ทายาทชั้นบุตรของเจ้ามรดกสองคนซึ่งมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งคนละเท่า ๆ กัน ตกกลงกันให้คนหนึ่งรับส่วนแบ่งจากกองมรดกเพียงครึ่งส่วน และอีกคนหนึ่งได้ $\frac{๑}{๒}$ ส่วน

ผู้แทนกรมที่ดิน ตอบว่า ไม่อาจยืนยันได้ แต่เข้าใจว่าเจ้าหน้าที่จะไม่รับจดทะเบียนให้

พ.อ. สมนึก สุรฤทธิ์โยธิน ผู้ได้รับมอบหมายจาก พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไวย ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ให้มาประชุมแทน แถลงว่า พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไวย ได้ทำความเข้าใจในปัญหาเรื่องนี้เป็นหนังสือเสนอต่อประธานฯ ด้วย โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า หากเจ้าพนักงานที่ดินยึดถือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลักในการจดทะเบียนสิทธินิติกรรมในกรณีทำสัญญาประนีประนอมยอมความแบ่งมรดกแล้ว ก็คงไม่มีชาวไทยมุสลิมผู้ใดมาขอจดทะเบียน เพราะจะเป็นการขัดแย้งกับแนวทางดำเนินชีวิตของชาติที่ถือกฎหมายอิสลามเป็นหลัก

คุณหญิงสมร ภูมิธรรงค์ อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ ผู้แทนกรมอัยการ และผู้แทนกรมตำรวจ แถลงว่า หากสัญญาประนีประนอมยอมความที่บรรดาทายาทของผู้ตายทำมามีหลักเกณฑ์ถูกต้อง ตามหลักกฎหมายเรื่องการประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๐ แล้ว เจ้าพนักงานที่ดินก็น่าจะรับจดทะเบียนให้ไปตามสัญญานั้นได้

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติว่า ในกรณีที่บรรดาทายาทของผู้ตายทั้งหมดทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันมาโดยถูกต้องตามหลักกฎหมายในเรื่องสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น แม้จะมีผลให้การรับมรดกเป็นไปตามหลักกฎหมายอิสลาม ก็ควรให้เจ้าพนักงานที่ดินรับจดทะเบียนสิทธินิติกรรมให้ไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้นได้

๒. ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลบังคับนอกศาล

อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ และผู้แทนกรมอัยการ แถลงว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นกฎหมายที่ออกมาใช้ในกรณีพิเศษเป็นกฎหมายยกเว้นซึ่งต้องตีความให้มีขอบเขตการใช้จำกัดตามที่ได้บัญญัติไว้เท่านั้น จึงเห็นว่าไม่ควรแปลความให้สามารถใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลนอกศาลด้วย การที่ประเทศไทยยอมให้ใช้กฎหมายอิสลามซ้อนอยู่กับกฎหมายใหญ่ของประเทศในลักษณะนี้ ก็นับว่าเป็นการประนีประนอมมากแล้ว เพราะแม้แต่ในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียก็ยังให้ใช้กฎหมายใหญ่ของประเทศเป็นแนวเดียวเท่านั้น

ประธานฯ แถลงว่า ผู้แทนกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในได้ออกความเห็นเป็นหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ด้วย สรุปได้ว่า กฎหมายทุกฉบับต้องใช้งบได้ทั้งในศาลและนอกศาล จึงจะมีผลบังคับได้อย่างแท้จริง ดังนั้น แม้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ จะบัญญัติไว้ในมาตรา ๓ ให้ศาลเป็นผู้ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดก ของชาวไทยมุสลิมในศาล ก็ย่อมตีความได้ว่ากฎหมายอิสลามต้องมีผลบังคับใช้นอกศาลได้ด้วย

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ ชี้แจงต่อที่ประชุมว่า ไม่ว่าจะกฎหมายจะบัญญัติอย่างไรก็ตาม ชาวไทยมุสลิมมีภาระทางศาสนาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักกฎหมายอิสลามอยู่เสมอ การตีความกฎหมายให้สอดคล้องรับกันกับแนวทางประพฤติปฏิบัติของชาวไทยมุสลิม ย่อมจะให้ผลดีกว่าการตีความให้กฎหมายไปขัดแย้งกับแนวทางประพฤติปฏิบัตินั้น จึงเห็นว่าน่าจะตีความให้กฎหมายอิสลามมีผลบังคับใช้นอกศาลได้ด้วย

นายวิเศษ ภูมิพันธ์ แถลงว่า การตีความให้กฎหมายอิสลามมีผลใช้งบได้เพียงในศาลเท่านั้น จะทำให้เกิดการลักลั่นกันในระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ นอกศาล โดยบางหน่วยงานอาจยอมรับตามหลักกฎหมายอิสลาม แต่บางหน่วยงานกลับไม่ยอมรับ

เมื่อดำเนินการประชุมมาถึงขั้นนี้ ประธานฯ แถลงว่า ตัดราชการด่วน ขอออกจากการประชุมไปก่อน โดยได้มอบหมายให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่เป็นประธานดำเนินการประชุมต่อไป

ผู้แทนกรมที่ดิน แถลงว่า หากมีหน่วยงานที่สามารถอ้างอิงได้ เช่น คณะรัฐมนตรี หรือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ยืนยันการตีความมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามฯ ว่าให้ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลได้ด้วย ทางกรมที่ดินก็ยินดีปฏิบัติตามแนวการตีความนั้น

นายเด่น โต๊ะมีนา แถลงว่า ควรตีความให้ใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลได้ด้วย เพื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐจะได้ยอมรับรองสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามหลักกฎหมายอิสลามแก่ชาวไทยมุสลิมที่ไปติดต่อด้วย หรือหากที่ประชุมจะส่งปัญหาเรื่องนี้ให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตีความตามที่ปลัดกระทรวงยุติธรรมได้เคยเสนอไว้ก่อน ก็จะเป็นการดี

ที่ประชุมได้พิจารณาแล้วมีความเห็นส่วนใหญ่ว่าแม้ตามตัวอักษรในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามฯ จะบัญญัติไปในการให้ใช้กฎหมายอิสลามได้ในศาลเท่านั้น แต่ก็ควรตีความให้กฎหมายอิสลามมีผลบังคับใช้นอกศาลด้วย เพื่อให้เป็นการลักลั่น และได้มีมติเห็นควรให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาว่าจะเห็นด้วยกับที่ประชุมส่วนใหญ่หรือไม่ หากเห็นด้วยก็ให้พิจารณาออกคำสั่งไปยังหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องนี้ ยึดถือการตีความพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ ไปตามแนวนั้นด้วย แต่หากคณะรัฐมนตรียังไม่แน่ใจจะส่งปัญหานี้ไปให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตีความอีกทางหนึ่งก็ได้ หากคณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่ากฎหมายอิสลามมีผลใช้งบเฉพาะในศาลเท่านั้น ก็ควรจะได้พิจารณาดำเนินการแก้ไขกฎหมายให้มีการใช้กฎหมายอิสลามนอกศาลได้ด้วยต่อไป

๓. ปัญหาการขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปใช้ในจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานฯ ชี้แจงต่อที่ประชุมว่า สาเหตุของปัญหานี้เนื่องมาจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ มาตรา ๓ ได้บัญญัติ

ให้ใช้กฎหมายอิสลามได้เฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ดังกล่าวเท่านั้น จึงมีสามารถนำไปใช้ในจังหวัดอื่นได้ ซึ่งในการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามฯ นั้น ที่ประชุมส่วนใหญ่ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ยังไม่ควรขยายการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ แต่มีบางส่วนเห็นว่าควรขยายโดยจะต้องศึกษารายละเอียดให้รอบคอบก่อนที่จะมีการแก้ไขกฎหมาย

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ แกล้งว่า กฎหมายอิสลามเป็นหลักสูงสุดในศาสนาที่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม จะต้องยึดถือปฏิบัติไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด การที่กฎหมายบัญญัติให้ใช้บังคับได้เฉพาะในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น ย่อมไม่เป็นธรรมต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดอื่นทั่วประเทศ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าชาวไทยมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เสียอีก สำหรับข้อที่เกรงว่า เมื่อขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดอื่นแล้ว จะทำให้ต้องเสียงบประมาณตั้งโต๊ะยุติธรรมเพิ่มขึ้นนั้น ก็อาจมีทางแก้ไขได้โดยวิธีให้ผู้ใช้พิพากษาสมทบทางกฎหมายอิสลามแทนการตั้งโต๊ะยุติธรรมเป็นการถาวรได้

ผู้แทนกรมการปกครองและผู้แทนกรมอัยการ เสนอความเห็นว่าเป็นประโยชน์และสภาพการณ์ในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้มีลักษณะเฉพาะตัวต่างจากจังหวัดอื่น ๆ การยอมให้ใช้กฎหมายอิสลามในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ จึงนับเป็นกรณีพิเศษจริง ๆ นับได้ว่าเป็นกรณียกเว้น ดังนั้น จึงไม่ควรขยายการใช้กฎหมายอิสลามไปในเขตจังหวัดอื่น

นายวิศิษฎ์ ลิมานนท์ เสนอแนวทางประนีประนอมว่า เนื่องจากที่ประชุมนี้ได้มีมติเห็นควรให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองรับรองสัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างชาวไทยมุสลิมด้วยกันอยู่แล้ว ดังนั้น ชาวไทยมุสลิมในเขตจังหวัดอื่นจึงสามารถปฏิบัติตามหลักกฎหมายอิสลามกันได้ โดยวิธีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ซึ่งหากทางคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดต่าง ๆ จะชี้แจงและสนับสนุนให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว ก็น่าจะเป็นการแก้ปัญหานี้ได้โดยไม่ต้องแก้กฎหมายแต่อย่างใด

ที่ประชุมพิจารณาแล้ว มีมติโดยเสียงข้างมาก (๘ ต่อ ๒) ว่า ยังไม่ควรขยายการใช้กฎหมายอิสลามไปยังจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้

๔. ปัญหาการให้อุทธธณฎีกา คำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะโต๊ะยุติธรรม

ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานฯ ชี้แจงต่อที่ประชุมถึงสภาพและสาเหตุแห่งปัญหาว่า ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๙ มาตรา ๔ วรรคสาม บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลาม ให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” ทำให้อุทธธณฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะโต๊ะยุติธรรมไม่ได้ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งในการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามฯ นั้น ที่ประชุมใหญ่มีความเห็นส่วนใหญ่ว่า ควรแก้ไขกฎหมายให้สามารถให้อุทธธณฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายได้ ผู้เข้าประชุมสัมมนาบางท่านเห็นว่า ควรให้อุทธธณฎีกาได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น โดยอุทธธณฎีกาไปยังศาลอุทธธณฎีกาแล้วเป็นที่สุด หรือจะให้อุทธธณฎีกาตรงไปยังศาลฎีกาเช่นเดียวกับในศาลแรงงานกลางก็ได้ แต่มีผู้เข้าสัมมนาบางท่านโต้แย้งว่า ไม่ควรให้อุทธธณฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดในข้อกฎหมายอิสลาม เพราะจะเป็นการขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ แกล้งว่า คำวินิจฉัยของคณะโต๊ะยุติธรรมอาจมีข้อผิดพลาดได้ การไม่ให้อุทธธณฎีกาจะทำให้ผู้ที่เสียหายจากความเผลอของคณะโต๊ะยุติธรรมไม่มีทางได้รับการแก้ไข ทั้งการอุทธธณฎีกา

ก็ไม่ถือว่าขัดต่อหลักกฎหมายอิสลามแต่อย่างใด ตัวอย่างในประเทศมาเลเซีย ก็ให้มีการอุทธรณ์คำพิพากษาของ ศาลศาสนาไปยังศาลชั้นต้นได้

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ เสนอความเห็นที่ ข้อผิดพลาดในคำชี้ขาดของคณะตุลาการตุลาการอิสลามเกิดจากการที่ กฎหมายกำหนดคุณสมบัติและพื้นความรู้ของคณะตุลาการอิสลามเอาไว้ต่ำ ทำให้ได้คณะตุลาการที่ไม่ได้มาตรฐาน เข้ามา ดังนั้น ถ้าได้มีการกำหนดคุณสมบัติของคณะตุลาการอิสลามให้สูงขึ้น ก็จะแก้ปัญหานี้ได้โดยไม่ต้องให้มีการ อุทธรณ์ ฎีกา อนึ่ง มีปัญหาว่าชาวไทยมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้จะยอมรับคำตัดสินของศาลอุทธรณ์ฎีกาหรือไม่ เพราะยังมีชาวไทยมุสลิมบางกลุ่มไม่ยอมรับคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ แถลงว่า ข้อที่ว่าการให้อุทธรณ์ฎีกาคำชี้ขาดของคณะตุลาการอิสลามจะเป็นการขัด กับหลักกฎหมายอิสลามหรือไม่นั้น ยังไม่แน่ใจนัก ทั้งยังไม่อาจหาข้อยุติในชั้นนี้ด้วย ดังนั้น จึงน่าจะส่งปัญหานี้ ไปให้จุฬาราชมนตรีตีความเสียก่อน

นายเด่น โต๊ะมีนา เห็นด้วยว่า ควรขอให้จุฬาราชมนตรีชี้ขาดเสียก่อนว่า การให้มีอุทธรณ์ฎีกาคำชี้ขาด ในข้อกฎหมายอิสลามของคณะตุลาการอิสลามได้นั้น จะเป็นการขัดต่อหลักกฎหมายหรือหลักศาสนาอิสลามหรือไม่ ทั้งนี้โดยให้ฝ่ายเลขานุการเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติให้ฝ่ายเลขานุการดำเนินการตามที่นายเด่น โต๊ะมีนา เสนอ ทั้งนี้โดยให้มัด ข้อเท็จจริงในคำถามไว้ด้วยว่า คณะตุลาการอิสลามในที่นี้หมายถึงคณะตุลาการที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลัก กฎหมายอิสลาม กับมีมติให้นายณรงค์ ศิริปะชะนะ เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับจุฬาราชมนตรีเพื่อให้ได้คำตอบ มาให้ทันการประชุมในครั้งต่อไป

๕. ปัญหาเรื่องจำเลยที่เป็นชาวไทยมุสลิมย้ายภูมิลำเนาออกจากเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ เพื่อหลีกเลี่ยง ไม่ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยคดี

ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานฯ ชี้แจงสภาพและสาเหตุของปัญหาว่า หากชาวไทยมุสลิมที่มีภูมิลำเนาในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ประสงค์จะให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับกับคดีของตน ก็ย่อมหลีกเลี่ยงได้โดยการย้าย ภูมิลำเนาออกไปอยู่นอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ทำให้โจทก์ฟ้องผู้หลีกเลี่ยงนั้นต่อศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้ เพราะตามหลักในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔ ระบุว่า ต้องฟ้องคดีต่อศาลที่มีภูมิลำเนาอยู่ เมื่อฟ้องคดีต่อศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่ได้ ก็ทำให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้ เพราะพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ บัญญัติให้ใช้ กฎหมายอิสลามได้เฉพาะในศาลในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น ซึ่งปัญหานี้ที่ประชุมใหญ่ของการสมมนา การใช้กฎหมายอิสลามได้ให้ข้อเสนอแนะว่าให้กระทรวงยุติธรรมรับปัญหานี้ไว้พิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

ที่ประชุมมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสมมนาการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าว

๖. ปัญหาการยกเลิกอายุความมรดก

ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานฯ ชี้แจงว่า สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมาย อิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ ไปบัญญัติยกเว้นไม่ให้ใช้กฎหมายอิสลาม สำหรับเรื่องอายุความมรดก โดยให้ใช้อายุความมรดก ๑ ปีตามมาตรา ๑๗๕๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์แทน ซึ่งอายุความนี้ไม่ตรงกับอายุความมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม ในปัญหานี้ ที่ประชุมใหญ่

ของการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามมีข้อเสนอแนะไว้ว่า อายุความตามลัทธิศาสนาอิสลามมีบัญญัติไว้แตกต่างกัน ไม่ตรงกัน จึงควรใช้อายุความตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๘๕ ต่อไปก่อน

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าว

๗. ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของคณะตุ้ะยุติธรรม

ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานฯ ให้ผู้ช่วยเลขานุการอ่านสภาพ สาเหตุ และทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งข้อเสนอแนะให้ที่ประชุมทราบได้โดยสรุปว่า งานของคณะตุ้ะยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดีที่มีอยู่ขณะนี้มีอยู่น้อยเพียงปีละประมาณ ๑-๑๐ เรื่องเท่านั้น จึงน่าจะให้คณะตุ้ะยุติธรรมมีบทบาทช่วยเหลือสังคมและราชการในด้านอื่นให้มากยิ่งขึ้น แต่ก็ติดขัดอยู่ที่ว่าคณะตุ้ะยุติธรรมจะไปช่วยทำกิจกรรมของฝ่ายบริหารนอกเหนือไปจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ได้เพราะขัดกับข้อห้ามทางศาสนา ซึ่งในปัญหานี้ที่ประชุมใหญ่ของการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า บทบาทของคณะตุ้ะยุติธรรมเท่าที่เป็นอยู่ขณะนี้มีความเหมาะสมดี ไม่ควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ที่ประชุมมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังกล่าว

๘. ปัญหาเกี่ยวกับฐานะของคณะตุ้ะยุติธรรม

ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานฯ ชี้แจงต่อที่ประชุมว่า สภาพของปัญหามีอยู่สองประการคือ ปัญหาที่ขณะนี้คณะตุ้ะยุติธรรมผู้ทำหน้าที่เช่นเดียวกับผู้พิพากษา แต่กลับไม่ได้รับการโปรดเกล้าฯ และไม่มียศฐาบรรดาศักดิ์เหมือนผู้พิพากษา กับปัญหาว่าควรเปลี่ยนวิธีจ่ายเงินค่าตอบแทนให้แก่คณะตุ้ะยุติธรรมจากการจ่ายเป็นเงินเดือนประจำมาเป็นการจ่ายเป็นรายคดีที่ทำ เพื่อประหยัดงบประมาณ จะเป็นการสมควรหรือไม่ สาเหตุของปัญหาข้อแรกเกิดจากพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ มิได้กำหนดให้ต้องนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงแต่งตั้งคณะตุ้ะยุติธรรมเหมือนดังเช่นกรณีผู้พิพากษา และในการที่ผู้พิพากษาสวมเสื้อครุยในขณะพิจารณาคดีนั้น เป็นการใช้สิทธิในฐานะที่เป็นสามัญสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา เมื่อคณะตุ้ะยุติธรรมมิได้เป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา จึงไม่อาจสวมครุยดังกล่าวได้ ในปัญหาเหล่านี้ ที่ประชุมใหญ่ในการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรให้มีการเสนอโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะตุ้ะยุติธรรมโดยเร็ว รวมทั้งคณะตุ้ะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งแล้ว และควรริบดำเนินการให้คณะตุ้ะยุติธรรมมีเสื้อครุยสำหรับสวมในการพิจารณาคดี ส่วนเรื่องวิธีการจ่ายเงินค่าตอบแทนให้คณะตุ้ะยุติธรรมนั้น ให้คงใช้ตามที่เป็นอยู่ในขณะนี้โดยไม่ต้องมีการแก้ไข

อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๙ แถลงว่า เรื่องเสื้อครุยนั้น ทางกระทรวงมหาดไทยได้ขอพระราชทานเสื้อครุยและเข็มพระปรมาภิไธยชั้น ๑ ให้แก่คณะตุ้ะยุติธรรมได้แล้ว

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ แถลงว่า เสื้อครุยดังกล่าวเป็นของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มิใช่ครุยของคณะตุ้ะยุติธรรม

ผู้แทนกรมการปกครอง ชี้แจงว่า เสื้อครุยและเข็มพระปรมาภิไธยนั้น ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการสวมเสื้อครุยและประดับเข็มพระปรมาภิไธย ตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๕๘๘ ได้ระบุผู้มีสิทธิได้รับพระราชทานไว้ว่าต้องเป็นกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

และกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เว้นแต่จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเป็นพิเศษ ส่วน
คณะโต๊ะยุดิธรรมนั้นมิได้อยู่ในข่ายแห่งระเบียบดังกล่าว แต่ทางกระทรวงยุติธรรมได้ขอให้กระทรวงมหาดไทย
ดำเนินการขอพระราชทานเสด็จและเชิญพระปรมาภิไธย ชั้น ๑ ให้แก่คณะโต๊ะยุดิธรรมด้วยเป็นกรณีพิเศษ
ทางกระทรวงมหาดไทยจึงได้ดำเนินการให้จนได้รับพระราชทานมาตามที่อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ แกลง
ผู้แทนกรมอัยการ แกลงว่า ปัญหาทั้งหมดในข้อนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรม
โดยตรง จึงเห็นควรให้กระทรวงยุติธรรมรับไปพิจารณาดำเนินการต่อไป

ที่ประชุมมีมติเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามทั้งสามประการ
และเห็นควรมอบให้กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้พิจารณาดำเนินการให้เป็นไปตามข้อเสนอแนะต่อไป

กำหนดการประชุมครั้งต่อไปในวันจันทร์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๔.๐๐ น.
เลิกประชุมเวลา ๑๖.๑๕ น.

จรัญ ภัคดีธนากุล
(นายจรัญ ภัคดีธนากุล)
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
ผู้จัดบันทึกการประชุม

บันทึกการประชุม
คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะ
จากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม
ครั้งที่ ๓/๒๕๒๕

วันจันทร์ที่ ๒๖ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม

ผู้มาประชุม

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (นายมารุต บุณนาค)	ประธานกรรมการ
๒. ปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
๓. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	กรรมการ
๔. อธิบดีผู้พิพากษามาต ๔	กรรมการ
๕. นายเด่น โต๊ะมีนา	กรรมการ
๖. คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์	กรรมการ
๗. นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์	กรรมการ
๘. นายณรงค์ ศิริประชนะ	กรรมการ
๙. ผู้แทนกรมการปกครอง (นายอุทัย หิรัญโต)	กรรมการ
๑๐. ผู้แทนกรมที่ดิน (นายเชาว์ รัตนสุดใจ)	กรรมการ
๑๑. ผู้แทนกรมตำรวจ (พล.ต.ต. สุพาสน์ จีระพันธ์)	กรรมการ
๑๒. ผู้แทนกรมอัยการ (นายปรีชา โกไศยกานนท์)	กรรมการ
๑๓. ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (พ.อ. สมนึก สุรฤทธิ์โยธิน แทน พล.ต. เสนีย์ จำเนียรไว)	กรรมการ
๑๔. ผู้แทนกรมสรรพากร (นายโกเมนทร์ สืบวิเศษ)	กรรมการ

๑๕. ผู้แทนจุฬาราชมนตรี

กรรมการ

๑๖. นายวิชา มหาคุณ

กรรมการและเลขานุการ

๑๗. นายจรูญ ภักดีธนากุล

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้ไม่มาประชุม

รองปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฝ่ายวิชาการ)

กรรมการ ว่าง

เริ่มประชุมเวลา ๑๔.๐๕ น.

ประธานฯ กล่าวเปิดประชุมแล้วดำเนินการประชุม

ระเบียบวาระการประชุมที่ ๑ พิจารณารับรองบันทึกการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๒๕

ประธานฯ ขอให้ที่ประชุมพิจารณารับรองบันทึกการประชุมครั้งที่ ๒/ ๒๕๒๕ ซึ่งได้ส่งไปให้พร้อมหนังสือเชิญประชุมแล้ว

นายเด่น โต๊ะมีนา แถลงว่า ในหน้า ๔ ย่อหน้าที่ ๓ ตอนท้ายของบันทึกการประชุมระบุว่าอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๔ แถลงว่า แม้แต่ในประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ก็ยังให้ใช้กฎหมายใหญ่ของประเทศเป็นแนวเดียนั้น ในการประชุมคราวที่แล้วตนได้ชี้แจงไว้ด้วยว่า “ที่อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๔ แถลงนั้น ยังไม่ถูกต้องนัก เพราะในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซียและสิงคโปร์ ก็มีศาลศาสนาอิสลามแยกต่างหากเช่นกัน โดยเรียกว่า ชารีอะคอร์ต” จึงขอให้เพิ่มเติมคำชี้แจงดังกล่าวไว้เป็นย่อหน้าที่ ๔ ของหน้า ๔ ในบันทึกการประชุมนั้นด้วย

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ แถลงว่า ความในหน้า ๗ ย่อหน้าที่ ๓ ที่ว่า “อนึ่ง มีปัญหาว่าชาวไทยมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้จะยอมรับคำตัดสินของศาลอุทธรณ์ฎีกา หรือไม่” นั้น ขอให้แก้เป็นว่า “อนึ่ง มีปัญหาว่าชาวไทยมุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้จะยอมรับคำตัดสินของคณะตุลาการชั้นศาลอุทธรณ์ฎีกา หรือไม่”

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติให้รับรองบันทึกการประชุมครั้งที่ ๒/ ๒๕๒๕ โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมตามที่นายเด่น โต๊ะมีนา และนายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ เสนอ

ระเบียบวาระการประชุมที่ ๒ พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล (ต่อ)

(๑) ปัญหาเรื่องการอุทธรณ์ฎีกาคำชี้ขาดของคณะตุลาการ

ประธานฯ แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่าในการประชุมครั้งที่แล้ว ที่ประชุมได้มีมติให้รอการพิจารณาปัญหาเรื่องการอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะตุลาการไว้ เพราะมีปัญหาที่จะต้องให้จุฬาราชมนตรีชี้ขาดเสียก่อนว่าการให้มอฎธรณ์ฎีกา คำชี้ขาดในข้อกฎหมายอิสลามของคณะตุลาการนั้นจะเป็นการขัดต่อหลักกฎหมายหรือหลักศาสนาอิสลามหรือไม่ ซึ่งบัดนี้ทางจุฬาราชมนตรีได้มีคำตอบมาแล้ว จึงขอให้ที่ประชุมพิจารณาปัญหานี้ก่อน แล้วจึงค่อยพิจารณาปัญหาอื่นต่อไป โดยขอให้เลขานุการอ่านหนังสือตอบของจุฬาราชมนตรีให้ที่ประชุมฟัง

เลขานุการฯ อ่านคำตอบของจุฬาราชมนตรีตามที่ปรากฏในหนังสือจุฬาราชมนตรีที่ ๖๑๐/ ๒๕๒๕ ลงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๕ ความว่า “.....ในทางกฎหมายอิสลามนั้นไม่มีข้อห้ามใด ๆ ที่จะขออุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาของกฏีที่ได้ตัดสินชี้ขาดไปแล้ว ยิ่งไปกว่านั้นหากกฏีคนใดตัดสินผิดพลาดก็จำเป็นต้องทบทวนการตัดสินใหม่ และกฏีคนอื่น ๆ ก็มีสิทธิที่จะตัดสินใหม่ในกรณีที่กฏีคนเดิมได้ตัดสินผิดไปจากหลักการ”

ปลัดกระทรวงยุติธรรม ซึ่งแจ้งถึงข้อเสนอแนะของที่ประชุมใหญ่ในการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามว่าที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่าควรแก้กฎหมายให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายได้ คงมีบางท่านเห็นว่าควรลดขั้นตอนของการอุทธรณ์ฎีกา ให้อุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเพียงศาลเดียวแล้วเป็นที่สุด กับมีบางท่านเห็นว่าการให้อุทธรณ์ฎีกาได้จะเป็นการขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม เมื่อทางจุฬาราชมนตรีได้ให้ความเห็นมาแล้วว่าไม่เป็นการขัดแย้งกับหลักกฎหมายอิสลามแต่อย่างใดที่ประชุมก็ควรจะพิจารณาข้อเสนอแนะของที่ประชุมใหญ่การสัมมนาต่อไปได้เลย

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ ซึ่งแจ้งเพิ่มเติมว่าในการให้มีการอุทธรณ์ฎีกาคำชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมได้นั้นทางคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและจุฬาราชมนตรี พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือแก่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาอย่างเต็มที่

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาว่า ควรแก้ไขกฎหมายให้สามารถที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมได้ ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการอุทธรณ์ฎีกานั้นให้กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการโดยร่วมพิจารณากับคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและจุฬาราชมนตรี

(๒) ปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรม

ประธานฯ ขอให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมชี้แจงถึงสภาพและสาเหตุของปัญหา รวมทั้งข้อเสนอแนะจากการสัมมนาสำหรับแก้ปัญหานี้ด้วย

ปลัดกระทรวงยุติธรรม แถลงว่า พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ (๓), (๔) กำหนดคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมไว้ว่าจะต้อง “มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก และมีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา” ซึ่งการที่กำหนดความรู้ภาษาไทยไว้ต่ำเช่นนั้น ทำให้บางครั้งเกิดความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ของตะโตะยุติธรรม ที่ประชุมใหญ่ของการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม จึงได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า สมควรยกระดับความรู้ภาษาไทยของตะโตะยุติธรรมให้เทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมอื่น ๆ นอกจากนั้นเหมาะสมดีแล้วไม่จำเป็นต้องแก้ไข

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ แถลงว่า เป็นผู้เสนอปัญหาข้อนี้ในการสัมมนาเอง เพราะเห็นว่าพินความรู้ภาษาไทยของตะโตะยุติธรรมตามที่กฎหมายปัจจุบันกำหนดไว้นั้นต่ำไป

อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๔ สนับสนุนว่า ควรกำหนดความรู้ภาษาไทยสำหรับตะโตะยุติธรรมให้สูงขึ้น เพราะเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ปรากฏว่า ตะโตะยุติธรรมบางคนยังพูดภาษาไทยไม่ชัด

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ แถลงว่า ควรให้เพิ่มคุณสมบัติทางความรู้ภาษาไทยขึ้น เพราะตะโต๊ะยุติธรรมต้องทำหน้าที่สัมพันธ์กับผู้พิพากษา จะต้องใช้ภาษาไทยในการติดต่อราชการด้วย จึงควรให้ตะโต๊ะยุติธรรมมีความรู้พอที่จะเข้าใจหนังสือไทยได้ดี

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ เสนอว่า ควรเน้นคุณสมบัติในทางหลักศาสนาอิสลามให้มากกว่าที่จะไปเพิ่มคุณสมบัติภาษาไทย เพราะมีเซ่นนั้นจะหาคนในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ที่มีคุณสมบัติได้ยาก เนื่องจากชาวมุสลิมที่นั่นนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนหลักศาสนาอิสลามในต่างประเทศ ดังนั้น จึงควรกำหนดความรู้ภาษาไทยเพียงแค่ระดับประถมศึกษาตอนปลายก็พอ

นายวินัย สมะฮอน แถลงว่า ไม่ควรเน้นคุณวุฒิภาษาไทย เพราะตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น บุคคลมีเสรีภาพที่จะพูดหรือใช้ภาษาอะไรก็ได้ ทั้งงานของตะโต๊ะยุติธรรมก็อยู่ที่การใช้กฎหมายอิสลาม มิใช่ภาษาไทย

ประธานฯ ประชุมที่ประชุมว่า ในการทำคำพิพากษาตะโต๊ะยุติธรรมจะต้องเรียงคำพิพากษาเอง หรือให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ทำ

นายวิศิษฐ์ ลิมานนท์ ชี้แจงว่า ในการพิพากษาคดีอิสลาม ผู้พิพากษาจะเป็นผู้เรียงคำพิพากษา แต่ในข้อกฎหมายอิสลามนั้นจะต้องปรึกษากับตะโต๊ะยุติธรรมก่อน แต่เนื่องจากตะโต๊ะยุติธรรมบางท่านพูดภาษาไทยยังไม่คล่อง ทำให้การปรึกษาคดีมักติดขัดล่าช้า ครั้นจะใช้ล่ามช่วยแปลก็ไม่อาจทำได้ เพราะการปรึกษาคดีต้องทำเป็นความลับ

ผู้แทนกรมการปกครอง แถลงว่า ตำแหน่งฐานะและหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรมมีความสำคัญมาก ทั้งยังต้องร่วมฟังคำพยานในการพิจารณาคดีอิสลามด้วย ดังนั้น จึงควรให้มีความรู้ภาษาไทยอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

นายเด่น โต๊ะมีนา ชี้แจงว่า ขณะนี้ระดับการศึกษาความรู้ภาษาไทยในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ดีขึ้นมากแล้ว สมควรให้ยกระดับความรู้ภาษาไทยของตะโต๊ะยุติธรรมให้เป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ผู้แทนกรมอัยการ กรมตำรวจ กรมสรรพากร และกรมที่ดิน แถลงว่า เมื่อมีปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรมอยู่จริงเช่นนี้ก็ควรให้เพิ่มคุณวุฒิภาษาไทยของตะโต๊ะยุติธรรมขึ้น โดยในขั้นแรกนี้ให้เป็นระดับมัธยมต้นก่อน ต่อไปจึงค่อยพิจารณาเพิ่มเป็นมัธยมปลาย ส่วนรายละเอียดในการดำเนินการควรให้กระทรวงยุติธรรมพิจารณา

อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๔ ชี้แจงว่า คำว่ามัธยมศึกษาตอนต้นก็คือชั้น ม.ศ. ๓ หรือ ม. ๖ เดิม ซึ่งเทียบได้เท่ากับชั้น ม. ๓ ในปัจจุบันนี้

ประธานฯ แถลงว่า การแก้ไขคุณสมบัติของตะโต๊ะยุติธรรมนี้ไม่ควรให้กระทบถึงสถานะของตะโต๊ะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งก่อนแล้ว

ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะของการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามว่า ควรยกระดับของตะโต๊ะยุติธรรมให้มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. ๓ เดิม) แต่ไม่กระทบถึงสถานภาพของตะโต๊ะยุติธรรมที่อยู่ในตำแหน่งก่อนแล้ว

(๓) ปัญหาเกี่ยวกับการคัดเลือกตะโต๊ะยุติธรรม

ปลัดกระทรวงยุติธรรม แถลงว่า กฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้กำหนดวิธีการในการคัดเลือกตะโต๊ะยุติธรรมไว้โดยให้อธิบดีผู้พิพากษามาตร ประการรับสมัครชาวไทยมุสลิม ซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อมาคัดเลือก เมื่อครบกำหนด อธิบดีผู้พิพากษามาตรจะทำบัญชีผู้สมัครที่สมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งโดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อดำเนินการต่อไป แต่ในทางปฏิบัติ อธิบดีผู้พิพากษามาตรจะใช้วิธีการให้โต๊ะอิหม่ามเป็นผู้ลงคะแนนเลือกผู้สมัคร แล้วจึงส่งรายชื่อผู้ที่ได้รับเลือกนั้นให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งทำให้มีการวิงวอนหาเสียงกับโต๊ะอิหม่าม และมีได้มีการทดสอบความรู้ในทางศาสนาอิสลามกันจริง ซึ่งที่ประชุมใหญ่ของการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรแก้ปัญหาโดยการแก้ไขกฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ให้มีการระบุอย่างชัดเจนว่าในการบรรจุแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมนั้นจะต้องมีการทดสอบภูมิรู้ศาสนาอิสลามของผู้สมัครก่อน แล้วจึงให้โต๊ะอิหม่ามคัดเลือกบุคคลที่ผ่านการทดสอบนี้ เพื่อให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมพิจารณาดำเนินการบรรจุแต่งตั้งต่อไป

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ แถลงว่า ควรจะให้มีการทดสอบความรู้ทางกฎหมายอิสลามกันจริง ๆ มิใช่ปล่อยให้เป็นอย่างในปัจจุบัน ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการหาเสียงจากโต๊ะอิหม่าม โดยไม่ว่าผู้ที่ได้รับการคัดเลือกมาจะเป็นผู้ที่มีความรู้ตามที่กฎหมายกำหนดจริง

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ นายเด่น โต๊ะมีนา นายวินัย สมะฮะฮุน และคุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ แถลงว่า เห็นด้วยที่จะกำหนดให้มีการทดสอบความรู้ทางกฎหมายอิสลามกันจริง ๆ โดยให้ตั้งคณะกรรมการเฉพาะการนี้ขึ้นเป็นผู้ดำเนินการทดสอบ คณะกรรมการนี้ควรให้จุฬาราชมนตรีเป็นประธาน

อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๙ แถลงว่า การแก้ไขโดยให้มีการทดสอบความรู้กันนี้ จะทำให้โต๊ะอิหม่ามเสียสิทธิ์ที่เคยมีเคยได้ไปบางส่วน ดังนั้น จึงอาจมีการคัดค้านจากโต๊ะอิหม่ามก็ได้

ปลัดกระทรวงยุติธรรม เสนอให้ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับรายละเอียดของวิธีการในการคัดเลือก

นายวินัย สมะฮะฮุน แถลงว่า ควรให้คณะกรรมการทดสอบความรู้ ทำการทดสอบและออกหนังสือรับรองให้ว่าผู้นั้นผ่านการทดสอบแล้ว ในขั้นการคัดเลือกก็ให้โต๊ะอิหม่ามเรียกประชุมผู้เกี่ยวข้อง แล้วทำการคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมที่สุด แจ้งให้อธิบดีผู้พิพากษามาตรทราบ เพื่อดำเนินการต่อไป

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ เห็นว่า ควรให้มีการอบรมหลักกฎหมายอิสลามตามแนวทางของนิกายฮาฟีอีตามทีกระทรวงยุติธรรมได้จัดทำและรวบรวมไว้แล้วเสียก่อน แล้วจึงค่อยให้สอบคัดเลือกเบื้องต้น ทำนองเดียวกับการคัดเลือกผู้พิพากษามาตร

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ เสนอว่า หลังจากการทดสอบแล้วควรส่งรายชื่อผู้สอบได้ให้จุฬาราชมนตรีและคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยให้ความเห็นชอบเสียก่อน แล้วจึงส่งรายชื่อให้โต๊ะอิหม่ามคัดเลือก

นายวิศิษฐ์ ลิ้มานนท์ เสนอว่า ควรจะให้ศาลที่ตำแหน่งตะโตะยุติธรรมว้างนั้นเข้ามามีส่วนในการคัดเลือกด้วย

ที่ประชุมพิจารณาแล้ว มีมติเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามว่า ควรแก้ไขกฎกระทรวงฉบับที่เกี่ยวข้อง ให้มีการระบุอย่างชัดเจนว่าจะต้องมีการทดสอบภูมิรู้ทางศาสนาอิสลามของผู้สมัครก่อนโดยให้ตั้งคณะกรรมการทดสอบขึ้นเฉพาะการบรรจุแต่งตั้งเป็นคราว ๆ ไป

ระเบียบวาระการประชุมที่ ๓ เรื่องอื่น ๆ

ประธานฯ แจ้งที่ประชุมว่านายณรงค์ ศิริปะชะนะ ได้ยื่นหนังสือขอให้ทบวงปัญหาเรื่องการขอให้ขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามไปในจังหวัดอื่นนอกเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งที่ประชุมคราวที่แล้วมีมติโดยเสียงข้างมาก (๘ ต่อ ๒) ไม่เห็นด้วยนั้นอีกครั้งหนึ่ง จึงขอให้นายณรงค์ ศิริปะชะนะ ชี้แจงต่อที่ประชุมโดยตรง

นายณรงค์ ศิริปะชะนะ แถลงว่า ไม่มีเจตนาที่จะขอให้ทบวงมติแต่อย่างใด เพียงแต่ต้องการเสนอข้อเท็จจริงและรายละเอียดแห่งปัญหานี้ และขอให้กระทรวงยุติธรรมแนบหนังสือนี้ในท้ายรายงานที่จะเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป

ประธานฯ รับจะดำเนินการให้ตามที่ประสงค์ และเห็นว่าไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยเรื่องนี้อีกต่อไป

ปิดประชุมเวลา ๑๕.๓๐ น.

จรัญ ภักดีธนากุล

(นายจรัญ ภักดีธนากุล)

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้จัดบันทึกการประชุม

วิชา มหาคุณ

(นายวิชา มหาคุณ)

กรรมการและเลขานุการ

ผู้ตรวจบันทึกการประชุม

๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ที่ สร. ๐๒๐๓/ ๑๘๙๔๑

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๑๓ ตุลาคม ๒๕๒๕

เรื่อง คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม

เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

อ้างถึง หนังสือที่ ยธ. ๐๔๐๑/ ๒๕๙๔๖ ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๕

ตามที่ได้ส่งผลการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ของคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลาม ไปเพื่อดำเนินการ นั้น

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๒๕ ลงมติเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ และให้ดำเนินการต่อไปได้ สำหรับปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลบังคับใช้นอกศาลตามข้อเสนอในข้อ ๕ ว่าจะกระทำหรือไม่เพียงใด หรือจะต้องแก้ไขกฎหมายอย่างไร ให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาต่อไป

จึงเรียนยืนยันมา ได้แจ้งให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงการคลังทราบ กับได้ส่งปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลบังคับนอกศาลตามข้อเสนอข้อ ๕ ไปเพื่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวต่อไปแล้ว

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปลั่ง มีจุล

(นายปลั่ง มีจุล)

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

กองนิติธรรม.

โทร. ๒๘๑๐๐๐๗

ภาคผนวก

ความเป็นมา
ของการแปลกฎหมายอิสลาม
ของกระทรวงยุติธรรม

ความเป็นมาของการแปลงกฎหมายอิสลาม ของกระทรวงยุติธรรม

ที่	จาก	ถึง	เรื่อง
๒๖/ ๒๐๔	อธภ. นครศรีธรรมราช	พระยามโหสถ	ส่งเรื่องกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับฝ่าเมียมรดกซึ่งได้ตรวจแล้วมาพร้อมด้วยหนังสือนี้
-	พระยามโหสถ	พระยาภัทรนาวิก	ให้ท่านส่งบันทึกหักทวงค่าแปลให้ตะโต๊ะสามนายสอบดูอีกครั้งหนึ่ง
๗๗/ ๘๙๓	พระยาภัทรนาวิก	พระยามโหสถ	ได้จัดการตามสั่งเสร็จแล้วขอส่งค่าแปลกฎหมายอิสลามกับความเห็นมาพร้อมหนังสือนี้
ย. ๑๖๑/ ๘๐	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	ขอความดำริได้พิมพ์หนังสือกฎหมายอิสลามขึ้นเป็นเล่มจำหน่าย เพื่ออำนวยความสะดวกให้ทนายความหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับอรรถคดี
ย. ๒๒๕๑/ ๘๐	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	รายงานเรื่องได้คัดสำเนาค่าแปลลัทธิศาสนาอิสลามส่งไปยังศาล ๔ จังหวัดเพื่อตรวจสอบ และเพื่อจะได้จัดพิมพ์ค่าแปลนี้ขึ้นเป็นเล่ม
ย. ๕๑๗๑/ ๘๐	รัฐมนตรี	นายกรัฐมนตรี้	เรียนปฏิบัติเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามในเรื่องฝ่าเมียมและมรดกมาเพื่อพิจารณา
ย. ๗๘๘๑/ ๘๐	เลขาธิการคณะรัฐมนตรี	รัฐมนตรี	คณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบด้วยอนุมัติให้ดำเนินการต่อไป
๕๓๗๕/ ๘๐	ปลัดกระทรวง	ข้าหลวงภาคใต้	ตอบเห็นชอบด้วยให้ท่านดำเนินการเรื่องค่าแปลกฎหมายอิสลามว่าด้วยฝ่าเมียมรดกต่อไป
๖/ ๘๓	หัวหน้าศาลสตูล	ปลัดกระทรวง	ขอเพิ่มงบประมาณค่าใช้สอยประเภทค่าเบี่ยงเส้นทางและค่ายานพาหนะ

ที่	จาก	ถึง	เรื่อง
ย. ๓๐/ ๘๓	หัวหน้าศาลนครราชสีมา	ปลัดกระทรวง	ขอเพิ่มเงินประเภทเช่าที่พักค่าเบี้ยเลี้ยงเพื่อเบิกจ่ายเป็นค่าประชุมตะไตะ
๕๙/ ๘๓	หัวหน้าศาลปัตตานี	ปลัดกระทรวง	ขอเพิ่มเงินค่าใช้สอยเป็นค่าประชุมตะไตะ
๘๗๐/ ๘๓	ปลัดกระทรวง	ข้าหลวงภาคใต้	ขอทราบว่าได้ดำเนินการเรื่องคำแปลกฎหมายอิสลามไปแล้วเพียงใด
๓๑๐/ ๘๓	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	ตอบชี้แจงเรื่องดำเนินการคำแปลกฎหมายอิสลามว่าเวลานี้หลวงประไพกำลังยกร่างเรียบเรียงอยู่
๑๐๑๑/ ๘๓	ปลัดกระทรวง	ข้าหลวงภาคใต้	ให้ท่านพยายามเร่งรัดจัดทำให้เสร็จภายในปีนี้จะดี
	นายชาญ จารุวัตร	หัวหน้ากองกลาง	ตามที่ท่านขอหลักฐานไปนั้นผมได้ให้เจ้าหน้าที่ตรวจค้นแล้วไม่มี เข้าใจว่าถูกไฟไหม้
๔๐๔/ ๘๓	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	ตอบข้าพเจ้าจะพยายามดำเนินการในชั้นนี้ได้เดือนไปยังหลวงประไพให้เร่งมือแล้ว
๙๘/ ๘๓	หัวหน้าศาลสตูล	ปลัดกระทรวง	เดือนเรื่องการขอเพิ่มงบประมาณค่าใช้สอยประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางและยานพาหนะ
๗๕๗/ ๘๓	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	เรียนเรื่องหลวงประไพได้ร่างคำแปลเสร็จแล้วและจะได้นัดประชุมตะไตะในวันที่ ๒๗ เดือนนี้
๒๗๕๘/ ๘๓	ปลัดกระทรวง	หัวหน้าศาลสตูล	กระทรวงการคลังได้สั่งโอนเงินค่าใช้สอยให้แล้ว ส่วนที่ขอเพิ่มสำหรับไปประชุมครั้งหลังควรรอไว้ก่อน
๒๓๙/ ๘๓	หัวหน้าศาลปัตตานี	ปลัดกระทรวง	เดือนให้รีบจัดการเรื่องขอเพิ่มเงินค่าใช้สอย

ที่	จาก	ถึง	เรื่อง
๘๓๖/ ๘๓	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	เรียนเรื่องการประชุมชำระค่าแปลกฎหมายอิสลามเสร็จแล้วเวลานี้ได้ให้หลวงประไพจัดพิมพ์
๑๓๑/ ๘๓ ๓๑๑๕/ ๘๓	หัวหน้าศาลสตูล ปลัดกระทรวง	ปลัดกระทรวง หัวหน้าศาลปัตตานี	ส่งบัญชีค่ายานพาหนะมาเพื่อขอเบิกจ่าย ตอบเรื่องขอเพิ่มเงินค่าใช้จ่ายว่าเวลานี้ ขาดแคลนเมื่อได้รับอนุญาตงบประมาณ แล้วจะจัดการเพิ่มให้
๒๕๕/ ๘๓	หัวหน้าศาลปัตตานี	ปลัดกระทรวง	ขอเพิ่มงบประมาณเงินค่าใช้จ่าย เพิ่มเติม
๓๓๐/ ๘๔	ข้าหลวงภาคใต้	ปลัดกระทรวง	หลวงประไพได้จัดการแปลกฎหมาย อิสลามเสร็จแล้วจึงเสนอมาพร้อมด้วย รายงานนี้

(สำเนา)

ที่ ๒๖/ ๒๐๔

ศาลมณฑลนครศรีธรรมราช

วันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

กราบเรียน ท่านมหาอำมาตย์ตรี พระยามโหสถศรีพิพัฒน์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม

เรื่องกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับผิวเมียมฤตก ตามที่กระทรวงส่งคำแปลไปเพื่อขอให้สมุหเทศาภิบาล
ช่วยตรวจแลลงความเห็นนั้น

บัดนี้ พระศรีบูรวิรัฐ ผู้ซึ่งสมุหเทศาภิบาลขอแรงให้ตรวจ ได้ตรวจแลลงความเห็นไว้เสร็จแล้ว ดังข้าพเจ้า
ได้ส่งเรื่องมากราบเรียนพร้อมกับหนังสือนี้แล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงชื่อ) พระยาภัทรนาวิกธรรมจัญญ

อธิบดีผู้พิพากษา

(สำเนา) ศาลจังหวัดสงขลา รับที่ ๓๑๓ วันที่ ๒๖/๒/๗๕

กระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๗๕

เรียน อำมาตย์เอกพระยาภัทรนาวิกธรรมจรรย์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครศรีธรรมราช

หนังสือที่ ๒๖/๒๐๔ ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๗๕ ส่งรายงานและบันทึกความเห็นพระศรีบุรีรัฐ
ในเรื่องตรวจคำแปลกฎหมายอิสลาม ฯลฯ นั้น ได้ทราบแล้ว

ตามบันทึกของพระศรีบุรีรัฐนั้นมีความเห็นทักท้วงคำแปลหลายแห่ง เพราะฉะนั้นให้ท่านส่งบันทึกนั้น
ให้ตะโตะยุติธรรม ๓ นายผู้เรียบเรียงกับผู้แปลซึ่งมีตัวรับราชการอยู่ตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่ง ถ้ามีความเห็น
สอดคล้องต้องกัน และได้แก้ไขฉบับคำแปลเรียบร้อยแล้ว ก็ให้ท่านนำเสนอท่านสมุหเทศาภิบาลมณฑล
นครศรีธรรมราช เพื่อขอความเห็นของท่าน เพราะที่ท่านบันทึกไว้ในรายงานพระศรีบุรีรัฐนั้นยังหาได้มี
ความเห็นประการใดไม่ บางทีอาจจะเป็นเพราะรีบเร่งที่จะส่ง เพราะฉะนั้นจึงควรขอให้ท่านตรวจพิจารณา
อีกครั้งหนึ่ง ได้ส่งแฟ้มคำแปลมาพร้อมด้วยหนังสือนี้

โดยโอกาสนี้ขอแสดงความนับถือมาด้วย

(ลงชื่อ) พระยามโหสถศรีพิพัฒน์

(สำเนา)

ที่ ๗๗/ ๘๕๓

ศาลมณฑลนครศรีธรรมราช

วันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

กราบเรียน ท่านมหาดำมาดย์ตรี พระยามโหสถศรีพิพัฒน์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม

ในเรื่องตรวจคำแปลกฎหมายอิสลาม ตามหนังสือของกระทรวงลงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่าพระศรีบุรีรัฐมีความเห็นทั้งที่วงคำแปลหลายแห่ง ขอให้ข้าพเจ้าส่งบันทึกความเห็นนั้น ให้ตะโตะยุติธรรม ๓ นาย ผู้เรียบเรียงกับผู้แปล ซึ่งมีตัวรับราชการอยู่ ตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่งนั้น

บัดนี้ข้าพเจ้าได้จัดการตามคำสั่งนั้นเสร็จแล้ว จึงขอส่งคำแปลกฎหมายอิสลาม คำบันทึกข้อตกลงระหว่างพระศรีบุรีรัฐ และตะโตะยุติธรรมกับผู้แปล กับความเห็นของท่านสมุหเทศาภิบาล มากราบเรียนพร้อมทั้งหนังสือนี้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงชื่อ) พระยาภักทรานุกิธรรมจัญญ

อธิบดีผู้พิพากษา

(สำเนา)

ศาลจังหวัดปัตตานี

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕

ด้วยตามบันทึกของพระศรีบุรีรัฐในเรื่องคำแปลกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับผิวเมียมฤตก มีคำทักท้วงคำแปลหลายแห่ง ตะโตะยุติธรรม ๓ นายผู้เรียบเรียงกับผู้แปลได้ตรวจสอบคำทักท้วงนั้นดูแล้ว ยังมีความสงสัยในคำทักท้วงบ้างแต่บางข้อ จึงได้ขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีเชิญพระศรีบุรีรัฐหรือผู้มีความสามารถคนอื่นมาปรึกษาทำความเข้าใจด้วยกัน วันนี้พระศรีบุรีรัฐได้มาตามคำเชิญ ได้ปรึกษากับตะโตะยุติธรรมทั้ง ๓ กับผู้แปลครบคณะกันต่อหน้าข้าพเจ้าผู้หนึ่งเป็นประธาน ได้ปรึกษาเป็นที่ตกลงกันตามข้อที่ทักท้วงนั้นโดยตลอด ได้ชี้ชัดฆ่าและตกเติมคำแปลตามที่ตกลงกันนั้นเป็นอันถูกต้องตลอดแล้ว จึงได้ทำคำบันทึกนี้ลงนามไว้เป็นสำคัญ

ลงนาม	พระทิพยเบญญา	ผู้หนึ่งเป็นประธาน
ลงนาม	พระศรีบุรีรัฐ	ผู้ทักท้วง
ลงนาม	ขุนศรีตุลาการ	ตะโตะยุติธรรม
ลงนาม	หะยีวันอิสมาแอล	ตะโตะยุติธรรม
ลงนาม	หะยีนิกา	ตะโตะยุติธรรม
ลงนาม	นายต่วนจิ เต็นอุดม	ผู้แปล

(สำเนา)

ที่ ๑/ ๑๗๕๗

ศาลารัฐบาลมณฑลนครศรีธรรมราช

วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

เรียน อำมาตย์เอก พระยาภักทรนาวิกธรรมจรรย์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครศรีธรรมราช

ตามหนังสือของท่านที่ ๙/ ๘๗๖ ลงวันที่ ๑๕ เดือนนี้ ว่าพระศรีบุรีรัฐกับตะไตะยุดิธรรมผู้เรียบเรียงกับผู้แปล ๓ นาย ได้ตรวจสอบคำแปลกฎหมายอิสลามและมีความเห็นสอดคล้องต้องกันแล้ว จึงส่งไปเพื่อให้ข้าพเจ้าทำความเห็น นั้น

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ควรจะพิมพ์คำแปลกฎหมายนี้เป็นสมุด หรือพิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์โรเนียวสำหรับใช้ในราชการทดลองดูไปก่อน แต่ควรจะกล่าวไว้ให้เป็นที่เข้าใจกันว่า ให้ถือเหมือนกับกฎหมายฉบับเทียบไม่มีหลักเท่าตัวจริง ถ้าหากจะให้เนติบัณฑิตต่างประเทศที่สามารถ ตรวจสอบคำแปลฉบับนี้กับฉบับภาษาอังกฤษและขอความเห็นเสียก่อนพิมพ์ ก็จะเป็นการดีมากเมื่อพิมพ์แล้วโปรดขอได้กรุณา ให้แก่ศาลารัฐบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลปัตตานีเก่า ศาลากลางจังหวัดสตูล และอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดนั้นด้วย

โดยโอกาสนี้ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงนาม) มหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีธรรมราช

สมุหเทศาภิบาล

(สำเนา)

ที่ ย. ๑๖๑/ ๒๔๘๐

ศาลจังหวัดสงขลา

๒๑ เมษายน ๒๔๘๐

เรื่อง คำแปลลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยฝ่ามือมฤตก

จาก ข้ำหลวงยุติธรรม (ภาคใต้)

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ด้วยข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นรู้สึกว่าการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวกับลัทธิศาสนาอิสลามในเรื่องฝ่ามือมฤตก ตามกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ยังขลุกขลักไม่เรียบร้อยดีพอ เพราะการพิจารณาพิพากษาคดีเช่นนี้จำเป็นต้องใช้ลัทธิศาสนาอิสลาม แต่ลัทธินี้ไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วไป เพราะไม่มีหนังสือเป็นภาษาไทย แม้จะมีหนังสือภาษาอังกฤษบ้าง ข้าพเจ้าก็เกรงว่าไม่มีประโยชน์ดีพอ เพราะเป็นภาษาต่างประเทศ อนึ่งลัทธิศาสนาอิสลามนี้เท่าที่ข้าพเจ้าทราบแบ่งออกเป็นหลายนิกาย แล้วแต่นิกายใดจะเลือกถือเอา คำอธิบายของนักปราชญ์คนใด หนังสือภาษาอังกฤษที่มีนี้จะเป็นนิกายใดไม่แน่ เหตุที่ขาดตำรานี้ ทำความลำบากให้แก่ผู้พิพากษาในเวลาพิจารณาคดีประเภทนี้กับตะโต๊ะยุติธรรม โดยไม่มีโอกาสจะแสดงความเห็น และเป็นเหตุทำให้หาทนายความที่มีความรู้ในลัทธิศาสนาอิสลามนี้จริง ไม่ได้

ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ ศาลมณฑลปัตตานีได้ให้ตะโต๊ะยุติธรรมและนายต่วนจิ เต็นอุดม จัดแปลและเรียบเรียงลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยฝ่ามือมฤตกเป็นภาษาไทยขึ้น ตะโต๊ะยุติธรรมได้เลือกคัดแปลแต่เฉพาะที่เกี่ยวกับลัทธินิกายซาฟีอ์ อันเป็นลัทธินิกายที่แพร่หลายในประเทศสยามและมลายู จะเป็นศาลมณฑลปัตตานีทำโดยลำพังหรือได้รับคำสั่งกระทรวง ข้าพเจ้าค้นเรื่องไม่พบ แต่อย่างไรก็ดี ต่อมากระทรวงได้ส่งเรื่องนี้ให้ศาลมณฑลนครศรีธรรมราช ขอให้สมุหเทศาภิบาลช่วยตรวจออกความเห็น พระศรีบูรวิรัฐ ซึ่งสมุหเทศาภิบาลขอแรงให้ตรวจได้ออกความเห็นทักท้วงหลายแห่ง และภายหลังเมื่อได้ปรึกษากับตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานีแล้ว ได้จัดการแก้ไขคำแปลเป็นที่ตกลงกันศาลมณฑลนครศรีธรรมราชจึงได้นำเสนอกระทรวง โดยหนังสือที่ ๗๗/ ๓๙๓ ลงวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๗๕ ครั้นเมื่อข้าพเจ้าไปรับราชการภาคนี้ ข้าพเจ้าได้ให้คัดขึ้นส่งไปให้ศาลจังหวัดสตูล ศาลจังหวัดยะลา และศาลจังหวัดนราธิวาส ศาลละสำหรับ โดยศาลเหล่านี้ต้องใช้ลัทธิศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับศาลจังหวัดปัตตานี และเพื่อจะให้ถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์โดยแท้จริง ข้าพเจ้าได้สั่งให้ตะโต๊ะยุติธรรมประจำทั้ง ๓ ศาลนี้ช่วยตรวจคำแปลนี้ ว่าจะมีข้อทักท้วงอย่างใดบ้าง จะเป็นในทางแปลหรือตัวบทก็ตาม เวลานี้ตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดนราธิวาสและศาลจังหวัดยะลาได้ตรวจแล้ว ข้าพเจ้าได้สอบถามตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานี เป็นที่ตกลงกัน สำหรับศาลจังหวัดสตูล ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะตรวจเสร็จภายในเดือนนี้

ข้าพเจ้าเห็นว่าหนังสือนี้จะมีประโยชน์มาก ไม่เฉพาะแต่สำหรับศาลชั้นต้น แม้สำหรับศาลสูงก็คงเช่นเดียวกัน ถ้าหากได้พิมพ์ขึ้นเป็นเล่มจำหน่ายแล้วจะเป็นทางอนุเคราะห์แก่ผู้มีอาชีพในวิชากฎหมายทั่วไป และอำนวยโอกาสให้ทนายความและบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับบรรดาคดีประเภทนี้ ได้ศึกษาฝึกฝนให้มีความรู้ในกฎหมายแผนกนี้ยิ่งความยุติธรรมให้มากยิ่งขึ้น ชาวจังหวัดสตูลเคยร้องครั้งหนึ่งว่าทนายความที่มีอยู่ไม่มี

ความรู้ในด้วบทลัทธิศาสนาอิสลาม ข้าพเจ้าเข้าใจว่าทางราชการก็เห็นใจ และเห็นชอบด้วยที่จะมีทนายความ
ซึ่งมีความรู้ในกฎหมายลักษณะนี้ หากแต่ยังติดขัดในเรื่องตำรา ถ้าได้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่า
จะแก้ข้อขัดข้องในเรื่องนี้ได้หมด ข้าพเจ้าจึงขอประทานเรียนมาเพื่อขอความดำริ หากกระทรวงเห็นชอบด้วย
ขอได้โปรดให้ข้าพเจ้าทราบ เมื่อศาลจังหวัดสตูลตรวจเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าจะได้เสนอมาต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) จำรูญเนติศาสตร์

(สำเนา)

ที่ ย. ๒๒๕๑/ ๒๔๘๐

ศาลจังหวัดสงขลา

๑๙ มกราคม ๒๔๘๐

เรื่อง คำแปลลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผัวเมียและมฤตก

จาก ข้างหลวงยุติธรรม (ภาคใต้)

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากหนังสือของข้าพเจ้าที่ ย. ๑๖๑/ ๒๔๘๐ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๘๐ เสนอความเห็นว่าการพิมพ์คำแปลลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผัวเมียมฤตกขึ้นเป็นเล่มจำหน่ายเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ศาลทั้งจะเป็นทางอนุเคราะห์แก่ทนายความและบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องแก่กรณีประเภทนี้ ได้ศึกษาฝึกฝนนั้น

ข้าพเจ้าได้ให้คัดสำเนาคำแปลลัทธิศาสนาอิสลามนี้ ส่งไปยังศาลจังหวัดนครราชสีมา ศาลจังหวัดยะลา และศาลจังหวัดสตูล เพื่อให้ตะโตะยุติธรรมประจำศาลเหล่านี้ตรวจสอบแล้วมีข้อความหลายข้อซึ่งยังไม่เป็นที่ตกลงกันได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเพื่อให้คำแปลนี้เรียบร้อยบริบูรณ์ ควรจะมีการประชุมผู้แทนของตะโตะยุติธรรมทุก ๆ ศาล ให้ได้มีโอกาสพูดจากัน ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นที่ตกลงกันได้ ตะโตะยุติธรรมเหล่านี้โดยมากความรู้ทางภาษาไทยไม่ค่อยสันทัด ฉะนั้นเมื่อตะโตะยุติธรรมตกลงกันว่าข้อความในคำแปลถูกต้องแล้ว ควรส่งคำแปลนี้ไปให้ผู้ที่มีความรู้ทั้งในทางภาษาไทย ภาษามลายู และลัทธิศาสนาอิสลามดีตรวจจกร่างอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าคงไม่มีผู้ใดเหมาะแก่พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ และถ้าหากจะให้หลวงประไพพิทยาคูณ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล ร่วมมือด้วย คงจะสะดวกและได้คำแปลที่สมบูรณ์ เพราะหลวงประไพพิทยาคูณเวลานี้ก็ประจำอยู่จังหวัดสตูล จังหวัดเดียวกับที่พระยาสมันตรัฐบุรินทร์อยู่ และเป็นเปรียญมีความรู้ทางภาษาไทยดี

หากกระทรวงตกลงจะพิมพ์คำแปลนี้ขึ้นเป็นเล่ม และเห็นชอบด้วยกับวิธีการ ซึ่งข้าพเจ้าได้เรียนมาข้างต้นแล้ว ขอได้โปรดให้ข้าพเจ้าทราบ ข้าพเจ้าจะได้ดำเนินการต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) จำรูญเนติศาสตร์

(หลวงจำรูญเนติศาสตร์)

(สำเนา)

ที่ ย. ๕๑๗๑/ ๒๔๘๐

กระทรวงยุติธรรม

๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยฟัวเมียและมฤตก

จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ถึง นายกรัฐมนตรี

ด้วยข้าหลวงยุติธรรม (ภาคใต้) รายงานมาว่า ได้สังเกตเห็นว่าการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาอิสลามในเรื่องฟัวเมียและมฤตกยังไม่สะดวกเรียบร้อย เพราะการพิจารณาพิพากษาคดีประเภทนี้จำเป็นต้องใช้ลัทธิศาสนาอิสลามตามข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ แต่ลัทธินี้ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายด้วยเหตุว่าต้นฉบับโบราณเป็นภาษาอาหรับไม่มีฉบับเป็นภาษาไทย ทำความลำบากให้แก่ผู้พิพากษาในเวลาปรึกษาคดีกับตะโต๊ะยุติธรรม และทั้งคู่ความจะหาทนายที่มีความรอบรู้ในลัทธิศาสนาอิสลามได้ยาก จึงเห็นความที่จะจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทยขึ้นไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้พิพากษาดลอดถึงทนายความและบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับอรรถคดีทั่วไปด้วย คำแปลกฎหมายอิสลามเป็นภาษาไทยซึ่งอริบตีศาลมณฑลปัตตานีทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ตามคำสั่งของกระทรวงยุติธรรมควรจะได้รับ การพิจารณาตรวจแก้ไขให้เรียบร้อย โดยประชุมผู้แทนตะโต๊ะยุติธรรม และขอให้พระยาสมันตรัตนบุรีนทร์ซึ่งเป็นผู้ชำนาญทางภาษาไทย ภาษามลายู และลัทธิศาสนาอิสลามตรวจร่างอีกครั้งหนึ่ง พร้อมด้วยหลวงประไพพิทยาคุนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นเปรียญรู้ภาษาไทยดีเข้าร่วมมือด้วย จึงหารือมา

การแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยฟัวเมียและมฤตกนี้ กระทรวงยุติธรรมได้เคยดำริเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และได้สั่งให้อริบตีศาลมณฑลปัตตานีปรึกษากับสมุหเทศาภิบาลหาดต้นฉบับที่เป็นหลักฐานแปลขึ้นเป็นภาษาไทยเพื่อพิมพ์เป็นเล่มไว้ใช้ราชการ และให้สืบสวนทางมะลายูของอังกฤษว่าเขามีคำแปลเป็นภาษาอังกฤษหรือไม่ ได้ความว่ามีต้นฉบับที่เป็นหลักฐานคือฉบับภาษาอาหรับของตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานีจึงได้จัดการให้ผู้ชำนาญทางภาษาแปลขึ้นเป็นภาษาไทย อริบตีศาลได้ส่งคำแปลนั้นมายังกระทรวงยุติธรรมเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๗๕ ส่วนที่ให้สืบทางมะลายูของอังกฤษก็ได้ความว่าผู้พิพากษาชาวอังกฤษในเมืองกลันตันใช้คำแปลภาษาอังกฤษที่ดีพิมพ์เป็นเล่มชื่อว่า “Minhaj Et Talibin, A Manual of Muhammanden Law, Nawawi” และได้ซื้อส่งมาเล่ม ๑ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าถ้าจะสั่งให้ดำเนินการต่อไปตามความเห็นของข้าหลวงยุติธรรมจะเป็นประโยชน์มากในทางส่งเสริมความรู้และผลดูความยุติธรรมให้ยิ่งขึ้น อนึ่งตามพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕-๖ ว่าด้วยครอบครัวและมฤตก ซึ่งได้ออกประกาศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ก็ได้รับรองการใช้กฎหมายอิสลามในเรื่องฟัวเมียและมฤตกตามกตข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ไว้ด้วย ย่อมเป็นเหตุสนับสนุนอีกข้อหนึ่งที่สมควรจะดำเนินการจัดทำคำแปลกฎหมายอิสลามขึ้นไว้เป็นภาษาไทยเพื่อใช้ในราชการ คำแปลนั้นเมื่อ

เรียบร้อยแล้วก่อนพิมพ์เป็นเล่มจะได้ให้ข้าหลวงยุติธรรมตรวจสอบกับจะบัญชาภาษาอังกฤษที่ใช้ในเมือง
กลับต้นเพื่อให้ข้อความสมบูรณ์เท่าที่จะเป็นได้ จึงขอเรียนปดบัติ หากมีความเห็นชอบด้วย กระทรวงยุติธรรม
จะได้ดำเนินการเรื่องนี้ให้เสร็จไป

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง
(ลงชื่อ) ศรีธรรมมาธิเบศ

(สำเนา)

ที่ ย. ๗๘๘๑/ ๒๔๘๐

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผ้าห่มและมฤตก

จาก เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

หนังสือถึงนายกรัฐมนตรีที่ น. ๕๑๗/๑/ ๒๔๘๐ ลงวันที่ ๙ เดือนนี้ ว่าการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาอิสลามในเรื่องผ้าห่มและมฤตกยังไม่สะดวกเรียบร้อย เพราะการพิจารณาพิพากษาคดีประเภทนี้จำเป็นต้องใช้ลัทธิศาสนาอิสลามตามข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ และลัทธินี้ยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย เพราะที่ต้นฉบับโบราณเป็นภาษาอาหรับ ไม่มีฉบับเป็นภาษาไทย สมควรจะดำเนินการจัดทำคำแปลกฎหมายอิสลามขึ้นไว้เป็นภาษาไทยเพื่อใช้ในราชการ ฉะนั้น จึงเสนอมาขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ถ้าเห็นชอบด้วยแล้ว กระทรวงยุติธรรมจะได้ดำเนินการต่อไปนั้น

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติเมื่อวันที่ ๑๔ เดือนนี้ เห็นชอบด้วยตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอมา และอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้

จึงขอยืนยันมา

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(ลงนาม) ดิเรก ชัยนาม

(นายดิเรก ชัยนาม)

(สำเนา)

ที่ ๕๓๗๕/ ๒๔๘๐

กระทรวงยุติธรรม

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตก

จาก ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ถึง ข้าหลวงยุติธรรม (ภาคใต้)

ตามหนังสือของท่านที่ ย. ๑๖๑/ ๒๔๘๐ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน และที่ ๒๒๕๑/ ๒๔๘๐ ลงวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๘๐ ประารภถึงการที่จะชำระฉบับคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตก และจัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่ม เพื่อประโยชน์แก่ราชการศาลตลอดจนนายความและผู้มีอรรถคดีเกี่ยวข้อง ว่าควรจะได้รับพิจารณาตรวจแก้ไขให้เรียบร้อย โดยประชุมผู้แทนโต๊ะโต๊ะยุติธรรม และขอให้พระยาสมันตรัตนบุรีนทร์ ซึ่งเป็นผู้ชำนาญทางภาษาไทย ภาษามะลายูและลัทธิศาสนาอิสลามตรวจร่างอีกครั้งหนึ่ง พร้อมด้วย หลวงประไพพิทยาคุน ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นเปรียญรู้ภาษาไทยดีเข้าร่วมมือด้วยนั้น กระทรวงยุติธรรมเห็นชอบด้วยและได้เรียนปฏิบัติยังนายกรัถมนตรีแล้ว

บัดนี้ได้รับหนังสือเลขาธิการคณะรัฐมนตรีว่า คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติเห็นชอบด้วย และอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้ จึงมีบัญชารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมให้ส่งสำเนาหนังสือกระทรวงยุติธรรมกับหนังสือเลขาธิการคณะรัฐมนตรีในเรื่องนี้รวม ๒ ฉบับ กับคำแปลกฎหมายอิสลามซึ่งศาลมณฑลนครศรีธรรมราชได้นำเสนอ และคำแปลเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งอธิบดีศาลมณฑลปัตตานีได้จัดซื้อส่งยังกระทรวงยุติธรรม ชื่อว่า “Minhaj Et Talibin, A Manual of Muhammanden Law, Nawawi” มาพร้อมด้วยหนังสือนี้ เพื่อท่านจะได้ดำเนินการต่อไปตลอดจนตรวจสอบคำแปลภาษาไทยกับฉบับภาษาอังกฤษด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) กฤตราชทรงสวัสดิ์

(สำเนา)

ที่ ๖/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดสตูล

๕ เมษายน ๒๔๘๓

เรื่อง ขอเพิ่มงบประมาณค่าใช้สอยประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางและค่ายานพาหนะ
จาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล
ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ด้วยข้าหลวงยุติธรรม (ภาคใต้) ได้มีหนังสือที่ ๒๔๖๖/ ๒๔๘๐ ลงวันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๘๐ ว่าได้รับ
อนุมัติจากกระทรวงยุติธรรมให้ชำระณะบับค่าแปลงกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตก
และให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ยกร่าง

ข้าพเจ้าได้ยกร่างกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียเสร็จไปลักษณะหนึ่ง ข้าหลวงยุติธรรม
(ภาคใต้) ได้ส่งสำเนาร่างนั้นไปยังศาลจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาสแล้ว ต่อมาข้าหลวงยุติธรรม
(ภาคใต้) ได้มีหนังสือที่ ๑๘๓๗/ ๒๔๘๒ ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๘๒ กำหนดวันประชุมคณะตุลาการ
ที่จังหวัดสงขลา ให้ข้าพเจ้าและนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ คณะตุลาการศาลนี้ ไปประชุมที่จังหวัดสงขลา
ข้าพเจ้าพร้อมด้วยคนใช้ ๑ คน และนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้ออกเดินทางไปประชุมที่จังหวัดสงขลา
ตั้งแต่วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๘๒ ปิดการประชุมเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๘๒ และกลับจังหวัดสตูลเมื่อวันที่
๒๘ มีนาคม ๒๔๘๒

ในการประชุมครั้งนี้ ข้าพเจ้าและนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ จำต้องเบิกค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางพร้อมทั้ง
ค่าที่พัก และค่ายานพาหนะรวมเป็นเงิน ๓๔๗ บาท ๑๐ สตางค์ แจกตามบัญชีซึ่งแนบมาพร้อมหนังสือนี้แล้ว
แต่เงินงบประมาณค่าใช้สอยของศาลนี้ ประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางเหลืออยู่เพียง ๔ บาท ค้างเบิกก่อนครั้งนี้
๓ บาท ประเภทค่ายานพาหนะเหลืออยู่เพียง ๒๒ บาท ๘๐ สตางค์ ค้างเบิกก่อนครั้งนี้ ๖ บาท ๑๐ สตางค์
ไม่พอเบิกจ่าย ขอได้โปรดโอนเงินค่าใช้สอยประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางและประเภทค่ายานพาหนะไปตั้งเพิ่ม
เพื่อจะได้เบิกจ่ายต่อไป

อนึ่งในราวเดือนสิงหาคม พ.ศ. นี้ ข้าพเจ้าและนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ จะต้องไปประชุมเรื่อง
กฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยลักษณะมฤตกที่จังหวัดสงขลาอีกครั้งหนึ่ง ประมาณเวลาประชุม ๑๕ วัน
ซึ่งจำต้องเบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง (รวมทั้งค่าที่พัก) อีกประมาณ ๕๐ บาท ค่ายานพาหนะอีกประมาณ
๒๐ บาท หากได้โปรดโอนเงินค่าใช้สอย ๒ ประเภทนี้รวมอีก ๑๑๐ บาท ไปตั้งเพิ่มเสียในคราวนี้พร้อมกันด้วย
ก็จะสะดวกในการเบิกจ่ายสำหรับการประชุมคราวหน้า โดยมีจำต้องขอเพิ่มงบประมาณมาอีกครั้งหนึ่ง

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ประไพพิทยาคุณ

(หลวงประไพพิทยาคุณ)

(สำเนา)

บัญชีเงินค่าใช้จ่ายซึ่งขอเพิ่ม
สำหรับศาลจังหวัดสตูล

เลขที่	ประเภท	จำนวนเงิน		หมายเหตุ
		บาท	สต.	
๑	ก. ค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง			
	ก. ค่าเบี้ยเลี้ยง	๑๗๒	๗๕	สำหรับหลวงประไพพิทยาคูณวันละ ๒ บาท ๖๓ ^๑ / _๒ วัน เป็นเงิน ๑๒๗ บาท สำหรับนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ วันละ ๗๕ สตางค์ ๖๑ วันเป็นเงิน ๔๕ บาท ๗๕ สตางค์
	ข. ค่าที่พัก	๑๕๖	—	สำหรับหลวงประไพพิทยาคูณวันละ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ ๖๓ วันเป็นเงิน ๙๔ บาท ๕๐ สตางค์ สำหรับคนใช้ของหลวงประไพพิทยาคูณ ๑ คนวันละ ๒๕ สตางค์ ๖๓ วัน เป็นเงิน ๑๕ บาท ๗๕ สตางค์ สำหรับนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ วันละ ๗๕ สตางค์ ๖๑ วันเป็นเงิน ๔๕ บาท ๗๕ สตางค์
๒	ค่ายานพาหนะ	๑๘	๓๕	รวมทั้งไปและกลับ
	รวม	๓๔๖	๑๐	

(สำเนา)

ที่ ย. ๓๐/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดนครราชสีมา

๒๗ เมษายน ๒๔๘๓

เรื่อง ขอเงินค่าใช้สอยเพิ่มประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง

จาก ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนครราชสีมา

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ด้วยข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้เรียกประชุมโต๊ะยุติธรรมที่ศาลจังหวัดสงขลาและโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดนครราชสีมาได้ไปประชุมด้วย รวม ๖๕ วัน จึงเสร็จการประชุม คราวนี้โต๊ะยุติธรรมควรจะได้เบิกค่าเบี้ยเลี้ยงและค่าพาหนะรวม ๑๐๔ บาท ๔๔ สตางค์ คือพาหนะ ๖ บาท ค่าเช่าที่พัก ๔๘ บาท ๗๕ สตางค์ ค่าเบี้ยเลี้ยง ๔๙ บาท ๗๐ สตางค์ แต่เงินประเภทค่าเช่าที่พักไม่มีตามงบประมาณ ค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางมีเพียง ๑๐ บาทไม่พอจ่าย ส่วนค่าพาหนะนั้นมีพอจ่ายแล้วตามงบประมาณ

โดยเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอเพิ่มเงินประเภทเช่าที่พักเป็นเงิน ๔๘ บาท ๗๕ สตางค์ ค่าเบี้ยเลี้ยงเพิ่มอีก ๔๙ บาท ๗๐ สตางค์ รวม ๒ ประเภทเป็นเงิน ๙๘ บาท ๔๕ สตางค์ ขอได้โปรดตกลงกับกระทรวงการคลังโอนเงินไปตั้งจ่ายทางจังหวัดนครราชสีมาเพื่อจะได้จัดการเบิกจ่ายให้เสร็จไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

วุฒิกฤตเนติสาร

(หลวงวุฒิกฤตเนติสาร)

(สำเนา)

ที่ ๕๕/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดปัตตานี

๑๔ พฤษภาคม ๒๔๘๓

เรื่อง ขอโอนเงินค่าใช้สอย

จาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ด้วยข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้มีคำสั่งที่ ๑๘๓๖/ ๒๔๘๒ ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๘๒ ให้ตะโตะยุติธรรม ศาลจังหวัดปัตตานี ๒ นาย กับนายต่วนจิ เสมียนไปทำหน้าที่ล่าม ๑ นาย ไปประชุมที่ศาลจังหวัดสงขลา เพื่อชำระค่าแปลงกฎหมายอิสลาม ตะโตะยุติธรรมและนายต่วนจิได้ไปประชุมตามคำสั่งข้าหลวงยุติธรรมแล้ว

บัดนี้ตะโตะยุติธรรมและนายต่วนจิลกลับจากประชุม ได้ยื่นรายงานการเดินทางต่อข้าพเจ้าว่า ได้ออกเดินทางไปประชุมที่ศาลจังหวัดสงขลาแต่วันที่ ๒๓ มกราคม ถึงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๘๒ เป็นเวลา ๖๖ วัน ได้จ่ายเงินค่าเบี้ยเลี้ยงและค่าเช่าที่พักรวม ๓ นายเป็นเงิน ๓๗๕ บาท ค่ายานพาหนะเป็นเงิน ๑๐ บาท ๒๕ สตางค์ แต่เงินประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางของศาลจังหวัดปัตตานีซึ่งได้รับอนุญาตไว้เป็นเงิน ๓๐ บาท ไม่พอจ่าย

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอโอนเงินของกระทรวงยุติธรรมไปเพิ่มเงินค่าใช้สอยของศาลจังหวัดปัตตานี ในลักษณะ ๑ ค่าจ้างและเบี้ยเลี้ยง ประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางเป็น ๓๗๕ บาท ขอได้โปรดโอนเงินตามที่กล่าวแล้วให้ศาลจังหวัดปัตตานีด้วย เพื่อจะได้เบิกจ่ายให้เสร็จไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(หลวงยุติศาสตร์โกศล)

(สำเนา)

ที่ ๘๗๐/ ๒๕๘๓

กระทรวงยุติธรรม

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๘๓

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผัวเมียและมรดก

จาก ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ถึง ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้

อนุสนธิหนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๕๓๗๕/ ๒๕๘๐ ลงวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๘๐ ให้ท่านดำเนินการชำระฉบับคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผัวเมียและมรดกและจัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มตลอดจนตรวจสอบคำแปลภาษาไทยกับฉบับภาษาอังกฤษด้วยนั้น

บัดนี้กาลล่วงเลยมานานแล้ว กระทรวงยุติธรรมยังมิได้รับรายงานผลแห่งการนี้ ฉะนั้นขอให้รายงานชี้แจงไปให้ทราบว่าได้ดำเนินการไปแล้วเพียงไร

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) ลัดพลีธรรมประคัลภ์

(พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์)

(สำเนา)

ที่ ๓๑๐/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดสงขลา

๓๑ พฤษภาคม ๒๔๘๓

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยฝ่ามือและมฤตก
จาก ขำหลวงยุติธรรมภาคใต้
ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ตามหนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๘๗๐/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๘๓ ให้ข้าพเจ้ารายงานชี้แจงถึงการดำเนินการชำระคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยฝ่ามือและมฤตกนั้น

ขอประทานเรียนว่า การชำระคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามจะเฉพาะภาคว่าด้วยฝ่ามือได้สำเร็จลงแล้ว ขณะนี้กำลังจัดทำภาคมฤตกอยู่ต่อไป ที่เสียเวลานานเช่นนี้ ก็โดยเหตุว่าเมื่อเริ่มตรวจคำแปลไปได้เล็กน้อย ปรากฏว่าคำแปลที่ศาลจังหวัดปัตตานี (เมื่อครั้งเป็นศาลมณฑล) ทำไว้ นั้นยังไม่เรียบร้อยบริบูรณ์ และมีผิดพลาดหลายแห่ง ข้าพเจ้าจึงได้มอบต้นร่างให้หลวงประไพพิทยาคุณ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูลตรวจสอบกับโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลจัดเรียบเรียงใหม่ ในการนี้ต้องเสียเวลาหลายเดือน เพราะกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามประกอบด้วยคำอธิบายของศาสตราจารย์ต่าง ๆ เรียกว่า กิตบ อันมีมากเล่มด้วยกัน การแปลและเรียบเรียงจึงต้องเก็บเอาจากเล่มนั้นบ้างเล่มนี้บ้างเรื่อยไป จะใช้เล่มหนึ่งเล่มใดโดยจะเพาะไม่ได้ บางคราวเมื่อเรียงไปแล้วโต๊ะยุติธรรมไปตรวจพบในกิตบเล่มอื่นเป็นอีกอย่างหนึ่งซึ่งเห็นว่าถูกต้องก็ต้องกลับมาแก้ไขกันอีก บางครั้งโต๊ะยุติธรรมเข้าใจความหมายในกิตบยังคลาดเคลื่อนต้องกลับมาแก้ไขอีกก็มี ทวนไปทวนมาเช่นนี้ กิตบเหล่านี้เป็นภาษาอาหรับบ้าง ภาษาอาหรับบ้าง หลวงประไพพิทยาคุณอ่านเองไม่ได้ ต้องอาศัยโต๊ะยุติธรรมเป็นประมาณ และโต๊ะยุติธรรมเองก็ไม่มีความรู้ในทางกฎหมายทั่วไป จึงไม่ทราบว่าจะความข้อใดเป็นหลักควรแปลไว้ ต้องอาศัยหลวงประไพพิทยาคุณคอยชี้แจงและซักถามการปรับปรุงความเข้าใจเพื่อจะได้เขียนลงเป็นภาษาไทยก็ทำได้โดยยาก ที่ลักษณะฝ่ามือสำเร็จรูปลงได้ด้วยดีเช่นนี้ ก็โดยอาศัยความเอาใจใส่และความอุตสาหะของหลวงประไพพิทยาคุณ ถึงกับได้คร่ำเคร่งทำงานนอกเวลาจนตีก้นเป็นเวลานาน ซึ่งข้าพเจ้าจะได้เสนอความชอบมาในเมื่อคำแปลว่าด้วยลักษณะมฤตกเสร็จเรียบร้อยและส่งมาเรียนกระทรวง

เมื่อการร่างและเรียบเรียงลักษณะฝ่ามือเสร็จลงไปแล้ว ข้าพเจ้าได้เรียกประชุมโต๊ะยุติธรรมที่จังหวัดสงขลา เพื่อตรวจชำระและรับรองคำแปลนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๘๒ ถึงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๘๒ จึงได้สำเร็จเรียบร้อยลง ที่การประชุมล่าช้าและเสียเวลามากเช่นนี้ ก็โดยเหตุผลอย่างเดียวกับที่ได้เรียนมาแล้วข้างต้น โต๊ะยุติธรรมส่วนมากไม่รู้ภาษาไทยดี การประชุมจึงต้องใช้ล่ามตลอดเวลาและทั้งโต๊ะยุติธรรมก็ไม่มีความรู้ในทางกฎหมายทั่วไปด้วย การที่จะปรับปรุงสอบถามความข้อหนึ่งข้อใดให้เป็นที่เข้าใจกันเพื่อเขียนลงเป็นภาษาไทยให้ถูกต้องความหมาย จึงทำได้โดยลำบาก จำนวนกิตบที่จะต้องค้นคว้าก็มีมากมายหลายเล่มด้วยกัน มีหลายคราวที่มีข้อโต้แย้งหรือข้อสงสัย จำเป็นต้องให้เวลาโต๊ะยุติธรรมตรวจค้นกิตบเป็นเวลานาน การประชุมจึงดำเนินไปได้อย่างช้ามาก

ในระหว่างนี้หลวงประไพพิทยาคูณกำลังยกร่างและเรียบเรียงคำแปลว่าด้วยลักษณะมฤตก เสร็จเมื่อได้
ข้าพเจ้าจะได้เรียกประชุมตรวจชำระต่อไปอีก

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(หลวงจํารูญเนติศาสตร์)

(สำเนา)

ที่ ๑๐๑๑/ ๒๔๘๓

กระทรวงยุติธรรม

๗ มิถุนายน ๒๔๘๓

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผ้าห่มและมฤตก

จาก ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ถึง ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้

หนังสือที่ ๓๑๐/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๘๓ รายงานการดำเนินการชำระคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผ้าห่มและมฤตก ว่า จะเพาะภาคว่าด้วยผ้าห่มได้สำเร็จลงแล้ว ขณะนี้กำลังจัดทำภาคมฤตกอยู่ต่อไป และชี้แจงเหตุที่เสียเวลานาน ดั้งมีความพิศดารแจ้งอยู่แล้วนั้น ได้รับทราบแล้ว

การชำระคำแปลกฎหมายที่กล่าวนี้ ได้เริ่มมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๔๗๒ และได้เปลี่ยนมือกันมาถึง ๔ คนแล้ว ก่อนที่ท่านมารับตำแหน่งข้าหลวงยุติธรรม คือ (๑) พระยาสุจริตธรรมพิศาล (๒) พระมณูภาณ-วิมลศาสตร์ (๓) พระยาภัทรนาวิกธรรมจรรย์ และ (๔) หลวงจรรย์เนติศาสตร์ เมื่อเปลี่ยนมือกันคราวหนึ่ง ๆ ก็อาจทำให้ล่าช้าไป เพราะคนใหม่ไม่ทราบเรื่องเดิม ฉะนั้นขอให้ท่านพยายามเร่งรัดจัดทำให้เสร็จเรียบร้อยภายในปีนี้ได้จะเป็นการดี เพราะถ้าเน้นช้าไปอีกหากมีการเปลี่ยนแปลงผู้มีส่วนในการนี้ในเวลาต่อไปแล้ว ก็จะเป็นการลำบากและทำให้ล่าช้าไปอีก

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) ลัดพลีธรรมประคัลภ์

(พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์)

(สำเนา)

กรมมหาดไทย

สิงหาคม ๒๔๘๓

เรียน คุณพระปฏิเวทย์วิเศษฐ์ ที่นับถือ

ตามที่ท่านขอสำเนาหนังสือที่ ๑๗๐๘/๘๓ ลงวันที่ ๗ มิ.ย. ๘๓ จากอธิบดีกรมมหาดไทย ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมนั้น ผมได้ให้เจ้าหน้าที่ตรวจค้นเรื่องแล้วปรากฏว่า หนังสือฉบับนี้ กรมมหาดไทยได้นำส่งกองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงเก็บ กองกลางได้นำไปเก็บไว้ที่บ้านพ่าย และถูกไฟไหม้เสียแต่คร่าวบ้านพ่ายถูกลูกกระเบิด ให้เจ้าหน้าที่ติดต่อทางกองทะเบียน ซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องโดยฉะเพาะ ก็ไม่มีหลักฐานเหลืออยู่ จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) ชาญ จารุวัตร์

(นายชาญ จารุวัตร์)

(สำเนา)

ที่ ๔๐๔/ ๒๕๘๓

ศาลจังหวัดสงขลา

๑๑ มิถุนายน ๒๕๘๓

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตก

จาก ข้ำหลวงยุติธรรมภาคใต้

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๐๑๑/ ๒๕๘๓ ลงวันที่ ๗ เดือนนี้ เรื่องขอให้พยายามเร่งรัดจัดทำคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตกให้เสร็จในปีนี้ เพราะถ้าเน้นเข้าไป หากมีการเปลี่ยนแปลงผู้มีส่วนในการนี้ จะเป็นการลำบากและทำให้ล่าช้าขึ้น

ข้าพเจ้าได้เห็นความสำคัญที่กระทรวงบอกไป แต่ข้าพเจ้าเพิ่งมารับงานใหม่ นอกจากงานประจำที่ต้องทำด้วยความสนใจแล้ว การชำระคำแปลกฎหมายอิสลามนี้ ข้าพเจ้าไม่ทราบเรื่องเดิม ไม่ทราบว่า มีปัญหาอะไรยังค้างอยู่ เพิ่งเรียกเรื่องมาดูเมื่อได้รับหนังสือของกระทรวง จึงจะต้องใช้เวลาศึกษาให้ทราบเรื่องที่เป็นมาเสียก่อน เพราะฉะนั้นคงจะทำให้เสียเวลาล่าช้าไปบ้างก่อนได้เริ่มลงมือ แต่อย่างใดก็ดี ข้าพเจ้าจะพยายามสนองความประสงค์ของกระทรวง ถ้าไม่มีเหตุขัดข้องแล้วหวังว่าจะเสร็จได้ในปีนี้ ในชั้นนี้ได้เตือนไปยังหลวงประไพพิทยาคุณ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นผู้ร่างคำแปลให้เร่งมือแล้ว จึงขอประทานเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) นิติการณ

(พระนิติการณประสม)

(สำเนา)

ที่ ๙๘/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดสตูล

๑๕ สิงหาคม ๒๔๘๓

เรื่อง เดือนการขอเพิ่มงบประมาณค่าใช้จ่ายประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางและค่ายานพาหนะ
จาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล
ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ตามหนังสือศาลนี้ที่ ๖/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. นี้ ขอเพิ่มค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง และค่ายานพาหนะ
รวมเป็นเงิน ๓๔๗ บาท ๑๐ สตางค์ เนื่องในการที่ข้าพเจ้าและนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปู่เต๊ะ ตะโตะยุติธรรม
ต้องไปประชุมชำระค่าแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามที่จังหวัดสงขลาเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๘๒ และจะต้องไป
ประชุมในเดือนสิงหาคม พ.ศ. นี้อีกนั้น

บัดนี้ข้าหลวงยุติธรรม (ภาคใต้) ได้นัดประชุมในวันที่ ๒๖ เดือนนี้แล้ว แต่กระทรวงยุติธรรมยังมิได้
ส่งโอนเงินขอเพิ่มตามจำนวนดังกล่าวแล้วไปตั้งเพิ่มให้ศาลนี้ จวนจะสิ้นปีงบประมาณอยู่แล้ว ขอได้โปรดพิจารณา
โอนเงินไปตั้งเพิ่ม เพื่อได้เบิกจ่ายให้เสร็จไปก่อนสิ้นปีงบประมาณนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ประไพพิทยาคุณ

(หลวงประไพพิทยาคุณ)

(สำเนา)

ที่ ๗๕๗/ ๒๕๘๓

ศาลจังหวัดสงขลา

๒๖ สิงหาคม ๒๕๘๓

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตก

จาก ข้ำหลวงยุติธรรมภาคใต้

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากหนังสือของข้าพเจ้าที่ ๔๐๔/ ๒๕๘๓ ลงวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๘๓ รายงานเรื่องจะดำเนินการชำระคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลาม นั้น

บัดนี้ หลวงประไพพิทยาคุณ ได้ร่างคำแปลภาคมฤตกเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าได้นัดประชุมโต๊ะยุติธรรม และจะลงมือประชุมในวันที่ ๒๗ เดือนนี้ จึงขอประทานเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

นิติการณ์

(พระนิติการณ์ประสม)

(สำเนา)

ที่ ๒๗๕๘/ ๒๕๘๓

กระทรวงยุติธรรม

๑๒ กันยายน ๒๕๘๓

เรื่อง เพิ่มงบประมาณเงินค่าใช้สอย

จาก ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ถึง ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล

หนังสือที่ ๙๘/ ๒๕๘๓ ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๘๓ เดือนเรื่องขอเพิ่มงบประมาณค่าใช้สอยประเภท ค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางและค่ายานพาหนะ เนื่องในการที่ท่านและนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ตะโตะยุติธรรม ไปประชุมชำระค่าแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามที่จังหวัดสงขลาเมื่อปลายปี ๒๕๘๒ และจะต้องไปประชุม ในวันที่ ๒๖ สิงหาคม ศกนี้ ตามที่ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้นัดหมายมา ขอให้จัดการโอนเงินไปเพิ่มให้ นั้น กระทรวงยุติธรรมได้แจ้งไปยังกระทรวงการคลังเพื่อส่งโอนเงินมาเพิ่มให้ตามจำนวนที่ขอ และบัดนี้ ได้รับหนังสือกระทรวงการคลังว่าได้ส่งโอนให้แล้ว ดังแจ้งในบัญชีรายละเอียดที่ได้ส่งมาพร้อมด้วยหนังสือนี้ เพื่อท่านจะได้จัดการเบิกจ่ายต่อไป ส่วนที่ขอเพิ่มไว้สำหรับการไปประชุมครั้งหลังนี้ ควรรอไว้ก่อน เมื่อเสร็จ การประชุมและทราบจำนวนเงินที่ใช้จ่ายแน่นอนแล้ว จึงค่อยรายงานขอไปใหม่

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) ลัดพลีธรรมประคัลภ์

(พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์)

(สำเนา)

ด่วน

ที่ ๒๓๙/ ๒๕๘๓

ศาลจังหวัดปัตตานี

๑๒ กันยายน ๒๕๘๓

เรื่อง ขอเพิ่มเงินค่าใช้สอย

จาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากหนังสือข้าพเจ้าที่ ๕๙/ ๒๕๘๓ ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๘๓ ขอโอนเงินของกระทรวงยุติธรรมไปเพิ่มเงินค่าใช้สอยของศาลจังหวัดปัตตานีในลักษณะ ๑ ค่าจ้างและเบี้ยเลี้ยง ประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางเป็นเงิน ๓๗๕ บาท นั้น

บัดนี้จวนจะสิ้นปีงบประมาณแล้วยังไม่ได้รับทราบจากกระทรวงประการใด ข้าพเจ้าเกรงว่าจะจัดการเบิกไม่ทัน จึงขอประทานเรียนมาเพื่อขอได้โปรดรีบจัดการให้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ยุติ

(หลวงยุติศาสตร์โกศล)

(สำเนา)

ที่ ๘๓๖/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดสงขลา

๑๖ กันยายน ๒๔๘๓

เรื่อง คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามว่าด้วยผิวเมียและมฤตก

จาก ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากหนังสือของข้าพเจ้าที่ ๗๕๗/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๓ รายงานว่าจะลงมือประชุมตรวจชำระคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามภาคมฤตกในวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๘๓ นั้น

บัดนี้ การประชุมชำระคำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามภาคมฤตกได้สำเร็จลงแล้วเมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้ เป็นอันเสร็จการประชุมต่อไปนี้จะได้จัดการพิมพ์ขึ้นใหม่ให้เรียบร้อย ข้าพเจ้าได้มอบให้หลวงประไพพิทยาคุณนำไปพิมพ์ที่ศาลจังหวัดสตูล เพราะเห็นว่าศาลจังหวัดสตูลมีภาระงานน้อย ทั้งหลวงประไพพิทยาคุณเป็นผู้กร่างรู้เรื่องดีอยู่ การพิมพ์นี้คงจะต้องใช้เวลาอันวันสักหน่อย ระหว่างนี้ถ้าพบข้อบกพร่องอีก ข้าพเจ้าจะได้ติดต่อกับหลวงประไพพิทยาคุณและผู้ร่วมการประชุมต่อไป เมื่อแล้วเสร็จข้าพเจ้าจะได้นำเสนอมายังกระทรวงพร้อมกับรายงานการประชุม ในชั้นนี้ขอประทานเรียนมาให้ทราบไว้ชั้นหนึ่งก่อน

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

นิติการณ

(พระนิติการณประสม)

(สำเนา)

ที่ ๑๓๑/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดสตูล

๑๗ กันยายน ๒๔๘๓

เรื่อง ขอดังงบบประมาณค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม

จาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ตามหนังสือที่ ๒๗๕๘/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ส่งบัญชีรายละเอียดโอนเงินค่าใช้จ่ายไปเพิ่มตามจำนวนที่ขอ ส่วนที่ขอเพิ่มสำหรับการประชุมครั้งหลังเมื่อเสร็จการประชุมและทราบจำนวนเงินแน่นอนแล้วจึงรายงานใหม่นั้น

บัดนี้การประชุมครั้งหลังได้เสร็จลงแล้ว รวมเวลาที่ข้าพเจ้าและนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปุเต๊ะ ตะโต๊ะ-ยุติธรรมเดินทางไปประชุมครั้งนี้ เป็นเวลา ๓ สัปดาห์ จำต้องเบิกค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางพร้อมทั้งค่าเช่าที่พักและค่ายานพาหนะรวมเป็นเงิน ๑๑๘ บาท แจ้งตามบัญชีซึ่งแนบมาพร้อมหนังสือนี้แล้ว ขอได้โปรดตั้งจำนวนเงินดังกล่าวแล้วในบัญชีค่าใช้จ่ายที่จะโอนไปตั้งจ่ายทางศาลจังหวัดสตูล สำหรับงบประมาณคราวต่อไปด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ประไพพิทยาคุณ

(หลวงประไพพิทยาคุณ)

(สำเนา)

บัญชีเงินค่าใช้จ่ายที่ขอเพิ่มเติมจ่าย
สำหรับศาลจังหวัดสตูล

เลขที่	ประเภท	จำนวนเงิน		หมายเหตุ
		บาท	สต.	
๑	ค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง			
	ก. ค่าเบี้ยเลี้ยง	๕๗	๓๗	สำหรับหลวงประไพพิทยาคูณ วันละ ๒ บาท ๒๑ วัน เป็นเงิน ๔๒ บาท สำหรับนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปุเต๊ะ วันละ ๗๕ สตางค์ ๒๐ $\frac{๑}{๒}$ วัน เป็นเงิน ๑๕ บาท ๓๗ สตางค์
	ข. ค่าเช่าที่พัก	๕๑	๗๕	สำหรับหลวงประไพพิทยาคูณวันละ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ ๒๑ วัน เป็นเงิน ๓๑ บาท ๕๐ สตางค์ สำหรับคนใช้ของหลวงประไพพิทยาคูณ ๑ คน วันละ ๒๕ สตางค์ ๒๑ วัน เป็นเงิน ๕ บาท ๒๕ สตางค์ สำหรับนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปุเต๊ะ วันละ ๗๕ สตางค์ ๒๐ วัน เป็นเงิน ๑๕ บาท
	ค่ายานพาหนะ	๘	๙๐	รวมทั้งไปและกลับ
	รวม	๑๑๘	๐๒	

(สำเนา)

ที่ ๓๑๑๕/ ๒๔๘๓

กระทรวงยุติธรรม

๑๘ กันยายน ๒๔๘๓

เรื่อง เพิ่มเงินค่าใช้สอย

จาก ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ถึง ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี

หนังสือที่ ๒๓๙/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๘๓ ขอให้จัดการเรื่องขอโอนเงินทางกระทรวงยุติธรรมไปเพิ่มเงินค่าใช้สอยประเภทค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางเป็นเงิน ๓๗๕ บาท

เนื่องจากเวลานี้เงินค่าใช้สอยทางกระทรวงยุติธรรมกำลังขาดแคลน ไม่มีเงินพอที่จะโอนมาเพิ่มให้ในขณะนี้ได้ ขอให้รอไปก่อน เมื่อได้รับอนุญาตงบประมาณ ๓ เดือนแล้ว จะได้จัดการโอนเงินมาเพิ่มให้ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) ลัดพลีธรรมประคัลภ์

(พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์)

(สำเนา)

ที่ ๒๕๕/ ๒๔๘๓

ศาลจังหวัดปัตตานี

๒๕ กันยายน ๒๔๘๓

เรื่อง ขอเพิ่มเงินค่าใช้สอย

จาก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ตามหนังสือกระทรวงที่ ๓๑๑๕/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๑๘ เดือนนี้ ว่าเงินค่าใช้สอยที่ศาลจังหวัดปัตตานี ขอเพิ่ม ๓๗๕ บาทนั้น เวลานี้ทางกระทรวงยุติธรรมกำลังขาดแคลนไม่มีเงินพอที่จะโอนไปเพิ่มในขณะนี้ ให้ออไปก่อน เมื่อได้รับงบประมาณ ๓ เดือนแล้ว จะได้จัดโอนไปเพิ่มให้

ขอประทานเรียนว่า นอกจากเงินที่ขอเพิ่มตามจำนวนที่กล่าวแล้ว เมื่อปลายเดือนสิงหาคม ๒๔๘๓ ตะโตะยุติธรรม ๒ คน และเสมียนทำหน้าที่ล่าม ๑ คน ได้ไปประชุมชำระค่าแปลกฎหมายอิสลามที่ศาลจังหวัดสงขลาอีก ประมาณเงินค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางราว ๑๐๘ บาท และในปลายเดือนนี้ตะโตะยุติธรรมคนหนึ่ง ต้องไปนั่งเป็นคณะพิจารณาคดีที่ศาลจังหวัดสตูล (ตามคำสั่งข้าหลวงยุติธรรม โดยตะโตะยุติธรรม ที่ศาลจังหวัดสตูลเป็นผู้รู้เห็นเรื่องนี้ได้ขอถอนตัวออก) ประมาณค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง ๒๒ บาท รวม ๒ ราย เป็นเงิน ๑๓๐ บาท ฉะนั้นในการที่กระทรวงจะโอนเงินค่าใช้สอยไปเพิ่มให้ ขอได้โปรดเพิ่มค่าเบี้ยเลี้ยงจำนวนนี้ รวมด้วยเป็นเงินที่ขอเพิ่ม ๕๐๕ บาท ทั้งนี้เฉพาะที่ต้องจ่ายอยู่แล้ว ส่วนที่จะมีในระหว่างงบประมาณ ๓ เดือนนั้นอีก แล้วแต่ทางกระทรวงจะดำริให้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ยุติ

(หลวงยุติศาสตร์โกศล)

(สำเนา)

ที่ ๓๓๐/ ๒๔๘๔

ศาลจังหวัดสงขลา

๑๑ มีนาคม ๒๔๘๔

เรื่อง หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

จาก ข้ำหลวงยุติธรรมภาคใต้

ถึง ปลัดกระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากหนังสือของข้าพเจ้าที่ ๘๓๖/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๘๓ รายงานว่าการประชุม
คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามภาคมรดกได้สำเร็จลงแล้ว และได้มอบให้หลวงประไพพิทยาคุณ ผู้พิพากษา
หัวหน้าศาลจังหวัดสตูลไปจัดการพิมพ์นั้น

บัดนี้ หลวงประไพพิทยาคุณได้จัดการพิมพ์เสร็จแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอประทานนำเสนอมาพร้อมด้วย
รายงานดังต่อไปนี้

๑. หลักกฎหมายอิสลามนี้ เดิมที่ประชุมให้ชื่อว่า “คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลาม” ครั้นในการ
ประชุมคราวที่ ๓ พิจารณาร่างภาคมรดก มีผู้เสนอว่า กฎหมายอิสลามที่รวบรวมขึ้นนี้ไม่ใช่คำแปลมาจาก
กฎหมายอิสลามตรง ๆ ความจริงได้ทำโดยวิธีร่างขึ้นใหม่เรียงลำดับดำเนินตามแบบประมวลกฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ โดยอาศัยหลักจากที่ต่าง ๆ ซึ่งตะโตะยุติธรรมเป็นผู้แปลมาจากภาษามะลายูและภาษา
อาหรับ ฉะนั้นที่ให้ชื่อว่า คำแปลกฎหมายลัทธิศาสนาอิสลามก็ไม่ตรง ที่ประชุมจึงตกลงให้ชื่อใหม่ว่า
“หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก”

๒. การทำหลักกฎหมายนี้ หลวงประไพพิทยาคุณ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูลเป็นผู้ร่างขึ้น
แล้วนำเสนอที่ประชุมพิจารณาว่า การประชุมได้ทำกัน ๓ คราว คราวที่ ๑ ประชุมว่าด้วยภาคครอบครัว
ที่จังหวัดปัตตานี ตั้งแต่วันที่ ๙ ถึงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๘๑ คราวที่ ๒ ประชุมที่จังหวัดสงขลา ว่าด้วยภาค
ครอบครัวต่อไป ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มกราคม ถึงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๘๒ คราวที่ ๓ ประชุมที่จังหวัดสงขลา
ว่าด้วยภาคมรดก ตั้งแต่วันที่ ๒๗ สิงหาคม ถึง ๑๓ กันยายน ๒๔๘๓

๓. การประชุม ๒ คราวแรกนั้น ได้พิจารณาภาคครอบครัวแล้วเสร็จ ได้รายงานมายังกระทรวง
ยุติธรรมแล้ว ตามหนังสือที่ ๓๑๐/ ๒๔๘๓ ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๘๓ ในการประชุมคราวที่ ๓ ซึ่ง
ข้าพเจ้ารับช่วงทำต่อมา จึงได้พิจารณาแต่เฉพาะภาคมรดก ส่วนภาคครอบครัว คงได้พิจารณาแก้ไข
เพียงเล็กน้อยในเรื่องถ้อยคำเท่าที่มีผู้เสนอขึ้นขอให้แก่ การประชุมภาคมรดกนี้ได้ประชุมกันเป็น ๒ วาระ
คือ เมื่อพิจารณาร่างครั้งที่ ๑ แล้ว ได้พิจารณาร่างครั้งที่ ๒ อีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นอันเสร็จการประชุม

๔. ในการประชุมคราวที่ ๓ นี้ ที่ประชุมตะโตะยุติธรรมได้เสนอปัญหาสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ ปัญหา
การจดทะเบียนสมรสและการหย่าของอิสลามิกชน ซึ่งอยู่ในจังหวัดที่ใช้กฎข้อบังคับบริเวณ ๗ หัวเมือง
ซึ่งตะโตะยุติธรรมขอให้ข้าพเจ้านำเสนอต่อกระทรวงยุติธรรม

ปัญหาข้อนี้ได้โต้เถียงกันค้างมาแต่การประชุมคราวที่ ๒ กล่าวคือ เนื่องจากพระราชบัญญัติให้ใช้
บทบัญญัติบรรพ ๕ และ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บัญญัติว่า ประมวลกฎหมายนั้น ไม่กระทบ-

กระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัวและมรดก ฉะนั้นการสมรสและการหย่าของบุคคลผู้นับถือศาสนาอิสลามในบริเวณนี้ จึงไม่อยู่ภายใต้บังคับของการ จดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพระราชบัญญัติว่าด้วยการนั้น เวลานี้การสมรสและ การหย่าของบุคคลเหล่านี้ไม่ต้องจดทะเบียนก็สมบูรณ์

ตะโตะยุติธรรมบางนายรวมทั้งพระยาสมันตรัฐบุรินทร์เสนอว่า ในโอกาสที่ได้ทำหลักกฎหมาย อิสลามขึ้น ควรสนับสนุนขอให้รัฐบาลออกกฎหมายบังคับการจดทะเบียนสมรสและการหย่าของอิสลามิกชน ซึ่งอยู่ในบริเวณนี้ด้วย เพื่อให้การสมรสและการหย่าได้เป็นหลักฐานมั่นคง ทั้งสะดวกในการไปติดต่อกับ ต่างประเทศซึ่งเขามีการจดทะเบียนกัน เช่นในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ให้ความเห็นว่า แม้ก็ตามจะไม่ได้บัญญัติไว้ในเรื่องนี้ แต่ก็ได้ขัดกับทางบ้านเมือง ศาสนากับบ้านเมืองต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยความคุ้มครองบ้านเมือง แต่มีตะโตะยุติธรรมอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การที่จะออก กฎหมายบังคับเช่นนั้น เกรงว่าจะขัดกับศาสนา เพราะตามศาสนาอิสลามการสมรสและการหย่าขาดกัน ย่อมทำได้โดยไม่ต้องจดทะเบียน ข้าพเจ้าได้ถามความเห็นตะโตะยุติธรรมทั่ว ๆ ไป ในที่สุดแห่งการโต้เถียง ที่ประชุมตะโตะยุติธรรมตกลงขอให้เสนอรัฐบาลออกกฎหมายบังคับให้จดทะเบียนการสมรสและการหย่า ในส่วนความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า การบังคับให้มีการจดทะเบียนเช่นนั้นน่าจะมีผลดี เพราะนอกจากจะให้ การสมรสและการหย่าของบุคคลเหล่านี้มีหลักฐานยิ่งขึ้นแล้ว ทราบว่าพระราชบัญญัติการจดทะเบียนสมรส ได้ใช้ไปทั่วทุกจังหวัดแล้ว ยังแต่ ๔ จังหวัดที่ใช้กฎหมายบังคับบริเวณ ๗ หัวเมืองนี้เท่านั้น จึงควรให้มีการ จดทะเบียนขึ้นเพื่อให้เป็นระเบียบทั่วกัน

การที่จะให้จดทะเบียน หากคู่สมรสไม่ปฏิบัติตามจะใช้วิธีบังคับ (sanction) ประการใดนั้น ข้าพเจ้า เสนอว่าควรดำเนินตามพระราชบัญญัติการจดทะเบียนสมรส ซึ่งออกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ ถ้าไม่จดทะเบียน การสมรสและการหย่านั้นก็สมบูรณ์ แต่ตะโตะยุติธรรมหลายนายเห็นว่า การบังคับ ในรูปนั้น เกรงว่าจะขัดกับศาสนา เพราะตามกฎหมายอิสลาม การสมรสและการหย่าไม่จำเป็นต้องจดทะเบียน จึงขอให้บังคับอย่างแบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา คือ ถ้าคู่สมรสใดไม่จดทะเบียน การสมรสหรือการหย่า ต้องมีโทษทางอาญา (ปรับไม่เกิน ๒๕ เหรียญ หรือจำคุกโทษ ๑ เดือน) ตามที่ตะโตะยุติธรรมเสนอดังนี้ ข้าพเจ้ายังไม่เห็นพ้องด้วย เพราะการสมรสก็ดี การหย่าก็ดีเป็นกรณีแห่งควรให้มีการบังคับ (sanction) ในทางแพ่ง ตามหลักกฎหมายไทยที่ดำเนินอยู่ โดยถ้าเกรงว่าจะขัดกับศาสนาอิสลามก็อาจบัญญัติขึ้นว่า การสมรสและการหย่าจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ปฏิบัติตามศาสนาอิสลามและจดทะเบียนตามกฎหมายแล้วทั้ง ๒ ประการดังนี้ ไม่เห็นว่าจะขัดกับศาสนาอย่างไร ส่วนกฎหมายของสหรัฐนั้น เขาใช้การsanction ทางอาญาลงโทษ ผู้ไม่ปฏิบัติตามศาสนาหลาย เช่น การกินอาหารโดยเปิดเผยในเวลากลางวันระหว่างเดือนถือบวช ก็มีโทษ

ส่วนเจ้าหน้าที่ในการรับจดทะเบียนนั้น ชั้นแรกที่ประชุมตะโตะยุติธรรมขอให้โตะอิหม่าซึ่งเป็น ผู้ทำพิธีตามลัทธิศาสนาอยู่แล้วเป็นเจ้าหน้าที่ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ฉะเพาะ อย่างยิ่งหากจะให้บัญญัติเป็นโทษทางอาญาแก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามด้วยแล้ว ก็ไม่ควรให้เป็นหน้าที่ของสามัญชน ที่ประชุมตกลงขอให้กรมการอำเภอเป็นนายทะเบียน แต่การสมรสหรือการหย่าที่ต้องปฏิบัติตามลัทธิศาสนา

ด้วยนั้น ต้องให้คู่สมรสนำหลักฐานของโต๊ะอิหม่าหรือผู้ประกอบพิธีศาสนาไปแสดงต่อนายทะเบียนด้วย จึงให้นายทะเบียนรับจดทะเบียน

ข้าพเจ้าขอประทานเสนอเรื่องนี้มา เพื่อกระทรวงได้โปรดดำริต่อไป

๕. ข้าพเจ้าไม่ทราบว่หลักกฎหมายนี้จะใช้ในรูปแบบใด เชื่อว่ารัฐบาลคงจะไม่ออกเป็นกฎหมาย แต่ถ้าให้ใช้เพียงเป็นประจูดำราหรือเครื่องมือแก่โต๊ะยุติธรรมและผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้นแล้ว ก็ไม่มีผลบังคับได้จริงจึงอย่างกฎหมาย โต๊ะยุติธรรมอาจแสดงความเห็นขัดแย้งขึ้นใหม่ตามอัตโนมติ โดยเป็นผู้รู้กฎหมายนี้ฝ่ายเดียวและไม่มีอะไรผูกมัด ฉะนั้นเพื่อเป็นหลักฐานในชั้นนี้ ในวันที่เสร็จการประชุมข้าพเจ้าจึงทำบันทึกขึ้นฉบับหนึ่ง ให้โต๊ะยุติธรรมและผู้ร่วมการประชุมลงนามไว้ว่า เมื่อมีคดีเกิดขึ้นโต๊ะยุติธรรมจะชี้ขาดบังคับคดีตามหลักกฎหมายที่รวบรวมไว้นี้ตลอดไป หากมีปัญหาใดซึ่งไม่มีกล่าวไว้ในหลักกฎหมายนี้จะบังคับได้ ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับหลักกฎหมายนี้

๖. ในการประชุมพิจารณาหลักกฎหมายนี้ ได้มีข้าราชการเข้าร่วมการประชุมหลายนาย ปรากฏตามรายงานการประชุมทั้ง ๓ คราวแล้ว ข้าราชการทั้งนี้ได้ร่วมมือช่วยเหลือราชการพิเศษนี้ด้วยความตั้งใจ และเห็นเจเนื่อจนบรรลุผลสำเร็จ ควรได้รับความยกย่องเป็นความชอบส่วนหนึ่ง ในชั้นนี้ น่าจะจารึกความชอบลงให้ในสมุดประวัติ อื่นนอกจากทั่ว ๆ ไปแล้ว ข้าพเจ้าขอประทานเสนอกราบเรียนเป็นพิเศษ ๒ นาย คือ

(ก) พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ ข้าราชการบ้านาญสังักัดกระทรวงมหาดไทย ท่านผู้นี้ทางราชการได้เชิญให้มาช่วยเหลือในฐานะเป็นผู้มีความรู้ลัทธิอิสลามและภาษามะลายูเป็นพิเศษ พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ ได้มาร่วมประชุมตั้งแต่ต้นจนตลอดมา ได้พยายามช่วยเหลือการประชุมด้วยความสามารถ นับว่าได้รับประโยชน์จากท่านผู้นี้มาก ในการประชุมคราวหนึ่ง ๆ พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ต้องไปพักอยู่โรงแรมณะที่ ๆ เปิดการประชุม คราวที่ ๑ เป็นเวลา ๕ วัน คราวที่ ๒ ๒ เดือนเศษ และคราวที่ ๓ ๑๘ วัน ค่าใช้จ่ายในการนี้ พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ยื่นมือออกเองทั้งสิ้น ในการประชุมคราวที่ ๓ ข้าพเจ้าได้แจ้งให้พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ ทราบว่าจะจัดการขอให้กระทรวงยุติธรรมจ่ายค่าพาหนะ ค่าพักโรงแรมและค่าเบียดเลี้ยงให้ พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ปฏิเสธไม่ยอมรับ ข้าพเจ้าได้แสดงความขอบคุณพระยาสมันตรัฐบุรินทร์ไว้ชั้นหนึ่งแล้ว ถ้าหากกระทรวงยุติธรรมจะกรุณาแสดงความชอบใจไปเป็นทางการอีกด้วยจะเป็นที่ปลื้มยินดีแก่พระยาสมันตรัฐบุรินทร์หาหน่อยไม่

(ข) หลวงประไพพิทยาคุณ ได้เป็นหัวแรงในการนี้ เป็นผู้กร่างขึ้น และร่วมการประชุมมาตลอดมา เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว ได้รับไปจัดการพิมพ์ขึ้นจนสำเร็จ แล้วได้ทำบันทึกความเห็นชี้แจงพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับลัทธิศาสนาอิสลามเพิ่มเติมมาอีกด้วย นับว่าหลักกฎหมายอิสลามนี้ได้สำเร็จมาด้วยหลวงประไพพิทยาคุณเป็นกำลัง หลวงประไพพิทยาคุณได้ตรากตรำทำงานขึ้นนี้ด้วยความตั้งใจและเห็นเจเนื่อจนจะเป็นโรคเส้นประสาท เวลานั้นนับว่าเป็นผู้พิพากษาที่รู้กฎหมายอิสลามดีเยี่ยมผู้หนึ่ง เมื่อคราวเสนอเลื่อนอันดับเงินเดือน ข้าพเจ้าได้กราบเรียนความข้อนี้อีกครั้งหนึ่งแล้ว เพื่อขอความกรุณากระทรวงได้โปรดพิจารณาขึ้นเงินเดือนให้หลวงประไพพิทยาคุณในโอกาสที่ได้ทำงานพิเศษนี้สำเร็จ หวังว่าจะได้รับความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้าขอประทานเสนอร่างกฎหมายอิสลาม ๒ ฉบับ สำเนารายงานการประชุมคราวที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ อย่างละ ๑ สำเนาบ้นที่กการพิจารณาร่างหลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งผู้ร่วมการประชุมได้ลงนามไว้ เป็นสำคัญ ๑ บ้นที่กเรื่องการยกร่างกฎหมายอิสลามของหลวงประไพพิทยาคูณ ๑ และบ้นที่กกลับเรื่องคุณ และโทษของการใช้ศาสนาอิสลามเป็นกฎหมายของหลวงประไพพิทยาคูณ ๑ มาพร้อมหนังสือนี้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ) นิตินการณประสม

(พระนิตินการณประสม)

(สำเนา)

บันทึกการพิจารณาร่างหลักกฎหมายอิสลาม

จังหวัดสงขลา

วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๓

เนื่องจากคณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ดำเนินการประชุมคณะโต๊ะยุติธรรมพิจารณาหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้ดำเนินการประชุม ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ เปิดการประชุม ณ ศาลจังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๑๔ เดือนเดียวกัน ปิดการประชุม

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. หลวงจรัญเนติศาสตร์ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ ประธาน
๒. พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ ผู้เชี่ยวชาญในลัทธิศาสนาอิสลามภาษามลายูและภาษาไทย
๓. หลวงสุทธิมนต์นฤนาท ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสงขลา เลขานุการ
๔. ขุนศรีตุลาการ คณะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานี
๕. หะยีวันอิสมาแอล สะตียามู คณะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานี
๖. หะยีหะมะ หมะทา คณะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดยะลา
๗. หะยีวันอับลุราหะมัน เจ๊ะอิสมาอิล คณะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดนราธิวาส
๘. นายเจ๊ะอับลลาร์ หลังปูเต๊ะ คณะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูล และ
๙. นายต่วนจิ เด่นอุดม ผู้ช่วยจำศาลจังหวัดปัตตานี ล่าม

ผลของการประชุมครั้งที่ ๑ ที่ประชุมได้พิจารณารับหลักการหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวเสร็จไปได้บ้างเล็กน้อย

ครั้งที่ ๒ เปิดการประชุม ณ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๖๒ ถึงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒ ปิดการประชุม

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. หลวงจรัญเนติศาสตร์ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ ประธาน
๒. พระยาสมันตรัฐบุรินทร์
๓. หลวงประไพพิทยาคุณ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล ผู้ยกวาง
๔. นายมาลา คำพันธ์ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสงขลา เลขานุการ และ
๕. คณะโต๊ะยุติธรรม ๕ นายชุดที่ประชุมครั้งที่ ๑ และนายต่วนจิ เด่นอุดม ล่าม

ผลของการประชุมครั้งที่ ๒ ที่ประชุมได้พิจารณาร่างกฎหมายอิสลามบรรพ ๑ ว่าด้วยครอบครัวเสร็จลง และได้พิจารณารับหลักการหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยมรดกด้วย

หนึ่งตามหลักกฎหมายอิสลาม เรื่องกระทำซูโหลงโทษเป็นอาญา และเรื่องมฤตกไม่มีอายุความนั้น ที่ประชุมได้ตกลงให้ดำเนินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้ง ๒ กรณี กล่าวคือ เรื่องชายซูโหลงให้เป็นไปตามบรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว ไม่มีการลงโทษอาญา ส่วนเรื่องมฤตกให้เป็นไปตามบรรพ ๖ ว่าด้วยมฤตก ครั้งที่ ๓ เปิดการประชุม ณ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๓ ถึงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๘๓ ปิดการประชุม

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. พระนิติการณ์ประสม ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ ประธาน
๒. ผู้เข้าประชุมนอกนั้นชุดเดียวกับที่ประชุมครั้งที่ ๒ เว้นแต่ นายต่วนจิ เต็นอุดม เข้าประชุมได้ ๒ วันป่วยเป็นไข้มิได้เข้าประชุมต่อไป และนายมาลา คำพันธ์ เข้าประชุมได้ ๒ สัปดาห์ ป่วยเป็นลมมิได้เข้าประชุมต่อไป

ผลของการประชุมครั้งที่ ๓ ที่ประชุมได้พิจารณาว่าหลักกฎหมายอิสลามบรรพ ๒ ว่าด้วยมฤตก เสร็จลง และแก้ไขตกเติมบรรพ ๑ ว่าด้วยครอบครัวบ้างเล็กน้อย ตามที่มีผู้เสนอให้แก้

ที่ประชุมลงมติให้แสดงข้อความสำคัญไว้ในที่นี้ว่า หลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมฤตกนี้ ได้รวบรวมขึ้นถูกต้องตรงกับคัมภีร์กูรานและกีตาบแห่งศาสนาอิสลามทุกประการ ฉะนั้นเมื่อมีคดีพิพาทเกิดขึ้นเกี่ยวแก่เรื่องครอบครัวและมฤตกในศาลจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลแล้ว ตะโตะทั้งหลายจะได้ชี้ขาดบังคับคดีไปตามบทมาตราที่ได้รวบรวมไว้ในหลักกฎหมายนี้ตลอดไป หากมีปัญหาข้อใดซึ่งไม่มีข้อความที่ได้รวบรวมไว้ในนี้จะบังคับได้ ก็จะได้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งเป็นกฎหมายของบ้านเมืองมาใช้บังคับแก่คดีครอบครัวและมฤตกของคนนับถือศาสนาอิสลาม เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับหลักกฎหมายนี้ และในที่สุดที่ประชุมขอให้ข้าหลวงยุติธรรมนำร่างหลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมฤตกนี้เสนอกระทรวงยุติธรรมต่อไป บรรดาผู้ที่มาประชุมได้ลงนามไว้ดังต่อไปนี้

(พระนิติการณ์ประสม)	นิติการณ์ประสม	ประธาน
(พระยาสมันตรัฐบุรินทร์)	สมันตรัฐบุรินทร์	
(หลวงประไพพิทยาคูณ)	ประไพพิทยาคูณ	
(ขุนศรีตุลาการ)	ศรีตุลาการ	
(หะยีวันอิสมาแอล สะตียามู)	หะยีวันอิสมาแอล สะตียามู	
(หะยีหะมะ หะมาทา)	หะยีหะมะ หะมาทา	
(หะยีหวันอับดุลราหะมัน เจ๊ะอิสมาอิล)	หะยีหวันอับดุลราหะมัน	
(นายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ)	อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ	
(นายมาลา คำพันธ์)	มาลา คำพันธ์	เลขานุการ

(สำเนา)

บันทึก

เรื่อง การยกร่างหลักกฎหมายอิสลาม

๑. เมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๒ กระทรวงยุติธรรมต้องการคำแปลภาษาไทยกฎหมายอิสลามในเรื่องฝ่ามือและมฤตก จึงส่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปัตตานีจัดการให้ผู้ชำนาญทางภาษาแปลขึ้นเป็นภาษาไทย
 ๒. อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปัตตานีมอบให้ตะโต๊ะยุติธรรมศาลมณฑลปัตตานีเรียบเรียงและให้นายต่วนจิ เต็นอุตม เป็นผู้แปลเป็นภาษาไทยแล้วเสนอต่อกระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ. ๒๕๗๓
 ๓. พ.ศ. ๒๕๗๔ กระทรวงยุติธรรมขอให้สมุหเทศาภิบาลตรวจคำแปลนั้น สมุหเทศาภิบาลได้ขอแรงพระศรีบุรีรัฐตรวจคำแปล พระศรีบุรีรัฐได้ตรวจคำแปลและทำความเข้าใจกับตะโต๊ะยุติธรรมศาลมณฑลปัตตานีเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๗๕
 ๔. พ.ศ. ๒๕๗๘ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ ส่งสำเนาคำแปลกฎหมายอิสลามฉบับที่กล่าวแล้วนั้นมาให้ศาลจังหวัดสตูล ๑ ฉบับ
 ๕. พ.ศ. ๒๕๗๙ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้สั่งให้ตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลตรวจคำแปลที่ส่งมาให้ นั้น ซึ่งตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลได้ตรวจและทำคำทักท้วงเสนอไปแล้ว
 ๖. พ.ศ. ๒๕๘๐ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้แจ้งว่าได้เสนอขอชำระคำแปลกฎหมายอิสลาม (ฉบับที่กล่าวแล้ว) ต่อกระทรวงยุติธรรม โดยจะประชุมตะโต๊ะยุติธรรมทุกศาล เสร็จแล้วขอให้พระยาสมันตรัฐบุรินทร์และข้าพเจ้ายกร่าง ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงยุติธรรมแล้ว
 ๗. พ.ศ. ๒๕๘๑ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้ดำเนินการประชุมตะโต๊ะยุติธรรมที่ศาลจังหวัดปัตตานีเปิดประชุมตั้งแต่วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๘๑ ถึงวันที่ ๑๔ เดือนเดียวกัน รวม ๖ วันก็ปิดการประชุม เพื่อให้โอกาสตะโต๊ะยุติธรรมเสนอข้อทักท้วงให้หมดสิ้น โดยปรากฏว่ามีความเห็นทักท้วงคำแปลเพิ่มเติมนอกจากที่เสนอไปแล้วอีกมาก
 ๘. เวลาล่วงมาได้ ๕ เดือน ตะโต๊ะยุติธรรมยังมีได้เสนอคำทักท้วง ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้เดือนให้เร่งตะโต๊ะยุติธรรมรีบจัดการทำคำทักท้วงเสนอโดยเร็ว
 ๙. เมื่อตะโต๊ะยุติธรรมได้ทราบคำสั่งข้าหลวงยุติธรรมแล้วซึ่งแจ้งว่ามีสามารถจะทำให้แล้วเสร็จได้เร็ว เพราะข้อบัญญัติในศาสนาอิสลามที่ใช้เป็นกฎหมายบังคับคดีอยู่โดยปกติ นั้น มิได้ใช้คำภีร์กูรานแต่ใช้คำอธิบายกูรานซึ่งเรียกว่า “กิตาบ” บังคับคดี กิตาบนั้นมีผู้เรียบเรียงบรรยายไว้หลายสิบกิตาบ ให้ชื่อต่าง ๆ กัน บางกิตาบบรรยายข้อความยืดยาว บางกิตาบบรรยายหลักย่อ ๆ ไว้นั้น ๆ บางกิตาบบรรยายคำแนะนำในทางปฏิบัติปนไปกับหลัก กิตาบหนึ่งอาจมีข้อความผิดเพี้ยนแตกต่างขัดแย้งกับอีกกิตาบหนึ่ง
- คำแปลซึ่งตะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานีเรียบเรียงนั้นได้คัดจากกิตาบต่าง ๆ มารวบรวมเรียบเรียงขึ้นใหม่ มิได้แปลถอดมาจากกิตาบใดกิตาบหนึ่งโดยเฉพาะ ข้อความบางข้อในคำแปลนั้นไม่ทราบว่ายกมาจากกิตาบใด เพราะมิได้บอกที่มาแห่งกิตาบที่ยกมาเรียบเรียง ค้นดูแล้วก็ไม่พบ ข้อความ

บางข้อก็ไม่เข้าใจความหมาย ทั้งไม่ทราบว่าจะแปลมาจากคำใด นอกจากนั้นยังขาดหลักสำคัญอีกมาก ซึ่งถ้าจะทำคำทักท้วงให้หมดสิ้นก็เท่ากับเป็นการร่างใหม่ จะต้องใช้เวลานาน

๑๐. เนื่องจากคำชี้แจงเหตุขัดข้องของคณะตุลาการในการที่มีสามารถจะทำคำทักท้วงให้เสร็จได้ โดยเร็วดังกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าให้คณะตุลาการดำเนินการไปโดยลำพังตามเดิมจะมีสามารถทำคำทักท้วง และเพิ่มเติมให้สำเร็จได้ภายในเวลาอันสมควร ข้าพเจ้าจึงถือโอกาสเข้าช่วยตรวจคำแปลแต่ละข้อ ตั้งแต่ต้นโดยลำดับ เมื่อมีข้อสงสัยทักท้วงหรือเพิ่มเติมในข้อใด ข้าพเจ้าก็บันทึกรวบรวมไว้โดยละเอียด ครั้นทำไปได้บ้างเล็กน้อยก็ปรากฏว่ามีข้อความขยายเพิ่มเติมจากคำแปลมากมาย และมีเหตุผลอีกหลายประการ ซึ่งสมควรที่จะยกวางเสียในชั้นนี้ กล่าวคือ นอกจากมีข้อความที่จะต้องเพิ่มเติมมากแล้ว ตามคำแปลนั้นเอง ก็มีข้อบกพร่องอยู่หลายอย่าง เช่นข้อความบางข้อบางตอนต่อเนื่องกัน ควรเรียงอยู่แห่งเดียวกันก็เรียงกระจายไว้ต่างที่กัน ห่างไกลกันมากบ้าง น้อยบ้าง เรียงซ้ำกันบ้าง บางข้อก็เป็นคำแนะนำ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเพราะรวบรวมจากกิตาบบ้างฉบับด้วยกัน เมื่อตรวจพบหลักในกิตาบบ้างเป็นที่สับสน ก็ยกมาเรียบเรียงเพิ่มเติมต่อไป โดยมีได้ประมวลเรื่องที่เกี่ยวข้องเป็นหมวดไว้ในที่เดียวกัน คำแปลโดยมากเติมไปด้วยอุทาหรณ์ บางข้อก็เรียงหลักข้อไว้ในอุทาหรณ์สืบสนยุ่งยากทั้งหลัก ทั้งเชิงเรียงและทั้งสำนวนโวหารยากที่จะเข้าใจ คำแปลมากแห่งใช้สำนวนไม่ตรงความหมายในภาษาไทยทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนไปบ้าง ไม่เข้าใจความหมายบ้าง สงสัยบ้าง ต้องอาศัยคณะตุลาการหลักในกิตาบบ้าง ๆ มาแปลให้ฟัง จึงพอหยั่งทราบความหมายได้ถูกต้องตรงกันได้ กระทำให้การตรวจคำแปลดำเนินไปได้ชักช้ามาก เมื่อรูปการณ์กลับกลายเป็นเช่นนี้ จึงเป็นอันเห็นได้เด่นชัดว่า ถ้าจะทำคำทักท้วงครั้งหนึ่งและยกวางอีกครั้งหนึ่งจะสิ้นเปลืองเวลามากถึงทวีคูณ ทั้งยากที่จะให้ได้ผลสมบูรณ์ด้วย เนื่องด้วยเหตุเหล่านี้ข้าพเจ้าจึงได้เสนอขอยกวางเสียในชั้นนี้เพื่อช่วยประหยัดเวลาให้รวดเร็วเข้า ซึ่งข้าหลวงตุลาการภาคได้เห็นชอบและอนุมัติแล้ว

๑๑. การยกวางได้ถือคำแปลฉบับที่กล่าวแล้วเป็นหลักประกอบกับข้อความที่คณะตุลาการศาลจังหวัดสตูลทักท้วง เพิ่มเติมบ้าง

กิตาบบ้างฉบับที่คณะตุลาการศาลจังหวัดปัตตานีคัดมารวบรวมเรียบเรียงปรากฏตามบันทึกคำแปลนั้นว่า เป็นกิตาบบ้างภาษาอาหรับรวม ๖ กิตาบบ้าง คือ

- (๑) คอยาตุลมักซูด
- (๒) ฟาตาฮุนมุฮิน
- (๓) มุคนิลมุฮตาจ
- (๔) ชาร์ฮุลรหะบียะ
- (๕) อลบายูรีอาลาซฮัจญีรี และ
- (๖) ฮาลุลมุซกิลัต

ส่วนกิตาบบ้างฉบับที่คณะตุลาการศาลจังหวัดสตูลยกมาประกอบการยกวางนี้เป็นภาษาอาหรับ (มลายู) รวม ๗ กิตาบบ้าง คือ

- (๑) มารออาตุตตอลิบ
- (๒) กัสฟูลลีฮัจ

- (๓) ฟารุอุลมาซาอิล
- (๔) มุตตะอัลเลม
- (๕) มุตตะละอัลบัตเรน
- (๖) อีลฮัลบับ และ
- (๗) ปาตาวากอดาฮ์ ฟิเอะกา มุลนิกุ

กิตาบเหล่านี้เป็นสมุดตีพิมพ์ขนาด ๘ หน้ายก บางกิตาบก็มีมากกว่า ๑ เล่ม รวมเป็นหนังสือนับตั้งร้อยยกขึ้นไป บางกิตาบก็มีเพียงเล่มเดียว กิตาบทุกกิตาบไม่มีเลขกำกับหัวข้อ ไม่มีข้อความเบื้องต้น หรือบทเปิดเสร็จทั่วไป โดยมากนิยมกล่าวข้อความอย่างเดียวกันซ้ำแล้วซ้ำเล่าในที่ต่าง ๆ การยกบทขึ้นปรับคดีใช้วิธีอ้างชื่อกิตาบ หน้า และคราวหรือปีที่ตีพิมพ์

๑๒. ศาสนาอิสลามนั้นจำแนกออกเป็น ๔ นิกาย คือ

- (๑) ชาฟีอี
- (๒) ฮานาฟี
- (๓) ฮับลี และ
- (๔) มาลิกี

ในนิกายทั้ง ๔ นี้มีหลักปฏิบัติผิดแผกแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง นิกายหนึ่งก็มีกิตาบสำหรับนิกายนั้น โดยเฉพาะ อิสลามิกชนผู้ศรัทธาเลื่อมใสนับถือในนิกายใด ก็ปฏิบัติตามข้อบัญญัติในกิตาบสำหรับนิกายนั้น

ในประเทศไทยและสหรัฐมลายูนิยมนับถือลัทธิของนิกายชาฟีอี ฉะนั้นกิตาบที่ตะโต๊ะยุตติธรรมทุกศาลใช้เป็นบทบังคับคดี และอาศัยเป็นต้นฉบับในการเรียบเรียงและยกร่างครั้งนี้จึงเป็นบัญญัติของนิกายชาฟีอีทั้งสิ้น

ข้อบัญญัติบางประการซึ่งสมควรอย่างยิ่งที่น่าจะมีอยู่ในร่างนี้ หากแต่ไม่มีบัญญัติไว้ในกิตาบของนิกายชาฟีอี แม้จะมีบัญญัติไว้ในที่อื่นตะโต๊ะยุตติธรรมก็มีเห็นชอบด้วยในการที่จะประมวลไว้ในร่างนี้ เช่นการสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา กิตาบของนิกายชาฟีอีบัญญัติให้สามีอุปการะภรรยาด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเคหะสถาน แต่มิได้บัญญัติให้สามีจ่ายค่ายาหรือค่าป่วยการแพทย์รักษาภรรยาในขณะที่ภรียาคอดบุตรหรือป่วยไข้ ส่วนตำหรับของนาวาวิ (ฉบับภาษาอังกฤษ) ซึ่งกระทรวงยุติธรรมจัดหาให้ไว้สำหรับศาลที่มีตะโต๊ะยุตติธรรม บัญญัติให้สามีจ่ายค่ายาหรือค่าป่วยการแพทย์ไว้ชัดเจน ตะโต๊ะยุตติธรรมก็มีเห็นชอบด้วยที่จะนำข้อบัญญัตินี้มาประมวลไว้ในร่างนี้ โดยอ้างว่ามติของนาวาวิอาจเป็นของลัทธินิกายอื่นมิใช่ชาฟีอี

๑๓. ในการยกร่างครั้งนี้ได้รวบรวมข้อความที่กล่าวซ้ำในที่ต่าง ๆ เข้าไว้ในที่เดียวกัน เรียบเรียงเป็นข้อความเบื้องต้นเพื่อใช้ได้ทั้งลักษณะครอบครัวและลักษณะมรดก ทั้งได้รวบรวมข้อบัญญัติซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในกิตาบต่าง ๆ แต่ต่อมาเนื่องกันเข้ามารวมเป็นมาตราเดียวกัน ฉะนั้นข้อความในมาตราหนึ่ง ๆ โดยมากจึงมีที่มาจากกิตาบหลายกิตาบ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่กรณี

๑๔. การจัดแบ่งลักษณะ หมวด และมาตรา ตลอดถึงการให้นามลักษณะและนามหมวด รวมทั้งถ้อยคำสำนวน ได้จัดเรียบเรียงขึ้นใหม่ทั้งสิ้น โดยพยายามวางรูปโครงให้เป็นไปตามรูปกฎหมายในปัจจุบัน

ถ้อยคำใดเป็นศัพท์พิเศษใช้เฉพาะในศาสนาอิสลามและศัพท์ภาษาไทยที่เหมาะสมแก่ความหมายมิได้ก็คงรูปศัพท์นั้นไว้ตามเดิม โดยให้วิเคราะห์ศัพท์ไว้เพื่อทราบความหมายแต่ละศัพท์

ศัพท์เหล่านี้ ศัพท์ใดมีหมวดบรรยายหลักการ ก็เรียงศัพท์นั้นไว้เป็นบทนำแห่งหมวดนั้น ส่วนศัพท์ใด
ซึ่งไม่มีหมวดบรรยายหลักการก็เรียงเป็นบทวิเคราะห์ศัพท์ทั่วไปรวมอยู่ในมาตรา ๒ โดยจะเพาะ

๑๕. การยกร่างหลักกฎหมายอิสลามบรรพ ๑ ว่าด้วยครอบครัว ได้เริ่มประชุมทำตั้งแต่เดือนกรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยใช้เวลาที่ว่างจากราชการทำเป็นบางวันบางเวลาแล้วแต่โอกาสจะอำนวย ต่อมาเห็นว่า
การยกร่างจะสำเร็จลงได้ล่าช้ามากจึงได้ทำเป็นงานประจำวันตั้งแต่วันที่กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา
แม้เช่นนั้นก็ปรากฏว่าผลของงานไม่ลุล่วงไปได้เร็วสมความประสงค์ของทางราชการ โดยเหตุผลหลาย
ประการ เช่น

(๑) พื้นความรู้ของตะโต๊ะยุติธรรมไม่ถึงขนาดพอที่จะหยั่งถึงปัญหาอันจะพึงเกิดขึ้นได้ จึงมีสามารถ
ที่จะรวบรวมหลักการต่าง ๆ ได้หมดสิ้นโดยลำพัง ทั้งนี้เพราะไม่มีสำนักศึกษาก็ตามที่เป็นหลักฐาน ตะโต๊ะ-
ยุติธรรมมิได้เคยผ่านการศึกษาศึกษาจากสำนักศึกษาเช่นว่านั้นเลย นอกจากศึกษาจากผู้รู้บ้าง และจากตำราบ้าง
เท่านั้น ประกอบกับคติประเภทศาสนาอิสลามซึ่งมีมาสู่ศาสนาอิสลามก็มีจำนวนเล็กน้อย อย่างมากปีละ ๑๐ เรื่องเศษ
บางปีก็ไม่ถึง ๑๐ เรื่อง คติแทบทั้งหมดมีแต่ปัญหาข้อเท็จจริงง่าย ๆ มิใครมีปัญหาข้อกฎหมาย ตะโต๊ะยุติธรรม
จึงมิใครได้เคยขบคิดปัญหาข้อกฎหมายมาก่อน ฉะนั้นเมื่อต้องมารวบรวมหลักกฎหมายอิสลามเพื่อยกร่าง
ให้เป็นไปตามรูปกฎหมายในปัจจุบัน จึงมีสามารถที่จะรวบรวมหลักการให้สมบูรณ์ได้โดยลำพัง จำต้องช่วย
ชักใช้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อยังหลักการให้สมบูรณ์ ซึ่งตะโต๊ะยุติธรรมต้องขอเวลาตรวจค้นหลักฐานอยู่เป็นนิตย์
ครั้นได้หลักการแล้ว ก็บันทึกกรวมไว้เป็นรายข้อย่อย เมื่อรวบรวมหลักการได้พอที่จะรวมเป็นหมวดได้แล้ว
ก็ปรับปรุงแบ่งแยกอีกชั้นหนึ่ง ข้อใดซึ่งควรรวมเข้าเป็นข้อเดียวกันก็รวมเข้าด้วยกัน ข้อใดซึ่งควรแยก
ออกจากกันก็แยกออกไป และจัดเรียงลำดับข้อซึ่งควรเรียงไว้ก่อนและหลังไปพร้อมกันด้วย ในที่สุดจึงยกร่าง
เป็นมาตราโดยสำนวนกฎหมาย

(๒) ปัญหาซับซ้อนมักมีเกิดขึ้นในขณะยกร่างมากต่อมาก ตะโต๊ะยุติธรรมต้องใช้เวลาค้นคว้าหลักฐาน
จากก็ตาบมากเล่ม ปัญหาบางข้อค้นหาหลักฐานอยู่ตั้ง ๒-๓ วันก็มี

(๓) ปัญหาบางข้อเมื่อตรวจค้นแล้วปรากฏว่าไม่มีบัญญัติไว้ในก็ตาบ แต่ถ้าถึงให้หลักการก็บกพร่อง
จำต้องร่างไว้เพื่อให้หลักการสมบูรณ์ ต้องอาศัยหลักเทียบเคียงและลงมติร่างไป

(๔) มีอยู่บางครั้งที่ร่างมาตราใดมาตราหนึ่งเสร็จไปแล้ว ภายหลังตะโต๊ะยุติธรรมตรวจพบในก็ตาบ
อีกฉบับหนึ่งบัญญัติหลักไว้แน่นอนมีเหตุผลดีได้เสนอขอแก้หลักในมาตราที่ร่างไปแล้วบ้าง ขอเพิ่มเติมบ้าง
ก็ต้องยุบมาตรานั้นยกร่างใหม่ บางมาตราที่แก้ไขใหม่กระทบถึงมาตราอื่นที่เกี่ยวข้องถึงกันก็ต้องย้อนไป
ยุบมาตรานั้นยกร่างไปใหม่อีก บางมาตราที่แก้ไขแล้ว ภายหลังตะโต๊ะยุติธรรมพบหลักในก็ตาบอื่นมีเหตุผล
ดีกว่าที่แก้มาแล้วก็เสนอขอแก้ซ้ำอีกสิ้นเปลืองเวลาเพราะเหตุนี้มิใช่น้อย

(๕) ในบางครั้งตะโต๊ะยุติธรรมก็เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำภาษาไทยบางคำคลาดเคลื่อนจึงแปล
คลาดเคลื่อนไป กระทำให้การยกร่างคลาดเคลื่อนจากความมุ่งหมายไปด้วย เมื่อปรากฏขึ้นภายหลังก็ต้อง
ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมมาตราที่ร่างไปแล้วนั้นใหม่ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ความคลาดเคลื่อน

๑๖. การยกร่างหลักกฎหมายอิสลามครั้งนี้ทั้งบรรพ ๑ บรรพ ๒ ตั้งแต่ต้นตลอดตามมีต้องใช้ล่าม
โดยตะโต๊ะยุติธรรมศาลนี้ทั้ง ๒ นายรู้ภาษาและหนังสือไทย ถ้าตะโต๊ะยุติธรรมไม่รู้ภาษาไทยและต้องอาศัย

ล่ามด้วยแล้วน่าจะต้องใช้เวลากว้างมากกว่านี้ถึงตรีคุณ จะเพาะอย่างยิ่งนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปุเต๊ะ ตะโตะยุติธรรมรู้ภาษาไทยในเกณฑ์ดี และมีขณะปฏิภาณคล่องแคล่วรวดเร็ว เป็นประโยชน์แก่การยกกว้าง ครั้งนี้มาก

๑๗. เพื่อให้การยกกว้างหลักกฎหมายอิสลามได้ลุล่วง แล้วเร็วยิ่งขึ้นสมความประสงค์ของทางราชการ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา ได้พยายามใช้เวลาประชุมทำจนถึง ๑๘ นาฬิกาแทบทุกวัน และได้ทำเช่นนี้ตลอดมาแม้ในวันอาทิตย์และวันหยุดราชการอื่น ๆ เมื่อทางการเร่งรัดให้การยกกว้างสำเร็จ เร็วยิ่งขึ้นก็ได้ประชุมทำในเวลากลางคืน ที่พักเพิ่มขึ้นอีกคืนละ ๒-๓ ชั่วโมงเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒ เดือน ทั้ง ๆ ที่ใช้เวลาทำอย่างขมกั้เขม้นถึงเพียงนี้ ก็ยังใช้เวลาถึง ๑ ปีเศษจึงยกกว้างลักษณะครอบครัวเสร็จ และใช้เวลาประชุมที่จังหวัดสงขลาอีก ๒ เดือนเศษ ซึ่งดำเนินการประชุมถึง ๑๗-๑๘ นาฬิกาแทบทุกวัน

ส่วนลักษณะมฤตกมีน้อยกว่าลักษณะครอบครัว ใช้เวลากว้าง ๓ เดือนเศษ และใช้เวลาประชุมที่ ศาลจังหวัดสงขลาอีก ๓ สัปดาห์ก็เสร็จการประชุม

ประไพพิทยาคุณ

ศาลจังหวัดสตูล

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔

**หลักกฎหมายอิสลาม
ว่าด้วยครอบครัวและมรดก**

หลักกฎหมายอิสลาม ว่าด้วยครอบครัว และมรดก

ข้อความเบื้องต้น

มาตรา ๑ เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งหลักกฎหมายนี้ที่จะใช้บังคับ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับหลักกฎหมายนี้

มาตรา ๒ ในหลักกฎหมายนี้ ถ้าข้อความมิได้แสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น

(๑) “ผู้ไร้ความสามารถ” หมายความว่า ทารกผู้มีอายุต่ำกว่า ๗ ขวบบริบูรณ์หรือผู้วิกลจริต

(๒) “ผู้เสมือนไร้ความสามารถ” หมายความว่า ผู้เสมือนไร้ความสามารถตามความในมาตรา ๔

(๓) “ผู้เยาว์” หมายความว่า ทารกผู้มีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบบริบูรณ์ขึ้นไป แต่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ

(๔) “บรรลุนิติภาวะ” หมายความว่า บุคคลพ้นจากภาวะผู้เยาว์ เมื่อ

ก. มีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ หรือ

ข. มีอายุ ๙ ปีหย่อน ๑๕ วัน

๑. น้ำกามเคลื่อนด้วยประการใด ๆ กิติ หรือ

๒. ถ้าเป็นหญิงได้หลังโลหิตตกตามความในมาตรา ๑๕๙ (๑)

(๕) “ร่วมประเวณี” หมายความว่า อวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของชายซึ่งตั้งต้นตัวตามสภาพ ได้ล่วงเข้าไปในช่องคลอดของหญิง โดยล้ำคออวัยวะส่วนสืบพันธุ์นั้น หรือประมาณเท่านั้นในกรณีที่ไม่มียกเว้นนั้น ไม่ว่าน้ำอสุจิจะได้เคลื่อนหรือไม่

(๖) “เสพเมถุน^๑ นิรโทษ” หมายความว่า ชายร่วมประเวณีกับหญิงโดยมิได้เจตนาฝ่าฝืนอิสลามบัญญัติ เช่นสำคัญผิดว่าหญิงนั้นเป็นภริยากิติ หรือร่วมประเวณีกับหญิงซึ่งมิใช่ภริยาในขณะที่ชายกำลังวิกลจริต ละเมอ หรือเสียดิเพราะเสพสุรายาเมาโดยมิได้เจตนาเสพกิติ

(๗) “พรหมจารี” หมายความว่า หญิงซึ่งมิได้เคยร่วมประเวณีทางช่องคลอดด้วยอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามี ชายอื่น หรือสัตว์ผู้ โดยความสมัครใจ หรือถูกขืนใจก็ตาม

(๘) “ฟาซิก” หมายความว่า ผู้ล่วงละเมิดอิสลามบัญญัติประเภทซึ่งเป็นบาปหนัก แม้แต่เพียงครั้งเดียว หรือประเภทซึ่งเป็นบาปเบาเป็นอาจิดน และยังมิได้เตาบะห์

(๙) “เตาบะห์” หมายความว่า การล้างบาปของผู้เป็นฟาซิก โดย

ก. เปล่งวาจาขอขมาโทษแต่พระอัลเลาะห์

ข. โทมน์สในความผิดของตนอย่างสุดซึ่งดุจเสียของรักอย่างยิ่งเช่นบุตร

ค. สมาทานจิตในอันจะสังวรตนไม่กระทำความผิดอีกต่อไป และ

๑. คำว่า “เสพเมถุน” ดู (๓๘)

ง. ขอขมาโทษต่อผู้เสียหายในกรณีที่มีผู้ต้องเสียหาย ผู้เสียหายจะยกโทษให้หรือไม่ก็ตาม ถ้าผู้เสียหายเรียกร้อง ในกรณีประทุษร้ายต่อ

๑. ทรัพย์ ต้องคืน หรือใช้ราคาทรัพย์

๒. ร่างกายถึงฟกช้ำ บาดเจ็บ หรือตาย ต้องชำระค่าเสียหาย

การรับรองชำระหนี้ในกรณีทั้ง ๒ นั้น ย่อมมีผลเท่ากับการชำระหนี้

(๑๐) “อาคิล” หมายความว่า

ก. ผู้ซึ่งมิได้เป็นฟาสิก หรือ

ข. ผู้เป็นฟาสิก เมื่อได้กระทำเดาปะหล่งพันระยะเวลาไปแล้ว ๑ ปี

(๑๑) “มูรตัด” หมายความว่า อิสลามศาสนิกชนผู้ใดบังเกิดความไม่เชื่อในอิสลามบัญญัติข้อใดข้อหนึ่ง โดยใจคิดก็ดี โดยการแสดงออกด้วยวาจา หรือด้วยกายก็ดี อิสลามศาสนิกชนผู้นั้นได้ชื่อว่าขาดจากศาสนาอิสลาม อิสลามศาสนิกภภาพย่อมสูญสิ้นลงทันที

(๑๒) “ปฏิบัติพิธีการฮัจญ์” หมายความว่า การเข้าสู่พิธีปฏิบัติกรณียกิจตามอิสลามบัญญัติลักษณะหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ฮัจญ์” ที่เมกกะ

(๑๓) “บริจาทาน” หมายความว่า ผู้ใดได้ทรัพย์มา หรือเป็นเจ้าของอันมีจำนวนแน่นอน ล่วงระยะเวลาตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป นับแต่วันได้ทรัพย์มาหรือวันเกิดมูลหนี้ ผู้นั้นมีหน้าที่บริจาทานตามรายปีที่ได้ทรัพย์มา หรือรายปีที่เกิดมูลหนี้ ถ้าทรัพย์หรือหนี้ที่ได้มานี้ ได้มายังไม่ครบรอบ ๑ ปีไม่ต้องบริจาทาน ถ้าได้มากกว่าครบรอบปีแล้ว เศษที่ไม่ครบรอบปีไม่ต้องคำนวณส่วนบริจาทาน ถ้าทรัพย์หรือหนี้นั้นเป็น

ก. โลหะหรือวัตถุซึ่งทำด้วยโลหะเงิน มีเนื้อเงินหนักตั้งแต่ ๕๓๕ กรัมขึ้นไป หากเป็นทองมีเนื้อทองหนักตั้งแต่ ๗๖.๔๒ กรัมขึ้นไป เว้นแต่เครื่องยุทธรภัณฑ์และเครื่องประดับกายสตรี ให้บริจาทานร้อยละ ๒ ครั้งของค่าแห่งโลหะนั้น (สำหรับเงินเหรียญบาทมีน้ำหนัก ๑๕ กรัม แต่มีทองแดงร้อยละ ๑๐ เนื้อเงิน ๕๓๕ กรัม จึงเป็นจำนวนเงินประมาณ ๔๐ บาท สำหรับเหรียญสลึงและสองสลึง มีทองแดงร้อยละ ๓๕ เนื้อเงิน ๕๓๕ กรัม จึงเป็นจำนวนเงินประมาณ ๕๕ บาท)

ข. โคน กระบือ แพะ หรือแกะ เว้นแต่จะมีได้เลี้ยงในที่สาธารณะ หรือเลี้ยงในที่สาธารณะแต่มีไว้เพื่อใช้การงาน ถ้าเป็น

๑. โคนหรือกระบือมีจำนวนรวมกัน ตั้งแต่ ๓๐ ตัวขึ้นไป ให้บริจาทานโคหรือกระบือผู้ซึ่งมีอายุกว่า ๑ ปีขึ้นไป เป็นทาน ๑ ตัว ถ้ามีจำนวนตั้งแต่ ๔๐ ตัวขึ้นไป ให้บริจาทานโคหรือกระบือเมีย ซึ่งมียอายุกว่า ๒ ปีขึ้นไปเป็นทาน ๑ ตัว และให้บริจาทานโคหรือกระบือผู้หรือเมียเป็นทานทุก ๆ จำนวน ๓๐ หรือ ๔๐ ตัวที่เพิ่มขึ้น แล้วแต่กรณี เศษของ ๓๐ หรือ ๔๐ ตัว ให้บัดทิ้ง

๒. แพะหรือแกะมีจำนวนรวมกัน ตั้งแต่ ๔๐ ตัวขึ้นไป ถึง ๑๒๐ ตัว ให้บริจาทานแพะหรือแกะเป็นทาน ๑ ตัว ถ้ามีจำนวนตั้งแต่ ๑๒๑ ตัวขึ้นไป ถึง ๒๐๐ ตัว ให้บริจาทานแพะหรือแกะเป็นทาน ๒ ตัว ถ้ามีจำนวนตั้งแต่ ๒๐๑ ตัวขึ้นไป ถึง ๓๙๙ ตัว ให้บริจาทานแพะหรือแกะเป็นทาน ๓ ตัว ถ้ามีจำนวนตั้งแต่ ๔๐๐ ตัวขึ้นไป ให้บริจาทานเพิ่มร้อยละ ๑ ตัว เศษของร้อยละ ๑ ให้บัดทิ้ง

สัตว์ที่บริจาคเป็นทานนั้น ถ้าเป็นแพะต้องมีอายุกว่า ๒ ปี ถ้าเป็นแกะต้องมีอายุกว่า ๑ ปี หากมิสามารถเลือกสัตว์ที่มีอายุเช่นนี้ได้แล้ว ให้เลือกสัตว์ตัวที่มีอายุมากที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดในฝูงสัตว์นั้นบริจาคเป็นทาน ห้ามมิให้บริจาคค่าแห่งสัตว์นั้นเป็นทาน

ค. ธัญญาหารทั้งเปลือกเช่นข้าว หรือถั่ว มีน้ำหนักตั้งแต่ ๑,๑๖๓.๖๔ กิโลกรัมขึ้นไป ให้บริจาคพืชผลแห่งธัญญาหารตามส่วนได้แห่งจำนวนพืชผลนั้นเป็นทาน ถ้าการเพาะปลูกธัญญาหารนั้น

๑. ต้องออกค่าใช้จ่ายน้ำจนกว่าจะเกี่ยวเก็บผลได้ ให้บริจาคทานร้อยละ ๕

๒. ต้องออกค่าใช้จ่ายน้ำแต่บางส่วน ให้บริจาคทานร้อยละ ๗ ครึ่ง

๓. มิต้องออกค่าใช้จ่ายน้ำเลย ให้บริจาคทานร้อยละ ๑๐

การบริจาคธัญญาหารเป็นทานเช่นนี้ ให้คำนวณจากการเกี่ยวเก็บเป็นฤดูไป ว่าฤดูใดเกี่ยวเก็บได้ปริมาณต้องบริจาคทานหรือไม่ ห้ามมิให้บริจาคค่าแห่งพืชผลนั้นเป็นทาน

ง. สินค้าซึ่งมีไว้เพื่อการค้าและค้างอยู่ครบรอบปี นับตั้งแต่วันที่ได้อินคัมมา ให้บริจาคทานร้อยละ ๒ ครึ่ง ของค่าแห่งสินค้านั้น ตามรายปีที่ค้าง ถ้าเป็นสินค้า

๑. ซื้อมา ให้คำนวณตามราคาทรัพย์สินที่ซื้อมา

๒. แลกเปลี่ยนมา ให้คำนวณราคาทรัพย์สินในวันที่ครบรอบปี

(๑๔) “อิสลามบัญญัติที่จำต้องเชื่อ จำต้องปฏิบัติและจำต้องศึกษา” หมายความว่า การเชื่อ การปฏิบัติกิจวัตร และการศึกษาเสขียวัตรตามลัทธิศาสนาอิสลาม

ก. การเชื่อต่อ

๑. พระอัลเลาะห์

๒. บริวารมลาอิกะห์ของพระอัลเลาะห์

๓. พระคัมภีร์ของพระอัลเลาะห์

๔. ทูตของพระอัลเลาะห์

๕. วันสิ้นโลก

๖. พระอัลเลาะห์ลิขิต

ข. การปฏิบัติกิจวัตร

๑. การปฏิญาณตนเป็นผู้เชื่อต่อพระอัลเลาะห์และพระนบีมุฮัมมัด

๒. การนมัสการพระอัลเลาะห์

๓. การถือศีลอด

๔. การบริจาคทาน

๕. การปฏิบัติพิธีการฮัจญ์

ค. การศึกษาเสขียวัตร

๑. การชำระร่างกายในกาลต่าง ๆ เช่น ภายหลังร่วมประเวณี หยุดหลังไล่หิตตุคุดลอบบุตร หยุดหลังไล่หิตเนื่องแต่การคลอดบุตร หรือก่อนนมัสการพระอัลเลาะห์

๒. การรู้จักอาหารซึ่งต้องห้ามบริโภค

๓. การทำความสะอาดอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม

(๑๕) “วสี” ดุมาตรา ๒๙

(๑๖) “อียาบ” ดุมาตรา ๕๔

(๑๗) “กอบูล” ดุมาตรา ๕๕

(๑๘) “ปุ ยา ตา ยาย” หมายความว่าตลอดถึงปูทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด ในเมื่อไม่มีปู่ย่าตาหรือยายแล้วแต่กรณี และให้หมายความว่าในทำนองเช่นว่านี้ตลอดขึ้นไปโดยมีขนาดสาย

(๑๙) “บุตร” หมายความว่า บุตรชายหญิงทั้งสิ้น

(๒๐) “ผู้สืบสันดานสายชาย” หมายความว่า ผู้เกิดจากผู้สืบสันดานที่เป็นชายติดต่อกันโดยลำดับมิได้เกิดจากผู้สืบสันดานที่เป็นหญิงชั้นใดชั้นหนึ่งเลย เช่นหลานซึ่งเกิดแต่บุตรชาย เหลนซึ่งเกิดแต่หลานชายเช่นว่านั้น ลื้อซึ่งเกิดแต่เหลนชายเช่นว่านั้น และผู้สืบสายโลหิตจากผู้สืบสันดานที่เป็นชายอื่น ๆ ตลอดลงไปในการทำนองนี้โดยลำดับมีขนาดสาย มิได้หมายความว่าถึงเหลน ของหลานหญิงซึ่งเกิดแต่บุตรชาย หรือลื้อชายบุตรของเหลนหญิงซึ่งเกิดแต่หลานชาย ฯลฯ

(๒๑) “หลาน เหลน หรือลื้อ” หมายความว่าเฉพาะผู้สืบสายโลหิตจากบุตรชายโดยตรงลงมาเท่านั้น และมีจำกัดว่าเป็นผู้สืบสายโลหิตมาจากบุตรชายคนใด

(๒๒) “มี (ญาติหรือทายาท)” เช่น “มีบุตร” นั้น หมายความว่า มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่

(๒๓) “ไม่มี (ญาติหรือทายาท)” เช่น “ไม่มีบุตร” นั้นหมายความว่า ไม่เคยมีบุตรเลย หรือเคยมีแต่บุตรนั้นตายเสียก่อนแล้ว

(๒๔) “ตัวแทน” หมายความว่า ตัวแทนตามความในมาตรา ๕ และ ๖

(๒๕) “มอบตัวแก่สามี” หมายความว่า การที่ฝ่ายภริยานัดหมายหรือแจ้งให้ฝ่ายสามีรับการมอบตัวภริยา ก. ในกรณีภริยาบรรลุนิติภาวะแล้ว ภริยาหรือตัวแทนภริยานั้น นัดหมายไปยังสามีให้มารับการมอบตัวภริยา

ข. ในกรณีภริยายังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่มีร่างกายเติบโตใหญ่อาจรับการร่วมประเวณีได้ หรือภริยาวิกลจริต วลีของภริยานั้นนัดหมายไปยังสามีให้มารับการมอบตัวภริยา

ค. ในกรณีสามียังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือวิกลจริต แต่ภริยาบรรลุนิติภาวะแล้ว ภริยาหรือตัวแทนภริยานั้นนัดหมายไปยังวลีของสามีให้มารับการมอบตัวภริยา

ง. ในกรณีสามียังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือวิกลจริต และภริยายังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่มีร่างกายเติบโตใหญ่อาจรับการร่วมประเวณีได้ หรือภริยาวิกลจริต วลีของภริยานั้นนัดหมายไปยังวลีของสามีให้มารับการมอบตัวภริยา หรือ

จ. ในกรณีสามีละทิ้งภริยาไปเพราะเหตุภริยาไม่ปฏิบัติตนตามหน้าที่ภริยาเมื่อภริยาได้แจ้งไปยังสามีว่ายอมปฏิบัติตนตามหน้าที่ภริยา หรือในกรณีภริยาละทิ้งสามีไป เมื่อภริยากลับมาเพื่ออยู่ร่วมกับสามี

ให้ถือว่าสามีได้รับการมอบตัวภริยาตั้งแต่วันที่สามีหรือวลีของสามีได้ทราบการนัดหมาย การแจ้งของภริยาหรือการกลับมาของภริยา แล้วแต่กรณี เว้นแต่สามีไปอยู่เสียต่างจังหวัดให้ถือว่าสามีได้รับการมอบตัวภริยา เมื่อวันสามีหรือตัวแทนของสามีมาพบภริยา หรือควรมาพบภริยา

(๒๖) “ตอละกั” ดูมาตรา ๘๒

(๒๗) “การเสนอและสนองเฉพาะในกรณีสามิตอละกัโดยได้รับสินจ้าง” หมายความว่า การเสนอและการสนองซึ่งกระทำในพิธีตอละกั มิใช่การเจรจาโต้ตอบในชั้นตกลงเรื่องสินจ้างก่อนทำพิธีตอละกั

(๒๘) “ร็อบจี้” หมายความว่า การขาดจากการสมรสซึ่งสามีมีสิทธิกลับคืนดีกับภริยากู่หย่าได้ ตามความในบทบัญญัติว่าด้วยพิธีรอยะฮ์

(๒๙) “บ่าอิน” หมายความว่า การขาดจากการสมรสซึ่งสามีกลับคืนดีกับภริยากู่หย่าได้แต่โดยพิธีสมรส ตามความในบทบัญญัติว่าด้วยการสมรส ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๙๑ (๓) ๑๒๑ และ ๑๒๗

(๓๐) “อีชีกาห์เว็น” ดูมาตรา ๑๒๙

(๓๑) ในบทบัญญัติว่าด้วยอีชีกาห์เว็น

ก. “ใช้สิทธิ” หมายความว่า เรียกกร้องเอาอีชีกาห์เว็นโดยอำเภอใจ

ข. “จำหน่วยสิทธิ” หมายความว่า ประนีประนอมหรือยอมตกลงลดปริมาณอีชีกาห์เว็น

ค. “สละสิทธิ” หมายความว่า ไม่ตั้งใจเรียกกร้องเอาอีชีกาห์เว็น หรือมิได้กล่าวถึงอีชีกาห์เว็น หรือกล่าวถึงแต่มิได้ระบุปริมาณโดยชัดแจ้ง

(๓๒) “ทรัพย์สินห้ามยึดถือ” หมายความว่า สัตว์หรือสิ่งของบางประเภทซึ่งมีโอนให้กันได้โดยชอบด้วยอิสลามบัญญัติ เช่นสัตว์ดุร้ายโดยกำเนิด สัตว์เลี้ยงคลานซึ่งอยู่บกเป็นอาจิดน สัตว์ห้อยโหนซึ่งยังมีได้ฝึกหัดให้ใช้การได้ สัตว์กระโดด มด สุนัข สุนัข ลูกสัตว์ ซึ่งยังมีได้พราวจากแม่ เว้นแต่จะโอนลูกสัตว์และแม่สัตว์นั้นไปด้วยกัน หรือแม่สัตว์นั้นตายซากสัตว์บกซึ่งตายเอง หรือฆ่าและมิถูกต้อง ซึ่งห้ามรับประทานตามอิสลามบัญญัติ ศพ สุรา เครื่องดนตรีซึ่งมิได้มีไว้เพื่อการทหาร และเครื่องอุปกรณ์ในการพนันโดยตรง

(๓๓) “พะซัค” ดูมาตรา ๑๑๐

(๓๔) “อิตตะห์” ดูมาตรา ๑๔๕

(๓๕) “รอยะฮ์” ดูมาตรา ๑๖๕

(๓๖) “อิตตะห์ร็อบจี้” หมายความว่า อิตตะห์ซึ่งการขาดจากการสมรสเป็นร็อบจี้

(๓๗) “อิตตะห์บ่าอิน” หมายความว่า อิตตะห์ซึ่งการขาดจากการสมรสเป็นบ่าอิน

(๓๘) “เสพเมถุน” หมายความว่า ร่วมประเวณีชั่วคราวทางเว็จมรรค หรือส่งน้ำอสุจิซึ่งหลั่งออกเองหรือเนื่องแต่ภริยา หรือหญิงซึ่งชายเสพเมถุนนิรโทษ เข้าในช่องคลอดของภริยา หรือหญิงเช่นว่านั้น มิเลือกกว่าภริยาหรือหญิงที่ถูกส่งน้ำอสุจินั้นจะเป็นผู้กระทำให้น้ำอสุจินั้นหลั่งออกหรือไม่ และมีเลือกว่าการส่งน้ำอสุจิจะส่งด้วยประการใด ๆ^๑

มาตรา ๓ การคำนวณอายุและเวลาตามหลักกฎหมายนี้ ให้คำนวณโดยทางจันทร์คติ

๑. อนุมาตรา (๓๘) นี้เพิ่มภายหลัง ควรเป็น (๖)

มาตรา ๔^๑ เพื่อประโยชน์แห่งหลักกฎหมายนี้ บุคคลได้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเสเพลเป็นอาชญา หรือถ้าใช้จ่ายในทางเกี้อกุลศาสนาอิสลามก็สุรุ่ยสุร่ายจนอาจเป็นภัยถึงสิ้นเนื้อประดาตัว ญาติก็ดี บุคคลภายนอกก็ดี ร้องขอต่อศาล ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ และสั่งให้บุคคลนั้นและทรัพย์สินของบุคคลนั้นอยู่ในความพิทักษ์ของผู้มีศีลธรรมอันดีก็ได้

มาตรา ๕ การแต่งตั้งตัวแทนเพื่อกระทำการตามหลักกฎหมายนี้ ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) ตัวการต้องเปล่งวาจาแต่งตั้งตัวแทน ถ้าตัวแทน

ก. อยู่ห่างไกล ให้ระบุนามตัวแทนนั้น

ข. อยู่เฉพาะหน้า จะใช้สรรพนามแทนก็ได้

(๒) ตัวการต้องระบุนามผู้ที่ตัวแทนจะดำเนินการด้วย เว้นแต่ผู้ที่ตัวแทนจะดำเนินการด้วยนั้นมีแต่ผู้เดียว และตัวแทนรู้จักตัวดีแล้ว จะใช้สรรพนามแทนก็ได้

(๓) ตัวการจะมอบให้ผู้ใดไปแจ้งการแต่งตั้งเช่นนี้แก่ตัวแทนก็ได้

(๔) กิจการที่ตัวการจะมอบให้ตัวแทนไปกระทำนั้น ต้องเป็นกิจการที่ตัวการมีสิทธิกระทำได้ในขณะนั้นเอง

(๕) ห้ามมิให้ตัวแทนแต่งตั้งตัวแทนช่วงวันแต่จะได้รับอนุญาตจากตัวการ

มาตรา ๖ ความเป็นตัวแทนตามหลักกฎหมายนี้ย่อมระงับสิ้นไป เมื่อ

(๑) ตัวการ หรือตัวแทน ตาย วิกลจริต เสมือนไร้ความสามารถ เป็นลมถึงไร้ความรู้สึก ตัวการกล่าวคำถอนการแต่งตั้ง หรือตัวแทนปฏิเสธการรับเป็นตัวแทน หรือ

(๒) ระยะเวลาที่ตัวการกำหนดให้ตัวแทนกระทำกิจการสุดสิ้นลง

มาตรา ๗ กิจการใดในหลักกฎหมายนี้ อันผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์กระทำไปก็ดี อันบุคคลกระทำไปเพราะถูกหลอกลวง หรือถูกข่มขู่ก็ดี มิเลือกกว่าได้กระทำในฐานะเป็นตัวการหรือตัวแทน ย่อมตกเป็นโมฆะทั้งสิ้น

มาตรา ๘ เว้นแต่หลักกฎหมายนี้จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น กิจการอันหลักกฎหมายนี้บังคับให้เปล่งวาจาจะใช้หนังสือหรืออาณัติสัญญาแทนได้ ต่อเมื่อ

(๑) ผู้มีหน้าที่เปล่งวาจาเป็นใบ้ และ

(๒) ผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายสามารถทราบความหมายแห่งหนังสือหรืออาณัติสัญญาแทนนั้น

มาตรา ๙ กิจการอันหลักกฎหมายนี้บังคับให้เปล่งวาจา หรือทำเป็นหนังสือ จะใช้ภาษาใดก็ได้ เมื่อผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายสามารถทราบความหมายแห่งภาษานั้น

มาตรา ๑๐ ศาลจะสั่งว่าบุคคลถึงแก่ความตายตามหลักกฎหมายนี้ได้ ถ้าเป็นกรณีที่มีผู้กล่าวอ้างว่าบุคคล

(๑) ถึงแก่ความตาย ต่อเมื่อผู้กล่าวอ้างสามารถพิสูจน์ด้วยมรณบัตร อันพนักงานเจ้าหน้าที่ในการนั้นกระทำขึ้น หรือพยานบุคคลตามมาตรา ๑๒ (๒) หรือ

๑. การที่ศาลจะสั่งว่าบุคคลใดเสมือนไร้ความสามารถหรือไม่ ตามธรรมคาย่อมต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเป็นเรื่องซึ่งจะนำหลักกฎหมายอิสลามขึ้นปรับคดีมิได้ เพราะมิใช่คดีหมั้นหรือมรดก ดังกำหนดไว้ในกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง แต่ก็อาจมีกรณีที่ร้องขอให้ศาลสั่งว่าบุคคลใดเสมือนไร้ความสามารถ เพื่อประโยชน์ในการหมั้นหรือมรดกโดยเฉพาะ เช่น ร้องขอให้ศาลสั่งว่าเสมือนไร้ความสามารถ เมื่อบุคคลนั้นจะเป็นวาสิในการสมรสมิได้เป็นต้น ดูมาตรา ๓๘ (๔) ซึ่งจะต้องนำบทบัญญัติมาตรานี้ขึ้นใช้ จึงได้ยกวางขึ้นไว้ในที่นี้ด้วย

(๒) สูญไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และมีสามารถทราบได้ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือตาย ต่อเมื่อผู้กล่าวอ้างสามารถพิสูจน์ด้วยพยานบุคคลตามมาตรา ๑๒ (๒)

ก. ในเหตุการณ์ปกติ ได้จากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ไปเกินเวลาที่ศาลเห็นสมควร

ข. ในกรณีที่น่าจะเป็นภยันตรายแก่ชีวิต เช่นไปในสมรภูมิแห่งสงคราม หรือเรืออัปปาง ล่วงพ้นเวลา ๔ ปี นับแต่เวลาภยันตรายผ่านพ้นไปแล้ว

ถ้าพิสูจน์ได้ว่าบุคคลที่ศาลสั่งไปเช่นว่านี้ มีชีวิตอยู่หรือตายภายหลังเวลาดังกล่าวมาแล้ว เมื่อบุคคลนั้นเอง หรือผู้มีส่วนได้เสียร้องต่อศาล ให้ศาลถอนคำสั่งแสดงความตายนั้นเสีย

การถอนคำสั่งเช่นว่านี้ย่อมไม่กระทบถึงความสมบูรณ์แห่งกิจการทั้งหลาย อันได้กระทำไปโดยสุจริตในระหว่างเวลาตั้งแต่ศาลมีคำสั่งแสดงความตายถึงเวลาถอนคำสั่งนั้น

ภายหลังเวลาที่ศาลถอนคำสั่งแล้ว ให้สภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว และทรัพย์สินของบุคคลนั้น กลับคืนสู่ฐานะเดิม ให้บุคคลผู้ได้สิทธิในครอบครัว หรือทรัพย์สินของบุคคลนั้น ส่งคืนแก่บุคคลนั้น หรือใช้ค่าทดแทนถ้าไม่สามารถส่งคืนทรัพย์สินได้ แต่บุคคลผู้ต้องส่งคืนทรัพย์สินมีสิทธิเรียกร้องค่าใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาทรัพย์สินนั้นโดยสมควรแก่สภาพแห่งทรัพย์สินนั้นได้

มาตรา ๑๑ เว้นแต่กรณีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิในทางประเวณี หรือการขาดจากการสมรสโดยพิธีสาบาน เมื่อมีประเด็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการเสพเมถุน ห้ามมิให้คู่ความนำสืบ ในกรณีเช่นว่านี้จะฟังว่าเสพเมถุนได้ ต่อเมื่อคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งรับตามข้อกล่าวอ้าง หากปฏิเสธมีรับตามข้อกล่าวอ้าง ถ้า

(๑) ยินยอมสาบานรับรองคำปฏิเสธ ให้ฟังตามคำปฏิเสธนั้น

(๒) มิยินยอมสาบานรับรองคำปฏิเสธ ถ้าคู่ความฝ่ายผู้กล่าวอ้าง

ก. ยินยอมสาบานรับรองคำกล่าวอ้าง ให้ฟังตามคำกล่าวอ้างนั้น

ข. มิยินยอมสาบานรับรองคำกล่าวอ้าง มิให้ฟังตามคำกล่าวอ้างนั้น

มาตรา ๑๒ เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยอมรับตามข้อกล่าวอ้าง กรณีดังที่ระบุไว้ในมาตรานี้ ให้คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ถ้าคู่ความฝ่ายใดไม่มีพยานเช่นว่านั้น มิให้คู่ความฝ่ายนั้นนำสืบ ถ้าคู่ความฝ่ายที่ไม่มีพยานเช่นว่านั้นเป็นฝ่ายผู้กล่าวอ้าง คำกล่าวอ้างนั้นย่อมตกไป โดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมีต้องนำสืบหรือสาบานเลย

(๑) เหตุฟ้องพะซัด ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๓ (๒)

(๒) ความตาย หรือความสูญไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ของบุคคล

(๓) ความเป็นตัวแทน และ

(๔) ความสมบูรณ์แห่งพินัยกรรม

มาตรา ๑๓ เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยอมรับตามข้อกล่าวอ้าง กรณีดังที่ระบุไว้ในมาตรานี้ ให้คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คน หรือเป็นชาย ๑ คน กับหญิง ๒ คน หรือเป็นหญิง ๔ คนขึ้นไป ถ้าคู่ความฝ่ายใดไม่มีพยานเช่นว่านั้น มิให้คู่ความฝ่ายนั้นนำสืบ ถ้าคู่ความฝ่ายที่ไม่มีพยานเช่นว่านั้นเป็นฝ่ายผู้กล่าวอ้าง คำกล่าวอ้างนั้นย่อมตกไป โดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมีต้องนำสืบหรือสาบานเลย

(๑) ความเป็นพรหมจารี

(๒) ความพิการแห่งอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของภริยา หรืออวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามี เกินขนาดที่ภริยาจะรับการร่วมประเวณีได้

(๓) ความยินยอมให้สามีร่วมประเวณี และ

(๔) การตม้มน้ำนม

มาตรา ๑๔ ในกรณีพิพาทเกี่ยวกับการตอละกั เช่นสามีตอละกัหรือไม่ สามีตอละกัโดยเจตนาตอละกัหรือไม่ สามีตอละกัเป็นจำนวนมากหรือน้อย สามีรับทรัพย์ห้ามยัดถือเป็นสินจ้างเพื่อตอละกัโดยเจตนาเอาทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ หรือในกรณีพิพาทเกี่ยวกับการรอยะอ์^๑ ให้คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยอมรับตามข้อกล่าวอ้าง

(๑) ถ้าคู่ความฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อนไม่มีพยานเช่นนั้น หรือมีแต่ฟังมิได้ เมื่อคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยินยอมสาบานรับรองถ้อยคำของตน ให้ฟังตามคำของฝ่ายนั้น โดยมีพักต้องสืบพยานเลย ถ้าฝ่ายนั้นมียินยอมสาบานเมื่อฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อนยินยอมสาบานรับรองถ้อยคำของตน ให้ฟังตามคำของฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน ถ้ามียินยอมสาบานให้ยกข้อกล่าวอ้างของฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน

(๒) ถ้าพยานฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อนฟังได้ ให้อีกฝ่ายหนึ่งนำสืบ ถ้าพยานฝ่ายนั้น

ก. ไม่มีน้ำหนักพอที่จะหักล้างพยานฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน ให้ฟังตามคำของฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน

ข. มีน้ำหนักพอที่จะหักล้างพยานฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน และฝ่ายนั้นสาบานได้ด้วยให้ฟังตามคำของฝ่ายนั้น ถ้าฝ่ายนั้นมียินยอมสาบาน ให้ฟังตามคำของฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน

มาตรา ๑๕ เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยอมรับตามข้อกล่าวอ้าง ในกรณีอื่นนอกจากกรณีตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๖๐ และ ๑๖๑ ให้คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คน หรือเป็นชาย ๑ คน กับหญิง ๒ คนขึ้นไป ถ้าคู่ความฝ่ายใดมีพยานที่เป็นชาย ๑ คน และสาบานยืนยันได้ว่า ฟ้อง คำให้การหรือคำร้องแล้วแต่กรณี และคำพยานของตนเป็นความจริงแล้ว ให้ถือว่าฝ่ายนั้นมีพยานครบจำนวน

ถ้าฝ่ายที่จักต้องสาบานเป็น

(๑) ฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน และมียินยอมสาบานให้ยกข้อกล่าวอ้าง

(๒) ฝ่ายที่ต้องนำสืบหลัง และมียินยอมสาบาน ให้ฟังพยานฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อนฝ่ายเดียว

ถ้าคู่ความทุกฝ่ายไม่มีพยาน หรือมีแต่มีครบจำนวน และมียินยอมสาบานดังกล่าวในวรรคต้น ให้ฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบหลังสาบาน ถ้าสาบานได้ให้ชนะคดี ถ้ามียินยอมสาบานให้ฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อนสาบานแล้วให้ฝ่ายนั้นชนะคดี ถ้าทั้ง ๒ ฝ่ายมียินยอมสาบาน ให้ฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบหลังเป็นผู้ชนะคดี

มาตรา ๑๖ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๑๔ คำสาบานตามความในมาตรา ๑๑ ๑๔ ๑๕ ๑๖๐ และ ๑๖๑ ให้ผู้สาบานเปล่งวาจาสาบานต่อหน้าตะไต้ะยุติธรรม ระบุนามพระอัลเลาะห์ยืนยันว่า ตาม

๑. คำว่า "รอยะอ์" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๑๖๔

ที่ตนกล่าวหาหรือปฏิเสธข้อกล่าวหาแล้วแต่กรณี เป็นความจริง ให้กล่าวความข้อนี้ ๑ ครั้ง และกล่าวภายหลังที่พยานของตนให้การแล้ว ถ้าเป็นกรณีนำสืบพยาน

มาตรา ๑๗ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม หากศาลได้ทำการตรวจสอบสถานที่ วัดถู่หรือบุคคล ศาลพิพากษาคดีไปตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการตรวจสอบนั้นได้

มาตรา ๑๘ คุณสมบัติของพยาน

(๑) พยานในกรณีตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๑๒ (๑) และ (๔) และมาตรา ๑๔ ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๕๘ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๒) พยานในกรณีนอกนั้น ต้องไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ ไม่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ และไม่เป็นทาส

มาตรา ๑๙ พยานบุคคลภายในบังคับบทบัญญัติดังต่อไปนี้ ห้ามมิให้ศาลรับฟังแม้ฝ่ายที่มีได้อ้างยินยอมก็ตาม

(๑) ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป และโดยตรงลงมา หรือสามีและภรรยา อ่างกันและกันเป็นพยานในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้อ้าง

(๒) พยานเป็นศัตรูต่อคู่ความฝ่ายที่มีได้อ้าง

(๓) พยานมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องกับคดีนั้น เว้นแต่ตัวความ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตามห้ามมิให้ศาลฟังถ้อยคำของตัวความเสมือนหนึ่งถ้อยคำของพยาน

มาตรา ๒๐ ในกรณีชายหญิงซึ่งเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยลัทธิศาสนาอื่นเปลี่ยนมาเป็นอิสลามศาสนิก ถ้าการเป็นสามีภริยากันนั้น มีต้องด้วยข้อห้ามตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๙ และ ๕๑ ให้ถือว่าชายหญิงนั้นเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยหลักกฎหมายนี้ เว้นแต่ชายหญิงนั้นก่อนเข้าเป็นอิสลามศาสนิกได้ขาดจากการสมรสกันแล้ว ๓ ครั้ง แม้จะมีไซ้โดยพิธีตอละกัก็ตาม และกลับคืนดีกันอีก โดยหญิงมิได้สมรสกับชายอื่น อันขัดต่อมาตรา ๕๑ (๓) โดยอนุโลม หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมิได้เข้าเป็นอิสลามศาสนิกภายในเขตอิดตะห์^๑ ถ้าสามีมีภริยาเกินกว่า ๔ คน ภริยาจะเป็นภริยาของสามีตามหลักกฎหมายนี้ได้เพียง ๔ คน สุดแต่สามีจะเลือกผู้ใด ถ้าสามีนั้นเป็นทาสเป็นได้ ๒ คน

มาตรา ๒๑ บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะของสามีภริยาที่เข้าเป็นอิสลามศาสนิกนั้น ให้ถือว่าเป็น อิสลามศาสนิกตามบิดามารดา

๑. คำว่า "อิดตะห์" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๑๔๕

บรรพ ๑
ครอบครัว
ลักษณะ ๑
การสมรส
หมวด ๑
บทเปิดเสรีจทั่วไป

มาตรา ๒๒ นิการห์ คือ การผูกนิติสัมพันธ์สมรสระหว่างชายหญิง เพื่อเป็นสามีภริยาโดยพิธีสมรส

มาตรา ๒๓ การสมรสจะสมบูรณ์ ต่อเมื่อได้ประกอบพิธีสมรสถูกต้องภายในบังคับบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้

ถ้าการสมรสมิได้เป็นไปภายในบังคับบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้ก็ตี เกิดจากการหลอกลวงก็ดี โดยฝ่ายชายมิได้ทราบ ให้ถือว่าชายหญิงนั้นเป็นสามีภริยากันจนกว่าชายนั้นจะได้ทราบถึงความไม่สมบูรณ์นั้น เมื่อชายทราบถึงความไม่สมบูรณ์นั้นเมื่อใด ให้ชายหญิงขาดจากการเป็นสามีภริยากันเมื่อนั้น

การขาดจากการสมรสเช่นนี้เป็นบาอิน^๑ ชายหญิงคู่่นั้นมีสิทธิกลับสมรสกันใหม่ได้ทุกเมื่อ

มาตรา ๒๔ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๓๘ (๑) ห้ามมิให้หญิงประกอบพิธีสมรสตนเองหรือบุคคลอื่นโดยลำพัง แม้วลี^๒ จะยินยอมก็ตาม ให้ประกอบพิธีสมรสได้แต่โดยทางวลีเท่านั้น

สำหรับชายมีสิทธิประกอบพิธีสมรสด้วยตนเอง หรือตั้งแต่งชายอื่นทำหน้าที่แทนตนได้จะต้องมีวลีต่อเมื่อยังไม่บรรลุนิติภาวะ^๓ หรือบรรลุนิติภาวะแล้วแต่วิกลจริต

ชายที่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ^๔ ประกอบพิธีสมรสด้วยตนเองได้ แต่ต้องได้รับความยินยอมของวลีในการที่จะสมรส มิฉะนั้นการสมรสนั้นเป็นโมฆะ

มาตรา ๒๕ ในกรณีที่ชายตั้งแต่งชายอื่นเป็นตัวแทน^๕ ให้ประกอบพิธีสมรสแทนตนนั้น ห้ามมิให้มอบสิทธิให้ตัวแทนกระทำสัญญาว่าด้วยตอละก์^๖ ซึ่งชายประสงค์จะกระทำกับฝ่ายหญิงในขณะที่ประกอบพิธีสมรส

๑. คำว่า "บาอิน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๕)

๒. คำว่า "วลี" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒๕

๓. คำว่า "บรรลุนิติภาวะ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๔)

๔. คำว่า "ผู้เสมือนไร้ความสามารถ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒)

๕. คำว่า "ตัวแทน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๔)

๖. คำว่า "ตอละก์" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๕๒

มาตรา ๒๖ ชายหญิงคู่หมั้นมิได้สมรสกันด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ให้ต่างฝ่ายต่างคืนของหมั้นให้แก่กัน

มาตรา ๒๗ สัญญาเกี่ยวกับการสมรสที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงทำกันไว้ก่อนสมรส เป็นโมฆะ

มาตรา ๒๘ ในระหว่างสามีภริยาให้ถือว่ามีความเกี่ยวพันในทรัพย์สินต่อกันดุจบุคคลภายนอก และฝ่ายหนึ่งมีสิทธิยึดทรัพย์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้ แต่ห้ามมิให้สามีภริยาทำสัญญาเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องซึ่งยังมีได้เกิดขึ้น เช่นสามีมีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ภริยาเป็นรายวัน ฉะนั้นจะตกลงกันกำหนดทรัพย์จำนวนหนึ่งเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูตลอดชีพของภริยามิได้ ถ้าได้มอบหมายแก่ภริยาแล้ว เมื่อปริมาณแห่งค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นไม่เพียงพอโดยคำนวณตามอัตรารายวัน สามีต้องชำระให้แก่ภริยาต่อไปอีก แต่ถ้าสามีภริยาขาดจากการสมรสก่อน ปริมาณค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นหมดสิ้นลงตั้งกล่าวแล้ว สามีไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูที่เหลือคืน

หมวด ๒

วลี

มาตรา ๒๙ วลี คือชายผู้ทรงสิทธิประกอบพิธีสมรสให้หญิง หรือชายในกรณีที่ชายยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือวิกลจริต สิทธินี้เป็นเอกสิทธิของวลี บังคับวลีมิได้

ในกรณีที่วลีเป็นใบ้ วลีต้องตั้งแต่งตั้งตัวแทนเพื่อประกอบพิธีสมรส

มาตรา ๓๐ วลีคอส คือชายที่เป็นญาติของหญิงผู้มีสิทธิเป็นวลีได้ก่อน และหลังตามลำดับ ดังต่อไปนี้

(๑) บิดา

(๒) ปู่^๑

(๓) พี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมบิดามารดา

(๔) พี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมแต่บิดา

(๕) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมบิดามารดา

(๖) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมแต่บิดา

(๗) ถ้าวลีในลำดับ (๖) ไม่มี ก็ให้บุตรชายของวลีในลำดับ (๕) เป็นวลี ถ้าบุตรชายของวลีในลำดับ (๕) ไม่มี ก็ให้บุตรชายของวลีในลำดับ (๖) เป็นวลี ถ้าบุตรชายของวลีในลำดับ (๖) ไม่มี ก็ให้หลานชายของวลีในลำดับ (๕) เป็นวลี ถ้าหลานชายของวลีในลำดับ (๕) ไม่มี ก็ให้หลานชายของวลีในลำดับ (๖) เป็นวลี โดยสลับกันไปมาเช่นว่านี้ จนกว่าจะขาดสายชายสืบสันดานสายชาย^๓ ของวลีในลำดับ (๕) หรือ (๖) แล้วแต่กรณี

(๘) พี่ชายหรือน้องชายของบิดา ที่ร่วมบิดามารดา

(๙) พี่ชายหรือน้องชายของบิดา ที่ร่วมแต่บิดา

(๑๐) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายบิดา ที่ร่วมบิดามารดา

(๑๑) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายบิดา ที่ร่วมแต่บิดา

(๑๒) บุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ (๑๐) หรือ (๑๑) สลับกันไปมา โดยอนุโลมตามความที่บัญญัติไว้ใน (๗) จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ (๑๐) หรือ (๑๑) แล้วแต่กรณี

(๑๓) พี่ชายหรือน้องชายของปู่ ที่ร่วมบิดามารดา

(๑๔) พี่ชายหรือน้องชายของปู่ ที่ร่วมแต่บิดา

(๑๕) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายปู่ ที่ร่วมบิดามารดา

(๑๖) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายปู่ ที่ร่วมแต่บิดา

๑. คำว่า "ปู่" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๐)

๒. คำว่า "หลาน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๑)

๓. คำว่า "ผู้สืบสันดานสายชาย" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๐)

(๑๗) บุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ (๑๕) หรือ (๑๖) สลับกันไปมา โดยอนุโลมตามความที่บัญญัติไว้ใน (๗) จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ (๑๕) หรือ (๑๖) แล้วแต่กรณี

มาตรา ๓๑ วลีอัครีอบ คือวลีคอสที่สนิทที่สุดตามลำดับแห่งชั้นวลีคอสเท่าที่มีตัวอยู่ในขณะนั้น

มาตรา ๓๒ วลีอับอด คือวลีคอสที่ห่างลดหล่นจากวลีอัครีอบออกไปตามลำดับแห่งชั้นวลีคอส

มาตรา ๓๓ วลีมุจบิร คือวลีที่เป็นบิดาหรือปู่ในเมื่อไม่มีบิดา

มาตรา ๓๔ วลีปิงฮูลู คือวลีผู้เป็น หรือเคยเป็นเจ้าของของทาสหญิง หรือบรรพบุรุษของทาสหญิง

มาตรา ๓๕ วลีฮากิม คือผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ หรือจากผู้รับสนองพระบรมราชโองการให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งฮากิม (เทียบได้กับตำแหน่งตะเปะยุติธรรม) มีสิทธิเป็นวลีประกอบพิธีสมรสให้หญิงผู้บรรลุนิติภาวะแล้วได้ทั่วไป

มาตรา ๓๖ วลีฮาม คือวลีผู้ทรงสิทธิประกอบพิธีสมรสให้หญิงผู้บรรลุนิติภาวะแล้วได้ทั่วไป ซึ่งได้แก่องค์พระมหากษัตริย์เอง หรือวลีฮากิม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๔ ถึง ๔๗

มาตรา ๓๗ วลีตะห์กิม คือผู้ที่ชายหญิงผู้จะสมรสอัญเชิญขึ้นเป็นวลีกรณีที่อัญเชิญบุคคลเป็นวลีนั้น ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) ไม่มีวลีฮาม วลีฮามเรียกร้องสินจ้างสูงเกินควร หรือวลีฮามอยู่ห่างจากสถานที่ที่ประกอบพิธีสมรสเกินกว่า ๕๖ กิโลเมตร

(๒) ผู้ที่จะรับอัญเชิญเป็นวลีได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่

ก. ประกอบด้วยคุณสมบัติตามมาตรา ๓๘ และ ๕๘ โดยอนุโลม และ

ข. ประชาชนยกย่องว่าดำรงอยู่ในความยุติธรรม เว้นแต่ในเขตปริมณฑล ๕๖ กิโลเมตรแห่งสถานที่ที่ประกอบพิธีสมรสนั้น หากบุคคลที่ได้รับความยกย่องเช่นนั้นมิได้ ผู้ที่เป็นอาดิล^๑ จะรับอัญเชิญเป็นวลีก็ได้

(๓) ชายหญิงผู้จะสมรสต้องเปล่งวาจาอัญเชิญและยินยอมที่จะปฏิบัติตามมติของผู้ที่ตนอัญเชิญนั้น

(๔) เมื่อผู้ถูกอัญเชิญรับอัญเชิญเป็นวลีแล้ว ถ้าผู้นั้นยินยอมประกอบพิธีสมรสโดยอ้างว่าชายหญิงนั้นต้องห้ามมิให้สมรสตามมาตรา ๔๗ ชายหญิงนั้นจะอัญเชิญผู้อื่นภายในเขตปริมณฑล ๕๖ กิโลเมตร แห่งสถานที่ที่รับเชิญนั้นเป็นวลีอีกมิได้ เว้นแต่ชายหญิงนั้นจะได้เปล่งวาจาถอนผู้นั้นเสียก่อน การถอนเช่นนั้นจะถอนโดยกรณีใด ๆ ก็ได้

(๕) การเปล่งวาจาอัญเชิญหรือถอนนั้น จะกระทำต่างกรรมต่างวาระก็ได้

(๖) วลีตะห์กิมมีอำนาจเช่นเดียวกับวลีฮาม

๑. คำว่า "อาดิล" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๐)

มาตรา ๓๘ วลีที่จะประกอบพิธีสมรสได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นชาย เว้นแต่สตรีซึ่งดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ แต่ต้องทรงมอบอำนาจให้วลีอีกมทำหน้าที่แทน
- (๒) เป็นอิสลามศาสนิก เว้นแต่พระมหากษัตริย์ แต่ต้องทรงมอบอำนาจให้วลีอีกมทำหน้าที่แทน
- (๓) ไม่มีจิตพินเพื่อน
- (๔) ไม่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ
- (๕) ไม่เป็นฟาชิก^๑ เว้นแต่พระมหากษัตริย์ และบุคคลแรกเข้าเป็นอิสลามศาสนิก
- (๖) มีสติปัญญาเพียงพอสามัญชน
- (๗) ไม่อยู่ในระหว่างปฏิบัติพิธีฮัจญ์
- (๘) ไม่เป็นลมถึงไร้ความรู้สึก และ
- (๙) ไม่เป็นทาส

มาตรา ๓๙ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๔ (๒) ซ. และ ญ. และมาตรา ๔๗ วลีอีกรอบเป็นผู้ทรงสิทธิประกอบพิธีสมรสให้หญิง ถ้าวลีอีกรอบขาดคุณสมบัติ หน้าที่วลีตกได้แก่วลีอับอัด

มาตรา ๔๐ ในกรณีที่วลีอีกรอบในชั้นเดียวกันมีหลายคน หญิงมีสิทธิเลือกวลีอีกรอบคนใดคนหนึ่งให้ประกอบพิธีสมรสได้ ถ้า

(๑) ชายผู้จะสมรสหย่อนคุณสมบัติตามมาตรา ๔๑ (๑) การสมรสของหญิงนั้นต้องได้รับความยินยอมจากวลีอีกรอบเหล่านั้นเป็นเอกฉันท์

(๒) หญิงอนุญาตให้วลีอีกรอบเหล่านั้นประกอบพิธีสมรสได้

ก. วลีอีกรอบแต่ละคนจะร่วมกันประกอบพิธีสมรสมิได้ ให้วลีอีกรอบเหล่านั้นตกลงกันเองเลือกวลีอีกรอบคนใดคนหนึ่งแต่ผู้เดียวประกอบพิธีสมรส หากมิสามารถตกลงเลือกกันเองได้ ให้จับสลาก

ข. วลีอีกรอบต่างคนต่างประกอบพิธีสมรสยกหญิงให้เป็นภริยาชายตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้หญิงนั้นเป็นภริยาชายที่ได้สมรสก่อน หากมิสามารถทราบได้ว่าพิธีสมรสใดประกอบก่อน ให้พิธีสมรสทั้งหมดนั้นเป็นโมฆะ

มาตรา ๔๑ วลีมุจิบมีสิทธิประกอบพิธีสมรสได้ตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) บังคับบุตร หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชายซึ่งยังเป็นพรหมจารี^๒ ให้สมรสได้เมื่อชาย

ก. มีสถานะแห่งอาชีพไม่ต่ำกว่าหญิง

ข. มีศีลธรรมไม่ต่ำกว่าหญิง

ค. สามารถชำระอชีกาห์เว็น^๓ ซึ่งเป็นเงินตราที่ช้อยู่ในประเทศที่ประกอบพิธีสมรส โดยจำนวนอันสมควรแก่ฐานะของหญิง เมื่อฝ่ายหญิงเรียกร้องได้ทันที

ง. ไม่วิกลจริต ไม่เป็นโรค และไม่มีอวัยวะส่วนสืบพันธุ์พิการ ตามมาตรา ๑๑๑ (๑) (๒) และ (๓)

จ. ไม่เป็นศัตรูต่อหญิง และวลีมุจิบของหญิงรวมทั้งวลีมุจิบของหญิงต้องไม่เป็นศัตรูต่อหญิงนั้นด้วย

๑. คำว่า "ฟาชิก" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๘)

๒. คำว่า "พรหมจารี" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๘)

๓. คำว่า "อชีกาห์เว็น" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๑๒๕

ฉ. มีฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดไม่ต่ำกว่าหญิง

ช. เป็นเชื้อชาติอาหรับ หากหญิงเป็นเชื้อชาติอาหรับ และ

ซ. ไม่เป็นทาส

(๒) เข้ารับการสมรส โดยกล่าวกอบูล^๑ แทนบุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชาย ถ้าบุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชายนั้น

ก. ยังไม่บรรลุนิติภาวะ แม้บุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชายนั้นจะมียินยอมก็ตาม หรือ

ข. บรรลุนิติภาวะแล้วแต่วิกลจริต หากเห็นว่าอาจป้องกันมิให้ผู้วิกลจริตนั้นละเมิดศีลธรรมทางประเวณีหรือหาวิกลจริต

ในกรณีเช่นว่านี้ วลีมุจบิรมีสิทธิตั้งแต่งตัวแทนกล่าวกอบูลแทนตนได้

(๓) ปู่ มีสิทธิประกอบพิธีสมรสระหว่างชายและหญิง ซึ่งเป็นผู้สืบสันดานสายชาย โดยกล่าวอียาบ^๒ และกอบูลในขณะเดียวกันได้ หรือตั้งแต่งตัวแทนกล่าวอียาบหรือกอบูลอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ แต่จะตั้งแต่งตัวแทนคนเดียวกล่าวทั้ง ๒ อย่างมิได้ ถ้า

ก. ชายและหญิงผู้สืบสันดานสายชายทั้ง ๒ นั้น ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือบรรลุนิติภาวะแล้วแต่วิกลจริต

ข. หญิงผู้สืบสันดานสายชายนั้นยังเป็นพรหมจารี และ

ค. บิดาของชายผู้สืบสันดานสายชาย และบิดาของหญิงผู้สืบสันดานสายชายทั้ง ๒ นั้นตาย หรือวิกลจริต

(๔) วลีมุจบิรจะมอบตัวหญิงผู้สืบสันดานสายชายให้แก่ชายผู้สืบสันดานสายชายได้ ต่อเมื่อหญิงผู้สืบสันดานสายชายนั้นใกล้จะบรรลุนิติภาวะและมีร่างกายเติบโตใหญ่ อาจรับการร่วมประเวณี^๓ ได้

มาตรา ๔๒ เฉพาะวลีมุจบิรเท่านั้นมีสิทธิ

(๑) ประกอบพิธีสมรสชายหรือหญิงผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือ

(๒) บังคับให้ชายหรือหญิงสมรส ตามมาตรา ๔๑

มาตรา ๔๓ ในกรณีที่หญิงไม่มีวลีคอสเลย หรือมีแต่ขาดคุณสมบัติภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๔ (๔) ซ. และ ฉ. แต่ปรากฏว่าหญิงนั้นหรือบรรพบุรุษของหญิงนั้นเคยเป็นทาสของผู้ใดผู้หนึ่ง และผู้นั้นปล่อยให้หญิงนั้นหรือบรรพบุรุษของหญิงนั้นเป็นอิสระแล้ว ผู้ที่จะเป็นวลีของหญิงนั้นได้ คือผู้เคยเป็นเจ้าของนั้นซึ่งได้นามว่า “วลีบังฮูลู” เว้นแต่วลีบังฮูลูนั้นเป็นสตรี ผู้ที่จะเป็นวลีของหญิงนั้นได้ คือวลีของสตรีนั้น ถ้า

(๑) วลีนั้นตาย ผู้ที่จะเป็นวลีสืบไปได้คือญาติชายของสตรีนั้นผู้มีสิทธิเป็นวลีได้ตามลำดับชั้นวลีคอสตามความในมาตรา ๓๐ โดยอนุโลม

(๒) วลีบังฮูลูนั้นเป็นบุรุษหรือสตรีก็ตาย ผู้ที่จะเป็นวลีของหญิงนั้นสืบไปได้ คือญาติชายของวลีบังฮูลูนั้นก่อนและหลังตามลำดับดังต่อไปนี้

ก. บุตรชาย

๑. คำว่า “กอบูล” ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๕๕

๒. คำว่า “อียาบ” ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๕๕

๓. คำว่า “ร่วมประเวณี” ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๕)

ข. ชายผู้สืบสันดานสายชาย
 ค. บิดา
 ง. พี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมบิดามารดา
 จ. พี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมแต่บิดา
 ฉ. บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมบิดามารดา
 ช. บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชาย ที่ร่วมแต่บิดา
 ซ. ถ้าวลีในลำดับ ข. ไม่มี ก็ให้บุตรชายของวลีในลำดับ ฉ. เป็นวลี ถ้าบุตรชายของวลีในลำดับ ฉ. ไม่มี ก็ให้บุตรชายของวลีในลำดับ ช. เป็นวลี ถ้าบุตรชายของวลีในลำดับ ช. ไม่มี ก็ให้หลานชายของวลีในลำดับ ฉ. เป็นวลี ถ้าหลานชายของวลีในลำดับ ฉ. ไม่มี ก็ให้หลานชายของวลีในลำดับ ช. เป็นวลี โดยสลับกันไปมา
 เช่นว่านี้ จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ ฉ. หรือ ช. แล้วแต่กรณี

ณ. ปู่
 ฉ. พี่ชายหรือน้องชายของบิดา ที่ร่วมบิดามารดา
 ฎ. พี่ชายหรือน้องชายของบิดา ที่ร่วมแต่บิดา
 ฏ. บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายบิดา ที่ร่วมบิดามารดา
 ฐ. บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายบิดา ที่ร่วมแต่บิดา
 ฒ. บุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ ฎ. หรือ ฐ. สลับกันไปมา โดยอนุโลมตาม
 ข้อความที่บัญญัติไว้ใน ซ. จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชายของวลีในลำดับ ฎ. หรือ ฐ. แล้วแต่กรณี

ณ. ชายผู้สืบสายโลหิตของปู่โดยตรงขึ้นไป
 (๓) วลีบังสูญที่เป็นชายขาดคุณสมบัติภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๔ (๔) ผู้ที่จะเป็นวลีของหญิง
 นั้นได้ คือญาติชายของวลีบังสูญนั้น ผู้มีสิทธิเป็นวลีได้ตามลำดับชั้นวลีคือสตามความในมาตรา ๓๐ โดยอนุโลม

มาตรา ๔๔ ในกรณีที่หญิงร้องขอให้ลีอามประกอบพิธีสมรส วลีอามมีสิทธิประกอบพิธีสมรสได้ต่อเมื่อ

- (๑) หญิงนั้นบรรลุนิติภาวะแล้ว และไม่มีวลีคอสภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๓
- (๒) วลีอ้อมของหญิงนั้น
 - ก. สูญไปจากภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่ แต่ยังมีได้มีคำสั่งของศาลแสดงว่าวลีนั้นตาย
 - ข. สมรสกับหญิงนั้นเอง หรือประกอบพิธีสมรสระหว่างญาติหญิงซึ่งมิใช่ผู้สืบสันดานสายชาย และบรรลุนิติภาวะแล้ว กับบุตรชายหรือชายผู้สืบสันดานสายชาย ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ
 - ค. อยู่ห่างจากสถานที่ประกอบพิธีสมรสเกินกว่า ๘๖ กิโลเมตร
 - ง. ต้องถูกคุมขัง และหมดความสามารถจะประกอบพิธีสมรสโดยตนเอง หรือตัวแทนได้
 - จ. หลบหลีกเพื่อมิประกอบพิธีสมรส หรือเพื่อมิยอมรับการเรียกของวลีอาม
 - ฉ. ขัดขืนมิยอมประกอบพิธีสมรส

๑. คำว่า "ปู่" ในที่นี้หมายความว่าบิดาของบิดาเท่านั้น มิได้มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "ปู่" ในบทวิเคราะห์ศัพท์แห่งมาตรา ๒ (๑๘)

ข. สละสิทธิในการประกอบพิธีสมรส

ข. อยู่ในระหว่างปฏิบัติพิธีการฮัจญ์ หรือ

ญ. เป็นลมไร้ความรู้สึกในเวลาประกอบพิธีสมรสเกินกว่า ๓ วัน

แต่ความใน (๒) นี้มิให้ใช้บังคับในกรณีที่หญิงนั้นมีวลีอัครีอบในชั้นเดียวกันหลายคน และสามารถกระทำหน้าทิวลีได้

(๓) การสมรสของบิดามารดาหญิงนั้นตกเป็นโมฆะ เพราะกระทำไปโดยเจตนาฝ่าฝืนบทบัญญัติว่าด้วยการสมรสในลักษณะนี้ หรือ

(๔) วลีบั้งฮูลูที่เป็นชายของหญิงนั้นขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๓๘ (๔) (๗) และ (๘)

กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ถ้าชายผู้จะสมรสมยอมคุณสมบัติตามมาตรา ๔๑ (๑) โดยอนุโลม ห้ามมิให้วลีอามประกอบพิธีสมรสให้หญิง เว้นแต่ในจังหวัดนั้นหาชายซึ่งสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติเช่นว่านั้นมีได้ หรือการประกอบพิธีสมรสอาจป้องกันมิให้หญิงนั้นละเมิดศีลธรรมทางประเวณีได้

มาตรา ๔๕ ในกรณีที่วลีอามประกอบพิธีสมรสให้หญิงตามมาตรา ๔๔

(๑) ถ้าเป็นกรณีที่วลีอามสามารถทราบข้อเท็จจริงได้จากวลีอัครีอบของหญิง ให้วลีอามเรียกตัววลีอัครีอบนั้นมาเป็นวลีโดยกำหนดวันเวลาที่ประกอบพิธีสมรสโดยชัดแจ้งตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้ เว้นแต่ภายหลังที่หญิงร้องขอแล้ว วลีอามทราบข้อเท็จจริงด้วยตนเอง หรือโดยคำเล่าลืออันประกอบด้วยเหตุผลอันควรฟังได้

ก. จะเรียกโดยเอกสาร หรือบุคคลก็ได้

ข. การเรียกโดยเอกสารหรือบุคคล ต้องถึงตัววลีนั้นเอง ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๔

(๒) จ.

ค. ห้ามมิให้เรียกเกิน ๒ ครั้ง ถ้าเรียกเกิน ๒ ครั้ง สิทธิของวลีอามที่จะประกอบพิธีสมรสให้หญิงนั้นสุดสิ้นลง หน้าทิวลีตกได้แก่วลีอัครีอบของหญิงนั้น

(๒) ถ้าเป็นกรณีที่วลีอามมิสามารถทราบข้อเท็จจริงได้จากวลีอัครีอบนั้น ให้วลีอามฟังข้อเท็จจริงจากพยานบุคคลซึ่งเป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป หรือจากพยานเอกสาร เว้นแต่วลีอามทราบข้อเท็จจริงด้วยตนเอง หรือโดยคำเล่าลืออันประกอบด้วยเหตุผลอันควรฟังได้ มิเลือกว่าจะทราบก่อนหรือภายหลังที่หญิงร้องขอแล้ว

มาตรา ๔๖ วลีอัครีอบฝ่ายหญิงมีสิทธิร้องคัดค้านพิธีสมรสซึ่งวลีอามประกอบตามมาตรา ๔๔ และมาตรา ๔๕ ต่อวลีอามนั้นได้ เมื่อวลีอามสอบสวนตามที่เห็นสมควรแล้ว ให้วลีอามมีคำสั่งว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ หรือยกคำร้องคัดค้านนั้นเสีย หากวลีอัครีอบนั้น หรือคู่สมรสไม่พอใจก็ร้องต่อศาลได้

มาตรา ๔๗ ในกรณีที่ชายหญิงผู้บรรลุนิติภาวะและวิกลจริต แต่ไม่มีวลีมุจิบิร เจเพาะวลีอามเท่านั้นมีสิทธิประกอบพิธีสมรส โดยกล่าวอียาบหรือกอบูลแทน หรือมอบสิทธิให้ชายผู้มีคุณสมบัติตามมาตรา ๓๘ กล่าวอียาบหรือกอบูลได้ ในเมื่อเห็นว่าการสมรสนั้นอาจป้องกันมิให้ชายหรือหญิงนั้นละเมิดศีลธรรมทางประเวณีหรือหายวิกลจริตได้ แต่ความข้อนีมิให้ใช้บังคับเมื่อวิกลจริตเป็นครั้งคราว

ถ้าชายหญิงนั้นวิกลจริตทั้ง ๒ ฝ่าย และมีแต่เฉพาะวลีอามผู้เดียวเท่านั้นที่จะประกอบพิธีสมรสได้ วลีอามนั้นจะกล่าวทั้งอียาบและกอบบูลมิได้ หรือจะมอบให้ชายอื่นแต่คนเดียวกล่าวทั้ง ๒ ฝ่ายก็ได้เช่นเดียวกัน จะทำได้แต่โดยวลีอามกล่าวอย่างหนึ่ง มอบชายอื่นกล่าวอีกอย่างหนึ่งหรือมอบให้ชาย ๒ คนกล่าวคนละอย่างก็ได้

มาตรา ๔๘ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๑ (๓) และ ๔๗ วลีมีสิทธิแต่งตั้งชายอื่นผู้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับตนให้ทำหน้าที่วลีแทนตนได้

หมวด ๓

เงื่อนไขแห่งการสมรส

มาตรา ๔๙ พิธีสมรสจะประกอบได้ ต่อเมื่อ

(๑) ผู้สมรสต้องมีเพศเป็นชายฝ่ายหนึ่ง หญิงฝ่ายหนึ่ง

(๒) ชายหญิงต้องเป็นอิสลามศาสนิก เว้นแต่หญิงซึ่งสืบสกุลมาแต่บานีอิสรอฮ์^๑ และนับถือศาสนายะฮูดี^๒ หรือศาสนานัสรอณี^๓ ตามลัทธิเดิมของศาสนาทั้ง ๒ นั้น

การสมรสไม่มีผลให้หญิงนั้นเป็นอิสลามศาสนิก

(๓) ชายหญิงต้องทราบโดยชัดแจ้งว่า ตนสมรสกับผู้ใด แต่มีจำต้องรู้จักหรือเห็นตัวผู้นั้น ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๑ และ ๔๗

(๔) ชายหญิงยินยอมเป็นสามีภรรยากัน แต่หญิงมีจำต้องรู้เห็นในพิธีสมรส ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๑ และ ๔๗

(๕) ชายหรือหญิงไม่อยู่ในระวางปฏิบัติพิธีการฮัจญ์

(๖) ชายหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตขึ้นไปหรือลงมา เว้นแต่ญาติผู้สืบสายโลหิตจากพี่น้องของบิดามารดาพี่น้องของปู่ย่า หรือพี่น้องของตายายลงมา

(๗) ชายหญิงมิได้เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา หรือมารดา หรือผู้สืบสายโลหิตของพี่น้องนั้น ๆ ลงมา

(๘) หญิงมิเคยเป็นภริยาของผู้สืบสายโลหิตของชายโดยตรงขึ้นไปหรือโดยตรงลงมา

(๙) ชายมิได้เป็นหรือเคยเป็นสามีของผู้สืบสายโลหิตของหญิงโดยตรงลงมา

ชายซึ่งเคยเป็นสามีของผู้สืบสายโลหิตของหญิงโดยตรงขึ้นไป จะสมรสกับหญิงนั้นได้ต่อเมื่อมิได้เคยเสพเมถุน^๔ กับผู้สืบสายโลหิตของหญิงโดยตรงขึ้นไปนั้น หากได้เสพเมถุนแล้ว แต่การสมรสนั้นเป็นโมฆะ ถ้าก่อนเสพเมถุน

ก. ชายมิได้ทราบถึงการเป็นโมฆะนั้น ต้องห้ามมิให้สมรสกับหญิงนั้น

ข. ชายได้ทราบถึงการเป็นโมฆะนั้น มิต้องห้ามการสมรสกับหญิงนั้น

(๑๐) ชายหรือหญิงมิได้เคยเสพเมถุนนिरโทษกับผู้สืบสายโลหิตของอีกฝ่ายหนึ่งโดยตรงขึ้นไปหรือโดยตรงลงมา

(๑๑) หญิงมิได้เป็นภริยาของชายอื่น หรืออยู่ภายในเขตติดต่อดะห์อันเกิดแต่ชายอื่นภายในบังคับบทบัญญัติแห่งหมวดว่าด้วยฮิดดะห์

๑. คำว่า "บานีอิสรอฮ์" เป็นชื่อเรียกชุมชนซึ่งสืบเชื้อสายมาแต่เนบียะกูบ (ก่อนนบีมุฮัมมัด)

๒. คำว่า "ศาสนายะฮูดี" เป็นศาสนาต้นรากของศาสนาชนชาติยิวปัจจุบันนี้

๓. คำว่า "ศาสนานัสรอณี" เป็นศาสนาต้นรากของศาสนาคริสต์ปัจจุบันนี้

๔. คำว่า "เสพเมถุน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๘)

(๑๒) หญิงยังเป็นพรหมจารี ถ้ายังไม่บรรลุนิติภาวะ

(๑๓) ชายได้รับความยินยอมจาก

ก. วลี ถ้าเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ

ข. เจ้าเงิน ถ้าเป็นทาส

นอกจากนี้ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๕๑ ๕๑(๓) ๑๒๑ และ ๑๒๗ ด้วย

มาตรา ๕๐ ในกรณีที่การสมรสต้องได้รับความยินยอมจากหญิง เมื่อวลีถาม

(๑) หญิงซึ่งยังเป็นพรหมจารี หากหญิงมีปฏิเสษแต่หนึ่งเสีย ให้ถือว่ายินยอม เว้นแต่จะแสดงกิริยาซึ่งเห็นได้ว่ามิยินยอม

(๒) หญิงซึ่งเสียพรหมจารีแล้ว หญิงต้องเปล่งวาจายินยอม จึงจะถือว่ายินยอม

มาตรา ๕๑ ผู้ใดตีมน้ำนมของหญิงใด ห้ามมิให้ผู้นั้นและผู้สืบสายโลหิตของผู้นั้นโดยตรงลงมา สมรสกับหญิงนั้น และสามีของหญิงผู้ที่เกิดบุตรกับหญิงอันเป็นเหตุให้เกิดน้ำมนั้นตลอดถึงเครือญาติของหญิงและของสามีหญิงนั้นด้วย

เครือญาติของหญิงและของสามีหญิงเช่นว่านั้น ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๙(๖) ถึง (๑๐) มาใช้บังคับโดยอนุโลม แล้วแต่กรณี

กรณีตีมน้ำนม ต้องประกอบด้วย

(๑) หญิงเจ้าของน้ำนม ต้อง

ก. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๙ ปีหย่อน ๑๕ วัน

ข. ไม่อยู่ในฐานะใกล้มรณะ เว้นแต่โดยภยันตรายซึ่งเกิดแต่เหตุภายนอก

(๒) ทารกได้ตีมน้ำนมตั้งแต่ ๕ ครั้งขึ้นไป

ตามธรรมชาติการตีมนั้นจนผลออกแล้ว ให้ถือว่าครั้งหนึ่ง แต่ทั้งนี้มิได้หมายถึงการผลออกเพื่อเปลี่ยนเต้าหรือผลออกแล้วกลับมาตีนมอีกในระยะเวลาใกล้ชิดกัน การตีนมจะตีนมจากเต้าหรือตีนมโดยวิธีใดก็ตาม

(๓) เป็นที่แน่นอนว่าได้ตีนมตั้งแต่ ๕ ครั้งขึ้นไป และแต่ละครั้งที่ตีนมมีอายุไม่ถึง ๒ ปีบริบูรณ์

(๔) น้ำนมที่ทารกตีนมตั้งแต่ ๕ ครั้งขึ้นไปนั้น แต่ละครั้งต้องลงถึงภายในท้องทารก

มาตรา ๕๒ ในระหว่างคู่สมรสยังมีได้ขาดจากการสมรส หรือขาดจากการสมรสโดยตลกร้ายหรือจี้^๑ แต่ภริยาอยู่หย่ายังอยู่ในเขตอดตะห์ ห้ามมิให้สามีสมรสกับพี่ น้อง ป้า น้า และอาของภริยานั้น และห้ามมิให้สมรสกับผู้สืบสายโลหิตของพี่น้องภริยานั้นโดยตรงลงมาด้วย ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๕๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม แล้วแต่กรณี

มาตรา ๕๓ ห้ามมิให้ชายผู้มีภริยาอยู่แล้ว ๔ คน หรือทาสผู้มีภริยาอยู่แล้ว ๒ คน สมรสกับหญิงอื่นอีก เว้นแต่จะได้ขาดการสมรสจากภริยาคนใดคนหนึ่ง โดยประเภท

๑. คำว่า "ร้อจี้" คูบทวิเคราะหัดินทในมาตรา ๒ (๒๘)

(๑) บำอิน^๑ หรือ

(๒) รือจี้ และภริยาคู่หย่าพ้นจากเขตติดตะห์แล้ว

ชายผู้วิกลจริตหรือเสมือนไร้ความสามารถ มีภริยาได้เพียงคนเดียวเท่านั้น

๑. คำว่า "บำอิน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๕)

หมวด ๔

อียาบและกอบูล

มาตรา ๕๔ อียาบ คือการเปล่งวาจาเสนอการสมรสของวาลีฝ่ายหญิง หรือตัวแทนวาลี แล้วแต่กรณี

มาตรา ๕๕ กอบูล คือการเปล่งวาจาสนองรับการสมรสของชาย ตัวแทนชายหรือวาลีฝ่ายชายในกรณีที่ชายยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือวิกลจริต แล้วแต่กรณี

มาตรา ๕๖ อียาบและกอบูลจะสมบูรณ์ ต่อเมื่อ

(๑) ได้มีการเปล่งวาจากล่าวอียาบ และกอบูลนั้น

(๒) ทั้งอียาบและกอบูลต้องมีความหมายชัดแจ้งว่า ให้ชายหญิงนั้นสมรสกัน และต้องปราศจากเงื่อนไขผู้เปล่งวาจาจะมีเจตนาให้เป็นอียาบหรือกอบูลหรือไม่สำคัญ

(๓) อียาบต้องปราศจากข้อความนอกเรื่อง ในท่ามกลางและเมื่อสุดสิ้นอียาบ

กอบูลต้องปราศจากข้อความนอกเรื่อง ในเบื้องต้น และท่ามกลางกอบูล

(๔) การกล่าวอียาบ ได้ระบุนามหรือสรรพนามชายผู้รับการสมรส และระบุว่าได้กล่าวแทนวาลี ถ้าตัวแทนวาลีเป็นผู้กล่าว แล้วแต่กรณี

(๕) การกล่าวกอบูล ได้ระบุนาม หรือสรรพนามชายผู้รับการสมรส ถ้าตัวแทนชายหรือวาลีฝ่ายชายเป็นผู้กล่าว

(๖) จะกล่าวอียาบหรือกอบูลก่อนก็ได้ แต่ต้องกล่าวติดต่อกันโดยพลัน

(๗) ได้ระบุนามหญิง หรือชื่อตัวหญิง เว้นแต่บิดามีบุตรผู้เดียวและเป็นวาลีเอง จะใช้สรรพนามบุตรีก็ได้ และ

(๘) ผู้กล่าวมิได้สิ้นสติ วิกลจริต หรือเป็นมูรตัด^๑ ในระหว่างกล่าว

๑. คำว่า "มูรตัด" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๑)

หมวด ๕

พยานในการสมรส

หมวด ๕๗ การประกอบพิธีสมรสนั้นให้ประกอบต่อหน้าพยานตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

มาตรา ๕๘ ผู้ที่จะเป็นพยานในการสมรสได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นชาย
- (๒) เป็นอิสลามศาสนิก
- (๓) ไม่มีจิตพินเพื่อน
- (๔) มีสติปัญญาเพียงพอ
- (๕) เป็นอาดิล เว้นแต่ในจังหวัดนั้นหาบุคคลเป็นอาดิลมิได้
- (๖) จักชวยเห็นพอใช้การได้
- (๗) หูยังได้ยินพอใช้การได้
- (๘) ไม่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ
- (๙) ไม่มีอาชีพชั้นต่ำ เช่นรับจ้างกวาดขยะ หรือเทอูจจาระ
- (๑๐) ไม่มีมรรยาททราม เช่นเปลือยกายท่อนบน หรือเดินรับประทานอาหาร โดยไร้เหตุจำเป็นในที่

ประชุมชนเป็นอาจิดน

- (๑๑) ไม่เป็นใบ้ และ
- (๑๒) ไม่เป็นทาส

มาตรา ๕๙ พยานต้อง

- (๑) รู้ภาษา หนังสือ หรืออาถนัตสัญญาน ซึ่งใช้เป็นอียาบและกอบูล
- (๒) เห็นตัวผู้กล่าวอียาบและกอบูล
- (๓) ได้ยินคำอียาบและกอบูล หรือได้เห็นหนังสือหรืออาถนัตสัญญาน ซึ่งใช้เป็นอียาบและกอบูลโดยชัดเจน

มาตรา ๖๐ ห้ามมิให้วิลีเป็นพยานในการสมรส แม่วลีนั้นจะได้มอบอำนาจให้ผู้อื่นเป็นวิลีแทนตนแล้วก็ตาม

ลักษณะ ๒

สัมพันธแห่งสามีภรรยา

หมวด ๑

การปฏิบัติและอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภรรยา

มาตรา ๖๑ เมื่อชายหญิงได้เป็นสามีภรรยาโดยพิธีสมรสแล้ว ภริยาควรที่จะมอบตัว^๑ และอยู่ร่วมกับสามี
เว้นแต่

(๑) ภริยายังไม่บรรลุนิติภาวะและมีร่างกายไม่เติบโตใหญ่พอจะรับการร่วมประเวณีได้ มีสมควรมอบตัวแก่
สามี หากมอบตัวก็มีให้ถือว่าเป็นการมอบตัวโดยชอบด้วยหลักกฎหมายนี้ หรือ

(๒) สามีไม่ชำระภาษีที่เว้นซึ่งไม่มีกำหนดเวลาชำระ และภริยาได้เตือนแล้ว

มาตรา ๖๒ เว้นแต่ภริยาวิกลจริต เมื่อภริยาได้มอบตัวแก่สามีแล้ว ภริยาควรที่จะ

(๑) ปฏิบัติตามคำสั่งของสามี เว้นแต่คำสั่งนั้น

ก. ฝ่าฝืนศาสนาอิสลาม

ข. ฝ่าฝืนกฎหมาย

ค. ภริยาไม่สามารถปฏิบัติตามได้ เพราะความเกรงภัย หรือความจำเป็นอื่น ๆ หรือ

ง. ให้ภริยาอยู่ร่วมเรือนกับภริยาอื่น และ

(๒) เคารพต่อสามี โดย

ก. ไม่ออกจากบ้านโดยมิได้รับอนุญาตจากสามีโดยตรงหรือโดยปริยาย เว้นแต่จำต้องออกไป

เพราะ

๑. ความเกรงภัย

๒. เพื่อศึกษาอิสลามบัญญัติที่จำต้องเชื่อ จำต้องปฏิบัติ และจำต้องศึกษา^๒ เพราะสามีไม่สอน หรือ
ไม่มีความรู้พอที่จะสอน

๓. เพื่อจัดหาอาหาร เพราะสามีมิจ่ายให้

๔. เพื่อหาเลี้ยงชีพ เพราะสามียากจน

๕. ไปหาญาติที่ตนต้องห้ามมิให้สมรสด้วย ในระหว่างสามีไปทางไกล และมีได้สั่งห้ามมิให้ภริยาออกจากบ้าน
หรือ

๖. เพื่อกิจจำเป็นอื่น ๆ เช่น ไปรับจ้างผู้อื่นเพื่อหาเงินชำระค่ารักษาพยาบาล หรือค่ายารักษาโรคซึ่งสามี
มิยอมจ่ายให้

ข. ไม่แกล้งปิดประตู และต้องเปิดประตูขณะสามีมาหา

ค. ไม่ใช้ภริยาหรือวาจาหยาบคายต่อสามี เว้นแต่ภริยานั้นมีนิสัยใช้ภริยาหรือวาจาหยาบคายเป็นอาเจิม

๑. คำว่า "มอบตัว" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๔)

๒. คำว่า "อิสลามบัญญัติที่จำต้องเชื่อ จำต้องปฏิบัติและจำต้องศึกษา" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๔)

- ง. ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สามี เช่นด่าพร่ำเพรื่อ
- จ. ไม่แก้งทำหน้าบึ้งหรือค้อน
- ฉ. ไม่ได้เถียงสามีโดยปราศจากเหตุผล
- ช. ไม่บอยตอบสามี เว้นแต่เป็นกรณีป้องกันเมื่อสามีบอยเกินสมควรกว่าเหตุ
- ซ. ต้องยินยอมให้สามีมองดูหน้า สัมผัส และร่วมประเวณี เว้นแต่
 ๑. สามีหรือภริยามีโรคซึ่งอาจกำเริบ หรือติดต่อกเพราะสัมผัส หรือร่วมประเวณี
 ๒. อวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามีเกินขนาดที่ภริยาจะรับการร่วมประเวณีได้
 ๓. ช่องคลอดของภริยามีอุปสรรคมิสามารถรับการร่วมประเวณีได้ เช่นอยู่ในระหว่างหลังโลหิตระดู หรือโลหิตคลอด หรือ
- ๔. ภริยาอยู่ภายในเขตอิตตะหันธ์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนโรโทษ^๑

มาตรา ๖๓ เมื่อภริยาได้ปฏิบัติหน้าที่ภริยาตามมาตรา ๖๒ แล้วก็ดี หรือภริยามิยินยอมมอบตัวแก่สามี เพราะสามีไม่ชำระอัฐิกาห์เวณดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๑ (๒) ก็ดี ให้สามีอุปการะเลี้ยงดูภริยาตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) จ่ายพยานุชนาหาร เช่น ผัก ปลา เนื้อ หรือน้ำมัน โดยปริมาณสมควรแก่ฐานะของสามี พร้อมทั้งโภชนาหาร เช่น ข้าวสาร หรือแป้ง ซึ่งใช้เป็นอาหารโดยปกติแห่งท้องถิ่น ตั้งแต่เวลาแสงอรุณเริ่มขึ้น จนถึงเวลาที่บุคคลพึงต้องการตามปกติแต่ละวัน และจ่ายค่าแรงงานผลิตอาหาร เช่น ค่าจ้างซ่อมข้าว สีข้าว หรือประกอบอาหารด้วย

สำหรับโภชนาหาร ถ้าสามีมีฐานะ

- ก. สมบูรณ์ด้วยชนสมบัติ ให้จ่าย ๒ ลิตร
- ข. ปานกลาง ให้จ่าย ๑^๒/_๒ ลิตร
- ค. ยากจน ให้จ่าย ๑ ลิตร

ถ้าภริยายินยอมบริโภคอาหารซึ่งสามีจัดหาแล้ว ภริยาไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าอาหารหรือค่าแรงงานผลิตอาหารจากสามีอีก เว้นแต่ภริยาผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือวิกลจริต ได้บริโภคอาหารซึ่งสามีจัดหาโดยมิได้รับคามยินยอมจากภริยาแล้ว วลีมีสิทธิเรียกร้องค่าอาหารหรือค่าแรงงานผลิตอาหารจากสามีในนามของภริยาได้อีก

(๒) จัดหาเครื่องอุปโภค เช่น เครื่องทำครัว เครื่องนุ่งห่มตามปกติ และที่จำเป็นต้องใช้ตามฤดูกาล เครื่องใช้สำหรับห้องนอน และเครื่องสำอางตามธรรมดา โดยปริมาณสมควรแก่ฐานะของสามี เฉพาะเครื่องนุ่งห่มให้จัดหา ๖ เดือนต่อครั้ง

(๓) จัดหาผ้าสำหรับอาบน้ำ เมื่อเสร็จการร่วมประเวณี คลอดบุตร หรือหยุดหลังโลหิตเนื่องแต่การคลอดบุตร สุดแต่ภริยาจะต้องการน้ำร้อนหรือน้ำเย็น

(๔) จัดหาเครื่องบริโภคสุดแต่ภริยาต้องการในขณะที่ภริยาตั้งครรภ์ แต่มิเกินความสามารถของสามี

๑. คำว่า "เสพเมถุนนโรโทษ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๖)

(๕) จัดหาหญิง ผู้เยาว์^๑ ทาส หรือญาติที่ภริยาต้องห้ามมิให้สมรสด้วยมาให้รับใช้ในขณะที่ภริยาป่วย ถ้าภริยาไม่มีคนรับใช้

(๖) จัดหาหญิง ผู้เยาว์ ทาส หรือญาติที่ภริยาต้องห้ามมิให้สมรสด้วยให้เป็นคนรับใช้ของภริยา รวมทั้งค่ากินอยู่แห่งหม่อมของคนรับใช้ด้วย แม้สามีจะเป็นผู้ยากจนก็ตาม ถ้าในขณะที่สมรสระหว่างภริยาอยู่กับบิดามารดามีคนรับใช้ เว้นแต่สามีจะยอมเป็นคนรับใช้ของภริยาเสียเอง หรือภริยานำคนรับใช้เดิมมาอยู่ด้วย และ

(๗) จัดหาเคหะสถานซึ่ง

ก. ไม่ปะปนกับบุคคลซึ่งภริยาไม่สมควรอยู่ร่วม

ข. ไม่เป็นที่เปลี่ยวน่าเกรงภัยในขณะที่สามีไม่อยู่

ค. มีคุณภาพสมควรแก่ฐานะของภริยา แต่มีเกินความสามารถของสามี และ

ง. ประกอบด้วยห้องนอน ห้องรับแขก และห้องครัว

สิทธิเลือกหาที่อยู่ใน (๗) นี้เป็นสิทธิของสามี

มาตรา ๖๔ สามีมิได้ปฏิบัติการชำระหนี้แก่ภริยา ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๓ ภริยามีสิทธิฟ้องขอให้สามีชำระหนี้ได้ ถ้าสามีไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา ภริยามีสิทธิ

(๑) ขอให้ออกหมายบังคับคดีแก่ทรัพย์สินของสามี หรือ

(๒) ขอพะซัค^๒ ตามมาตรา ๑๑๕ (๒) และ (๓)

มาตรา ๖๕ สามีค้างชำระหนี้ตามมาตรา ๑๑๕ (๒) บิดา ปู่ หรือปู่ทวด คนใดคนหนึ่งของสามีมีสิทธิชำระหนี้แทนสามีได้

มาตรา ๖๖ ภริยามิได้ปฏิบัติหน้าที่ภริยาตามมาตรา ๖๒ ภริยาไม่มีสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูของสามีตามมาตรา ๖๓ สามีมีสิทธิเรียกคนใช้ซึ่งหาให้คืน ขับไล่ภริยาออกจากเคหะสถาน และเรียกสิ่งของต่าง ๆ คืนได้ เว้นแต่สามีได้ยกทรัพย์สินนั้นให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ภริยาแล้ว สำหรับเครื่องนุ่งห่มและเครื่องสำอางเมื่อสามีมอบให้ภริยาแล้ว ให้ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของภริยา ภริยาคงขาดสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูนี้ตลอดไป จนกว่าจะได้ปฏิบัติหน้าที่ภริยา หรือพยายามจะปฏิบัติ แต่มีสามารถปฏิบัติได้ เพราะสามีมิให้โอกาส หรือจนกว่าภริยาจะได้มอบตัวแก่สามีในกรณีที่สามีภริยาละทิ้งกันไป เมื่อภริยาได้ประกอบกรณียกิจเช่นว่านั้นแล้ว ภริยาได้สิทธิในอุปการะเลี้ยงดูคืน ตั้งแต่แสงอรุณเริ่มขึ้นเป็นต้นไป เว้นแต่สามีได้สัมผัสโดยเสน่หา หรือเสพเมถุนในขณะที่ภริยามีสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูตั้งแต่ขณะนั้นเป็นต้นไป

มาตรา ๖๗ ในกรณีที่สามียังไม่บรรลุนิติภาวะหรือวิกลจริตก่อนสมรส แต่ภริยาบรรลุนิติภาวะ หรือยังไม่บรรลุนิติภาวะแต่มีร่างกายเติบโตใหญ่อาจรับการร่วมประเวณีได้ ให้อลิ้อกร็อบ^๓ ของสามีจ่ายทรัพย์สินของตนอุปการะเลี้ยงดูภริยาแทนสามี

๑. คำว่า "ผู้เยาว์" ดูบทวิเคราะห์ในมาตรา ๒ (๓)

๒. คำว่า "พะซัค" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๑๑๐

๓. คำว่า "อลิ้อกร็อบ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๓๑

ถ้าสามีเพิ่งวิกลจริตภายหลังการสมรส และสามีมีทรัพย์สิน วลีนั้นมีสิทธิจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูจากทรัพย์สินของสามีได้

มาตรา ๖๘ ภริยาด่าสามีโดยบันดาลโทสะเป็นครั้งคราว ไม่เสียสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูของสามี แต่สามีมีสิทธิ

(๑) ว่ากล่าวสั่งสอน หรือ

(๒) ไม่อยู่ร่วม แต่ห้ามมิให้เว้นการพูดกับภริยาเกิน ๓ วัน หรือ

(๓) โบยด้วยผ้าหรือมือตามสมควร เมื่อเห็นว่าอาจเกิดประโยชน์ แต่ห้ามมิให้โบายที่หน้า หรือที่อวัยวะอื่นซึ่งอาจเกิดอันตราย และห้ามมิให้โบายถึงพกซ้ำ

มาตรา ๖๙ ปริมาณค่าโภชนาหาร ค่าพยานาหาร และค่าเครื่องอุปโภคอันสามีจะพึงชำระโดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความเป็นไปแห่งท้องถิ่น

มาตรา ๗๐ เมื่อสามีก่อความเดือดร้อนแก่ภริยาเช่นด่าโดยปราศจากเหตุผล จะกระทำชำเราทางเว็จมรรค หรือโบายเกินสมควรกว่าเหตุ ภริยามีสิทธิร้องขอต่อศาลขอแยกอยู่ต่างหากจากสามี ให้ศาลแยกภริยาไปอยู่กับบุคคลผู้เป็นอาดีลโดยความยินยอมของภริยาและบุคคลผู้เป็นอาดีลนั้น จนกว่าสามีจะร้องขอและรับรองเป็นที่พอใจของศาล ศาลจะเรียกประกันจากสามีก็ได้

ภริยามีสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูของสามีตลอดเวลาที่ศาลสั่งให้อยู่กับบุคคลผู้เป็นอาดีลนั้น

หมวด ๒

เวรอยู่ร่วมกับภริยาแต่ละคนของสามี

มาตรา ๗๑ ให้สามีผู้มีภริยาตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป บั้นเวรอยู่ร่วมกับภริยาแต่ละคนโดยเสมอภาค

มาตรา ๗๒ กำหนดเวรอยู่ร่วมกับภริยานั้น ให้คำนวณเป็นคืนตั้งแต่พระอาทิตย์ตกจนพระอาทิตย์ขึ้น เว้นแต่สามีติดการอาชีพในเวลากลางคืน จึงให้คำนวณเป็นวันตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนพระอาทิตย์ตก

มาตรา ๗๓ เมื่อกำหนดเวรเป็นคืนหรือวัน ให้คำนวณส่วนของกลางวันหรือกลางคืนท้ายเวรเข้าในกำหนดเวรนั้นด้วย แล้วแต่กรณี

มาตรา ๗๔ กำหนดเวรแต่ละเวรห้ามมิให้น้อยกว่าเวรละ ๑ คืน ๑ วัน และมากกว่าเวรละ ๓ คืน ๓ วัน เว้นแต่

(๑) สามีและภริยาทุกฝ่ายตกลงกำหนดเวรน้อยหรือมากกว่ากำหนดในวรรคก่อน หรือ

(๒) ภริยาฝ่ายหนึ่งยินยอม ให้กำหนดเวรของภริยาอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่ากำหนดเวรของตน

แต่กำหนดเวรเช่นนี้มีให้ใช้บังคับในกรณีที่สามีสมรสกับภริยาใหม่ ถ้าสมรสกับหญิง

ก. พรหมจารี สามีมีสิทธิอยู่ร่วมกับภริยาใหม่ได้ ๗ คืน ๗ วัน

ข. เสียพรหมจารีแล้ว สามีมีสิทธิอยู่ร่วมกับภริยาใหม่ได้ ๓ คืน ๓ วัน

มาตรา ๗๕ โดยปราศจากเหตุจำเป็น สามีอยู่ร่วมกับภริยาฝ่ายใดเกินกำหนดเวร หรือไปหาภริยาฝ่ายใด นอกกำหนดเวร ให้สามีอยู่ร่วมกับภริยาอีกฝ่ายหนึ่งชดเชยตามกำหนดเวลาที่เกิน หรือที่ไปหาภริยานอกกำหนด เวลานั้น เว้นแต่ภริยาอีกฝ่ายหนึ่งสละสิทธิของตนเสีย

แต่ความข้อนีมิให้ใช้บังคับเมื่อภริยาอีกฝ่ายหนึ่งไปจากบ้านซึ่งสามีไม่มีโอกาสอยู่ร่วมได้

มาตรา ๗๖ ภริยามิได้ปฏิบัติหน้าที่ภริยาตามมาตรา ๖๒ สามีมีสิทธิไม่อยู่ร่วมกับภริยาตามกำหนดเวร แต่ละเวร จนกว่าเหตุมิต้องอยู่ร่วมนั้นสุดสิ้นลง แต่มิให้เว้นการพุดกับภริยาเกิน ๓ วัน

มาตรา ๗๗ สามีผู้มีภริยาหลายคนประสงค์จะนำภริยาคนใดไปทางไกล และการไปมิใช่กิจจำเป็นของ ภริยานั้น ต้องได้รับความยินยอมจากภริยาทุกฝ่าย ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ให้จับสลาก

ระหว่างเดินทาง หรือระหว่างพัก แต่สามีมิได้อยู่ร่วมกับภริยาด้วย มิให้คำนวณกำหนดเวร ให้คำนวณ กำหนดเวรขณะหยุดพักและสามีอยู่ร่วมกับภริยาด้วย

เมื่อสามีกลับบ้านแล้ว ให้อยู่ร่วมกับภริยาฝ่ายที่มีได้ไปด้วยชดเชยตามกำหนดเวลาที่อยู่ร่วมกับภริยา ผู้ไปด้วย เว้นแต่ภริยาผู้มิได้ไปสละสิทธิของตนเสีย

ถ้าภริยาผู้มิได้ไปมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มิสามารถตกลงกำหนดเวรได้ให้จับสลาก

มาตรา ๗๘ สามีสมรสกับภริยาหลายคนในวันเดียวกัน ให้กำหนดเวรก่อนและหลังตามลำดับ ที่ได้สมรส ณ บ้านภริยาคนใดก่อนและหลัง ถ้ามิได้สมรสที่บ้านภริยา การกำหนดเวรต้องได้รับความยินยอมจาก ภริยาทุกฝ่าย ถ้ามิสามารถตกลงกันได้ให้จับสลาก

มาตรา ๗๙ การจับสลากตามมาตรา ๗๗ และ ๗๘ นั้น ถ้าสามีเป็นผู้ทำสลากให้ภริยาเป็นผู้จับ ถ้าภริยาเป็นผู้ทำสลาก ให้สามีเป็นผู้จับ

มาตรา ๘๐ ถ้าสามีละเมิดสิทธิภริยาตามมาตรา ๗๗ และ ๗๘ ให้สามีขอมาโทษต่อภริยาผู้ถูกสามี ละเมิดสิทธินั้น

ลักษณะ ๓
การขาดจากการสมรส
หมวด ๑
บทเปิดเสร็จทั่วไป

มาตรา ๘๑ คู่สมรสขาดจากการสมรสได้ โดย

- (๑) สามี หรือภริยาตาย
 - (๒) พิธีต่อละกั
 - (๓) พิธีพะชะค
 - (๔) พิธีสาบาน หรือ
 - (๕) ตั้คร์พะชะค^๑
- ก. กรณีเสพเมถุนนโรโทษ
ข. กรณีดื่ม้านม หรือ
ค. สามีหรือภริยาเป็นมูรตัด

๑. คำว่า "ตั้คร์พะชะค" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๑๒๒

หมวด ๒

พิธีต่อละคร

มาตรา ๘๒ ต่อละคร คือการกลายนิทัศน์สัมพันธ์สมรสของสามีอันขาดการสมรสจากภริยา โดยพิธีต่อละคร

มาตรา ๘๓ ต่อละครจะสมบูรณ์ ต่อเมื่อสามีผู้มีได้เสียสติเพราะเสพสุรายาเมาโดยมิได้เจตนา ได้

(๑) เปล่งวาจาต่อละครจากภริยาโดยตรง หรือโดยปริยายได้แก่อวัยวะหรือส่วนของร่างกายภริยา เช่นมือหรือโลหิต เว้นแต่อวัยวะหรือส่วนของร่างกายที่หลุดขาดจากภริยาแล้ว หรือส่วนของร่างกายที่ปฏิภูม เช่นอุจจาระ ถ้าเปล่งวาจาต่อละคร

ก. ชัดแจ้ง และทราบความหมายของคำต่อละครนั้น มิจำเป็นต้องเปล่งด้วยเจตนาต่อละคร

ข. มีชัดแจ้ง เช่นเคลือบคลุม หรือแก้งพุดไม้ชัด จำต้องเปล่งด้วยเจตนาต่อละคร

ค. ลับหลังภริยา ต้องระบุนามภริยาที่ต่อละคร ถ้ามีภริยาตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

ง. ต่อหน้าภริยา ระบุนามภริยาได้

(๒) ทำหนังสือต่อละคร ต้องเขียนหรือพิมพ์ด้วยตนเอง แต่มีจำต้องลงลายมือชื่อ ถ้า

ก. มีข้อความชัดแจ้งและทำโดยเจตนาต่อละคร มิจำเป็นต้องอ่านก็ใช้ได้

ข. มีข้อความชัดแจ้งแต่ทำโดยมิได้เจตนาต่อละครหรือหนังสือนั้นมีข้อความมิชัดแจ้ง จำต้องอ่านออกเสียง ด้วยเจตนาต่อละครจึงจะใช้ได้ หรือ

(๓) แสดงอาณัติสัญญาเป็นความหมายต่อละคร ถ้าเป็นใบ้ เมื่อ

ก. ประชาชนทราบความหมายแห่งอาณัติสัญญาณนั้น มิจำเป็นต้องแสดงด้วยเจตนาต่อละคร

ข. ผู้ที่ทราบความหมายแห่งอาณัติสัญญาณนั้นได้เฉพาะแต่ผู้ที่ยืนเคียงใกล้ชิดกับสามีใบ้ นั้น ต้องแสดงด้วยเจตนาต่อละคร

มาตรา ๘๔ ต่อละคร เป็นเอกสิทธิ์ของสามี สามีทรงสิทธิ์ที่จะต่อละครได้ฝ่ายเดียว มิจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากภริยา เว้นแต่สามีต่อละครเพราะได้รับสินจ้างจากภริยาโดยตรง

มาตรา ๘๕ วลีมุขบิรก็ดี วลีอามก็ดี ซึ่งประกอบพิธีสมรสแทนชายผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือวิกลจริตตามมาตรา ๔๑ และ ๔๗ ไม่มีสิทธิต่อละครแทนชายเหล่านั้น

มาตรา ๘๖ สามีมีสิทธิต่อละครภริยาแต่ละคนได้ไม่เกินคนละ ๓ ต่อละคร เว้นแต่สามีผู้เป็นทาสมีสิทธิต่อละครภริยาแต่ละคนได้ไม่เกินคนละ ๒ ต่อละครในกรณีต่อละครทุกกรณี

มาตรา ๘๗ การอนุমানจำนวนแห่งต่อละคร

(๑) สามีต่อละครแต่ละครั้ง ให้ถือเป็นครั้งละ ๑ ต่อละคร

(๒) สามีต่อละครครั้งเดียว แต่ได้กำหนดจำนวนต่อละครโดยชัดแจ้ง ให้ถือเป็นจำนวนต่อละครตามที่สามีกำหนดเว้นแต่สามีกำหนด

ก. น้อยกว่า ๑ ต่อละคร ให้ถือเป็น ๑ ต่อละคร

ข. มากกว่า ๓ ตอละก็ ให้ถือเป็น ๓ ตอละก็

(๓) ถ้าสามีมิได้กำหนดจำนวนตอละก็โดยชัดแจ้ง แต่ใช้ถ้อยคำอันแปลความหมายได้ว่า สามีประสงค์จะกำหนดจำนวนตอละก็มากกว่า ๑ ตอละก็แล้ว ให้ถือเป็นจำนวนตอละก็ตามที่แปลความหมายได้เช่นนั้นดูจกัน

(๔) สามีกำหนดจำนวนตอละก็โดยอาศัยเงื่อนไขหรือเงื่อนไขใด เมื่อเงื่อนไขหรือเงื่อนไขนั้นสำเร็จหรือถึงกำหนดเริ่มต้นหรือสุดสิ้น แล้วแต่กรณี ให้ถือเป็นจำนวนตอละก็ตามที่สามีกำหนด

แต่กรณีตาม (๓) และ (๔) นี้ ถ้าสามีมิได้เคยร่วมประเวณีกับภரியานั้น ให้ถือเป็น ๑ ตอละก็

(๕) สามีมอบสิทธิให้ภริยาแปลงวาจาตอละก็ตามมาตรา ๙๓ ให้ถือเป็นจำนวนตอละก็ตามที่สามีกำหนด เว้นแต่ในกรณีดังต่อไปนี้ให้ถือเป็น ๑ ตอละก็ เมื่อสามี

ก. มิได้กำหนดจำนวนตอละก็ ถ้าเจตนาในจำนวนไม่ตรงกันหรือมิได้เจตนาในจำนวนทั้ง ๒ ฝ่ายหรือเจตนาในจำนวนแต่ฝ่ายเดียว หรือ

ข. กำหนดจำนวนตอละก็ แต่คำตอละก็ที่ภริยากล่าวระบุจำนวนมิตรงกับจำนวนที่สามีกำหนด

(๖) สามีมอบสิทธิให้ตัวแทนตอละก็ตามมาตรา ๙๔ ให้ถือเป็นจำนวนตอละก็ตามที่สามีกำหนด ถ้า

ก. สามีมิได้กำหนดจำนวนตอละก็ หรือตัวแทนตอละก็ต่ำกว่าจำนวนที่สามีกำหนด ให้ถือเป็น ๑ ตอละก็

ข. ตัวแทนตอละก็เกินจำนวนที่สามีกำหนด ให้ถือเป็นจำนวนตอละก็ตามที่สามีกำหนด

มาตรา ๘๘ ในระหว่างตอละก็หรือจี้ สามีมีสิทธิตอละก็เพิ่มได้จนกว่าจะครบ ๓ ตอละก็

มาตรา ๘๙ สามีตอละก็ภริยายังไม่ครบ ๓ ตอละก็ เมื่อกลับคืนดีกับภริยาโดยพิธีรอยะฮ์^๑ หรือพิธีสมรส มีสิทธิตอละก็ได้อีก ๑ หรือ ๒ ตอละก็ แล้วแต่กรณี

มาตรา ๙๐ สามีตอละก็ภริยาครบ ๓ ตอละก็แล้ว เมื่อกลับคืนดีกับภริยาโดยพิธีสมรสตามมาตรา ๙๑ (๓) มีสิทธิตอละก็ได้ ๓ ตอละก็อีก

มาตรา ๙๑ ตอละก็ตามบทบัญญัติแห่งมาตรานี้เท่านั้นเป็นบาอิน ตอละก็นอกนั้นเป็นร็อจี้ทั้งสิ้น

(๑) สามีมิได้เคยเสพเมถุนกับภริยา

(๒) สามีตอละก็โดยรับสินจ้างจากภริยา หรือบุคคลภายนอก ตามมาตรา ๙๕ ถึง ๑๐๑ และ

(๓) สามีตอละก็ภริยาครบ ๓ ตอละก็

สามีจะสมรสกับภริยากู้หย่าครบ ๓ ตอละก็เช่นว่านี้ได้ต่อเมื่อภริยากู้หย่านั้นได้ประกอบพิธีสมรสและร่วมประเวณีกับชายอื่นซึ่งมีความใคร่พอสมควร และพันธะติดตะห์ของสามีใหม่แล้ว

มาตรา ๙๒ นอกจากสามีตอละก็ด้วยตนเอง ตอละก็นั้นย่อมสำเร็จได้ โดย

(๑) สามีมอบสิทธิให้ภริยาตอละก็

(๒) สามีมอบสิทธิให้ตัวแทนตอละก็

(๓) สามีหรือตัวแทนของสามี ตอละก็โดยได้รับสินจ้างจากภริยา หรือบุคคลภายนอกแล้วแต่กรณี

(๔) สามีผิดพันธ์บนตอละก็ที่ให้ภริยาไว้

๑. คำว่า "รอยะฮ์" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๑๒๔

- (๕) ภริยาละเมิดข้อกำหนดตอละก์ที่สามีกำหนดไว้
- (๖) เจื่อนไขตอละก์ที่สามีกำหนดไว้สำเร็จแล้ว
- (๗) เจื่อนเวลาที่สามีกำหนดตอละก์ไว้ถึงกำหนดเวลาเริ่มต้น หรือสุดสิ้น แล้วแต่กรณี หรือ
- (๘) เจื่อนไข และเจื่อนเวลาที่สามีกำหนดตอละก์ไว้สำเร็จ หรือถึงกำหนดเวลาเริ่มต้น หรือสุดสิ้น แล้วแต่กรณี

มาตรา ๕๓ ในกรณีสามีมอบสิทธิให้ภริยาตอละก์ เป็นตอละก์ต่อเมื่อภริยาตอละก์ด้วยเจตนาโดยพลัน ในการนี้สามีไม่มีสิทธิตั้งแต่งตัวแทนให้กระทำได้

การมอบสิทธิและการตอละก์เช่นว่านี้ แต่ละฝ่ายจะเลือกกระทำโดยวาจาหรือหนังสือก็ได้ สามีถอนการมอบสิทธิก่อนภริยาตอละก์ได้

มาตรา ๕๔ สามีจะตั้งแต่งตัวแทนตอละก์ได้แต่เฉพาะในการตอละก์ที่มีได้มีเจื่อนไข เจื่อนเวลา หรือทัณฑ์บน ถ้าสามีมอบสิทธิให้ตัวแทนเลือกตอละก์ได้สุดแล้วแต่ใจของตัวแทน ตอละก์ที่ตัวแทนกระทำไปจะเป็นตอละก์ ต่อเมื่อตัวแทนได้ตอละก์ โดยมีได้มีเจื่อนไข เจื่อนเวลา หรือทัณฑ์บน

มาตรา ๕๕ ในกรณีสามีตอละก์โดยได้รับสินจ้างจากภริยา หรือบุคคลภายนอกพึงแบ่งแยกได้ เป็น ๒ ตอน คือทำความตกลงในเรื่องสินจ้าง ๑ ทำพิธีตอละก์โดยได้รับสินจ้างตั้งได้ตกลงนั้นอีก ๑ การเจรจา ได้ตอบในเรื่องสินจ้างมิเป็นมูลก่อให้เกิดเป็นตอละก์ การทำพิธีตอละก์โดยได้รับสินจ้างดังกล่าวนี้ นอกจากจะ ต้องกระทำอย่างเช่นตอละก์ธรรมดาแล้ว ยังต้องเป็นไปตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) ต้องมีการเสนอและสนอง^๑ คำเสนอต้องไม่มีข้อความนอกเรื่องในท่ามกลางและเมื่อสุดสิ้น คำเสนอ และคำสนองต้องไม่มีข้อความนอกเรื่องในเบื้องต้นและท่ามกลางคำสนอง

การเสนอและสนองเช่นว่านี้ หรือการถอนคำเสนอ แต่ละฝ่ายจะเลือกกระทำโดยวาจาหรือหนังสือก็ได้

(๒) ต้องมีการระบุถึงสินจ้าง คือภริยา หรือบุคคลภายนอกเสนอให้สินจ้างแก่สามีเพื่อตอละก์ และสามี ได้ตอละก์หรือเสนอตอละก์เพื่อสินจ้างแก่ภริยา หรือบุคคลภายนอก และภริยา หรือบุคคลภายนอกสนองรับ แล้วแต่กรณี หากในการทำพิธีตอละก์มิได้ระบุถึงสินจ้างตอละก์นั้นเป็นตอละก์หรือจ้อ

(๓) สามีภริยาหรือบุคคลภายนอก มีสิทธิตั้งแต่งตัวแทนเสนอหรือสนองตอละก์หรือสินจ้างได้ แล้วแต่กรณี ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๕๘

(๔) ภายใต้บังคับบทบัญญัติอนุมาตรา (๓) แห่งมาตรานี้ และมาตรา ๕๘ สามีฝ่ายหนึ่ง ภริยา หรือบุคคล ภายนอกอีกฝ่ายหนึ่ง หรือตัวแทนของบุคคลเหล่านั้น เป็นผู้เสนอหรือสนองตอละก์ หรือสินจ้างได้ แล้วแต่กรณี ส่วนบุคคลภายนอกรวมทั้งตัวแทนจะเสนอหรือสนองได้ระหว่างตนกับสามีหรือตัวแทนของสามีเท่านั้น

ถ้าบุคคลภายนอกเป็นผู้เสนอสินจ้าง ในการเสนอครั้งหนึ่ง จะเสนอได้ต่อสามีของหญิงคนหนึ่งคนใด โดยเฉพาะแต่ผู้เดียว หากสามีนั้นมิภริยาหลายคนต้องระบุนามหรือสรรพนามภริยานั้นโดยชัดแจ้งด้วย

(๕) ตอละก์โดยมีสินจ้างนี้จะสมบูรณ์ต่อเมื่อ

๑. คำว่า "เสนอและสนอง" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๗)

ก. ถ้าคำเสนอ หรือคำสนองในเรื่องสินจ้างก็ดี ถ้อยคำที่ต่อละภักดิ์ดี มิขัดแย้ง ต้องประกอบด้วยเจตนาของผู้เสนอผู้สนองที่จะให้และรับสินจ้างนั้น หรือประกอบด้วยเจตนาต่อละภักดิ์ของสามีผู้ต่อละภักดิ์ แล้วแต่กรณี ถ้ามีการตั้งแต่งตัวแทนให้ถือเจตนาของตัวการ

ในกรณีที่คำเสนอ หรือสนองเป็นหนังสือ ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๘๓ (๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข. คำสนองตอบในสินจ้างต้องตรงกับคำเสนอ เช่นมิได้เปลี่ยนแปลงประเภทหรือจำนวน

ค. หากสินจ้างนั้นเป็นหนี้หรือทรัพย์สินที่ต้องด้วยเกณฑ์บริจาคตาน^๑ ต้องมิได้เสนอหรือสนองลำส่วนที่จะต้องบริจาคตาน

ง. ในกรณีที่สามีเป็นผู้เสนอ ผู้สนองต้องเป็นผู้ได้รับเสนอ

(๖) สินจ้างนั้นรวมทั้งทรัพย์สิน หนี้สิน คุณประโยชน์ และการรับรองชำระหนี้หนี้แก่สามี หรือแทนสามี

(๗) กรณีที่สามีไม่มีสิทธิเพิกถอนคำเสนอตามมาตรา ๑๐๑ (๓) และมาตรา ๑๐๘ (๒) การตกลงเปลี่ยนแปลงประเภทหรือจำนวนสินจ้างใหม่ ไม่เป็นเหตุกระทบประเภทหรือจำนวนสินจ้างที่สามีเสนอไว้เดิม ถ้าภริยากลับถือเอาตามเดิม

(๘) กรณีที่สามีกำหนดให้ชำระสินจ้างพร้อมกับคำสนองก็ดี ภริยาหรือบุคคลภายนอกเสนอขอชำระสินจ้างโดยพลัน ถ้าสามีต่อละภักดิ์ ต่อละภักดิ์จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ชำระสินจ้างพร้อมกับคำสนอง หรือชำระสินจ้างในขณะที่สามีต่อละภักดิ์แล้วแต่กรณี

(๙) ภริยาสนองจำนวนต่อละภักดิ์ตรงจำนวนที่สามีเสนอ ให้ถือเป็นจำนวนต่อละภักดิ์ตามที่สามีเสนอ

มาตรา ๙๖ ทรัพย์สินซึ่งภริยา บุคคลภายนอก หรือตัวแทนของบุคคลเหล่านั้นเสนอให้สามีเพื่อเป็นสินจ้างในการต่อละภักดิ์ ทรัพย์สินซึ่งสามีเสนอขอเป็นสินจ้างในการต่อละภักดิ์ หากมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ สินจ้างนั้นเป็นสินจ้างวิบัติ

(๑) เป็นทรัพย์สินห้ามยึดถือ^๒

(๒) เป็นทรัพย์สินซึ่งมิได้เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ที่จะชำระทรัพย์สินนั้น

(๓) เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่มีอยู่เฉพาะหน้า หรือเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีตัวจริง และมีสามารถจะอนุমানราคาของทรัพย์สินนั้นได้ เช่นหลอกลงวงให้สามีต่อละภักดิ์ด้วยทรัพย์สินซึ่งอ้างว่าอยู่ในหีบ แต่ความจริงในหีบนั้นไม่มีทรัพย์สินเลย

(๔) เป็นทรัพย์สินที่แบ่งออกเป็นชิ้นเป็นกองแล้ว เช่นหนังสือหลายเล่ม แต่ได้มีการต่อละภักดิ์ไปโดยยังมีได้กำหนดว่าสินจ้างจะเป็นทรัพย์สินชิ้นใดกองใด

(๕) เป็นทรัพย์สินที่มีปริมาณไม่แน่นอน

มาตรา ๙๗ ต่อละภักดิ์ซึ่งได้กระทำไปโดยสินจ้างวิบัติ ถ้า

(๑) บุคคลภายนอก หรือตัวแทนบุคคลภายนอก เป็นผู้เสนอหรือสนองให้สินจ้างนั้น ต่อละภักดิ์นั้นเป็นต่อละภักดิ์หรือจี้

๑. คำว่า "บริจาคตาน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๓)

๒. คำว่า "ทรัพย์สินห้ามยึดถือ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๒)

(๒) ภริยา หรือตัวแทนภริยาเป็นผู้เสนอหรือสนองให้สินจ้างนั้น ตอละกันนั้นเป็นตอละกับาอิน เว้นแต่เป็นทรัพย์สินห้ามยึดถือ และสามีรับไว้โดยมิได้เจตนาเอาทรัพย์สินนั้นเป็นประโยชน์ ตอละกันนั้นเป็นตอละกัร็อจอี

มาตรา ๔๘ ในกรณีตอละกัเพื่อสินจ้างนี้ หากฝ่ายสามีเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ ตอละกันนั้นเป็นตอละกับาอิน หากภริยาก็คดี บุคคลภายนอกที่เสนอให้หรือสนองรับให้สินจ้างแก่สามีก็ดี หรือทั้งสามีและภริยาก็คดีเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ ตอละกันนั้นเป็นตอละกัร็อจอี แม้ผู้พิทักษ์หรืออลีจะให้ความยินยอมก็ตาม หากสามีก็ดี ภริยาก็คดี หรือบุคคลภายนอกเช่นว่ามานี้ก็ดี เป็นทาส ตอละกันนั้นเป็นตอละกับาอิน

ผู้เสมือนไร้ความสามารถ หรือทาสอาจได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของสามี ภริยาหรือบุคคลภายนอกให้เป็นผู้เสนอหรือสนองสินจ้างในการตอละกัได้ แต่เฉพาะในกรณีที่ผู้เสมือนไร้ความสามารถเป็นตัวแทน ถ้า

(๑) ภริยา หรือบุคคลภายนอกได้มอบสังหาริมทรัพย์แก่ตัวแทนนั้นเพื่อนำไปชำระแก่สามีด้วย ตอละกันนั้นเป็นตอละกัร็อจอี

(๒) ภริยาหรือบุคคลภายนอกมิได้มอบสังหาริมทรัพย์แก่ตัวแทนเพื่อนำไปชำระแก่สามี ตอละกันนั้นเป็นตอละกับาอิน

มาตรา ๔๙ ในกรณีที่ตอละกัเป็นตอละกัร็อจอี สามีไม่มีสิทธิในสินจ้าง แต่ถ้าตอละกัเป็นตอละกับาอิน สามีมีสิทธิในสินจ้าง ถ้าสินจ้างนั้นเป็นสินจ้างวิบัติ สามีมีสิทธิบอกปัดและเรียกค่าทดแทนจากภริยาหรือบุคคลภายนอกผู้เป็นเจ้าของสินจ้างนั้นได้ ถ้าได้รับสินจ้างนั้นไปแล้ว จะเรียกค่าทดแทนได้ ต่อเมื่อได้คืนสินจ้างวิบัติ หรือชำระราคาสินจ้างวิบัติ ถ้ามิสามารถคืนสินจ้างวิบัตินั้นได้

การกำหนดค่าทดแทน เพื่อใช้แทนสินจ้างวิบัติ ให้ศาลกำหนดตามควรแก่ฐานะนครศักดิ์โดยกำเนิดของภริยา หรือตามรูปร่างของภริยา แล้วแต่ความนิยมของท้องถิ่น ประกอบด้วยอายุ สติปัญญา ฐานะสมบัติ และความ เป็นพรหมจารีของภริยา ตลอดถึงพฤติการณ์ในขณะสิทธิเรียกร้องเกิดขึ้น

มาตรา ๑๐๐ ภริยา บุคคลภายนอก หรือตัวแทนของบุคคลเหล่านั้น เสนอสินจ้างตามมาตรา ๔๕ ถึง ๔๙ เพื่อตอละกัต่อสามี หรือตัวแทนของสามี ผู้อยู่เฉพาะหน้าหรืออยู่ห่าง โดยหนังสือ โทรศัพท์ หรือวิทยุโทรทัศน์ ไม่ว่าคำเสนอจะประกอบด้วยเงื่อนไข เงื่อนไข หรือไม่ก็ตาม เป็นตอละกับาอินต่อเมื่อสามีหรือตัวแทนของสามี ได้สนองรับโดยพลัน

การสนองรับเช่นว่านี้ สามีหรือตัวแทนของสามีจะสนองรับก็ได้ เว้นแต่ผู้เสนอได้เจาะจงตัวให้ผู้ใดคนหนึ่งสนอง ผู้ที่ผู้เดียวมีสิทธิสนอง

ผู้เสนอเพิกถอนคำเสนอก่อนอีกฝ่ายหนึ่งสนองรับได้

การเสนอและสนองโดยประการอื่นนอกจากนี้ เช่นฝ่ายผู้ได้รับคำเสนอได้สนองรับเนิ่นช้าไป ผู้สนองมิใช่ตัวผู้รับคำเสนอซึ่งผู้เสนอได้เจาะจงตัว ฝ่ายเสนอได้เสนอโดยโทรเลข วิทยุโทรเลข หรือวิทยุโทรภาพ ฝ่ายเสนอได้เพิกถอนคำเสนอก่อนมีคำสนองรับ หรือคำเสนอและหรือคำสนองมิได้เป็นไปตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๕ (๑) เมื่อสามี หรือตัวแทนสามีได้สนองด้วยการตอละกัตามมาตรา ๘๓ แล้ว ตอละกันนั้นเป็นตอละกัร็อจอี

ถ้าฝ่ายเสนอเป็นเจ้าหนี้ของสามีได้เสนอหนี้นั้นเป็นสินจ้างโดยมีเงื่อนไข หรือเงื่อนไข ตอละกันนั้นเป็นตอละกัร็อจอีเสมอ จะเป็นตอละกับาอินได้ต่อเมื่อได้เสนอโดยมิได้มีเงื่อนไข หรือเงื่อนไข

มาตรา ๑๐๑ สามีสเสนอต่อละก็เพื่อสินจ้างตามมาตรา ๕๕ ถึง ๕๙ ต่อภริยา บุคคลภายนอก หรือตัวแทนของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งอยู่เฉพาะหน้าหรืออยู่ห่าง โดยโทรศัพท์ วิทยุโทรศัพท์ หรือหนังสือ ถ้าเสนอโดย

(๑) ไม่มีคำว่า “เมื่อ” หรือคำอื่นอันมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “เมื่อ” (อาปากาลา หรือมานากาลา) แทรกอยู่ในคำเสนอไม่ว่าที่ใด ต่อละก็นั้นเป็น

ก. บาอิน เมื่อฝ่ายสนองได้สนองรับโดยพลัน ในขณะที่สุดสิ้นคำเสนอ หรือเมื่อรับหนังสือ

ข. โมฆะ เมื่อฝ่ายสนองได้สนองรับเนิ่นช้าไป

(๒) โดยบ่งระยะเวลา หรือกำหนดวันเวลาให้ทำคำสนอง ต่อละก็นั้น

ก. เป็นบาอิน เมื่อฝ่ายสนองได้สนองรับ หรือคำสนองมาถึง ภายในเวลาหรือตรงวันเวลาที่สามีกำหนดไว้

ข. ไม่สมบูรณ์ ถ้าฝ่ายสนองได้สนองรับ หรือคำสนองมาถึงไม่ตรงวันเวลาที่สามีกำหนดไว้ หากถึงก่อนกำหนดวันเวลาที่สามีกำหนด คำเสนอนั้นมีสิ้นความผูกพันฝ่ายสนองจะสนองรับเมื่อถึงกำหนดวันเวลานั้นอีกก็ได้ ถ้าฝ่ายสนองมิได้สนองรับภายในกำหนดวันเวลานั้น คำเสนอนั้นสุดสิ้นลง

(๓) โดยให้สิทธิที่จะเลือกตอบได้ทุกเมื่อ ฝ่ายสนองได้สนองรับ หรือคำสนองมาถึงเมื่อใด ต่อละก็นั้นเป็นบาอินเมื่อนั้น

หากคำเสนอมีคำว่า “ถ้า” หรือ “เมื่อ” หรือคำอื่นอันมีความหมายเช่นเดียวกับ คำว่า “ถ้า” หรือ “เมื่อ” ฝ่ายเสนอไม่มีสิทธิเพิกถอนคำเสนอนั้น

คำเสนอหรือคำสนองในกรณีเช่นว่านี้ ถ้ามีข้อความนอกเรื่องแทรกในท่ามกลางคำเสนอ หรือคำสนองนั้น แล้วแต่กรณี คำเสนอหรือคำสนองนั้นเป็นโมฆะ

มาตรา ๑๐๒ ในกรณีสามีให้ทัณฑ์บนใดเป็นเงื่อนไขต่อละก็ต่อภริยา ในเมื่อสามีผิดทัณฑ์บนนั้น ถ้าสามีกำหนดการผิดทัณฑ์บน

(๑) โดยพลัน เป็นต่อละก็เมื่อสามีผิดทัณฑ์บนนั้นโดยพลัน

(๒) โดยบ่งระยะเวลา หรือกำหนดวันเวลาเป็นต่อละก็เมื่อสามีผิดทัณฑ์บนนั้นภายในเวลา หรือตรงวันเวลานั้น แล้วแต่กรณี

(๓) โดยมีได้บ่งระยะเวลา หรือกำหนดวันเวลาเมื่อสามีผิดทัณฑ์บนนั้นเมื่อใดเป็นต่อละก็เมื่อนั้น

มาตรา ๑๐๓ ในกรณีสามีออกข้อกำหนดใดเป็นเงื่อนไขต่อละก็แก่ภริยา ในเมื่อภริยาละเมิดข้อกำหนดนั้น โดยเจตนา ถ้าสามีกำหนดการละเมิด

(๑) โดยพลัน เป็นต่อละก็เมื่อภริยาละเมิดข้อกำหนดนั้นโดยพลัน

(๒) โดยบ่งระยะเวลา หรือกำหนดวันเวลาเป็นต่อละก็เมื่อภริยาละเมิดข้อกำหนดภายในเวลา หรือตรงวันเวลานั้น แล้วแต่กรณี

(๓) โดยมีได้บ่งระยะเวลา หรือกำหนดวันเวลาเมื่อภริยาละเมิดข้อกำหนดนั้นเมื่อใด เป็นต่อละก็เมื่อนั้น

มาตรา ๑๐๔ ถ้าเงื่อนไขที่สามีกำหนดในการต่อละก็ เป็นการพันความสามารถของภริยาที่จะปฏิบัติได้กดี เป็นการผิดศีลธรรม ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือขัดต่ออิสลามบัญญัติกดี การที่ภริยามิปฏิบัติตามเงื่อนไข หากทำให้ต่อละก็นั้นเป็นผลไม่

หากเงื่อนไขที่สามที่กำหนดในการต่อละก็อยู่ในความสามารถของภริยาจะปฏิบัติได้ แต่มีเหตุสุดวิสัยมาขัดขวาง ภริยาจึงมิสามารถจะปฏิบัติได้ ตอลละกันั้นก็มีบังเกิดผลเช่นเดียวกัน แต่ถ้าการที่ภริยามิสามารถปฏิบัติเช่นนี้ เกิดขึ้นโดยการกระทำของภริยาเองก็ดี เกิดขึ้นโดยความประมาท หรือความนิ่งนอนใจของภริยา มิรีบปฏิบัติในเมื่อ มีโอกาสจะปฏิบัติได้ก็ดี แม้การที่ภริยามิสามารถปฏิบัติจะเป็นโดยการกระทำของสามีเองก็ตาม ความมิสามารถ ปฏิบัตินั้นหาทำให้ตอลละก็เสียผลไม่

มาตรา ๑๐๕ ในกรณีสามีกำหนดเงื่อนไขใดเป็นตอลละก็แก่ภริยา ให้ถือเป็นตอลละก็เมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

มาตรา ๑๐๖ ในกรณีสามีกำหนดเงื่อนไขเวลาใดเป็นตอลละก็แก่ภริยา ให้ถือเป็นตอลละก็เมื่อถึงกำหนด เริ่มต้นหรือสุดสิ้นแห่งเงื่อนไขนั้น แล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๐๗ ในกรณีสามีกำหนดเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาใดเป็นตอลละก็แก่ภริยา ให้ถือเป็นตอลละก็เมื่อเงื่อนไข นั้นสำเร็จแล้ว หรือถึงกำหนดเริ่มต้นหรือสุดสิ้นแห่งเงื่อนไขนั้น แล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๐๘ ในกรณีที่สามีให้ทัณฑ์บน ออกข้อกำหนด กำหนดเงื่อนไข หรือกำหนดเงื่อนไขเวลา เป็นตอลละก็ แล้วแต่กรณี ตามความในมาตรา ๑๐๒ ถึง ๑๐๗

(๑) สามีมีสิทธิให้ทัณฑ์บน ออกข้อกำหนด กำหนดเงื่อนไข หรือเงื่อนไขเวลาเพื่อตอลละก็แต่ลำพังฝ่ายเดียว โดยภริยามิได้รู้เห็นด้วยก็ได้

(๒) สามีหรือภริยาไม่มีสิทธิเพิกถอนหรือระงับทัณฑ์บน หรือกำหนดตอลละกันั้น

(๓) ถ้าตอลละก็สำเร็จ โดย

ก. เป็นไปตามทัณฑ์บนหรือกำหนดตอลละกันั้น ทัณฑ์บนหรือกำหนดตอลละกันั้นเป็นอันระงับไปมิผูกพัน สามีภริยา ถ้าสามีกลับคืนดีกับภริยานั้นโดยพิธีรอยะฮ์

ข. เหตุอื่น และมีไซตอลละก็บาอิน ทัณฑ์บน หรือกำหนดตอลละกันั้นย่อมผูกพันสามีหรือภริยาอยู่ตามเดิม ถ้าสามีกลับคืนดีกับภริยานั้นโดยพิธีรอยะฮ์

มาตรา ๑๐๙ ในกรณีสามีสงสัยว่า

(๑) จำนวนตอลละก็มากหรือน้อย หรือ

(๒) ตอลละก็หรือไม่

ให้ถือว่าเป็นจำนวนตอลละกัน้อย หรือมิได้ตอลละก็แล้วแต่กรณี

หมวด ๓

พิธีพะซัค

มาตรา ๑๑๐ พะซัค คือการทำลายนิติสัมพันธ์สมรสซึ่งสามีหรือภริยาจำต้องดำเนินเป็นคดีเพื่อขาดจากการสมรส โดยพิธีพะซัค

มาตรา ๑๑๑ คดีฟ้องพะซัคนั้น ถ้า

(๑) สามี หรือภริยาวิกลจริต เป็นโรคผิวหนัง ต่างขาเป็นส่วนมาก หรือเป็นโรคเรื้อน ก่อนหรือภายหลังสมรสก็ตาม อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องพะซัคได้

(๒) สามีมีอวัยวะส่วนสืบพันธุ์เกินขนาดที่ภริยาจะรับการร่วมประเวณีได้ ภริยาฟ้องพะซัคได้

(๓) สามีซึ่งบรรลุนิติภาวะและไม่วิกลจริตมีอวัยวะส่วนสืบพันธุ์พิการอย่างใดอย่างหนึ่งตั้งต่อไปนี้

ก. อ่อนแอ หรือเป็นโรคไส้เลื่อนจนมิสามารถร่วมประเวณีได้ ภริยาฟ้องพะซัคได้ต่อเมื่อมิได้เคยร่วมประเวณีกับสามี ภายในบังคับบทบัญญัติตั้งต่อไปนี้

๑. เมื่อศาลฟังข้อเท็จจริงได้ตามฟ้องของภริยา ให้พิพากษาว่าอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามีพิการ แต่จะกระทำพิธีพะซัคให้ได้ต่อเมื่อภริยาอยู่ร่วมกับสามีตามเดิมอีก ๑ ปี หลังจากฟังคำพิพากษาศาลชั้นต้นแล้ว

๒. เมื่อได้อยู่ร่วมกับสามีครบ ๑ ปีแล้ว ภริยาขอให้ทำพิธีพะซัคได้ทุกเมื่อ เว้นแต่ภายในกำหนดระยะเวลา ๑ ปี นับแต่วันอยู่ร่วมกัน หรือหลังจาก ๑ ปีแต่ภริยายังมิได้ขอให้ทำพิธีพะซัค สามีได้ร่วมประเวณีกับภริยา ภริยาไม่มีสิทธิที่จะขอทำพิธีพะซัคเพราะเหตุนี้ได้ต่อไป นอกจากจะได้ขาดจากการสมรสเพราะเหตุอื่นก่อน แล้วกลับคิดกันใหม่ ภริยาจึงฟ้องใหม่ได้

ถ้าภริยามิยินยอมอยู่ร่วมกับสามีก็ดี หรือสามีมิสามารถร่วมประเวณีเพราะเหตุภริยาป่วยหรือมิยินยอมก็ดี มิให้คำนวณระยะเวลาระหว่างนั้นเข้าในกำหนดระยะเวลา ๑ ปี

ข. ขาดจนมิสามารถร่วมประเวณีได้ จะเป็นโดยภริยาแกล้งทำให้ขาดก็ดี ภริยาฟ้องพะซัคได้ แม้จะได้เคยร่วมประเวณีกับสามีแล้ว

(๔) อวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของภริยามีเนื้อหรือกระดูกงอก หรือมดลูกเคลื่อน ปิดช่องคลอดจนมิสามารถร่วมประเวณีได้ สามีฟ้องพะซัคได้

เหตุที่จะฟ้องพะซัคตามมาตรา นี้ ถ้าฝ่ายที่จะฟ้องร้องได้ทราบก่อนสมรส สิทธิที่จะฟ้องร้องนั้นย่อมระงับไป

มาตรา ๑๑๒ ในกรณีพิพาทเกี่ยวกับอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามีพิการ นอกจากสามีรับตามข้อกล่าวหา ให้ศาลดำเนินการพิจารณาตามบทบัญญัติตั้งต่อไปนี้

(๑) ให้ภริยานำสืบ

ก. พยานบุคคลซึ่งได้ยินสามีกล่าวว่าอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามีพิการ หรือพยานบุคคลซึ่งเคยเห็นอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ที่ขาด หรือเป็นโรคไส้เลื่อนชั่วนั้น ห้ามมิให้นำพยานบุคคลซึ่งเห็นอวัยวะส่วนสืบพันธุ์อันอ่อนแอ นั้น มาสืบ หรือ

ข. พยานเอกสารซึ่งสามีทำขึ้นแสดงว่าอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามีพิการโดยชัดแจ้ง

- (๒) ถ้าพยานกรียาฟังได้ ห้ามมิให้สามีนำสืบพยาน หรือสาบานตนเพื่อหักล้างพยานกรียา
- (๓) ถ้าพยานกรียาฟังมิได้ เมื่อสามีมียินยอมสาบานรับรองคำปฏิเสธ ให้ฟังตามคำปฏิเสธของสามี
- (๔) ถ้าสามีมียินยอมสาบานรับรองคำปฏิเสธ เมื่อกรียายินยอมสาบานรับรองข้อกล่าวหา ให้ฟังตามข้อกล่าวหาของกรียา
- (๕) ถ้ากรียามียินยอมสาบานรับรองข้อกล่าวหาให้ยกข้อกล่าวหาของกรียา

มาตรา ๑๑๓ ในกรณีพิพาทเกี่ยวกับอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของกรียาพิการ นอกจากกรียารับตามข้อกล่าวหาให้ศาลดำเนินการพิจารณาตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

- (๑) ให้สามีนำสืบ
 - ก. พยานบุคคลซึ่งเห็นอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของกรียาพิการ หรือได้ยินกรียากล่าวว่าอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของกรียาพิการ หรือ
 - ข. พยานเอกสารซึ่งกรียาทำขึ้นแสดงว่าอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของกรียาพิการโดยชัดแจ้ง
- (๒) ถ้าพยานสามีฟังได้ห้ามมิให้กรียานำสืบพยานเพื่อหักล้างพยานสามี
- (๓) ถ้าพยานสามีฟังมิได้ ให้ยกข้อกล่าวหาของสามี
- (๔) กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ห้ามมิให้คู่กรณีสาบาน

มาตรา ๑๑๔ คดีฟ้องพะซัดนั้น อีกฝ่ายหนึ่งทราบเมื่อใดให้ฟ้องทันที เว้นแต่มีเหตุจำเป็น หรือมีทราบว่ามีบทบัญญัติบังคับให้ฟ้องทันที

มาตรา ๑๑๕ สามีไม่มีทรัพย์สินพอที่จะชำระ อีชีกาห์เวิน หรือค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือมีทรัพย์สินแต่อยู่ห่างไกลหมดความสามารถที่กรียาจะเอาชำระจากทรัพย์สินนั้นได้ กรียาฟ้องพะซัดได้ภายในบังคับบทบัญญัติดังต่อไปนี้

- (๑) สามีค้างชำระอีชีกาห์เวินตามความในมาตรา ๑๓๕ (๒) หรือสามีมิดนัดไม่ชำระคุณประโยชน์ซึ่งตกลงเป็นอีชีกาห์เวินแก่กรียา กรียาฟ้องพะซัดได้ ต่อเมื่อมิได้เคยร่วมประเวณีกับสามีโดยความสมัครใจของกรียา
- (๒) สามีไม่อุปการะเลี้ยงดูกรียาเฉพาะด้วยโภชนาหาร เครื่องนุ่งห่ม หรือเคหะสถาน ตามความในมาตรา ๖๓ (๑) (๒) และ (๗)

ก. สำหรับหนี้ที่ค้างชำระตั้งแต่วันที่สามีก้าวพิพาทในคดีที่กรียาฟ้องขอพะซัดนี้ กรียามีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้ที่ค้างชำระแต่สถานเดียว จะขอให้ศาลทำพิธีพะซัดเพราะหนี้นั้นมิได้

ข. ตั้งแต่วันที่สามีก้าวพิพาทบังคับให้สามีชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่กรียาต่อไปหลังจากพิพาทเป็นอัตรารายวัน ถ้าสามีไม่ชำระหนี้ครบ ๓ วัน นับแต่วันฟังคำพิพาทเป็นต้นไป กรียาจึงจะขอให้ศาลทำพิธีพะซัดให้ได้ เว้นแต่ในระหว่าง ๓ วัน หรือก่อนทำพิธีพะซัดสามีหรือบิดาหรือปู่ของสามีในกรณีที่สามียังไม่บรรลุนิติภาวะ วิกลจริต หรือเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ แล้วแต่กรณี ได้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่กรียาตามอัตรารายวัน แต่บางส่วน หรือเสร็จสิ้น ให้คำนวณวันที่สามีค้างชำระใหม่ ถ้าวันที่สามีค้างชำระมีจำนวน หรือครบกำหนด ๓ วันแล้วแต่กรณี กรียามีสิทธิขอให้ศาลทำพิธีพะซัดได้

(๓) ถ้าสามีสูญไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ ไม่ปรากฏว่ามีชีวิตอยู่หรือตาย แต่ยังมีได้มีคำสั่งของศาล แสดงว่าสามีนั้นตาย หรือสามีอยู่ห่างไกล ภริยาฟ้องพะซัคได้ต่อเมื่อ

ก. ภரியานั้นบรรลุนิติภาวะแล้ว

ข. เป็นผู้บริสุทธิ์ ซื่อสัตย์สุจริต และเคารพต่อสามี ตามความในมาตรา ๖๒ (๒) ก. และ

ค. มิสามารถเอาชำระหนี้ ตามความใน (๑) หรือ (๒) จากทรัพย์สินของสามีได้

(๔) ในกรณีที่สามีบรรลุนิติภาวะแล้ว และไม่วิกลจริต สามีจะสูญไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่หรือไม่ก็ตาม ถ้าภริยายินยอมรับค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในมาตรา ๖๓ (๑) (๒) และ (๗) จากบิดา หรือปู่ของสามี ซึ่งชำระหนี้แทนสามี ภริยาฟ้องพะซัคมิได้

มาตรา ๑๑๖ ให้ตะโตะยุติธรรมเป็นผู้กล่าวนำถ้อยคำพะซัคแก่ภริยา หรือตะโตะยุติธรรมจะอนุญาตให้ ภริยากล่าวพะซัคเองก็ได้

มาตรา ๑๑๗ ในกรณีที่สามีภริยาขาดจากการสมรสโดยพิธพะซัคนั้น เป็นบาอินซึ่งกลับคืนดีกันได้โดย พิธสมรส

หมวด ๔

พิธีสาบาน

มาตรา ๑๑๘ ในกรณีที่สามีกล่าวหาว่าทารกในครรภ์ภริยา หรือบุตรที่เกิดแต่ภริยานั้น มิเลือกกว่าจะมีอายุมากน้อยเพียงใด และมีเลือกกว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตายแล้ว เป็นบุตรของชายผู้มีใช้บุตรของตน ให้เป็นไปตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) บรรดาบุตรซึ่งต้องห้ามมิให้ถือว่าเป็นบุตรตามมาตรา ๑๖๗ นั้น ไม่อยู่ในบังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ห้ามมิให้สามีดำเนินคดีตามความในหมวดนี้

(๒) ห้ามมิให้สามีระบุว่าชายผู้นั้นเป็นผู้ใด

(๓) ให้ตะโตะยุติธรรมกล่าวนำสามีสาบานห้ามมิให้สามีกล่าวคำสาบานเอง

(๔) คำสาบานนั้น ให้สามี

ก. ระบุนามพระอัลเลาะห์ยืนยันว่า ตามที่ตนกล่าวหาว่าทารกในครรภ์ภริยา หรือที่เกิดมานั้นเป็นบุตรชายผู้มีใช้บุตรของตน เป็นความจริงให้กล่าวความข้อนี้ ๔ ครั้ง

ข. สบถว่า ตามที่ตนกล่าวหาเช่นนั้นถ้าเป็นความเท็จขอให้พระอัลเลาะห์สาปตน ให้กล่าวความข้อนี้ ๑ ครั้ง และ

ค. กล่าวคำสาบานในวรรค ก. และ ข. ติดต่อกันโดยพลัน

(๕) คดีฟ้องปฏิเสธบุตรตามบทบัญญัติในมาตรานี้ สามีทราบเมื่อใดให้ฟ้องทันที เว้นแต่มีเหตุจำเป็นหรือมีทราบว่ามีบทบัญญัติบังคับให้ฟ้องทันที

มาตรา ๑๑๙ เมื่อสามีสาบานแล้ว

(๑) ให้สามีภริยาขาดจากการสมรสตั้งแต่สิ้นคำสาบานของสามี

(๒) ห้ามมิให้ถือว่าทารกหรือบุตรที่เกิดแต่ภริยานั้นสืบสายโลหิตจากสามี

มาตรา ๑๒๐ ในกรณีที่สามีสาบานตามบทบัญญัติในมาตรา ๑๑๘ นั้น ถ้า

(๑) ภริยาสาบานปฏิเสธคำกล่าวหาของสามีได้ ภริยามิต้องรับผิดในค่าทดแทน

(๒) ภริยามิยินยอมสาบานตามความใน (๑) ภริยาต้องรับผิดในค่าทดแทน

กำหนดค่าทดแทนนั้น ให้อนุโลมตามปริมาณค่าทดแทนในกรณีที่ภริยากระทำชู้

มาตรา ๑๒๑ ในกรณีที่สามีภริยาขาดจากการสมรสโดยพิธีสาบานนั้น เป็นบาอีนและเป็นการขาดกันโดยเด็ดขาด ห้ามมิให้กลับเป็นสามีภริยากันอีกจนตลอดชีวิต

หมวด ๕ ตัตร์พะซัค

มาตรา ๑๒๒ ตัตร์พะซัค คือการทำลายแห่งนิติสัมพันธ์สมรสระหว่างสามีภรรยา โดยมีได้ประกอบด้วยเจตนาเพื่อขาดจากการสมรส

มาตรา ๑๒๓ ชายเสพเมถุนหรือโทษกับหญิง ให้ถือว่าสามีภรรยาขาดจากการสมรสตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้ ถ้าชายเสพเมถุนกับ

- (๑) มารดาของภรรยาใด สามีขาดการสมรสจากภรียนั้น
- (๒) บุตรหญิงที่เกิดแต่ชายอื่นของภรรยาใด สามีขาดการสมรสจากภรียนั้น
- (๓) ภรรยาใดของบิดา เว้นแต่มารดาของชายนั้นเอง บิดาขาดการสมรสจากภรียนั้น
- (๔) ภรรยาของบุตรชายใด บุตรชายนั้นขาดการสมรสจากภรียนั้น

มาตรา ๑๒๔ สามีหรือภรรยาซึ่งมีอายุไม่ถึง ๒ ปีบริบูรณ์ ต้มน้ำนมตามความในมาตรา ๕๑ ของญาติอีกฝ่ายหนึ่ง ตามความในมาตรา ๔๔ (๖) และ (๗) โดยอนุโลมเมื่อใด ให้ถือว่าสามีภรียนั้นขาดจากการสมรสเมื่อนั้น

มาตรา ๑๒๕ ในกรณีที่สามีมีภรรยาหลายคน ภรรยาผู้หนึ่งต้มน้ำนมตามความในมาตรา ๕๑ ของภรรยาอีกผู้หนึ่ง ให้ถือว่าทั้งภรรยาผู้ให้ตัมและผู้ต้มน้ำนมขาดการสมรสจากสามี

ถ้าภรรยาผู้ให้ตัมน้ำนมมิได้เคยเสพเมถุน และน้ำนมที่ภรรยาผู้หนึ่งต้มนั้นมิใช่เป็นน้ำนมซึ่งเกิดแต่ภรรยาผู้ให้ตัมมีบุตรกับสามีนั้นแล้ว สามีและภรรยาผู้ต้มน้ำมนั้นมีสิทธิสมรสกันได้อีก

มาตรา ๑๒๖ สามีหรือภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นมูรตัดตเมื่อใด ให้ถือว่าสามีภรียนั้นขาดจากการสมรสเมื่อนั้น

มาตรา ๑๒๗ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๒๕ วรรคหลัง ในกรณีที่สามีภรรยาขาดจากการสมรสตามความในมาตรา ๑๒๓ ๑๒๔ และ ๑๒๕ วรรคแรกนั้นเป็นบาอินและเป็นการขาดกันโดยเด็ดขาด ห้ามมิให้กลับเป็นสามีภรียากันอีกจนตลอดชีวิต

มาตรา ๑๒๘ สามีภรรยาซึ่งขาดจากการสมรสตามความในมาตรา ๑๒๖ เมื่อฝ่ายที่เป็นมูรตัดกลับเป็นอิสลามศาสนิกแล้ว ถ้าสามีภรียาคู่นั้น

(๑) เคยเสพเมถุนกันแล้ว เมื่อฝ่ายที่เป็นมูรตัดกลับเป็นอิสลามศาสนิกภายในเขตอิตตะห์เมื่อใด ให้ถือว่ากลับเป็นสามีภรียากันอีกเมื่อนั้น โดยสามีต้องรอยะฮ์ และมีเล็อกว่าสามีภรียาคู่นั้นจะสมัครใจเป็นสามีภรียากันอีกหรือไม่

(๒) มิได้เคยเสพเมถุนกันเลย หรือฝ่ายที่เป็นมูรตัดกลับเป็นอิสลามศาสนิกเมื่อพ้นเขตอิตตะห์แล้ว ให้กลับคืนดีกันได้แต่โดยพิธีสมรส

ลักษณะ ๔

พันธกรณีเนื่องแต่การร่วมประเวณี การสมรส หรือ

การขาดจากการสมรส

หมวด ๑

อชีกาห์เว็น

มาตรา ๑๒๙ อชีกาห์เว็น คือทรัพย์สิน หรือคุณประโยชน์ซึ่งชายมีหน้าที่ชำระ หรือบำเพ็ญตอบแทน แก่หญิง เนื่องแต่การสมรส หรือการที่หญิงร่วมประเวณีกับชาย ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๓๙

มาตรา ๑๓๐ ถ้าอชีกาห์เว็น เป็นทรัพย์สินซึ่งต้องด้วยลักษณะสินจ้างวิบัติตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙๖ อชีกาห์เว็นนั้นเป็นโมฆะ

ถ้าอชีกาห์เว็นเป็นโมฆะบ้าง มิได้เป็นโมฆะบ้างระคนกันอยู่ หญิงจะเลือกรับเฉพาะอชีกาห์เว็นที่ได้เป็น โมฆะไว้ นอกนั้นบอกบัตเสียหรือบอกบัตเสียทั้งหมดก็ได้ หญิงมีสิทธิเรียกร้องอชีกาห์เว็น หรือค่าทดแทนอชีกาห์เว็น ที่ตนบอกบัตนั้น

มาตรา ๑๓๑ อชีกาห์เว็นเสียหายก่อนหญิงรับมอบและความเสียหายนั้นมิได้เกิดแต่หญิง ให้นำบทบัญญัติ วรรคหลังแห่งมาตรา ๑๓๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๓๒ ห้ามมิให้วลีใช้สิทธิ^๑ หรือจำหน่ายสิทธิ^๒ เกี่ยวกับอชีกาห์เว็นโดยมิได้รับความยินยอม จากหญิง เว้นแต่หญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะ วิกลจริต หรือเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ

มาตรา ๑๓๓ ในกรณีหญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะ วิกลจริต หรือเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ วลีใช้สิทธิ หรือจำหน่ายสิทธิเกี่ยวกับอชีกาห์เว็นต่ำกว่าปริมาณอันสมควร เมื่อหญิงนั้นบรรลุนิติภาวะ หรือเหตุอันทำให้ วิกลจริต หรือเสมือนไร้ความสามารถสุดสิ้นลง หญิงนั้นเรียกร้องอชีกาห์เว็นจากชายเพิ่มขึ้นได้อีก

มาตรา ๑๓๔ ชายไม่มีสิทธิขอลดปริมาณอชีกาห์เว็นซึ่งได้ตกลงแล้ว เว้นแต่ขณะสมรสชายยังไม่บรรลุนิติ ภาวะ วิกลจริต หรือเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ วลีฝ่ายชายได้ตกลงอชีกาห์เว็นสูงกว่าปริมาณอัน สมควร เมื่อชายนั้นบรรลุนิติภาวะ หรือเหตุอันทำให้วิกลจริต หรือเสมือนไร้ความสามารถสุดสิ้นลง ชายนั้นมี สิทธิขอลด หรือเรียกคืนอชีกาห์เว็นที่สูงกว่าปริมาณอันสมควรนั้นจากหญิงได้ ถ้าอชีกาห์เว็นนั้นเป็นทรัพย์สิน ของชายนั้น

มาตรา ๑๓๕ ก่อนหรือในขณะที่กระทำพิธีสมรสภริยาสละสิทธิ^๓ ในอชีกาห์เว็น เมื่อสมรสแล้ว ถ้า (๑) ภริยานั้นได้ร่วมประเวณีกับสามีแล้ว หรือสามีหรือภริยาตายก่อนร่วมประเวณี ภริยา หรือทายาท ของภริยาแล้วแต่กรณี มีสิทธิเรียกร้องอชีกาห์เว็นจากสามี หรือจากทายาทผู้รับทรัพย์มรดกของสามีได้

๑. คำว่า "ใช้สิทธิ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๑)

๒. คำว่า "จำหน่ายสิทธิ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๑)

๓. คำว่า "สละสิทธิ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๑)

(๒) ภริยายังมิได้ร่วมประเวณีกับสามี ภริยาไม่มีสิทธิเรียกร้องอู่ชีกาท์เวิน เว้นแต่จะได้มีกำหนดปริมาณอู่ชีกาท์เวินโดยตกลงกันเอง หรือโดยคำพิพากษา

มาตรา ๑๓๖ ก่อนร่วมประเวณีครั้งแรก ภริยามีสสิทธิขัดขืนมิยินยอมให้สามีร่วมประเวณี จนกว่าสามีจะได้ชำระอู่ชีกาท์เวินตามที่ได้ตกลงกันเองหรือตามคำพิพากษา เว้นแต่จะเป็นอู่ชีกาท์เวินซึ่งได้ตกลงกันเองและได้กำหนดเวลาชำระ หากภริยามิได้สงวนสิทธิไว้ ภริยาไม่มีสิทธิขัดขืน จำต้องยินยอมให้สามีร่วมประเวณี แม้จะยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระอู่ชีกาท์เวิน หรือพ้นกำหนดเวลาชำระแล้วแต่สามีมิชำระก็ดี

เมื่อได้มีกำหนดปริมาณอู่ชีกาท์เวินโดยตกลงกันเอง หรือโดยคำพิพากษาแล้ว ศาลจะให้สามีวางอู่ชีกาท์เวินไว้ยังศาล หรือให้ผู้ซึ่งศาลเห็นสมควรยึดถือไว้ก็ได้ เมื่อสามีได้ร่วมประเวณีกับภริยาแล้ว ให้มอบอู่ชีกาท์เวินแก่ภริยาไป

ถ้าสามีชำระอู่ชีกาท์เวินให้แก่ภริยาแล้ว ภริยามิยินยอมให้สามีร่วมประเวณี สามีไม่มีสิทธิเรียกร้องอู่ชีกาท์เวินนั้นคืน เว้นแต่เป็นกรณีขาดจากการสมรสตามมาตรา ๑๓๗

มาตรา ๑๓๗ เมื่อขาดการสมรสจากสามี ภริยามีสสิทธิในอู่ชีกาท์เวิน

(๑) ทั้งสิ้น ถ้าได้ร่วมประเวณีกับสามีแล้ว เว้นแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดจากการสมรสโดยพิธีพะชะตตามมาตรา ๑๑๑ ภริยามีสสิทธิในอู่ชีกาท์เวินโดยปริมาณอันสมควรตั้งที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๐

(๒) เพียงกึ่งหนึ่ง ถ้ามิได้เคยร่วมประเวณีกับสามี เว้นแต่ในกรณีต่อไปนี้ไม่มีสิทธิในอู่ชีกาท์เวิน

ก. ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดจากการสมรสโดยพิธีพะชะตตามมาตรา ๑๑๑

ข. ก่อนสมรสภริยาสละสิทธิในอู่ชีกาท์เวิน และยังมีได้มีกำหนดปริมาณอู่ชีกาท์เวินโดยตกลงกันเอง หรือโดยคำพิพากษา

ค. สามีไม่มีทรัพย์สินพอที่จะชำระอู่ชีกาท์เวินได้ตั้งแต่ก่อนสมรส

ง. ภริยากระทำอัตตวินิบาตกรรม หรือ

จ. ภริยาเป็นมรุตต

ถ้าภริยาได้รับอู่ชีกาท์เวินไว้แล้ว ให้ภริยาหรือทายาทผู้รับทรัพย์มรดกภริยาแบ่งคืนกึ่งหนึ่ง หรือคืนทั้งสิ้นแก่สามี แล้วแต่กรณี ถ้าอู่ชีกาท์เวินสูญสิ้นไปแล้ว ให้ใช้ค่าทดแทน

มาตรา ๑๓๘ ถ้าการสมรสตกเป็นโมฆะโดยมิได้เจตนาที่ดี หรือโดยเจตนาของชายฝ่ายเดียวก็ดี ปริมาณอู่ชีกาท์เวินซึ่งกำหนดไว้เดิมก็ตกเป็นโมฆะด้วย หญิงจะเรียกร้องอู่ชีกาท์เวินต่อเมื่อได้ร่วมประเวณีกับชายนั้นแล้ว และเรียกร้องได้เพียงครั้งเดียว แม้ได้ร่วมประเวณีต่างกรรมต่างวาระมากครั้งก็ตาม

มาตรา ๑๓๙ หญิงร่วมประเวณีกับชายโดยหญิงสำคัญผิดว่าชายนั้นเป็นสามีก็ดี หรือหญิงร่วมประเวณีกับชายในขณะที่หญิงกำลังวิกลจริต ละเมอ หรือเสียสติเพราะเสพสุรายาเมา โดยมิได้เจตนาเสพก็ดี ให้ชายชำระอู่ชีกาท์เวินแก่หญิงแต่ละครั้งตามที่ได้ร่วมประเวณีต่างกรรมต่างวาระ

มาตรา ๑๔๐ ปริมาณอันสมควรแห่งอู่ชีกาท์เวินซึ่งชายมีหน้าที่ชำระแก่หญิง ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๙๙ วรรคสุดท้ายใช้บังคับโดยอนุโลม และให้นำปริมาณอู่ชีกาท์เวินซึ่งญาติหญิงที่สนิทที่สุดของบิดาหญิงเคยได้รับมาประกอบพิจารณาวินิจฉัยด้วย

ชายหญิงมีสิทธิตกลงกำหนดเวลาชำระ เพิกถอน เพิ่ม หรือลดอู่ชีกาห์เงินอย่างใดอย่างหนึ่งเปลี่ยนแปลง
จากที่ตกลงไว้เดิมแล้วได้ เว้นแต่ศาลจะได้มีคำพิพากษากำหนดปริมาณอู่ชีกาห์เงินไว้แล้ว

มาตรา ๑๔๑ การชำระทางเว็จมรรคให้ถือว่ามีผลบังคับให้เสมือนหนึ่งการร่วมประเวณีตามบทบัญญัติ
ในหมวดนี้ มิเลือกว่าหญิงจะสมัครใจหรือถูกขืนใจก็ตาม

หมวด ๒

มุตอะห์

มาตรา ๑๔๒ มุตอะห์ คือทรัพย์สินซึ่งสามมีหน้าที่ชำระแก่ภริยาเนื่องแต่การขาดจากการสมรส

มาตรา ๑๔๓ ในกรณีต่อไปนี้ ให้สามชำระมุตอะห์แก่ภริยากู้หย่า

(๑) ก่อนสมรสภริยากู้หย่าสละสิทธิในอชีกาห์เวินและขาดจากการสมรสก่อนได้มีกำหนดปริมาณอชีกาห์เวิน โดยตกลงกันเอง หรือโดยคำพิพากษา

(๒) สามได้ร่วมประเวณีกับภริยาแล้ว เว้นแต่ขาดจากการสมรสในกรณีต่อไปนี้ ภริยาไม่มีสิทธิในมุตอะห์

ก. ภริยาเป็นมูรตัด

ข. สามได้รับสินจ้างจากภริยา

ค. พะชัคตามความในมาตรา ๑๑๑ หรือ

ง. สามหรือภริยาตาย

(๓) สามซึ่งนับถือลัทธิศาสนาอื่นเข้าเป็นอิสลามศาสนิกฝ่ายเดียว ภริยามิได้เข้าเป็นอิสลามศาสนิกด้วย

มาตรา ๑๔๔ จำนวนมุตอะห์นั้น ถ้าสามมีภริยามิสามารถตกลงกันได้ ให้ศาลกำหนดไม่เกินกึ่งหนึ่งแห่ง ปริมาณอชีกาห์เวินอันสมควร ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๐

หมวด ๓

อิตตะห์

มาตรา ๑๔๕ อิตตะห์ คือกำหนดระยะเวลาซึ่งชายหญิงต้องห้ามมิให้สมรส หรือสามีภริยาต้องห้ามมิให้สัมพันธ์ หรือเสพเมถุน แล้วแต่กรณี

กำหนดเขตอิตตะห์ให้เป็นไปภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๖ ถึง ๑๕๖

อิตตะห์จะเป็นร็อจอี^๑ หรือบาอีน^๒ ต้องแล้วแต่การขาดจากการสมรสเป็นประมาณภายในบังคับบทบัญญัติแห่ง (๑) และ (๓) ก.

กรณีที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้มิได้อยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติในหมวดนี้

(๑) สามีภริยามีได้เคยเสพเมถุนกันแล้ว ได้ขาดจากการสมรสเพราะเหตุอื่นนอกจากสามีตาย

(๒) สามีภริยาซึ่งขาดจากการสมรสและกลับคืนดีกันได้แต่โดยพิธีสมรส ได้กลับคืนดีกันโดยมิได้ประกอบพิธีสมรส

(๓) สามีภริยาซึ่งต้องขาดจากกันตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๓ วรรคหลัง ถ้า

ก. มิได้เคยเสพเมถุนกันเลย หรือ

ข. ยังคงอยู่ด้วยกันต่อไปตามเดิมโดยมิได้ประกอบพิธีสมรสใหม่

(๔) สามีภริยาซึ่งขาดจากการสมรสและไม่อาจกลับคืนดีกันได้ตามมาตรา ๑๒๑ และ ๑๒๗ ได้กลับคืนดีกันด้วยประการใด ๆ ก็ตาม และ

(๕) หญิงเสพเมถุนโดยมิได้ประกอบพิธีสมรส มิเลือกที่จะสมัครใจ หรือถูกขืนใจก็ตาม เว้นแต่เป็นกรณีที่ชายเสพเมถุนนิรโทษ

มาตรา ๑๔๖ ในกรณีที่สามีภริยาขาดจากการสมรส เพราะเหตุสามีตายมิเลือกว่าสามีภริยานั้นจะได้เสพเมถุนกันแล้วหรือไม่ก็ดี สามีคู่หย่าตายภายในเขตอิตตะห์หรือจอี หรือสามีภริยาซึ่งได้เคยเสพเมถุนกันแล้วขาดจากการสมรส เพราะเหตุสามีเป็นมรุตต์ และสามีคู่หย่านั้นตายภายในเขตอิตตะห์บาอีนนั้นก็ดี หรือสามีภริยาซึ่งได้เคยเสพเมถุนกันแล้วขาดจากการสมรสเพราะเหตุภริยาเป็นมรุตต์ และสามีคู่หย่าตายภายในเขตอิตตะห์บาอีนเมื่อภริยาหม้ายนั้นได้กลับเป็นอิสลามศาสนิกภายในเขตอิตตะห์บาอีนนั้นก็ดี หญิงหม้ายเช่นนั้นจะสมรสใหม่ได้ ต่อเมื่อพ้นเขตอิตตะห์ดังต่อไปนี้

(๑) ล่วงพ้นระยะเวลา ๔ เดือน ๑๐ วันบริบูรณ์ นับแต่วันสามีตาย หรือ

(๒) คลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์

มาตรา ๑๔๗ ในกรณีที่สามีภริยาขาดจากการสมรส เพราะเหตุอื่นนอกจากสามีตายมิเลือกว่าการขาดจากการสมรสนั้นเป็นร็อจอี หรือบาอีน และมีเลือกว่าสามีคู่หย่านั้นตายภายในเขตอิตตะห์บาอีนหรือไม่ ถ้า

๑. คำว่า "อิตตะห์หรือจอี" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๖)

๒. คำว่า "อิตตะห์บาอีน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๓๗)

หญิงหม้ายนั้นได้เคยเสพเมถุนกับสามีแล้ว หญิงหม้ายเช่นว่านั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหัดตั้งต่อไปนี้

(๑) ได้เริ่มหลังโลหิตระดูครั้งที่ ๓ นับแต่

ก. วันขาดจากการสมรส

ข. วันสุตสันแห่งการหลังโลหิตระดู ถ้าขาดจากการสมรสในระหว่างระยะเวลาหลังโลหิตระดู

หรือ

ค. วันสุตสันแห่งการหลังโลหิตระดูตลอด ถ้าขาดจากการสมรสในระหว่างระยะเวลาหลังโลหิตระดูตลอด

ถ้ามิได้หลังโลหิตระดู หรือหลังแต่มีครบกำหนดตามความในวรรคก่อน ให้บังคับตามความใน (๒)

ก. ๑. สองวรรคหลัง และ ก. ๒. วรรคหลัง

(๒) ล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือน นับแต่วันขาดจากการสมรส ถ้าหญิงหม้ายนั้น

ก. ตั้งแต่เริ่มหลังโลหิตระดูมิได้เคยหลังครบ ๑ วัน ๑ คืนบริบูรณ์ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๙ (๑) ก.

ข. มิได้เคยหลังโลหิตระดูตั้งแต่กำเนิด

ก่อนล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือนเช่นว่านั้น ถ้าหญิงหม้ายในกรณี ก. หรือ ข. นั้นได้หลังโลหิตระดูแล้ว หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อได้เริ่มหลังโลหิตระดูครั้งที่ ๔

ถ้าหญิงหม้ายนั้นหลังโลหิตระดูมีครบกำหนดเช่นว่านั้นแล้ว หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ ต่อเมื่อล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือนนับแต่วันหยุดหลังโลหิตระดูเมื่อมีหรืออนุমানอายุตามความในบทบัญญัติแห่ง

ก. ๑ วรรคแรกและวรรคสุด หรือ ก. ๒ สองวรรคหลัง แล้วแต่กรณี

ค. หมดโลหิตระดูก่อนขาดจากการสมรส และ

๑. เมื่อหมดโลหิตระดูนั้นมีหรืออนุমানอายุเท่าเทียมกับอายุของหญิงวงศ์ญาติส่วนมากเมื่อหมดโลหิตระดู หรือเทียบเคียงกับหญิงอื่นส่วนมากได้ ถ้ามิสามารถเทียบเคียงกับหญิงวงศ์ญาติเช่นว่านั้นได้

ถ้าก่อนขาดจากการสมรสหญิงหม้ายนั้นหลังโลหิตระดูเป็นปกติอยู่ เมื่อขาดจากการสมรสแล้วมิได้ หลังโลหิตระดู หรือหลังแต่มีครบกำหนดตามบทบัญญัติใน (๑) กำหนดล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือนนั้น ให้นับแต่วันขาดจากการสมรส หรือวันหมดโลหิตระดูแล้วแต่กรณี ถ้าเทียบเคียงอายุตามความในวรรคก่อนได้ หากมิสามารถเทียบเคียงอายุเช่นว่านั้นได้แล้ว กำหนดล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือนนั้น ให้นับแต่เมื่อมี หรือ อนุমানอายุเทียบเคียงตามความในวรรคก่อนได้เช่นกัน

ในกรณี ๒ วรรคก่อนนั้น ถ้ามิสามารถเทียบเคียงอายุเช่นว่านั้นได้แล้ว กำหนดล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือนนั้น ให้นับแต่วันที่มีอายุครบ ๖๒ ปีบริบูรณ์ หรือวันที่มีอายุอนุমানเท่านั้น ถ้าจำอายุมิได้ หรือ

๒. เมื่อขาดจากการสมรสนั้น มีอายุครบ ๖๒ ปีบริบูรณ์ หรืออนุমানเท่านั้น ถ้าจำอายุมิได้

ก่อนล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือนเช่นว่านั้น ถ้าหญิงหม้ายในกรณี ๑ หรือ ๒ นั้นได้หลังโลหิตระดูแล้ว หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อได้เริ่มหลังโลหิตระดูครั้งที่ ๓

ถ้าหญิงหม้ายนั้นหลังโลหิตระดูมีครบกำหนดเช่นว่านั้นแล้ว หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ ต่อเมื่อล่วงพ้นระยะเวลา ๓ เดือน นับแต่วันที่มิอายุครบ ๘๕ ปีบริบูรณ์ หรือวันที่มีอายุอนุমানเท่านั้น ถ้าจำอายุมิได้ หรือ

(๓) คลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์

มาตรา ๑๔๘ ในระหว่างที่ภริยากู้หย่าอยู่ในเขตติดตะหรือจี้ตามมาตรา ๑๔๗ สามีกลับคืนดีกับภริยากู้หย่านั้น โดยสามีมิได้ประกอบพิธีรอยะอีก็ดี หรือสามีเสพเมถุนนโรโทษกับภริยากู้หย่านั้นก็ดี

(๑) สามีมีสพิธีรอยะอีได้ภายในเขตติดตะหรือจี้

(๒) ถ้าภริยากู้หย่านั้นตั้งครรภ์ภายในเขตติดตะหรือจี้แล้ว ก่อนคลอดสามีมีสพิธีรอยะอีได้ทุกเมื่อ

(๓) เมื่อพ้นเขตติดตะหรือจี้แล้ว หรือเมื่อภริยากู้หย่าคลอดบุตรซึ่งตั้งครรภ์ขึ้นภายในเขตติดตะหรือจี้แล้ว แล้วแต่กรณี สามีกลับคืนดีกับภริยากู้หย่านั้นได้แต่โดยพิธีสมรส

(๔) หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อ

ก. พ้นเขตติดตะอันเกิดแต่การที่สามีกลับคืนดีกับภริยากู้หย่าโดยมิได้ประกอบพิธีรอยะอี หรือพ้นเขตติดตะอันเกิดแต่การที่สามีเสพเมถุนนโรโทษ ตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม นับแต่วันเลิกจากการอยู่ร่วมกับสามีกู้หย่า การเสพเมถุนกับสามีกู้หย่าครั้งหลังที่สุด ถ้ามิได้อยู่ร่วม หรือการเสพเมถุนนโรโทษครั้งหลังที่สุด แล้วแต่กรณีกำหนดเขตติดตะหรือจี้ที่ยังไม่สุดสิ้นนั้นให้เป็นอันระงับไปหรือ

ข. คลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์ มีเลือกว่าครรภ์นั้นจะตั้งเมื่อใด

การคืนดีของสามีกู้หย่าตามมาตรา ๑๔๗ นี้ ให้วินิจฉัยตามพฤติการณ์และการปฏิบัติของสามีกู้หย่า เช่น ระหว่างเป็นภริยาได้อยู่ร่วมเรือนหลังเดียวกัน เมื่อขาดจากการสมรสแล้ว ยังคงอยู่ร่วมเช่นเดิมเช่นนี้ ให้ถือว่าเป็นการคืนดีเพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้

มาตรา ๑๔๙ ในระหว่างที่ภริยากู้หย่าอยู่ในเขตติดตะหรือบาอิน ตามมาตรา ๑๔๗ ถ้า

(๑) สามีกลับคืนดีกับภริยากู้หย่านั้นโดยมิได้ประกอบพิธีสมรส

ก. สามีกู้หย่าคู่กันสมรสกันใหม่ได้ทุกเมื่อ ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๒๑ และ ๑๒๗

ข. หญิงนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรือบาอินนั้นแล้ว

ค. ถ้าหญิงนั้นตั้งครรภ์กับสามีกู้หย่าภายหลังที่กลับคืนดีกันโดยมิได้ประกอบพิธีสมรส หากตั้งครรภ์

๑. ภายในเขตติดตะหรือบาอินแล้ว กำหนดเขตติดตะหรือบาอินตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) แล้วแต่กรณี เป็นอันหยุดจนกว่าจะได้คลอดแล้ว จึงให้คำนวณต่อไปใหม่เท่าที่เหลืออยู่ หญิงนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อคลอดแล้ว และพ้นเขตติดตะหรือบาอินเท่าที่เหลืออยู่ซึ่งนับแต่เมื่อคลอดนั้นแล้ว

๒. เมื่อพ้นเขตติดตะหรือบาอินแล้ว ไม่อยู่ในบังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ หญิงนั้นสมรสกับชายอื่นได้ทุกเมื่อ

(๒) สามีเสพเมถุนนโรโทษกับภริยากู้หย่า

ก. สามีกู้หย่าคู่กันสมรสกันใหม่ได้ทุกเมื่อ ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๒๑ และ ๑๒๗

ข. หญิงนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ ต่อเมื่อ

๑. พ้นเขตติดตะอันเกิดแต่การเสพเมถุนนโรโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่การเสพเมถุนนโรโทษครั้งหลังที่สุด กำหนดเขตติดตะหรือบาอินที่ยังไม่สุดสิ้นนั้นให้เป็นอันระงับไป หรือ

๒. คลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์ มีเลือกว่าครรภ์นั้นจะตั้งเมื่อใด

มาตรา ๑๕๐ ในกรณีที่ชายเสพเมถุนนโรโทษกับหญิงโสัดซึ่งมิได้อยู่ในระหว่างเขตติดตะหรือบาอิน ถ้า

(๑) ชายผู้ติดยาเสพติดแล้ว หญิงนั้นจะสมรสกับ

ก. ชายผู้ติดยาเสพติดนั้นได้ทุกเมื่อ

ข. ชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่การเสพเมถุนนิรโทษครั้งสุดท้ายที่สุด หรือเมื่อคลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์

(๒) ชายผู้หนึ่งเสพเมถุนนิรโทษแล้ว ภายหลังมีชายอีกผู้หนึ่งหรือหลายคนเสพเมถุนนิรโทษเช่นกันอีก เมื่อชายใดเสพเมถุนนิรโทษก่อน ให้คำนวณเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษของชายนั้นก่อน และคำนวณเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษของชายนอกนั้นต่อไปโดยลำดับ เว้นแต่หญิงนั้นตั้งครรภ์กับชายที่เสพเมถุนนิรโทษหลังคนใดคนหนึ่ง กำหนดเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุนนิรโทษก่อนเป็นอันหยุด จนกว่าจะได้คลอดแล้ว จึงให้คำนวณต่อไปใหม่เท่าที่เหลืออยู่ และคำนวณเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุนนิรโทษนอกนั้นต่อไปโดยลำดับ จนกว่าจะสุดสิ้นสุดแต่มีชายเสพเมถุนนิรโทษมากหรือน้อยคน แล้วแต่กรณี หญิงนั้นจะสมรสกับ

ก. ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษก่อนได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุนนิรโทษหลังแล้ว

ข. ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษหลังได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุนนิรโทษก่อนแล้ว

ค. ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษท่ามกลาง หรือชายอื่นได้ต่อเมื่อพ้นเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษทั้งสิ้นแล้ว

กำหนดเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษใน (๒) นี้ให้ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๗ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๕๑ ในระหว่างที่หญิงหม้ายอยู่ในเขตติดต่หื้อหรือจี้ตามมาตรา ๑๔๗ ชายเสพเมถุนนิรโทษกับหญิงหม้ายนั้น

(๑) ถ้าหญิงหม้ายนั้นมิได้ตั้งครรภ์ สามีกลับคืนดีกับภริยากู้ยาโดยพิธีรยะอ์ภายในเขตติดต่หื้อหรือจี้นั้น ได้แต่ห้ามมิให้สัมผัสหรือเสพเมถุนจนกว่าจะพ้นเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลมแล้วแต่กรณี นับแต่วันรยะอ์ กำหนดเขตติดต่หื้อหรือจี้ที่ยังไม่สุดสิ้นนั้นให้เป็นอันระงับไป

(๒) ถ้าหญิงหม้ายนั้นตั้งครรภ์ กับ

ก. สามีก่อนขาดจากการสมรส หากยังไม่คลอดสามีกลับคืนดีกับภริยากู้ยาโดยพิธีรยะอ์ได้ แต่ห้ามมิให้สัมผัสหรือเสพเมถุนจนกว่าจะพ้นเขตติดต่หื้ออันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่เมื่อคลอดแล้ว

ข. ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษภายในเขตติดต่หื้อหรือจี้ กำหนดเขตติดต่หื้อหรือจี้ตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) แล้วแต่กรณี เป็นอันหยุดจนกว่าหญิงหม้ายนั้นได้คลอดแล้ว จึงให้คำนวณต่อไปใหม่เท่าที่เหลืออยู่นับแต่เมื่อคลอดแล้ว ก่อนที่กำหนดเขตติดต่หื้อหรือจี้นั้นสุดสิ้นลง แม้จะเป็นระหว่างที่กำหนดเขตติดต่หื้อหรือจี้สะดุดหยุดอยู่ที่ดี สามีกลับคืนดีกับภริยากู้ยานั้นโดยพิธีรยะอ์ได้ แต่ถ้าได้คืนดีก่อนคลอดห้ามมิให้สัมผัสหรือเสพเมถุนจนกว่าจะได้คลอดแล้ว

ถ้าหญิงหม้ายนั้นตั้งครรภ์เมื่อพ้นเขตติดตะหรีหรือจี้แล้ว สามีไม่มีสิทธิรอยะฮ์

(๓) หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับ

ก. สามีได้ ถ้าสามีมีได้รอยะฮ์ภายในเขตติดตะหรีหรือจี้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนริโทษตามมาตรา ๑๔๗ โดยอนุโลมแล้ว

ข. ชายผู้เสพเมถุนนริโทษได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรีหรือจี้แล้ว

ค. ชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรีหรือจี้ และพ้นเขตติดตะหรีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนริโทษตามมาตรา ๑๔๗ โดยอนุโลมแล้ว

มาตรา ๑๕๒ ในระหว่างที่หญิงหม้ายอยู่ในเขตติดตะหรีหรือจี้ตามมาตรา ๑๔๗ เมื่อสามีคู่หย่าหรือชายอื่นได้เสพเมถุนนริโทษกับหญิงหม้ายนั้นแล้ว ภายหลังชายอื่น หรือสามีคู่หย่าได้เสพเมถุนนริโทษกับหญิงหม้ายนั้นเช่นกันอีก แล้วแต่กรณี มิเลือกว่าสามีและหรือชายอื่นจะได้เสพเมถุนนริโทษก่อนหรือหลัง

(๑) ถ้าหญิงหม้ายนั้นมิได้ตั้งครรภ์ หากเป็นกรณีเสพเมถุนนริโทษซ้อนกันเช่นว่านั้นระหว่าง

ก. ชายอื่นผู้เดียวและสามีคู่หย่าแล้ว การกลับคืนดีโดยพิธีรอยะฮ์ของสามีภริยาก่อนนั้น ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๑ (๑) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข. ชายอื่นตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปกิติ หรือสามี และชายอื่นตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปกิติ การกลับคืนดีโดยพิธีรอยะฮ์ของสามีภริยาก่อนนั้น ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๑ (๑) มาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยคำนวณติดตะหรีอันเกิดแต่การที่ชายอื่นเสพเมถุนนริโทษแต่ละคนนั้นเป็นลำดับไป จนกว่าจะสุดสิ้นสุดแต่มีชายเสพเมถุนนริโทษมากหรือน้อยคน แล้วแต่กรณี

(๒) ถ้าหญิงหม้ายนั้นตั้งครรภ์กับสามีก่อนขาดจากการสมรส หากเป็นกรณีเสพเมถุนนริโทษซ้อนกันเช่นว่านั้น ระหว่าง

ก. ชายอื่นผู้เดียวและสามีคู่หย่าแล้ว การกลับคืนดีโดยพิธีรอยะฮ์ของสามีภริยาก่อนนั้น ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๑ (๒) ก. มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข. ชายอื่นตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปกิติ หรือสามีและชายอื่นตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปกิติ การกลับคืนดีโดยพิธีรอยะฮ์ของสามีภริยาก่อนนั้น ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๑ (๒) ก. มาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยคำนวณติดตะหรีอันเกิดแต่การที่ชายอื่นเสพเมถุนนริโทษแต่ละคนนั้นเป็นลำดับไปจนกว่าจะสุดสิ้น สุดแต่มีชายเสพเมถุนนริโทษมากหรือน้อยคน แล้วแต่กรณี

(๓) ถ้าหญิงหม้ายนั้นตั้งครรภ์โดยการเสพเมถุนนริโทษกับ

ก. สามีภายในเขตติดตะหรีหรือจี้ ก่อนคลอดสามีกลับคืนดีกับภริยาก่อนนั้นโดยพิธีรอยะฮ์ได้ทุกเมื่อ เมื่อคลอดแล้วให้คำนวณติดตะหรีอันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุนนริโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี ไปจนกว่าจะสุดสิ้น สุดแต่มีชายเสพเมถุนนริโทษมากหรือน้อยคน แล้วแต่กรณี สามีจะสัมพันธ์หรือเสพเมถุนกับภริยานั้นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรีเช่นว่านี้แล้ว

ถ้าหญิงหม้ายนั้นตั้งครรภ์เมื่อพ้นเขตติดตะหรีหรือจี้แล้ว สามีไม่มีสิทธิรอยะฮ์

ข. ชายอื่นภายในเขตติดตะหรือจ้อ การกลับคืนดีโดยพิรุธหรือของสามีภริยาก่อนนั้น ให้นำบทบัญญัติแห่ง มาตรา ๑๕๑ (๒) ข. มาใช้บังคับโดยอนุโลม เว้นแต่เมื่อสุดสิ้นกำหนดเขตติดตะหรือจ้อที่เหลืออยู่แล้ว ให้คำนวณ ติดตะหรืออันเกิดแต่การที่สามีเสพเมถุนนโรโทษก่อน มิเลือกกว่าสามีจะได้เสพเมถุนนโรโทษก่อนหรือหลังชายอื่น และคำนวณติดตะหรืออันเกิดแต่การที่ชายอื่นเสพเมถุนนโรโทษต่อไปโดยลำดับจนกว่าจะสุดสิ้น สุดแต่มีชายเสพเมถุน นโรโทษมากหรือน้อยคนแล้วแต่กรณี ถ้า

๑. มีชายเสพเมถุนนโรโทษผู้เดียว สามีจะสัมผัสหรือเสพเมถุนได้ ต่อเมื่อคลอดแล้ว

๒. มีชายเสพเมถุนนโรโทษตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป สามีจะสัมผัสหรือเสพเมถุนได้ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรืออันเกิด แต่การที่สามีและหรือชายอื่นเสพเมถุนนโรโทษทั้งสิ้นแล้ว

(๔) หญิงนั้นจะสมรสกับ

ก. สามีคู่หย่าได้ ถ้าสามีมีได้รอยะอัยภายในเขตติดตะหรือจ้อ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรืออันเกิดแต่การที่สามีและ หรือชายอื่นเสพเมถุนนโรโทษทั้งสิ้นแล้ว

ข. ชายที่เสพเมถุนนโรโทษก่อนได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรือจ้อ และเขตติดตะหรืออันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุน นโรโทษหลังแล้ว

ค. ชายที่เสพเมถุนนโรโทษหลังได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรือจ้อ และเขตติดตะหรืออันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุน นโรโทษก่อนแล้ว

ง. ผู้เสพเมถุนนโรโทษท่ามกลาง หรือชายอื่นได้ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรือจ้อ และเขตติดตะหรืออันเกิดแต่การ เสพเมถุนนโรโทษทั้งสิ้นแล้ว

มาตรา ๑๕๓ ในระหว่างที่หญิงหม้ายอยู่ในเขตติดตะหรือบาอินตามมาตรา ๑๔๗ ชายเสพเมถุนนโรโทษกับ หญิงหม้ายนั้น ถ้าหญิงหม้ายนั้น

(๑) มิได้ตั้งครรภ์ หญิงนั้นจะสมรสกับ

ก. ชายผู้เสพเมถุนนโรโทษนั้นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรือบาอิน

ข. สามีคู่หย่า ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๒๑ และ ๑๒๗ หรือชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตติดตะหรือ- บาอิน และพ้นเขตติดตะหรืออันเกิดแต่การเสพเมถุนนโรโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่การเสพเมถุนนโรโทษครั้งหลังที่สุด

(๒) ตั้งครรภ์ หากตั้งครรภ์กับ

ก. สามีก่อนขาดจากการสมรส หญิงนั้นจะสมรสกับ

๑. ชายผู้เสพเมถุนนโรโทษได้ ต่อเมื่อคลอดแล้ว

๒. สามีคู่หย่า หรือชายอื่นได้ ต่อเมื่อคลอดแล้ว และพ้นเขตติดตะหรืออันเกิดแต่การเสพเมถุนนโรโทษตาม มาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่เมื่อคลอดแล้ว

ข. ชายผู้เสพเมถุนนโรโทษภายในเขตติดตะหรือบาอินแล้ว กำหนดติดตะหรือบาอินเป็นอันหยุดจนกว่าจะได้ คลอดแล้วจึงให้คำนวณต่อไปใหม่เท่าที่เหลืออยู่ หญิงนั้นจะสมรสกับ

๑. สามีคู่หย่าได้ ต่อเมื่อคลอดแล้ว
๒. ชายผู้เสพเมถุนนिरโทษ หรือชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตอิตตะหีบาอินเท่าที่เหลื่ออยู่นั้นแล้ว
- ค. ชายผู้เสพเมถุนนिरโทษเมื่อพ้นเขตอิตตะหีบาอินแล้ว หญิงนั้นจะสมรสกับ
 ๑. ชายผู้เสพเมถุนนिरโทษนั้นได้ทุกเมื่อ
 ๒. สามีคู่หย่าหรือชายอื่นได้ ต่อเมื่อคลอดแล้ว

กรณีตาม (๑) และ (๒) ถ้าชายที่เสพเมถุนนिरโทษมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปแล้วมิเลือกว่าจะเป็นสามีคู่หย่าหรือมีไซ้ ให้คำนวณอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษของชายเหล่านั้นแต่ละคนโดยลำดับจนกว่าจะสุดสิ้นสุดแต่มีชายเสพเมถุนนिरโทษมากหรือน้อยคน แล้วแต่กรณี

การสมรสของหญิงหม้ายนั้นให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๐ (๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม กำหนดเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษในมาตรานี้ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๗ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๕๔ ในกรณีที่ชายเสพเมถุนนिरโทษกับหญิงมีสามี ถ้าหญิงนั้น

(๑) ไม่มีครรภ์ หญิงนั้นจะสัมผัสหรือเสพเมถุนกับสามีได้ ต่อเมื่อพ้นเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่การเสพเมถุนนिरโทษครั้งหลังที่สุด

(๒) ตั้งครรภ์กับสามี หากตั้งครรภ์

ก. ก่อนชายเสพเมถุนนिरโทษ หญิงนั้นจะสัมผัสหรือเสพเมถุนกับสามีได้ ต่อเมื่อคลอดแล้ว และพ้นเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี นับแต่เมื่อคลอดแล้ว

ข. ภายหลังชายเสพเมถุนนिरโทษ ตั้งแต่

๑. ภายในเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษตาม (๑) แล้ว กำหนดอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษนั้นเป็นอันหยุดจนกว่าจะได้คลอดแล้ว จึงให้คำนวณต่อไปใหม่เท่าที่เหลื่ออยู่ หญิงนั้นจะสัมผัสหรือเสพเมถุนกับสามีได้ต่อเมื่อได้คลอดแล้ว และพ้นเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษเท่าที่เหลื่ออยู่นั้นนับแต่เมื่อคลอดแล้ว

๒. เมื่อพ้นเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษแล้ว หญิงนั้นสัมผัสหรือเสพเมถุนกับสามีได้ทุกเมื่อ

(๓) ตั้งครรภ์กับชายที่เสพเมถุนนिरโทษ หญิงนั้นจะสัมผัสหรือเสพเมถุนกับสามีได้ต่อเมื่อคลอดแล้ว

กรณีตาม (๑) (๒) และ (๓) นั้น ถ้าชายที่เสพเมถุนนिरโทษมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปแล้ว ให้คำนวณอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษของชายเหล่านั้นแต่ละคนต่อไปโดยลำดับจนกว่าจะสุดสิ้น สุดแต่มีชายเสพเมถุนนिरโทษมากหรือน้อยคน แล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๕๕ ในกรณีที่ชายเสพเมถุนนिरโทษกับหญิงมีสามี และต่อมาหญิงนั้นได้ขาดการสมรสจากสามี ภายในเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนिरโทษตามมาตรา ๑๔๗ โดยอนุโลม ถ้าหญิงหม้ายนั้น

(๑) มิได้เคยเสพเมถุนกับสามีเลย หญิงหม้ายนั้นจะสมรสกับ

ก. ชายที่เสพเมถุนนिरโทษนั้นได้ทุกเมื่อ

ข. สามีคู่หย่า หรือชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นเขตอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนโรโทษตามมาตรา ๑๔๗ โดยอนุโลม

(๒) เคยเสพเมถุนกับสามีแล้ว ถ้าหญิงหม้ายนั้น

ก. มิได้ตั้งครรภ์ หรือตั้งครรภ์กับสามีก่อนชายเสพเมถุนนโรโทษ ให้คำนวณอิตตะหีอันเกิดแต่การขาดจากการสมรสตามมาตรา ๑๔๗ ก่อน และคำนวณอิตตะหีอันเกิดแต่การที่ชายเสพเมถุนนโรโทษตามมาตรา ๑๔๗ (๑) หรือ (๒) โดยอนุโลม แล้วแต่กรณี ในภายหลัง

ข. ตั้งครรภ์กับผู้เสพเมถุนนโรโทษ ให้คำนวณอิตตะหีอันเกิดแต่การเสพเมถุนนโรโทษก่อน และคำนวณอิตตะหีอันเกิดแต่การขาดจากการสมรสภายหลังตลอด

การกลับคืนดีกับสามี หรือสมรสกับชายผู้เสพเมถุนนโรโทษ หรือชายอื่นตาม (๒) นี้ ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๕๖ ในกรณีที่การสมรสไม่สมบูรณ์ตั้งที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๓ เมื่อมีกรณีเกี่ยวกับอิตตะหีเกิดขึ้นเช่นชายตายในระหว่างอยู่ร่วม หรือในเขตอิตตะหีหรือจี้กิติ ชายหญิงนั้นต้องขาดจากการสมรสตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๓ วรรคหลัง ถ้าชายหญิงนั้นได้เสพเมถุนก่อนที่ฝ่ายชายได้ทราบถึงความไม่สมบูรณ์นั้น กิติ หรือมีการเสพเมถุนนโรโทษกิติ ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๖ ถึง ๑๕๕ มาใช้บังคับโดยอนุโลม แล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๕๗ กำหนดหลังโลหิตระดู หรือกำหนดเวลาล่วงพ้นตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๖ และ ๑๔๗ ถ้าหญิงหม้ายนั้นเป็นทาส ให้ลดกำหนดหลังโลหิตระดูน้อยลงกว่ากำหนดนั้น ๑ ครั้ง หรือลดกำหนดเวลาล่วงพ้นลงกึ่งหนึ่ง แล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๕๘ กำหนดเวลาตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๖ และ ๑๔๗ ถ้ามิใช่กรณีที่เริ่มนับแต่วันต้นเดือน ให้คำนวณโดยเอาจำนวนวันในเดือนสุดท้ายบวกกับวันที่นับแล้วในเดือนแรกให้ได้ ๓๐ วันเต็ม

มาตรา ๑๕๙ การหลังโลหิตระดู การหลังโลหิตเนื่องแต่การคลอด หรือการคลอด โดยชอบด้วยหลักกฎหมายนี้

(๑) การหลังโลหิตระดูโดยปกติแต่ละครั้ง

ก. ต้องไม่ต่ำกว่า ๑ วัน ๑ คีนบริบูรณ์โดยหลังติดต่อกัน ในระหว่าง ๑๕ วัน ๑๕ คีน จะได้หลังกี่ครั้งก็ตามพึงถือว่าเป็นการหลังโลหิตระดูครั้งเดียวเท่านั้น ถ้าหลังเกินกว่า ๑๕ วัน ๑๕ คีน ให้ถือเป็นโลหิตระดูเพียงเท่าที่หลังใน ๑๕ วัน ๑๕ คีนบริบูรณ์ และในกรณีเช่นนี้ถือว่าการหลังโลหิตระดูสุดสิ้นเพียงวันที่ครบ ๑๕ วัน ๑๕ คีนนั้น

ข. ต้องเว้นระยะเวลาห่างกันไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน ๑๕ คีนบริบูรณ์ นับแต่วันสุดสิ้นแห่งการหลังโลหิตระดูตามความในวรรค ก.

(๒) การหลังโลหิตเนื่องแต่การคลอด

ก. ต้องเป็นโลหิตตั้งแต่ ๑ หยดขึ้นไป และหลังภายใน ๑๕ วัน ๑๕ คีน นับแต่วันคลอด เมื่อได้หลังเช่นนี้แล้ว โลหิตที่หลังต่อไปภายใน ๖๐ วัน ๖๐ คีนนับแต่วันคลอด ให้ถือว่าเป็นโลหิตเนื่องแต่การคลอดทั้งสิ้น เว้นแต่

จะได้มีการหยุดหลังเป็นเวลาถึง ๑๕ วัน ๑๕ คืบบริบูรณ์ โลหิตที่หลังภายหลังที่ได้หยุดเช่นนี้ แม้จะหลังภายใน เวลา ๖๐ วัน ๖๐ คืบนับแต่วันคลอด ก็ไม่นับว่าเป็นโลหิตเนื่องแต่การคลอด

ข. มิให้ถือว่าโลหิตซึ่งติดตัวทารกที่คลอด เป็นโลหิตที่หลังเนื่องแต่การคลอด

(๓) การคลอด อย่างต่ำที่สุดต้องเป็นก้อนเนื้อ

มาตรา ๑๖๐ กรณีพิพาทดั่งที่ระบุไว้ในมาตรานี้ให้ฟังคำหญิง เว้นแต่มีผู้คัดค้านจะฟังได้ต่อเมื่อหญิง สาบานแล้ว

(๑) การหลังโลหิตฤดูตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๙ (๑) ถ้าหญิงนั้นบรรลุนิติภาวะแล้ว

(๒) การมิได้เคยหลังโลหิตระดูตั้งแต่กำเนิด

(๓) การคลอด ถ้าตั้งครรภ์มากกว่า ๘๐ วัน

มาตรา ๑๖๑ กรณีพิพาทเกี่ยวกับการล่วงพ้นระยะเวลาดั่งที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๗ (๒) ให้ฟัง คำหญิงหมาย เว้นแต่มีผู้คัดค้าน ให้ทั้ง ๒ ฝ่ายนำสืบ ถ้า

(๑) ฝ่ายใดไม่มีพยาน ให้ฝ่ายมีพยานนำสืบฝ่ายเดียว

(๒) ทั้ง ๒ ฝ่ายไม่มีพยาน ให้หญิงหมายสาบาน ถ้าสาบานได้ให้ฟังตามคำหญิงหมายนั้น และห้ามมิให้ อีกฝ่ายหนึ่งสาบาน ถ้าหญิงหมายมิยินยอมสาบาน เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งสาบานได้ให้ฟังตามคำสาบานนั้น ถ้าอีกฝ่ายหนึ่ง มิยินยอมสาบานให้ฟังตามคำหญิงหมาย

หมวด ๔

การอุปการะเลี้ยงดูในระหว่างอดตะห์

มาตรา ๑๖๒ ในระหว่างอดตะห์ซึ่งเกิดแต่การตายของสามีก่อนขาดจากการสมรส หญิงหม้ายนั้นมีสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูเฉพาะเคหะสถานตามบทบัญญัติในมาตรา ๖๓ (๗) อย่างเดียวจากกองทุนมรดกของสามี จนกว่าจะพ้นเขตอดตะห์ หรือจนกว่าจะคลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์

มาตรา ๑๖๓ ในระหว่างอดตะห์หรือจี้หรืออดตะห์บาอิน เมื่อภริยาคู่หย่าเคารพต่อสามีดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๒ (๒) ก. แล้ว ถ้า

(๑) เป็นอดตะห์หรือจี้ หรืออดตะห์บาอินและภริยาคู่หย่ามีครรภ์ ให้สามีอุปการะเลี้ยงดูภริยาคู่หย่านั้นตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๓ เว้นแต่เครื่องสำออง

(๒) เป็นอดตะห์บาอินและภริยาคู่หย่าไม่มีครรภ์ ให้สามีอุปการะเลี้ยงดูภริยาคู่หย่านั้นเฉพาะเคหะสถานตามบทบัญญัติในมาตรา ๖๓ (๗) อย่างเดียว

(๓) สามีตายภายในเขตอดตะห์บาอินและภริยาคู่หย่ามีครรภ์ ภริยาคู่หย่านั้นมีสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูจากกองทุนมรดกของสามีจนกว่าได้คลอดแล้ว ให้หัวสีของสามีเป็นผู้จ่าย แล้วแต่ภริยาคู่หย่านั้นจะเลือกวิธีใดให้เป็นผู้จ่าย หากสามีตายภายในเขตอดตะห์อื่นนอกจากเช่นว่านี้ ภริยาคู่หย่าคงมีสิทธิในอุปการะเลี้ยงดูเฉพาะเคหะสถานอย่างเดียว จนกว่าจะพ้นเขตอดตะห์ หรือจนกว่าได้คลอดแล้ว ถ้ามีครรภ์

หมวด ๕

พิธีรอยะฮ์

มาตรา ๑๖๔ รอยะฮ์ คือการกลับคืนผูกนิติสัมพันธ์สมรสของสามีในกรณีที่การขาดจากการสมรสเป็น รอยะฮ์โดยพิธีรอยะฮ์

มาตรา ๑๖๕ รอยะฮ์จะสมบูรณ์ต่อเมื่อ

(๑) สามี ตัวแทนของสามี หรือบิดาหรือปู่ของสามี ถ้าสามีวิกลจริตภายหลังขาดการสมรสจากภริยา รอยะฮ์ภายในกำหนดเขตอิตตะห์ตามมาตรา ๑๔๗

(๒) การทำหนังสือรอยะฮ์ ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๘๓ (๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๓) การเปล่งวาจารอยะฮ์ ถ้า

ก. กล่าวโดยชัดแจ้ง และทราบความหมายของคำรอยะฮ์นั้น มีจำกัดกล่าวด้วยเจตนารอยะฮ์

ข. กล่าวโดยมิชัดแจ้ง เช่นเคลือบคลุมหรือแก้งพูดไม่ชัด จำกัดกล่าวด้วยเจตนารอยะฮ์

(๔) รอยะฮ์โดยมิได้ประกอบด้วยเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลา

(๕) หญิงที่จะรอยะฮ์ได้นั้น ต้องเป็นภริยากู่หย่าของสามี

(๖) รอยะฮ์ลับหลังภริยากู่หย่า ให้ระบุนามภริยาที่รอยะฮ์ ถ้าภริยาที่ขาดจากการสมรสมีตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป

(๗) รอยะฮ์ต่อหน้าภริยากู่หย่า กล่าวแต่สรรพนามภริยากู่หย่าก็ได้

มาตรา ๑๖๖ รอยะฮ์เป็นเอกสิทธิ์ของสามี สามีทรงสิทธิที่จะรอยะฮ์ได้ฝ่ายเดียว มีจำกัดได้รับความ ยินยอมจากภริยา

เมื่อสามีรอยะฮ์แล้ว ให้สามีภริยานั้นกลับคืนสู่ฐานะเป็นสามีภริยากันเช่นเดิม นับแต่ขณะรอยะฮ์เป็นต้นไป

ลักษณะ ๕
ผู้บุพกาธิและผู้สืบสันดาน

หมวด ๑

บุตร

มาตรา ๑๖๗ ห้ามมิให้ถือว่าบุตรตั้งที่ระบู่ไว้ในมาตรานี้ เป็นบุตรของชายผู้เสพเมถุนกับหญิงผู้เป็นมารดาของบุตรนั้น

(๑) บุตรเกิดแต่ชายเสพเมถุนกับหญิง โดย

ก. ชายหญิงนั้นมิได้ประกอบพิธีสมรส หรือสามีภริยากู่หย่ามิได้กลับคืนดีกันโดยพิธีรอยะฮ์ เว้นแต่บุตรที่เกิดแต่ชายผู้เสพเมถุนนโรโทษ ให้ถือว่าเป็นบุตรของชายนั้น หรือ

ข. ชายรู้อยู่แล้วว่าการสมรสเป็นโมฆะ และหญิงตั้งครรภ์ภายหลังการเสพเมถุนเช่นว่านี้ และ

(๒) บุตรเกิดภายหลังการสมรสและเสพเมถุนของชายหญิงไม่ถึง ๖ เดือนบริบูรณ์

มาตรา ๑๖๘ การรับบุคคลอื่นเป็นบุตรบุญธรรม ห้ามมิให้ถือว่าเป็นบุตรตามหลักกฎหมายนี้

หมวด ๒

อำนาจปกครองและอำนาจเลี้ยงดู

มาตรา ๑๖๙ ผู้ที่จะปกครองหรือผู้ที่จะเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถ^๑ หรือผู้เยาว์ได้นั้น ต้องประกอบด้วย คุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นอิสลามศาสนิก
- (๒) ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี
- (๓) มีสติปัญญาเพียงพอสามัญชน
- (๔) อยู่ร่วมจังหวัดกับผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้น
- (๕) ไม่เป็นทาส
- (๖) ไม่เป็นโรคดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๑ (๑) และ
- (๗) จักชวยังเห็นพอใช้การได้

มาตรา ๑๗๐ อำนาจปกครองผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์นั้นอยู่แก่บิดา ถ้าไม่มีบิดาหรือบิดาขาดคุณสมบัติอำนาจปกครองนั้นอยู่แก่ปู่ ถ้าไม่มีบุคคลเช่นนั้นหรือมีแต่ขาดคุณสมบัติ อำนาจปกครองอยู่แก่ มารดา ผู้ปกครองจะมอบอำนาจปกครองให้แก่ผู้ใดที่มีคุณสมบัติถูกต้องก็ได้

ถ้าไม่มีผู้ปกครองเช่นนั้น หรือมีแต่เป็นผู้ที่มีสมควรจะปกครองผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์ด้วย ประการใดก็ดี ญาติของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ ผู้มีผลประโยชน์ได้เสีย หรืออัยการ มีอำนาจร้องขอต่อศาล ให้ตั้งผู้ปกครอง หรือถอดถอนผู้ปกครอง และตั้งผู้ปกครองใหม่ได้

มาตรา ๑๗๑ ผู้ปกครองจำต้องมอบการดูแลเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ให้แก่ผู้มีอำนาจเลี้ยงดู โดยผู้ปกครองมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงดู และบริจาคข่าวสารเป็นทานในวันออกบวช ในนามของผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์ปีละ ๔ ลิตร

ในกรณีทั้ง ๒ นี้ถ้าผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์มีทรัพย์สินให้จ่ายจากทรัพย์สินนั้นได้ ถ้าผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ไม่มีทรัพย์สิน ให้จ่ายจากทรัพย์สินของผู้ปกครองเอง ถ้าผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์มีทรัพย์สินต้องด้วยเกณฑ์บริจาคทาน ผู้ปกครองมีหน้าที่ต้องเอาทรัพย์สิน ของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้นบริจาคทาน

มาตรา ๑๗๒ อำนาจเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์นั้นอยู่แก่มารดา จนกว่าความไร้ความสามารถ หรือความเป็นผู้เยาว์นั้นสุดสิ้นลง เว้นแต่มารดา

- (๑) มีสามีใหม่ และสามีใหม่นั้นมิได้เป็นวลีอัครีอบของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้น
- (๒) ขาดคุณสมบัติ
- (๓) ย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดกับผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์นั้นอยู่

๑. คำว่า "ผู้ไร้ความสามารถ" ระบุไว้ในมาตรา ๒ (๑)

- (๔) ไม่รับเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์นั้น
- (๕) สูญไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ หรือ
- (๖) ตาย

อำนาจเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ในกรณีเช่นว่านี้ ตกให้แก่ญาติของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์โดยลำดับดังต่อไปนี้

- ๑. ยาย
- ๒. บิดา
- ๓. ย่า
- ๔. พี่หญิงน้องหญิง
- ๕. พี่หญิงน้องหญิงของมารดา
- ๖. บุตรหญิงของพี่หญิงน้องหญิง
- ๗. บุตรหญิงของพี่ชายน้องชาย
- ๘. พี่หญิงน้องหญิงของบิดา และ
- ๙. ชายซึ่งมีสิทธิได้รับมรดกผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์ตามลำดับชั้นในการรับมรดก ตามบทบัญญัติ

แห่งมาตรา ๒๑๗ เว้นแต่บิดา

ถ้าญาติผู้อยู่ในลำดับก่อนมิยินยอมรับเลี้ยงดู ก็ให้ตกให้แก่ญาติผู้อยู่ในลำดับหลัง

เฉพาะในเรื่องผู้เยาว์ ถ้าบิดาต้องการให้ผู้เยาว์ไปอยู่ด้วย ให้ถามความสมัครใจของผู้เยาว์ ถ้าผู้เยาว์สมัครใจ ก็ให้ไปอยู่กับบิดาโดยมีต้องอยู่กับมารดาหรือยาย ถ้าผู้เยาว์สมัครจะอยู่ทั้งกับบิดาและมารดาหรือยายให้ผู้เยาว์จับสลาก ถ้าผู้เยาว์ไม่สมัครจะอยู่ทั้ง ๒ ฝ่ายหรือมิยินยอมจับสลาก ให้อยู่กับมารดาหรือยาย แล้วแต่กรณี

เมื่อผู้เยาว์เลือกอยู่กับบิดา มารดา หรือยายมีสิทธิติดต่อกับผู้เยาว์นั้นได้ตามสมควรแก่พฤติการณ์ ถ้าผู้เยาว์นั้นป่วยลง บิดามิยินยอมให้มารดา หรือยายพยาบาล มารดา หรือยาย แล้วแต่กรณี มีสิทธินำผู้เยาว์ไปพยาบาล ณ ที่บ้านหรือที่พักของตนได้ ถ้าไม่ตั้งอยู่ห่างไกลจากที่บ้านหรือที่พักของบิดาเกินสมควรซึ่งมิสะดวกแก่การเยี่ยมของบิดา

มาตรา ๑๗๓ ถ้าผู้มีสิทธิใช้อำนาจเลี้ยงดูในชั้นเดียวกันมีหลายคน

- (๑) เมื่อมีสามารถตกลงกันได้ ให้จับสลาก
- (๒) ญาติผู้ร่วมบิดามารดา มีสิทธิเหนือญาติผู้ร่วมแต่บิดา

มาตรา ๑๗๔ ถ้ามารดาของผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์ขาดการสมรสจากสามีใหม่ หรือญาติของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ซึ่งขาดคุณสมบัติกลับมีคุณสมบัติขึ้นอำนาจเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้น ย่อมกลับไปอยู่แก่มารดาหรือญาติของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้นแล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๗๕ เมื่อผู้มีอำนาจปกครองหรือผู้มีอำนาจเลี้ยงดูเดินทางไปต่างถิ่นชั่วคราวและการเดินทางนั้น อาจมีภัย ให้ผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์อยู่กับผู้มีอำนาจปกครอง หรือผู้มีอำนาจเลี้ยงดูฝ่ายที่อยู่ ณ ถิ่นที่อยู่

มาตรา ๑๗๖ เมื่อผู้มีอำนาจปกครองของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ย้ายภูมิลำเนา จะเอาผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ไปด้วยก็ได้ แม้การย้ายภูมิลำเนานั้นอาจมีภัยก็ดี แต่ถ้าการเอาไปเช่นนี้จะนำผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ไปในทางเสื่อมทราม เช่นเล่นการพนันแล้วผู้ปกครองเอาไปมิได้

มาตรา ๑๗๗ ผู้มีอำนาจเลี้ยงดูมีสิทธิห้ามมิให้ผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ ซึ่งเป็นหญิงไปหาผู้มีอำนาจปกครองได้ ถ้าผู้มีอำนาจปกครองมิจัดการรับส่งผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้นตามประเพณี

มาตรา ๑๗๘ ผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์ตาย ให้ผู้มีอำนาจปกครองจัดการทำศพนั้น ณ สุสานใดก็ได้ และต้องออกค่าใช้จ่ายในการทำศพถ้าผู้ตายไม่มีทรัพย์สินมรดก

หมวด ๓

ค่าน้ำนมและค่าเลี้ยงดูบุตร

มาตรา ๑๗๙ ภริยามีสิทธิเรียกร้องค่าน้ำนมที่บุตรดื่มและค่าเลี้ยงดูบุตรจากสามีได้ต่อเมื่อได้ตกลงกับสามีหรือได้แจ้งให้ผู้ใดคนหนึ่งทราบไว้ในกรณีที่มีสามารถตกลงกับสามีได้

มาตรา ๑๘๐ เว้นแต่สามีภริยาจะตกลงเป็นอย่างอื่น สิทธิเรียกร้องของภริยาตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๗๙ นั้น มีอยู่ตลอดไปจนกว่าบุตรนั้นจะมีอายุครบ

(๑) ๒ ปีบริบูรณ์ ในกรณีเรียกร้องค่าน้ำนม หรือ

(๒) ๗ ปีบริบูรณ์ ในกรณีเรียกร้องค่าเลี้ยงดู

มาตรา ๑๘๑ สามีมีสิทธิให้บุตรดื่มน้ำนมของหญิงอื่น ถ้าหญิงนั้น

(๑) มิได้มีโรคซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ทารก

(๒) มีน้ำนมมีคุณภาพมีต่ำกว่าของมารดาทารก และ

(๓) มิได้เรียกร้องสินจ้าง หรือเรียกร้องต่ำกว่ามารดาทารก

ในกรณีเช่นว่านี้ ภริยาไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าน้ำนมจากสามี ถ้าให้บุตรดื่มน้ำนม

มาตรา ๑๘๒ ในกรณีที่มารดาทารกและหญิงอื่นแต่ละฝ่ายมิได้มีโรคซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ทารกต่างสมัครให้ทารกดื่มน้ำนมโดยมิได้เรียกร้องสินจ้างหรือเรียกร้องเท่ากัน ให้ทารกดื่มน้ำนมมารดา

มาตรา ๑๘๓ ปริมาณค่าน้ำนมและค่าเลี้ยงดูบุตรนั้น ถ้า

(๑) สามีภริยาตกลงไว้อย่างไร ให้เป็นไปตามที่ตกลงนั้น

(๒) มิได้ตกลงไว้ ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์

หมวด ๔ ค่าอุปการะเลี้ยงดู

มาตรา ๑๘๔ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจำต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมาซึ่งไร้ทรัพย์สินภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรานี้ ถ้าผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปคนใดสามารถอุปการะเลี้ยงดูได้แล้ว ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่ห่างกว่าหมดหน้าที่

ในกรณีผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมาเป็น

(๑) ชาย ถ้า

ก. ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ให้อุปการะเลี้ยงดูจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะ

ข. บรรลุนิติภาวะแล้ว ให้อุปการะเลี้ยงดูแต่ผู้ทุพพลภาพมิสามารถหาเลี้ยงตนเองได้

(๒) หญิง ให้อุปการะเลี้ยงดูจนกว่าจะตกไปอยู่ในอุปการะเลี้ยงดูของสามี

มาตรา ๑๘๕ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมา จำต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปและภริยาของผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปนั้นซึ่งไร้ทรัพย์สิน ถ้าผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมาคนใดสามารถอุปการะเลี้ยงดูได้แล้ว ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมาที่ห่างกว่าหมดหน้าที่

มาตรา ๑๘๖ บุคคลมิจำต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้อื่น เมื่อตนมิสามารถหาเลี้ยงตนเองและอุปการะเลี้ยงดูภริยาและบุตรตามสมควรแก่ฐานะได้

มาตรา ๑๘๗ ในกรณีฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ให้ศาลพิพากษาให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูตั้งแต่วันพิพากษาเป็นต้นไป และตามจำนวนซึ่งศาลจะได้กำหนดไว้ในคำพิพากษา โดยคำนวณตามฐานะของทั้ง ๒ ฝ่ายและพฤติการณ์

บทพ ๒
มรดก
ลักษณะ ๑
บทเปิดเสร็จทั่วไป

มาตรา ๑๘๘ เมื่ออิสลามศาสนิกผู้ใดตายและมีทรัพย์สินเป็นมรดก วลีของเจ้ามรดกผู้จัดการมรดกตามพินัยกรรมหรือทายาทซึ่งได้รับมอบหมายจากทายาทอื่น มีสิทธิรวบรวมและจำหน่ายมรดก

ถ้าไม่มีวลี หรือผู้จัดการมรดก หรือบุคคลเช่นว่านั้น ไร้ความสามารถ อยู่ห่างไกลมิสามารถจัดการมรดกได้ภายในเวลาอันสมควร หรือมิยินยอมจัดการมรดก และไม่มีทายาทที่ได้รับมอบหมายแล้ว ทายาทคนใดคนหนึ่งจะร้องขอให้ศาลตั้งผู้จัดการมรดกขึ้นก็ได้

วลี ผู้จัดการมรดก หรือทายาทจะแต่งตั้งตัวแทนให้จัดการแทนตนก็ได้

มาตรา ๑๘๙ วลี ผู้จัดการมรดก ทายาท หรือตัวแทนของบุคคลเช่นว่านั้นต้องจัดการจำหน่ายมรดกไปโดยเร็วภายในเวลาอันสมควร และต้องจำหน่ายเป็นลำดับก่อนและหลังกันดังต่อไปนี้

- (๑) บริจาคทาน ถ้ามรดกนั้นต้องด้วยเกณฑ์บริจาคทาน
- (๒) ชำระค่าสินไหมทดแทนในการที่เจ้ามรดกประทุษร้ายต่อชีวิตหรือร่างกายบุคคล
- (๓) ใถ่ทรัพย์สินที่เจ้ามรดกเอาประกันโดยจำนำ หรือจำนอง รวมทั้งชำระหนี้ค่าซื้อทรัพย์สินด้วย
- (๔) ใช้จ่ายในการทำศพบุคคลซึ่งเจ้ามรดกจำต้องอุปการะเลี้ยงดูภายในบังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๘๔ และมาตรา ๑๘๕ รวมทั้งศพภริยาของเจ้ามรดก มิเลือกว่าอยู่กินด้วยกันฉันท์สามีภริยา หรืออยู่ภายในเขตติดตะหรือจ้อซึ่งตายก่อนเจ้ามรดกด้วย

(๕) ใช้จ่ายในการทำศพเจ้ามรดก

(๖) ชำระหนี้อื่น ๆ

(๗) ปฏิบัติตามคำสั่งในพินัยกรรม และ

(๘) แบ่งปันแก่ทายาท

มาตรา ๑๙๐ ค่าใช้จ่ายในการทำศพตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘๙ (๔) และ (๕) นั้น ต้องไม่จ่ายให้สิ้นเปลืองเกินฐานะของเจ้ามรดกและไม่ต้องด้วยข้อห้ามตามอิสลามบัญญัติ ทั้งจะจ่ายได้เพียง ๖ ประเภทต่อไปนี้

(๑) ค่าน้ำและค่าอาบน้ำศพ

(๒) ค่าผ้าห่อศพมิเกิน ๑ ชั้น

(๓) ค่าโลงบรรจุศพ

(๔) ค่าหามศพ

(๕) ค่าฝังศพ และ

(๖) ค่าที่ดินสำหรับฝังศพ

ถ้าวิลี ทายาท ผู้รับพินัยกรรมหรือผู้จัดการมรดก หรือตัวแทนของบุคคลเหล่านั้นมิจัดการทำศพ หรือมิสามารถจัดการทำศพ อิสลามศาสนิกผู้ใดผู้หนึ่งจะเข้าจัดการศพและจำหน่ายมรดกตั้งที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรานี้โดยลำพังก็ได้

มาตรา ๑๕๑ บุคคลตั้งระบุไว้ต่อไปนี้ ต้องห้ามมิให้รับมรดก เว้นแต่จะมีพินัยกรรม

(๑) สามีหรือภริยาแล้วแต่กรณี เมื่อปรากฏว่า

ก. การสมรสได้กระทำฝ่าฝืนเงื่อนไขแห่งการสมรส โดยมีค่านิ่งว่าได้เป็นไปโดยเจตนาหรือมิได้เจตนา หรือ

ข. ขาดจากการสมรสโดยประภทบาอิน หรือรือจือแต่พ้นเขตอิดดะห์แล้ว

(๒) ทายาทผู้ซึ่งเมื่อเจ้ามรดกตายมิได้เป็นอิสลามศาสนิก หรือในกรณีที่เจ้ามรดกมิใช่เป็นอิสลามศาสนิก แม้ทายาทจะเป็นอิสลามศาสนิก

(๓) บิดาหรือบุตรแล้วแต่กรณี เมื่อปรากฏว่าการสมรสของบิดานั้นได้กระทำโดยเจตนาฝ่าฝืนเงื่อนไขแห่งการสมรส

(๔) ผู้ที่ฆ่าเจ้ามรดกตายโดยเจตนา มิได้เจตนาหรือโดยประมาทอย่างร้ายแรง โดยมีค่านิ่งว่าการฆ่านั้นจะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และ

(๕) ผู้ที่เป็นโจทก์ฟ้องกล่าวโทษเจ้ามรดกในคดีอาญาจนเจ้ามรดกต้องโทษถึงประหารชีวิต

ข้อเท็จจริงในกรณีตาม (๔) และ (๕) นั้น ให้ฟังตามข้อเท็จจริงในคดีอาญาซึ่งคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่เป็นกรณีซึ่งมิสามารถดำเนินเป็นคดีอาญาได้ หรือเป็นกรณีซึ่งต้องห้ามตามกฎหมายมิให้ฟ้องร้องและเจ้าพนักงานมิได้ดำเนินคดีให้ จึงให้คู่กรณีนำสืบในคดีมรดก

มาตรา ๑๕๒ ทารกใดเกิดแต่ชายผู้เสพเมถุนนिरโทษกับหญิง ให้ทารกนั้นได้รับมรดกในฐานะเป็นบุตรของชายและหญิงนั้น

มาตรา ๑๕๓ มรดกตั้งต่อไปนี้ ให้ตกทอดเป็นของแผ่นดิน คือ

(๑) ทรัพย์สินที่ห้ามยึดถือตามอิสลามบัญญัติ เฉพาะสุหนัซ สุกร และสุรา และ

(๒) ทรัพย์สินที่ไม่มีผู้รับมรดก

มรดก ๑๕๔ มรดกที่

(๑) ทายาทมิยินยอมรับและมีได้สละสิทธิให้แก่บุคคลใดให้ตกให้แก่บุคคลผู้มีสิทธิในมรดกของทายาทนั้น เสมือนหนึ่งว่าทายาทนั้นถึงแก่ความตายในเวลานั้น

(๒) ผู้รับพินัยกรรมมิยินยอมรับ ให้แบ่งปันแก่ทายาทของเจ้ามรดก

มาตรา ๑๕๕ ถ้าผู้มีสิทธิในมรดก โดยมีพินัยกรรมหรือไม่ก็ตาม ตายก่อนหรือตายพร้อมกับเจ้ามรดก หรือมิสามารถทราบได้ว่าตายก่อนหรือหลัง ให้ถือว่าสิทธินั้นเป็นอันสูญสิ้นไป

ลักษณะ ๒

การแบ่งปันมรดกแก่ทายาท

มาตรา ๑๕๖ การแบ่งปันมรดกให้จำแนกออกเป็น ๓ ภาค ดังต่อไปนี้

(๑) ภาคพีดู ได้แก่ส่วนมรดกซึ่งตกได้แก่ทายาทตั้งที่ระบุไว้ในมาตรา ๒๐๕

(๒) ภาคอะช่อปะห์ ได้แก่ส่วนมรดกที่เหลือจากภาคพีดู หรือส่วนมรดกในกรณีที่ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในภาคพีดู ซึ่งตกได้แก่ทายาทตั้งที่ระบุไว้ในมาตรา ๒๑๗

(๓) ภาคชะวิลฮ์ฮาม ได้แก่ส่วนมรดกที่ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในภาคพีดูและภาคอะช่อปะห์ หรือส่วนมรดกที่เหลือจากภาคพีดูและไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในภาคอะช่อปะห์ ซึ่งตกได้แก่ทายาทตั้งที่ระบุไว้ในมาตรา ๒๒๒ และ ๒๒๕

มาตรา ๑๕๗ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๕ ก่อนที่จะแบ่งปันมรดกแก่ทายาท ให้คำนึงดูว่า เจ้ามรดกมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพีดู ภาคอะช่อปะห์ หรือภาคชะวิลฮ์ฮาม หรือไม่ ถ้า

(๑) มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพีดู ให้แบ่งปันมรดกภาคพีดูแก่ทายาทจำพวกนี้ก่อน ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งลักษณะ ๓

(๒) ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพีดู หรือมีส่วนมรดกเหลือจากแบ่งปันแก่ทายาทเช่นว่านั้น และมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ จึงให้แบ่งปันมรดกภาคอะช่อปะห์แก่ทายาทจำพวกนี้ ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งลักษณะ ๔

(๓) ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพีดูและภาคอะช่อปะห์ หรือมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพีดูและได้รับส่วนแบ่งมรดกแต่บางส่วนมิหมดกอง แต่ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ หากมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคชะวิลฮ์ฮามแล้ว จึงให้แบ่งปันมรดกภาคชะวิลฮ์ฮามแก่ทายาทจำพวกนี้ ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งลักษณะ ๕

มาตรา ๑๕๘ ทารกในครรภ์ย่อมมีสิทธิได้รับมรดกตามส่วน เมื่อภายหลังเกิดมารอดอยู่

ในการแบ่งปันมรดก ให้กันส่วนของทารกในครรภ์ไว้ตามส่วนที่เป็นคุณที่สุดแก่ทารกนั้น แต่เมื่อเกิดมาแล้วทารกมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งตามที่บัญญัติไว้ในหลักกฎหมายนี้เท่านั้น ส่วนที่เหลือหรือในกรณีที่ทารกนั้นมิได้เกิดมารอดอยู่ ให้แบ่งปันส่วนมรดกนั้น ๆ แก่ทายาทของเจ้ามรดก

มาตรา ๑๕๙ ในกรณีที่ปรากฏว่ามีทายาท หรือผู้รับพินัยกรรมผู้ใดสูญไปจากภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่ และมีสามารถทราบได้ว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตาย ให้กันส่วนแบ่งของผู้นั้นไว้จนกว่าศาลจะได้มีคำสั่งแสดงว่าผู้นั้นถึงแก่ความตาย ตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๐ หรือจนกว่าผู้นั้นจะได้รับส่วนแบ่งของตนไปภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดกตาย หรือนับแต่ผู้นั้นได้รู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดกแต่อย่างไรก็ตามให้เกิน ๑๐ ปี

(๑) ถ้าผู้ที่สูญไปนั้นมิได้มารับส่วนแบ่งของตนไป ภายในกำหนดในวรรคก่อน ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๕๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม แล้วแต่กรณี

(๒) ถ้าผู้ที่สูญไปนั้นไม่มีทายาท ให้มรดกที่กั้นไว้้นตกให้แก่ทายาทอื่นของเจ้ามรดก

มาตรา ๒๐๐ ในขณะที่แบ่งปันมรดก ถ้าทายาทคนใดคนหนึ่งเป็นกะเทย ให้พิจารณาว่ากะเทยนั้นมีเพศใกล้เคียงเพศชายหรือเพศหญิง ถ้าใกล้เคียงเพศชายให้แบ่งปันแก่ทายาทในฐานะกะเทยนั้นเป็นชาย ถ้าใกล้เคียงเพศหญิง หรือไม่อาจอนุมานได้ว่าเป็นเพศใด ให้แบ่งปันมรดกแก่ทายาทในฐานะกะเทยนั้นเป็นหญิง

มาตรา ๒๐๑ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๔ การปันส่วนแบ่งมรดกในระหว่างทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคเดียวกัน หรือส่วนเดียวกัน ซึ่งมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ถ้าทายาทเหล่านั้นเป็น

(๑) ชายทั้งสิ้น หรือหญิงทั้งสิ้น ให้ได้รับส่วนแบ่งคนละเท่ากัน

(๒) ชายบ้าง หญิงบ้าง ให้ชายได้รับส่วนแบ่งคนละ ๒ ส่วน หญิงได้รับส่วนแบ่งคนละ ๑ ส่วน

มาตรา ๒๐๒ ถ้าเจ้ามรดก

(๑) มี^๑ บุตรชาย บรรดาหลานทั้งสิ้นและผู้สืบสายโลหิตจากหลานไม่มีสิทธิในมรดกเลย

(๒) มีบิดา ปู่และย่าของเจ้ามรดกไม่มีสิทธิในมรดกเลย

(๓) มีมารดา ย่าและยายของเจ้ามรดกไม่มีสิทธิในมรดกเลย

ส่วนตาไม่มีสิทธิในมรดกภาคพ็รดุและภาคอะซอบะห์ คงมีสิทธิแต่ในมรดกภาคชะวิลอิฮาม

ให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรานี้ใช้บังคับแก่ผู้สืบสายโลหิตอื่น ๆ ได้ตลอดไปในการทำงานนี้มีขาดสายโดยอนุโลม

มาตรา ๒๐๓ ในกรณีหลักกฎหมายนี้บัญญัติว่า

(๑) ปู่ ย่า ตา หรือยายมีสิทธิได้รับมรดกนั้นให้ปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด หรือชายหญิงผู้สืบสายโลหิตของบุคคลเช่นว่านั้นตามสายที่เป็นชายหรือหญิง แล้วแต่กรณีโดยตรงขึ้นไปมีขาดสายมีสิทธิรับมรดกแทนที่ได้ ในเมื่อไม่มี ปู่ ย่า ตา ยาย หรือปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด หรือผู้สืบสายโลหิตที่สนิทกว่า แล้วแต่กรณี

(๒) หลานมีสิทธิได้รับมรดกนั้น ให้เหลน หรือผู้สืบสายโลหิตจากเหลนโดยตรงลงไปมีสิทธิรับมรดกแทนที่ได้ ในเมื่อไม่มี^๒ หลาน เหลน หรือผู้สืบสายโลหิตที่สนิทกว่า แล้วแต่กรณี

๑. คำว่า "มี" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๒)

๒. คำว่า "ไม่มี" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๓)

ลักษณะ ๓

การแบ่งส่วนมรดกภาคพริตดู

มาตรา ๒๐๔ การแบ่งส่วนมรดกภาคพริตดูให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้

มาตรา ๒๐๕ ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพริตดูนั้นมี ๑๐ จำพวกดังต่อไปนี้

- (๑) คู่สมรส
- (๒) บิดามารดา
- (๓) บุตรหญิง
- (๔) หลาน^๑ หญิง
- (๕) พี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา
- (๖) พี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดา
- (๗) พี่น้องร่วมแต่มารดา
- (๘) ปู่^๒
- (๙) ย่า^๓ และ
- (๑๐) ยาย^๔

มาตรา ๒๐๖ สามีหรือภริยา แล้วแต่กรณี มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร^๕ หรือผู้สืบสันดานสายชาย^๖ ทายาทที่เป็น
 - ก. สามี ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๔
 - ข. ภริยา ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๘
- (๒) ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย ทายาทที่เป็น
 - ก. สามี ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒
 - ข. ภริยา ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๔

มาตรา ๒๐๗ บิดาและมารดามีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) ถ้าเจ้ามรดก

ก. มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย ให้บิดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖ ถ้าบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชายนั้นเป็นหญิงทั้งสิ้น ให้บิดามีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ด้วย ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๗ (๒)
ก. นอกจากสิทธิในมรดกภาคพริตดูนี้

๑. คำว่า "หลาน" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๐)

๒. ๓. และ ๔. คำว่า "ปู่ ย่า และยาย" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๘)

๕. คำว่า "บุตร" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๑๕)

๖. คำว่า "ผู้สืบสันดานสายชาย" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๐)

ข. ไม่มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชายแล้ว บิดาไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัวดูนี้ แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๗ (๒) ข.

(๒) ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย พี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาารวมกัน ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป หรือมีสามีและมีบิดาด้วยแล้ว ให้มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖ ถ้ามีภริยาและบิดา ให้มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๔ ถ้าไม่มีทายาทเช่นว่านั้น ให้มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓

มาตรา ๒๐๘ บุตรหญิงมีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชาย ถ้ามีบุตรหญิง

(๑) คนเดียว ให้บุตรหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้บุตรหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรชายด้วย บุตรหญิงเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัวดู แต่ให้สิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ร่วมกับบุตรชาย

มาตรา ๒๐๙ หลานหญิงมีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชายและหลานชาย แต่มีบุตรหญิง ถ้ามี

(๑) คนเดียว ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป หลานหญิงไม่มีสิทธิในมรดกเลย

ถ้าเจ้ามรดกมีหลานชายด้วย หลานหญิงเช่นว่านั้นทั้งสิ้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัวดู แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ร่วมกับหลานชาย

มาตรา ๒๑๐ ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตรชาย หลานชายและบุตรหญิงก็ไม่มีด้วย ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่งดังนี้ ถ้ามีหลานหญิง

(๑) คนเดียว ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

ถ้าเจ้ามรดกมีหลานชายด้วย หลานหญิงเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัวดู แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ ร่วมกับหลานชาย

มาตรา ๒๑๑ ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตรและหลาน ให้เหลน ลี้อ^๑ หรือผู้สืบสายโลหิตจากลี้อโดยตรงลงมาแล้ว แต่กรณี ได้รับส่วนแบ่งมรดกโดยนำบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๐๘, ๒๐๙ และ ๒๑๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๒๑๒ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๔ วรรคสอง พี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดามีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย บิดา ปู่ หรือพี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดา ถ้ามีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา

(๑) คนเดียว ให้พี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้พี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดาได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

๑. คำว่า "ลี้อ" ดูบทวิเคราะห์ศัพท์ในมาตรา ๒ (๒๑)

ถ้าเจ้ามรดกมีพี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดาด้วย หรือมีปู่ซึ่งมีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๑๕ พี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัรดู แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ร่วมกับพี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดา หรือร่วมกับปู่ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๙ แล้วแต่กรณี

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรชาย ชายผู้สืบสันดานสายชายหรือบิดาแล้ว พี่น้องชายหญิงร่วมบิดามารดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกเลย

มาตรา ๒๑๓ พี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดามีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย บิดา ปู่ หรือพี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา

(๑) ถ้าไม่มีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา ให้ได้รับส่วนแบ่งดังนี้

ก. มีพี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดาคนเดียว ให้ได้รับ ๑ ใน ๒

ข. มีพี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดาดังแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้ได้รับ ๒ ใน ๓

(๒) ถ้ามีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา ให้ได้รับส่วนแบ่งดังนี้

ก. มีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดาคนเดียว ให้พี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดาได้รับ ๑ ใน ๖

ข. มีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดาดังแต่ ๒ คนขึ้นไป พี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดาไม่มีสิทธิในมรดกเลย

ถ้าเจ้ามรดกมีพี่ชายน้องชายร่วมแต่บิดาด้วย หรือมีปู่ซึ่งมีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๕ พี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัรดู แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ร่วมกับพี่ชายน้องชายร่วมแต่บิดา หรือร่วมกับปู่ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๙ แล้วแต่กรณี

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรชาย ชายผู้สืบสันดานสายชาย บิดา หรือพี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดา หรือมีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดาและมีบุตรหญิงหรือหลานหญิงด้วยแล้ว พี่น้องชายหญิงร่วมแต่บิดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกเลย

มาตรา ๒๑๔ พี่น้องร่วมแต่มารดามีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรผู้สืบสันดานสายชาย บิดาหรือปู่ ถ้ามีพี่น้องร่วมแต่มารดา

(๑) คนเดียว ให้พี่น้องร่วมแต่มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้พี่น้องร่วมแต่มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓

ถ้าเจ้ามรดกมีสามี มารดา ยาหรือยายคนใดคนหนึ่ง พี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดาและพี่น้องร่วมแต่มารดาตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปแล้ว ให้พี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดา หรือพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา ถ้ามี มีสิทธิในมรดกภาคพัรดูร่วมกับพี่น้องร่วมแต่มารดาตามบทบัญญัติในมาตรานี้ แต่พี่น้องร่วมบิดามารดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๑๒ ต่อไป

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย บิดาหรือปู่แล้ว พี่น้องร่วมแต่มารดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกเลย การปันส่วนแบ่งมรดกในระหว่างพี่น้องตามความในมาตรานี้ ให้ปันส่วนเท่ากันแต่ละคน มิเลือกกว่าเป็นชายหรือหญิง

มาตรา ๒๑๕ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๙ และ ๒๒๐ ปู่มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อ
เจ้ามรดกไม่มีบิดา

(๑) ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖ ถ้าบุตรหรือผู้สืบสันดาน
สายชายนั้นเป็นหญิงทั้งสิ้น ให้ปู่มีสิทธิในมรดกภาคอะซออะบะห์ด้วย ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา
๒๑๗ (๒) ก. นอกจากสิทธิในมรดกภาคพีดุนี

(๒) ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชายแล้ว ปู่ไม่มีสิทธิในมรดกภาคพีดุนี แต่ให้สิทธิ
ในมรดกภาคอะซออะบะห์ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๗ (๒) ข.

มาตรา ๒๑๖ ย่ามีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ๑ ใน ๖ ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบิดาและมารดา

ยายมีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ๑ ใน ๖ ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีมารดา

ถ้าเจ้ามรดกไม่มีมารดา แต่มีย่าและยาย ให้ย่าและยายนั้นได้รับมรดกภาคนี้ ๑ ใน ๖ ร่วมกัน

ลักษณะ ๔

การแบ่งส่วนมรดกภาคอะซอบะห์

มาตรา ๒๑๗ ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์นั้นมี ๑๗ ลำดับ แต่ละลำดับมีสิทธิได้รับมรดกก่อนและหลัง ตามลำดับดังต่อไปนี้

- (๑) บุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชาย ในเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชายคนใดคนหนึ่งเลย
 - (๒) บิดา ในเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชาย ถ้าเจ้ามรดก
 - ก. มีบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชาย ให้บิดามีสิทธิในมรดกภาคพัรดูด้วย ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๐๗ (๑) ก. นอกจากสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์นี้
 - ข. ไม่มีบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชาย ให้บิดามีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ที่เท่านั้น ไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัรดูตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๐๗ (๑) ข.
- ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบิดา แต่มีปู่ ให้ปู่รับมรดกภาคอะซอบะห์เช่นว่านั้นแทนที่บิดา และให้มีสิทธิหรือไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัรดูตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๕ แล้วแต่กรณี
- (๓) ทายาทอื่นอีก ๑๕ ลำดับนั้น ได้แก่บุคคลดังที่ระบุไว้ในมาตรา ๓๐ ตั้งแต่ (๓) ถึง (๑๗)

มาตรา ๒๑๘ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งสามมาตราต่อไปนี้ ตราบิดาทายาทดังที่ระบุไว้ในมาตรา ๒๑๗ ในลำดับก่อนยังมีชีวิตอยู่ ทายาทผู้ที่อยู่ในลำดับถัดลงไปไม่มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์เลย ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์นั้น ได้รับมรดกภาคนี้เต็มทั้งภาค ถ้ามีทายาทผู้มีสิทธิหลายคน จึงให้แบ่งปันกันตามส่วน

มาตรา ๒๑๙ ถ้าปู่มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๑๕ และเจ้ามรดกมีพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาด้วยแล้ว ให้พี่น้องเช่นว่านั้นได้รับมรดกภาคอะซอบะห์ร่วมกับและในลำดับเดียวกับปู่ด้วย โดยแบ่งส่วนกันดังนี้ คือ

- (๑) ถ้ามีพี่น้องเป็นชาย ๑ คน หรือหญิง ๒ คน ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒
 - (๒) ถ้ามีพี่น้องเป็นชาย ๑ คน และหญิง ๑ คน หรือหญิง ๓ คน ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๕
 - (๓) ถ้ามีพี่น้องเป็นชายหรือหญิงก็ตีจำนวนเป็นอย่างอื่น ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓
- ส่วนมรดกซึ่งเหลือจากแบ่งให้ปู่ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ให้ตกให้แก่พี่น้องของเจ้ามรดก

มาตรา ๒๒๐ ถ้าปู่มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๑๕ (๑) และเจ้ามรดกมีพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา ทั้งมีผู้มิสิทธิในมรดกภาคพัรดูคนใดคนหนึ่งด้วย

(๑) ถ้าพี่น้องเช่นว่านั้นมีจำนวนตั้งระบุไว้ในวรรค ก. และ ข. ต่อไปนี้แล้ว ให้เอาส่วนแบ่งภาคพัรดู ๑ ใน ๖ ซึ่งปู่มีสิทธิควรได้นั้นรวมเข้ากับมรดกภาคอะซอบะห์ ได้จำนวนสุทธิเท่าใด ให้พี่น้องเช่นว่านั้นได้รับมรดกส่วนนี้ร่วมกับและในลำดับเดียวกับปู่โดยแบ่งส่วนกันดังต่อไปนี้ ถ้าพี่น้องเช่นว่านั้นเป็น

ก. ชาย ๑ คน หญิง ๑ คน และชาย ๑ คน หรือหญิงไม่เกิน ๓ คน ให้ปู่และพี่ชายน้องชายถ้ามี ได้รับ
ส่วนแบ่งคนละ ๒ ส่วน ให้พี่หญิงน้องหญิงถ้ามี ได้รับส่วนแบ่งคนละ ๑ ส่วน

ข. ชายหญิงมีจำนวนเป็นอย่างอื่นนอกจากที่บัญญัติไว้ใน (๒) แห่งมาตรานี้ ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑
ใน ๓ ให้พี่น้องเช่นว่านั้นได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

(๒) ถ้าพี่น้องเช่นว่านั้นเป็นชาย ๒ คน หญิง ๔ คน หรือชาย ๑ คน และหญิง ๒ คน ปู่มีสิทธิเฉพาะ
ในมรดกภาคพริ้ว ๑ ใน ๖ เท่านั้น ส่วนมรดกภาคอะช่อบะห์ทั้งสิ้น ให้ตกให้แก่พี่น้องเช่นว่านั้น

มาตรา ๒๒๑ ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชาย และมีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา
หรือร่วมแต่บิดาด้วยแล้ว บุตรชายของพี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา และบุตรชายของพี่ชาย
น้องชายของบิดาที่ร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาไม่มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อบะห์

ลักษณะ ๕

การแบ่งส่วนมรดกภาคชะวิลฮัมฮาม

มาตรา ๒๒๒ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๒๕ ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคฮัมฮามนั้นมี

๑๑ จำพวกตั้งระบุไว้ต่อไปนี้

(๑) ตา^๑

(๒) มารดาของตา หรือหญิงผู้สืบสายโลหิตของมารดาของตาโดยตรงขึ้นไปในเมื่อไม่มีบุคคลตามอนุมาตรา (๑) แห่งมาตรานี้

(๓) พี่น้องของมารดา

(๔) หลานเกิดแต่บุตรหญิง

(๕) เหลนเกิดแต่หลานหญิงผู้เกิดแต่บุตรชาย

(๖) หลานหญิงเกิดแต่พี่ชายน้องชายร่วมบิดามารดาและหลานเกิดแต่พี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา

(๗) หลานหญิงเกิดแต่พี่ชายน้องชายร่วมแต่บิดา

(๘) หลานเกิดแต่พี่หญิงน้องหญิงร่วมแต่บิดา

(๙) หลานเกิดแต่พี่น้องร่วมแต่มารดา

(๑๐) พี่ชายน้องชายของบิดาที่ร่วมแต่มารดา

(๑๑) พี่หญิงน้องหญิงของบิดาร่วมบิดามารดา ร่วมแต่บิดา หรือร่วมแต่มารดา

มาตรา ๒๒๓ การแบ่งปันส่วนมรดกในภาคชะวิลฮัมฮามนี้ ให้แบ่งตามเกณฑ์และส่วนของบุคคลซึ่งทายาทนั้นสืบสิทธิมาเป็นประมาณ กล่าวคือ ทายาทใดสืบสิทธิจากบุคคลผู้มีสิทธิในมรดกภาคฮัมฮาม หรือภาคอะชออะบะห์ ก็แบ่งส่วนมรดกให้ทายาทนั้นตามเกณฑ์และส่วนแห่งบทบัญญัติว่าด้วยการแบ่งมรดกภาคฮัมฮามหรือภาคอะชออะบะห์แล้วแต่กรณี ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการนั้นมาใช้บังคับในการแบ่งปันตลอดจนการตัดสิทธิซึ่งกันและกันโดยอนุโลม

มาตรา ๒๒๔ บรรดาทายาทตามที่กล่าวมาในมาตรา ๒๒๒ นั้น สืบสิทธิมาดังนี้คือ

(๑) ตามอนุมาตรา (๑) (๒) และ (๓) สืบสิทธิมาแต่มารดาของเจ้ามรดก

(๒) ตามอนุมาตรา (๔) (๕) (๖) และ (๘) สืบสิทธิมาแต่มารดาของตน

(๓) ตามอนุมาตรา (๗) สืบสิทธิมาแต่บิดาของตน

(๔) ตามอนุมาตรา (๙) สืบสิทธิมาแต่บิดาหรือมารดาของตน

(๕) ตามอนุมาตรา (๑๐) และ (๑๑) สืบสิทธิมาแต่บิดาของเจ้ามรดก

มาตรา ๒๒๕ ถ้าเจ้ามรดกมีเจ้าเงิน ซึ่งได้ปล่อยให้เจ้ามรดกนั้นเป็นอิสระแล้ว บรรดาทายาทตามที่กล่าวมาในมาตรา ๒๒๒ นั้น ไม่มีสิทธิในมรดกภาคนี้ ให้ส่วนมรดกนี้ตกให้แก่ผู้เคยเป็นเจ้าเงินนั้น ถ้าผู้เคยเป็นเจ้าเงิน

๑. คำว่า "ตา" ครอบคลุมกระหึ่มพิทในมาตรา ๒ (๑๔)

นั้นตาย ให้ส่วนมรดกนี้ตกให้แก่ญาติชายของผู้เคยเป็นเจ้าเงินนั้น ก่อนและหลังตามลำดับภายในบังคับบทบัญญัติ แห่งมาตรา ๔๒ (๒) โดยอนุโลม ถ้าไม่มีบุคคลเช่นนั้น ให้ส่วนมรดกนี้กลับตกให้แก่ทายาทของเจ้ามรดกผู้มี สิทธิในภาคพัวดอีก เว้นแต่สามีหรือภรรยาของเจ้ามรดก แล้วแต่กรณี ไม่มีสิทธิในส่วนมรดกนี้

ลักษณะ ๖

พินัยกรรม

มาตรา ๒๒๖ บุคคลซึ่งมีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ มีสติสมบูรณ์ ความคิดอ่านเป็นปกติและจิตไม่พินเพื่อน อาจทำพินัยกรรมกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินหรือสิทธิเกี่ยวกับเงินแห่งทรัพย์สินของตนได้ โดยการแสดง เจตนาออกให้ชัดแจ้งเป็นคำสั่งครั้งสุดท้าย

การทำพินัยกรรมต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้ และบทบัญญัติว่าด้วยแบบแห่งการทำ พินัยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา ๒๒๗ ห้ามมิให้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินห้ามยึดถือตามอิสลามบัญญัติ เฉพาะสุนัข สุกกร และสุรา ให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง

มาตรา ๒๒๘ ข้อกำหนดพินัยกรรมตั้งระบุไว้ต่อไปนี้ เป็นโมฆะ

(๑) ตัดทายาทของตนคนใดคนหนึ่งมิให้รับมรดก

(๒) กำหนดให้ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคีหรือภาคอะซอบะห์คนใดคนหนึ่งมีสิทธิในมรดกเพิ่มขึ้น หรือลดลงผิดแยกจากส่วนได้ ซึ่งบุคคลนั้นจะได้รับตามบทบัญญัติแห่งหลักกฎหมายนี้ มิเลือกว่าจะมีเงื่อนไขหรือไม่

(๓) ให้รักษาของมรดกทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วนไว้มิให้แบ่งปัน หรือให้แบ่งปันเฉพาะผลประโยชน์ แห่งกองมรดกนั้น โดยมีหรือไม่มีกำหนดเวลาก็ดี

(๔) ยกทรัพย์สินโดยกำหนดเงื่อนไขให้ใช้เพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่งอันต้องด้วยข้อห้ามตามอิสลามบัญญัติ เช่นกำหนดให้ใช้ที่ดินเป็นสถานที่เล่นการพนันหรือมหรสพ

(๕) ยกคัมภีร์กุรอ่านให้บุคคลซึ่งมิได้เป็นอิสลามศาสนิก

พินัยกรรมซึ่งมีข้อความกำหนดไว้หลายข้อถ้าข้อใดตกเป็นโมฆะ พินัยกรรมย่อมเสียไปเฉพาะข้อนั้น ส่วนข้ออื่นคงสมบูรณ์

มาตรา ๒๒๙ การทำพินัยกรรม ให้ทำได้แต่เพื่อยกทรัพย์สินให้แก่บุคคลซึ่งไม่มีสิทธิในมรดกภาคีหรือภาคอะซอบะห์ และเพิ่มการทำศพตนเอง หรือศพบุคคลอื่นตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๑๘๙ (๑) ถึง (๖) และจะมีผลบังคับได้เพียงไม่เกิน ๑ ใน ๓ ของกองมรดกทั้งสิ้น ถ้าพินัยกรรมกำหนดทรัพย์สินไว้รวมกันเกินกว่า ๑ ใน ๓ ให้มีผลบังคับได้เพียง ๑ ใน ๓ และเฉลี่ยลดส่วนแบ่งปันลงตามส่วน

ถ้าค่าใช้จ่ายในการทำศพกำหนดเงื่อนไขได้ไว้เป็นการต้องห้ามตามอิสลามบัญญัติ ให้ถือว่าข้อกำหนด เงื่อนไขนั้นเป็นอันไร้ผล

มาตรา ๒๓๐ ผู้รับพินัยกรรมจะมีสิทธิตามพินัยกรรมได้ ต่อเมื่อตนเองหรือตัวแทนได้เปล่งวาจาปฏิบัติตาม คำสั่งในพินัยกรรม ต่อหน้าผู้มีสิทธิรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินมรดกภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดก ตาย หรือนับแต่ผู้นั้นได้รู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก แต่อย่างไรก็ตามมิให้เกิน ๑๐ ปี

ถ้าผู้รับพินัยกรรมเป็นผู้เยาว์ ผู้ไร้ความสามารถ ผู้เสมือนไร้ความสามารถ หรือตกก่อนเปล่งวาจาจับ ให้บิดา หรือปู่ในเมื่อไม่มีบิดา หรือตัวแทนของบิดาหรือปู่เช่นว่านั้น เปล่งวาจาจับแทนได้

พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ.๒๕๕๙

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

รังสิต กรมขุนชัยนาทนเรนทร

พระยามานวราชเสวี

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙

เป็นปีที่ ๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่เป็นการสมควรให้ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว และมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท

พระมหากษัตริย์โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๕๙”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ทั้งนี้ไม่ว่ามูลคดีเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันใช้พระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา

ให้ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วย

คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น

มาตรา ๕ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษา มาใช้บังคับแก่การคัดค้านตะเต้ะยุติธรรมโดยอนุโลม

เมื่อมีเหตุที่ตะเต้ะยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ ให้คู่ความตกลงกันเลือกอิสลามศาสนิกหนึ่งนายปฏิบัติหน้าที่แทนตะเต้ะยุติธรรมเฉพาะคดี ถ้าตกลงกันไม่ได้ให้ต่างเสนอชื่ออิสลามศาสนิกที่สมควรต่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลฝ่ายละเท่า ๆ กัน แต่ไม่ให้เกินฝ่ายละสามนาย เมื่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเลือกผู้ใดจากรายชื่อที่คู่ความเสนอนั้น ให้ผู้นั้นปฏิบัติหน้าที่แทนตะเต้ะยุติธรรมเฉพาะคดีนั้นได้

มาตรา ๖ บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ไม่กระทบถึงคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลในวันใช้พระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่คดีนั้นเป็นคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลชั้นต้น และคู่ความหรือผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทแล้วแต่กรณีได้ร้องขอต่อศาลภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้บังคับ ในกรณีเช่นนี้ให้ศาลสั่งให้มีการเสนอคำฟ้อง หรือคำขอใหม่ และให้ดำเนินการพิจารณาพิพากษาต่อไปตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๗ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเรือตรี ถ. ชำรงนาวาสวัสดิ์

นายกรัฐมนตรี

(๖๓ ร.จ. ๖๓๓ ตอนที่ ๗๗ ลงวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๘๔)

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

พ.ศ. ๒๕๒๑

ลักษณะ ๔

ตะโตะยุดิธรรม

มาตรา ๔๔ การบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุดิธรรมให้รัฐมนตรีเป็นผู้สั่งเมื่อ ก.ต. เห็นชอบ โดยคัดเลือกจากอิสลามศาสนิกผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (๑) มีคุณสมบัติตามมาตรา ๒๗ (๒) (๔) (๖) (๗) (๘) (๙) (๑๐) และ (๑๑)
- (๒) อายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปี
- (๓) มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก และ

(๔) มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา

หลักเกณฑ์และวิธีการบรรจุและแต่งตั้งตามวรรคหนึ่ง ให้กำหนดโดยกฎกระทรวง กฎกระทรวงเช่นว่านี้ให้ได้รับความเห็นชอบของ ก.ต. ก่อน

มาตรา ๔๕ การเลื่อนขั้นเงินเดือน และการออกจากราชการของตะโตะยุดิธรรม ให้รัฐมนตรีเป็นผู้สั่งเมื่อ ก.ต. เห็นชอบ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง กฎกระทรวงเช่นว่านี้ให้ได้รับความเห็นชอบของ ก.ต. ก่อน

การโอนตะโตะยุดิธรรมไปเป็นข้าราชการตุลาการ ข้าราชการพลเรือน หรือข้าราชการฝ่ายอื่น ให้รัฐมนตรีสั่งได้ เมื่อตะโตะยุดิธรรมผู้นั้นยินยอม และ ก.ต. เห็นชอบ

มาตรา ๔๖ ให้นำบทบัญญัติในลักษณะ ๖ ว่าด้วยวินัยการรักษาวินัย และการลงโทษมาใช้บังคับแก่ตะโตะยุดิธรรม

ในกรณีที่ตะโตะยุดิธรรมถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดวินัยอย่างร้ายแรง ที่มีโทษถึงไล่ออก ปลดออก หรือให้ออก รัฐมนตรีหรืออธิบดีผู้พิพากษาศาล ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อทำการสอบสวน หรือสั่งพักราชการ แล้วแต่กรณี

กฎกระทรวง

ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๖๒)

ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ ฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๖๑

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๓ มาตรา ๔๔ และมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๖๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมโดยความเห็นชอบของ ก.ต. ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ เมื่อถึงคราวที่จะต้องมีการบรรจุและแต่งตั้งคณะตุ้ติษฏรรมให้อธิบดีผู้พิพากษาภาคประกาศรับสมัครอิสลามศาสนิกซึ่งมีคุณสมบัติตามมาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๖๑ เพื่อคัดเลือก บรรจุและแต่งตั้งเป็นคณะตุ้ติษฏรรม

ข้อ ๒ เมื่อพ้นกำหนดเวลารับสมัครแล้ว ให้อธิบดีผู้พิพากษาภาคจัดทำบัญชีผู้สมัครซึ่งสมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งเป็นคณะตุ้ติษฏรรม โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ข้อ ๓ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรบรรจุผู้สมัครผู้ใดเป็นคณะตุ้ติษฏรรม ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมสั่งบรรจุและแต่งตั้งผู้นั้นเป็นคณะตุ้ติษฏรรม โดยความเห็นชอบของ ก.ต.

ข้อ ๔ คณะตุ้ติษฏรรมออกจากราชการ เมื่อ

(๑) ตาย

(๒) ได้รับอนุญาตให้ลาออก

(๓) พ้นจากราชการตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

(๔) ออกจากราชการเพื่อไปรับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

(๕) ถูกสั่งให้ออกจากราชการเพราะขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๖๑ หรือเพื่อรับบำเหน็จบำนาญเหตุทดแทน เหตุทุพพลภาพ หรือเหตุรับราชการนานตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

(๖) ถูกสั่งลงโทษไล่ออก ปลดออก หรือให้ออก

ข้อ ๕ คณะตุ้ติษฏรรมผู้ใดประสงค์จะลาออกจากราชการให้ยื่นหนังสือขอลาออกต่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลที่คณะตุ้ติษฏรรมผู้นั้นประจำอยู่ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมสั่งอนุญาตโดยความเห็นชอบของ ก.ต. แล้ว จึงให้ออกจากราชการตามคำสั่ง

ข้อ ๖ เมื่อปรากฏว่าคณะตุ้ติษฏรรมผู้ใดขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๖๑ ตั้งแต่วันสมัครเข้ารับคัดเลือกหรือตั้งแต่ก่อนได้รับการบรรจุ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมโดยความเห็นชอบของ ก.ต. สั่งให้คณะตุ้ติษฏรรมผู้นั้นออกจากราชการ

ข้อ ๗ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรให้ตะโตะยุติธรรมผู้ได้ออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญเหตุทดแทน เหตุทุพพลภาพ หรือเหตุรับราชการนานตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ ให้ทำได้ด้วยความเห็นชอบของ ก.ต. แต่การให้ตะโตะยุติธรรมผู้ได้ออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญเหตุทดแทน ให้ทำได้เฉพาะในกรณีต่อไปนี้

(๑) เมื่อตะโตะยุติธรรมผู้นั้นถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดวินัยอย่างร้ายแรง และดำเนินการสอบสวนแล้วไม่ได้ความเป็นสัตย์ว่ากระทำความผิดที่จะต้องถูกสั่งลงโทษไล่ออก ปลดออก หรือให้ออก แต่เห็นว่าตะโตะยุติธรรมผู้นั้นมีมลทินหรือมัวหมอง จะให้รับราชการต่อไปจะเป็นการเสียหายแก่ราชการ

(๒) เมื่อตะโตะยุติธรรมผู้นั้นบกพร่องต่อหน้าที่ หรือหย่อนความสามารถในอันที่จะปฏิบัติหน้าที่ราชการ หรือประพฤติดนไม่สมควรที่จะให้คงเป็นตะโตะยุติธรรมต่อไป

(๓) เมื่อตะโตะยุติธรรมผู้นั้นเจ็บป่วยจนไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ราชการได้โดยสม่ำเสมอแต่ไม่ถึงเหตุทุพพลภาพ หรือ

(๔) เมื่อปรากฏว่าตะโตะยุติธรรมผู้นั้นขาดสัญชาติไทย หรือขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๒๗ (๑๑) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ หรือไปเป็นข้าราชการการเมืองหรือสมาชิกวุฒิสภา

ให้ไว้ ณ วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๒

สุธรรม ภักทราคม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือโดยที่มาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ บัญญัติว่าการบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้สั่ง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงและมาตรา ๔๕ บัญญัติว่าการออกจากราชการของตะโตะยุติธรรมให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้สั่ง เมื่อ ก.ต. เห็นชอบ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงจึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

ข้อคิดเกี่ยวกับหลักกฎหมายอิสลาม ว่าด้วยครอบครัว

พูน จักรเสน ผู้พิพากษาศาลจังหวัดยะลา

เมื่อก้าวถึงจังหวัดภาคใต้ ก็มักจะหมายความตั้งแต่เลยจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไป เช่น จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ นครศรีธรรมราช แต่ถ้าเลยลงไปทางใต้สุดแล้ว มักจะเรียกว่า “๔ จังหวัดภาคใต้” คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล เป็นจังหวัดที่มีชาวไทยอิสลามอยู่เป็นส่วนใหญ่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ก็เป็นไปตามหลักทางศาสนาอิสลาม การวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลาม ศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดทั้ง ๔ นี้ ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก บังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยกรณีนั้น ทั้งนี้อาศัยบทบัญญัติ มาตรา ๓ พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล บังคับไว้ แต่ก็ไม่จำเป็นที่ผู้พิพากษาจะต้องเดือดเนื้อร้อนใจที่ไม่เคยศึกษามาก่อนเลยว่า หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นอย่างไร เพราะกฎหมายเพียงแต่ให้ผู้พิพากษานั่งพิจารณาพร้อมด้วยตะโต๊ะยุติธรรม ๆ เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น ผู้พิพากษาจึงมีหน้าที่พิจารณาในข้อเท็จจริงและดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเท่านั้น แต่ถ้าหากว่าผู้พิพากษาได้รู้ข้อกฎหมายเช่นว่านั้นบ้าง ก็คงจะทำให้การจดคำพยาน รัตกุมยิ่งขึ้น เพราะเท่ากับจะได้รู้ว่าประเด็นอยู่ที่ตรงไหน เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณา และบางทีก็ทำให้รู้อะไรในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน เป็นการเพิ่มพูนความเป็น “พหูสูต” ไปได้ ดังที่ขอเสนอต่อไปนี้

๑. ประวัติความเป็นมา ที่เรียกว่ากฎหมายอิสลามนั้น ความจริง ไม่ใช่กฎหมายตามความหมายของคำว่ากฎหมายที่เราเข้าใจกันอยู่ ณ บัดนี้ แต่เป็นนิติศาสตร์ กล่าวคือ พระนาบีมะหมัด ซึ่งเป็นต้นศาสนาอิสลาม ได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่องครอบครัวและมรดกไว้ในคัมภีร์กุรอาน ซึ่งต่อมาได้มีพวกคณาจารย์ต่าง ๆ อธิบายและแปลความเป็นแบบปฏิบัติมาจนบัดนี้ สุดแล้วแต่พวกใดจะนับถือฝ่ายคณาจารย์ใด ทางประเทศไทยตลอดแหลมมลายูนับถือฝ่ายที่เรียกว่า “ซาฟีอี” (คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดย ศาสตราจารย์ หลวงจ่ารัฐนิติศาสตร์) และในกาลมีร่างหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกเป็นคู่มือของตะโต๊ะยุติธรรมด้วย เดิมที่อาศัยกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ข้อ ๓๒ ซึ่งบัญญัติว่า “ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาแลความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามเรื่องผัวเมียก็ดี เรื่องมรดกก็ดี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือ

**รวมกฎหมายและบทความ
เกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม**

เป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาแลพิพากษา ให้โตะกอฏีซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นที่นับถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษาตามกฎหมายอิสลามนั้น”

เหตุที่เรียกว่าบริเวณเจ็ดหัวเมือง ก็เพราะหมายถึงส่วนหนึ่งของมณฑลนครศรีธรรมราช อันได้แก่ เมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองยะลอ (กลายเป็นยะลาปัจจุบันนี้) เมืองรามันห์เมืองระแงะ และเหตุผลที่จะมีประกาศพระบรมราชโองการนี้ มีว่า “เพื่อจะให้ราชการบ้านเมืองในหัวเมืองเหล่านั้นเป็นไปโดยสะดวก และให้ความสุขสำราญแก่พญาเมืองและศรีตวันกรมการอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป” ว่าด้วยส่วนอำนาจศาลนั้น มีศาลบริเวณ ศาลเมือง ศาลแขวง ซึ่งศาลบริเวณนั้นให้ถือว่าเป็นศาลมณฑล ข้อ ๓๐ ว่า “ข้าหลวงเทศาภิบาลให้เข้าใจว่า ข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณ” ต่อมาก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงรวมจังหวัดสตูลเข้ามาด้วย จนกระทั่งมาลงรูปเป็น ๔ จังหวัดภาคใต้ดังกล่าวแล้วข้างต้น

ชาวไทยอิสลามใน ๔ จังหวัดนี้ คงพูดได้แต่ภาษามลายูเป็นส่วนมาก การพิจารณาคดีเกือบทั้งหมดต้องใช้ล่ามแปล ซึ่งศาลใน ๔ จังหวัดนี้มีล่ามศาลประจำ เพื่อให้การเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔๖ ที่ว่า “ถ้าคู่ความฝ่ายใดหรือบุคคลใดที่มาศาลไม่เข้าใจภาษาไทย.....ให้คู่ความที่เกี่ยวข้องจัดหาล่าม” และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓ ก็ให้ใช้ล่ามแปล และล่ามต้องสาบานหรือปฏิญาณตนว่าจะทำหน้าที่โดยสุจริตใจ จะไม่เพิ่มเติมหรือตัดทอนสิ่งที่แปล เหตุนี้เอง การพิจารณาจึงช้ากว่าปกติ เพราะที่ไม่ต้องใช้ล่ามนั้นเป็นข้อยกเว้น บางทีในคดีอาญานั้น โจทก์ยังส่งคำให้การขึ้นสอบสวนประกอบคำพยาน ซึ่งปรากฏถ้อยคำที่น่าสังเกตในคำให้การนั้นเริ่มต้นว่า “ข้าพเจ้าเป็นคนไทยอิสลาม แต่พูดภาษาไทยไม่ได้ พูดได้แต่ภาษามลายู ขอให้การเป็นภาษามลายูโดยมีล่ามแปลตั้งต่อไปนี้” เป็นต้น ครั้นผู้พิพากษาจะศึกษาค้นคว้าภาษามลายูจนเกิดความชำนาญ “ที่บ้าน” ก็ไม่ลงเนื้อเห็นด้วยอ้างว่าไม่ควรจะใช้ความพยายามถึงเพียงนั้น เพราะศาลมีล่ามอยู่แล้ว (คงกลัวจะไปศึกษากับพจนานุกรมที่เดินได้กระมัง) ครั้งก่อนนั้นถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องพูดเขียนภาษามลายูได้และมีเงินรางวัลก้อนใหญ่ ปรากฏตามความในข้อ ๒๗. ว่า “บรรดาข้าราชการทั้งปวงซึ่งรับราชการในบริเวณนี้ ควรหัดพูดภาษาและเขียนหนังสือมลายูทุกคน ถ้าไปรับราชการภายใน ๑ ปี ควรพูดภาษาได้ และถ้าไปรับราชการอยู่ถึง ๓ ปีแล้ว ควรอ่านหนังสือมลายูได้ ถ้ามีฉะนั้น ยังมีควรจะได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มเติมอัตราจนกว่าจะพูดภาษาและอ่านหนังสือได้ภายในกำหนดเวลาดังกล่าวมาแล้วนี้” ผู้เขียนมาอยู่ยะลาเข้าปีที่ ๔ แล้ว พูดและฟังภาษามลายูไม่ได้เลย จะมีก็แต่คำที่คนทั่วไปรู้ ๆ กันอยู่ เช่น บุแล ว่า พระจันทร์, เดือน (บุหลัน), บุงอ ว่า ดอกไม้ (บุหงา) เป็นต้น อันควรจะได้รับความรู้มาให้ย้ายกลับมาอยู่ใกล้ ๆ นครหลวงเสียบ้าง

เมื่อกล่าวถึงการใช้ล่ามในการพิจารณาจดคำพยาน ย่อมหมายความว่าเฉพาะต้องแปลภาษาต่างประเทศเท่านั้น ภาษาที่ผู้พิพากษาฟังไม่เข้าใจโดยอ้างว่าเป็นการ “เว้าคำเมือง” ทางภาคเหนือหรือภาคอีสานก็ดี “แหล่งบักซ์ใต้ไม่รู้ฟัง” อันเป็นภาษาพูดทางภาคใต้ก็ดี กฎหมายไม่ยอมให้มีล่ามแปล เพราะถือว่าเป็นภาษาไทยแท้ เพียงแต่ไม่ใช่ภาษาราชการ จะแปลไทยเป็นไทยหาใช่ที่ หากไม่เข้าใจก็ไม่ควรโทษใครอื่น นอกจากโทษความรู้ภาษาไทย

๒. สมรรถนะในเยาว์วัย ดังที่เคยเขียนไว้ในความผิดเกี่ยวกับเพศแล้วว่า ผู้เยาว์และผู้บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายอิสลามต่างกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๙, ๒๐ ชาวไทยอิสลามจึงสมรสกัน

แต่อายุยังน้อย มีบางรายหญิงอายุต่ำกว่า ๑๓ ปีก็สมรสแล้ว และก็มีบางรายที่หญิงอายุ ๑๖-๑๗ ปี ผ่านการสมรสมาแล้วหลายครั้ง การสมรสนั้นทำได้แต่แรกเกิดทีเดียว ทั้งนี้ได้เรียนถามความเห็นของโต๊ะโต๊ะยุติธรรมดู ได้รับคำอธิบายว่า ครั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรี มาตรวจราชการทางภาคใต้ ได้พบเด็กหญิงเล็ก ๆ หลายคนไปตั้งแถวต้อนรับที่ในเขตจังหวัดยะลา เมื่อสอบถามก็ได้ความว่า เด็กหญิงเล็ก ๆ เหล่านั้นเป็น “ภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายมาหลายปีแล้ว” ท่านจึงกล่าวกับโต๊ะโต๊ะยุติธรรมว่า แก๊ไขให้อายุมาก ๆ จึงแต่งงานจะไม่ได้หรือ ซึ่งทางโต๊ะโต๊ะยุติธรรมก็รายงานว่า กฎหมายอิสลามนั้นก็คือบทบัญญัติจากคัมภีร์กูรออัน แก๊ไขอย่างใดไม่ได้ แต่ทางกรรมการอิสลามก็สนองนโยบายนี้ โดยแนะนำให้หญิงแต่งงานเมื่ออายุ ๑๕ ปี แต่ถ้าเขาจะขอให้แต่งงานให้ในอายุน้อยกว่านี้ หากถูกต้องตามทางศาสนาอิสลามแล้ว ก็จำเป็นจะต้องแต่งงานให้ ถ้าไม่ทำให้ก็เป็นบาป

เหตุที่ศาสนาให้สมรสได้แต่เกิดมาก็เพราะคำนึงถึงความจำเป็นในทางศาสนาเหมือนกัน เช่น ครอบครัวหนึ่งจำเป็นต้องรับเด็กหญิงคนหนึ่งไว้ทั้งที่ไม่เป็นญาติ จะทำให้เป็นบาปขึ้นได้ เพราะผู้หญิงที่ไม่สัมพันธ์ทางญาติเป็นสิ่งที่ต้องห้าม แม้ชายมองดูหญิงอื่นด้วยความกำหนัดก็เป็นบาป การมองเห็นส่วนของร่างกายเกินกว่าปลายมือก็เป็นบาป คือ บาปมีอยู่ทั่วไป ถ้าสมรสเสียแล้วก็พ้นบาปไปได้ เป็นที่น่าเห็นใจที่การสมรสนี้แทนที่จะมองในแง่ตัณหาราคะ กลับเป็นการกระทำเพื่อจะมีให้เป็นบาป เช่น เจ้าหน้าที่ตรวจพาสปอร์ตของนักทัศนาจรสตรี จะดูรูปถ่ายกับตัวคนเกินกว่าความจำเป็นไม่ได้ เช่น ถ้าเห็นรูปร่างดี ดูหน้าแล้วมาดูรูปถ่ายว่าจะเหมือนกันหรือไม่ ถือว่าเป็นบาปเหมือนกัน แต่ถ้าสมรสเสียแล้วเป็นไม่บาป ทำให้หญิงนั้นมามีความสัมพันธ์ทางการสมรสขึ้น และปรากฏใน MINHAJ ET TALIBIN คู่มือกฎหมายมุฮัมมัด สำนักคณาจารย์ชาฟีอี The School of Shafii ฉบับแปลของ Howard หน้า ๒๘๒ ว่า “A husband has the right to see all parts of his wife’s body.” บางทีลืมหินเช่นว่านี้จะก้าวหน้ากว่ากฎหมายฉบับใด ๆ เสียด้วยซ้ำ

๓. การหนีไปแต่งงาน การสมรสของอิสลามศาสนิกนั้น ฝ่ายหญิงจะต้องได้รับอนุญาตตลอดชีวิต จะสมรสโดยลำพังไม่ได้ ไม่ว่าจะสมรสมาแล้วกี่ครั้ง ไม่เหมือนกับในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่หญิงเมื่อบรรลุนิติภาวะแล้วสามารถสมรสได้ตามลำพัง ในทางศาสนาอิสลามเรียกผู้ให้อนุญาตนี้ว่า “วาลี” และหลักกฎหมายอิสลาม มาตรา ๒๙ ว่า “วาลี” คือ ชายผู้ทรงสิทธิประกอบพิธีสมรสให้หญิง หรือชายในกรณีที่ชายยังไม่บรรลุนิติภาวะหรือวิกลจริต สิทธินี้เป็นเอกสิทธิ์ของวาลี บังคับวาลีมิได้” กฎหมายจัดลำดับก่อนหลังของวาลีไว้มากมาย เริ่มแต่บิดา ปู่ พี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมบิดามารดา เป็นต้น มีมากมายหลายชนิดจนกระทั่งวาลีฮาгим คือ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ หรือจากผู้รับสนองพระบรมราชโองการให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งฮาгим (เทียบได้กับตำแหน่งโต๊ะโต๊ะยุติธรรม) มีสิทธิเป็นวาลีประกอบพิธีสมรสให้หญิงผู้บรรลุนิติภาวะแล้วทั่วไป

เมื่อหญิงชายรักกัน แต่บิดาหรือวาลีฝ่ายหญิงไม่เห็นด้วย จะเป็นเพราะเหตุใดก็ตาม หญิงชายจะหนีออกจากถิ่นที่อยู่ เข้าตามแบบรักกันหนาพากันหนีจริง ๆ ไปจากที่อยู่เกินกว่า ๘๖ กิโลเมตร หรือเดินทางโดยทางเท้า ๑ วัน ๑ คืน เรียกกันว่าพันธขวาลี ในกรณีนี้ ชายหญิงก็จะไปหาโต๊ะโต๊ะอิหม่าม แจ้งความประสงค์

จะแต่งงาน อ้างว่าหนักันมา ๔๖ กิโลเมตร หรือเดินเท้า ๑ วัน ๑ คืนแล้ว โตะอิหม่ามสอบถามความสมัครใจแล้ว ก็จัดการแต่งงานให้ ที่แรกข้าพเจ้าเข้าใจเอาว่า หลักศาสนาคงจะเห็นใจวิริยานุภาพของหนุ่มสาวที่อดสู้อาหิหนักันกันไปถึง ๔๖ กิโลเมตร เป็นระยะทาง ๑ วัน ๑ คืน จึงยอมให้แต่งงานได้ แม้บิดาหญิงซึ่งเป็นวาสิที่แท้จริงจะไม่อนุญาตก็ตาม แต่เมื่อสอบถามหาความเข้าใจดูว่ามีข้อกฎหมายที่ใดที่อนุญาตให้เช่นนี้เพราะ ดูจะเป็นหลักที่จะละเมิดอำนาจปกครองของบิดามารดา การพรากหญิงอื่นไปจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ย่อมเป็นความผิดทางอาญาด้วย ในบางกรณีแม้หญิงจะยินยอมด้วยก็ตาม และผู้รู้ก็บอกว่าไม่มีบทบัญญัติใดว่าไว้ โดยตรง แต่มีหลักอยู่ว่าในมาตรา ๓๗ มีข้อยกเว้นเกี่ยวกับวาสิว่า “เว้นแต่ในเขตปริมาตร ๔๖ กิโลเมตร แห่งการสมรสที่ประกอบพิธีสมรสนั้น หากบุคคลที่ได้รับการยกย่องเช่นว่านั้นมีได้ ผู้ที่เป็นอาดิ (ปกติคือ โตะอิหม่าม) จะได้รับอภัยเป็นวาสิก็ได้” พิจารณาจากข้อบัญญัตินี้ ก็เห็นความจำเป็นว่า เมื่อไม่มีหลักใหญ่ ย่อมให้ใช้ข้อยกเว้น แต่ในกรณีที่เป็นอยู่ปัจจุบัน มีวาสิที่แท้จริงอยู่ แต่วาสิไม่อนุญาต จึงหนีไปอยู่ในที่ที่จะเข้า ข้อกำหนดนี้เสียเอง เป็นทำนองหนีหลักใหญ่เพื่อเข้าข้อยกเว้น แต่ก็ถือว่าเป็นอันสมบูรณ์ และถ้าวาสิที่ได้รับ อภัยอยู่นั้นปฏิเสธไม่แต่งงานให้ วาสินั้นเป็นผู้บาปเอง ด้วยเหตุนี้จึงมีคดีมาสู่ศาลในทำนองบุตรหรืออาจารย์ หรือพรากผู้เยาว์ไปจากบิดามารดาผู้ปกครอง ซึ่งจำเลยก็ต่อสู้เสมอว่า หญิงชายรักกันแต่บิดามารดาไม่อนุญาต จึงหนีไปแต่งงานกันตามทางศาสนาอิสลาม มีโตะอิหม่ามเข้าเบิกความฝ่ายจำเลยด้วย อันทำให้ศาลยกฟ้อง เสียมาก ตะโตะอิหม่ามเคยให้ข้อคิดว่า ชาวอิสลามที่ไปแต่งงานด้วยความสมัครใจแล้วกลับว่าผู้ชายผิดคร่าหนีนี้ เกือบจะไม่มีเลย เพราะถือเป็นบาปมาก มักจะมีแต่ชายผิดคร่าแล้วบังคับให้แต่งงาน ซึ่งโตะอิหม่ามก็ไม่อาจ ทราบได้ว่าถูกบังคับ แต่หลักฐานในสำนวนก็ไม่อาจจะเอาเหตุผลของการกลัวบาปมาวินิจฉัยว่าคนไหนจริง กลัวมากหรือน้อย เพราะก่อนเบิกความก็ต้องสาบานตัวว่าคำเบิกความที่ศาลเป็นความจริงโดยแท้

๔. ๓ ตอลละ หรือการหย่า ๓ ครั้ง ธรรมเนียมไทยเคยมีคำพังเพยว่า หญิงสามผัว ชายสามโปลท์ ซึ่งหมายถึงหญิงแต่งงานกับชาย ๓ คน แต่การที่ชายแต่งงานแล้วหย่า ๓ แล้วแต่งงานกับหญิงเดิมหรือคนใหม่ ไม่มีคำพังเพยเปรียบเปรยในทางเสีย และไม่มีข้อกำหนดห้ามในกฎหมาย เพียงแต่ห้ามใช้คู่สมรสของคนอื่น ก็ใช้ได้ ทางศาสนาอิสลามมีข้อกำหนดเรื่องหย่ากับภริยา ๓ หนแล้วห้ามแต่งงานอีก หมายความว่าชายหย่า กับภริยาคนนั้นแล้วกลับสมรสใหม่ เป็นพบกันครั้งที่ ๔ ไม่ใช่หย่ากับภริยาคนนั้นแล้วไปแต่งงานกับคนอื่น หลาย ๆ คน ซึ่งจะหย่าก็ครั้งที่หนักไม่เรียก ๓ ตอลละ ตอลละเป็นพิธีหย่าอย่างหนึ่ง เพราะการขาดจากสมรส มีหลายแบบ แต่ตอลละเป็นเอกสิทธิ์ของสามี ๆ ทรงสิทธิ์ที่จะตอลละได้ฝ่ายเดียว มิจำเป็นต้องได้รับความยินยอม จากภริยา เว้นแต่สามีตอลละเพราะได้สินจ้างจากภริยาโดยตรง และบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑ ว่า สามีจะสมรสกับ ภริยากู้หย่าครบ ๓ ตอลละเช่นว่านี้ได้ ต่อเมื่อภริยากู้หย่านั้นได้ประกอบพิธีสมรสและร่วมประเวณีกับชายอื่น ซึ่งมีความใคร่พอสมควร และพ้นเขตอีดาศูของสามีใหม่แล้ว ดังนั้น ถ้าคู่สมรสจะกลับเข้าร่วมเรียงเคียงหมอน กันอีกครั้ง เป็นครั้งที่ ๔ ก็ต้องมีชายอื่นมาคั่นขัดจึงหะก่อน และต้อง “ประกอบพิธีสมรสและร่วมประเวณี กับชายอื่นที่มีความใคร่พอควร” เสียก่อน และพ้นเขตอีดาศูด้วย คือ ต้องพ้น ๓ เดือน ๑๐ วัน ถ้าหญิงมี ประจำเดือนมาตามปกติ คือถือมีประจำเดือน ๓ ครั้ง แต่ถ้าหากไม่มีมาทั้ง ๆ ที่เคยมีมาก็ต้องคอยเรื่อยไป และถ้าหากคอยเท่าไรก็ไม่ประจำเดือน ไม่ใช่คอย ๓๑๐ วัน อย่างกฎหมายแพ่ง ต้องคอยไปจนหญิงนั้นอายุ ๖๐ ปี ดังนั้น จึงเป็นอันว่าจะจัดทำพิธีหลอก ๆ เสาะหาผู้ชายชนิดที่เป่าปูนไม่ปลิวมาขัดตาทัพอย่าง คุณदनัย อินทรบุรี

สงสัย (อุลพาท เล่ม ๒ ปีที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑) เห็นจะไม่ถูกต้องตามลัทธิศาสนาอิสลาม เหตุผลข้อบัญญัตินี้ ตะโตะยุติธรรมช่วยอธิบายว่า คนเรามักจะต่อละหย่ากันด้วยความโกรธและหย่ากันทั้ง ๆ ที่ยังรักกันอยู่ เมื่อหย่าโกรธก็กลับมาแต่งงานกันอีก แต่ถ้าหย่ากันติดกันถึง ๓ ครั้งแล้วก็ให้รั้อายคนเสียบ้าง คือ ให้คนอื่นที่มีความใคร่พอสมควรมาขัดจังหวะ ถ้ายอมได้เช่นนี้ก็แสดงว่ารักกันจริง รักกันมาก เลยยอมให้แต่งงานกันอีก แต่ตามปกติ พอจะถึงครั้งที่ ๓ ก็ระวังตัวแจ ไม่รู้ว่าเขาแต่ใจตัวเสียแล้ว หนักเอาเบาสู เพราะถ้าขึ้นหย่าไป หากห้ามใจไม่ได้อยากกลับมาแต่งงานกับคู่หย่าอีกเป็นครั้งที่ ๔ จะถูกคนอื่นเข้ามาคั่นกลาง เเคราะห์ห้าม- ยามร้ายจะต้องคอยจนหญิงอายุ ๖๐ ปี

เมื่อเร็ว ๆ นี้มีการประชุมอิสลามศาสนิกทั่วทั้ง ๔ จังหวัดที่ยะลา ถกปัญหาข้อนี้ เพราะมีบางอาจารย์ว่า การสมคบแต่งงานคั่นกลางเพื่อคู่หย่าจะกลับไปแต่งงานครั้งที่ ๔ นี้ใช้ไม่ได้ การแต่งงานนั้นต้องไม่เป็นการ คบคิดกันจึงจะถูกต้อง ผลที่สุดได้ชื่อเชิญผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นอาจารย์ที่นับถือของอิสลามศาสนิกมาจาก เมืองเม็กกะอธิบายข้อบัญญัตินี้ ซึ่งสรุปว่า ถึงจะคบคิดกันแต่ให้มีการสมรสและร่วมประเวณีกับชายอื่นก็ เป็นอันใช้ได้

๕. ข้อห้ามมิให้มีภรรยาเกิน ๔ คน ปัญหาส่วนตัวเดียวเมียเดียวเป็นปัญหาทางสังคม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า ต้องมิใช่คู่สมรสของคนอื่น ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย เป็นการตัดปัญหาเมียน้อยเมียมากทางกฎหมายไปได้ แม้ว่าในแง่สังคมจะยังมีผู้คิดว่า การมี “น้อย” ไว้มาก แสดงถึงเป็นผู้มีความสามารถมาก แต่ทางศาสนาอิสลามไม่ถือว่าเป็นน้อยเป็นหลวง เพราะทางศาสนาถือว่าต้องให้ความเสมอภาคแก่ภรรยา คือ ต้องอุปการะเลี้ยงดูให้เลี้ยงชีพทุกอย่างเท่าเทียมกัน จึงเป็นอันว่าชายต้องมีความสามารถมากทั้ง กำลังทรัพย์และกำลังกายด้วย และยอมให้มีภรรยาได้ ๔ คน “ห้ามมิให้ชายผู้มีภรรยาอยู่แล้ว ๔ คน สมรสกับหญิงอื่นอีก..... ทาสมีภรรยาได้ ๒ คน ชายผู้วิกลจริตหรือเสมือนไร้ความสามารถมีภรรยาได้เพียงคนเดียว” เหตุผลของข้อบัญญัตินี้อธิบายไปในทางว่า ชายมีความสามารถอยู่ร่วมไม่จำกัดเวลา ส่วนหญิงไม่อาจสนองได้ในบางเวลา เช่น เวลาประจำเดือน ถ้าอยู่ร่วมระหว่างมีประจำเดือนเป็นบาป หรือในกรณีคลอดบุตรมีครรภ์ เหล่านี้เป็นต้น แต่ถ้าหมั้นเวียนถึง ๔ คน ก็ถือว่าเป็นเพียงพอทางสุขภาพอนามัย และชายต้องสามารถถือกุลภรรยาโดยเสมอภาคในทุกวิถีทางอีกด้วย หากชายใดมีแต่ความสามารถทางกำลังกาย แต่ไม่มีความสามารถทางกำลังทรัพย์ ไม่อาจให้ความเสมอภาคทางทรัพย์สินแก่ภรรยาได้ ก็แต่งงานตามจำนวนนี้ไม่ได้ และจะไปร่วมกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยา ก็ไม่ได้ เพราะถือเป็นบาปอย่างยิ่ง ทางศาสนามีข้อบัญญัติเป็นทางแก้ คือให้เข้าปอซอ คือ ถือบวชหรือถือศีลตลอดตามระยะเวลา จนกว่าความสามารถนั้นจะลดลงกลายเป็นความไม่สามารถ การถือบวชนั้นคือการห้ามมิให้รับสิ่งใด ๆ เข้าร่างกายโดยเจตนาในเวลากลางวัน แม้แต่น้ำลายตัวเองก็ยังกลืนไม่ได้ สูบบุหรี่ก็ไม่ได้ ดมยา也不行 ตามปกตินั้นทางศาสนาให้ถือบวชทุกคนปีละ ๑ ครั้ง ๆ ละ ๑ เดือน เรียกว่า เดือนปอซอ แต่ในกรณีที่ความสามารถของชายนี้ ให้ถือบวชโดยไม่มีการกำหนดเวลาจนกว่าจะรู้ว่าไม่สามารถแล้วจึงให้ขัง และคงจะเห็นพ้องกันว่า หากปฏิบัติเช่นนี้เรื่อยไป ผู้ที่รู้สึกลำบากในเรื่องความสามารถ ก็คงจะถึงขั้นเป่าปูนไม่ปลิวเหมือนกัน

ข้อเขียนทั้งหมดที่เก็บเล็กผสมน้อยเขียนมาข้างต้นนี้ เขียนในฐานะ “คนนอก” ที่หน้าที่ราชการจำเป็นต้องร่วมพิจารณาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในบางคราว ซึ่งนับแต่เวลาเริ่มมาอยู่ที่ยะลาจนถึงบัดนี้เข้าปีที่ ๔ แล้ว เมื่อมีข้อสงสัยอะไรก็ลองสอบถามผู้รู้ดูบ้าง จึงอาจเป็นเพียง “เห็นแต่พฤษไม่เห็นไพร เห็นแต่ลำเนาไม่เห็นป่า” ไปก็ได้ โปรดถือเสียว่าเป็นข้อคิดของผู้ไม่มีประสบการณ์ ซึ่งถ้าท่านที่จะออกใหม่ได้มีโอกาสมาศึกษาที่ยะลาดูบ้าง ก็คงจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ได้เองโดยเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง

หมายเหตุ คัดจากคุดุลาห์ เล่มที่ ๘ ปีที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๐๑

กฎหมายอิสลาม

พิพัฒน์ จักรางกูร

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดราชบุรี

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในจังหวัดภาคใต้ ได้รับสั่งถามผู้เขียนซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง เกี่ยวกับตะเต้ยุคธรรม และกฎหมายอิสลาม ทำให้หวงระลึกถึงครั้งผู้เขียนเริ่มเรียนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ซึ่งกล่าวถึงการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกแก่อิสลามศาสนิกในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล แทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมีข้อข้องใจเกิดขึ้นว่า “กฎหมายอิสลาม” นั้นเป็นอย่างไร คำบรรยายของท่านอาจารย์ในวิชาดังกล่าวก็ไม่ให้ความกระจ่างแจ้งพอ ครั้นเมื่อผู้เขียนรับราชการเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัดสตูลซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่ใช้กฎหมายอิสลาม ภาระหน้าที่ทำให้ได้ศึกษา และรู้เรื่องเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม จึงเห็นว่า ถ้าหากนำเรื่องราวเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามมากล่าว อาจจะ เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจอยู่บ้าง

กฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับลักษณะแห่งท้องถิ่น ประเทศหนึ่ง ๆ ก็มี ประเพณีเรื่องครอบครัวและมรดกเป็นของตนเอง จึงบัญญัติกฎหมายดังกล่าวนี้ไว้ไม่เหมือนกัน จะสังเกต เห็นว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ว่าด้วยครอบครัวและมรดกค่อนข้างจะ แตกต่างกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพอื่น ๆ ซึ่งมีหลักทั่วไปเหมือนกับประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบัน ทุกประเทศ

เนื่องจากจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม หลักลัทธิ ศาสนาอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกผิดแผกแตกต่างกับหลักที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและ พหุณิชย์มาก หากจะให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บังคับแก่คดีในกรณีดังกล่าว ก็ไม่อาจอำนวยความสะดวกให้ดำเนินไปได้ด้วยดี รัฐบาลมีนโยบายที่จะทะนุบำรุงให้ชนชาวอิสลาม ในจังหวัดเหล่านี้ได้ปฏิบัติลัทธิศาสนาของตนโดยสมบูรณ์ จึงได้ผ่อนผันให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัว และมรดกบังคับคดีเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกแทนบทบัญญัติแห่งประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

กฎหมายอิสลามที่ใช้บังคับนี้มีได้ถือเป็นกฎหมายต่างประเทศ แต่ถือเป็นกฎหมายของศาสนาซึ่ง กฎหมายไทยได้รับรองให้ใช้เป็นกฎหมายพิเศษชนิดหนึ่งสำหรับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในเขตจังหวัดดังกล่าว (คำพิพากษาฎีกาที่ ๙๐/ ๒๔๘๓ นางวันตะ หลังบูตะ โจทก์ นายเอ. เอช. ดูก หลวงประกอบนิติสาร จำเลย) ฉะนั้น การพิจารณาและพิพากษาคดีของศาลในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล หรือที่เรียกกัน ทั่วไปว่า “สี่จังหวัดภาคใต้” จึงแตกต่างกันกับจังหวัดอื่น ๆ

เพื่อให้เห็นสภาพและความเป็นมา ได้นำภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์เฉพาะที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม
มากล่าวโดยสังเขปด้วย

ด้านภูมิศาสตร์

จังหวัดปัตตานี

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดสงขลา

ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดนราธิวาส

ทิศตะวันออกติดต่อกับทะเลหลวงบริเวณอ่าวไทยตอนใต้

ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดยะลา

แบ่งการปกครองเป็น ๘ อำเภอ คือ อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอหนองจิก อำเภอมายอ
อำเภอยะหริ่ง อำเภอยะรัง อำเภอปะนาเระ อำเภอสายบุรี

จังหวัดนราธิวาส

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดปัตตานี

ทิศใต้ติดต่อกับรัฐกลันตัน ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย

ทิศตะวันออกติดต่อกับทะเลหลวงบริเวณอ่าวไทยตอนใต้

ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดยะลา

แบ่งการปกครองเป็น ๙ อำเภอ คือ อำเภอเมืองนราธิวาส อำเภอระแงะ อำเภอสุไหงปาดี อำเภอ
สุไหงโก-ลก อำเภอรือเสาะ อำเภอแว้ง อำเภอเย็งอ อำเภอบาเจาะ อำเภอดากใบ

จังหวัดยะลา

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดปัตตานี

ทิศใต้ติดต่อกับรัฐเประ รัฐไทรบุรี ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย

ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดนราธิวาส

ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดสงขลา และรัฐไทรบุรี ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย

แบ่งการปกครองเป็น ๕ อำเภอ คือ อำเภอเมืองยะลา อำเภอเบตง อำเภอบันนังสตา อำเภอยะหา
อำเภอรามันห์

จังหวัดสตูล

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดตรัง พัทลุง และสงขลา

ทิศใต้ติดต่อกับรัฐปะลิส ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย

ทิศตะวันออกติดต่อกับรัฐปะลิส ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย และจังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตกติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย

แบ่งการปกครองเป็น ๒ อำเภอ ๒ กิ่ง คือ อำเภอเมืองสตูล กิ่งอำเภอกวนกาหลง อำเภอละงู กิ่งอำเภอ
ทุ่งหว้า

ด้านประวัติศาสตร์

เดิมจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลาเป็นจังหวัดที่อยู่ใน “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐” ส่วนจังหวัดสตูลมิได้รวมอยู่ในเขตปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมืองดังกล่าว ฉะนั้นจะกล่าวถึงประวัติของจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลาก่อน

จังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลาแต่เดิมแบ่งเป็นเขตปกครอง เรียกว่า “บริเวณเจ็ดหัวเมือง” คือเมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองยะล่อ เมืองรามันห์ และเมืองระแงะ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๔๔ หัวเมืองทั้งเจ็ดนี้เปลี่ยนแบบการปกครองเป็นมณฑล เรียกว่า “มณฑลปัตตานี” แบ่งเขตปกครองเป็น ๔ จังหวัด คือ

๑. เมืองตานี เมืองหนองจิก และเมืองยะหริ่ง รวมเป็นจังหวัดปัตตานี
๒. เมืองสายบุรีเป็นจังหวัดสายบุรี
๓. เมืองยะล่อและเมืองรามันห์ รวมเป็นจังหวัดยะลา
๔. เมืองระแงะเป็นจังหวัด เรียกว่าจังหวัดนราธิวาส

ต่อมาได้ยุบจังหวัดสายบุรีเป็นอำเภอขึ้นจังหวัดปัตตานี จึงคงเหลือเพียง ๓ จังหวัด ซึ่งปัจจุบันนี้จังหวัดทั้งสามอยู่ในเขตการปกครอง ภาค ๙

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงให้เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ไปตรวจเมืองปัตตานี นราธิวาส และยะลา ซึ่งขณะนั้นยังแยกเป็น ๗ เมืองดังกล่าวในตอนต้น เพื่อปรึกษานโยบายจัดการปกครองเมืองเหล่านี้

เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ตรวจแล้วเสนอรายงานมีเนื้อความดังนี้

๑. วิธีปกครองเมืองทั้งเจ็ดนี้ยังเป็นอย่างที่เรียกกันว่า “กินเมือง” เจ้าเมืองจะอย่างไรก็ได้สุดแต่อย่างขัดขึ้นคำสั่งผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาเท่านั้น

๒. ภาษีอากรยังเก็บอย่างโบราณก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ยกตัวอย่างเช่น เก็บค่านาด้วยเอาจำนวนโคสำหรับใช้ไถนาเป็นเกณฑ์เก็บภาษีโคคู่ละเท่านั้น ๆ ไม่ต้องรังวัดเนื้อนา ภาษีอากรอย่างอื่นก็ให้เงินรับผูกขาดไปเก็บ ใช้ทั้งวิธีชักส่วนสินค้า และวิธีให้ซื้อขายได้แก่เจ้าภาษี

๓. การปกครองราษฎรในท้องที่แล้วแต่เจ้าเมืองจะตั้งใครเป็นนายตำบล และต้องการใช้แรงงานเมื่อใดหรือให้ราษฎรหาสิ่งของอย่างไรให้เมื่อใด ก็เกณฑ์ตามใจเจ้าเมือง

๔. การชำระตัดสินความอยู่ในอำนาจ “โต๊ะกาสิ” คือ อาจารย์ทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้ชำระ ตัดสินตามกฎหมายอิสลาม มีเมืองหนองจิกเมืองเดียวที่ใช้กฎหมายไทย เพราะเจ้าเมืองเป็นไทยมาหลายชั่วคนแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงปรึกษากับเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) แล้วเห็นว่า การปกครองท้องที่ตามแบบมณฑลเทศาภิบาลชั้นในจะจัดในเมืองทั้งเจ็ดได้สะดวก แต่จะต้องใช้นโยบายผ่อนผันในอย่างอื่นบ้างบางอย่าง อย่าให้ชาวเมืองรู้สึกว่าเป็นเดือรื้อนกว่าแต่ก่อน

ส่วนเรื่องเกี่ยวกับศาล มีความเห็นว่า ยังไม่ควรเลิกศาลโต๊ะกาสิ เพราะราษฎรนับถือศาสนาอิสลามมีอยู่มาก เป็นแต่จะแก้ไขด้วยเลือกตั้งพวกอาจารย์ศาสนาอิสลามที่คนนับถือมาก เป็น “ตะโต๊ะยุติธรรม”

ขึ้นไว้คณะหนึ่ง ราว ๒๐ คน ถ้าคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นความกัน หรือเป็นจำเลยในคดีที่ต้องตัดสิน ด้วยกฎหมายทางศาสนา คือ ความผิดเมียอย่างหนึ่ง ความมรดกอย่างหนึ่ง ให้คู่ความเลือกตะโต๊ะยุติธรรม ที่ได้ตั้งไว้เป็นอนุญาโตตุลาการฝ่ายละคนหรือหลายคนตามตกลง มานั่งชำระตัดสินในศาลไทย แต่ถ้า คู่ความเป็นไทยหรือเป็นความประเภทอื่น ศาลไทยชำระและตัดสินตามกฎหมายไทยทั้งสิ้น

เมื่อนำความเรื่องนี้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็โปรดพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้จัดการตามนั้น จึงได้ประกาศพระบรมราชโองการให้รวมเมืองทั้งเจ็ดตั้งเป็นบริเวณ เรียกว่า “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐”

กฎข้อบังคับดังกล่าวได้ตั้งข้อบังคับเกี่ยวกับกิจการศาล ดังนี้

“ว่าด้วยการโรงศาล

ข้อ ๓๐ ให้ใช้พระธรรมนูญศาลหัวเมือง รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ ในบริเวณนี้ เว้นแต่คำว่า “ศาลมณฑล” ให้เข้าใจว่า “ศาลบริเวณ” และคำว่า “ข้าหลวงเทศาภิบาล” ให้เข้าใจว่า “ข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณ” และการที่จะตั้ง หรือจะเลื่อน หรือจะเปลี่ยนผู้พิพากษาในบริเวณเจ็ดหัวเมืองตามความที่ว่าไว้ในมาตรา ๑๐ ของพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ นั้น ให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจะนำความ กราบบังคมทูล และให้ข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณมีใบบอกในการที่เกี่ยวข้องตั้ง หรือเลื่อน หรือเปลี่ยนผู้พิพากษา ในบริเวณมายังเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

ข้อ ๓๑ ให้ศาลมีเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. ศาลบริเวณ
๒. ศาลเมือง
๓. ศาลแขวง

และให้มีผู้พิพากษาสำหรับศาลเหล่านี้ เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ข้อ ๓๒ ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาและความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับ ศาสนาอิสลามเรื่องผิดเมียกิดและเรื่องมรดกกิด ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาและพิพากษา และให้โต๊ะกาสิ ซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นที่น่าเชื่อถือในศาสนาอิสลาม เป็นผู้พิพากษาคดีตามกฎหมายอิสลามนั้น”

ส่วนจังหวัดสตูลนั้น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สตูลขึ้นกับมณฑลไทรบุรี ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ไทยทำหนังสือสัญญากับอังกฤษ ยอมสละอำนาจปกครองเหนือมณฑลมลายู คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิสให้แก่อังกฤษ คงเหลือสตูลเพียงเมืองเดียวที่ยังคงอยู่ในราชอาณาจักร ไทย จึงโปรดเกล้าฯ ให้สตูลรวมอยู่ในมณฑลภูเก็ตเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ และต่อมาในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีถนนหลวงและทางรถไฟติดต่อไปมากับจังหวัดสงขลาได้สะดวกกว่า ที่จะไปมากับจังหวัดภูเก็ต จึงโปรดเกล้าฯ ให้สตูลเข้าร่วมอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งที่ทำการ อยู่ที่จังหวัดสงขลาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ปัจจุบันสตูลอยู่ในเขตการปกครองภาค ๙ เช่นเดียวกับจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา

ในด้านเกี่ยวกับการศาล สตูลก็เป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งมีชาวมุสลิมเป็นจำนวนมากเหมือนกับจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส และยะลา เดิมสตูลเคยมีศาลเกี่ยวกับศาสนา แต่ถูกยุบไป ชาวอิสลามไม่ยอมขึ้นศาลในคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก โดยอ้างว่า แม้ศาลไทยจะพิจารณาพิพากษาคดีไปแล้วก็ตาม ทางศาสนาของเขายังไม่ถือว่าเป็นคำวินิจฉัยที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุดังกล่าว พระยาสมันตร์ฐบุรินทร์ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลจึงเสนอความเห็นไปยังสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต ซึ่งสมัยนั้นสตูลขึ้นอยู่กับมณฑลภูเก็ต ขอให้มีการตั้งศาลทางศาสนาเช่นเดียวกับกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ครั้นต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงได้มีสารตราของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมดำเนินการตามกระแสพระบรมราชโองการให้ขยายการใช้กฎหมายอิสลามไปถึงจังหวัดสตูล ความในสารตรามีดังนี้

“ที่ ๓๐/๔๓๕๓

กระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๒๔ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

สารตรามหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรม เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ถึงนายพลโท พระยาสุรินทราชา สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต

ด้วยมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า จังหวัดสตูลมีราษฎรพลเมืองเป็นผู้ถือลัทธิศาสนาอิสลามอาศัยอยู่เป็นอันมาก มีพระราชประสงค์จะทันท่วงทีให้ได้บำเพ็ญลัทธิศาสนานั้นโดยเสมอภาคมิได้ลำเอียงดังนี้ เป็นพระราชกรณียกิจจำนงสืบมาแต่โบราณ มหากษัตริย์จึงได้มีพระราชบัญญัติไว้ว่า ถ้าบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแห่งลักษณะผิวเมียและทรัพย์สินมรดก ให้ตุลาการพึงพิจารณาและบังคับตัดสินคดี โดยลัทธิประเพณีอิสลามตามคัมภีร์โกหร่านพระมะหะหมัดนั้น ดังปรากฏในกระทรวงหลวงภักดีวิจารณ์ตุลาการ กรมท่าขวา ขึ้นแต่จุฬาราชมนตรีนั้นสืบมา และมุสเนียมเป็นกระบวนการพิจารณาความแห่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ขยายออกมาบังคับใช้ทั่วพระราชอาณาเขตคาบสมุทรมาลายูบักซ์ได้ ซึ่งมีราษฎรพลเมืองนับถือลัทธิอิสลามอยู่หนาแน่น ให้ตั้งตำแหน่งโต๊ะกาตีเป็นผู้บังคับคดีตามประเพณีนิยมนั้น พระราชบัญญัตินี้ให้คงรักษาไว้มิให้เพิกถอน ควรแต่จะผันผ่อนวางวิธีเลือกสรรตั้งตำแหน่งกาตีให้ลงเป็นระเบียบ ดังนี้คือ

ข้อ ๑ โต๊ะกาตีผู้ปรับบทโกหร่านควรได้สมมตินิยมของราษฎรชาวอิสลามในแขวงนั้น เป็นผู้ก่อปรด้วยวิญญูติควรแก่เคารพนับถือในฐานะผู้ใหญ่ เป็นผู้ก่อปรด้วยคุณวิญญูติสามารถในคัมภีร์โกหร่านโดยสมควร เป็นผู้มีน้ำใจจงรักต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และสมัครภักดีต่อราชการของพระเจ้าอยู่หัวตั้งนี้เป็นลักษณะสำคัญ ข้อที่พระยาสมุหเทศาภิบาลมีใบบอกเข้าไปว่า ได้ปรึกษาหารือพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นว่า ทะเยีตัน ๑ ทะเยีซัน ๑ ก่อปรด้วยคุณวิญญูติสามารถและเป็นที่ประชาชนพลเมืองนิยมนับถืออยู่เป็นอันมาก เห็นปานดังนั้น สมควรที่จะเลือกสรรเอาขึ้นตั้งไว้ในหน้าที่ตุลาการฝ่ายอิสลามได้นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว

ข้อ ๒ แต่นี้สืบไปให้เรียกตำแหน่งตุลาการนี้ว่า ตะโต๊ะยุติธรรม เทียบค่าเสนายุติธรรมในมณฑลพายัพ มีหน้าที่เฉพาะเป็นกาตีผู้ปรับบทโกหร่าน เป็นตุลาการบังคับคดีแห่งประเพณีอิสลาม เทียบอำนาจศาลแขวงในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๕ อยู่ในบังคับบัญชาของศาลมณฑลภูเก็ตได้ครอบงำทั่วไป

ข้อ ๓ อำนาจตะโต๊ะยุติธรรมนี้ให้พึงจำกัดว่า บังคับได้แต่คดีบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแห่งลักษณะผิวเมียและทรัพย์สินมรดก อันจะพึงยกบทโกหร่านขึ้นปรับได้โดยชอบด้วยขบวนการพิจารณา

นอกจากที่จะว่ากล่าวเปรียบเทียบคตินั้น ๆ ให้ตะไตะยุติธรรมทำคำตัดสินลงชื่อแต่ ๒ นาย หรือพร้อมด้วย ผู้พิพากษาศาลจังหวัดรวมเป็น ๒ นาย จึงบังคับเป็นคำพิพากษาคดีแพ่งประเพณีอิสลามได้ และคู่ความ พึงอุทธรณ์ฎีกาได้เป็นลำดับตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ให้พระยาสุรินทราชากับพระทพิศศาสตร์ราชสมบัติปฏิบัติราชการตามกระแสพระบรมราชโองการนี้

(ลงนาม) เจ้าพระยาอภัยราชา
ประทับตราพระจุลพาหเป็นสำคัญ”

ตั้งแต่นั้นมา จังหวัดสตูลก็ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแก่บุคคลผู้ถือศาสนา อิสลามอย่างเดียวกับจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา

ต่อมาเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดก ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ตามพระราชบัญญัติให้ใช้บรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ มาตรา ๖ และพระราชบัญญัติให้ใช้บรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ มาตรา ๔ บัญญัติว่า บทบัญญัติแห่งบรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดก ไม่กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก ฉะนั้น กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ยังคงมีผลใช้บังคับในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลต่อไป คือใช้กฎหมายอิสลามบังคับคดีว่าด้วย ครอบครัวและมรดกแก่บุคคลผู้นับถือศาสนาอิสลามอย่างเดิม

สำหรับจังหวัดสตูล มีผู้สงสัยว่า ตามพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ดังกล่าว จะกระทบกระเทือนต่อการใช้กฎหมายอิสลามในจังหวัดสตูลด้วยหรือไม่ เพราะจังหวัดสตูลมิได้รวมอยู่ใน บริเวณเจ็ดหัวเมืองดังกล่าว จังหวัดสตูลใช้กฎหมายอิสลามโดยอาศัยสารตราของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งพระราชบัญญัติทั้งสองมิได้กล่าวถึงสารตรานั้น หรือจังหวัดสตูล ในเรื่องนี้ คณะกรรมการตรวจพิจารณา ประมวลกฎหมายที่ออกใหม่ได้ชี้แจงไว้มีใจความว่า นับแต่วันที่มิมีสารตรา ชาวอิสลามจังหวัดสตูลก็ตกอยู่ ในบังคับแห่ง “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐” ทั้งนี้เพราะปรากฏข้อความ อธิบายในสารตราว่า เป็นนโยบายของรัฐบาลจะใช้กฎหมายอิสลามบังคับแก่ราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลาม ทั่วพระราชอาณาเขตคาบสมุทรมลายู พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ และบรรพ ๖ ไม่มีความ ปรากฏว่าให้ยกเลิกสารตราที่กล่าวระบุถึง “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง” นั้น มุ่งถึง กฎหมายที่ใช้อยู่และมีชื่อว่าดังนั้น อันบังคับตลอดถึงจังหวัดสตูลด้วย มิได้หมายความว่าอาณาเขตเจ็ดหัวเมือง ตามภูมิศาสตร์ไม่ บริเวณเจ็ดหัวเมืองที่หมายถึงการแบ่งเขตท้องถิ่นได้เลิกใช้มานานแล้ว

การใช้กฎหมายอิสลามบังคับแก่จังหวัดดังกล่าวนี้ได้ใช้บังคับมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งอยู่ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลในครั้งนั้นได้เปลี่ยนนโยบายใหม่ให้เลิกใช้กฎหมายอิสลามใน สี่จังหวัดเสีย ให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ และบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขยายไปบังคับถึง จังหวัดทั้งสี่ ทั้งนี้ ตามพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๓ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้
บทบัญญัติบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๓

ครั้นต่อมาเมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลได้เปลี่ยนนโยบายให้นำกฎหมายอิสลามมาใช้ใน
จังหวัดทั้ง ๔ ใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด
ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันนี้

ตามพระราชบัญญัตินี้ ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิก
ของศาลชั้นต้นในจังหวัดทั้งสี่ ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาท
ต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่
บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ในการพิจารณาคดีให้ตะไต่ยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วย
ผู้พิพากษา ตะไต่ยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อใน
คำพิพากษา แต่คำวินิจฉัยชี้ขาดในข้อกฎหมายอิสลามนี้ให้เป็นอันเด็ดขาด อุทธรณ์ฎีกาไม่ได้

ระบบศาล

ศาลในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เป็นศาลชั้นต้นสำหรับหัวเมือง หรือนัยหนึ่งใน
ส่วนภูมิภาคตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม โดยเป็นศาลจังหวัด แต่จังหวัดยะลามี ๒ ศาล คือ ศาลจังหวัดยะลา
กับศาลจังหวัดเบตง ศาลจังหวัดเบตงมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาในเขตอำเภอเบตง ส่วนศาลจังหวัดยะลา
มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาดลอดจังหวัดยะลา นอกจากอำเภอเบตง

ตามที่กล่าวมาย่อจะเห็นว่า การพิจารณาพิพากษาของศาลในจังหวัดเหล่านี้มีความสำคัญแตกต่าง
ไปจากการพิจารณาพิพากษาของศาลในจังหวัดอื่น ๆ แต่แตกต่างเฉพาะคดีที่คู่ความเป็นชนชาวอิสลาม
เท่านั้น ส่วนคดีที่คู่ความมิได้เป็นชนชาวอิสลามก็มีได้แตกต่างแต่อย่างใด

ระบบการของศาลในสี่จังหวัดที่เกี่ยวกับชนชาวอิสลามพอแยกได้ ดังนี้

๑. ในคดีอาญา การพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของชนชาวอิสลามในจังหวัดเหล่านี้ ไม่มีข้อผิดแผก
แตกต่างจากการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของบุคคลที่นับถือศาสนาอื่น เมื่อกระทำการอันกฎหมาย
บัญญัติว่าเป็นความผิดแล้ว ก็ย่อมจะต้องถูกจับกุมสอบสวน และฟ้องร้องตามหลักการที่กฎหมายบัญญัติไว้
และในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาไม่ต้องมีตะไต่ยุติธรรมนั่งพิจารณา ชนชาวอิสลามมีสิทธิเสมอภาค
เช่นเดียวกับคนที่นับถือศาสนาอื่น

๒. ในคดีแพ่ง ชนชาวอิสลามในจังหวัดเหล่านี้ได้รับผลปฏิบัติทางคดีเป็นกรณีพิเศษแตกต่างกับ
ผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ กล่าวคือ ในคดีเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย
หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทน
บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความ โดยอยู่ในบทบังคับดังนี้

(๑) การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นดังกล่าว ต้องมีตะไต่ยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วย
ผู้พิพากษาของศาลชั้นต้นนั้น

(๒) ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาด้วย คำวินิจฉัยของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามเป็นอันเด็ดขาด

(๓) ตะโต๊ะยุติธรรมอาจถูกคัดค้านมิให้หนึ่งพิจารณาได้ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษา

(๔) เมื่อตะโต๊ะยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ ให้คู่ความตกลงกันเลือกอิสลามศาสนิกหนึ่งนายปฏิบัติหน้าที่แทนเฉพาะคดี ถ้าตกลงกันไม่ได้ ให้ต่างเสนอชื่ออิสลามศาสนิกที่สมควรต่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลฝ่ายละเท่ากัน แต่ไม่ให้เกินฝ่ายละ ๓ นาย เมื่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเลือกผู้ใดจากรายชื่อที่คู่ความเสนอให้ผู้นั้นปฏิบัติหน้าที่เป็นตะโต๊ะยุติธรรมเฉพาะคดีนั้นได้

ส่วนคดีแพ่งอื่น ๆ ชนชาวอิสลามก็อยู่ในบังคับแห่งบทกฎหมายแพ่งเช่นเดียวกับผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ทุกประการ

การดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีครอบครัวและมรดกของชนชาวอิสลามพอสรุปได้ดังนี้

๑. ในการพิจารณาคดีทุกครั้งในศาลชั้นต้นของจังหวัดทั้งสี่ต้องมีตะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา สำหรับองค์คณะของผู้พิพากษาก็ต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๓ คือ ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองนายเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษา เพราะเป็นคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก

๒. ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดเฉพาะข้อกฎหมายอิสลามเท่านั้น ส่วนปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อกฎหมายอื่นเป็นอำนาจของผู้พิพากษา

คำวินิจฉัยของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามเป็นอันเด็ดขาด จะอุทธรณ์ฎีกาปัญหาดังกล่าวไม่ได้ คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมรวมอยู่ในคำพิพากษา โดยปกติผู้พิพากษาเป็นผู้จดคำพยานและเรียงคำพิพากษา เมื่อเสร็จสำนวนก็ทำคำพิพากษาอย่างคดีแพ่งธรรมดา โดยมีตะโต๊ะยุติธรรมลงลายมือชื่อในคำพิพากษาด้วย

๓. คำฟ้องหรือคำร้องขอจะต้องบรรยายให้ปรากฏว่า คู่ความ เจ้ามรดก หรือผู้ร้องขอเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม และคดีที่ฟ้องหรือร้องขอนั้นเกี่ยวกับครอบครัวหรือมรดกซึ่งต้องบังคับตามกฎหมายอิสลาม เมื่อพนักงานรับฟ้องตรวจฟ้องแล้วก็ให้ตะโต๊ะยุติธรรมตรวจฟ้องอีกครั้ง ถ้าเห็นว่าเป็นคดีเกี่ยวกับศาสนาอิสลามแล้ว ตะโต๊ะยุติธรรมก็บันทึกที่คำฟ้องหรือคำร้องขอว่า “ได้ตรวจแล้ว” ต่อไปพนักงานรับฟ้องจะหมายเหตุหน้าฟ้องว่า “ความศาสนา” แล้วนำเสนอผู้พิพากษาเพื่อพิจารณาสั่งคำฟ้องหรือคำร้องขอต่อไป การพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม นอกจากที่กล่าวข้างต้นแล้วก็ไม่มีข้อผิดแผกแตกต่างอย่างใดกับคดีแพ่งธรรมดา

ที่กฎหมายกำหนดให้ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและให้คำวินิจฉัยนั้นเด็ดขาด เป็นการตัดข้อยุ่งยากได้มาก เพราะเรื่องทางศาสนาไม่มีผู้ใดรู้ดีเท่าผู้ที่นับถือและร่ำเรียนในศาสนานั้น กฎหมายอิสลามมีพระคัมภีร์กุรอานเป็นหลัก และมีคำอธิบายของคณาจารย์ต่าง ๆ มากมายหลายท่าน เป็นการยากแก่การศึกษา ฉะนั้น การที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้เป็นการแบ่งเบาภาระของผู้พิพากษาทั้งศาลชั้นต้นและศาลสูง

เหตุที่บัญญัติให้บังคับอายุความมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ก็เพราะลัทธิศาสนาอิสลามไม่มีบัญญัติถึงอายุความมรดก ตอนใช้ “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐” ได้ประสบความสำเร็จในเรื่องกำหนดอายุความ จึงได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ดำเนินตามกระแสพระบรมราชโองการกำหนดอายุความมรดกไว้ ดังนี้

“ประกาศกำหนดอายุความมรดกในระหว่างคนถือศาสนาอิสลาม

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า

๑. ด้วยความมรดกในระหว่างคนถือศาสนาอิสลาม ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โตะกาลีเป็นอนุญาตตุลาการชำระอยู่ตามศาสนาอิสลามนั้น กำหนดอายุความว่าเท่าใดปีจึงจะฟ้องร้องกันได้ และเท่าใดปีจะพ้นกำหนด ข้อนี้ตามประเพณีที่เป็นอยู่บางเมืองก็มากปี บางเมืองก็น้อยปี ไม่เสมอกัน เป็นการยากแก่ผู้มีคดีและโตะกาลีที่เป็นตุลาการอยู่

๒. ข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณจึงได้ประชุมโตะกาลีและโตะอิหม่า รวม ๔๑ นาย ณ ที่ศาลบริเวณเมืองตานีเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ศก ๑๒๒ ตกลงเห็นชอบพร้อมกันว่า ควรกำหนดอายุความมรดกไว้เพียง ๑ ปีถ้วน

๓. เพราะฉะนั้นบรรดาความมรดกที่จะว่ากล่าวกันในเวลานี้ ให้ว่ากล่าวกันตามกำหนดอายุความตามประเพณีบ้านเมืองซึ่งมีมาแต่เดิม แต่ความมรดกที่จะฟ้องร้องต่อศาลตั้งแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายน ศก ๑๒๔ ต่อไป ให้ศาลถือกำหนดอายุความมรดกว่ากล่าวกันได้แต่ภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่วันผู้ตายได้ตายไป ถ้าพ้นกำหนด ๑ ปี ห้ามมิให้ศาลรับไว้พิจารณา

(ลงพระนาม) **ดำรงราชานุภาพ**

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๘ เมษายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

เป็นวันที่ ๑๓๓๑๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้”

เมื่อตอนชำระคำแปลกฎหมายอิสลามซึ่งจะกล่าวต่อไป ที่ประชุมโตะอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน และครูผู้ชำนาญการศาสนาอิสลามมีความเห็นว่า ควรจะบัญญัติเรื่องอายุความมรดกไว้ เพื่อป้องกันความยุ่งยากและควรกำหนดไว้ ๕ ปี โดยอ้างเหตุผลว่า ตามธรรมเนียมของชนชาวอิสลามส่วนมากถือกันว่า เมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรมในระหว่างหนึ่งปี ไม่อยากจะให้กระทบกระเทือนพิพาทซึ่งกันและกัน เกรงว่าจะทำให้เดือดร้อนถึงผู้ตาย ครั้นอยู่มาว่าหนึ่งปี ฝ่ายที่มีได้ปกครองทรัพย์สินมรดกจะขอแบ่งส่วนได้ของตน แต่ฝ่ายผู้ปกครองทรัพย์สินนั้นถือว่าตนได้ปกครองมาถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ทายาทที่มีสิทธิรับมรดกเสียสิทธิไป ขอให้เพิ่มเติมอายุความมรดกตามประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีกำหนด ๑ ปี ให้เป็น ๕ ปี แต่ข้อเสนอนี้ตกไปในปีนั้นเห็นว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมาย ชลช พ.ศ. ๒๔๘๙ บัญญัติให้อายุความมรดกเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นการถูกต้องแล้ว การนำกฎหมายอิสลามมาบังคับแทน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็เพราะมีผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนมากในจังหวัดเหล่านี้ ขนบธรรมเนียมและประเพณีในเรื่องครอบครัวและมรดกแตกต่างกันมาก หากจะใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บังคับ ไม่อาจอำนวยความสะดวกให้ดำเนินไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับแทน แต่ถ้ากรณีใดไม่มีบทบัญญัติในหลักกฎหมายอิสลาม เช่น ในเรื่องอายุความมรดก ก็ควรจะต้องบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายทั่วไป คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งมีบทบัญญัติในเรื่องนี้ไว้แล้ว

ตะโตะยุติธรรม

ตะโตะยุติธรรมซึ่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๔ ให้มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามนั้น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๗ มาตรา ๕ (๒) บัญญัติว่า “ตะโตะยุติธรรม” คือ ข้าราชการฝ่ายตุลาการ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม

คำว่า “ตะโตะยุติธรรม” นี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำแปลว่า “ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายอิสลาม”

เดิมตำแหน่งตะโตะยุติธรรมมิได้เรียกเช่นนี้ ตามรายงานของเจ้าพระยายมราช (บัน สุขุม) ที่กล่าวข้างต้น เรียกว่า “โตะกาลี” โดยให้คำอธิบายว่าเป็นอาจารย์ทางฝ่ายศาสนา เป็นผู้ชำระตัดสินความตามกฎหมายอิสลาม ส่วนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกตำแหน่งนี้ว่า “ดาโตะยุติธรรม”

ครั้นเมื่อประกาศใช้ “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐” เรียกตุลาการตำแหน่งนี้ว่า “โตะกาลี” เช่นเดียวกับรายงานของเจ้าพระยายมราช (บัน สุขุม) ส่วนสารตรากระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/๔๓๕๓ ในตอนต้นเรียกว่า “โตะกาตี” แต่ในข้อ ๒ ของสารตราฉบับนั้นได้กำหนดให้เรียกตำแหน่งตุลาการนี้ว่า “ตะโตะยุติธรรม” ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องต้องกันกับตำแหน่งเสนายุติธรรมในมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกอยู่ในปัจจุบันนี้

ความจริงคำว่า “โตะกาลี” “โตะกาตี” “โตะกอฎี” เป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ มาจากคำว่า “กอฎี” อันเป็นภาษาอาหรับ ซึ่งแปลว่า “ผู้พิพากษา” คำนี้ในภาษาอังกฤษนิยมเขียนทับศัพท์ว่า “TOH KALI”

เนื่องจากคำว่า “กอฎี” ไม่มีคำในภาษาไทยที่จะเขียนให้ออกเสียงได้ชัดตรงกับคำพูดภาษาอาหรับคำนี้ได้ คำนี้จึงเขียนเพี้ยนไป ส่วนที่มีคำว่า “โตะ” อยู่ข้างหน้าด้วยนั้น เป็นเพราะคำว่า “โตะ” มาจากภาษามลายู คำนี้เป็นคำยกย่องใช้เรียกบุคคลที่มีอาวุโสสูง เช่น เรียกกันนั้นว่า “โตะกานัน” ผู้เป็นหะยี เรียกว่า “โตะหะยี” (คำว่า “หะยี” เป็นคำนำหน้าชื่อของชายหรือหญิงผู้ที่ไปประกอบพิธีฮัจญ์ (HAJJI) ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งถือกันว่าผู้ใดได้ประกอบพิธีนี้มาแล้ว ได้รับยกย่องเป็น “หะยี” หรือเรียกตามเสียงภาษามลายูว่า “ฮัจยี” ส่วนผู้หญิงเรียกว่า “ฮัจยะห์” หรือ “หะเยาะห์”)

คำเต็มของ “โตะ” ตามตัวหนังสือมลายูเรียกว่า “ดาโตะ” ซึ่งแปลว่า “ผู้มีอาวุโส” แต่ชาวพื้นเมืองทางภาคใต้ชอบพูดคำสั้น ๆ จึงตัดเหลือคำว่า “โตะ” คำเดียว คำว่า “ตะโตะ” เรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “ดาโตะ”

การบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๕๗ มาตรา ๓๖ บัญญัติว่า

“การบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการซึ่งรัฐมนตรีกำหนด โดยคัดเลือกจากอิสลามศาสนิกชนผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) มีคุณสมบัติตามมาตรา ๒๐ (๑) (๒) (๓) (คือมีสัญชาติไทย อายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี และเป็นผู้ที่ เลื่อมใสในการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ) และไม่ต้องห้ามตาม (๖) ถึง (๑๑) (คือไม่อยู่ในระหว่างถูกพักราชการ ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสีย ไม่เป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่เคยถูก ไล่ออกหรือปลดออกจากราชการ ไม่เคยรับโทษจำคุก ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ มีกายทุพพลภาพ หรือเป็นโรคที่ต้องห้ามตามกฎหมายกระทรวง)

(๒) มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัว และมรดก

(๓) มีความรู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้”

ส่วนหลักเกณฑ์การบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมกำหนดโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ไว้ดังนี้

ข้อ ๑ เมื่อถึงคราวที่จะต้องมีการบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม ให้อธิบดีผู้พิพากษามาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อคัดเลือกบรรจุและแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรม

ข้อ ๒ เมื่อพ้นกำหนดเวลารับสมัครแล้ว ให้อธิบดีผู้พิพากษามาตรา ๓๖ จัดทำบัญชีผู้สมัครซึ่งสมควร ได้รับการบรรจุและแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมขึ้น โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการ- จังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ข้อ ๓ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรบรรจุผู้สมัครผู้ใดเป็นตะโตะยุติธรรม จะได้ สั่งบรรจุและแต่งตั้งผู้นั้นเป็นตะโตะยุติธรรม

ในทางปฏิบัติ อธิบดีผู้พิพากษามาตรา ๓๖ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และผู้ว่าราชการจังหวัด จะปรึกษากัน คัดเลือกจากผู้สมัคร ซึ่งผ่านการลงคะแนนของโตะอิหม่ามประจำมัสยิดต่าง ๆ ในจังหวัดนั้น

วิธีการคัดเลือกตะโตะยุติธรรมดังกล่าวนี้อาจจะมีข้อสงสัย เพื่อความเข้าใจในข้อนี้ จึงต้องรู้ถึงประวัติ ความเป็นมา กล่าวคือ ศาสนาอิสลามไม่มีวัดและไม่มีพระอย่างพุทธศาสนา ในการประกอบศาสนกิจ จะต้องทำที่มัสยิด (MOSQUE) มัสยิดคือสถานที่นมัสการและสักการะพระอาหล่าห์ (ตามพระราชบัญญัติ มัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้คำนิยาม “มัสยิด” ว่า คือสถานที่ซึ่งอิสลามิกชนมีสิทธิใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรม ตามลัทธิศาสนาอิสลามในวันศุกร์เป็นปกติ) สถานที่นี้เดิมเรียกกันว่า “สุเหร่า” มัสยิดเป็นสถานที่สำคัญ เปรียบเหมือนโบสถ์ทางพุทธศาสนา มัสยิดแห่งแรกได้แก่มัสยิดกูบาในนครมาดีนา อันเป็นมัสยิดซึ่ง พระนบีมุฮัมมัดและสาวกได้ช่วยกันสร้างขึ้น ณ ที่หยุดพักเมื่ออพยพมาจากนครเมกกะ มัสยิดหนึ่ง ๆ มี เจ้าหน้าที่สำคัญประจำอยู่ ๓ ตำแหน่ง คือ อิหม่าม คอเต็บ และบิหลัน

“อิหม่าม” เป็นคำมาจากภาษาอาหรับว่า “อิมาม” ซึ่งในอาหรับเป็นชื่อของเจ้าผู้ครองนคร ผู้นำ หรือ

ผู้เป็นหัวหน้า แต่ได้เรียกเพี้ยนไปว่า “อิหม่าม” หรือ “อิหม่า” ตามระเบียบของกรรมการอิสลามกำหนดหน้าที่ของอิหม่ามไว้ดังนี้

- (๑) เป็นผู้นำในการทำพิธีสมายัง (สวดมนต์)
- (๒) ปกครองสอดส่องให้สัตบุรุษในมัสยิดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ข้อบังคับ และระเบียบของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
- (๓) อำนวยความสะดวกแก่บรรดาสัตบุรุษในการบำเพ็ญกุศล
- (๔) ส่งสอนอบรมวิทยาการทางศาสนาอิสลามแก่ปวงสัตบุรุษ

“คอเต็บ” เป็นผู้กล่าวธรรมกถาก่อนที่อิหม่ามจะกล่าวนำสมายัง กับเป็นผู้ช่วยอิหม่าม และทำหน้าที่แสดงธรรมกถาอบรมสั่งสอนศีลธรรมและพระธรรมวินัยแก่ปวงสัตบุรุษด้วย

“บิหลัน” เป็นผู้บอกเวลาทำสมายัง และคอยดูดวงจันทร์ของเดือนชะบาน รอมดอน เซาวาล และซุลฮิจยะในเวลาพลบค่ำของวันต้นเดือนนั้น

เหตุที่โต๊ะอิหม่ามเกี่ยวข้องในการเลือกตั้งโต๊ะยุติธรรมนั้น ได้กล่าวว่า ตามหลักศาสนาอิสลามสำหรับประเทศที่มีเจ้าผู้ครองนครเป็นอิสลามศาสนิก เจ้าผู้ครองนครเป็นผู้แต่งตั้งตำแหน่งตุลาการนี้เอง แต่ในประเทศที่ไม่มีเจ้าผู้ครองนครดังกล่าว เช่น ประเทศไทย ก็อนุโลมโดยให้โต๊ะอิหม่ามเป็นผู้เลือกตั้ง เพราะถือว่าโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำของชาวอิสลามและเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนา ผู้ที่จะเป็นโต๊ะอิหม่ามได้ต้องได้รับการคัดเลือกจากอิสลามศาสนิกแห่งมัสยิดนั้น ๆ โต๊ะอิหม่ามจึงเท่ากับเป็นตัวแทนหรือเสียงของชาวอิสลามทั้งหมด การเลือกตั้งโต๊ะยุติธรรมที่จังหวัดสตูลตามสารตรากระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ดังกล่าวในตอนต้น ปรากฏหลักฐานว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลเชิญโต๊ะอิหม่ามมาออกเสียง และผู้ได้คะแนนนิยมก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นโต๊ะยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ การเลือกโต๊ะยุติธรรมจึงถือปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมา โดยให้โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดต่าง ๆ ในจังหวัดนั้นเป็นผู้เลือก ผู้สมัครคนใดที่ได้คะแนนนิยมจากโต๊ะอิหม่ามมากมักจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นโต๊ะยุติธรรม

จำนวนโต๊ะยุติธรรมประจำศาลหนึ่ง ๆ จะมีจำนวนกี่นายไม่มีกำหนดไว้ในกฎหมาย ตามสารตราของกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ กำหนดให้โต๊ะยุติธรรมทำคำตัดสินลงชื่อ ๒ นาย หรือพร้อมด้วยผู้พิพากษาศาลจังหวัดรวมเป็น ๒ นาย แต่ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ กำหนดให้โต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ฉะนั้น ตามกฎหมายที่ใช้ในปัจจุบันจึงบังคับเพียงให้โต๊ะยุติธรรมนั่งพิจารณานายเดียวพร้อมด้วยผู้พิพากษา เวลานี้โต๊ะยุติธรรมมีประจำศาลละ ๒ นาย แต่ศาลจังหวัดยะลาและศาลจังหวัดเบตงซึ่งเป็นศาลอยู่ในเขตจังหวัดยะลาใช้โต๊ะยุติธรรมร่วมกัน

การที่มีโต๊ะยุติธรรมประจำศาลละ ๒ นายเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี เพราะจะได้ร่วมประชุมปรึกษากัน เป็นการป้องกันมิให้การวินิจฉัยชี้ขาดคดีผิดพลาดได้

ในการปฏิบัติราชการ โต๊ะยุติธรรมจะแต่งเครื่องแบบข้าราชการตุลาการหรือแต่งกายตามจารีตประเพณีทางศาสนาก็ได้

หลักกฎหมายอิสลาม

การใช้กฎหมายอิสลามบังคับคดีนอกจากในสี่จังหวัดดังกล่าวเคยมีมาก่อนแล้ว กล่าวคือ เดิมศาลกรมท่าซ้ายพิจารณาคดีชนชาติจีน ศาลกรมท่าขวาพิจารณาคดีชนชาวอิสลาม (ดูข้อความในตอนต้นของสารตรากระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/๔๓๕๓) ศาลทั้งสองตัดสินคดีตามกฎหมายและประเพณีของชนชาตินั้น ๆ แต่สำหรับชนชาติจีนไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายหรือประเพณีฝั้วเมียมรดกเป็นการแน่นอน กรมท่าซ้ายจึงใช้กฎหมายไทยบังคับ ส่วนชนชาติอิสลามนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีกฎหมายและประเพณีแน่นอนในเรื่องฝั้วเมียมรดก ศาลกรมท่าขวาจึงใช้กฎหมายอิสลามบังคับ

กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกที่จะนำมาใช้บังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น มีลักษณะเป็นลัทธิทางศาสนา มิได้เป็นกฎหมายตามความหมายของคำว่า “กฎหมาย” เช่นที่เข้าใจกัน การยกขึ้นใช้บังคับคดีจะต้องเอามาจากคัมภีร์ก็ตาบซึ่งเป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับ

คัมภีร์ก็ตาบที่กล่าวนั้น คือ คัมภีร์ “กูราน” หรือที่เรียกกันว่า คัมภีร์ “โกหร่าน” ซึ่งถือว่าเป็นพระบรมราชโองการของพระอาหล่าห์ผู้เป็นเจ้า ส่วน “ก็ตาบ” คือคำอธิบายความในคัมภีร์กูรานให้เข้าใจความหมาย นอกจากคำอธิบายของพระนบีมุฮัมมัดแล้ว ยังมีสาวกของพระนบีมุฮัมมัดได้อธิบายอีกทอดหนึ่ง ข้อบัญญัติในศาสนาอิสลามที่ใช้เป็นกฎหมายบังคับคดีอยู่โดยปกตินั้น มิได้ใช้คัมภีร์กูราน แต่ใช้คำอธิบายคัมภีร์กูราน ซึ่งเรียกว่า “ก็ตาบ” บังคับคดี

เนื่องจาก “ก็ตาบ” นั้นมีผู้เรียบเรียงบรรยายไว้มากมาย ในการพิจารณาพิพากษาคดี ตะโต๊ะยุติธรรมอาจอ้างคัมภีร์ก็ตาบแสดงความเห็นขัดแย้งกันได้ การวินิจฉัยชี้ขาดคดีก็ไม่สะดวก ด้วยเหตุนี้ กระทรวงยุติธรรมจึงได้ตั้งกรรมการอันประกอบด้วยตะโต๊ะยุติธรรมและผู้พิพากษา ตรวจชำระคำแปลคัมภีร์ก็ตาบลัทธิศาสนาอิสลามอันเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกเป็นภาษาไทย โดยได้เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ตรวจชำระคำแปลจัดพิมพ์เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ให้ชื่อคำแปลนี้ว่า “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก”

เหตุที่ชักช้าเพราะต้องนำหลักศาสนาขึ้นมาแปล ก็ตาบมีมากมาย บางครั้งลงมติไปอย่างหนึ่ง ต่อมาพบในก็ตาบอื่นมีแย้งยาวกว้างกว่าที่ตกลงไว้เดิมก็ต้องแก้กันใหม่ ตะโต๊ะยุติธรรมที่เป็นกรรมการไม่สันหัดภาษาไทยถึงขนาดที่จะซาบซึ่งในความหมายแห่งถ้อยคำได้ ข้อความบางข้อที่ไม่น่าจะถือเอามาเป็นสารสำคัญในสมัยนี้ ตะโต๊ะยุติธรรมก็ไม่กล้าตัดทิ้งหรือเปลี่ยนแปลงด้วยกลัวว่าเป็นบาป นอกจากนี้ ศัพท์บางคำเป็นภาษาอาหรับ ต้องเรียบเรียงเป็นภาษาไทยโดยใช้ข้อความยืดยาว เพราะไม่มีศัพท์ซึ่งมีความบังคับพิเศษไว้

ศาสนาอิสลามจำแนกออกเป็นหลายนิกายคือ ๑. ชาฟีอี ๒. ฮานาฟี ๓. ฮับบาลี ๔. มาลิกี นิกายทั้งสี่นี้มีหลักปฏิบัติผิดแผกแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง นิกายหนึ่งก็มีก็ตาบสำหรับนิกายนั้นโดยเฉพาะ อิสลามศาสนิกผู้ศรัทธาเลือกมโนในนิกายใด ก็ปฏิบัติตามข้อบัญญัติในก็ตาบสำหรับนิกายนั้น ประเทศไทยกับประเทศสหพันธ์มาเลเซียนิยมนับถือนิกายชาฟีอี ฉะนั้น ก็ตาบที่ใช้เป็นต้นฉบับในการร่างและเรียบเรียงจึงเป็นข้อบัญญัติของนิกายชาฟีอี ทั้งสิ้น

ก็ตาบต้นฉบับที่นำมารวบรวมเรียบเรียงเป็นภาษาอาหรับ ๖ ก็ตาบ คือ

(๑) คอยาตุลมักซูด

- (๒) ฟาตาสุนมุอิน
 - (๓) มุคนิลมุหตาจ
 - (๔) ซารฮุลเราะฮียะ
 - (๕) อาลบายูรีอาลาซซำซุรี
 - (๖) ฟาลลุลมุชกิลัด
- เป็นภาษามลายูหรือยาวิ ๗ กิตาบ คือ
- (๑) มารออาตุคตอลับ
 - (๒) กัสฟูลลีซำ
 - (๓) ฟารฮุลมาซาฮิล
 - (๔) มุตตะอัลเลม
 - (๕) มุตตะละอัลบัต เรน
 - (๖) อีลฮัลบับ
 - (๗) ปาตาวากอตาฮี พี เอ๊ะกามุลนิกห

คำแปล “หลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดก” นี้ ได้รวบรวมข้อความที่กล่าวซ้ำกันในที่ต่าง ๆ ไว้ในที่แห่งเดียวกัน เรียบเรียงข้อความเบื้องต้นเพื่อใช้ได้ทั้งลักษณะครอบครัวและลักษณะมรดก รวบรวมข้อความซึ่งต่อเนื่องกัน แต่กระจัดกระจายอยู่ในกิตาบต่าง ๆ รวมเป็นข้อเดียวกัน วางรูปโครงให้เป็นไปตามแบบกฎหมายปัจจุบันคือ จัดแบ่งลักษณะหมวด และมาตรา เรียบเรียงถ้อยคำสำนวนขึ้นใหม่ ถ้อยคำใดเป็นศัพท์ใช้เฉพาะในศาสนาอิสลาม หาศัพท์ภาษาไทยที่เหมาะสมมิได้ ก็คงรูปศัพท์นั้นไว้ตามเดิม โดยให้คำวิเคราะห์ศัพท์ไว้เพื่อให้ทราบความหมาย

คำแปลหลักกฎหมายดังกล่าวนี้ไม่ได้พิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาเช่นกฎหมายอื่น คงพิมพ์แจกจ่ายให้ศาลที่ใช้ทุกศาลเพื่อให้ถือเป็นหลักเดียวกัน ในการวินิจฉัยคดี ตะโตะยุติธรรมต้องใช้หลักกฎหมายที่แปลรวบรวมนี้ และก่อนดำรงตำแหน่งตะโตะยุติธรรม ตะโตะยุติธรรมต้องให้ถ้อยคำรับรองว่าต้องใช้กฎหมายเล่มนี้ ดังเช่นของศาลจังหวัดสตูลมีความ ดังนี้

“ข้าพเจ้า.....ขอให้ถ้อยคำรับรองต่ออธิบดีผู้พิพากษามาถ ๔ ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล และผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูลว่า ถ้าข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล ข้าพเจ้าจะใช้คำแปลกฎหมายอิสลามที่ทางราชการกระทรวงยุติธรรมทำครั้งสุดท้าย เป็นบทบัญญัติบังคับคดีเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกที่เกี่ยวกับคนนับถือศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นหลักฐานจึงได้ลงชื่อไว้”

ฉะนั้น เมื่อมีคดีเกิดขึ้น ตะโตะยุติธรรมจะต้องชี้ขาดบังคับคดีตามหลักกฎหมายดังกล่าวมาแล้วตลอดไป

ตามหลักกฎหมายนี้ หากมีปัญหาข้อใดซึ่งไม่มีกล่าวไว้ในหลักกฎหมายนี้ ก็ต้องนำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับหลักกฎหมายนี้ อันเป็นการวางหลักปฏิบัติผ่อนสั้นผ่อนยาวในทางคดีความ เพื่ออำนวยความสะดวกให้การพิจารณาพิพากษาคดีของชนชาวอิสลามในจังหวัดเหล่านี้ได้ดำเนินไปด้วยดี

ปัญหาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม

ตามที่กล่าวมาแล้วย่อมจะเห็นว่า ทางราชการได้ทำนุบำรุงชนชาวอิสลามในสี่จังหวัดภาคใต้ให้ได้บำเพ็ญลัทธิศาสนาอย่างสมบูรณ์โดยเสมอภาค มิได้ลำเอียงสืบกันมานานจนปัจจุบันนี้ ในฐานะนักกฎหมายก็สมควรจะพิจารณาถึงบทกฎหมายซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ กฎหมายดังกล่าวก็คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติที่พึงพิจารณาอยู่ ๒ มาตรา คือ

“มาตรา ๓ ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ทั้งนี้ไม่ว่ามูลคดีเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันใช้พระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะโตะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา

ให้ตะโตะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วย

คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น”

บทบัญญัติดังกล่าวแยกพิจารณาได้ดังนี้

คู่ความ เมื่อมีคดีพิพาทกันเรื่องครอบครัวหรือมรดกในศาลชั้นต้นในจังหวัดดังกล่าวระหว่างคนนับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน หรือมีคดีไม่มีข้อพิพาทซึ่งผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ร้องในเรื่องครอบครัวหรือมรดกต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับคดี คงยกเว้นแต่เฉพาะเรื่องอายุความเท่านั้น ซึ่งต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บังคับดังกล่าวในตอนต้น แต่คู่ความทั้งหมดหรือเจ้ามรดกจะต้องเป็นคนนับถือศาสนาอิสลาม ถ้าหากคู่ความแม้แต่คนเดียวไม่ใช่คนนับถือศาสนาอิสลาม หรือเจ้ามรดกไม่ใช่คนนับถือศาสนาอิสลามถึงแม้โจทก์จำเลย หรือผู้ร้องขอจะเป็นคนนับถือศาสนาอิสลาม ก็ใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้ (เทียบคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๙๘/๒๕๑๒ นางมณฑา สีระพันธ์ โจทก์ นายต่วนเต็ง ต่วนสุหลง จำเลย นางแวสะปิเยาะ แวอาแซ ผู้ร้อง ซึ่งวินิจฉัยว่า โจทก์มิใช่อิสลามศาสนิก จะบังคับคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ มาตรา ๓ มิได้ ต้องบังคับคดีตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)

ถ้าเป็นคดีที่เกิดขึ้นในศาลชั้นต้นจังหวัดอื่นนอกจากสี่จังหวัดดังกล่าวแล้ว แม้โจทก์ จำเลย ผู้ร้องขอหรือเจ้ามรดกจะเป็นคนนับถือศาสนาอิสลาม ก็ต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บังคับ จะใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้

ทรัพย์สิน ปัญหาว่าทรัพย์สินที่พิพาทกันนั้นจะจำกัดว่าต้องอยู่ในเขตจังหวัดทั้งสี่หรือไม่ ในข้อนี้ไม่มีคำพิพากษาฎีกาเป็นบรรทัดฐาน แต่มีคำพิพากษาฎีกาซึ่งวินิจฉัยตามสารตราของกระทรวงยุติธรรมที่

๓๐/ ๔๓๕๓ คือ คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๐/ ๒๔๘๓ นางหวันเต๊ะ หลังปูเต๊ะ โจทก์ นายเอ. เอช. ดูก หลวงประกอบนิติสาร จำเลย วินิจฉัยว่า “กระทรวงความตามตราสารฉบับนี้มีความครอบคลุมถึงทรัพย์สินมรดกทุกอย่าง โดยไม่แบ่งแยกว่าจะเป็นสังหาริมทรัพย์ หรืออสังหาริมทรัพย์ประการใด และไม่ปรากฏข้อยกเว้นว่าในส่วนอสังหาริมทรัพย์นั้นอยู่ที่ใด และจักต้องจัดการตามกฎหมายอื่นประการใด ฉะนั้น จึงต้องถือว่าตราสารฉบับนี้มีความครอบคลุมไปถึงทรัพย์สินมรดกทุกอย่าง” กับมีคำพิพากษาที่ ๑๒๘๖/ ๒๔๘๑ นางหวันเต๊ะ หลังปูเต๊ะ โจทก์ นายเอ. เอช. ดูก หลวงประกอบนิติสาร จำเลย ซึ่งวินิจฉัยทำนองเดียวกันว่า “ศาลจังหวัดสตูลได้ตั้งผู้จัดการมรดก ซึ่งผู้ตายและผู้รับมรดกเป็นอิสลามศาสนิก เมื่อโจทก์เห็นว่าจัดการมรดกไม่ถูกต้องตามหน้าที่ ต้องว่ากล่าวต่อศาลจังหวัดสตูล การที่มีทรัพย์สินบางอย่างเป็นอสังหาริมทรัพย์อยู่ในจังหวัดพระนครนั้น ไม่เป็นเหตุให้จำกัดอำนาจศาลจังหวัดสตูลในเรื่องมรดกนี้ และไม่ทำให้ศาลแพ่งมีอำนาจรับคดีไว้พิจารณาได้”

เมื่อพิจารณาข้อความของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ กับ “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐” และตราสารของกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ จะเห็นว่ามีข้อความใน “แบบ” เดียวกัน คำพิพากษาฎีกาดังกล่าวน่าจะใช้เป็นบรรทัดฐานได้ ทั้งความประสงค์ของกฎหมายเรื่องนี้ก็มุ่งหมายให้ใช้สิทธิประเพณีอิสลามในเรื่องครอบครัวและมรดกแก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามที่อยู่ในเขตจังหวัดทั้งสี่ ฉะนั้น จึงเห็นว่าไม่มีข้อจำกัดถึงเรื่องทรัพย์สินว่าจะต้องอยู่ในจังหวัดดังกล่าวนี้ด้วย

คดี การที่จะวินิจฉัยว่าคดีใดเกี่ยวข้องกับครอบครัวและมรดกหรือไม่ จะต้องวินิจฉัยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งต้องเป็นคดีที่ฟ้องหรือร้องขอในเรื่องที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ทั้งนี้ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๐๓/ ๒๔๘๔* นางแวงสะลาเมาะ โจทก์ นางแวงชน บินอาแวแคะ จำเลย คดีตามคำพิพากษาฎีกานี้เป็นเรื่องผู้ตายทำหนังสือนาซา (หนังสือยกทรัพย์สินตามศาสนาอิสลาม) ยกที่ดินอันเป็นอสังหาริมทรัพย์ให้เป็นสิทธิแก่จำเลยตั้งแต่ผู้ตายไม่ถึงแก่กรรม ฉะนั้น ปัญหาที่ว่า การให้โดยมีหนังสือนาซานี้จะใช้ได้หรือไม่ จึงไม่ใช่เรื่องมรดก เพราะเป็นเรื่องให้ในระหว่างมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่เมื่อตายแล้ว บทกฎหมายในเรื่องนี้จะต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากใช้กฎหมายอิสลามไม่ เมื่อทรัพย์สินรายพิพาทเป็นอสังหาริมทรัพย์ การยกให้มิได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ จึงใช้ไม่ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๕๒๕ และหนังสือนาซานี้จะแปลว่าเป็นพินัยกรรมหาได้ไม่ เพราะไม่ใช่ยกทรัพย์สินให้เมื่อตายแล้ว ศาลฎีกาให้เหตุผลในคดีนี้ว่า “ตามความในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตสี่จังหวัด พ.ศ. ๒๔๘๘ นั้น หมายความว่า คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเรื่องครอบครัวและมรดก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามอันเกิดขึ้นในศาลของสี่จังหวัดนั้น ให้ศาลใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดก ฉะนั้น ที่จะเป็นคดีต้องด้วยมาตรา ๓ ดังกล่าวแล้ว จึงต้องเป็นคดีมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เสียก่อน”

ศาล ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ มาตรา ๓ ใช้คำว่า “ศาลชั้นต้น” มิได้ใช้ว่า “ศาลจังหวัด” ฉะนั้น จึงไม่หมายความเฉพาะ

* **หมายเหตุ** มีคำพิพากษาฎีกาใหม่กลับฎีกาดังกล่าว คือ

ฎีกา ๑๕๖๕/๒๕๒๕ (นางลีเมาะ แวกะจี ที่ ๑ กับพวก โจทก์ นายอาแวน มะคาโอะ ที่ ๑ กับพวก จำเลย เรื่องมรดก) ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า ก่อนนางแตเซาะเจ้ามรดกตาย ๗ เดือน นางแตเซาะได้ทำหนังสือนารายกทรัพย์รายพิพาทให้แก่โจทก์ โดยทำตามแบบพิธีของศาสนาอิสลาม ใจความในหนังสือส่วนสำคัญมีว่า นารายกทรัพย์ ฯลฯ ให้แก่ ฯลฯ ก่อนเข้า เจ็บตายสามวัน

คณะตุลาการศาลฎีกาในข้อกฎหมายตามหลักกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับลักษณะมรดกกว่าการกล่าววาจา นารายกทรัพย์สำคัญยิ่งกว่าหนังสือ แม้นางแตเซาะและพยานในการนารายกทรัพย์ไม่ได้ลงนามในหนังสือนารายกทรัพย์ ก็มีผลให้ต้องปฏิบัติตามคำปฏิญาณนั้นและตามหลักกฎหมายอิสลามนารายกทรัพย์จะมีผลเมื่อทำยกให้ตายแล้ว แต่นารายกทรัพย์มีใช้พินัยกรรมธรรมดาซึ่งเรียกว่า วาซียะ เพราะทรัพย์นั้นได้แก่ผู้รับยกไปถึงวันที่ผู้ยกให้กล่าวไว้ในการกล่าววาจา ผู้รับทรัพย์จึงได้รับทรัพย์โดยไม่ต้องแบ่งให้ทายาท ทายาทโดยธรรมหมดสิทธิที่จะได้รับมรดก

ศาลชั้นต้น พิพากษาว่า ทรัพย์พิพาทตกเป็นของโจทก์ห้ามจำเลยเกี่ยวข้อ จำเลยอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์เห็นว่าตามกฎหมายอิสลามหนังสือนารายกทรัพย์มีใช้พินัยกรรมธรรมดาเพราะทรัพย์ที่ยกให้ได้แก่ผู้รับยกไปถึงก่อนแจ้งตาย ๓ วัน จึงเป็นหนังสือที่ผู้ตายยกทรัพย์ให้แก่โจทก์ ตั้งแต่ผู้ตายยังไม่ตายจึงไม่ใช่เรื่องมรดก ต้องใช้ ป.พ.พ. ในเรื่องให้ หาใช่กฎหมายอิสลามไม่ แต่จากคำบรรยายฟ้องและคำให้การถือได้ว่าโจทก์ได้สิทธิครอบครองทรัพย์พิพาทจากผู้ตายแล้ว ทรัพย์จึงเป็นของโจทก์พิพากษาขึ้น

ศาลฎีกาเห็นว่าไม่มีข้อเท็จจริงที่จะฟังว่าโจทก์ได้ครอบครองทรัพย์ตั้งแต่ผู้ตายยกให้ นางแตเซาะทำพินัยกรรมปรารถนาจะให้ทรัพย์เมื่อตาย โจทก์จึงยังไม่ได้ทรัพย์พิพาทโดยการครอบครอง ทรัพย์พิพาทยังคงเป็นของนางแตเซาะอยู่จนกระทั่งตาย และเป็นทรัพย์มรดกที่จะแบ่งปันตามกฎหมายอิสลาม

เมื่อทรัพย์พิพาทเป็นมรดก คณะตุลาการศาลฎีกาต้องใช้กฎหมายอิสลามมาปรับแก้คดี หนังสือนารายกทรัพย์นี้เป็นพินัยกรรมหรือไม่ การแบ่งมรดกจะต้องแบ่งตามหนังสือนารายกทรัพย์หรือจะตกให้แก่ทายาท เป็นเรื่องของกฎหมายอิสลาม เมื่อคณะตุลาการศาลฎีกาวินิจฉัยว่าหนังสือนารายกทรัพย์นี้เป็นพินัยกรรม มีผลเมื่อผู้ตายยกให้ตายแล้ว แต่มีใช้พินัยกรรมธรรมดาที่เรียกว่า "วาซียะ" เพราะผลนั้นย้อนหลังไปถึงวันที่กำหนด คือ ก่อนเจ็บตาย ๓ วัน ซึ่งเป็นอำนาจของพินัยกรรมชนิดนี้ตามกฎหมายอิสลามก็ต้องเป็นไปตามนั้นและคำวินิจฉัยย่อมเด็ดขาด ศาลอุทธรณ์จะยกขึ้นวินิจฉัยใหม่ว่าเป็นการยกให้โดยมองผลย้อนหลังไม่ได้ เพราะหนังสือนี้มีผลเมื่อผู้ตายจึงไม่เป็นการยกให้ ศาลฎีกาจึงเห็นพ้องกับคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้นและเห็นพ้องในผลที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาขึ้น

พิพากษาขึ้นตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ให้ยกฎีกาจำเลย

“ศาลจังหวัด” เท่านั้น แต่รวมถึงศาลแขวงหรือศาลชั้นต้นอย่างอื่นด้วย หากศาลนั้น ๆ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาก็ใช้ได้เช่นเดียวกัน แต่ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมปัจจุบัน เฉพาะศาลจังหวัดเท่านั้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าว

การพิจารณา ปัญหาว่าจะให้ใช้กฎหมายอิสลามแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งด้วยหรือไม่ ปัญหานี้มีความเห็นเป็น ๒ ฝ่าย

ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะทางสารบัญญัติเท่านั้น ส่วนทางวิธีสบัญญัติต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเช่นคดีแพ่งอื่น โดยให้เหตุผลว่า กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ข้อ ๓๒ ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาพิพากษา แต่มาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๔๘๙ ให้ใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีเท่านั้น และยังคงกล่าวอีกว่า ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น ไม่ได้ระบุว่าจะให้ใช้แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ในการพิจารณาคดีดังกล่าวต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เว้นแต่ในกรณีที่ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกมีข้อบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาคดีครอบครัวและมรดกไว้โดยเฉพาะ ก็ต้องบังคับตามกฎหมายอิสลาม

ตามปัญหาดังกล่าวเห็นว่า ความเห็นฝ่ายหลังน่าจะถูกต้อง เพราะกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกมีบทบัญญัติคาบเกี่ยวกับวิธีพิจารณาอยู่ การพิจารณาคดีจะไปแยกเป็นสารบัญญัติหรือวิธีสบัญญัติ โดยถือว่าส่วนใดเป็นสารบัญญัติก็ใช้บังคับได้ ส่วนใดเป็นวิธีสบัญญัติก็บังคับไม่ได้ ต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบังคับแทน หากเป็นเช่นนี้ย่อมเห็นได้ว่าไม่สะดวกในการพิจารณา

ส่วนอีกข้อหนึ่งที่กล่าวว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๔๘๙ ออกใช้ภายหลังพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. ๒๔๗๗ ถ้าจะให้ใช้กฎหมายอิสลามแทนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ก็น่าจะเขียนให้ชัดเจนยิ่งกว่านั้นนั้น ในข้อนี้ถ้าพิจารณาคำแปล “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” ซึ่งชำระเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังกล่าวมาในตอนต้น จะเห็นว่าไม่น่าเป็นเช่นนั้น เพราะตามมาตรา ๑ ของคำแปลนั้นเขียนไว้ว่า “เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่จะใช้บังคับให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับหลักกฎหมายนี้” จึงน่าจะคิดว่าการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ พ.ศ. ๒๔๘๙ คงจะได้พิจารณาถึงบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องและรวมถึงคำแปล “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” นี้ด้วย อย่างไรก็ดี ปัญหาข้อนี้เป็นปัญหากฎหมายสมควรจะรอฟังคำวินิจฉัยของศาลสูงต่อไป

ในการพิจารณาคดีทุกครั้งในคดีดังกล่าว จะต้องมิตะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ถ้าหากการพิจารณาคดีดังกล่าวไม่มีมิตะโต๊ะยุติธรรมนั่งร่วม การพิจารณานั้นก็ไม่ชอบ คำพิพากษาฎีกาเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๓๔๙/๒๔๙๔ นางคอดีเยาะ เจ้าเลาะ โจทก์ นางมะปะปีโก ตือราแม จำเลย คดีนี้โจทก์ฟ้องขอให้ห้ามจำเลยมิให้เกี่ยวข้องกับที่ดินพิพาทโดยอ้างว่าเป็นของโจทก์ กับเรียกค่าเสียหายที่จำเลยทำละเมิด จำเลยต่อสู้กรรมสิทธิ์ที่พิพาท ทางพิจารณาได้ความว่า

ทรัพย์สินที่พิพาทเป็นสินสมรสระหว่างโจทก์กับสามี สามีโจทก์ตายจึงตกเป็นมรดกแก่โจทก์กับบุตรของโจทก์ ซึ่งเป็นสามีจำเลย บุตรของโจทก์ถึงแก่กรรม จำเลยจึงได้รับมรดกส่วนของบุตรโจทก์ด้วย ศาลชั้นต้นเห็นว่า โจทก์จำเลยต่างนับถือศาสนาอิสลามและมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดปัตตานี จึงต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับ แต่คดีนี้ตะโตะยุติธรรมไม่ได้นั่งพิจารณาด้วย จึงจะพิจารณาพิพากษาไม่ได้ ให้ยกฟ้องในข้อนี้ แต่ไม่ตัดสิทธิของคู่ความที่จะว่ากล่าวกันใหม่ภายในอายุความ โจทก์จำเลยต่างอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษาให้ยกคำพิพากษาศาลชั้นต้น ให้ศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาใหม่ตามรูปความ โจทก์จำเลยฎีกาศาลฎีกาเห็นว่า คดีนี้โจทก์จำเลยต่างนับถือศาสนาอิสลามและจะต้องวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก ซึ่งตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม พ.ศ. ๒๕๘๕ ให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับ และในศาลชั้นต้นให้ตะโตะยุติธรรมนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา แต่คดีนี้มีได้ปฏิบัติเช่นนั้น จึงเห็นฟ้องด้วยกับศาลอุทธรณ์ที่ให้ศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาใหม่ ไม่จำต้องยกฟ้องโดยให้ไปฟ้องใหม่ดังคำพิพากษาศาลชั้นต้น

แต่ถ้าคดีมีประเด็นข้อพิพาททั้งที่เกี่ยวกับข้อกฎหมายอิสลาม และที่มีใช้ข้อกฎหมายอิสลามปะปนกัน หากศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาคดีโดยไม่มีตะโตะยุติธรรมร่วมและวินิจฉัยลงข้อด้วย การพิจารณาพิพากษานั้นก็ไม่ชอบเฉพาะแต่ข้อพิพาทที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับเท่านั้น ส่วนการพิจารณาพิพากษาคดีในประเด็นข้ออื่นไม่ได้อยู่ในบังคับที่ต้องมีตะโตะยุติธรรมร่วมด้วย แม้ตะโตะยุติธรรมจะมีได้ร่วมพิจารณาและลงข้อในคำพิพากษาด้วย ก็ไม่ทำให้กระบวนการพิจารณาและคำพิพากษาของศาลชั้นต้นในข้อนี้เสียไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๒๙-๑๐๓๐/ ๒๕๑๑ นางลีเยาะ บินหะมะ นางวาแม บินเจ๊ะมะ โจทก์ นายยา บินฮาเซาะ จำเลย)

ที่มาตรา ๔ วรรคสุดท้ายแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม พ.ศ. ๒๕๘๕ บัญญัติว่า คำวินิจฉัยของตะโตะยุติธรรมในกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดซึ่งจะอุทธรณ์ฎีกาไม่ได้ นั้น หมายความว่า เฉพาะคำวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเท่านั้น แต่ถ้าคดีขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาในปัญหาข้ออื่น และปัญหาข้ออื่นนั้นศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาไม่เห็นฟ้องด้วยกับคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น เช่น ศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงว่าทรัพย์สินที่พิพาทเป็นของโจทก์ แต่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาฟังข้อเท็จจริงว่าเป็นของจำเลยหรือเป็นประการอื่น เช่นนี้เมื่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาย้อนสำนวนไปให้ศาลชั้นต้นพิจารณาใหม่โดยถือตามข้อเท็จจริงที่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาวินิจฉัยเช่นนี้ ศาลชั้นต้นจะต้องพิจารณาใหม่ร่วมกับตะโตะยุติธรรมตามข้อเท็จจริงที่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาวินิจฉัย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๓๒/ ๒๕๙๓ นายอาแวบางหรืออาแวลลอะกะนี โจทก์ นายอาแวเวาะและมะเซ็ง จำเลย)

อนึ่ง ตามที่กล่าวในตอนต้นว่า กฎหมายอิสลามที่ใช้บังคับคดีนี้ ไม่ใช่เป็นกฎหมายต่างประเทศ ฉะนั้นในการพิจารณาคดีซึ่งต้องใช้กฎหมายอิสลาม ก็เป็นหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมที่นั่งพิจารณาคดีเป็นผู้นำบทกฎหมายอิสลามมาบังคับคดี หากไม่ใช่เป็นหน้าที่ของคู่ความจะนำสืบไม่ ถือว่าเป็นสิ่งที่ศาลรับรู้เอง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๕๕/ ๒๕๗๙ นายตงกูฮาหมัด บินดามะหงง โจทก์ คุณหญิงหวันเต๊ะ ภูมินาถภักดี กับพวก จำเลย)

หมายเหตุ คัดจากบทบัญญัติ เล่มที่ ๒๘ ตอน ๑ พ.ศ. ๒๕๑๔

ตะโต๊ะยุติธรรม

กำธ พันธ์จุลาภ

อธิบดีผู้พิพากษามาศ ๙

การพิจารณาพิพากษาคดีชนชาวอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลนั้น กระทรวงยุติธรรมได้ยึดมั่นในนโยบาย ที่จะทุนำรุงให้ชนชาวอิสลามในจังหวัดทั้ง ๔ นี้ ได้บำเพ็ญลัทธิศาสนาอิสลาม อันเป็นที่เคารพสักการะของชนชาวอิสลามโดยสมบูรณ์ ด้วยการผ่อนผัน ให้ศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัดภาคใต้นั้นใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก บังคับคดีเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น ทั้งในการพิจารณาพิพากษาคดีเช่นว่านี้ ก็ยังมีกฎหมายกำหนดให้มีตะโต๊ะยุติธรรมเป็นผู้หนึ่งพิจารณา และมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดในข้อกฎหมายอิสลามร่วมกับผู้พิพากษา แต่ตำแหน่งหน้าที่ราชการของตะโต๊ะยุติธรรมนั้น ย่อมมีขอบเขตอันจำกัดอยู่แต่เฉพาะในศาลชั้นต้นของจังหวัดทั้ง ๔ ดังกล่าวแล้ว เรื่องราวอันเกี่ยวกับตะโต๊ะยุติธรรมนี้ จึงมิได้อยู่ในความสนใจของผู้ที่อยู่ในจังหวัดอื่น ฉะนั้น จึงเห็นว่า ถ้าจะได้เรียบเรียงเรื่องราวอันเกี่ยวกับข้าราชการฝ่ายตุลาการตำแหน่งนี้ เผยแพร่ในหนังสือ “ดุลพาห” ก็อาจจะประโยชน์แก่ผู้สนใจในเรื่องนี้ตามควร

ตำแหน่งตะโต๊ะยุติธรรมนี้ แต่เดิมมาหาได้เรียกว่า ตะโต๊ะยุติธรรม ไม่ ตามกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ เรียกตุลาการตำแหน่งนี้ว่า โต๊ะกาสิ บางแห่ง เช่น สารตรากระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ เรียกว่า โต๊ะกาซี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงได้มีข้อกำหนดไว้ในสารตรากระทรวงยุติธรรมฉบับนี้ ให้เรียกว่า ตะโต๊ะยุติธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับตำแหน่งเสนายุติธรรมในมณฑลพายัพ แต่ตำแหน่งตะโต๊ะยุติธรรม นี้จะมีชื่ออย่างไรมาก่อนนั้น หากมีผลเกี่ยวกับความสำคัญแห่งอำนาจและหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรมไม่ เพราะตามกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวแล้วข้างต้น ตะโต๊ะยุติธรรม หรือโต๊ะกาสิ หรือโต๊ะกาซี นี้ มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัวและมรดก โดยใช้กฎหมายอิสลามเป็นหลักวินิจฉัยคดีของคู่ความที่นับถือศาสนาอิสลามในศาลชั้นต้นของจังหวัดภาคใต้ ที่มีชนชาวอิสลามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากดุจเดียวกัน

หัวเมืองบักซำใต้ซึ่งมีตะโต๊ะยุติธรรมประจำอยู่ในศาลชั้นต้นนั้น ปรากฏตามข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ว่า ได้แก่ ๑. เมืองปัตตานี ๒. เมืองหนองจิก ๓. เมืองยะหริ่ง ๔. เมืองสายบุรี ๕. เมืองยะล่อ ๖. เมืองรามันห์ ๗. เมืองระแงะ ทั้งจังหวัดเมืองนี้ ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาและความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม เรื่องผัวเมียกัตี เรื่องมรดกกัตี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาและการพิพากษา และให้โต๊ะกาสิซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นที่ยึดถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษามาศตามกฎหมายอิสลามนั้น หัวเมืองทั้งเจ็ดนี้ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการปกครอง

เป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลปัตตานี แบ่งการปกครองเป็นเมืองใหญ่ ๔ จังหวัด คือ ๑. เมืองปัตตานี เมืองหนองจิก และเมืองยะหริ่งรวมเป็นจังหวัด เรียกว่า จังหวัดปัตตานี ๒. เมืองสายบุรี เป็นจังหวัดสายบุรี ๓. เมืองยะลอ และเมืองรามันห์ รวมเป็นจังหวัดเรียกว่า จังหวัดยะลา ๔. เมืองระแงะ เป็นจังหวัดเรียกว่า จังหวัดนราธิวาส ต่อมาได้ยุบจังหวัดสายบุรีเป็นอำเภอ ขึ้นกับจังหวัดปัตตานี ครั้นพ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ยุบมณฑลปัตตานี คงเหลือแต่จังหวัดปัตตานีจนบัดนี้ ส่วนจังหวัดสตูลซึ่งมิได้รวมอยู่ในเขตปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมืองดังกล่าวนี้ ได้เริ่มมี คณะโต๊ะยุติธรรมขึ้นตามสารตรากระทรวงยุติธรรม ที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ดังมีความปรากฏในสารตราที่ว่า “ด้วยมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า จังหวัดสตูลมีราษฎรพลเมือง เป็นผู้ถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่เป็นอันมาก มีพระราชประสงค์จะทูลเกล้าฯ ให้ได้บำเพ็ญลัทธิศาสนานั้น โดยเสมอภาคมิได้ลำเอียงตั้งนี้ เป็นพระราชกรณีจำนงสืบมาแต่โบราณ มหากษัตริย์จึงได้มีพระราชบัญญัติไว้ว่า ถ้าบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแ่งลักษณะผิวเมียและทรัพย์มรดก ให้ตุลาการฟัง พิจารณาและบังคับตัดสินคดีโดยลัทธิประเพณีอิสลาม ฯลฯ ให้ตั้งตำแหน่งโต๊ะกาซีเป็นผู้ปรับบังคับคดีตาม ประเพณีนิยมนั้น พระราชบัญญัตินี้ให้คงรักษาไว้มิให้เพิกถอน ควรแต่จะผ่อนผันวางวิธีเลือกสรรตั้ง ตำแหน่งกาซีให้ลงเป็นระเบียบดังนี้ คือ

ข้อ (๑) โต๊ะกาซีผู้ปรับบทโกหฺร่านควรได้รับสมมตินิยมของราษฎรชาวอิสลามในแขวงนั้น เป็นผู้ กอปรด้วยวิญญูติควรแก่การพนับถือในฐานะผู้ใหญ่ เป็นผู้กอปรด้วยคุณวุฒิสมาารถในคัมภีร์โกหฺร่านโดยสมควร ผู้เป็นมีน้ำใจจงรักต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและสมัครภักดีต่อราชการของพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้เป็นลักษณะสำคัญ ข้อที่พระยาสมุหเทศาภิบาลมีใบบอกเข้าไปว่าได้ปรึกษาหารือพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นว่า ะยะเดือน ๑ ะยะขึ้น ๑ กอปรด้วยคุณวุฒิสมาารถและเป็นທີ່ประชาชนพลเมืองนิยมนับถืออยู่เป็นอันมากเห็นปานตั้งนี้ สมควรที่จะเลือกสรรเอาขึ้นตั้งไว้ในหน้าที่ตุลาการฝ่ายอิสลามได้นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตแล้ว

ข้อ (๒) แต่ที่สืบไปให้เรียกตำแหน่งตุลาการนี้ว่า คณะโต๊ะยุติธรรม เทียบคำเสนายุติธรรมในมณฑลพายัพ มีหน้าที่เฉพาะเป็นกาซีผู้ปรับบทโกหฺร่าน เป็นตุลาการบังคับคดีแห่งประเพณีอิสลาม เทียบอำนาจศาลแขวง ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาตรา ๒๕ อยู่ในบังคับบัญชาของศาลมณฑลฎีกาได้ครอบงำทั่วไป

ข้อ (๓) อำนาจโต๊ะยุติธรรมนี้ให้พึงจำกัดว่า บังคับได้แต่คดีบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วย ความแ่งลักษณะผิวเมียและทรัพย์มรดก อันจะพึงยกบทโกหฺร่านขึ้นปรับได้โดยชอบด้วยกระบวนการพิจารณา นอกจากที่จะว่ากล่าวเปรียบเทียบคดีนั้น ๆ ให้โต๊ะยุติธรรมทำคำตัดสินลงชื่อแต่ ๒ นาย หรือพร้อมด้วย ผู้พิพากษาศาลจังหวัดรวมเป็น ๒ นาย จึงบังคับเป็นคำพิพากษาคดีแ่งประเพณีอิสลามได้ แต่คู่ความ พึงอุทธรณ์ ฎีกา ได้เป็นลำดับตามพระราชกำหนดกฎหมาย.....”

เมื่อประกาศประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัวและบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดก ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ แล้ว ข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ นั้น ก็ยังคงมีผลใช้บังคับในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล อยู่ตามเดิม เพราะตาม พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ และพระราช บัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้มีบทบังคับว่า

บทบัญญัติแห่งบรรพ ๕ และ ๖ นี้ ไม่กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ จึงได้มีการประกาศพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้ยกเลิก มาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ และมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นเสีย จึงเป็นอันว่า บทบัญญัติบรรพ ๕ และบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้ขยายใช้บังคับไปยังจังหวัดทั้ง ๔ นั้นด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ นั้นเอง จึงได้มีการประกาศพระราชบัญญัติยกเลิกอำนาจและหน้าที่ตะไตะยุดิธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดี พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งเป็นผลให้ยกเลิกอำนาจและหน้าที่ตะไตะยุดิธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดีที่ใช้กฎหมายอิสลาม ซึ่งมีอยู่ตามกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดเมือง ร.ศ. ๑๒๐ และบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ๆ เสียทั้งสิ้น ฉะนั้น ตำแหน่งตะไตะยุดิธรรมซึ่งเคยมีมาแต่เดิม ก็เป็นอันสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้มีประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นผลให้กลับไปใช้กฎหมายอิสลามบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการวินิจฉัยคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ทั้งการพิจารณาคดีดังกล่าวนั้นในศาลชั้นต้นก็บัญญัติให้มีตะไตะยุดิธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา และให้ตะไตะยุดิธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม ด้วยเหตุนี้ตำแหน่ง ตะไตะยุดิธรรมซึ่งได้ถูกยกเลิกไปแล้วนั้น จึงได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ และคงมีตำแหน่งประจำอยู่ในศาล ๔ จังหวัดภาคใต้ คือ ศาลจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล สืบต่อมาจนบัดนี้

ส่วนวิธีการคัดเลือก การบรรจุ และการแต่งตั้งตะไตะยุดิธรรมนั้น ตามหลักฐานที่ค้นพบ คือ สารตรากระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ที่กล่าวถึงข้างต้น ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของบุคคลที่สมควรจะแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตะไตะยุดิธรรมไว้ดังนี้

- (๑) เป็นบุคคลที่ชนชาวอิสลามในจังหวัดนั้นเคารพนับถือ
- (๒) เป็นผู้กอปรไปด้วยวิญญูคติควรแก่เคารพนับถือในฐานะผู้ใหญ่
- (๓) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในหลักกฎหมายอิสลามโดยสมควร
- (๔) เป็นผู้มีความใจจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมัครภักดีต่อราชการแผ่นดิน
- (๕) ในการเลือกสรรบุคคลที่สมควรจะแต่งตั้งให้เป็นตะไตะยุดิธรรมนั้น ก็ได้ความตามสารตรากระทรวง

ยุติธรรมฉบับนี้ว่า เป็นหน้าที่ของสมุหเทศาภิบาลจะปรึกษาหารือพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด เมื่อมีความเห็นว่า ผู้ใดสมควรได้รับแต่งตั้งให้เป็นตะไตะยุดิธรรมแล้ว ให้รายงานมายังกระทรวงยุติธรรมเพื่อนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต นอกจากสารตราฉบับนี้แล้วยังปรากฏตามเอกสารทางราชการที่ค้นพบว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ มีตำแหน่งตะไตะยุดิธรรมประจำศาลจังหวัดสตูลว่างอยู่ สมุหเทศาภิบาลพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดและโต๊ะอิหม่ามได้ปรึกษาหารือถึงบุคคลที่สมควรจะได้รับแต่งตั้งเป็นตะไตะยุดิธรรม แล้วนำมาหารืออธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑล เมื่ออธิบดีผู้พิพากษา

ศาลมณฑลเห็นชอบด้วยแล้ว จึงได้มีรายงานเสนอมายังกระทรวงยุติธรรมเพื่อพิจารณา และนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตต่อไป เมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว กระทรวงยุติธรรมจึงมีหนังสือแจ้งให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลตกลงกับสมุหเทศาภิบาล เพื่อจัดตะโตะยุติธรรมได้เข้ารับราชการตามตำแหน่งต่อไป

ต่อมาได้มีประกาศพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการฉบับแรกนั้น ไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติกล่าวถึงตะโตะยุติธรรมไว้ในพระราชบัญญัตินี้ คำว่า ข้าราชการตุลาการในพระราชบัญญัตินี้ น่าจะหมายถึงผู้พิพากษาศาลมณฑล หากินความถึงตะโตะยุติธรรมไม่ ดังจะเห็นได้จากความในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัตินี้ว่า ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นข้าราชการตุลาการนั้น จะต้องได้ฝึกหัดเป็นผู้พิพากษามาแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ปี และเป็นที่พอใจของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ฉะนั้น จึงเข้าใจว่า วิธีการบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมในสมัยที่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้แล้ว คงดำเนินไปตามระเบียบเดิมที่กล่าวข้างต้น

ครั้งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ อันเป็นเวลาภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่แล้ว มีตำแหน่งตะโตะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลาและนราธิวาสว่างลง จึงได้ดำเนินการบรรจุและแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งที่ว่างโดยมีวิธีการดังนี้ คือ เมื่ออธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลได้ปรึกษาร่วมกับสมุหเทศาภิบาล เห็นสมควรแต่งตั้งบุคคลเข้าแทนตำแหน่งที่ว่างและกระทรวงยุติธรรมเห็นชอบด้วย อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลได้มีคำสั่งไปยังผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัด ให้ปรึกษากับผู้ว่าราชการจังหวัดดำเนินการเลือกสรรผู้ที่ควรเข้ารับราชการตามระเบียบวิธีการเลือกสรรตะโตะยุติธรรม เมื่อเลือกได้ผู้ใดก็ให้รายงานเสนอชื่อมายังอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลเพื่อปรึกษากับสมุหเทศาภิบาล เมื่อเห็นชอบพร้อมกันแล้วอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลก็รายงานมายังกระทรวงยุติธรรม เพื่อพิจารณาและรายงานนายกรัฐมนตรี เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗ พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีบทบัญญัติว่าด้วยการตั้งตะโตะยุติธรรมไว้ว่า ให้คัดเลือกจากชนชาวอิสลามผู้มีคุณสมบัติต่อไปนี้

(๑) มีอายุไม่น้อยกว่า ๒๕ ปี และมีคุณสมบัติครบถ้วนตามมาตรา ๒๓ อนุมาตรา ๑ และอนุมาตรา ๓ ถึง ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๖ และ

(๒) มีภูมิรู้ในคัมภีร์โกหร่านพอที่จะพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งระหว่างคู่ความหรือจำเลยที่นับถือศาสนาอิสลามเกี่ยวกับลักษณะฝ่าฝืนและมรดก

ส่วนวิธีการคัดเลือก และวิธีการบรรจุแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมตามกฎหมายฉบับนี้ มีดังต่อไปนี้ คือ

(๑) ให้ข้าหลวงยุติธรรมจัดทำบัญชีผู้สมัคร ซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมขึ้น โดยปรึกษากับข้าหลวงประจำจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีทุกคราวที่จะต้องมีการแต่งตั้ง

(๒) การแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม ให้บังคับตามมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัตินี้ กล่าวคือ เมื่อรัฐมนตรีพิจารณาเห็นสมควรจะแต่งตั้งผู้สมัครคนใดเป็นตะโตะยุติธรรมแล้ว ให้นำเสนอคณะรัฐมนตรี เมื่อคณะรัฐมนตรีอนุมัติแล้วให้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้ง

นับตั้งแต่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นต้นมา หลักเกณฑ์และวิธีการบรรจุ และแต่งตั้งบุคคลเข้ารับราชการในตำแหน่งตะโตะยุติธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติมาตรา ๓๐ และ ๓๑ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ และพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการที่ได้ประกาศใช้ในภายหลัง คือ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๒ มาตรา ๓๒, ๓๓ และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๓๕, ๓๖ และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๙๑ มาตรา ๑๒ จนกระทั่งถึงพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนี้ว่า ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการทุกฉบับดังกล่าวมา มีความสำคัญทำนองเดียวกันว่า การบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการซึ่งรัฐมนตรีกำหนด โดยคัดเลือกจากอิสลามศาสนิกผู้มีคุณสมบัติบางประการตามที่กำหนดไว้สำหรับข้าราชการตุลาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ต้องเป็นผู้มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้บัญญัติคุณสมบัติเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ต้องมีความรู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้

ส่วนวิธีการบรรจุและแต่งตั้งซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดไว้ตามอำนาจในพระราชบัญญัติดังกล่าวมา ก็มีความสำคัญทำนองเดียวกันดังต่อไปนี้คือ

(๑) ให้ข้าหลวงยุติธรรมหรืออธิบดีผู้พิพากษาภาคประกาศรับสมัคร เมื่อพ้นกำหนดรับสมัครแล้ว ให้จัดทำบัญชีผู้สมัครซึ่งสมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมขึ้น โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม

(๒) เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรบรรจุผู้สมัครผู้ใดเป็นตะโตะยุติธรรม จะได้มีคำสั่งบรรจุและแต่งตั้งผู้นั้นเป็นตะโตะยุติธรรมต่อไป

อนึ่ง ในสมัยที่ยังสามารถจ้างบุคคลเข้ารับราชการในตำแหน่งวิสามันท์ เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีได้ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการนั้น ปรากฏว่ากระทรวงยุติธรรมเคยขออนุมัติคณะรัฐมนตรีเพื่อจ้างตะโตะยุติธรรมซึ่งต้องออกจากราชการโดยครบเกษียณอายุไว้รับราชการในตำแหน่งวิสามันท์ต่อไป เช่น ขุนศรีตุลาการ และนายหะยีนิกา ระเด่น อาฮาหมัด ตะโตะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี (หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๗๙๕/ ๒๔๗๙ ลงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๗๙) แต่ในขณะนี้การจ้างบุคคลเข้ารับราชการในตำแหน่งวิสามันท์ในหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี ไม่มีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ ฉะนั้น จึงไม่อาจจะดำเนินการจ้างบุคคลให้ทำหน้าที่ตะโตะยุติธรรมในตำแหน่งวิสามันท์ได้

ส่วนการพิจารณาและพิพากษารรคดีที่ชนชาวอิสลามเป็นคู่ความในศาลชั้นต้นของ ๔ จังหวัดภาคใต้ นั้น ย่อมจะมีความสำคัญบางอย่างแตกต่างไปจากการพิจารณาและพิพากษาคดีของศาลชั้นต้นในจังหวัดอื่น ๆ กล่าวคือ

๑. ในคดีอาญา การพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของชนชาวอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้ไม่มีข้อผิดแผกแตกต่างจากการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของบุคคลที่นับถือศาสนาอื่น เมื่อชนชาวอิสลาม

กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดแล้ว ก็ย่อมจะต้องถูกจับกุมสอบสวนและฟ้องร้องตามหลักการ
ตั้งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองอื่น ๆ ที่กระทำการ
อันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด และในการพิจารณาคดีอาญาดังกล่าวนี้ ไม่ต้องมีตะไต่ยุติธรรมนั่ง
พิจารณาด้วย ชนชาวอิสลามที่ถูกฟ้องเป็นจำเลยมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะแต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่าง รวมตลอดทั้งสิทธิ
ที่จะอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาของศาลชั้นต้นโดยเสมอภาคกับคนที่นับถือศาสนาอื่น

๒. ในคดีแพ่ง ชนชาวอิสลามในจังหวัดทั้ง ๔ นั้น ได้รับผลปฏิบัติทางอรรถคดีเป็นกรณีพิเศษ
แตกต่างกับผู้ที่นับถือศาสนาอื่นใน ๔ จังหวัดภาคใต้ เพราะตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมาย
อิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มีบทบัญญัติว่าในการวินิจฉัยชี้ขาด
คดีแพ่งอันเกี่ยวข้องกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส
ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมาย
อิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น
เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก

การพิจารณาคดีแพ่งในศาลชั้นต้นซึ่งอิสลามศาสนิกมีส่วนเกี่ยวข้องกับในคดีครอบครัวและมรดกตาม
พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ฯลฯ พ.ศ. ๒๔๘๙ มีบทบังคับดังต่อไปนี้ คือ

(๑) การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นดังกล่าวมาแล้ว ต้องมีตะไต่ยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วย
ผู้พิพากษา

(๒) ตะไต่ยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อใน
คำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วย คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะไต่ยุติธรรมในข้อกฎหมาย
อิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น

(๓) ตะไต่ยุติธรรมอาจถูกคัดค้านมิให้นั่งพิจารณาได้ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความแพ่งว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษา

(๔) เมื่อมีเหตุที่ตะไต่ยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ ให้คู่ความตกลงกันเลือกอิสลามศาสนิกหนึ่งนาย
ปฏิบัติหน้าที่แทนตะไต่ยุติธรรมเฉพาะคดี ถ้าตกลงกันไม่ได้ ให้ต่างเสนอชื่ออิสลามศาสนิกที่สมควรต่อ
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลฝ่ายละเท่ากัน แต่ไม่ให้เกินฝ่ายละ ๓ นาย เมื่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเลือกผู้ใดจากราย
รายชื่อที่คู่ความเสนอนั้น ให้ผู้นั้นปฏิบัติหน้าที่ตะไต่ยุติธรรมเฉพาะคดีนั้นได้

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นที่เห็นได้ว่าการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งที่ชนชาวอิสลามเป็นคู่ความ
ในส่วนที่มีได้เกี่ยวข้องกับเรื่องครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกแล้ว ย่อมต้องบังคับตามบทบัญญัติแห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนวิธีพิจารณาคดีแพ่งอันเกี่ยวข้องกับครอบครัวและมรดกของอิสลาม
ศาสนิกนั้น นอกจากที่มีบทบัญญัติไว้เป็นพิเศษตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด
ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ดังกล่าวแล้ว ย่อมต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทุกประการ

เนื่องจากกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกซึ่งจะต้องนำมาใช้บังคับแทนบทบัญญัติแห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น มีลักษณะเป็นสิทธิทางศาสนา การยกขึ้นใช้บังคับคดี จะต้องเอามาจาก

คัมภีร์ก็ดับในศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับ ตะโตะยูติธรรมอาจอ้างคัมภีร์ก็ดับ แสดงความเห็นขัดแย้งกันได้ ไม่สะดวกแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี กระทรวงยุติธรรมจึงได้ตั้งกรรมการ ประกอบด้วยตะโตะยูติธรรมและผู้พิพากษาอีกบางท่าน ตรวจชำระคัมภีร์ก็ดับลัทธิศาสนาอิสลามอันเกี่ยวกับ ครอบครัวและมรดก แล้วจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทยให้ชื่อว่า “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” และได้พิมพ์แจกจ่ายให้ศาลที่ต้องใช้ทุกศาล และให้ถือฉบับนั้นเป็นหลัก เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว จึงได้ทำบันทึกขึ้นฉบับหนึ่ง ให้ตะโตะยูติธรรมและผู้ร่วมการประชุมลงนามไว้ว่า เมื่อมีคดีเกิดขึ้นตะโตะยูติธรรมจะชี้ขาดบังคับคดีตามหลักกฎหมายที่รวบรวมไว้นี้ตลอดไป หากมีปัญหาใดซึ่งไม่มีกล่าวไว้ใน หลักกฎหมายนี้จะบังคับได้ ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ เท่าที่ไม่ขัดแย้งกับหลักกฎหมายนี้ และเมื่อจะตั้งตะโตะยูติธรรมเข้ารับหน้าที่ใหม่ ก็ได้อธิบายระเบียบว่าจะต้องให้ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งใหม่รับรองคำแปลหลักกฎหมายอิสลาม ดังกล่าวไว้เป็นหลักฐานว่า จะใช้คำแปลหลักกฎหมายอิสลามนั้นเป็นหลักวินิจฉัยข้อพิพาทในคดีอันเกี่ยวกับ ครอบครัวและมรดกต่อไป จะไม่นำคัมภีร์โกหร่านอื่นใดมาใช้บังคับแก่คดีดังกล่าวแล้วเป็นอันขาด

หลักกฎหมายอิสลามฯ ดังกล่าวแล้ว ได้ใช้เวลาแปลรวบรวมและเรียบเรียงเป็นเวลาประมาณ ๑๒ ปีเศษ จึงแล้วเสร็จ ได้แรกเริ่มดำเนินการขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ตรวจชำระคำแปลและจัดพิมพ์แล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่เนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้มีประกาศพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ ให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นผลให้เลิกใช้กฎหมายอิสลามอันเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ฉะนั้น ความจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขกฎหมายอิสลามฯ จึงเป็นอันระงับมา จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้มีประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้ว จึงได้มีคำสั่งกระทรวงยุติธรรมให้ถือคำแปลหลักกฎหมายอิสลามฯ นั้น เป็นหลักบังคับคดีอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกต่อมาจนบัดนี้

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มาตรา ๓ บัญญัติให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น หาได้บัญญัติให้นำกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความ มาใช้แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งด้วยไม่ ฉะนั้น ในการพิจารณาคดีครอบครัว และมรดกของชนชาวอิสลาม ศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัดภาคใต้จึงต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เว้นเสียแต่ในกรณีที่กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกมีข้อบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาคดีครอบครัว และมรดกไว้โดยเฉพาะ ก็ต้องบังคับตามกฎหมายอิสลามนั้น ในคำแปลหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัว และมรดก มาตรา ๑ ก็มีกล่าวไว้ว่า “เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่จะใช้บังคับให้นำบทบัญญัติแห่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับ หลักกฎหมายนี้” อาทิเช่น ตามมาตรา ๕๘ แห่งคำแปลกฎหมายอิสลามฯ บัญญัติว่า ผู้ที่จะเป็นพยานใน การสมรสได้จะต้อง (๑) เป็นชาย (๒) เป็นอิสลามิก ฯลฯ และนอกจากนี้ การพิสูจน์ (๑) ความเป็นพรหมจารี (๒) ความพิการแห่งอวัยวะสืบพันธุ์ของภรรยา ฯลฯ ตามมาตรา ๑๓ แห่งคำแปลกฎหมายอิสลามฯ บัญญัติให้

คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชาย มีจำนวนตั้งแต่ ๒ คน หรือเป็นชาย ๑ คน กับหญิง ๒ คน หรือเป็นหญิง ๔ คนขึ้นไป ถ้าคู่ความฝ่ายใดไม่มีพยานเช่นนั้น มิให้คู่ความฝ่ายนั้นนำสืบ ถ้าคู่ความฝ่ายที่ไม่มีพยาน เช่นว่านั้นเป็นฝ่ายผู้กล่าวอ้าง คำกล่าวอ้างนั้นย่อมตกไป โดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมีต้องนำสืบหรือสาบานเลย ดังนี้ก็ต้องบังคับตามกฎหมายอิสลามนั้น

อนึ่ง คำแปลกฎหมายอิสลามฯ นั้น ยังมีบททั่วไปเกี่ยวกับพยานหลักฐาน อาทิเช่น มาตรา ๑๘ และ ๑๙ บัญญัติถึงคุณสมบัติของพยานไว้ดังนี้

มาตรา ๑๘ คุณสมบัติของพยาน

(๑) พยานในกรณีตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๑๒ (๑) และ (๔) และมาตรา ๑๔ ให้นำบทบัญญัติแห่ง มาตรา ๕๘ มาใช้บังคับโดยอนุโลม (มาตรา ๕๘ ผู้ที่จะเป็นพยานในการสมรสได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(๑) เป็นชาย ฯลฯ

(๒) พยานในกรณีนอกนั้น ต้องไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ ไม่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ และ ไม่เป็นทาส

มาตรา ๑๙ พยานบุคคลภายในบังคับบทบัญญัติดังต่อไปนี้ ห้ามมิให้ศาลรับฟังแม้ฝ่ายที่มีได้อ้าง ยินยอมก็ตาม

(๑) ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปและโดยตรงลงมา หรือสามีและภริยา อ่างกันและกันเป็นพยาน ในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้อ้าง

(๒) พยานที่เป็นศัตรูต่อคู่ความฝ่ายที่มีได้อ้าง

(๓) พยานมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องกับคดีนั้น เว้นแต่ตัวความ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ห้ามมิให้ศาลฟังถ้อยคำของตัวความเสมือนหนึ่งถ้อยคำของพยาน

นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติในคำแปลหลักกฎหมายอิสลามฯ อีกหลายมาตราที่บัญญัติถึงพยานหลักฐาน ซึ่งจะพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางประการอันเกี่ยวข้องกับเรื่องครอบครัวและมรดก เช่น มาตรา ๑๔ ได้บัญญัติถึง พยานหลักฐาน ที่จะพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการ “ตอละ” ซึ่งหมายความว่า การคลายนิติสัมพันธ์สมรส ของสามี อันขาดการสมรสจากภริยาโดยพิธี “ตอละ” เป็นต้น ว่า สามีตอละหรือไม่ สามีตอละโดยเจตนา ตอละหรือไม่ เช่นนี้ ถ้าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง มียอมรับตามข้อกล่าวอ้างแล้ว คู่ความจะต้องนำสืบด้วยพยาน ที่เป็นชาย มีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ดังนี้ เมื่อมีประเด็นข้อพิพาทในคดีครอบครัวและมรดกเกี่ยวกับ ข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้ว ศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัดนั้น ก็ย่อมจะต้องยกบทกฎหมายอิสลามนั้นมาใช้บังคับคดี จะนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับหาได้ไม่

ด้วยวิธีปฏิบัติอันประกอบด้วยการผ่อนสั้นผ่อนยาวในทางอรรถคดีดังกล่าวแล้ว จึงอำนวยความสะดวกให้ การพิจารณาพิพากษาคดีของชนชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ดำเนินไปด้วยดีตลอดมา

หมายเหตุ คัดจากตุลพาห เล่ม ๑๐ ปีที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๑

กฎหมายอิสลาม

พันตำรวจโท วันชัย แยมกลีน^๑

กฎหมายอิสลาม (Islamic Law) เป็นกฎหมายทางศาสนาอันมีมูลฐานมาจากศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามสอนให้ศาสนิกชนเชื่อว่ามีพระเจ้าพระองค์เดียว (Monotheism) ทรงพระนามว่า อัลเลาะห์ (Allah) พระองค์ทรงเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งปวงในสากลจักรวาลเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ และมีนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดาหรือเป็นระซูล (Messenger) องค์สุดท้ายของพระเจ้าพระองค์นั้น บรรดาอภิปรัชญา (Meta-physics) ทั้งหลายของปรัชญาอิสลาม ย่อมไปลงท้ายที่พระเจ้าสมอ การทดสอบว่าบุคคลใดเป็นอิสลามิกชนหรือมุสลิมหรือไม่ ให้พึงยึดหลักที่ว่า บุคคลนั้นเชื่อถือพระเจ้าและมีนบีมุฮัมมัดหรือไม่ คำว่า “อิสลาม” ตามศัพท์แปลว่า การเชื่อถือปฏิบัติตามกฎ ดังนั้น มุสลิมจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เชื่อถือและปฏิบัติตามกฎของพระเจ้า การเป็นมุสลิมอาจเป็นโดยกำเนิดหรือโดยการแปลงศาสนา (Conversion) ก็ได้ มุสลิมทั้งหลายเชื่อว่ากฎหมายอิสลามมีมูลมาจากพระเจ้า (Divine Origin) และคัมภีร์อัลกุรอาน (Koran หรือ Qur'an) เป็นโองการซึ่งพระเจ้าเป็นเจ้าบนสวรรค์ทรงประทานความ دلใจ (Divine Revelation) ให้เป็นที่ประจักษ์แต่ดวงหทัยของนบีนบีย ในที่หลายสถานและกาลต่างกัน รวมเวลานานถึง ๒๓ ปี^๒ คัมภีร์นี้เขียนเป็นภาษาอาหรับที่เรียกว่า Language of the Hedjaz แบ่งออกเป็นหลายบรรพ และมีข้อความนับได้ถึง ๖,๖๖๖ บท (Verses)^๓ ถ้อยคำที่ใช้ในคัมภีร์ยังคงรูปเดิมอยู่ และภาษาดังกล่าวก็ยังใช้พูดใช้เขียนกันตลอดมาจนบัดนี้

คัมภีร์อัลกุรอาน นอกจากจะเป็นประมวลหลักการครองชีวิตให้มีความผาสุก และรวบรวมศาสนบัญญัติ และหลักศีลธรรมเข้าไว้ในที่แห่งเดียวกันแล้ว ยังประกอบด้วยความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ อีกมาก เช่น การเมือง สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และกฎหมาย เป็นต้น^๔

อันว่ากฎหมายอิสลามนั้น เท่าที่ทราบมีที่ใช้อยู่อย่างแพร่หลายคือ ตลอดตะวันออกกลาง จากมอร็อกโค และแอลจีเรียลงมาถึงสาธารณรัฐอาหรับและซูดาน ในเตอร์กี สะอุดีอาเรเบีย อิรัก อิหร่าน อาฟกานิสถาน ปากีสถาน อินเดีย ลังกา อินโดนีเซีย มลายู และ ๔ จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย กล่าวคือ ปัตตานี สตูล ยะลา และนราธิวาส

กฎหมายอิสลามมีแหล่งกำเนิดในกรุง Mecca แห่งประเทศอาหรับ เมื่อ ๑,๓๐๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว อันเป็นสมัยที่นบีมุฮัมมัดได้ทรงประกาศศาสนาอิสลามและทรงเข้าถือบังเหียนการปกครองของประเทศนั้นเป็นที่เรียบร้อย ถ้าพิจารณาจากแง่ของกาลเวลา จะพียงเห็นได้ว่า เมื่อมีหลายประเทศนำกฎหมายอิสลามไปใช้

๑. สามัญสมาชิก, รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (เกียรตินิยม), นิตยสารบัณฑิต (เคลซี), หัวหน้าแผนก ๖ กองวิจัย และวางแผน, กรมตำรวจ

๒. Khwaja Kamal-ud-din, *Introduction to the Study of the Holy Qur'an*, England 1939, p. 48.

๓. Ibid, p. 36.

๔. Ibid, p. 26.

บังคับแก่ชาวมุสลิมซึ่งเป็นพลเมืองของตนนานหนักหนาแล้วดังนี้ การที่นักนิติศาสตร์ผู้หนึ่งผู้ใดจะอ้างตนว่าเป็นผู้รอบรู้กฎหมายอิสลามทั่วไปหมดไม่ว่าในประเทศใด ก็ออกจะเป็นการแสดงความห้าวหาญมากไปสักหน่อย นอกจากนั้น กฎหมายอิสลามยังมีอันต้องผันแปรไปด้วยเหตุผลทางสังคม ความผันผวนทางการเมือง และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อีกมิใช่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคล่าเมืองขึ้น การณ์ปรากฏว่าทั้งกฎหมายอังกฤษและกฎหมายฝรั่งเศสได้มีอิทธิพลยังผลกระทบกระเทือนถึงกฎหมายอิสลามที่ได้เคยใช้อยู่ก่อนในประเทศต่าง ๆ ซึ่งประสพชะตากรรมต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศสมากอยู่

ที่มาของกฎหมายอิสลาม

กฎหมายอิสลามมีที่มา (Usul) ๔ ประการ คือ ๑. คัมภีร์อัลกุรอาน ๒. ฮาดิส ๓. อิจมา และ ๔. กียาส^๕ ซึ่งจะขอขยายความออกไปโดยย่อ ๆ ดังนี้

๑. คัมภีร์อัลกุรอาน (Koran) ซึ่งถือว่าเป็นพระวจนะของพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นที่มาของกฎหมายอิสลามที่สำคัญอย่างยิ่งขาด ในขณะที่ยังมีชีวิตนั้น พระชนม์ ปรากฏว่าข้อความในคัมภีร์อัลกุรอานยังกระจัดกระจายอยู่ตามใบปาล์มบ้าง หนังสือตัวบ้าง และข้อความเหล่านั้นหาได้เก็บรวบรวมไว้โดยการเรียงตามลำดับเวลา ก่อนหลังไม่ เียงจะมาทำการตรวจชำระขึ้นเป็นคัมภีร์อันสมบูรณ์ในสมัยเมื่อกาลิบ Abu Bakr ขึ้นครองราชย์

๒. ฮาดิส (Hadis) คือข้อบัญญัติ การกระทำ วจนะ ตลอดจนคำวินิจฉัยปัญหากฎหมายบางเรื่อง ของนบีมุฮัมมัด ซึ่งเชื่อว่าจะได้รับโองการจากพระเจ้าเป็นเจ้า แต่หาได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตลอดเวลา ที่นบีฯ ยังทรงพระชนม์อยู่ไม่ หากแต่เราได้รักษาไว้เป็นธรรมเนียมประเพณีและเป็นที่ยอมรับนับถือปฏิบัติ ตามกันมาเป็นทอด ๆ ฮาดิสจึงมี Force of Law เช่นเดียวกัน โดยเหตุที่สิ่งเหล่านี้ได้ถือปฏิบัติกันมาเป็น ธรรมเนียมประเพณีโดยผู้มีอำนาจหน้าที่ ฉะนั้น จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Sunna (ประเพณี)

๓. อิจมา (Ijmaa) เป็นที่มาของกฎหมายอิสลามประการที่ ๓ ซึ่งเป็นความเห็นเกี่ยวกับปัญหา กฎหมายอันสอดคล้องต้องกันของนักนิติศาสตร์ผู้เป็นสาวกของนบีฯ อิจมาจึงมี Legislative authority ด้วยเหมือนกัน ในกรณีที่ไม่ใช่ข้อความอันใดในคัมภีร์อัลกุรอาน และคำวินิจฉัยนำของนบีฯ ที่จะยกมาปรับกับ ปัญหาข้อกฎหมายใด ๆ ได้ ให้ถือตามความเห็นอันสอดคล้องกันในหมู่พระสาวกของนบีฯ ผู้เป็นนักนิติศาสตร์ เป็นการแนะนำที่ดีที่สุด

๔. กียาส (Kiyas) อาศัยเหตุผลที่ว่าที่มาทั้งสามดังกล่าวข้างต้นไม่เพียงพอกับความต้องการของสังคม ฉะนั้น จึงต้องหันไปหาวิธีชักเหตุผลโดยอาศัยการเปรียบเทียบกับบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง ถ้าหาไม่ได้ ให้วินิจฉัยตามหลักธรรมะ (Shari'a) ทั่ว ๆ ไป

ระยะเวลาในการพัฒนากฎหมายอิสลาม

ระยะเวลาในการพัฒนากฎหมายอิสลามอาจแบ่งออกได้เป็น ๔ ระยะ คือ

๕. Sir Dinshah Fardunji Mulla, *Principles of Mahomadan Law* (Calcutta ; 1950) p. 27. ฮ.ศ. เป็นคำย่อหมายถึง คักราช Hegira คักราชนี้เริ่มนับหนึ่งแต่ปีแรกที่นบีฯ ทรงหนีภัยการศาสนาจาก Mecca ไปสู่ Medina ตรงกับ พ.ศ. ๑๑๖๕

(๑) ระยะเวลา ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๒๔-๑๑๓๓ (ฮ.ศ. ๑-๑๐) เป็นระยะก่อนที่นบีฯ จะสิ้นพระชนม์ ระยะเวลาที่มีความสำคัญที่สุดในส่วนที่เกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอานและฮาดิส ความจริงนบีฯ ได้ทรงจับงานตรากฎหมาย โดยพระองค์เองได้เพียงไม่กี่ปีก็สิ้นพระชนม์

(๒) ระยะเวลาที่สอง ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๓๓-๑๑๖๓ (ฮ.ศ. ๑๐-๔๐) เป็นระยะของ Sunna คือ การถือปฏิบัติ ตามการปฏิบัติของนบีฯ เป็นระยะที่มีการตรวจชำระข้อความต่าง ๆ แล้วประมวลขึ้นเป็นคัมภีร์อัลกุรอาน ในระยะนี้ กาหลิบ Abu Bakr Umar Usman และ Ali มีบทบาทอันสำคัญยิ่ง

(๓) ระยะเวลาที่สาม ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๖๓ (ฮ.ศ. ๔๐) ถึง พ.ศ. ๑๔๖๓ (ศตวรรษที่ ๓ แห่งศักราช Hegira) ในระยะนี้ได้มีการรวบรวมธรรมเนียมประเพณีเข้าไว้ในที่เดียวกัน และในตอนต้น ๆ ของระยะนี้เอง ที่อิหม่าม ๔ ท่านได้จัดตั้งสำนักกฎหมายอิสลามนิกายซุนนีขึ้น รวม ๔ แห่ง (Four Schools of Sunnite Law) คือ

- Hanafi School ของอิหม่าม อาบู ฮานีฟา
- Maliki School ของอิหม่าม มาลิก อิบน์ อานาส
- Shafei School ของอิหม่าม มุฮัมมัด อาช ซาฟอี
- Hanbali School ของอิหม่าม อาหะเม็ด บิน ฮันบาล

(๔) ระยะเวลาที่สี่ ระหว่าง พ.ศ. ๑๔๖๓ ถึงยุคปัจจุบัน

หลักกฎหมายสำคัญซึ่งอิหม่ามทั้งสี่ท่านได้อธิบายไว้นั้น นับว่าเป็นเช่นเดียวกันทั้งสิ้น จะมีข้อแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะในเรื่องปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ อันเป็นผลแห่งการวินิจฉัยส่วนบุคคล และการแปลความหมาย ของคัมภีร์อัลกุรอานตามความรู้และตามความคิดเห็นของแต่ละท่าน

ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๒๔-๑๒๒๔ (ภายในระยะ ๑๐๐ ปี แห่งศักราช Hegira) การณ์ปรากฏว่าอำนาจ ของอิสลามได้แผ่ไพศาลออกไปถึง India ทางตะวันออก และ Spain ทางตะวันตก กฎหมายของสำนักฮานาฟี มีที่ใช้อยู่ในอินเดียตอนเหนือ อาหรับ ซีเรีย เตอร์กี และอียิปต์ และของสำนักมาลิกีมีอยู่ในอาฟริกาตอนเหนือ โมร็อกโค และสเปน กฎหมายของสำนักซาฟอีมีในอินเดียตอนใต้และไคโร และของสำนักฮันบาลีมีอยู่บ้าง ไม่สู้มากนักในอาหรับ^๖ ภายหลังจากการจัดตั้งสำนักกฎหมาย ๔ แห่งตั้งได้กล่าวมาข้างต้นจนกระทั่งบัดนี้ ยังไม่ปรากฏมีนักนิติศาสตร์อิสลามผู้ใดได้รับการยกย่องให้มีความสำคัญเท่าเทียมกับอิหม่ามทั้ง ๔ ท่านนั้นเลย

นิกายและอนุนิกายในศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามแบ่งออกเป็น ๒ นิกาย คือ นิกาย Sunni กับนิกาย Shia การที่ศาสนานี้แตกแยก ออกเป็น ๒ นิกาย มีมูลเหตุเนื่องมาจากกรณีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องการแต่งตั้งอิหม่ามหรือกาหลิบเพื่อปกครอง ประเทศและดำรงตำแหน่งประมุขของศาสนาอิสลามสืบต่อจากนบีฯ ข้อพิพาทได้เกิดขึ้นทันทีทันใดที่นบีฯ สิ้นพระชนม์ ปัญหาที่เสนอขึ้นมาเพื่อพิจารณาว่ามี เมื่อมีนบีฯ สิ้นพระชนม์แล้วเช่นนี้ ควรจะแต่งตั้งให้ใคร ดำรงตำแหน่งกาหลิบหรืออิหม่ามต่อไป เกี่ยวกับปัญหานี้ได้มีความเห็นแตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่าย Shiahs มีความเห็นว่าตำแหน่งกาหลิบควรเป็นไปโดยอาศัยสิทธิแห่งการแต่งตั้ง และบุคคลที่อยู่ในข่าย

๖. Sir Dinshah Fardunji Mulla, *Principles of Mahomadan Law* (Calcutta : 1950), (Introduction) P. Vii.

พิจารณาแต่งตั้ง ควรจะจำกัดอยู่เฉพาะแต่ในหมู่วงศ์ศาณายาติของนบีฯ หรือผู้ที่นบีฯ ได้ระบุชื่อไว้ก่อนแล้วเท่านั้น แต่ฝ่าย Sunnis ไม่เห็นพ้องด้วย กลับโต้แย้งว่า กาลิบัคควรจะได้รับคัดเลือกตั้งจากประชาชน (Jamaat) โดยวิธีออกเสียงลงคะแนน การแตกแยกเช่นว่านี้ ความจริงเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ในทางการเมืองยิ่งกว่าหลักกฎหมายทั่วไป หรือ Jurisprudence

เมื่อศาสนาอิสลามแบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ แล้ว เลยแยกนิกายออกเป็นอนุนิกายย่อย ๆ ต่อไปอีกดังนี้ คือ^๗

นิกาย Sunni แบ่งออกเป็น ๔ อนุนิกาย คือ

- Hanafis
- Malikis
- Shafeis
- Hanbalis

ส่วนนิกาย Shia แบ่งออกเป็นอนุนิกายที่สำคัญ ๆ ๓ อนุนิกาย คือ

- Athna – Asharias
- Ismailiyas
- Zaidyas

เมื่อนิกายแตกแยกออกไปแล้ว กฎหมายก็พลอยแตกแยกกันออกไปตามนิกายหรืออนุนิกายนั้น ๆ ด้วย นับว่าได้เพิ่มความยุ่งยากสับสนให้แก่กฎหมายอิสลามขึ้นอีกมากทีเดียว

กล่าวเฉพาะมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนหนี่ในอินเดียเท่านั้น ส่วนมากเจริญรอยตาม Hanafi School ของอาบู ฮานีฟา เพราะฉะนั้น จึงได้มีข้อสันนิษฐานอยู่ประการหนึ่งว่า มุสลิมทุกคนเป็น Sunni ทั้งนี้เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า เป็น Shia สาธุศิษย์ของอาบู ฮานีฟา ที่มีชื่อเสียงทัดเทียมกับอาจารย์มีอยู่ ๒ คน คือ อาบู ยูซุฟ กับ อิหม่าม มาโฮเหม็ด

การแปลความหมายของกฎหมายในสำนักฮานาฟีมีหลักอยู่ดังนี้ คือ ถ้าอาบู ฮานีฟา มีความเห็นไม่ตรงกับสาธุศิษย์ทั้งสองคน ให้ถือตามความเห็นของสาธุศิษย์ทั้งสอง ถ้าอาบู ฮานีฟา มีความเห็นไม่ตรงกับอิหม่าม มาโฮเหม็ด ให้ถือตามความเห็นซึ่งตรงกับของอาบู ยูซุฟ ถ้าความเห็นของสาธุศิษย์ทั้งสองแตกต่างกับของอาบู ฮานีฟา และยังแถมแตกต่างระหว่างกันเองอีกด้วยไซ้ ให้ถือตามความเห็นของอาบู ยูซุฟ แต่หลักสำหรับแปลความหมายดังกล่าวนี้ ในประเทศที่ใช้กฎหมายสำนักฮานาฟีมักจะถูกยึดหยุ่นได้ไม่ตายตัวเสมอไป^๘

การใช้กฎหมายอิสลามในนานาประเทศ

ในการที่บางประเทศนำกฎหมายอิสลามหรือหลักกฎหมายอิสลามซึ่งมีแหล่งกำเนิดในอาหรับมาใช้บังคับแก่พลเมืองซึ่งนับถือศาสนาอิสลามนั้น ตามปกติต้องมีกฎหมายบัญญัติให้ใช้เสมอ และเกือบทุกประเทศ

๗. Ibid P. 25.

๘. Sir Dinshah Fardunji Mulla, *Principles of Mahomaban Law* (Calcutta : 1950) P. 28

นิยมใช้เฉพาะแต่กฎหมายแพ่งอิสลามบางเรื่องเท่านั้น คือ เรื่องครอบครัวและมรดก สำหรับที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายแพ่งอิสลามในต่างประเทศจะขอยกตัวอย่างประเทศอินเดียมาเป็นนิศันอุทาหรณ์สักหน่อยหนึ่ง ประเทศนี้ได้ตราพระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายแพ่งอิสลามเพียง ๑๐ เรื่อง ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒ แห่ง The Muslim Personal Law (Shariat) Application Act, 1937^๙ เป็นใจความว่า โดยไม่ต้องคำนึงถึงธรรมเนียมหรือประเพณีเป็นอย่างอื่น (เว้นแต่ปัญหาอันเกี่ยวกับที่ดินสำหรับประกอบกิจกรรม) ปัญหาทั้งหลายอันเกี่ยวกับ Personal Law รวม ๑๐ เรื่อง ดังระบุไว้ในมาตรานี้ ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่มุสลิมเป็นคู่ความ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้บังคับ และเรื่องที่ระบุไว้เช่นกันก็คือ (๑) การรับมรดกโดยไม่มีพินัยกรรม (Vasiyyat) (๒) ทรัพย์สินพิเศษสำหรับสตรี รวมทั้งทรัพย์สินส่วนตัวที่ได้มาโดยการรับมรดก หรือโดยผลของสัญญาหรือได้รับมาโดยเสนาหา หรือได้มาตามบทบัญญัติอื่นใดแห่งพระราชบัญญัตินี้ (๓) การสมรส (Nikah) (๔) การขาดจากการสมรสรวมทั้งตอลละ (Talaq) Ila Zihar Lian Khula และ Mubara'at (๕) การอุปการเลี้ยงดูญาติ (๖) สินสมรส (Mahr) (๗) ความปกครองบุคคลและทรัพย์สิน (๘) การให้โดยเสนาหา (Hiba) (๙) ทรัสต์ และ (๑๐) การอุทิศทรัพย์สินเพื่อการศาสนา การกุศลและการบริจาคทาน (Wakf) นอกจากนี้ยังได้ตราพระราชบัญญัติอีกหลายฉบับ เพื่อให้การใช้กฎหมายอิสลามได้เป็นไปตามความเหมาะสมและความต้องการของสังคมอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการนำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับนั้น เขาได้ระบุนชัดลงไปเลยว่ามิใช่กฎหมายอิสลามลักษณะใดบ้างที่ไม่ใช้บังคับเลย ถึงแม้คู่ความหรือโจทก์จำเลยจะเป็นมุสลิมก็ตาม เช่น กฎหมายอาญาอิสลามและกฎหมายพยานอิสลาม เป็นต้น การที่ระบุไว้อย่างชัดเจนเช่นนี้ย่อมมีคุณอยู่อย่างหนึ่ง กล่าวคือ สามารถขจัดปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับปัญหาที่ว่า จะใช้กฎหมายอิสลามในทางสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติด้วยหรือไม่เพียงใดไปได้มาก และเท่าที่ทราบ ดูเหมือนจะมีเพียงประเทศเดียว คือ Saudi Arabia ที่ยังคงใช้กฎหมายอาญาอิสลามและกฎหมายพยานอิสลามอยู่ในปัจจุบัน

การศึกษากฎหมายอิสลามในยุโรป

ได้ทราบว่าในระยะหลัง ๆ นี้ มหาวิทยาลัยบางแห่งทางทวีปยุโรปกำลังเพิ่มความสนใจในการศึกษาวิชากฎหมายอิสลามขึ้นเป็นอันมาก การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะได้ตระหนักข้อเท็จจริงประการหนึ่งโดยต้องแท้แล้วว่า การที่จะเข้าใจอารยธรรมยุคปัจจุบันได้อย่างเต็มที่นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรากฐานสำคัญ ๆ ของอารยธรรมนานาชาติประกอบด้วย และรากฐานของอารยธรรมนานาชาติประการหนึ่งนั้นก็ได้แก่ ระบบสังคมอิสลาม (Islamic Social System) นั้นเอง อาศัยเหตุดังกล่าวนี้ จึงพอจะคาดหมายได้ว่า นักนิติศาสตร์รุ่นใหม่ทางยุโรปจะศึกษาค้นคว้าในด้านพัฒนาการแห่งกฎหมายอิสลามอย่างกว้างขวาง โดยพิเคราะห์ถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศอย่างละเอียดลอออีกโสดหนึ่งด้วย และในบรรดานักนิติศาสตร์เหล่านี้ ผู้เขียนขอหยิบยกมาอ้างสักรายหนึ่งคือ นักนิติศาสตร์

๙. Ibid P. 3

คำว่า Shariat ตามศัพท์แปลว่า ถนนไปสู่สถานที่ยืนมีน้ำ หรือทางซึ่งพึงเจริญรอยตาม ศัพท์คำนี้หมายความว่ากฎหมายทางศาสนาอิสลามทั้งปวง ซึ่งอาจมีลักษณะบางประการไม่เป็นกฎหมายตามที่เข้าใจกันในสมัยนี้ก็ได้

ชาวเยอรมันชื่อ Joseph Schacht ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่เคยศึกษาค้นคว้ากฎหมายอิสลาม ณ มหาวิทยาลัย Oxford ได้วิจารณ์ที่มาของกฎหมายอิสลามประการที่สองคือ Hadis ไว้อย่างรุนแรงว่า กฎหมายอิสลามไม่เห็นจะมีรากฐานตั้งอยู่บนถ้อยคำที่สมมติเอาว่าเป็นพระวจนะของนบีมุฮัมมัดสักเท่าใดเลย เพราะรากฐานส่วนใหญ่เท่าที่ค้นพบเป็นเรื่องประเพณีของกฎหมายและธรรมเนียมในหมู่นักนิติศาสตร์ที่เมือง Damascus ในสมัยที่ราชวงศ์ Omeiyades ขึ้นครองราชย์ ณ เมืองนั้น ระหว่าง พ.ศ. ๑๒๐๔ ถึง ๑๒๙๓ มากกว่าอื่น^{๑๐}

กฎหมายอิสลามในประเทศไทย

ในประเทศไทยนั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า พระมหากษัตริย์แต่โบราณทรงมีพระราชประสงค์ในอันที่จะทูลบำรุงลัทธิศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้บรรดาศาสนิกชนทั้งหลายได้บำเพ็ญลัทธิศาสนานั้น ๆ โดยเสมอภาคมิได้ลำเอียง อันจะเป็นประโยชน์แก่การปกครองบ้านเมืองเป็นเอกนประการ เพราะเหตุนี้ในการปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง คือ เมืองปัตตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองยะลา เมืองรามันห์ และเมืองระแงะ เพื่อที่จะอนุโลมการให้เป็นไปตามหลักรัฐประศาสน์นโยบายดังกล่าว รัฐบาลสมัยนั้นจึงได้ประกาศกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐^{๑๑} เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่ว่าด้วยการโรงเรียนข้อ ๓๒ มีความว่า “ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาและความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกิดด้วยศาสนาอิสลามเรื่องฟัวเมียกดี และเรื่องมฤตกคดี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาและพิพากษา และให้โต๊ะกาลีซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นทั้งนับถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษาตามกฎหมายอิสลามนั้น”

ในเวลาต่อมา เมื่อจัดตั้งรูปการปกครองเป็นมณฑลและยุบเหลือเป็นจังหวัด บริเวณเจ็ดหัวเมืองก็กลายเป็นจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ครั้นภายหลังจึงมีสารตราเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ถึงสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ตความว่า ในจังหวัดสตูลมีผู้ถือลัทธิศาสนาอิสลามอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแพ่งลักษณะฟัวเมียและทรัพย์มรดก ให้ตราการพิจารณาและบังคับตัดสินคดีโดยลัทธิประเพณีอิสลามตามคัมภีร์โกหร่านพระมหะหมัดนั้น เป็นอันว่ากฎข้อบังคับดังกล่าวได้ใช้บังคับแก่จังหวัดสตูลตลอดมาด้วย แม้เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดกแล้วก็ตาม บทบัญญัติทั้งสองบรรพนี้ หากกระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ไม่

ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘ อันเป็นวันที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใช้บังคับ ชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ตกอยู่ในบังคับแห่งกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ การพิจารณาคดีแพ่งเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม เรื่องฟัวเมียและเรื่องมรดก ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ต้องใช้กฎหมายอิสลามแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และให้ใช้กฎหมายอิสลามเป็นหลักวินิจฉัยในการพิจารณาคัดสินคดี

๑๐. Vyavahar Nirnaya, *A Journal of the Law Faculty and its Law Union*, Delhi University, India, Vol. II, 1953, P. I.

๑๑. ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๘ ร.ศ. ๑๒๐ หน้า ๑๕๗

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ มีพระราชกำหนด ๒ ฉบับคือ พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๘๖ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๘๖^{๑๒} ยกเลิกข้อยกเว้นที่ไม่ให้ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดเมือง ร.ศ. ๑๒๐ เพราะฉะนั้น จึงนำกฎหมายอิสลามมาใช้วินิจฉัยคดีแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกต่อไปไม่ได้ เว้นแต่ในกรณีสมรสซึ่งมีอยู่ก่อนวันใช้พระราชกำหนดและความสัมพันธ์ในครอบครัวอันเกิดแต่การสมรสนั้น ๆ

ต่อมานโยบายของรัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงไปอีก กล่าวคือ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙^{๑๓} มีผลให้ศาลใน ๔ จังหวัดดังกล่าวแล้วกลับไปใช้กฎหมายอิสลามในคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก โดยมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า “ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว และมรดก อิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก.....” สำหรับศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัดดังกล่าวมีอยู่ ๕ ศาลด้วยกันคือ ศาลจังหวัดปัตตานี ศาลจังหวัดนราธิวาส ศาลจังหวัดยะลา ศาลจังหวัดสตูล และศาลจังหวัดเบตง (ซึ่งอยู่ในจังหวัดยะลา)

เท่าที่ได้กล่าวมานี้จะพียงเห็นได้ว่า ประเทศไทยได้นำกฎหมายอิสลามมาใช้เฉพาะกฎหมายแพ่งอิสลามว่าด้วยเรื่องครอบครัวและเรื่องมรดก หากได้ใช้กฎหมายอิสลามลักษณะอื่น ๆ ด้วยไม่ และการใช้นั้นก็มีกฎหมายให้ใช้ได้โดยจำกัดขอบข่ายไว้เฉพาะแต่แก่มุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น หากได้ครอบคลุมถึงมุสลิมในจังหวัดอื่น ๆ ด้วยไม่ ทั้งนี้ เข้าใจว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐประศาสนนโยบายโดยตรง ในส่วนที่เกี่ยวกับมุสลิมใน ๔ จังหวัดดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้ทราบมาว่านับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนหนี่และอยู่ในบังคับของกฎหมายสำนัก Shafeis ส่วนข้อที่ว่ากฎหมายอิสลามที่ใช้อยู่ในจังหวัดเหล่านี้มีข้อความรายละเอียดประการใดนั้น มีแจ้งอยู่แล้วในหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกซึ่งได้ตรวจชำระและพิมพ์ไว้ประจำศาล ๔ จังหวัดดังกล่าวนี้ ซึ่งผู้เขียนจะขอเว้นไม่กล่าวถึง

ผู้เขียนใคร่ขอสรุปความว่า ในการพูดถึงกฎหมายอิสลามดังเช่นข้อเขียนในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนมีเจตนาเพียงแต่จะเผยแพร่ข้อเท็จจริงบางประการอันอาจเป็นประโยชน์ในด้านระดับสติปัญญาความรู้สำหรับเพื่อนสมาชิกบทบัณฑิตยตามสมควร หากได้มีเจตจำนงที่จะเน้นหนักถึงหลักกฎหมายอิสลามในสำนัก (School of Law) ใดเป็นการเฉพาะเจาะจงไม่ สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิชากฎหมายอิสลามทางทวีปยุโรปนั้น

๑๒. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๐ ตอนที่ ๓๒ วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๘๖

๑๓. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๘๙

ผู้เขียนมีความหวังเป็นส่วนตัวว่า สักวันหนึ่งในอนาคตอันใกล้ อาจมีนักนิติศาสตร์บางท่านสามารถจัดตั้งสำนักศึกษากฎหมายอิสลามขึ้นเป็นผลสำเร็จ ณ มหาวิทยาลัยใดมหาวิทยาลัยหนึ่ง และเมื่อนั้นเราคงจะได้รับแสงสว่างเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกฎหมายอิสลามชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คงจะได้ทราบผลงานในด้านกฎหมายของอิหม่ามชาฟีอี ซึ่งเป็นนักนิติศาสตร์สำคัญท่านหนึ่งของโลกมุสลิมอย่างแน่แท้ ส่วนการศึกษาค้นคว้าวิชากฎหมายอิสลามในประเทศไทยนั้น เท่าที่ทราบในปัจจุบันนี้ก็มีผู้กระทำอยู่บ้าง แต่ปรากฏว่ายังอยู่ในวงแคบเหลือเกิน อย่างไรก็ตาม หวังว่าต่อไปในภายหน้าอาจมีผู้สนใจเพิ่มขึ้นอีกตามสมควร

หมายเหตุ ถัดจากบทบัญญัติ เล่มที่ ๒๐ ตอน ๔ ตุลาคม ๒๕๐๕

กฎหมายพิเศษใน ๔ จังหวัดภาคใต้

อุทัย บูรณสมภพ

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดนราธิวาส

ท่านทั้งหลายย่อมทราบดีอยู่แล้วว่า ดินแดนแห่งพระราชอาณาจักรไทยในภาคใต้ มีอยู่หลายจังหวัด ที่มีเขตแดนติดต่อกับดินแดนของประเทศมาเลเซีย ประชาชนพลเมืองของแต่ละประเทศต่างมีโอกาสไปมาหาสู่ และทำการค้าขายติดต่อกัน อันเป็นวิสัยของคนที่เรียกว่าเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง อนึ่ง ประชาชนพลเมืองใน ๔ จังหวัดภาคใต้ อันได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเราเรียกว่า ชาวไทยมุสลิม แม้ประเทศไทยจะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติก็ตาม แต่องค์พระมหากษัตริย์ไทยทุก ๆ พระองค์ก็ทรงเมตตาแก่พสกนิกรทั่วหน้า โดยให้สิทธิเสรีภาพแก่ปวงชนในอันที่จะนับถือศาสนาใดก็ได้ ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ยังทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกในทุกศาสนาอีกด้วย นับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นล้นพ้นแต่พสกนิกรของพระองค์

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ประชาชนส่วนใหญ่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้เป็นชาวไทยมุสลิม จึงย่อมจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีผิดแผกแตกต่างไปจากชาวไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนในภาคอื่นของประเทศอยู่บ้าง และเนื่องด้วยเหตุดังกล่าวนี้ รัฐบาลแห่งประเทศไทยทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา จึงต้องตราพระราชกำหนดกฎหมายออกใช้บังคับแก่บริเวณ ๔ จังหวัดภาคใต้ดังได้กล่าวมาแล้ว พระราชกำหนดกฎหมายเหล่านี้จึงมีลักษณะเรียกว่า กฎหมายพิเศษ เพราะส่วนใหญ่มีผลใช้บังคับแต่ใน ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น

กฎหมายพิเศษดังกล่าวนี้ ได้แก่

๑. กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐
๒. พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘
๓. พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๙๐
๔. พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๔๘๘ และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๙๑

ต่อไปนี้เราจะได้อธิบายความเข้าใจกับพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาตามลำดับไป

เนื่องด้วยในสมัย ร.ศ. ๑๒๐ นั้น จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ได้แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ หัวเมือง คือ เมืองปัตตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองยะลา เมืองรามันห์ และเมืองระแงะ รัฐบาลในสมัยนั้น จึงได้วางกฎข้อบังคับขึ้นเพื่อใช้เป็นระเบียบวางรูปการปกครองหัวเมืองทั้งเจ็ดนั้น โดยมีหลักเกณฑ์ว่า ในเมืองหนึ่ง ๆ ให้มีพระยาเมืองซึ่งเป็นเชื้อสายตระกูลเจ้าเมืองนั้น ๆ เป็นผู้รักษาราชการ

บ้านเมืองต่างพระเนตรพระกรรณ และมีปลัดเมือง ยกกระบัตรเมือง ผู้ช่วยราชการเมือง รวมทั้งหมด ๔ คน ทั้งพระยาเมือง รวมกันเรียกว่า กองบัญชาการเมือง ร่วมกันบังคับบัญชาการเมืองนั้น และให้มีข้าหลวงใหญ่ ประจำบริเวณอีกคนหนึ่งสำหรับตรวจตรา แนะนำข้าราชการทั้งปวงทั่วบริเวณเจ็ดหัวเมือง ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาและความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เรื่องผู้เมียกดีมรดกก็ดี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์ จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาและพิพากษา และให้ใช้โตะกาลีหรือโตะกาฎีซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นที่น่าเชื่อถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษาดำเนินกฎหมายอิสลาม

ในเรื่องให้ใช้กฎหมายอิสลามในคดีแพ่งดังกล่าวแล้วนี้ ต่อมาได้มีสารตรากระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกันสำหรับจังหวัดสตูลอีกจังหวัดหนึ่ง

กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมืองนี้ ต่อมาได้ถูกยกเลิกไป และแบ่งการปกครองบริเวณนี้ใหม่เป็นจังหวัด อำเภอบ้านนา และหมู่บ้านเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ แต่ในเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามนั้น ขณะนี้ก็ยังใช้กันอยู่ แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ ขึ้นใช้บังคับ

พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ กำหนดไว้ว่า

ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่ง เกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้น ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท คือ การร้องขอให้ศาลสั่งแสดงสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งในเบื้องต้นจะเรียกร้องใครเป็นจำเลยไม่ได้ เช่น เป็นผู้จัดการมรดก หรือขอเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ เป็นต้น ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก บังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก

การพิจารณาในศาลชั้นต้น ให้ตะโตะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ให้ตะโตะยุติธรรมมีอำนาจและหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาดำเนินคดีนั้นด้วย

คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นเด็ดขาดในคดีนั้น เมื่อมีเหตุที่ตะโตะยุติธรรมจะปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ ให้คู่ความตกลงกันเลือกอิสลามศาสนิกหนึ่งนายปฏิบัติหน้าที่แทนตะโตะยุติธรรมเฉพาะคดี ถ้าตกลงกันไม่ได้ ให้ต่างฝ่ายต่างเสนอชื่ออิสลามศาสนิกที่สมควรต่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลฝ่ายละเท่า ๆ กัน แต่ไม่เกินฝ่ายละ ๓ คน เมื่อผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเลือกผู้ใดจากรายชื่อที่คู่ความเสนอนั้น ก็ให้ผู้นั้นปฏิบัติหน้าที่แทนเฉพาะคดีนั้นได้

การแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมบัญญัติไว้ในมาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๗ มีสารสำคัญว่า

ต้องคัดเลือกจากอิสลามศาสนิกชน มีสัญชาติไทย อายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลาม พหุที่จะวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมรดก มีความรู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้นอกจากนี้ ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้สำหรับผู้ที่สมัคเข้ารับราชการครบถ้วนด้วย

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ประกาศกำหนดหลักเกณฑ์ในการบรรจุและแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อถึงคราวที่ต้องมีการบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม ให้อธิบดีผู้พิพากษาภาคประกาศรับสมัคร เมื่อพ้นเวลารับสมัครแล้ว ให้อธิบดีผู้พิพากษาภาคทำบัญชีผู้สมัครซึ่งสมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งขึ้น โดยปรึกษาผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรบรรจุผู้ใด ก็ให้แต่งตั้งผู้นั้นเป็นตะโตะยุติธรรม

ตามปกติแล้ว ศาลทุกศาลในประเทศไทยจะใช้กฎหมายไทยซึ่งขาดคดีที่คู่ความพิพาทกันทุกเรื่องทุกคดี แต่ได้มีกฎหมายพิเศษอยู่เรื่องหนึ่งที่กำหนดให้ศาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา และจังหวัดสตูล ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกมาบังคับแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และ ๖ ว่าด้วยครอบครัวและมรดก ถ้าหากว่าอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทต่อศาลในเขตจังหวัดดังกล่าวแล้ว กฎหมายพิเศษที่ว่านี้คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๔ ในพระราชบัญญัตินี้มีทั้งหมดเพียง ๗ มาตราเท่านั้นเอง ในคดีเช่นใดบ้างศาลจึงจะนำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับนั้น ปรากฏในมาตรา ๓ ที่บัญญัติว่า ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ทั้งนี้ไม่ว่ามูลคดีเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันใช้พระราชบัญญัตินี้ ตามบทบัญญัติดังกล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ในการใช้กฎหมายอิสลามของศาลในคดีที่อิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์และจำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทนั้นอยู่ในวงจำกัดคือ จะต้องเป็นคดีแพ่งที่ฟ้องร้องกันเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกเท่านั้น ซึ่งถ้าหากคู่ความไม่ใช่อิสลามศาสนิกแล้ว ศาลจะต้องนำเอาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และ ๖ ว่าด้วยครอบครัวและมรดกมาใช้บังคับคดีนั้น แต่เมื่อคู่ความเป็นอิสลามศาสนิกด้วยกัน ไม่ว่าจะมิมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตท้องที่จังหวัดใด แต่ถ้าเป็นคดีซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลใน ๔ จังหวัดดังกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติดังกล่าวที่จะพิจารณาพิพากษาได้ตามเขตอำนาจที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้ว ศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัดนั้นซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ต้องนำเอากฎหมายอิสลามมาใช้บังคับเกี่ยวกับคดีนั้น โดยจะไม่ว่าคำนี้ถึงว่าเป็นการขัดกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกหรือไม่ เว้นแต่ในเรื่องที่จำเลยต่อสู้ว่าที่โจทก์นำคดีมาฟ้องนี้ได้ยื่นฟ้องหลังจากที่คดีขาดอายุความแล้ว ถ้าหากมีข้อต่อสู้ขึ้นมาไม่ว่าทางกฎหมายอิสลามจะมีบัญญัติไว้เกี่ยวแก่เรื่องอายุความหรือไม่ หรือบัญญัติไว้ผิดแผกแตกต่างกับเรื่องอายุความเกี่ยวแก่การฟ้องคดีมรดกตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องมรดกซึ่งมีบัญญัติเกี่ยวแก่เรื่องอายุความไว้ครบถ้วนแล้ว ถ้าหากมีการสู้คดีกันขึ้นเช่นนี้ ศาลจะนำเอาเรื่องอายุความตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาชี้ขาดคดีนี้ โดยจะไม่นำเอากฎหมายอิสลามที่ว่าด้วยเรื่องอายุความนี้

(ถ้าหากมี) มาใช้บังคับคดีเลย ทั้งนี้เพราะมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามข
บัญญัติยกเว้นไว้เช่นนั้น

ในการที่ศาลชั้นต้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะนำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับนั้น รวมทั้งในคดี
ไม่มีข้อพิพาทซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นผู้ยื่นคำขอต่อศาลด้วย ในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทนั้น หมายถึงคดีที่มีได้มีการพิพาท
อะไรกัน โดยที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องครอบครัวและมรดกบัญญัติไว้ว่า กรณีใดบ้าง
ที่ผู้ใดจะต้องใช้สิทธิในทางศาลด้วยการร้องขอให้ศาลมีคำสั่งอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างเช่นก็ยกแก่เรื่องครอบครัวนั้น
ก็ได้แก่การร้องขอให้ตั้งผู้ปกครองผู้เยาว์ และเกี่ยวแก่เรื่องมรดกนั้น ก็ได้แก่การร้องขอให้ตั้งผู้จัดการมรดก
ในกรณีเช่นนี้ มิได้มีใครพิพาทกับใคร แต่บุคคลบางคนเพื่อให้การดำเนินการเกี่ยวแก่การปกครองผู้เยาว์
เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและให้ถูกต้องตามกฎหมาย หรือเพื่อให้จัดการแบ่งมรดกให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี
จำเป็นต้องให้ศาลมีคำสั่งแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองหรือผู้จัดการมรดกเสียก่อน ในกรณีดังกล่าวมานี้ ถ้าหาก
ผู้ร้องขอเป็นอิสลามศาสนิก ศาลก็จำเป็นต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับเกี่ยวแก่คดีนั้น ถ้ากฎหมายอิสลาม
บัญญัติไว้ว่าอย่างไร ศาลก็ต้องมีคำสั่งให้เป็นไปตามนั้น อย่างเช่นว่า ถ้าหากกฎหมายอิสลามบัญญัติไว้ว่า
ห้ามบุคคลเช่นไรเป็นผู้ปกครองเด็กหรือเป็นผู้จัดการมรดก ถึงแม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ว่าด้วยครอบครัวและมรดกจะมีได้บัญญัติห้ามไว้ แต่ศาลก็จำเป็นต้องนำเอากฎหมายอิสลามมาใช้บังคับ
คือ ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้ร้องขอให้ตั้งผู้ร้องเป็นผู้ปกครองหรือผู้จัดการมรดก ศาลก็จะไม่มีคำสั่งแต่งตั้งให้
คือ ยกคำร้องของผู้ร้องเสีย

แต่บางท่านอาจจะสงสัยว่า ที่กล่าวอ้างตอนต้นว่าตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องครอบครัว
และมรดกบัญญัติว่า กรณีใดบ้างที่ผู้ใดจะต้องใช้สิทธิในทางศาลด้วยการร้องขอให้ศาลมีคำสั่งอย่างนี้แล้ว
ผู้ที่เข้าเกณฑ์ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายนั้นจำเป็นต้องยื่นคำร้องต่อศาลให้มีคำสั่งเสียก่อน ทำไม
ไม่อ้างกฎหมายอิสลามมาปรับเข้า ในเรื่องนี้ได้มีกฎหมายอิสลามซึ่งทางกระทรวงยุติธรรมได้มีคำสั่งให้
ตะโต๊ะยุติธรรมและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เกี่ยวกับฝ่ายศาล และผู้เชี่ยวชาญฝ่ายศาสนาอิสลามหลายท่าน
เป็นกรรมการแปลและสังคายนากฎหมายอิสลามเป็นภาษาไทย แล้วรวบรวมส่งเป็นหลักฐานไว้ทางกระทรวง
ยุติธรรม ๑ เล่ม กับเก็บไว้ที่ศาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่จะต้องใช้กฎหมายอิสลามศาลละ ๑ เล่ม และ
ตะโต๊ะยุติธรรมจะต้องยึดถือเท่าที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วนั้น มาใช้บังคับเกี่ยวแก่คดีที่เกิดขึ้น และกฎหมาย
อิสลามที่แปลเสร็จและเก็บรักษาไว้ ณ สถานที่ดังกล่าวมานานปีแล้ว ในฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วนี้
ได้เขียนไว้เป็นมาตราเหมือนกฎหมายไทยเรา สำหรับมาตรา ๑ นั้น บัญญัติไว้เลยว่า ถ้าหากไม่มีกฎหมาย
อิสลามบัญญัติไว้ให้นำเอากฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับ ฉะนั้น ในการ
ที่ได้อ้างถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวมรดกกว่าด้วยการที่จะร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่ง
ดังกล่าวข้างต้นนั้น ก็ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้เอง

ในการพิจารณาคดีของศาลโดยใช้กฎหมายอิสลามบังคับแก่คดีนั้น มิได้หมายรวมถึงวิธีการดำเนิน
กระบวนการพิจารณาของศาลด้วย ซึ่งศาลต้องอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลัก เช่น
เมื่อจำเลยถูกฟ้องแล้ว จะต้องยื่นคำให้การภายในกี่วัน โจทก์จำเลยจะต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลก่อน
วันสืบพยานกี่วัน การซักถามพยานจะซักถามกันอย่างไร พยานอย่างไรรับฟังได้ไม่ได้และวิธีการบังคับอะไร

เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ศาลจะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาไปโดยอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลัก ซึ่งเรียกกันว่า กฎหมายวิธีสบัญญัติ ส่วนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ และ ๖ ว่าด้วยครอบครัวมรดก ซึ่งศาลจะต้องนำกฎหมายอิสลามมาใช้แทนนี้ เรียกกันว่า เป็นกฎหมายสารบัญญัติ

เมื่อพูดถึงการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลนั้น ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล มาตรา ๔ บัญญัติว่า “การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความ ในมาตรา ๓ ให้ตะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายหนึ่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา ให้ตะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาตามคำชี้ขาดนั้นด้วย คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” ฉะนั้น เมื่อศาลชั้นต้น พิจารณาคดีที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามทุกครั้ง ตะโต๊ะยุติธรรมจะต้องนั่งร่วมกับผู้พิพากษาดังกล่าวทุกครั้งไป และเมื่อเสร็จการพิจารณาแล้ว ผู้พิพากษาจะต้องตรวจสอบจำนวนดูว่า ตามพยานหลักฐานในคดีนั้นจะฟังข้อเท็จจริง ได้ว่าเป็นอย่างไร ผู้พิพากษาจะเป็นผู้วินิจฉัยเองโดยลำพังว่า ข้อเท็จจริงในคดีนั้นฟังได้แค่ไหนเพียงไร โดยไม่ต้องปรึกษาตะโต๊ะยุติธรรมเลย เมื่อฟังข้อเท็จจริงเป็นเช่นไรแล้ว ก็นำปรึกษาตะโต๊ะยุติธรรมใน ข้อกฎหมายอิสลาม คือ สอบถามตะโต๊ะยุติธรรมว่า เมื่อข้อเท็จจริงตามที่ฟังมาได้ความว่าอย่างนั้นอย่างนี้แล้ว เกี่ยวแก่เรื่องนี้กฎหมายอิสลามบัญญัติไว้ว่าอย่างไร แล้วก็ต้องพิพากษาคดีเป็นไปตามนั้น ตะโต๊ะยุติธรรม จะต้องเซ็นชื่อร่วมกับผู้พิพากษาในคำพิพากษาเรื่องนั้น ตะโต๊ะยุติธรรมไม่มีอำนาจจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงด้วยเลย จะคัดค้านว่าข้อเท็จจริงคดีนั้นฟังเป็นอย่างอื่นไม่ได้เป็นอย่างที่ผู้พิพากษาวินิจฉัยมานั้นไม่ได้เลย เพราะ ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้ให้อำนาจไว้ กล่าวคือ ตะโต๊ะยุติธรรมเป็นผู้นำข้อกฎหมายอิสลามมาปรับกับ คดีนั้นเท่านั้นเอง เมื่อพิพากษาคดีแล้ว คู่ความจะอุทธรณ์ว่า ศาลชั้นต้นพิพากษาไม่ถูกต้องกับที่กฎหมาย อิสลามบัญญัติไว้ไม่ได้ เพราะมาตรา ๔ นี้เองได้บัญญัติห้ามไว้ แต่มิได้บัญญัติห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์ว่า ศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงไม่ถูกต้อง คือคู่ความอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาได้ว่า ข้อเท็จจริงในคดีมิได้เป็น อย่างที่ศาลพิพากษาไป ความจริงฟังได้เป็นอีกอย่างหนึ่ง อันนี้ตามมาตรา ๔ มิได้ห้ามไว้ เรื่องการอุทธรณ์ คำพิพากษานี้มีผิดแผกแปลกกว่าคดีที่ไม่ได้ใช้กฎหมายอิสลาม ซึ่งในข้อกฎหมายนี้ ถ้าหากเป็นคดีที่ไม่ได้ใช้ กฎหมายอิสลามแล้ว คู่ความอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาของศาลชั้นต้นได้ทุกเรื่องไป

สำหรับมาตราอื่น ๆ นอกจากมาตรา ๓ และ ๔ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวในที่นี้ เพราะว่าไม่มีเนื้อหาอะไรมากนัก ขอกล่าวเพียงย่อ ๆ ดังนี้

มาตรา ๑ นั้น บัญญัติไว้ถึงการเรียกชื่อว่า พระราชบัญญัตินี้เรียกว่าพระราชบัญญัติอะไร

มาตรา ๒ กล่าวถึงว่าให้ใช้พระราชบัญญัตินี้บังคับตั้งแต่วันไหน

มาตรา ๕ กล่าวถึงเรื่องการคัดค้านตะโต๊ะยุติธรรมให้นำเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษามาใช้บังคับโดยอนุโลม และกล่าวถึงว่า ถ้าตะโต๊ะยุติธรรมที่มีอยู่ ถ้าหากปฏิบัติ หน้าที่ไม่ได้ จะดำเนินการเลือกผู้ใดมานั่งพิจารณาแทน

มาตรา ๖ กล่าวถึงว่า พระราชบัญญัตินี้เมื่อใช้บังคับแล้วจะกระทบกระเทือนคดีที่ค้างพิจารณา อยู่ในศาลหรือไม่เพียงใด

มาตรา ๗ ให้รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม

เนื่องจากประเทศไทยเรามีราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ทั่วไปแทบทุกจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ราษฎรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ตามปกติแล้วมุสลิมทุกคนจะต้องทำพิธีกราบไหว้พระอาลาห์เจ้า (ละหมาด) วันละ ๕ เวลา เป็นประจำทุกวัน และทุกวันศุกร์จะต้องไปพร้อมกันทำละหมาดที่มัสยิด ซึ่งถือว่าเป็นวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม

มัสยิดนี้มีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านชุมชนต่าง ๆ โดยถือเกณฑ์สัปปุรุษตั้งแต่ ๔๐ คนขึ้นไปก็ตั้งมัสยิดได้ การตั้งมัสยิดส่วนใหญ่ก็ใช้ที่ดินซึ่งมีผู้ทักให้หรือเสียสละทรัพย์ร่วมกันซื้อที่ดินการก่อสร้างมัสยิดก็เช่นเดียวกัน อาศัยวิธีร่วมแรงร่วมใจกันเสียสละทรัพย์และแรงงาน ที่ใดสัปปุรุษมากและมีฐานะดีก็สร้างมัสยิดได้ใหญ่โตสวยงามมาก เมื่อก่อสร้างมัสยิดขึ้นมาแล้วก็ตกเป็นของส่วนรวม ซึ่งแต่เดิมก็ไม่มีปัญหาอะไร ต่อมาที่ดินราคาสูงขึ้น มัสยิดมีทรัพย์สินมากก็มีการเบียดบังเอาไปใช้สอยส่วนตัวกัน มีการฟ้องร้องกล่าวโทษกันมากขึ้น เป็นการยากแก่การตัดสินปรองดองข้อพิพาท เพราะไม่มีระเบียบข้อบังคับและผู้รับผิดชอบ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๙๐ ขึ้น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการจัดการดูแลรักษาทะนุบำรุงและป้องกันกรณีพิพาทในเรื่องทรัพย์สินของมัสยิด

พระราชบัญญัตินี้ได้ให้คำจำกัดความว่า “มัสยิด” หมายความว่า สถานที่ซึ่งอิสลามิกชน มีสิทธิใช้เป็น ที่ประกอบพิธีกรรม ตามลัทธิศาสนาอิสลาม วันศุกร์เป็นปกติ (ม. ๔)

การจดทะเบียนมัสยิด ให้อธิหมำม คอเด็บ บิลลัน เป็นผู้ขอโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด (ม. ๖) โดยยื่นคำขอต่อนายอำเภอท้องที่ และเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ (กฎกระทรวง) เป็นผู้รับจดทะเบียนและออกหนังสือสำคัญ

มัสยิดที่จดทะเบียนแล้วต้องมีกรรมการมัสยิดไม่น้อยกว่า ๗ คน มีหน้าที่จัดการทั่วไป ในกิจการและทรัพย์สินของมัสยิด (ม. ๗) และมีฐานะเป็นนิติบุคคล (ม. ๕) การดำเนินงานของกรรมการมัสยิดให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก (ม. ๙)

คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนกรรมการมัสยิด (ม. ๘)

มัสยิดใดมีสัปปุรุษน้อยหรือมีพฤติการณ์อย่างอื่น เช่น ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ หรือเลิกร้างไป ให้กรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นผู้รายงานไปยังคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย เพื่อขอคำสั่งให้เลิกมัสยิดนั้น ในกรณีที่ไม่มีความเห็นของกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้คณะกรรมการจังหวัดเป็นผู้รายงาน

เมื่อคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยสั่งให้เลิกมัสยิดนั้นแล้ว ก็ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรือคณะกรรมการจังหวัดแล้วแต่กรณีแจ้งไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งได้รับจดทะเบียนมัสยิดนั้น (ม. ๑๐)

บรรดาทรัพย์สินของมัสยิด ซึ่งคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยได้สั่งไปแล้ว ให้โอนไปยังมัสยิดที่ใกล้ที่สุด และถ้าไม่มีทางที่จะทำได้ ให้โอนไปยังนิติบุคคลหรือองค์การอื่นที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน (ม. ๑๐)

นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ยังได้บัญญัติไว้ด้วยว่า จังหวัดใดไม่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยทำหน้าที่แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เว้นแต่กรณี รายงานเลื่อมสยิดให้เป็นหน้าที่ของกรรมการจังหวัด (ม. ๑๒)

กฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติไว้เพียง ๑๓ มาตรา โดยให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่และออกกฎกระทรวงกำหนดวิธีการจดทะเบียนของมัสยิด (ม. ๑๓) ซึ่งรัฐมนตรีมหาดไทยก็ได้ออกกฎกระทรวง พ.ศ. ๒๔๙๑ ลงวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๙๑ แต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่และกำหนดวิธีการจดทะเบียนไว้ดังกล่าวแล้ว

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกาธศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๔๘๘

กฎหมายฉบับนี้ออกมาก็เพื่อสงเคราะห์และคุ้มครองอิสลามมิกชนให้ประกอบศาสนกิจตามศรัทธา สัมกับที่เป็นประชาชนของประเทศไทย อันเป็นประเทศเอกราช และได้มีการแก้ไขโดยพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๙๑

โดยกฎหมายฉบับนี้ พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งจุฬาราชมนตรีเพื่อให้คำปรึกษาแก่กรมการศาสนาในกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม และให้มีเงินอุดหนุนฐานะ จุฬาราชมนตรีตามสมควร (ม. ๓) และให้อำนาจกระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งสถานศึกษาเรียกว่า “อิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย” เพื่ออิสลามมิกชนจะได้ศึกษา และรับการอบรมในทางศาสนา ผู้สำเร็จการศึกษา จากวิทยาลัยนี้ มีสิทธิเข้ารับเลือกเพื่อรับพระราชทานเงินทุนส่งไปเข้าศาสนาจารย์ ณ นครเมกกะ ตามจำนวน ที่จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดขึ้นเป็นคราว ๆ (ม. ๔) ซึ่งวิทยาลัยดังกล่าวได้จัดตั้งขึ้นแล้ว ที่กรุงเทพฯ อยู่ที่บางซื่อ เป็นวิทยาลัยใหญ่มาก รับนักศึกษาได้หลายร้อยคน

นอกจากนี้ รัฐบาลจัดให้มี “คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย” ขึ้น มีหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแก่กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย ในกิจการที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม (ม. ๕)

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ประกอบด้วยจุฬาราชมนตรีเป็นประธานกรรมการ โดยตำแหน่ง และกรรมการซึ่งเป็นอิสลามศาสนิก มีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕ นาย แต่งตั้งและถอดถอนโดย พระบรมราชโองการตามคำแนะนำของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (ม. ๖)

จังหวัดใดมีประชาชนผู้นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมากพอสมควร กระทรวงมหาดไทยก็จะจัดให้มี คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มีหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแก่คณะกรรมการจังหวัดในกิจการที่เกี่ยวข้องแก่ ศาสนาอิสลามในจังหวัดนั้น ประกอบด้วยประธานกรรมการและกรรมการซึ่งเป็นอิสลามศาสนิก มีจำนวน ไม่ต่ำกว่า ๕ นาย แต่งตั้งและถอดถอนโดยกระทรวงมหาดไทย จังหวัดใดไม่มีกรรมการอิสลามประจำ จังหวัด ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยทำหน้าที่แทน (ม. ๗)

นอกจากนี้ ยังให้อำนาจกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จัดให้มีคณะกรรมการอิสลามประจำสุเหร่า หรือมัสยิดด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการจังหวัด โดยให้โต๊ะอิหม่ามเป็นประธาน

ระเบียบการแต่งตั้งถอดถอนและวิธีดำเนินการอันเกี่ยวกับศาสนกิจของสุเหร่าหรือมัสยิด ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย เป็นผู้กำหนดด้วยความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทย (ม. ๘)

บรรดากรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย กรรมการอิสลามประจำจังหวัด กรรมการอิสลามประจำสุเหร่า และเจ้าหน้าที่ฝ่ายอิสลาม มีสิทธิสวมเสื้อครุยและประดับเข็มพระปรมาภิไธย ตามระเบียบที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดขึ้นไว้ (ม. ๙)

กฎหมายฉบับนี้ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการร่วมกันรักษาการ และให้ทั้งสองกระทรวงรักษาหรือกับคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเพื่อวางระเบียบอื่น ๆ อันเกี่ยวกับศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ม. ๑๐)

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับมาเลเซีย

ประเทศมาเลเซียประกอบด้วยรัฐเล็ก ๆ หลายรัฐ ก่อนที่อังกฤษจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับดินแดนเหล่านี้ รัฐไทรบุรี (เคดาห์) กลันตัน ตรังกานู และปลิส เป็นของไทย ส่วนนอกนั้นเป็นอิสระ รวมเรียกว่ามลายู ต่อมาเมื่ออังกฤษได้มาใช้อำนาจเหนือรัฐที่เป็นอิสระแล้ว จึงได้มีสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องมลายูนี้หลายฉบับ และสนธิสัญญาเหล่านี้บางฉบับยังมีผลใช้บังคับอยู่

๑. สัญญาเขตแดนระหว่างไทยกับอังกฤษในมลายูประเทศ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

ตามสัญญานี้ ทางฝ่ายอังกฤษยอมรับว่าไทรบุรี (เคดาห์) กลันตัน ตรังกานู และปลิสเป็นของไทย และกำหนดเส้นเขตแดนระหว่างรัฐเหล่านี้ในส่วนของที่ติดต่อกับมลายูของอังกฤษ

๒. สัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

โดยสัญญาฉบับนี้ รัฐบาลไทยยอมโอนกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี (เคดาห์) และปลิส ตลอดจนเกาะที่ใกล้เคียงเมืองเหล่านี้ให้แก่อังกฤษ และจะได้ปักปันเขตแดนตามที่ตกลงกันใหม่นี้โดยทันที ส่วนคนในบังคับไทยซึ่งพำนักอยู่ในดินแดนที่โอนให้แก่อังกฤษนี้ ถ้ามีความประสงค์จะคงสัญชาติไทย ก็ต้องออกไปภายใน ๖ เดือน แต่ทางฝ่ายอังกฤษรับรองว่าคนเหล่านี้จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินอันพึงเคลื่อนที่มีได้ซึ่งอยู่ในดินแดนเดิม และโดยสัญญาฉบับนี้ทางฝ่ายไทยรับรองว่าดินแดนในแหลมมลายู ตั้งแต่ได้จังหวัดราชบุรีลงไป หรือเกาะที่อยู่ใกล้กัน รัฐบาลไทยจะยกให้เป็นสิทธิ์แก่ประเทศใด หรือรัฐบาล หรือบริษัทต่างประเทศ เข้าทำการเป็นเจ้าของก่อสร้างหรือซ่อมเรือเข้าตั้งอาศัยอยู่ในท่าจอดเรือทั้งหลายไม่ได้

เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับที่รัฐบาลไทยยอมยกดินแดนดังกล่าวแล้วให้ฝ่ายอังกฤษ อังกฤษยอมผ่อนปรนให้กับประเทศไทยในเรื่องอำนาจศาล และยอมเลิกสัญญาซื้อขาย ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙ ระหว่างไทยกับอังกฤษซึ่งมีว่า มิให้รัฐบาลไทยเก็บภาษีที่ดินเกินกว่าอัตราภาษีสำหรับที่ดินเช่นเดียวกันซึ่งอังกฤษเก็บในเมืองพม่าฝ่ายใต้นั้นเสีย

๓. สัญญาว่าด้วยการเดินรถไฟระหว่างพระราชอาณาจักรไทยกับกลันตัน ไทรบุรี ปลิส และสหรัฐมลายู

สัญญาฉบับนี้ทำขึ้นเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยทั้งสองฝ่ายมีความประสงค์จะให้การเดินรถไฟระหว่างประเทศทั้งสองเป็นไปโดยความสะดวก กับมีความประสงค์จะทำความตกลงกันในเรื่องการใช้กฎหมายว่าด้วยการเก็บภาษีอากร เพื่อความสะดวกดังกล่าว สัญญานี้ได้ระบุข้อตกลงเอาไว้ในหลักใหญ่โดยย่อ คือ

ก. กำหนดสถานีร่วมขึ้น ๒ แห่ง คือ สถานีสุโขทัย-ลพบุรี ในดินแดนประเทศไทยแห่งหนึ่ง และสถานี ปาดังเบซาร์ ซึ่งส่วนหนึ่งอยู่ในดินแดนปาลิส อีกส่วนหนึ่งอยู่ในดินแดนไทยแห่งหนึ่ง รวม ๒ แห่งเป็นสถานีร่วม ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิตั้งด่านศุลกากร มีเจ้าหน้าที่ของตนมาประจำ สถานีร่วมนี้จะต้องทำรั้วกันให้บุคคลเดิน หรือขนสินค้าเข้าออกเฉพาะทางช่องประตู

ข. ภายในสถานีร่วมหรือขบวนรถไฟที่ผ่านสถานีร่วม ให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรของทั้งสองฝ่ายมีอำนาจ ตรวจสินค้า จัดเก็บภาษี ตามกฎหมายและข้อบังคับแห่งประเทศของตน และให้ช่วยเหลือกันในด้านสืบสวน เหตุฝ่าฝืนกฎหมายภาษีของกันและกัน

ค. เกี่ยวกับการตรวจจับดำเนินคดีผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายภาษีอากรตามสัญญานี้ พนักงานศุลกากรของ ประเทศที่ไม่มีเจ้าของสถานีร่วม ถ้าพบผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายภาษีอากรของประเทศตนในเขตสถานีร่วม เจ้าพนักงานผู้นั้นอาจทำการจับกุมผู้กระทำความผิดของกลางส่งตัวคนร้ายไปยังเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่สอบสวน และทำการอื่นที่จำเป็นเพื่อระงับปราบปรามได้ ความผิดที่บุคคลได้กระทำในสถานีร่วม ฝ่าฝืนกฎหมาย ภาษีอากรของประเทศที่มีเจ้าของสถานีร่วม ให้ชำระในศาลของประเทศที่มีเจ้าของสถานีร่วมได้

ง. เกี่ยวกับการรถไฟตกลงกันว่าจะจัดการให้เป็นที่น่าพอใจได้ว่า บรรดาสัมภาระของผู้โดยสาร สินค้า และตู้ไปรษณีย์ที่ส่งไปมาทางรถไฟระหว่างประเทศทั้งสอง จะต้องผ่านเข้าสถานีร่วม และต้องป้องกัน คนโดยสารสัมภาระและสินค้าหรือตู้ไปรษณีย์ให้เข้าหรือออกทางประตูที่ทำไว้สำหรับเข้าออก และต้อง แจ้งความให้เจ้าพนักงานศุลกากรของอีกประเทศหนึ่งทราบบรรดาการเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาเดินรถไฟ

สัญญานี้มีอายุ ๑๐ ปี เมื่อพ้น ๑๐ ปีแล้ว ให้มีอายุต่อไปเป็น ปี ๆ จนกว่าจะบอกเลิก ถ้ามีการบอกเลิก ให้สัญญานี้สิ้นอายุเมื่อกำหนด ๑ ปี นับจากวันที่ได้แจ้งความยกเลิก

๔. สนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดน

เมื่อ ร.ศ. ๑๒๙ ประเทศไทยกับอังกฤษได้ทำสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับดินแดนอังกฤษ ตามความหมายของสนธิสัญญานี้ กินความตลอดถึงดินแดนของอังกฤษที่พื้นที่ทะเลทั้งหลาย ซึ่งรวมถึงมาเลเซีย ในขณะนี้ด้วย และเมื่อหลุดพ้นจากประเทศในอารักขาของอังกฤษสถาปนาเป็นประเทศสหพันธรัฐมลายาแล้ว ได้ประกาศยอมรับนับถือว่าสัญญานี้คงใช้บังคับระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหพันธรัฐมลายา

หลักการของสัญญานี้มีอยู่ว่า ทั้งสองฝ่ายสัญญาว่าจะส่งให้แก่กันซึ่งคนที่ต้องหาว่ากระทำความผิด หรือ ที่ศาลได้พิพากษาแล้วว่ากระทำความผิดในดินแดนของฝ่ายหนึ่ง แต่คนเหล่านั้นหลบหนีไป พบตัวอยู่ในดินแดน ของอีกฝ่ายหนึ่ง

แต่ความผิดที่ขอให้ส่งตัวผู้กระทำความผิดข้ามแดนได้นี้ ต้องเป็นความผิดซึ่งระบุไว้ในสัญญานี้ ซึ่งส่วนมาก ก็เป็นความผิดที่เป็นภัยอย่างร้ายแรง เช่น ฆ่าคน วางเพลิง ชิงทรัพย์ ปลอมเงินตรา เป็นต้น

วิธีดำเนินการนั้นให้ขอกันโดยวิธีการทูต และต้องมีหมายจับและพยานหลักฐานพอที่จะสั่งขังเพื่อ ส่งศาลพิจารณาได้ ถ้าว่าความผิดนั้นได้กระทำในประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง

วิธีการที่กระทำในประเทศไทย เมื่อรัฐบาลรับคำขอก็ส่งเรื่องให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการจับกุม เมื่อได้ตัวแล้วก็ส่งศาลขอให้ไต่สวน เมื่อศาลสั่งให้ส่งตัวแล้วจึงส่งได้

และมีข้อตกลงกันไว้ว่า ในกรณีที่เร่งร้อน หัวหน้านายตำรวจที่สิงคโปร์ ปีนัง เประ ไทรบุรี กลันตัน อาจโทรเลขถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ยะลา นราธิวาส บัตตานี สตูล และนายอำเภอเบตง ให้จับคนร้ายนั้น พลังก่อน ระหว่างที่ยังไม่ได้ขอทางการทูตก็ได้

การข้ามแดน

ในการที่ประชาชนทั้งสองฝ่ายระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซียจะเดินทางข้ามแดนไปสู่ประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ย่อมเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเข้าเมืองแต่ละฝ่าย ซึ่งมีหลักการคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้เดินทางจะต้องมีหนังสือเดินทางหรือเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางโดยถูกต้อง ซึ่งหนังสือเดินทางนี้ กระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้ออกให้

สำหรับประเทศไทย คนโดยสารรถไฟผ่านแดนถือตัวโดยสารทอดเดียวตลอด เพียงแต่ผ่านอาณาเขตประเทศไทยไปนอกราชอาณาจักร รวมตลอดถึงผู้ควบคุมยานพาหนะ และคนประจำยานพาหนะแห่งรถไฟนั้น ไม่ต้องมีหนังสือเดินทาง

สำหรับคนสัญชาติไทยและสัญชาติมาเลเซียที่อยู่ตามชายแดนของประเทศทั้งสองที่จะผ่านไปมาหาผู้กันนี้ มีข้อตกลงกันไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ว่า

คนสัญชาติไทยโดยกำเนิดซึ่งอยู่ในประเทศไทย เว้นไว้แต่จะมีเหตุให้สงสัยว่าเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา จะได้รับให้เข้าไปในสหพันธรัฐมลายู อังกฤษ โดยทางปุลิส เคดาห์ เประ และกลันตัน โดยไม่มีข้อขีดขวางอย่างใด นอกจากพิธีการแจ้งนามของตนที่เขตแดนและรับสั่ง และให้ไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ภายใน ๔๘ ชั่วโมงนับแต่ไปถึงปลายทาง แต่อย่างไรก็ดี เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองสงสัยว่าคนสัญชาติไทยโดยกำเนิดเป็นสัญชาติไทยที่มีไซ้โดยกำเนิดไป ก็ให้ถือใบเบิกทางตามตัวอย่างท้ายข้อตกลง

คนไทยที่มีไซ้โดยกำเนิดซึ่งอยู่ทางเขตไทย ภายในเขต ๒๕ กิโลเมตรจากเส้นเขตแดนและอยู่มาแล้วไม่ต่ำกว่า ๓ ปี มีสิทธิ์ได้รับใบเบิกทางได้ แต่มีเงื่อนไขว่าบุคคลเหล่านี้จะเดินทางไปพื้นที่เขตแดนเกิน ๒๕ กิโลเมตรไม่ได้

สำหรับทางฝ่ายมลายู คนในบังคับอังกฤษ และในอารักขาอังกฤษโดยกำเนิดแห่งมลายูอังกฤษซึ่งมาอยู่แล้วไม่ต่ำกว่า ๓ ปี ในรัฐปุลิส เคดาห์ (รวมทั้งเกาะลังกาวิ) เประ กลันตัน และถือใบเบิกทางที่ออกให้โดยเจ้าหน้าที่มลายูนั้น จะได้รับอนุญาตให้เข้ามาในประเทศไทยได้จนถึงสงขลาทางฝั่งตะวันออกของไทย หาดใหญ่โดยทางรถไฟ และตามแนวจากสงขลาตรงไปฝั่งตะวันตกแหลมมลายู

คนในบังคับอังกฤษ และคนในอารักขาอังกฤษซึ่งมีไซ้โดยกำเนิดแห่งมลายูอังกฤษซึ่งมีถิ่นที่อยู่ทางเขตมลายู ภายในเขต ๒๕ กิโลเมตร มาแล้วไม่ต่ำกว่า ๓ ปี ซึ่งถือใบเบิกทางเจ้าหน้าที่มลายู จะได้รับอนุญาตให้เข้ามาในประเทศไทย แต่จะเดินทางพ้น ๒๕ กิโลเมตรจากเขตแดนเข้ามาไม่ได้

ใบเบิกทางนั้นทางฝ่ายไทย ให้ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอ ซึ่งใช้ข้อตกลงนี้เป็นผู้ออก ทางฝ่ายมลายูได้กำหนดเจ้าหน้าที่ผู้ออกไว้เหมือนกัน

ถ้าดูตามข้อตกลงนี้ จะเห็นได้ว่าคนที่สัญชาติไทยโดยกำเนิด ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดในประเทศไทย ก็อาจขอใบเบิกทางได้ แต่ต่อมากกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือที่ ๒๓๔๖/๒๔๘๘ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ วางระเบียบให้ออกใบเดินทางให้ได้แต่เฉพาะคนไทยในจังหวัดสงขลา สตูล ยะลา และนราธิวาสเท่านั้น

อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการสัญจรด้วยรถยนต์

อนุสัญญานี้ทำขึ้นที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๘ โดยประเทศที่เข้าร่วมประชุมตกลงกันนั้น มีประเทศไทยและประเทศอังกฤษรวมอยู่ด้วย ซึ่งต่อมาสัญญานี้ได้ใช้ในประเทศมาเลเซียด้วย หลักเกณฑ์ของข้อตกลงนี้มีว่า เพื่อให้การสัญจรตามทางหลวงเป็นการระหว่างประเทศได้ รถยนต์ทุกคันเมื่อได้รับการตรวจตราจากเจ้าหน้าที่ผู้ทรงอำนาจ หรือสมาคมอันได้รับอนุมัติจากเจ้าหน้าที่ที่ว่ามาแล้ว จะต้องถือว่าเป็นรถที่ยอมรับกันว่าเหมาะแก่การสัญจรไปตามทางหลวงเป็นการระหว่างประเทศได้

เพื่อเป็นเครื่องแสดงว่ารถแต่ละคันได้รับการตรวจตราจากเจ้าหน้าที่ประเทศของตนโดยถูกต้อง จะต้องมีใบสำคัญระหว่างประเทศตามแบบ ใบสำคัญนี้ประเทศใดประเทศหนึ่งซึ่งเป็นภาคีแห่งอนุสัญญานี้ หรือสมาคมที่เจ้าหน้าที่นั้นอนุมัติเป็นผู้ออกให้

นอกจากใบสำคัญสำหรับรถดังกล่าวแล้ว รถที่ได้รับการตรวจตราจากเจ้าหน้าที่แล้ว ต้องมีเครื่องหมายเป็นตัวอักษรปลึกไม่เกิน ๓ ตัว เขียนบนแผ่นป้ายติดรถหรือเขียนที่รถก็ได้ให้ชัดเจน อังกฤษอักษร GB ไทยอักษร T มลายูอักษร PTM

สำหรับผู้ขับรถยนต์ ก็ต้องได้รับการตรวจว่ามีลักษณะและวุฒิที่จะเป็นเครื่องหมายประกันความปลอดภัยของประชาชนอย่างเพียงพอ และจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หรือสมาคมซึ่งเรามักเรียกกันว่าใบขับขี่สากล

เนื่องจากทางหลวงของประเทศไทยและมลายูติดต่อเชื่อมกัน ข้อตกลงตามอนุสัญญานี้จึงทำความสะดวกให้แก่ผู้ที่จะนำยานพาหนะรถยนต์ผ่านแดนไปมา แต่เมื่อนำรถยนต์เข้าไปอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับของพื้นเมือง

กฎหมายและสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ใช้เป็นพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังกล่าวนี้ คงจะช่วยให้ข้าราชการที่เพิ่งย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งใหม่ได้เข้าใจสถานการณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ดียิ่งขึ้น และสามารถใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่ราชการได้บ้างตามสมควร

หมายเหตุ คัดจากคู่มือเล่มที่ ๔ ปีที่ ๑๕ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๑๑

กฎหมายครอบครัวอิสลาม

มานัส วงศ์พานิช

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดแพร่

เนื่องด้วยท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูลได้เขียนบทความเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม เรื่อง ครอบครัวมรดก ลงในดุลพินิจ เล่ม ๑๒ ปีที่ ๓ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรวบรวมร่างกฎหมายนี้ขึ้น เป็นเหตุให้ผู้เขียนจินตนาการแก่ตัวเองว่าควรจะนำตัวบทกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวมาลงพิมพ์ ในดุลพินิจบ้าง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ท่านผู้อ่านได้รับรสนิมของบทกฎหมายซึ่งแฝงอยู่ในหลักศาสนา อันเป็นกฎหมายที่น่ารู้ น่าใคร่ครวญอยู่ และเพื่อเป็นการสนับสนุนวัตถุประสงค์ของนิตยสารนี้อีกประการ หนึ่งด้วย จึงได้ค้นหบทบัญญัติบางตอนมาเขียน แต่ขอออกตัวเสียก่อนว่า ผู้เขียนไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญกฎหมาย เรื่องนี้ อย่างดีที่สุดก็เป็นเพียงผู้กำลังศึกษาอยู่ในยามว่างบางเวลาผู้หนึ่งเท่านั้นเอง อาจจะมีบกพร่องบ้าง เพราะเมื่อขึ้นชื่อว่าเป็นบทบัญญัติกฎหมายแล้ว ย่อมประกันได้ว่า ไม่ใช่สิ่งง่ายและจะต้องประสบกับปัญหา ยุ่งยากสลับซับซ้อนอยู่เสมอไม่มากก็น้อย ไม่อาจหลีกเลี่ยงเสียได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายอิสลาม ยิ่งเป็น ปัญหาและเป็นภาระยุ่งยากมากขึ้นอีก ดังที่ท่านหัวหน้าศาลจังหวัดสตูลได้บรรยายเหตุไว้บ้างแล้ว การวินิจฉัย ปัญหากฎหมาย เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของท่านตะโต๊ะยุติธรรมในศาลจังหวัดทั้ง ๔ ในภาค ๔ ซึ่งเป็นผู้ค้นคว้าศึกษา มาเป็นพิเศษโดยเฉพาะ จัดได้ว่าเป็นผู้ต้องรู้โดยหน้าที่เป็นอย่างน้อย ส่วนผู้เขียนเป็นเพียงค้นหาสิ่งละอัน พันละน้อยเป็นปกติขณะมาขีดเขียนขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้โดยอาศัยหลักฐานคำแปลในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและคำอธิบายบางส่วน ถ้าหากจะมีอะไรเขียนเพิ่มเติมนอกเหนือไปจาก พระคัมภีร์และคำอธิบายดังกล่าวบ้าง ก็ขอโปรดเข้าใจว่าเป็นของผู้เขียนเอง และจะพยายามไม่ให้มีเพิ่มเติมมาก โดยไม่จำเป็นหรือสมควรเท่าที่จะทำได้ ในการเขียนกฎหมายเก่าแก่เรื่องนี้ ผู้เขียนไม่ประสงค์จะให้ เป็น ตำหรับตำรา หรือคำอธิบายกฎหมายอย่างใด จึงมิได้มีการเรียบเรียงอย่างแบบการเขียนตำรา แต่หากได้เขียน เป็นลักษณะบทความเท่านั้น ผู้เขียนเห็นว่า ถ้าจะได้ นำเอาบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ อันเป็นกฎหมายครอบครัวของเราที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเท่าที่เกี่ยวข้อง มาเขียนเปรียบเทียบให้ท่านผู้อ่าน ได้ทราบไว้บ้าง ก็จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านโดยได้แง่คิดขึ้นอีกตามสมควร จึงได้พยายามนำมาลง เปรียบเทียบไว้เท่าที่จะทำได้ โดยไม่ต้องไปเปิดค้นหาดูที่อื่นให้เป็นการเสียเวลาอีก

พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (Qur-an หรือ Koran) เป็นคัมภีร์ศาสนาอิสลามที่ได้จารึกเป็นบัญญัติขึ้นไว้ เมื่อราว ๑๓๐๐ กว่าปีมาแล้ว หรือนัยหนึ่งได้จารึกในสมัยองค์ศาสนدانบีมุฮัมมัด (ศอลย) ยังดำรงชีพอยู่ และท่านผู้นี้เป็นผู้เทศนาบัญญัติอิสลามหรือศาสนาอิสลาม แต่เดิมมามีข้อความอย่างไร ปัจจุบันก็มีอยู่อย่างนั้น เพราะไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือทำสังคายนาอย่างใด ได้บัญญัติขึ้นเป็นภาษาอาหรับ และต่อมาได้มีการแปลถ่ายทอดเป็นภาษาอื่นต่าง ๆ แทบทั่วโลก บรรจุความทั้งหมด ๑๑๔ บท (Sura) มีโองการ (Ayat) ทั้งหมด ๖,๐๐๐ กว่าโองการ ในบทหนึ่ง ๆ อาจมีจำนวนโองการมากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่เหตุการณ์และ

เวลาในการลงบัญญัติ เป็นคัมภีร์ที่ประกอบด้วยคติโลกคติธรรมทั้งสองประการ สำหรับคติโลก โดยเฉพาะเกี่ยวกับกฎหมายนั้น มีลักษณะของกฎหมายหลายประเภท เช่น กฎหมายครอบครัวมรดก กฎหมายวิธีพิจารณาความ กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฯลฯ อย่างละเล็กน้อยพอสมควรแก่เรื่องและขนาดเล่มของคัมภีร์ ซึ่งไม่เล็กไม่โตนัก การที่เลือกเรื่องครอบครัวมาเขียนก็เพราะศาลไทยเรายังต้องใช้กฎหมายอิสลามเรื่องนี้อยู่ในเขตศาล ๔ จังหวัดภาค ๕ นั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับระเบียบแบบแผนประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละชาติ แต่ละประเทศ ซึ่งต่างก็สงวนรักษาไว้เป็นมรดกแต่บรรพกาล และย่อมแตกต่างกันตามลักษณะดินฟ้าอากาศ และสภาพของประชาชนแต่ละท้องถิ่น นำรู้ว่าใคร่ครวญว่ากฎหมายแผนกอื่นในคัมภีร์

ความสำคัญเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว ก็คือเงื่อนไขแห่งการสมรส ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๔๕ บัญญัติว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อ

๑. ชายมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์ และหญิงมีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์แล้ว

๒. ชายหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมา หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา

๓. ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่

๔. ชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากัน

๕. ชายหรือหญิงไม่เป็นคนวิกลจริต

หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้เมื่อการสมรสครั้งก่อนสิ้นไปแล้วไม่น้อยกว่า ๓๑๐ วัน แต่ความข้อนี้มีให้ใช้บังคับเมื่อ

ก. มีบุตรเกิดในระหว่างนั้น

ข. สมรสกับคู่หย่าเดิมหรือ

ค. มีคำสั่งของศาลให้สมรสได้

ข้อที่ควรนำมาเขียนเปรียบเทียบเบื้องต้นในคราวนี้ก็ คือ ความในข้อ ๒ ของมาตรา ๑๔๔๕ ซึ่งบัญญัติไว้ตรงกันกับความในมาตรา ๑๔ ข้อ ๒ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช ๒๔๗๓ และมาตรา ๑๔๔๖ อีกมาตราหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า ผู้รับบุตรบุญธรรมจะสมรสกับบุตรบุญธรรมนั้นไม่ได้ อันเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของหญิงชายหรือหญิงชายมีพันธะต่อกันซึ่งจะสมรสกันไม่ได้ และเป็นปัญหาเกี่ยวกับความรู้สึกทางจิตใจ อันกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ข้อห้ามเกี่ยวแก่การมีพันธะต่อกันนี้ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานบทที่ ๔ โองการที่ ๒๓ (๔ : ๒๓) บัญญัติว่า

“เป็นที่ห้ามแก่สุเจ้า (ที่จะสมรสกับ) มารดาของสุเจ้า บุตรสาวของสุเจ้า พี่สาวหรือน้องสาวของสุเจ้า และพี่สาวหรือน้องสาวของบิดาสุเจ้า และพี่สาวหรือน้องสาวของมารดาของสุเจ้า และบุตรสาวของพี่ชายหรือน้องชายของสุเจ้า และบุตรสาวของพี่สาวหรือน้องสาวของสุเจ้า และมารดาเลี้ยง (หรือแม่นม) ของสุเจ้า ที่สุเจ้าดูดนม Foster Mothers (Who gave you suck) และพี่สาวเลี้ยงหรือน้องสาวเลี้ยงของสุเจ้า และแม่ยายของสุเจ้า และบุตรสาวเลี้ยงของสุเจ้า ซึ่งอยู่ในความปกครองของเจ้าอันเกิดแต่ภริยาของสุเจ้าซึ่งสุเจ้าได้ร่วมประเวณี (Step daughters under your guardianship, born of your wives to whom you

have gone in) แต่ถ้าสูเจ้ามิได้ร่วมประเวณีก็ไม่มีที่ห้ามแก่สูเจ้า และภริยาของบุตรชายของสูเจ้าจากเอว (loins) ของสูเจ้า และพี่สาวหรือน้องสาวในคราวเดียวกันสองคน เว้นแต่ที่ได้ผ่านไปแล้ว โดยแน่แท้อัลลอฮ์ (พระผู้เป็นเจ้า) ทรงเมตตาปราณีเสมอ”

ตามบทบัญญัติดังกล่าว พอจะสรุปได้สำหรับผู้ที่ถูกห้ามมิให้สมรส คือ

๑. แม่ตัว แม่เลี้ยง หรือแม่นม แม่นาย
๒. พี่สาว น้องสาว ลูกสาว
๓. ป้า น้า อาวี่ หลาน (ลูกของพี่ชายหรือลูกของน้องชาย และลูกของพี่สาวหรือลูกของน้องสาว)
๔. พี่สาวเลี้ยง หรือน้องสาวเลี้ยง
๕. บุตรสะใภ้ ลูกเลี้ยง
๖. พี่สาวหรือน้องสาวคราวเดียวกันพร้อมกันสองคน

บทบัญญัติห้ามดังกล่าวนี้ ตามตัวอักษรเป็นเรื่องห้ามชายมิให้สมรสกับหญิงที่จำแนกรายละเอียดไว้ในวันนั้น แต่ในกรณีกลับกัน หญิงก็ต้องห้ามมิให้สมรสกับชายดังกล่าวในวันนั้นเช่นกัน (mutatis mutandis)

เมื่อพิจารณาห้บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๔๕ ข้อ ๒ กับมาตรา ๑๔๔๖ เปรียบเทียบกับบทบัญญัติกฎหมายอิสลามดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแตกต่างกัน กล่าวได้สั้น ๆ คือ กฎหมายอิสลามห้ามไว้กว้างขวางกว่า ความเกี่ยวพันเป็นญาติร่วมนม (milk relationship) หรือญาติทางเลี้ยง (fosterage) ได้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ คือ ถูกนับได้เท่า ๆ กับญาติทางสืบสายโลหิต (blood relationship) เหมือนกัน กฎหมายอิสลามจำแนกรายละเอียด หรือจารณัยเป็นเรื่อง ๆ คน ๆ ไป มีลักษณะเป็นกรรมหรือโองการ (คำสั่ง คำเตือน คำแนะนำ ฯลฯ) ในเรื่องศาสนาซึ่งมีมาและใช้บังคับเมื่อ ๑๓๐๐ กว่าปีมาแล้ว ในสมัยซึ่งการศึกษายังไม่รุ่งเรือง มีอุปการณครบครันอย่างปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เข้าใจและจดจำง่าย ส่วนมาตรา ๑๔๔๕ เป็นลักษณะบทบัญญัติกฎหมายแท้เพิงบัญญัติขึ้นเมื่อ ๒๓ ปีมานี้ ถ้อยคำจึงรัดกุม มีความหมายกว้างตามลักษณะของการร่างกฎหมาย เช่น คำว่า ญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป หรือลงมา (blood relation in the direct ascendant or decendant line) ไม่จำเป็นต้องเขียนจารณัยรายละเอียดว่าเป็นใครบ้างเป็นต้น สำหรับประมวลกฎหมายไทยเรา มีกล่าวถึงพันธะของชายหญิงที่ค่อนข้างห่างไกล ไม่ใช่ญาติ แต่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ใกล้ชิดและถูกห้ามมิให้สมรสกันก็คือ มาตรา ๑๔๔๖ ซึ่งบัญญัติว่า ผู้รับบุตรบุญธรรม (adopter) จะสมรสกับบุตรบุญธรรมนั้น (the adopted) ไม่ได้ การที่ห้ามอาจเป็นเพราะบุคคลผู้นี้จะกลายเป็นบุคคลมีสองฐานะ คือเป็นทั้งเมียหรือผัวและลูกในคราวเดียวกัน เป็นที่ยู่งยากเกี่ยวกับการนำบทกฎหมายมาปรับและนารังเกียจมากในความรู้สึกของประชาชน

ประมวลกฎหมายไทยเราดังกล่าว พอจะเข้าใจและวินิจฉัยได้ง่ายกว่า ว่า บุคคลเช่นไรจะสมรสกันได้หรือไม่ หากจะมีปัญหาที่ไม่สู้จะยุ่งยากนัก เพราะได้ปรับปรุงมาเป็นอยู่ดีอยู่แล้ว ส่วนกฎหมายอิสลามไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมีลักษณะเป็นโองการศาสนาแต่บรรพกาลดังได้กล่าวมาแล้ว ไม่ได้ให้สิทธิแก่ผู้หนึ่งผู้ใดที่จะปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้อย่างกฎหมาย คงได้แต่แปลความหมายกัน ซึ่งอาจจะเข้าใจไม่ตรงกันบ้างก็ได้ ผู้แปลคัมภีร์ (Translator) หรือผู้ไขความ (Commentator) ในฉบับที่เขียนนี้ ให้ความหมายขยายความ บทบัญญัติดังกล่าวออกไปอีกบ้างพอสมควร โดยอาศัยตำรา (กิตาบ) ของบรรดานักปราชญ์ศาสนาหรือ

ศาสนาจารย์ก่อน ๆ ซึ่งมีจำนวนมากด้วยกัน ได้เขียนอธิบายหรือวินิจฉัยไว้ ศาสนโนวาทหรือจริยวัตร (การประพฤติ การปฏิบัติโดยตรงหรือปริยาย) ขององค์ศาสดาผู้เทศนาศาสนานี้ เป็นหลักบัญญัติที่สอง รองจากพระคัมภีร์ ซึ่งบรรดานักปราชญ์ศาสนาหรือศาสนาจารย์ ต่างก็ค้นคว้าหาหลักฐานบทบัญญัติดังกล่าวขององค์ศาสดาอย่างอึง หรือประมวลไว้เพื่อเป็นแนวทางดำเนินตาม นอกจากพระคัมภีร์ดังกล่าวแล้วด้วย เมื่อผู้ค้นคว้ามีจำนวนมากและเวลานั้นนานมา ความคลาดเคลื่อนก็อาจมีบ้าง นี่เป็นเหตุยุ่งยากสำคัญอันหนึ่ง ผู้แปลหรือผู้ไขความบทบัญญัติเรื่องนี้ได้กล่าวขยายความบุคคลที่ห้ามสมรสกันต่อไปถึง พี่สาวเลี้ยง น้องสาวเลี้ยง ของแม่เลี้ยงหรือแม่นม ย่า ยาย ย่าทวด ยายทวด หลาน (ลูกของลูกชายหรือลูกของลูกสาว) และถัดลงไปยั้งเหลน ลื้อ ฯลฯ ด้วย

ที่จริงการเลือกคู่สมรส แม้จะเป็นสิทธิอันหนึ่ง แต่ก็น่าจะได้คำนึงถึงความรู้สึกทางจิตใจ และระเบียบแบบแผนประเพณีวัฒนธรรม อันเป็นหลักที่เคารพอยู่ แม้กรณีจะไม่ต้องด้วยมาตรา ๑๔๔๕ (๒) หรือมาตรา ๑๔๔๖ เราก็อาจจะเว้นใช้สิทธิเสียได้ในบางกรณี หากคิดว่าจะน่าเกลียด หรืออาจจะขัดกับหลักดังกล่าวแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องน่าคิดน่าคำนึงอยู่มาก

หมายเหตุ คัดจากดุลพาห เล่ม ๙ ปีที่ ๔ กันยายน ๒๕๐๐

กฎหมายเรื่องเมียมาก

ศิริ ว. อัศวนนท์

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง

ตามหลักกฎหมายอิสลาม ว่าด้วยครอบครัวและมรดก ฉบับที่ใช้อยู่ในจังหวัดภาคใต้ที่มีชาวมุสลิมมาก ๔ จังหวัด คือ จังหวัดนราธิวาส สตูล ยะลา และปัตตานีนั้น ในมาตรา ๕๓ บัญญัติว่า

มาตรา ๕๓ “ห้ามมิให้ชายผู้มีภริยาอยู่แล้ว ๔ คน หรือทาสผู้มีภริยาแล้ว ๒ คน สมรสกับหญิงอื่นอีก เว้นแต่จะได้ขาดการสมรสจากภริยาคนใดคนหนึ่ง โดยประเภท

(๑) บาเอิน คือ การขาดจากการสมรส ซึ่งสามีกลับคืนดีกับภริยากู้หย่าได้ แต่โดยวิธีสมรสตามความ ในบทบัญญัติว่าด้วยการสมรสตามมาตรา ๕๑ (๓) ๑๒๑ และ ๑๒๗ คือ

มาตรา ๕๑ (๓) สามีต้องละภริยาครบ ๓ ทอลละ (ตอลละคือ การคลายนิติสัมพันธ์สมรสของสามี อันขาดการสมรสจากภริยา โดยพิธี ตอลละ ม. ๘๒)

สามีจะสมรสกับภริยากู้หย่าครบ ๓ ทอลละเช่นนี้ได้ ต่อเมื่อภริยากู้หย่านั้นได้ประกอบพิธีสมรส และร่วมประเวณีกับชายอื่น ซึ่งมีความใคร่พอสมควรและพ้นเขตอิติฮาด์ของสามีใหม่แล้ว (อิติฮาด์ คือ กำหนดระยะเวลา ซึ่งชายหญิงต้องห้ามมิให้สมรส หรือสามีภริยาต้องห้ามมิให้สัมผัสหรือเสพเมถุน แล้วแต่กรณี ม. ๑๔๕ และกำหนดเขตอิติฮาด์ ให้เป็นไปภายในบังคับบทบัญญัติ ม. ๑๔๖-๑๕๖)

มาตรา ๑๒๑ ในกรณีที่สามีภริยาขาดจากการสมรสโดยพิธีสาบานนั้น เป็นบาเอิน และเป็น การขาดกัน โดยเด็ดขาด ห้ามมิให้กลับเป็นสามีภริยากันอีกจนตลอดชีวิต

มาตรา ๑๒๗ ภายใต้อำนาจบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๒๕ วรรคหลัง ในกรณีที่สามีภริยาขาดจากการสมรสตามความในมาตรา ๑๒๓, ๑๒๔ และ ๑๒๕ วรรคแรกนั้นเป็นบาเอินและเป็น การขาดกันโดยเด็ดขาด ห้ามมิให้กลับเป็นสามีภริยากันอีกจนตลอดชีวิต (กล่าวถึงตัดร์ปาฮะด์ คือการทำลายแห่งนิติสัมพันธ์สมรส ระหว่างสามีภริยา โดยมีได้ประกอบด้วยเจตนาเพื่อขาดจากการสมรส เช่น เสพเมถุนกับหญิงต้องห้าม คือ แม่ยาย บุตรเลี้ยงติดมารดา มารดาเลี้ยงซึ่งเป็นภริยาของบิดา เว้นแต่จะขาดการสมรสกันแล้ว เมียของลูก และการดื่ม น้ำนมที่ต้องห้าม) หรือ

(๒) รอยาอี คือ การขาดจากการสมรส ซึ่งสามีมีสิทธิกลับคืนดีกับภริยากู้หย่าได้ตามความในบทบัญญัติ ว่าด้วยพิธี (รอยาเอะ คือ การกลับคืนผูกนิติสัมพันธ์สมรสของสามี ในกรณีที่การขาดจากการสมรสเป็น รอยาอี โดยพิธีรอยาเอะ ม. ๑๖๔ ถึง ๑๖๖) และภริยากู้หย่าพ้นจากเขตอิติฮาด์แล้ว

สำหรับชายผู้วิกลจริตหรือเสมือนไร้ความสามารถ มีภริยาได้เพียงคนเดียวเท่านั้น

กฎหมายอิสลามนี้ ร่างขึ้นจาก คัมภีร์กุรอาน โดยการประชุมตะโต๊ะยุติธรรมผู้เชี่ยวชาญการศาสนา อิสลาม และกฎหมายนี้ได้ใช้กันมาจนตราប់เท่าทุกวันนี้สำหรับมุสลิมภาคใต้ใน ๔ จังหวัดนั้น เพราะเคร่งครัด ในศาสนาอิสลามมาก

ข้าพเจ้าสงสัยว่า เหตุใดชาวมุสลิมจึงมีภริยาตามกฎหมายได้ถึง ๔ คน แต่ประชาชนชาวไทยกลับมีภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงหนึ่งเท่านั้น

เมื่อข้าพเจ้าอดรนทนร้อนใจมิได้ จึงได้ไปหาท่านผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาอิสลามคือ “ท่านอัลลามะห์ เซอร์ อับดุลลาห์ อัลมะฮูน อัซซัฆ์รอรวัตีย” ผู้มีปริญญา “บาร์ริสเตอร์ แอท ลอว์ เอ็ม. เอ. พี.เอช. ดี. ดี. ลิตต์ แอล. แอล. ดี. อีสต์กฮาร์ มิลลา เค. ที.” ท่านจึงให้บรรดาธิบายเป็นส่วนวน พระอรรถกถาจารย์ว่า การมีภริยามากกว่าหนึ่ง

ตามพระคัมภีร์กุรอานและคัมภีร์อื่น ๆ เกี่ยวกับศาสนาอิสลามนั้น ปรากฏชัดว่าการมีภริยามากกว่าหนึ่งนั้น เป็นการถูกต้องตามกฎหมายในสมัยก่อน เพราะระบบการสมรสชั่วคราว การสมรสตามความสะดวก และการมีภริยาน้อยโดยไม่จำกัดจำนวนนั้น เป็นมาอย่างแพร่หลายในประเทศอาหรับและประเทศตะวันออกทั่วไป

พระมูฮัมมัด จอมศาสดาอิสลาม ได้ทรงอภิเษกสมรสกับ คอดียะห์ เมื่อพระชนม์ได้ ๒๕ พรรษา ตลอดเวลาที่อยู่กินกับ คอดียะห์ เป็นเวลา ๒๖ ปี ท่านไม่ได้มีภริยาคนที่สองอีกเลย จนท่านมีพระชนมายุได้ ๕๔ ปี ท่านจึงได้มีภริยาอีก

การที่ท่านทำการสมรสอีกนั้น เป็นเพราะท่านเป็นหัวหน้าของรัฐในมะดีนะห์ วิธีการอันเหมาะสมตามประเพณีของอาหรับ เพื่อให้ความอารักขาแก่เขา คือ ทำการสมรสกับหญิงสาวแก่ หรือแม่หม้ายที่ถูกทอดทิ้งปราศจากความอารักขาระหว่างสงคราม หรือหญิงสาวที่เรียกว่า มาเรีย คือ เซลยศึกสาว ที่มีผู้นำมามอบให้ท่าน เมื่อท่านปล่อยให้เป็นอิสระ แต่นางเหล่านั้นไม่ยอมจากท่านไป ขออยู่กับท่าน ๆ จึงจำเป็นต้องสมรสด้วย

ประวัติศาสตร์ได้ปรากฏไว้ชัดเจนว่า การมีภริยามากกว่าหนึ่งนั้น มิได้ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าตำหนิเลยสำหรับในสมัยก่อน

เซนต์ออกัสติน ก็ถือว่า การมีภริยามากนั้น ไม่เป็นบาปหรืออาชญากรรมอย่างใดเลย ทั้งไม่เป็นการผิดศีลธรรมประการหนึ่งประการใดด้วยเพราะเป็นประเพณีบ้านเมือง

แฮลแลม นักปฏิรูปชาวเยอรมัน ได้กล่าวไว้ว่า แม้แต่ในศตวรรษที่ ๑๖ ตามประวัติศาสตร์ ก็รับรองว่าการสมรสบางครั้ง แม้จะเป็น ๒ ครั้งหรือ ๓ ครั้ง ก็เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

การมีภริยามากในสมัยนั้น เป็นความจำเป็นของสังคม คือ

๑. เพื่อเพิ่มจำนวนการเกิดให้พอกับจำนวนคนตายที่สูญเสียไปในการสงครามระหว่างพวก

๒. สตรีต้องได้รับความลำบากจำเป็นต้องทำการสมรส เพราะการสมรสสามารถช่วยให้อาหารและความอารักขา

๓. ในสมัยนั้นถือกันว่า ชายใดมีภริยามากเท่าที่เขาจะเลี้ยงได้เป็นวีรบุรุษ

๔. หญิงสาวที่ไม่ได้ทำการสมรส หรือสมรสต่ำกว่าฐานะสังคมของนาง ถือกันว่าเป็นการเสื่อมเสียแก่ครอบครัวหรือวงศ์ตระกูล

เมื่อศตวรรษที่ ๔ ของศักราชมุสลิม คือราวหนึ่งพันกว่าปีมานี้ ศาสนาอิสลามได้บัญญัติให้สามีมีหน้าที่ให้สินสอดพอสมควรแก่ภริยาของเขาในเวลาสมรส แทนที่ผู้ปกครองฝ่ายหญิงมีหน้าที่จะต้องจัดหาให้ฝ่ายชาย

ตั้งแต่ก่อน และบัญญัติจำกัดการมีภริยาไว้ด้วย คือ

“สุเจ้าอาจสมรสกับหญิง ซึ่งเหมาะสมกับสุเจ้า สองคน สามคน หรือ สี่คน แต่หากสุเจ้าเกรงว่า สุเจ้า จะไม่สามารถให้ความยุติธรรมแก่เขาเหล่านั้นได้ ก็จงสมรสแต่เพียงคนเดียว”

ในสมัยก่อน อิสลามไม่มีการจำกัดจำนวนภริยา แต่พระคัมภีร์กุรอานจำกัดให้มีภริยาได้เพียง ๔ คน เท่านั้น แต่มีเงื่อนไขว่าต้องปฏิบัติต่อภริยาอย่างยุติธรรมโดยสมบูรณ์ คือ แบ่งทรัพย์สินทางวัตถุแก่ภริยาของเขา เท่า ๆ กัน แบ่งเวลาอยู่กินกับภริยาของเขาเท่า ๆ กัน และพระคัมภีร์กุรอานได้บัญญัติต่อไปว่า

“หากสุเจ้าจะไม่สามารถให้ความยุติธรรมและความไม่ลำเอียงแก่หญิง ไม่ว่าสุเจ้าจะพยายามสักเท่าไร สุเจ้าจงสมรสแต่เพียงคนเดียว”

เมื่อได้ฟังอรรถาธิบายของท่านเซอร์แล้ว ก็ทราบชัดว่า เหตุใดชาวมุสลิมจึงมีภริยาได้ไม่เกิน ๔ คน แต่ชาวพุทธมีภริยาได้คนเดียวตามกฎหมายครอบครัว

ชาวมุสลิมถือเอาพระคัมภีร์กุรอานของพระมุฮัมมัดเป็นกฎหมาย แต่ชาวพุทธถือเอาประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์บรรพที่ ๕ เป็นกฎหมาย และกฎหมายนี้ก็ล้มเลิกกฎหมายผิวเมียแบบอินเดียของเราเสียหมด ซึ่งตามกฎหมายเก่านั้นยอมให้มีภริยาได้หลายประเภท เช่น เมียพระราชทาน เมียกลางเมือง เมียกลางนอก เมียกลางทาสี และภริยาเล็กภริยาน้อย

ถึงกระนั้นเวลานี้ ชาวพุทธบางคนก็ไม่น้อยหน้าชาวมุสลิม บางที่ยังดีกว่าเสียซ้ำไป เพราะชาวมุสลิม มีเมียเกิน ๔ คนไม่ได้ ผิดศาสนา ส่วนไทยเราไม่มีกฎหมายจำกัดจำนวนอย่างมุสลิม นอกจากจดทะเบียน เกินกว่า ๑ คนไม่ได้เท่านั้น แต่ฝรั่งออกจะหนักกว่าเรา เพราะต้องห้ามและเป็นความผิดทางอาญาด้วย

หมายเหตุ คัดจากคุดลาห เล่ม ๔ ปีที่ ๕ เมษายน ๒๕๐๑

ตะโต๊ะยุติธรรม

วิศิษฎ์ ลิมานนท์

รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง

“ตะโต๊ะยุติธรรม” หรือที่ในภาษายาวีหรือภาษาอิสลาม “โต๊ะ-กอฎี” หมายถึงผู้ชี้ขาดหรือตัดสินคดี ซึ่งได้แก่ผู้พิพากษานั้นเอง ตะโต๊ะยุติธรรมมีในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๒๐ แต่ในครั้งนั้น ทางราชการ เรียกว่า “โต๊ะกาลี” เหตุที่เรียกเพี้ยนไปมากจนฟังดูไม่ค่อยเป็นมงคล คงเป็นเพราะความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับภาษายาวียังมีน้อยมาก ปรากฏหลักฐานอยู่ใน “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐” ซึ่งตราขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๔) ข้อ ๓๒ ว่า “ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวง ในความอาญาแลความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามเรื่องผัวเมียก็ตี แลเรื่องมรดกก็ดี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์ จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลาม ในการพิจารณาและพิพากษา แลให้โต๊ะกาลีซึ่งเป็นผู้รู้แลเป็นที่นับถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษา ตามกฎหมายอิสลามนั้น”

นอกจากนั้น กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมืองฯ ข้อ ๒๘ ยังได้กำหนดหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรมไว้อีกประการหนึ่งว่า ถ้าข้าหลวงเทศาภิบาลได้พร้อมด้วยพระยาเมืองและโต๊ะกาลีเมืองใด ได้สอบแล้ว เห็นว่าข้าราชการคนใดพูดภาษามลายูได้ ให้พร้อมกันเซ็นชื่อออกประกาศนียบัตรให้ข้าราชการผู้นั้น แลข้าหลวงเทศาภิบาลมีอำนาจจะให้เงินหลวงเป็นรางวัลเป็นเงินไม่เกิน ๑๐๐ บาท ฯลฯ

บริเวณจังหวัดเมืองที่อยู่ใต้บังคับของกฎหมายฉบับนี้ คือ ๑. เมืองตานี ๒. เมืองหนองจิก ๓. เมืองยะหริ่ง ๔. เมืองสายบุรี ๕. เมืองยะลอ ๖. เมืองรามัน ๗. เมืองระแงะ ต่อมาเมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรีรวมเป็นจังหวัดปัตตานี เมืองระแงะเป็นจังหวัดนราธิวาส ส่วนเมืองรามันและเมืองยะลอเป็น จังหวัดยะลา

จากกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมืองดังกล่าว จะเห็นได้ว่า

๑. ในระยะแรก ทางราชการกำหนดให้มีตะโต๊ะยุติธรรมสำหรับนั่งพิจารณาคดีเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม เฉพาะจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาสเท่านั้น และให้พิจารณาได้เฉพาะแต่คดีแพ่งเรื่อง ผัวเมียและเรื่องมรดก

๒. ในเขต ๓ จังหวัดดังกล่าว ในระยะแรกบุคคลที่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอิสลามในเรื่องผัวเมียและเรื่องมรดกหาได้จำกัดแต่เฉพาะคู่ความซึ่งเป็นคนนับถือศาสนาอิสลามด้วยกันไม่ เพียงแต่จำเลยเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามก็นำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับได้แล้ว

๓. คุณสมบัติของตะโต๊ะยุติธรรมในสมัย ร.ศ. ๑๒๐ กำหนดไว้เพียงว่า “เป็นผู้รู้แลเป็นผู้ที่นับถือในศาสนาอิสลาม”

๔. นอกจากตะโตะยุติธรรมจะมีหน้าที่ตัดสินคดีในศาลแล้ว ยังต้องร่วมงานกับฝ่ายบ้านเมือง เช่น เป็นกรรมการสอบภูมิรู้ทางภาษามลายูของข้าราชการในจังหวัดนั้น ๆ ด้วย

ในกรณีตามข้อ ๑ นับได้ว่าได้ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคแก่ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดใกล้เคียงกับบริเวณเจ็ดหัวเมืองเป็นอย่างมาก เช่น ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสตูล ไม่สามารถร้องขอให้ศาลนำกฎหมายอิสลามมาใช้พิพากษาคดีเกี่ยวกับผัวเมียและมรดกได้

กรณีตามข้อ ๒ ก็ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นแต่มาสมรสกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม หรือเกี่ยวพันทางครอบครัว มรดก กับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม เพราะเพียงแต่คู่ความที่เป็นจำเลยนับถือศาสนาอิสลาม ส่วนโจทก์นับถือศาสนาอื่น ก็ต้องใช้กฎหมายอิสลามมาพิพากษาคดีแล้ว กรณีเช่นนี้คงจะก่อให้เกิดความยุ่งยากไม่น้อย

กรณีตามข้อ ๓ แสดงให้เห็นว่าทางราชการไม่ได้พึงเล็งถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งตะโตะยุติธรรมเป็นข้อสำคัญแต่ประการใด เพียงแต่เป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามและรู้กฎหมายอิสลามก็เพียงพอแล้ว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ กระทรวงยุติธรรมจึงได้มีหนังสือตราสารที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ กำหนดให้ใช้กฎหมายอิสลามพิพากษาคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวมรดกระหว่างอิสลามศาสนิกในเขตจังหวัดสตูล เช่นเดียวกับที่ใช้บังคับในบริเวณเจ็ดหัวเมือง และหลังจากมีการระงับการใช้ตะโตะยุติธรรมนี้พิจารณาและพิพากษาคดีที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามไว้เป็นเวลา ๓ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ทางราชการก็ได้ออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่งคือพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้แก้ไขข้อบกพร่องของกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับตะโตะยุติธรรมได้บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา ๓ ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ทั้งนี้ไม่ว่ามูลคดีเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันใช้พระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะโตะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา

ให้ตะโตะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วย

คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น

จะเห็นได้ว่าหนังสือตราสารที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ของกระทรวงยุติธรรมและพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ได้แก้ไขข้อบกพร่องของกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมืองดังนี้

๑. นับแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมา ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในเขตจังหวัดสตูลมีสิทธิเท่าเทียมกันกับผู้
นับถือศาสนาอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส คือ ศาลต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัว
มรดกพิพากษาคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก

อิสลามศาสนิกในจังหวัดอื่น นอกจากจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ไม่อาจนำกฎหมายอิสลาม
มาใช้บังคับในเรื่องครอบครัวหรือมรดกได้เลย จะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๒/ ๒๕๑๗ ซึ่งศาลฎีกา
ได้วินิจฉัยไว้ว่า แม้โจทก์และจำเลยจะเป็นอิสลามศาสนิกและพิพาทกันในคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องมรดกอิสลาม
ศาสนิกก็ตาม แต่เมื่อคดีมิได้เกิดขึ้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลแล้ว ก็ให้นำลัทธิศาสนาอิสลาม
หรือกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับในการแบ่งปันทรัพย์มรดกแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ว่าด้วยการแบ่งมรดกไม่ได้ เพราะเป็นการขัดต่อบทบัญญัติในมาตรา ๓ แห่ง พ.ร.บ. ว่าด้วยการใช้
กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ฉะนั้น ถ้าได้มีการนำวิธีการ
แบ่งปันทรัพย์มรดกตามลัทธิศาสนาอิสลามมาใช้ในการแบ่งปันทรัพย์มรดก ก็จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตาม
บทบัญญัติมาตรา ๑๗๕๐ ด้วย จึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย

แม้จะได้มีการแบ่งปันทรัพย์มรดกกันจริงตามวิธีการแบ่งในลัทธิศาสนาอิสลาม และโจทก์ตกลงยินยอม
ตามผลการแบ่งปันดังกล่าว แต่บันทึกการแบ่งปันนั้นมีแต่รายการทรัพย์สินไม่มีข้อตกลงใด ๆ และไม่มีผู้ใด
ลงชื่อในบันทึกนั้นเลย ดังนี้ ไม่เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๗๕๐ วรรค ๒ จึงหาผลสมบูรณ์ อันจะ
บังคับกันระหว่างคู่กรณีได้ไม่ และเมื่อโจทก์กับจำเลยยังครอบครองทรัพย์มรดกร่วมกันตลอดมา ซึ่งยังถือ
ไม่ได้ว่าได้มีการแบ่งทรัพย์มรดก ด้วยต่างเข้าครอบครองทรัพย์สินเป็นส่วนสัดส่วนตามมาตรา ๑๗๕๐ วรรคแรกแล้ว
ทรัพย์พิพาทจึงยังถือว่าครอบครองร่วมกันมา โดยมีได้มีการแบ่งปันตามกฎหมาย โจทก์ยอมขอให้แบ่งปันได้
ตาม ม. ๑๗๔๘

๒. ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล
พ.ศ. ๒๔๘๙ ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม แม้จะมีคดีพิพาทกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรื่องครอบครัว
มรดก โดยถูกฟ้องเป็นจำเลย ได้รับสิทธิที่จะไม่ต้องอยู่ใต้กฎหมายอิสลามเรื่องครอบครัวมรดก

๓. มีการกำหนดหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรมไว้แจ้งชัดว่า มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม
และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาตามคำชี้ขาดนั้น ทั้งได้บัญญัติแสดงถึงความสำคัญของตะโต๊ะยุติธรรมว่า
คำชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้มี
คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๔๐/ ๒๕๐๕ วินิจฉัยรับรองไว้ว่า “ชลช ศาลอุทธรณ์ไม่มีอำนาจวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม
เพราะถ้ามีคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามมาโดยถูกต้องแล้ว ย่อมเป็นอันเด็ดขาด
ในคดีนั้น”

๔. แม้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา
และสตูล จะมีได้บัญญัติไว้ว่าให้ตะโต๊ะยุติธรรมร่วมมือกับฝ่ายบ้านเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับราชการอื่นดังเช่นที่
ระบุไว้ในกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ แต่กระทรวงยุติธรรมก็ได้ให้ความ
ร่วมมือกับหน่วยราชการอื่น เช่น อนุญาตให้ตะโต๊ะยุติธรรมเข้าร่วมกับคณะกรรมการของกระทรวง

มหาดไทยในการออกไปให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ราษฎรซึ่งนับถือศาสนาอิสลามในชนบทนับว่าเป็นผลดี
แก่ทางราชการเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับเรื่องอำนาจหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ โดยเฉพาะที่ว่า
“คำชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” คือ เมื่อตะโตะยุติธรรมชี้ขาด
ข้อกฎหมายอิสลามไปอย่างไรแล้วย่อมถึงที่สุด คู่ความจะอุทธรณ์ฎีกาไม่ได้เลย เป็นเรื่องที่น่าพิจารณา
เป็นอย่างมาก เพราะตามพระราชบัญญัติฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า ในทางคดีที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามแล้ว
ตะโตะยุติธรรมเป็นผู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะคำชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามนั้น
เป็นที่สุด ต่างกับคำชี้ขาดของผู้พิพากษาไทย ซึ่งแม้จะได้เล่าเรียนมาโดยตรงและต้องผ่านการสอบมาอย่าง
พิถีพิถัน คำชี้ขาดในข้อกฎหมายของผู้พิพากษาไทยก็ยังอุทธรณ์ฎีกาได้เสมอ แต่ทั้ง ๆ ที่ตะโตะยุติธรรม
มีความสำคัญยิ่งดังกล่าวนั้น กลับปรากฏว่า กฎหมาย ข้อบังคับที่ออกมารองรับหรือเสริมพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๕๔๙ ไม่สอดคล้องกันเลย
กฎหมาย กฎข้อบังคับดังกล่าว ไม่ได้เล็งเห็นหรือให้ความสำคัญแก่ตะโตะยุติธรรมเลย ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง
สัก ๓ เรื่อง ดังนี้

๑. คุณสมบัติของตะโตะยุติธรรม

เดิม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๓๖ บัญญัติว่า “การบรรจุ
และแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการซึ่งรัฐมนตรีกำหนดโดยคัดเลือกจากอิสลามศาสนิก
ผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

ฯลฯ

(๒) มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัว
และมรดก

(๓) มีความรู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้

ฯลฯ

ต่อมาได้มีการแก้ไขคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมโดย พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ
พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ ซึ่งบัญญัติว่า “การบรรจุและแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมให้รัฐมนตรีเป็นผู้สั่งเมื่อ
ก.ต. เห็นชอบ โดยคัดเลือกจากอิสลามศาสนิก ผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

ฯลฯ

(๒) อายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปี

(๓) มีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัว
และมรดก และ

(๔) มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา

ฯลฯ

จากบทกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ทางราชการยังมองไม่เห็นความสำคัญของตะโต๊ะยุติธรรมเท่าที่ควร เพราะคุณสมบัติที่กำหนดไว้ไม่สอดคล้องกับที่กำหนดให้คำชี้ขาดของตะโต๊ะยุติธรรมในข้อกำหนดอิสลามเป็นที่สุด กล่าวคือ ที่ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ (๓) กำหนดว่ามีภูมิรู้ในศาสนาอิสลามพอที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกำหนดอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกนั้นเป็นการบัญญัติไว้กว้างมากเกินไป ถ้าจะเรียกว่ายังหละหลวมอยู่เป็นอย่างมากก็อาจจะเรียกได้ เพราะไม่มีอะไรเป็นเครื่องวัดว่าความรู้ทางศาสนาอิสลามมากน้อยเพียงใดจึงจะสามารถชี้ขาดข้อกำหนดอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกได้ น่าจะกำหนดให้แคบกว่านี้ ให้คุณวุฒิสูงกว่านี้ หากจะไม่กำหนดถึงคุณวุฒิว่าต้องผ่านการสอบทางศาสนาอิสลามได้ถึงขั้นนั้นขั้นนี้ ก็ควรที่จะกำหนดให้ผ่านการทดสอบจากคณะกรรมการสักขุดหนึ่งว่ามีความรู้พอที่จะชี้ขาดข้อกำหนดอิสลามได้ เพราะกฎหมายอิสลาม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับครอบครัวมรดก มีความยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้ดีจริง ๆ จึงจะชี้ขาดได้ถูกต้อง นอกจากนี้ วิธีการคัดเลือกตะโต๊ะยุติธรรมก็ยังไม่ถูกหลักเกณฑ์ (ดังจะได้กล่าวต่อไป) จึงทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรมไม่ได้ผลสมความมุ่งหมายของกฎหมาย

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้ภาษาไทย คุณสมบัติข้อนี้ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๔๗ มาตรา ๓๖ บัญญัติว่า “มีความรู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้” ปรากฏว่ามีตะโต๊ะยุติธรรมบางท่านเมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็นตะโต๊ะยุติธรรมแล้วไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เพราะพูดภาษาไทยไม่เข้าใจดีพอ เคยมีตะโต๊ะยุติธรรมท่านหนึ่งขอใช้ล่ามในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษา ซึ่งเป็นกรณีที่อนุโลมไม่ได้เลย เพราะการปรึกษาคดีถือเป็นความลับ ทางศาลต้องใช้เวลาศึกษาภาษาไทยอีกระยะเวลาหนึ่งจึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ไปได้ ทั้งนี้เพราะทางราชการกำหนดไว้เพียงว่ามีความรู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แม้อันต่อมา พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๔๔ จะได้แก้ไขเป็นว่า “มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา” ผู้เขียนก็ยังเห็นว่าไม่เหมาะสมไม่เพียงพอที่จะให้ได้ตะโต๊ะยุติธรรมซึ่งมีความรู้ความสามารถดีพอเข้ามาปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญได้อยู่แน่นอน เพราะคำว่า “มีความรู้ภาษาไทยเทียบได้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา” นั้น น่าจะหมายถึงผู้ที่สำเร็จการศึกษาจาก “ปอเนาะ” ซึ่งมีระดับเดียวกับชั้น ป. ๖ หากท่านผู้อ่านเคยไปเที่ยวทาง ๔ จังหวัดภาคใต้ ท่านจะพบว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับดังกล่าวนี้ยังมีพื้นความรู้ภาษาไทยน้อยมาก แม้แต่จะพูดกันให้เข้าใจลึกซึ้งในเรื่องสามัญทั่ว ๆ ไปยังไม่สามารถกระทำได้แล้ว จะให้มาปรึกษาคดีซึ่งต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจภาษาไทยชั้นสูงได้อย่างไร เมื่อคำนึงถึงว่าตะโต๊ะยุติธรรมเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง กฎหมายให้ความสำคัญยิ่งเสียกว่าผู้พิพากษาธรรมดา จึงควรที่จะกำหนดพื้นความรู้ภาษาไทยของตะโต๊ะยุติธรรมให้สูงให้เหมาะสมกับตำแหน่งอันมีเกียรติ โดยอย่างน้อยจะต้องสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาของไทย

๒. วิธีการคัดเลือกตะโต๊ะยุติธรรม

กระทรวงยุติธรรมได้ประกาศหลักเกณฑ์และวิธีการบรรจุ การแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมไว้ ๒ ฉบับ ฉบับแรกออกโดยอาศัยความตามมาตรา ๓๖, ๓๗ แห่ง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๔๗ ความว่า ฯลฯ

ข้อ ๑ เมื่อถึงคราวที่จะต้องมีการบรรจุและแต่งตั้งคณะตุลาการ ให้อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๓๖ แห่ง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อคัดเลือกบรรจุและแต่งตั้งเป็นคณะตุลาการ

ข้อ ๒ เมื่อพ้นกำหนดเวลารับสมัครแล้ว ให้อธิบดีผู้พิพากษามาตรจัดทำบัญชีผู้สมัครซึ่งสมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งเป็นคณะตุลาการขึ้น โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ข้อ ๓ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรบรรจุผู้สมัครผู้ใดเป็นคณะตุลาการ จะได้สั่งบรรจุและแต่งตั้งผู้นั้นเป็นคณะตุลาการ

ต่อมาได้ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๒) โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๓ มาตรา ๔๔ และมาตรา ๔๕ แห่ง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ความว่า ๗๗

ข้อ ๑ เมื่อถึงคราวที่จะต้องมีการบรรจุ และแต่งตั้งคณะตุลาการให้อธิบดีผู้พิพากษามาตรประกาศรับสมัครอิสลามศาสนิก ซึ่งมีคุณสมบัติตามมาตรา ๔๔ แห่ง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ เพื่อคัดเลือกบรรจุและแต่งตั้งเป็นคณะตุลาการ

ข้อ ๒ เมื่อพ้นกำหนดเวลารับสมัครแล้ว ให้อธิบดีผู้พิพากษามาตรจัดทำบัญชีผู้สมัครซึ่งสมควรได้รับการบรรจุและแต่งตั้งเป็นคณะตุลาการ โดยปรึกษากับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ข้อ ๓ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรบรรจุผู้สมัครผู้ใดเป็นคณะตุลาการ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมสั่งบรรจุและแต่งตั้งผู้สมัครผู้นั้นเป็นคณะตุลาการโดยความเห็นชอบของ ก.ต.

ปรากฏว่าวิธีการแต่งตั้งคณะตุลาการตามวิธีการที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดไว้ดังกล่าวมาแล้ว ไม่ได้รับการยอมรับจากอิสลามศาสนิกแต่อย่างใด และอิสลามศาสนิกเคยรวมกันคัดค้านคณะตุลาการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมแต่งตั้งด้วยวิธีการดังกล่าวมาแล้ว ปัจจุบันนี้ ในทางปฏิบัติจึงใช้วิธีการแต่งตั้งจากบุคคลที่โต๊ะอิหม่ามในแต่ละจังหวัดลงคะแนนเลือกตั้งขึ้น กล่าวคือ เมื่อคณะตุลาการในจังหวัดใดว่างลง กระทรวงยุติธรรมโดยอธิบดีผู้พิพากษามาตรจะประกาศรับสมัครและตรวจสอบคุณสมบัติ เมื่อประกาศรายชื่อผู้มีสิทธิสมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นคณะตุลาการแล้ว ก็จะกำหนดวันให้โต๊ะอิหม่ามในจังหวัดนั้นมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดจะเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะตุลาการ

ผู้เขียนเห็นด้วยความสุจริตใจว่า วิธีการดังกล่าวนี้เป็นวิธีการคัดเลือกคณะตุลาการที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะปรากฏว่าผู้ที่สมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นคณะตุลาการได้ใช้วิธีการออกไปหาเสียงจากโต๊ะอิหม่าม มีการนำข้าวของไปแจกแก่โต๊ะอิหม่าม ทำนองเดียวกับการหาเสียงในการสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร วิธีการเช่นนี้ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกและได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะตุลาการก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างอิสระได้ เพราะย่อมจะมีความเกรงอกเกรงใจ รู้สึกสำนึกถึงบุญคุณของโต๊ะอิหม่ามที่เคยช่วยเหลือ เคยลงคะแนนเลือกตั้งตนมาอยู่ตลอดเวลา เป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมกับสังคมเมืองไทยอย่างยิ่ง เป็นวิธีการที่ไม่สามารถคัดเลือกคณะตุลาการที่มีความรู้สูงความสามารถดีเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ได้ เพราะ

ผู้มีความรู้สูงถึงขั้นได้รับปริญญาตรีทางกฎหมายอิสลามจากต่างประเทศซึ่งมีอยู่ไม่น้อย มักจะไม่ค่อยกว้างขวางในหมู่โต๊ะอิหม่าม ยิ่งกว่านั้น วิธีการดังกล่าวยังเป็นช่องทางให้บุคคลที่ไม่เหมาะสมมีโอกาสเข้ามาเป็นโต๊ะโต๊ะยุติธรรม เคยมีโต๊ะโต๊ะยุติธรรมท่านหนึ่ง หลังจากผ่านการคัดเลือกและได้รับการแต่งตั้งเป็นโต๊ะโต๊ะยุติธรรมได้ไม่นาน ก็ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับได้ขณะร่วมเล่นการพนันและดื่มเหล้ากันอยู่ในโรงแรมที่สุดได้ขอลาออกไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว ผู้เขียนเห็นด้วยตามสุจริตใจว่า ถึงเวลาแล้วที่กระทรวงยุติธรรมจะต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ “โต๊ะโต๊ะยุติธรรม” กล่าวคือ

๑. เรื่องคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิสมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นโต๊ะโต๊ะยุติธรรม

โดยที่ยังไม่มีสถานศึกษาใดในประเทศไทยให้การศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามหรือศาสนาอิสลามถึงขั้นปริญญาตรีได้ จึงควรตั้งคณะกรรมการขึ้นทดสอบภูมิรู้ทางกฎหมายอิสลามของผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นโต๊ะโต๊ะยุติธรรม ยอมให้เฉพาะผู้ผ่านการทดสอบเท่านั้น เข้าสมัครเข้ารับการคัดเลือกได้

ส่วนที่เกี่ยวกับภาษาไทยนั้น อย่างน้อยจะต้องเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา การกำหนดคุณสมบัติดังกล่าวจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมให้อิสลามศาสนิกชนชนวนขวายศึกษาเล่าเรียนให้สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของโต๊ะโต๊ะยุติธรรมเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. วิธีการคัดเลือกโต๊ะโต๊ะยุติธรรม

ผู้เขียนเห็นว่า เป็นกรณีจำเป็นและเร่งด่วนที่จะต้องยกเลิกวิธีการคัดเลือกโต๊ะโต๊ะยุติธรรมเช่นที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้เสีย เพราะมีผลเสียมากมายดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น วิธีที่เหมาะสมที่สุดกับสังคมเมืองไทยนั้นไม่มีวิธีใดดีไปกว่า “การสอบคัดเลือก” โดยกระทรวงยุติธรรมร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จัดตั้งคณะกรรมการสอบคัดเลือกขึ้น หรืออาจจะตั้งคณะกรรมการไปจากส่วนกลางเพื่อทำการสอบคัดเลือก โดยทำการสอบหลายลักษณะวิชา เช่น กฎหมายอิสลาม ความรู้ภาษาไทย ความรู้เกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน สังคมศึกษา ฯลฯ วิธีนี้จะทำให้สามารถได้โต๊ะโต๊ะยุติธรรมที่มีความรู้ ความสามารถดีจริงๆ เข้ามาปฏิบัติหน้าที่

๓. การแต่งตั้งโต๊ะโต๊ะยุติธรรม

ผู้เขียนเห็นด้วยตามสุจริตใจว่า การที่กระทรวงยุติธรรมใช้วิธีการแต่งตั้ง “โต๊ะโต๊ะยุติธรรม” เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการประจำเช่นเดียวกับผู้พิพากษา เช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นการไม่เหมาะสมกับกาลเวลา เป็นการสูญเสียพลังงานไปโดยเปล่าประโยชน์ ก่อนอื่นขอได้โปรดพิจารณาจำนวนคดีที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามซึ่งโต๊ะโต๊ะยุติธรรมต้องนั่งพิจารณาในแต่ละศาลในรอบสิบปี ซึ่งปรากฏว่ามีจำนวนคดีในแต่ละปีดังนี้

	คดีค้างมา	คดีรับใหม่	รวมคดี	คดีเสร็จไป	คดีค้างไป
๒๕๑๓					
สตูล	๑	๓	๔	๓	๑
ปัตตานี	๕	๖	๑๑	๕	๖
ยะลา	-	๑	๑	๑	-
เบตง	-	-	-	-	-
นราธิวาส	-	๕	๕	๕	-
๒๕๑๔					
สตูล	๑	๑	๒	๒	๓
ปัตตานี	๑	๕	๖	๖	๕
ยะลา	-	๐	๐	๕	๑
เบตง	-	-	-	-	-
นราธิวาส	-	๒	๒	๒	-
๒๕๑๕					
สตูล	-	๑	๑	-	๑
ปัตตานี	๕	๑๑	๑๖	๑๒	๔
ยะลา	๑	๖	๗	๖	-
เบตง	-	-	-	-	-
นราธิวาส	-	๖	๖	๕	๑
๒๕๑๖					
สตูล	๑	๖	๗	๖	๓
ปัตตานี	๑	๖	๗	๑๑	-
ยะลา	-	๖	๖	๕	๑
เบตง	-	-	-	-	-
นราธิวาส	๓	๖	๙	๑๑	-
๒๕๑๗					
สตูล	๓	๑	๔	๖	-
ปัตตานี	-	๕	๕	๕	-
ยะลา	๑	๓	๔	๑	-
เบตง	-	-	-	-	-
นราธิวาส	-	๑๑	๑๑	๑๑	-

	คดีค้างมา	คดีรับใหม่	รวมคดี	คดีเสร็จไป	คดีค้างไป
๒๕๑๘					
สตูล	—	๙	๙	๙	—
ปัตตานี	—	๓	๓	๓	—
ยะลา	—	๒	๒	๑	๑
เบตง	—	—	—	—	—
นราธิวาส	—	๓	๓	๓	—
๒๕๑๙					
สตูล	—	๗	๗	๗	—
ปัตตานี	—	๖	๖	๙	๒
ยะลา	๑	๑	๒	๑	๑
เบตง	๑	—	๑	๑	—
นราธิวาส	—	—	—	—	—
๒๕๒๐					
สตูล	—	๗	๗	๖	๑
ปัตตานี	๒	๑๓	๑๕	๑๙	๑
ยะลา	๑	๙	๑๐	๑๑	—
เบตง	—	—	—	—	—
นราธิวาส	—	๙	๙	๒	๒
๒๕๒๑					
สตูล	๑	๑๑	๑๒	๑๑	๑
ปัตตานี	๑	๑๑	๑๒	๑๑	๑
ยะลา	—	๒	๒	๑	๑
เบตง	—	๒	๒	—	๒
นราธิวาส	๒	๖	๘	๑๑	๙
๒๕๒๒					
สตูล	๑	๖	๗	๖	๒
ปัตตานี	๑	๑๖	๑๗	๑๖	๑
ยะลา	๑	๖	๗	๖	๒
เบตง	๒	—	๒	๑	๑
นราธิวาส	๙	๓	๑๒	๖	๑

๒๕๒๓

สตูล

ปัตตานี

ยะลา

เบตง

นราธิวาส

คดีค้างมา

คดีรับใหม่

รวมคดี

คดีเสร็จไป

คดีค้างไป

๒

๑๑

๑๓

๑๑

๒

๑

๖

๗

๖

๑

๒

๓

๕

๕

๑

๑

๑

๒

๑

๑

๑

๕

๕

๕

๑

จากสถิติดังกล่าวเมื่อเทียบกับจำนวนตะโต๊ะยุติธรรมซึ่งมีประจำอยู่ถึงศาลละ ๒ นายแล้ว จะเห็นว่า งานที่ตะโต๊ะยุติธรรมต้องทำนั้นน้อยมาก โดยเฉพาะศาลจังหวัดเบตงในปี พ.ศ. ๒๕๑๓, ๒๕๑๔, ๒๕๑๕, ๒๕๑๖, ๒๕๑๗ ไม่มีคดีเลย และใน พ.ศ. ๒๕๑๙ ศาลจังหวัดนราธิวาสไม่มีคดีเลย การแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรม เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการ ซึ่งเป็นตำแหน่งประจำที่ต้องมานั่งทำงานให้เต็มเวลาราชการนั้น เป็นเรื่อง อึดอัดใจทั้งแก่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและตะโต๊ะยุติธรรมเป็นอย่างมาก เพราะวันหนึ่ง ๆ ตะโต๊ะยุติธรรม ต้องมานั่งเฉย ๆ โดยไม่มีอะไรทำเลย เป็นการสูญเสียพลังงานไปโดยเปล่าประโยชน์ ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะ เปลี่ยนแปลงหลักการได้แล้ว กล่าวคือ แทนที่จะแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมเป็นข้าราชการประจำ ควรมาใช้วิธี แต่งตั้งให้ตะโต๊ะยุติธรรมมาปฏิบัติหน้าที่เป็นรายคดีเช่นเดียวกับผู้พิพากษาสมทบในศาลแรงงานกลางหรือ ศาลคดีเด็กและเยาวชน วิธีเช่นนี้น่าจะสามารถทำได้ง่าย ด้วยการแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมในแต่ละจังหวัดซึ่งผ่าน การทดสอบคุณสมบัติเรื่องความรู้ทางกฎหมายอิสลาม ภาษาไทย ฯลฯ และผ่านการสอบคัดเลือกหรือ วิธีการคัดเลือกอย่างอื่นซึ่งไม่ใช่วิธีเลือกตั้งแล้วไว้ประจำในแต่ละศาลในจังหวัดนั้น เมื่อมีคดีที่ต้องใช้ตะโต๊ะ ยุติธรรมนั่งพิจารณาพิพากษา ก็ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาหัวหน้าศาลที่จะมอบหมายให้ตะโต๊ะ ยุติธรรมท่านใดท่านหนึ่งนั่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้น และจ่ายค่าตอบแทนให้สำหรับวันที่มาั่งพิจารณาคดี เป็นวัน ๆ ไป ซึ่งศาลสามารถจ่ายให้ได้ในอัตราสูง อาจเป็นวันละ ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ บาทก็ได้ วิธีการเช่นนี้ สมัยที่ผู้เขียนรับราชการอยู่ที่จังหวัดปัตตานี คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหลายท่านเห็นด้วย การใช้ วิธีการดังกล่าวมีผลดีหลายอย่าง เช่น

๑. ทำให้กระทรวงยุติธรรมได้ตะโต๊ะยุติธรรมที่มีความรู้ ความสามารถดีจำนวนมากไว้ปฏิบัติหน้าที่ และผู้พิพากษาหัวหน้าศาลมีโอกาสดูแลพินิจกำหนดตัวตะโต๊ะยุติธรรมที่จะมานั่งพิจารณาคดีให้เหมาะสมกับ ความสามารถของตะโต๊ะยุติธรรมแต่ละนายได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ไม่จำกัดอยู่เฉพาะ ๒ นายที่แต่งตั้งไว้ ประจำเท่านั้น

๒. ทำให้ตะโต๊ะยุติธรรมสามารถใช้เวลาที่ไม่ได้มานั่งพิจารณาคดีประกอบกิจการอื่นได้อย่างอิสระ ไม่จำเป็นต้องมานั่งอึดอัดใจอยู่ในศาลโดยไม่ได้ทำอะไร อันเป็นการสูญเสียพลังงานโดยเปล่าประโยชน์

๓. สามารถอำนวยความสะดวกให้อิสลามศาสนิกได้ดียิ่งขึ้น เพราะผู้พิพากษาหัวหน้าศาลสามารถ กำหนดตัวตะโต๊ะยุติธรรมให้เหมาะสมกับคดีเป็นราย ๆ ไปได้

๔. เป็นการเปิดโอกาสให้อิสลามศาสนิกที่มีความรู้ความสามารถในทางกฎหมายอิสลามเข้ามาใช้ ความรู้ความสามารถดังกล่าวให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติได้โดยทั่วถึงกัน เพราะวิธีการที่ปฏิบัติอยู่ใน ขณะนี้ ในแต่ละจังหวัดสามารถแต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมได้เพียง ๒ นาย เมื่อแต่งตั้งแล้วก็อยู่ในตำแหน่ง จนเกษียณอายุ ผู้อื่นที่มีความรู้ความสามารถดีเช่นกันหรือดีกว่า ไม่มีโอกาสเข้ามาใช้ความรู้ดังกล่าวได้เลย

ทั้งนี้สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งตะโต๊ะยุติธรรมอยู่แล้วก็ควรให้รับราชการต่อไป เมื่อบุคคลเหล่านี้ เกษียณอายุ ก็เริ่มใช้วิธีการดังกล่าวมาแล้วแทน การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะเป็นการเหมาะสมกับยุคสมัย จะเห็นได้ว่าประเทศชาติของเรากำลังพัฒนาและรุดหน้าไปมากทุกสาขาวิชาชีพ เกี่ยวกับ “ตะโต๊ะยุติธรรม” จึงควรจะได้พัฒนาให้เหมาะสมและทันกับกาลสมัยเช่นกัน

กฎหมายอิสลามและตะโต๊ะยุติธรรม

โดยสังเขป

คุณหญิงสมร ภูมิณรงค์

ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง

ชนบทรวมเนียมในการปกครองและการบริหารของไทย ในการดำรงเอกภาพของประเทศชาติ องค์พระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศ และในลักษณะสถาบันสูงสุดของชาติไทย ทรงเป็นที่รวมชีวิตจิตใจของคนไทยทั้งชาติ ทั้งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชและในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วยพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรที่งดงาม ทรงปกครองพลสกนิกรของชาวไทยโดยใช้ขัตติยะราชประเพณี และทศพิธราชธรรมแล้ว ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นพ้น อันเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า องค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่รวมแห่งเอกภาพของประเทศชาติ นั่นก็คือ “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ อัครศาสนูปถัมภก” และทรงปฏิบัติมาตลอดถึงปัจจุบันนี้ และด้วยเหตุนี้เอง จึงรวมเอาประชาชนชาวไทย ที่มีความเชื่อถือในศาสนาเป็นลัทธิต่าง ๆ เข้าไว้ที่องค์พระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น

สำหรับศาสนาอิสลามอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยได้มีความศรัทธาและนับถือเป็นจำนวนมาก รองลงมาจากประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะประชาชนชาวไทยในจังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล องค์พระมหากษัตริย์ทรงให้การอุปถัมภ์เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จาก คำปรารภในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ความว่า “โดยที่ เห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประชาชนชาวไทยย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภก และเมื่อได้คำนึงถึงประชาชนชาวไทยในบางท้องที่ซึ่งนับถือ ศาสนาอิสลามแล้ว ก็สมควรที่จะสงเคราะห์และคุ้มครองอิสลามศาสนิกของพระองค์ให้ประกอบศาสนกิจ ตามศรัทธา สมกับที่เป็นประชาชนของประเทศไทยอันเป็นประเทศเอกราช” และทางราชการก็ได้ดำเนินการ อุปถัมภ์ศาสนาอิสลามในด้านต่าง ๆ อยู่ โดยเฉพาะในด้านการยุติธรรมนั้น การพิจารณาพิพากษาคดี ประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ทางราชการได้ยึดมั่นใน นโยบายการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม โดยการทะนุบำรุงให้ประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามใน ๔ จังหวัดนี้ ได้บำเพ็ญตนให้เป็นไปตามหลักการศาสนาอิสลามโดยสมบูรณ์ ด้วยการผ่อนผันให้ศาลชั้นต้น ในจังหวัดเหล่านี้ใช้กฎหมายอิสลามอันว่าด้วยเรื่องครอบครัวมรดกบังคับคดีเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อันว่าด้วยการนั้น

ทั้งนี้โดยหลักธรรมในทางศาสนาอิสลามนั้น ถือว่าบทแห่งพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และพระคัมภีร์อัล-ฮะดีส เป็นทั้งข้อบัญญัติในทางศาสนาอิสลาม และเป็นบทบัญญัติซึ่งมีผลเป็นกฎหมายด้วย เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง ครอบครัวและมรดกนั้น ผู้นับถือศาสนาอิสลามยอมรับนับถือบทแห่งพระคัมภีร์อัล-กุรอานและพระคัมภีร์

อัล-ฮะดีษซึ่งว่าด้วยการนี้เป็นกฎหมาย และยังได้กำหนดให้มีตะโต๊ะยุติธรรมเป็นผู้หนึ่งพิจารณาเป็นอนุจรรยา ให้เป็นไปตามบทบัญญัติในทางศาสนาอิสลาม กล่าวคือ เป็นผู้พิพากษาปรับบท จึงจะเป็นการสมบูรณ์ ตามหลักการทางศาสนาอิสลาม ถ้ามีบุคคลอื่นใดที่มีใช้เป็นผู้ปรับบท แม้ว่าจะได้ปรับบทได้ โดยถูกต้องตามบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามอันว่าด้วยการนี้ ก็ถือว่าเป็นการไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติ ทางศาสนาอยู่นั่นเอง

กฎหมายอิสลามเป็นรากฐานความเชื่อมั่นและเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติศาสนกิจที่มุสลิมทุกคน จะละเลยมิได้ กฎหมายอิสลามปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์อัล-กุรอานซึ่งถือว่าเป็นประวัติแห่งกำเนิดของ กฎหมายอิสลาม กฎหมายอิสลามเริ่มแรกที่นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ได้ประมาณ ๑๔๐๐ ปีมาแล้ว ต่อมาจึงได้แพร่หลายไปยังประเทศมุสลิม ถือเป็นหลักในการพิจารณาขบวนการยุติธรรม กฎหมายอิสลาม มีทั้งความแพ่งและอาญา บางประเทศก็ใช้อย่างครบถ้วน บางประเทศก็ใช้เฉพาะเรื่องครอบครัวและมรดก ดังเช่นประเทศไทย เป็นต้น

กฎหมายอิสลามมาจากหลักฐานทางศาสนา ๔ ประการ คือ

อัล-กุรอาน คือโองการจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าทรงประทานแก่ศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ต่างกรรมต่างวาระ ที่พระองค์ทรงเห็นสมควร ท่านศาสดาได้ถ่ายทอดความทรงจำให้แก่บรรดาสาวกจดบันทึกไว้ และได้รวบรวม เป็นฉบับสมัยคอลลีฟะห์อาบูบักร์ครองราชมี ๖๖๖๖ โองการ ๑๑๔ บท และ ๓๐ ส่วน

อัล-ฮะดีษ คือข้อบัญญัติจากการกระทำหรือปฏิบัติกรต่าง ๆ และคำสอน ตลอดถึงการวินิจฉัย ปัญหากฎหมายบางเรื่อง รวมทั้งการดำเนินตามวิถีทาง ความเป็นอยู่ทุกอิริยาบถของท่านศาสดามุฮัมมัด ซึ่งได้บันทึกและจดจำโดยผู้ใกล้ชิด เก็บรักษาไว้เป็นหลักการทางศาสนาและปฏิบัติตามกันโดยตลอด

อัล-อิจมาอ์ คือความเห็นอันเกี่ยวกับปัญหากฎหมายอิสลามที่สอดคล้องต้องกันกับของนักนิติศาสตร์ ฝ่ายอิสลาม ซึ่งเป็นสาวกของท่านศาสดา ในกรณีที่ไม่มีข้อความปรากฏในอัล-กุรอาน อัล-ฮะดีษ ให้ถือ ความเห็นและการพิจารณาอันสอดคล้องต้องกันในหมู่สาวกผู้ใกล้ชิดซึ่งถือว่าเป็นการแนะนำที่ดีที่สุดเช่นกัน หรือเป็นความเห็นสอดคล้องของนักวิชาการมุสลิมในยุคต่อมาที่อยู่ในระดับวินิจฉัยตัวบทได้ โดยอาศัยการ สนับสนุนจากตัวบททั้งอัล-กุรอาน และอัล-ฮะดีษ

อัล-กียาส คือการเปรียบเทียบโดยอาศัยเหตุผลที่ต่อเนื่องด้วยหลักการที่มาของกฎหมายอิสลาม ทั้งสามประการนั้น แต่ยังไม่เพียงพอแก่ความต้องการของสังคม จึงต้องไปหาวิธีชักเหตุผลโดยอาศัยการ เปรียบเทียบด้วยกฎหมายที่ใกล้เคียง และไม่ขัดต่อกฎหมายทั้งสาม

กฎหมายอิสลามได้วิวัฒนาการมาตามยุคตามสมัย เมื่อประมาณ ฮ.ศ. ๔๐ ได้มีการจัดตั้งสำนักกฎหมาย อิสลามนิกายซุนนีขึ้น ๔ แห่ง ดำเนินการโดยอิหม่าม (ผู้นำทางศาสนา) ที่มีชื่อเสียง ซึ่งเป็นปราชญ์ชั้นสูง ของมุสลิม แนวการวินิจฉัยจึงแบ่งออกเป็น ๔ วิถีทาง คือ วิถีทางนี้ไม่แตกต่างกันมากนักในสาระสำคัญ จะมีบางเรื่องปลีกย่อยอันเป็นการวินิจฉัยและความคิดเห็นส่วนบุคคลเป็นส่วนใหญ่ วิถีทางของอิหม่ามซาฟีอี มีผู้นำมาใช้กันมาก ในประเทศไทยก็ดำเนินการตามวิถีทางของอิหม่ามซาฟีอี

หลังจากฮิจเราะห์ศักราชที่ ๓๐๐ แล้ว ทุกอย่างไม่มีการแก้ไขประการใด คงใช้หลักการทั้ง ๔ ประการ เป็นหลักในการพิจารณาตีความ มุสลิมทุกคนจะต้องถือปฏิบัติโดยตลอด ไม่มีการใช้แนวความคิดของตนเอง มาแก้ไข นอกจากการตกลงของคู่กรณีเอง

สำหรับผู้ปรับบทกฎหมายอิสลามนั้นเรียกว่า “กอฎี” ซึ่งมีความหมายทางศาสนาอิสลามว่า “ผู้พิจารณาพิพากษาอรรถคดีระหว่างประชาชนตามบทบัญญัติของพระคัมภีร์อัล-กุรอาน” ในพระคัมภีร์อัล-กุรอานนั้น ได้วางบททางนิติบัญญัติทั้งในส่วนแพ่งและส่วนอาญา ในส่วนแพ่งก็มีบัญญัติว่าด้วยครอบครัวและมรดก การซื้อขาย การทำพินัยกรรม สัญญา และอื่น ๆ ในส่วนอาญาก็มีอยู่มากมายหลายมาตรา ซึ่งเป็นหน้าที่ของ “กอฎี” จะต้องพิจารณาพิพากษาทั้งสิ้น “กอฎี” จะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๑. ต้องเป็นมุสลิม
๒. บรรลุนิติภาวะ และมีสติสัมปชัญญะ
๓. เป็นไท (ไม่เป็นทาส)
๔. เป็นผู้มีความยุติธรรม
๕. เป็นผู้มิประสาทหุดี
๖. เป็นผู้มิมีสายตาดำ
๗. เป็นคนที่มีความสามารถทางการพูด (ไม่เป็นใบ้)
๘. เป็นผู้มิบุคลิกภาพดีและมีจริยธรรมสูง
๙. ต้องเป็นชาย
๑๐. เป็นผู้มีความสามารถวิเคราะห์ปัญหาศาสนาได้จากตัวบททั้งอัล-กุรอาน และอัล-ฮะดีษ และรอบรู้มติของปวงปราชญ์ รวมทั้งการอนุมานจากตัวบทในปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่โดยยึดเอาเหตุผลที่สอดคล้องกับตัวบท

หมายเหตุ คุณสมบัติ ๑๐ ประการนี้หากไม่พบหรือไม่มีครบทุกประการ ก็ให้เลือกบุคคลที่ดีที่สุด ในหมู่ชนเพื่อทำหน้าที่กอฎี โดยเฉพาะในข้อสุดท้าย อาจจะพูดได้ว่าหาไม่ได้ในยุคปัจจุบัน ก็ให้เลือกบุคคลที่มีความรู้อย่างแตกฉานที่สุดในปัญหาที่ต้องรับผิดชอบแม้จะได้ชื่อว่ายึดตามตำราหรือผู้รู้ก็ตาม

“กอฎี” ตามศัพท์แห่งไวยากรณ์อาหรับ แสดงให้เห็นเป็นเพศชาย และก็เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของ “กอฎี” ด้วยว่าจำเป็นต้องเป็นชาย เพราะสตรีนั้นทางศาสนาถือว่าเป็นผู้มีความสามารถสู้ชายไม่ได้ ทางด้านจิตใจสตรีเป็นเพศที่มีความอ่อนไหว จึงไม่เหมาะสมที่จะทำหน้าที่ชี้ขาดข้อกฎหมายซึ่งจะต้องถือความบริสุทธิ์ ยุติธรรมมากที่สุด

อีกประการหนึ่งจะเห็นได้ว่า เรื่องของความรู้ความสามารถจะเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุด รองลงไปก็คือ การตัดสินใจอันเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ทั้งนี้ ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวไว้ว่า

“กอฎี” นั้นมีอยู่ ๓ ประเภท หนึ่งประเภทเข้าสวรรค์ และอีกสองประเภทจะต้องเข้านรก

๑. ประเภทที่เข้าสวรรค์นั้น ได้แก่ คนที่รู้จักจริง และตัดสินใจไปตามความเป็นจริงด้วยความยุติธรรม
๒. คนที่รู้จักความจริง แต่ทุจริตในการตัดสิน ผู้นี้เข้านรก
๓. คนที่ตัดสินความโดยขาดความรู้ความเข้าใจ ผู้นี้เข้านรก

บันทึกรายงานโดยอายูดาอุด ตีร์มีซี และอิบนุมาเยห์

ในประเทศไทยนั้น การพิจารณาพิพากษากฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ บัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งมีประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนมาก เป็นหน้าที่ของ “ตะโตะยุติธรรม” ซึ่งแต่เดิมเราใช้คำว่า “กอฎี” เหมือนกัน แต่ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อของตำแหน่งให้เกิดความสอดคล้องต้องกันกับคำว่า “เสนายุติธรรมในมณฑลพายัพ” โดยเปลี่ยน “เสนา” เป็น “ตะโตะ” หมายถึง การยกย่องผู้มีอาวุโสด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิ ในปัจจุบันอาจขยายไปสู่จังหวัดที่มีกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรือจังหวัดที่มีมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมากพอสมควร ก็จะเป็นการเหมาะสม เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ชาวไทยมุสลิมนำหลักการทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันประเทศไทยให้ความเสมอภาคในการประกอบอาชีพในหน้าที่ต่าง ๆ ระหว่างชายกับหญิง แต่ตำแหน่งตะโตะยุติธรรมนี้ก็ต้องคงไว้ตามหลักการทางศาสนา คือเป็นชายตามเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว

ฉะนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ตำแหน่งตะโตะยุติธรรมที่มีอยู่ในประเทศไทยนี้ผิดกับตำแหน่ง “กอฎี” ในประเทศมุสลิมที่ใช้กฎหมายมุสลิมทุกมาตรา คือ ตะโตะยุติธรรมพิพากษาเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกเท่านั้น ส่วนการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมเพื่อปฏิบัติหน้าที่พิพากษาในเรื่องครอบครัวและมรดกควรจะได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับตำแหน่งผู้พิพากษาอื่น ๆ ด้วย

การใช้กฎหมายอิสลาม

เด่น โต๊ะมีนา

เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

หัวข้ออภิปรายในวันนี้กำหนดว่า “การใช้กฎหมายอิสลามและบทบาทของตะโต๊ะยุติธรรม” อยากจะขอเน้นเฉพาะ “การใช้กฎหมายอิสลาม”

ก่อนอื่น ใครจะขอทบทวนวัตถุประสงค์ในการสัมมนาในครั้งนี้อีกครั้งหนึ่ง

การสัมมนาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามของกระทรวงยุติธรรมในครั้งนี้ นับว่าเป็นผลงานชิ้นสำคัญ ของกระทรวงยุติธรรม เป็นที่กล่าวขวัญของพี่น้องชาวไทยอิสลามทั่วไป และเป็นที่สนใจแก่วงการทั่วไปด้วย ทั้งนี้ เพราะตลอดระยะเวลา ๓๐ กว่าปี ประเทศไทยเราได้ประกาศใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับอิสลามศาสนิก รวม ๓ ฉบับ คือ

๑. พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๔๘๘

๒. พ.ร.บ. ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๘ และ

๓. พ.ร.บ. มัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๙๐

แต่ยังไม่เคยมีการจัดการประชุมสัมมนาในทำนองนี้มาก่อนเลย

คณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาได้แบ่งวัตถุประสงค์ในการสัมมนาออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อให้ศาลและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทราบถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย และปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ในเขตท้องที่ ๔ จังหวัดภาคใต้

ทั้งนี้ เพราะปรากฏว่ายังมีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ทราบถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ ทำให้มีปัญหาในทางปฏิบัติ เช่น

อำเภอในบางท้องที่แนะนำหรือดำเนินการให้อิสลามิกชนทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง ณะที่ว่าการอำเภอ เจ้าหน้าที่สรรพากรบางแห่งไม่ยอมหักลดหย่อนสามมีหรือภรรยาในการเสียภาษีเงินได้ของอิสลามศาสนิกที่จดทะเบียนตามกฎหมายอิสลาม พนักงานที่ดินบางแห่งให้ผู้รับมรดกเสียค่าธรรมเนียมในการรับมรดกร้อยละ ๒ ของราคาที่ดิน แทนที่จะเสียค่าธรรมเนียมเพียงร้อยละ ๐.๕ ของราคาที่ดิน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจบางแห่งบังคับให้ข้าราชการที่นับถือศาสนาอิสลามจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น

๒. เพื่อพิจารณาว่ากฎหมายนี้จะมีผลใช้บังคับนอกศาลได้เพียงใดหรือไม่

เช่น การที่คู่กรณีตกลงแบ่งมรดกตามกฎหมายอิสลาม แล้วให้พนักงานที่ดินจดทะเบียนไปตาม

ข้อตกลงนั้น พนักงานที่ดินจะจดทะเบียนได้หรือไม่ หรือว่าจะต้องให้แบ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือจะต้องให้ศาลมีคำพิพากษาก่อน

๓. เพื่อให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ทั้งนี้ คณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาอาจจะกำหนดปัญหาต่าง ๆ ยังไม่หมดทุกปัญหา หากที่ประชุมจะมีข้อเสนอแนะในปัญหาอื่น ๆ ที่มีได้กำหนดไว้ ก็ขอได้โปรดเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นด้วย

นอกจากนี้ ใครจะขอให้ที่ประชุมช่วยกันพิจารณาข้อความจากคำปรารภในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วย ศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๕๘๘ ซึ่งมีความว่า “โดยที่เห็นว่าตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประชาชนชาวไทยย่อมมีเสรีภาพสมบูรณ์ในการถือศาสนา โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก และเมื่อได้คำนึงถึงประชาชนชาวไทยในบางท้องที่ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามแล้ว ก็สมควรที่จะสงเคราะห์ และคุ้มครองอิสลามศาสนิกของพระองค์ให้ประกอบศาสนกิจตามศรัทธา สมกับที่เป็นประชาชนของ ประเทศไทยอันเป็นประเทศเอกราช”

ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเกือบทุกฉบับได้มีบทบัญญัติในการให้สิทธิ เสรีภาพในการถือศาสนา และให้ได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือ เสียดประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนาแตกต่างจากบุคคลอื่น

แต่กฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับเฉพาะใน ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น อิสลามิกชนในส่วนอื่น ๆ ของประเทศ ไม่สามารถใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ ทั้ง ๆ ที่เขาก็นับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับพี่น้องใน ๔ จังหวัดภาคใต้

ด้วยเหตุนี้ ขบวนการต่าง ๆ ที่ไม่ประสงค์ต่อบ้านเมือง จึงมักจะหยิบยกปัญหาความไม่เสมอภาคนี้ โฆษณาใส่ร้ายรัฐบาลต่าง ๆ นา ๆ

จึงใคร่จะขอให้ที่ประชุมนี้ โดยเฉพาะการประชุมกลุ่มที่ ๒ ช่วยกันหยิบยกปัญหานี้ขึ้นพิจารณาว่า สมควรจะขยายขอบเขตการใช้กฎหมายฉบับนี้ไปใช้ในจังหวัดอื่น ๆ บางจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลาม ประจำจังหวัดหรือไม่ เพียงใด หากเห็นว่าสมควร แต่ติดขัดเรื่องงบประมาณที่ไม่สามารถบรรจุหรือแต่งตั้ง คณะตุลาการได้ ก็ลองพิจารณาต่อไปว่า หากให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนั้น ๆ เป็นผู้คัดเลือก ผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดนั้นให้เป็น “คณะตุลาการ” ทำหน้าที่เช่นเดียวกับผู้พิพากษาสมทบของศาลคดีเด็กฯ จะได้หรือไม่ โดยจ่ายเบี้ยเลี้ยงเฉพาะในวันที่ต้องไปศาลเมื่อมีคดีเกิดขึ้น

ในเรื่องนี้ ท่านจุฬาราชมนตรีได้มีหนังสือถึงท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเมื่อเดือนที่แล้ว ขอให้เพิ่มตำแหน่งคณะตุลาการประจำศาลจังหวัดสงขลา โดยอ้างเหตุผลว่า มุสลิมจังหวัดสงขลา มีสภาพสังคม เหมือนมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ทุกประการ และขณะนี้จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในเขตของ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

เคยได้รับการร้องขอจากชาวไทยอิสลามในจังหวัดพัทลุง จังหวัดตรัง และอื่น ๆ ให้ทางกระทรวงฯ พิจารณาขยายเขตการใช้กฎหมายอิสลามให้คลุมไปถึงจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

บางจังหวัดยกตัวอย่างว่า แม้แต่ท่านจุฬาราชมนตรีเอง เมื่อถึงแก่กรรม หากมิได้ทำหนังสือ “นาซาร์” หรือพินัยกรรมตามกฎหมายอิสลามไว้ ถึงแม้ว่าทำไว้แต่หากมีทายาทที่มีสิทธิ์ได้รับมรดกไม่ยอมรับ ก็สามารถ

ฟ้องร้องให้แบ่งมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ ซึ่งขัดกับหลักศาสนาอิสลาม และนอกจากนั้น ท่านยังจะต้องจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งฯ ด้วย

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้ว ใครจะขอยกข้อความในสารตราเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ข้อ ๓. มีความว่า “อำนาจตะโตะยุติธรรมนี้ ให้พึงจำกัดว่าบังคับได้แต่คดีบุคคล ผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแฟ่งลักษณะผัวเมียและทรัพย์มรดก อันจะพึงยกบทโกหฺร่านขึ้นปรับได้ โดยชอบด้วยกระบวนการพิจารณา นอกจากที่แจ้งว่ากล่าวเปรียบเทียบคดีนั้น ๆ ให้ตะโตะยุติธรรมทำคำตัดสิน ลงชื่อแต่ ๒ นาย หรือพร้อมด้วยผู้พิพากษาศาลจังหวัดรวมเป็น ๒ นาย จึงบังคับเป็นคำพิพากษาคดีแฟ่ง ประเพณีอิสลามได้ และคู่ความพึงอุทธรณ์ฎีกาได้เป็นลำดับตามพระราชกำหนดกฎหมาย”

แสดงว่าการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ แต่ตามกฎหมาย ฉบับปัจจุบัน มาตรา ๔ ได้บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยชี้ขาดตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายให้เป็นอันเด็ดขาด ในคดีนั้น”

ในทางปฏิบัติ เคยมีคดีที่ตะโตะยุติธรรมวินิจฉัยผิดพลาด แต่คู่ความก็ไม่สามารถจะอุทธรณ์หรือฎีกาได้ จึงอยากให้ที่ประชุมกลุ่มที่ ๒ ช่วยกันพิจารณาว่า ปัจจุบันควรให้สิทธิคู่ความอุทธรณ์ฎีกาหรือไม่ ทั้งนี้เพราะ เรามีคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และท่านจุฬาราชมนตรี ซึ่งศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา สามารถเชิญไปให้คำปรึกษาในคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกได้

ปัญหาสุดท้าย ใครที่จะให้ที่ประชุมนี้ร่วมกันพิจารณาว่า ควรจะได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตะโตะยุติธรรม เช่นเดียวกับผู้พิพากษาหรือไม่ ถ้าตามหลักของกฎหมายอิสลามแล้ว ผู้ที่จะเป็น “กอฎี” ที่สมบูรณได้จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากองค์พระประมุขของรัฐ ตะโตะยุติธรรมปัจจุบันนี้แต่งตั้งโดยรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงยุติธรรม

แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น จะต้องคำนึงถึงหน้าที่ของ “ตะโตะยุติธรรม” ตามกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งมีหน้าที่ แตกต่างกับ “กอฎี” ในหลักการของอิสลามด้วย

การใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับ ครอบครัวมรดก

อดุล บินสอาด ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันมีจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ จึงแตกต่างกันกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ

โดยเหตุนี้ ในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ ซึ่งในสมัยนั้นประเทศไทยของเราอยู่ในการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และยอมเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า พระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น ทรงมีพระราชประสงค์ในอันที่จะทะนุบำรุงลัทธิศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้พลกนิกรของพระองค์ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ได้มีโอกาสบำเพ็ญลัทธิศาสนานั้น ๆ ตามความศรัทธาโดยเสมอภาคมิได้ลำเอียง อันจะเป็นประโยชน์แก่การปกครองบ้านเมืองเป็นเอกประการ ดังนั้น ในการปกครองบริเวณจังหวัดสตูล อันมีเมืองปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี ยะลา รามันห์ และระแงะ เพื่อที่จะอนุโลมการให้เป็นไปตามหลักรัฐประศาสน์นโยบายดังกล่าว รัฐบาลในสมัยนั้นจึงได้ประกาศกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณจังหวัดสตูล ร.ศ. ๑๒๐ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ว่าด้วยการโรงศาล ข้อ ๑๒ มีความว่า “ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาและความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกิดด้วยศาสนาอิสลามเรื่อง ผัวเมียกิตี และเรื่องมรดกกิตี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาพิพากษา และให้โต๊ะกาลีซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นที่นับถือในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษาตามกฎหมายอิสลามนั้น”

ในเวลาต่อมา เมื่อมีการจัดตั้งรูปการปกครองเป็นมณฑลและยุบเหลือเป็นจังหวัด บริเวณจังหวัดสตูลก็กลายเป็นจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ครั้นภายหลังจึงมีสารตราเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ถึงสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต ความว่า “ในจังหวัดสตูลมีผู้ถือลัทธิศาสนาอิสลามอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าบุคคลผู้ถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแพ่งลักษณะผัวเมียและทรัพย์มรดก ให้ตระลาการฟังพิจารณาและบังคับตัดสินคดีโดยลัทธิประเพณีอิสลามตามคัมภีร์โกหฺร่านพระมะหะหมัดนั้น” เป็นอันว่ากฎข้อบังคับดังกล่าวได้ใช้บังคับแก่จังหวัดสตูลตลอดมาด้วย แม้เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดกแล้วก็ตาม บทบัญญัติทั้งสองบรรพนี้หากกระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณจังหวัดสตูล ร.ศ. ๑๒๐ ไม่

ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๗ อันเป็นวันที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใช้บังคับ ชาวมุสลิม

ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ตกอยู่ในบังคับแห่งกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ การพิจารณาคดีแพ่งเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม เรื่องหัวเมียและเรื่องมรดก ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นจำเลย ต้องใช้กฎหมายอิสลามแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และให้ใช้กฎหมายอิสลามเป็นหลักวินิจฉัยในการพิจารณาคดี

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้มีพระราชกำหนด ๒ ฉบับ คือ พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๘๖ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๘๖ ยกเลิกข้อยกเว้นที่ไม่ให้บรรพ ๕ และบรรพ ๖ กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ เพราะฉะนั้น จึงนำกฎหมายอิสลามมาใช้วินิจฉัยคดีแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกต่อไปไม่ได้ เว้นแต่ในกรณีสมรสซึ่งมีอยู่ก่อนวันใช้พระราชกำหนดและความสัมพันธ์ในครอบครัวอันเกิดแต่การสมรสนั้น ๆ

ต่อมานโยบายของรัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงไปอีก กล่าวคือ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มีผลให้ศาลใน ๔ จังหวัดดังกล่าวแล้ว กลับไปใช้กฎหมายอิสลามในคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก โดยมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า “ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว และมรดก อิสลามศานิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งอิสลามศานิกเป็นทั้งโจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก.....” สำหรับศาลชั้นต้นใน ๔ จังหวัดดังกล่าว มีอยู่ ๕ ศาลด้วยกัน คือ ศาลจังหวัดปัตตานี ศาลจังหวัดนราธิวาส ศาลจังหวัดยะลา ศาลจังหวัดสตูล และศาลจังหวัดเบตง (ซึ่งอยู่ในจังหวัดยะลา)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยได้นำกฎหมายอิสลามมาใช้เฉพาะกฎหมายแพ่งว่าด้วยครอบครัวและมรดก หากได้ใช้กฎหมายอิสลามในลักษณะอื่น ๆ ด้วยไม่ และการใช้นั้นก็มีกฎหมายให้ใช้โดยจำกัดขอบข่ายไว้เฉพาะแก่มุสลิมในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น หากได้ครอบคลุมไปถึงมุสลิมในจังหวัดอื่น ๆ ด้วยไม่ และได้ใช้กฎหมายอิสลามนี้มาช้านานแล้ว ตั้งแต่สมัยการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ร.ศ. ๑๒๐ ตลอดมาจนปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ จะเห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐประศาสน์นโยบายโดยตรง

นอกจากนี้ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ยังได้วางระเบียบการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ประมวลระเบียบการเกี่ยวแก่การจดทะเบียนครอบครัว และวิธีปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่ โดยที่การจดทะเบียนครอบครัวตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้มีการยกเว้นไม่ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ บังคับแก่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล กล่าวคือ เมื่อได้มีพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘ เป็นต้นไป ได้มีข้อยกเว้นไม่ให้กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัว

เฉพาะชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ที่ยอมให้ใช้ประเพณีศาสนาอิสลามบังคับในเรื่องครอบครัวไปตามเดิม จึงให้ยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ต่อมาได้มีพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๙๖ และพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๘๖ บัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ทั่วราชอาณาจักร หมายความว่า ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล จึงจำต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ด้วย แต่ภายหลังต่อมา ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ดังนั้น ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในเขต ๔ จังหวัดดังกล่าว จึงกลับมาใช้กฎหมายอิสลามได้อีก หมายความว่า ได้นำเอากฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณจังหวัดเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องครอบครัวมาใช้ได้อีกนั่นเอง จึงเป็นที่ยอมรับว่านับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขต ๔ จังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลในเวลานี้ ยอมให้ใช้ประเพณีศาสนาอิสลามบังคับในเรื่องครอบครัวไปตามเดิม และถือว่าเป็นการถูกต้องตามกฎหมายไทยเช่นกัน แต่ก็ยังมีอีกหลายหน่วยงานของรัฐที่ยังไม่เข้าใจ และไม่ยอมรับปฏิบัติให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล แม้แต่กองการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยเอง ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการแก้ไขชื่อสกุลของภริยาที่ได้สมรสตามกฎหมายอิสลาม ดังปรากฏปัญหาที่คัดมาจากหนังสือเทศาภิบาล ปีที่ ๗๕ ฉบับที่ ๗ เดือนกรกฎาคม ๒๕๒๔ ในหัวข้อว่า จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม มีข้อหารือเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอิสลาม กรณีที่ชายที่มีภรรยาได้ ๔ คน ชายนั้นจะนำหลักฐานการสมรสไปขอแก้รายการในทะเบียนบ้าน เพื่อเปลี่ยนค่านำหน้านามสตรีจากนางสาว เป็นนาง และชื่อสกุลตามสามีให้กับภรรยาได้หรือไม่ ปัญหาที่กองการทะเบียน กรมการปกครอง ได้บอกกล่าว ขอให้ยึดถือหลักฐานการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ไปก่อน ยังไม่มีระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องนี้แต่ประการใด นี้คือระเบียบปฏิบัติ ไม่ใช่กฎหมาย ทั้ง ๆ ที่กระทรวงมหาดไทยเองก็ยอมรับแล้วว่า หลังจากการประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติบทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ เป็นต้นมานั้น ได้มีข้อยกเว้นไม่ให้กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณจังหวัดเมือง ร.ศ. ๑๒๐ แต่ก็มีมีการเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมา ซึ่งล่าสุดได้เริ่มใช้ใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ และเมื่อยอมรับว่าเป็นกฎหมายแล้ว ทำไมในกรณีเช่นนี้จึงต้องยึดถือหลักฐานการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ อีก จะใช้หลักฐานการสมรสตามกฎหมายอิสลามไม่ได้ ก็เป็นสิ่งที่น่าคิด กฎหมายย่อมสำคัญกว่าระเบียบ ระเบียบที่วางไว้เพื่อให้ปฏิบัติ ถ้าขัดกับกฎหมาย ก็ย่อมจะต้องถือกฎหมายเป็นหลัก การที่ให้ชาวมุสลิมไปจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ นั้น เป็นการลิดรอนสิทธิบางอย่างในทางกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกอันชอบด้วยหลักการของศาสนาอิสลามและเป็นการจดทะเบียนสมรสซ้ำ

คำว่ากฎหมายอิสลาม มีผู้พิพากษาบางคนเขียนว่า ที่เรียกว่ากฎหมายอิสลามนั้น ความจริงไม่ใช่กฎหมายตามความหมายของคำว่ากฎหมายที่เราเข้าใจกันอยู่ ณ บัดนี้ แต่เป็นลัทธิศาสนา กล่าวคือพระนบีมหหมัด

ซึ่งเป็นต้นศาสนาอิสลามได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่องครอบครัวและมรดกไว้ในคัมภีร์กุรอ่าน ซึ่งต่อมา ได้มีพวกคณาจารย์ต่าง ๆ อธิบายและแปลความเป็นแบบปฏิบัติมาจนบัดนี้ สุดแล้วแต่พวกใดจะนับถือฝ่าย คณาจารย์ใด นั่นก็จริงอยู่ เพราะกฎหมายทุก ๆ ฉบับที่ออกมานั้นย่อมจะต้องผ่านสภานิติบัญญัติเสียก่อน จึงจะประกาศใช้ได้ และกฎหมายทุก ๆ ฉบับที่ประกาศออกใช้แล้วนั้น ก็ย่อมจะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงเพิ่มเติมเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ตามยุคตามสมัย แม้แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญอันสูงสุด ซึ่งเมื่อบัญญัติขึ้นแล้วย่อมจะต้องมีเจ้าหน้าที่คอยเฝ้ารักษาตรวจตราป้องกันปราบปรามผู้ที่กระทำผิดกฎหมาย กฎหมายของแต่ละประเทศเมื่อได้ตราขึ้นแล้วก็ไม้อาจที่จะนำเอาไปใช้เป็นบทปรับในอีกประเทศหนึ่งได้ เสมอไป ส่วนกฎหมายอิสลามนี้ เป็นบทบัญญัติที่มุสลิมทั่วโลกผู้ศรัทธาทั้งหลายจะต้องยึดหลักและปฏิบัติ นั้นคือ คัมภีร์อัลกุรอ่าน คัมภีร์อัลกุรอ่านนี้ เป็นพระธรรมนูญศาสนบัญญัติที่สำคัญยิ่งในศาสนาอิสลาม ซึ่งพระองค์อัลเลาะห์ทรงประทานแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ท่านรอซูลองค์สุดท้าย ไม่ใช่จากการประพันธ์ ของมนุษย์ ดังที่ผู้พิพากษาบางคนเขียนบรรยายว่า พระนบีมุฮัมมัดซึ่งเป็นต้นศาสนาอิสลามได้ทรงบัญญัติ ข้อปฏิบัติอันเกี่ยวกับศาสนาขึ้นในคัมภีร์กุรอ่าน เพราะพระนบีมุฮัมมัดเป็นมนุษย์เยี่ยงสามัญชนทั้งหลาย ดังนี้ กฎหมายอิสลามที่ชาวมุสลิมยึดถือและปฏิบัตินั้นมาจากคัมภีร์อัลกุรอ่าน อันเป็นบทบัญญัติที่สูงที่สุด แนะนำเรียกร้องให้มนุษย์ไปสู่ในทางที่ดี อันเป็นวิถีทางที่เที่ยงตรงซึ่งมุ่งสู่พระองค์อัลเลาะห์ผู้เป็นพระผู้เป็นเจ้าของ ผู้ทรงมหิธานุภาพอดุลยเดชอันไม่มีขอบเขตจำกัด และเพื่อให้ละเว้นเสียซึ่งความชั่ว อันเป็นวิถีทางที่จะได้รับความ สันติสุข

แนวกฎหมายอิสลาม

ลักษณะมรดก

ณรงค์ ศิริปะชะนะ

กรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

อารัมภบท

มนุษย์ปุถุชนทั่วไปย่อมมีการทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อตนเองและครอบครัว ทั้งจะต้องแสวงหาทรัพย์สินสมบัติไว้สำหรับเป็นหลักอันมั่นคงในฐานะความเป็นอยู่แห่งตนและทายาทว่านเครือด้วย ฉะนั้น จึงต่างก็พยายามชวนชววยสะสมทรัพย์สินให้มีไว้ให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ยังทำให้ทุกคนเป็นห่วงต่อไปอีกว่า ถ้าตนล้มหายตายจากไป ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่นั้นเขาจะปฏิบัติกันประการใด ลูกหลานก็ดี คนนอกก็ดี มิพากันยื้อแย่งฉกชิงเอาทรัพย์สินเหล่านั้นไปเสียหมดสิ้นหรือ ซึ่งถ้าเป็นดังนี้ ก็เท่ากับทรัพย์สินที่คงเหลือของผู้ตายกลับเป็นเหตุให้เกิดกรณีพิพาทขึ้นกสิยศุนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีบทบัญญัติของศาสนาหรือกฎหมายบ้านเมืองว่าด้วยการจัดสรรปันส่วนมรดกเป็นแนวทางขึ้น เพื่อให้รู้ชัดว่าเมื่อบุคคลใดตายลง ทรัพย์สินของผู้นั้นจะได้รับการคุ้มครองประการใด และจะต้องถูกแบ่งสรรปันส่วนกันอย่างไร ทายาทหรือผู้ที่ตนรักห่วงจะต้องได้รับส่วนแบ่งโดยเป็นธรรมแน่นอนหรือไม่ ทั้งเป็นที่นอนใจได้ว่าทรัพย์สินสมบัติของตนจะไม่ถูกยื้อแย่งหรือถูกฉ้อโกงไปเสีย นับว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งทรัพย์สินสมบัติของผู้ตาย ตลอดทั้งเป็นสิ่งส่งเสริมให้บุคคลผู้มีชีวิตอยู่จะได้ขยันทำมาหาเลี้ยงชีพ และพยายามสะสมทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้นด้วยความพึงพอใจปราศจากข้อวิตกกังวล

ตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามลักษณะมรดกที่ได้ประมวลขึ้นเป็นกฎหมายตามแนวในหนังสือนี้ นั้น นับว่าได้มีมาแต่อดีตกาลบรรพ์ประมาณ ๑๓๕๕ ปีมาแล้ว มุสลิมทุกคนต้องเชื่อฟังยึดถือและปฏิบัติโดยเคร่งครัด จะล่วงละเมิดโดยประการใด ๆ มิได้ เพราะเป็นอิสลามบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งถือว่าเป็นธรรมนูญสูงสุดแห่งศาสนาอิสลาม

ประเทศไทยได้ใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับมรดก ซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์และจำเลยมาตั้งแต่สมัยใช้ข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ (บริเวณเจ็ดหัวเมืองที่กล่าวถึงนี้ คือ เมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสาย เมืองยะล่อ เมืองรามัญ และเมืองระแงะ ขึ้นอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราช ต่อมาเมื่อมีสารตรากระทรวงยุติธรรม ที่ ๓๐/ ๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๐ ยกเมืองสตูลให้เขารวมอยู่ในบริเวณ ๗ หัวเมืองนี้ด้วย ซึ่งปัจจุบันเรียกกันโดยทั่วไปว่า ๔ จังหวัดภาคใต้)

อย่างไรก็ดี โดยที่มุสลิมทุกคนเป็นผู้ที่นับถืออัลเลาะห์สุบฮานะฮฺวะตะอาลา ผู้เป็นเจ้าของสากลจักรวาล

องค์เดียว และยึดมั่นในมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งเชื่อว่าเป็นโองการพระบัญชา (วะฮีย์) แห่งอัลเลาะห์สู่สหานะฮฺวะตะอาลาเป็นสรณะ จึงจำเป็นต้องถือปฏิบัติตามบทพระบัญญัติแห่งพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน เช่นเดียวกันตลอดไป มิว่ามุสลิมผู้นั้นจะไปอยู่ในบ้านเมืองใด หรือแคว้นแคว้นใด เพราะฉะนั้น โองการบัญชา (วะฮีย์) ของอัลเลาะห์สู่สหานะฮฺวะตะอาลา ที่ปรากฏในมหาคัมภีร์อัลกุรอาน จึงย่อมจะตกเป็นภารกิจอันจำเป็นยิ่งแก่มุสลิมทั้งชายหญิง ซึ่งจำเป็นต้องปฏิบัติตามห้ามตามใช้เหมือนกันทุกกรณีไม่ว่าจะเป็นการแบ่งมรดกหรือเรื่องอื่น ๆ และไม่ว่ามุสลิมผู้นั้นจะพำนักอยู่ในเขต ๔ จังหวัด ชายแดนภาคใต้ หรือ ณ ท้องที่จังหวัดใด ๆ

ความเบื้องต้น

การคำนวณอายุและเวลา

๑. การคำนวณอายุและเวลาตามกฎหมายอิสลาม ให้คำนวณโดยทางจันทร์คติตามอิสลามบัญญัติ โดยเริ่มต้นขึ้นวันใหม่ตั้งแต่พระอาทิตย์ตกเป็นต้นไป

ลักษณะตัวแทน

๒. การแต่งตั้งตัวแทนเพื่อกระทำการตามกฎหมายอิสลาม ต้องเป็นไปตามบัญญัติ ดังต่อไปนี้

(๑) ตัวการต้องแปลงวาจาแต่งตั้งตัวแทน ถ้าตัวแทน

ก. อยู่ทางไกล ให้ระบุนามตัวแทนนั้น

ข. อยู่เฉพาะหน้า จะใช้สรรพนามแทนก็ได้

(๒) ตัวการต้องระบุนามผู้ที่ตัวแทนจะดำเนินการด้วย เว้นแต่ผู้ที่ตัวแทนจะดำเนินการด้วยนั้นมีแต่ผู้เดียว และตัวแทนรู้จักดีแล้ว จะใช้สรรพนามก็ได้

(๓) ตัวการจะมอบให้ผู้ใดไปแจ้งการแต่งตั้งเช่นนี้แก่ตัวแทนก็ได้

(๔) กิจการที่ตัวการจะมอบให้ตัวแทนไปกระทำนั้น ต้องเป็นกิจการที่ตัวการมีสิทธิจะทำได้ในขณะนั้น

(๕) ห้ามมิให้ตัวแทนแต่งตั้งตัวแทนช่วง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากตัวการ

๓. ความเป็นตัวแทนตามกฎหมายอิสลาม ย่อมระงับสิ้นไปเมื่อ

(๑) ตัวการหรือตัวแทน ตาย วิกลจริต เสมือนไร้ความสามารถ^๑ เป็นลมถึงไร้ความรู้สึก ตัวการกล่าวคำถอนการแต่งตั้ง หรือตัวแทนปฏิเสธการเป็นตัวแทน หรือ

(๒) ระยะเวลาที่ตัวการกำหนดให้ตัวแทนกระทำการแทนนั้นสิ้นสุดลง

๔. กิจการใด อันผู้ไร้ความสามารถ^๒ หรือผู้เยาว์^๓ กระทำไปก็ดี บุคคลที่ได้กระทำให้เพราะถูกลอกกลวง หรือถูกข่มขู่ก็ดี มิเล็กลงกว่าได้กระทำให้ในฐานะเป็นตัวการหรือตัวแทน ย่อมตกเป็นโมฆะทั้งสิ้น

๑. คำว่า "เสมือนไร้ความสามารถ" คือ บุคคลใดใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย เสเพลเป็นอาชิติน หรือถ้าใช้จ่ายเกี่ยวกับศาสนาอิสลามก็สุรุ่ยสุร่ายซึ่งอาจเป็นภัยจนถึงสิ้นเนื้อประดาตัว ญาติก็ดี บุคคลภายนอกก็ดี ร้องขอต่อศาล ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ และสั่งให้บุคคลนั้นและทรัพย์สินของบุคคลนั้น อยู่ในความพิทักษ์ของผู้มีศีลธรรมอันดีก็ได้

๒. คำว่า "ผู้ไร้ความสามารถ" หมายถึงทารกผู้มีอายุต่ำกว่า ๗ ขวบบริบูรณ์หรือผู้วิกลจริต

๓. คำว่า "ผู้เยาว์" หมายถึง ทารกผู้มีอายุ ๗ ขวบบริบูรณ์ขึ้นไป แต่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (ดูความหมายของคำว่าบรรลุนิติภาวะ ในลักษณะ ๔ หมวด ๒)

การเปล่งวาจา—ใช้อาณัติสัญญาณ

๕. เว้นแต่กฎหมายอิสลามจะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น กิจการใดที่บังคับให้เปล่งวาจานั้น จะใช้หนังสือหรืออาณัติสัญญาณแทนก็ได้ ในเมื่อมีผู้มีหน้าที่เปล่งวาจาเป็นใบ้ และประกอบด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องกับแต่ละฝ่ายสามารถทราบความหมายแห่งหนังสือหรืออาณัติสัญญาณนั้น

๖. กิจการใดที่กฎหมายอิสลามบังคับให้เปล่งวาจาหรือทำเป็นหนังสือนั้น ผู้กระทำจะใช้ภาษาหนึ่ง ภาษาใดในการตั้งว่านี้ก็ใช้ได้ ในเมื่อผู้เกี่ยวข้องกับแต่ละฝ่ายสามารถทราบความหมายแห่งภาษานั้น

การนำสืบพยาน—การสาบาน

๗. เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ยอมรับต่อข้อกล่าวอ้างกรณีตั้งที่ระบุไว้ในข้อนี้ ให้คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชาย มีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ถ้าคู่ความฝ่ายใดไม่มีพยานเช่นว่านั้น มิให้ฝ่ายนั้นนำสืบ ถ้าคู่ความฝ่ายที่ไม่มีพยานเช่นว่านั้น เป็นฝ่ายถูกกล่าวอ้าง คำกล่าวอ้างย่อมตกไปโดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง มิต้องนำสืบ หรือสาบานเลย คือกรณี

- (๑) ความตาย หรือความสูญหายไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ของบุคคล
- (๒) ตัวการ ตัวแทน และ
- (๓) ความสมบูรณ์แห่งพินัยกรรม

๘. เว้นแต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ยอมรับเอาตามข้อกล่าวอ้างในกรณีอื่น นอกจากกรณีตั้งที่มีบังคับไว้ในข้อ ๗. ให้คู่ความนำสืบด้วยพยานที่เป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คน หรือเป็นชาย ๑ คน กับหญิง ๒ คนขึ้นไป ถ้าคู่ความฝ่ายใด มีพยานที่เป็นชายเพียง ๑ คน และสามารถกระทำสาบานยืนยันได้ว่าคำพยานของตนเป็นจริงตามฟ้อง คำให้การหรือคำร้องแล้วแต่กรณี ให้ถือว่าฝ่ายนั้นมีพยานครบจำนวนแล้ว

๙. ถ้าฝ่ายที่จักต้องสาบานเป็นฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อน และมียินยอมสาบาน ให้ยกข้อกล่าวอ้างฝ่ายนั้นเสีย และถ้าฝ่ายที่นำสืบหลังก็มียินยอมสาบานเช่นเดียวกัน ก็ให้ฟังพยานฝ่ายที่ต้องนำสืบก่อนแต่ฝ่ายเดียว

ถ้าคู่ความทุกฝ่ายไม่มีพยาน หรือมีแต่ไม่ครบจำนวน และมียินยอมสาบานดังกล่าวในวรรคต้น ให้ฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบหลังเป็นผู้สาบาน ถ้าสาบานได้ ให้ชนะคดี ถ้าฝ่ายหนึ่งที่มีหน้าที่นำสืบหลังมียินยอมสาบาน ก็ให้ฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อนเป็นผู้สาบาน ถ้าสาบานได้ให้ชนะคดี

ถ้าทั้งสองฝ่ายมียินยอมสาบาน ให้ฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบหลังเป็นผู้ชนะคดี

๑๐. การสาบานตามความในข้อก่อนนั้น ให้ผู้สาบานเปล่งวาจาต่อหน้าตะโตะยุติธรรม (หรือตะโตะกาฎีตามอิสลามบัญญัติ) โดยระบุนามพระองค์อัลละหฺ์สุบหฺานะฮฺวะตะอะลา ยืนยันว่าตามที่ตนกล่าวหา หรือปฏิเสธข้อกล่าวหาแล้วแต่กรณี เป็นความจริงให้กล่าวความข้อนี้ ๑ ครั้ง และกล่าวภายหลังจากพยานของตนให้การแล้ว ถ้าเป็นกรณีที่ต้องนำสืบพยาน

ลักษณะพยาน

๑๑. กฎหมายอิสลาม ได้บัญญัติลักษณะพยานในกรณีตามที่ระบุไว้ในข้อ ๗ (๓) นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นชาย
- (๒) นับถือศาสนาอิสลาม
- (๓) ไม่มีจิตพินเพื่อน
- (๔) มีสติเยี่ยงสามัญชน
- (๕) เป็นอาติล^๔ เว้นแต่จังหวัดนั้นหาบุคคลที่เป็นอาติลมิได้
- (๖) ตายังเห็นพอใช้การได้
- (๗) หูยังได้ยินพอใช้การได้
- (๘) ไม่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ
- (๙) ไม่มีอาชีพชั้นต่ำ เช่น รับจ้างกวาดขยะหรือเทอูจจาระ
- (๑๐) ไม่มีมารยาททราม เช่น เปลือยกายท่อนบน หรือเดินรับประทานอาหาร โดยไร้เหตุผล
จำเป็นในที่ชุมนุมชนเป็นอาจिन
- (๑๑) ไม่เป็นใบ้ และ
- (๑๒) ไม่เป็นทาส

ส่วนคุณสมบัติของพยาน ในกรณีอื่น ๆ นอกจากข้อ ๗ (๓) เช่นว่านั้น ต้องไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ และไม่เป็นทาส

- ๑๒. พยานบุคคลภายในบังคับบทบัญญัติดังต่อไปนี้ ห้ามมิให้รับฟัง แม้ฝ่ายที่มีได้อ้างจะยินยอมก็ตามคือ
 - (๑) ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป และโดยตรงลงมา หรือสามีภริยาอ้างซึ่งกันและกันเป็นพยาน
ในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้อ้าง
 - (๒) พยานเป็นศัตรูต่อคู่ความ ฝ่ายที่มีได้อ้าง
 - (๓) พยานที่มีประโยชน์ได้เสีย เกี่ยวข้องในคดีนั้น เว้นแต่ตัวความ
กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ห้ามมิให้ฟังถ้อยคำของตัวความ เสมือนหนึ่งถ้อยคำของพยาน

ความทั่วไปเกี่ยวกับวิธีพิจารณา

๑๓. ในการวินิจฉัยคดีพิพาท เกี่ยวกับมรดกของอิสลามศาสนิก ในกรณีที่ใช้กฎหมายอิสลามซึ่งขาดนั้น หลักการของกฎหมายอิสลามได้มีบทบังคับบัญญัติไว้ในเบื้องต้น

“เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งหลักกฎหมายอิสลามที่จะใช้บังคับให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับหลักกฎหมายนี้”^๕

๔. คำว่า “อาติล” หมายความว่า ผู้ที่มีได้ล่วงละเมิดอิสลามบัญญัติ ประเภทซึ่งเป็นบาปหนัก แม้แต่เพียงครั้งเดียว หรือประเภทซึ่งเป็นบาปเบา เป็นอาจिन หรือได้ล่วงละเมิดตามกล่าวในวรรคแรก ได้กระทำการล้างบาป “ตุนิด” ตามอิสลามบัญญัติล่วงพ้นระยะเวลาไปแล้ว ๑ ปี

๕. ตามพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ พุทธศักราช ๒๔๗๗ มาตรา ๓ วรรค ๒ บัญญัติว่า “บทบัญญัติในกฎหมายนี้ ให้ใช้ในศาลทั่วไป ตลอดราชอาณาจักร ยกเว้นแต่ในศาลพิเศษ ที่มีข้อบังคับสำหรับนั้น และถ้ามีกฎหมายให้ใช้ธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมาย ทางศาสนาในศาลใด ให้ใช้ธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายนั้น ๆ มาใช้แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ เว้นแต่คู่ความจะได้ตกลงกัน ให้ใช้ประมวลกฎหมายนี้

หมวด ๑
บทเปิดเสรีทั่วไป
ส่วนที่ ๑

การตกทอดแห่งทรัพย์สินมรดก

๑๔. กองทรัพย์สินของผู้ตายนั้น เรียกตามกฎหมายว่ามรดก และจะต้องตกทอดแก่ทายาทและผู้รับพินัยกรรมตามกฎหมายเกณฑ์ ที่มีอยู่ในกฎหมาย สำหรับมรดกของอิสลามศาสนิกก็จะต้องดำเนินการ จัดการไปตามศาสนบัญญัติซึ่งมีกฎหมายบัญญัติไว้ ในหลักกฎหมายอิสลามตั้งข้อความปรากฏอยู่ในหนังสือนี้

กองมรดกนั้น ป.พ.พ.^๖ มาตรา ๑๖๐๐ บัญญัติไว้ว่า ภายใต้ข้อบังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ กองมรดกของผู้ตายได้แก่ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตาย ตลอดทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ เว้นแต่ตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้ว เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ ดังนี้ พอที่จะอนุมานได้ว่า ในกองมรดกของผู้ตายนั้น มีส่วนประกอบ ที่จะแยกออกได้เป็น ๔ ประเภทคือ ๑. ทรัพย์สินทุกชนิด รวมทั้งสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์และตัวเงิน ๒. สิทธิทั้งหลายซึ่งอาจเรียกร่องคิดเป็นเงินได้ เช่น การเป็นเจ้าของผู้อื่น ๓. หน้าที่ เช่น การที่จะต้องชำระหนี้ที่ได้กู้ยืมเงินหรือทรัพย์สินผู้อื่น และ ๔. ความรับผิดชอบ ได้แก่ ความเสียหายอันได้ก่อให้ผู้อื่น หรือการที่จะต้องรับใช้สินไหมทดแทนต่าง ๆ

โดยความจริงแล้ว ในเรื่องสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น อยู่ต่างหากจากกองมรดก แต่ทั้งนี้ทายาทก็จะต้องรับเอาเป็นภาระด้วย จะบอกปฏิเสธทีเดียวไม่ได้ หากว่าในการชำระหนี้แทนผู้ตายนั้น กฎหมายไม่ได้บังคับว่า ถ้ากองมรดกมีไม่พอ ทายาทจะต้องเอาทรัพย์สินของตนใช้แทนจนครบ เว้นสมัครใจเอง ซึ่ง ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๐๑ ก็ได้บัญญัติไว้ว่า ทายาทไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ตกทอดได้แก่ตน ดังนี้ เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้ว

กองมรดกตกทอดแก่ทายาทเมื่อใด

๑๕. ตาม ป.พ.พ. มาตรา ๑๕๙๙ บัญญัติว่า เมื่อบุคคลใดตาย มรดกของบุคคลนั้นตกทอดแก่ทายาท และมาตรา ๑๖๐๒ บัญญัติว่า เมื่อบุคคลผู้ใดต้องถือว่าถึงแก่ความตายตามความในมาตรา ๖๕ แห่งประมวลกฎหมายนี้ มรดกของบุคคลผู้นั้นตกทอดแก่ทายาท

เมื่อได้พิจารณาตามข้อกำหนดกฎหมายทั้งสองนี้แล้ว จะเห็นว่ากองมรดกจะตกทอดแก่ทายาท ๒ กรณี คือ

๑. การตายโดยธรรมชาติ คือการสิ้นสุดแห่งชีวิตของบุคคล

๒. การตายโดยกฎหมายสมมุติ ตามมาตรา ๖๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือถือว่าตายในเมื่อถูกศาลสั่ง

๑๖. สำหรับในเรื่องการตายของบุคคลตามกล่าวในข้อก่อนนั้น ตามหลักกฎหมายอิสลามก็ได้มีบัญญัติไว้ดังนี้

๖. คำว่า "ป.พ.พ." คืออักษรย่อของคำว่า "ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์"

“ศาลจะสั่งบุคคลถึงแก่ความตายได้ ถ้าเป็นกรณีที่มีผู้อ้างว่าบุคคลนั้น

(๑) ถึงแก่ความตาย ต่อเมื่อผู้กล่าวอ้างสามารถพิสูจน์ ด้วยมรณะบัตรอันพนักงานเจ้าหน้าที่ ในการนั้นได้กระทำขึ้น หรือพยานบุคคลที่เป็นชายมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

(๒) สูญไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และมีสามารถทราบได้ว่า ยังมีชีวิตอยู่ หรือตาย ต่อเมื่อ ผู้กล่าวอ้างสามารถพิสูจน์ด้วยพยานบุคคลตามข้อ (๑) ดังกล่าวแล้ว

ก. ในเหตุการณ์ปกติ ได้จากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ไปเกินกว่าเวลาที่ศาลเห็นสมควร

ข. ในกรณีที่น่าจะเป็นภัยอันตรายแก่ชีวิต เช่น ไปในสมรภูมิแห่งสงคราม หรือเรืออัปปาง ล่วงพ้น เวลา ๔ ปี นับแต่ภัยอันตรายผ่านพ้นไปแล้ว

๑๗. ถ้าพิสูจน์ได้ว่า บุคคลที่ศาลสั่งไปเช่นว่านี้ ผู้มีชีวิตหรือตาย ภายในเวลาดังกล่าวแล้ว เมื่อบุคคลนั้นเอง หรือผู้มีส่วนได้เสียร้องต่อศาล ให้ศาลถอนคำสั่งแสดงความตายนั้นเสีย

การถอนคำสั่งเช่นว่านี้ ไม่กระทบถึงความสมบูรณ์แห่งกิจการทั้งหลาย อันได้กระทำไปโดยสุจริต ในระหว่างเวลาตั้งแต่ศาลมีคำสั่งแสดงความตายถึงเวลาถอนคำสั่งนั้น

ภายหลังเวลาที่ศาลถอนคำสั่งแล้ว ให้สภาพบุคคลในครอบครัว และทรัพย์สินของบุคคลนั้นกลับสู่ฐานะเดิม ให้บุคคลผู้ได้สิทธิในการครอบครอง หรือทรัพย์สินของบุคคลนั้นส่งคืนแก่บุคคลนั้น หรือใช้ค่าทดแทนถ้าไม่สามารถส่งคืนทรัพย์สินได้ แต่บุคคลผู้ต้องส่งคืนทรัพย์สิน มีสิทธิเรียกร้องค่าใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาทรัพย์สินนั้นโดยสมควรแก่สภาพแห่งทรัพย์สินนั้นได้

๑๘. การตกทอดแห่งกองมรดกนั้น กฎหมายได้แยกออกเป็น ๒ ประเภท ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๐๓ บัญญัติว่า กองมรดกย่อมตกทอดแก่ทายาท โดยสิทธิตามกฎหมายหรือโดยพินัยกรรม

ทายาทที่มีสิทธิตามกฎหมาย เรียกว่า “ทายาทโดยธรรม”

ทายาทที่มีสิทธิตามพินัยกรรมเรียกว่า “ผู้รับพินัยกรรม” ดังจะได้บรรยายในหมวดต่อไป

ส่วนที่ ๒

การเป็นทายาท

๑๙. การรับมรดก โดยสิทธิตามกฎหมายนั้น จะรับได้เมื่อเป็นทายาทและมีสภาพบุคคล ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๐๔ บัญญัติไว้ว่า บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ ก็ต่อเมื่อสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา ๑๕^๗ ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ตลอดถึงทารกในครรภ์มารดา ก็สามารถจะมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังทารกเช่นว่านั้น เกิดมามีชีวิตรอดอยู่

ในทำนองเดียวกัน กฎหมายอิสลามก็ได้บัญญัติสนับสนุนสิทธิของทารกในครรภ์มารดาไว้ดังนี้ “ทารกในครรภ์ ย่อมมีสิทธิได้รับมรดกตามส่วน เมื่อภายหลังเกิดมารอดอยู่

๗. ป.พ.พ. มาตรา ๑๕ ความว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้ว อยู่นรอดเป็นทารก สิ้นสุดลงเมื่อตาย ทารกในครรภ์มารดา ก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่

ในการแบ่งปันมรดกให้กันส่วนของทารกในครรภ์ไว้ตามส่วนที่เป็นคุณที่สุดแก่ทารกนั้น แต่เมื่อเกิดมาแล้วทารกมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งตามที่บัญญัติไว้ ในหลักกฎหมายนี้เท่านั้น ส่วนที่เหลือหรือในกรณีที่ทารกนั้นมิได้เกิดมารอดอยู่ ให้แบ่งปันส่วนมรดกนั้น ๆ แก่ทายาทของเจ้ามรดก”

๒๐. ทารกใด เกิดแต่ชายผู้เสพเมถุนนिरโทษ^๘ กับหญิง ให้ทารกนั้นได้รับมรดกในฐานะเป็นบุตร (ทายาท) ของชายหญิงนั้นด้วย

บุตรที่ไม่เป็นทายาท

๒๑. บุคคลที่เกิดมาแล้วและมีชีวิตอยู่ ย่อมชี้ให้เห็นได้ง่ายว่าเป็นบุตรของใคร แต่ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา ซึ่งจะเกิดในวันต่อไปนั้น บางครั้งมีเรื่องยุ่งยาก เป็นที่ข้อใจน่าสงสัย ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๐๔ วรรค ๒ จึงได้กำหนดไว้ว่า เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้น เป็นทารกในครรภ์มารดา อยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย การกำหนดจำนวน ๓๑๐ วัน ทารกคลอดนั้น คงจะคำนวณจากหลักแพทยศาสตร์ ซึ่งได้พิสูจน์เป็นมาตรฐานไว้ว่า นับแต่วันปฏิสนธิทารกอยู่ในครรภ์มารดานั้น จะกินเวลานานที่สุดไม่เกิน ๓๑๐ วัน ถ้าทารกนั้นคลอดภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่วันเจ้ามรดกตาย จึงนับว่าเป็นทายาทเจ้ามรดกนั้น แต่ถ้าเกิดหลังจากนี้สักเพียงวันเดียว ก็นับว่าทารกนั้นไม่เป็นทายาทของผู้ตาย และกฎหมายก็จะต้องสันนิษฐานว่า ทารกนั้นเป็นบุตรคนอื่น

๒๒. ในเรื่องการรับรองบุตร^๙ ว่าจะเป็นทายาทของมรดกโดยธรรมหรือไม่นั้น กฎหมายอิสลามได้บัญญัติว่า บุตรที่ระบุไว้ในข้อต่อไปนี้ ห้ามมิให้ถือว่าเป็นบุตรของชายผู้เสพเมถุน^{๑๐} กับหญิงผู้เป็นมารดาของบุตรนั้น (คงถือว่าเป็นบุตรของมารดาฝ่ายเดียว) คือ

(๑) บุตรเกิดแต่ชายเสพเมถุนกับหญิงโดย

ก. ชายหญิงนั้น มิได้ประกอบพิธีสมรส^{๑๑} หรือสามีภริยากู่หย่ามิได้กลับคืนดีกัน โดยพิธีรอยะฮ์^{๑๒} หรือ

ข. ชายรู้อยู่แล้วว่าการสมรสเป็นโมฆะ และหญิงตั้งครรภ์ภายหลังการเสพเมถุนเช่นว่านี้ และ

(๒) บุตรเกิดภายหลังการสมรส ที่การเสพเมถุนของชายหญิงไม่ถึง ๖ เดือน บริบูรณ์

๒๓. บุตรบุญธรรม มิถือว่าเป็นทายาทของมรดก ดังบทบัญญัติในหลักกฎหมายอิสลามกล่าวไว้ว่า “การรับบุคคลอื่นเป็นบุตรบุญธรรม ห้ามมิให้ถือว่าเป็นบุตรตามกฎหมายนี้”

๘. คำว่า “เสพเมถุนนिरโทษ” หมายความว่าชายร่วมประเวณีกับหญิงโดยมิได้เจตนาฝ่าฝืนอิสลามบัญญัติ เช่น สำคัญผิดว่าหญิงนั้นเป็นภริยากิติ หรือร่วมประเวณีกับหญิง ซึ่งมีใช้ภริยาในขณะที่กำลังวิกลจริต ละเมอ หรือเสียดิเพราะเสพสุรายาเมาโดยมิได้เจตนาเสพกิติ

๙. คำว่า “บุตร” หมายความว่าบุตรชายหญิงทั้งสิ้น

๑๐. คำว่า “เสพเมถุน” คือการร่วมประเวณีชำเราทางเว็จมรดก หรือส่งน้ำอสุจิซึ่งหลั่งออกเอง หรือเนื่องจากภริยาหรือหญิงซึ่งชายเสพเมถุนนिरโทษ เข้าในช่องคลอดของภริยาหรือหญิงเช่นว่านั้น มิเลือกกว่าภริยาหรือหญิงที่ถูกส่งน้ำอสุจินั้นจะเป็นผู้กระทำให้น้ำอสุจินั้นหลั่งออกหรือไม่ และมีเลือกกว่าการส่งน้ำอสุจิจะส่งด้วยประการใด ๆ

๑๑. คำว่า “สมรส” ตามกฎหมายอิสลามหมายถึงพิธีนิกะหฺ คือ การผูกสัมพันธ์สมรสระหว่างชายหญิง เพื่อเป็นสามีภริยากันโดยถูกต้องตามอิสลามบัญญัติ

๑๒. คำว่า “รอยะฮ์” คือ การกลับผูกนิติสัมพันธ์สมรสของสามี ในกรณีที่ขาดจากการสมรสเป็นเรื่องอี

ส่วนที่ ๓

การกำจัดมิให้รับมรดก

๒๔. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติห้ามบุคคลดังระบุไว้ต่อไปนี้มีให้รับมรดก เว้นแต่จะมีพินัยกรรม

(๑) สามีหรือภรรยาแล้วแต่กรณี เมื่อปรากฏว่า

ก. การสมรสได้กระทำฝ่าฝืนเงื่อนไขแห่งการสมรสโดยมีคำหนึ่งว่าได้เป็นไปโดยเจตนา หรือมิได้เจตนา หรือ

ข. ขาดจากการสมรสโดยประเภทบาอิน^{๑๓} หรือรือจี้^{๑๔} และพันธิตตะ^{๑๕} แล้ว

(๒) ทายาทผู้ซึ่งเมื่อเจ้ามรดกตายมิได้เป็นอิสลามศาสนิก หรือในกรณีที่เจ้ามรดกมิใช่เป็นอิสลามศาสนิก แม้ทายาทเป็นอิสลามศาสนิกก็ตาม

(๓) บิดาหรือบุตรแล้วแต่กรณี เมื่อปรากฏว่า การสมรสของบิดานั้นได้กระทำโดยเจตนาฝ่าฝืนเงื่อนไขแห่งการสมรส

(๔) ผู้ที่ฆ่าเจ้ามรดกตายโดยเจตนา ได้เจตนาหรือโดยประมาทอย่างร้ายแรง โดยมีคำหนึ่งว่าการฆ่านั้นจะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

(๕) ผู้ที่เป็นโจทก์กล่าวฟ้องเจ้ามรดกในคดีอาญาจนเจ้ามรดกต้องโทษถึงประหารชีวิต

ข้อเท็จจริงในกรณีตาม (๔) และ (๕) นั้น ให้ฟังตามข้อเท็จจริงในคดีอาญาซึ่งคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีซึ่งมีสามารถดำเนินเป็นคดีอาญาได้ หรือเป็นกรณีซึ่งต้องห้ามตามกฎหมายมิให้ฟ้องร้อง และเจ้าพนักงานมิได้ดำเนินคดีให้ จึงให้คู่กรณีนำสืบในคดีมรดก

ส่วนที่ ๔

การสละมรดกและอื่น ๆ

๒๕. การสละมรดกคือ การที่ทายาทหรือผู้รับพินัยกรรมก็ตาม แสดงเจตนาสละสิทธิของตนในการที่จะรับมรดก คือไม่รับมรดก ไม่ใช่ว่ายอมรับแล้วโอนให้คนอื่น และการสละมรดกนั้นจะกระทำได้อีกเมื่อเจ้ามรดกตาย เพราะเมื่อเจ้ามรดกยังไม่ตายทายาทก็ยังไม่ได้รับมรดก จึงไม่มีอะไรจะกระทำการสละ

การมียินยอมรับและไม่สละสิทธิในมรดก

๒๖. ในกฎหมายอิสลามไม่ได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่องการสละมรดกไว้ประการใด แต่ก็ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับทายาทที่มียินยอมรับมรดก และไม่ได้สละสิทธิในมรดกให้แก่บุคคลใดไว้ ดังนี้

๑๓. คำว่า "บาอิน" คือ การขาดจากการสมรส ซึ่งสามจะกลับคืนติดกับภรรยาคู่หย่าได้ก็แต่โดยพิธีสมรส

๑๔. คำว่า "รือจี้" คือ การขาดจากการสมรส ซึ่งสามมีสิทธิกลับคืนติดกับภรรยาคู่หย่าได้โดยพิธีรือยะอ์

๑๕. คำว่า "อิคตะห์" คือ กำหนดระยะเวลา ซึ่งชายหญิงต้องห้ามมิให้สมรสกันหรือสามมีภรรยาต้องห้ามมิให้มีการสัมผัสกัน หรือเสกเมณฑกันแล้วแต่กรณี

“มรดกที่ทายาทมิยินยอมรับ และไม่ได้สละสิทธิให้แก่บุคคลใด ให้ตกให้แก่บุคคลผู้มีสิทธิในมรดกของทายาทนั้น เสมือนหนึ่งว่าทายาทนั้นถึงแก่ความตายในเวลานั้น”

การมิยินยอมรับมรดกตามพินัยกรรม

๒๗. ในกรณีที่ผู้รับพินัยกรรมมิยินยอมรับมรดกตามพินัยกรรมนั้น กฎหมายอิสลามได้บัญญัติว่า “มรดกที่ผู้รับพินัยกรรมมิยินยอมรับ ให้แบ่งปันมรดกนั้นแก่ทายาทของเจ้ามรดก”

ทายาทหรือผู้รับพินัยกรรมที่สาบสูญ

๒๘. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติไว้ว่า

“ในกรณีที่ปรากฏว่า มีทายาทหรือผู้รับพินัยกรรมผู้ใดสาบสูญไปจากภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่ และมีสามารถทราบได้ว่ายังมีชีวิตอยู่ หรือตาย ให้กันส่วนแบ่งของผู้นั้น ไว้จนกว่าศาลจะได้มีคำสั่งแสดงว่าผู้นั้นถึงแก่ความตาย ตามบทบัญญัติว่าด้วยการที่ศาลสั่งให้บุคคลถึงแก่ความตายดังกล่าวไว้ในหมวด ๑ ข้อ ๑๖ แล้ว หรือจนกว่าผู้นั้นจะได้รับส่วนแบ่งของตนไปภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย หรือนับแต่ผู้นั้นได้รู้ หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก แต่อย่างไรก็ดีไม่ให้เกินกว่า ๑๐ ปี และถ้า

(๑) ผู้ที่สาบสูญไปนั้นมิได้มารับส่วนแบ่งไปภายในกำหนดตามวรรคก่อน ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการที่ทายาทมิยอมรับและมิได้สละสิทธิมรดกให้แก่บุคคลใด กับกรณีที่ผู้รับพินัยกรรมมิยอมรับมาใช้บังคับโดยอนุโลมแล้วแต่กรณี หรือ

(๒) ผู้ที่สาบสูญไปนั้นไม่มีทายาท ให้มรดกที่กันไว้้นตกให้แก่ทายาทอื่นของเจ้ามรดก”

ผู้มีสิทธิในมรดก หรือผู้รับพินัยกรรมตายในวาระเดียวกันกับเจ้ามรดก

๒๙. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติไว้ว่า

“ถ้าผู้มีสิทธิในมรดกโดยมีพินัยกรรมหรือไม่ก็ตาม ตายก่อนหรือตายพร้อมเจ้ามรดก หรือมิทราบได้ว่าตายก่อนหรือตายหลัง ให้ถือว่าสิทธินั้นเป็นอันสูญสิ้นไป”

ในที่นี้ คำว่าผู้มีสิทธิในมรดกนั้นคงหมายถึงความถึงทายาทโดยธรรม ถ้าไม่ใช่ผู้รับพินัยกรรม และคำว่าสิทธิในทายาทก่อนก็หมายถึงสิทธิในการรับมรดกที่ทายาทมีต่อกองมรดกของผู้ตายนั่นเอง

หมวดที่ ๒

สิทธิโดยธรรมในการรับมรดก

ส่วนที่ ๑

บทเปิดเสร็จทั่วไป

๓๐. เมื่อบุคคลใดตายลง การที่จะแบ่งปันทรัพย์มรดกของผู้นั้นประการใด ก็ต้องแล้วแต่กรณี ถึงอย่างไรก็ดี ตามที่กล่าวมาแล้วว่า การที่มรดกจะตกทอดแก่ทายาทนั้น นับว่าเป็นหลักการทั่วไป ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๒๐ วรรคแรก ได้บัญญัติว่า ถ้าผู้ใดตายโดยไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ หรือทำพินัยกรรมไว้แต่ไม่มีผลบังคับได้ ให้ปันทรัพย์มรดกทั้งหมดแก่ทายาทโดยธรรมของผู้ตายนั้นตามกฎหมาย

และตั้งได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า กองมรดกของผู้ตาย จะมีส่วนประกอบแยกออกได้ ๔ ประเภท คือทรัพย์สินทุกชนิด สิทธิทั้งหลาย หน้าที่ และความรับผิดชอบ ฉะนั้น ในการที่จะแบ่งปันมรดก ก็จะต้องพิจารณากันจนหมดจดเกลี้ยงเกลามาจริง ๆ ว่า จะต้องเป็นส่วนของกองมรดกอย่างแท้จริง โดยในทรัพย์สิน กองมรดกมิได้เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่ผู้ตายยกให้ หรือโอนให้แก่บุคคลใด หรือจำหน่ายไปแล้วขณะที่เจ้ามรดก ยังมีชีวิตอยู่

มรดกของผู้ตายที่คู่สมรสยังมีชีวิตอยู่

๓๑. ในกรณีที่ผู้ตายเป็นผู้สมรสแล้วและคู่สมรสยังมีชีวิตอยู่ ก็ให้แบ่งส่วนที่เป็นของคู่สมรสให้ไป เช่น สินเดิม เป็นต้น ซึ่งโดยธรรมดาแล้วการแบ่งสรรปันส่วนระหว่างผู้ตายกับคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ควรจะได้พิจารณานำข้อบัญญัติแห่ง ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๒๕ ข้อ (๑) มาใช้บังคับโดยอนุโลม เว้นแต่หลักการ แบ่งปันทรัพย์สินมรดกของผู้ตายแก่ทายาทเท่านั้น ซึ่งจะต้องให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายอิสลาม ในหมวด ๒ แห่งลักษณะนี้ และสำหรับกรณีมรดกที่มีพินัยกรรม ก็ให้จัดแบ่งไปตามหลักการว่าด้วยพินัยกรรม ในลักษณะ ๓ แห่งหนังสือนี้

ส่วนที่ ๒

หลักการแบ่งปันมรดกแก่ทายาท

๓๒. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติหลักการแบ่งปันมรดกแก่ทายาทจำแนกออกเป็น ๓ ภาค ดังต่อไปนี้
- (๑) ภาคพ็รดู ได้แก่ ส่วนมรดกซึ่งตกได้แก่ทายาทตั้งที่ระบุไว้ในหมวด ๓ ข้อ ๓๗ ถึง ๔๗
 - (๒) ภาคอะซอบะห์ ได้แก่ ส่วนมรดกที่เหลือจากภาคพ็รดู หรือส่วนมรดกในกรณีที่ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในภาคพ็รดูซึ่งตกได้แก่ทายาทตั้งที่ระบุไว้ในหมวด ๔ ข้อ ๓๘ ถึง ๕๒
 - (๓) ภาคชะวิลฮ์ฮาม ได้แก่ ส่วนมรดกที่ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในภาคพ็รดู และภาคอะซอบะห์ หรือส่วนมรดกที่เหลือจากภาคพ็รดู และไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในภาคอะซอบะห์ ซึ่งตกได้แก่ทายาทตั้งที่ระบุไว้ในส่วนที่ ๕ ข้อ ๕๓ ถึง ๕๖
๓๓. ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติในลักษณะ ๔ ข้อ ๖๘ ก่อนที่จะแบ่งปันมรดกแก่ทายาทให้คำนึงดูว่า เจ้ามรดกมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพ็รดู ภาคอะซอบะห์ หรือภาคชะวิลฮ์ฮาม หรือไม่ ถ้า
- (๑) มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพ็รดู ให้แบ่งปันมรดกพ็รดูแก่ทายาทจำพวกนี้ก่อน ภายในบังคับ บทบัญญัติหมวด ๓ แห่งลักษณะนี้
 - (๒) ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพ็รดู หรือมีส่วนมรดกเหลือจากแบ่งปันแก่ทายาทเช่นว่านั้น และมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ จึงให้แบ่งปันมรดกภาคอะซอบะห์ แก่ทายาทจำพวกนี้ ภายใต้บังคับบทบัญญัติหมวด ๔ แห่งลักษณะนี้
 - (๓) ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพ็รดู และภาคอะซอบะห์ หรือมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพ็รดู และได้รับส่วนแบ่งมรดกบางส่วนไม่หมดกอง แต่ไม่มีทายาทผู้มีสิทธิในมรดก

ภาคอะซอบะห์ หากมีทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคชะวิลฮ์ฮาม จึงให้แบ่งปันมรดกภาคชะวิลฮ์ฮามแก่ทายาทจำพวกนี้ ภายใต้บังคับบทบัญญัติหมวด ๕ แห่งลักษณะนี้

ส่วนแบ่งของชายหญิงผู้รับมรดกภาคเดียวกัน

๓๔. ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งข้อ ๔๕ การปันส่วนแบ่งมรดก ในระหว่างทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคเดียวกันหรือส่วนเดียวกัน ซึ่งมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ถ้าทายาทเหล่านั้นเป็น

- (๑) ชายทั้งสิ้น หรือหญิงทั้งสิ้น ให้ได้รับส่วนแบ่งคนละเท่ากัน
- (๒) ชายบ้าง หญิงบ้าง ให้ชายได้รับส่วนแบ่งคนละ ๒ ส่วน หญิงให้ได้รับส่วนแบ่งคนละ ๑ ส่วน

ทายาทมรดกที่เป็นกะเทย

๓๕. ในขณะที่มีการแบ่งปันมรดก ถ้าปรากฏว่าทายาทมรดกคนใดคนหนึ่งเป็นกะเทย ให้พิจารณาว่ากะเทยนั้นมีเพศใกล้เคียงทางเพศชาย หรือเพศหญิง ถ้าใกล้เคียงทางเพศชาย ให้แบ่งปันมรดกแก่ทายาทในฐานะกะเทยนั้นเป็นชาย ถ้าใกล้เคียงทางเพศหญิง หรือไม่อาจอนุมานได้ว่าเป็นเพศใดก็ให้แบ่งปันมรดกแก่ทายาทในฐานะกะเทยนั้นเป็นหญิง

ทายาทที่จำต้องขาดสิทธิในมรดก

๓๖. ทายาทบางจำพวกจำต้องขาดสิทธิในมรดกอันเนื่องมาจากมีทายาทลำดับก่อนมีสิทธิในกองมรดกอยู่แล้ว อาทิเช่น ถ้าเจ้ามรดก

- (๑) มี^{๑๖} บุตรชาย บรรดาหลานทั้งสิ้นและผู้สืบสายโลหิตจากหลานไม่มีสิทธิในมรดกเลย
- (๒) มี บิดา ปู่และย่า ของเจ้ามรดกไม่มีสิทธิในมรดกเลย
- (๓) มี มารดา ย่าและยาย ของเจ้ามรดกไม่มีสิทธิในมรดกเลย

ส่วนตาไม่มีสิทธิในมรดกภาคฟิรดู และภาคอะซอบะห์ คงมีสิทธิแต่ในมรดกภาคชะวิลฮ์ฮาม ให้นำบทบัญญัติแห่งข้อนี้ใช้บังคับแก่ผู้สืบสายโลหิตอื่น ๆ ได้ตลอดไปในการทำงานนี้มีขาดสายโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๓

การแบ่งส่วนมรดกภาคฟิรดู

๓๗. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติว่า การแบ่งส่วนมรดกภาคฟิรดู ให้เป็นไปตามความที่ปรากฏในหมวดนี้ ทายาทผู้ที่มีสิทธิในมรดกภาคฟิรดูนั้นมี ๑๐ จำพวก ดังต่อไปนี้

- (๑) คู่สมรส
- (๒) บิดามารดา
- (๓) บุตรหญิง
- (๔) หลาน^{๑๗} หญิง

๑๖. คำว่า "มี (ญาติหรือทายาท)" เช่น "มีบุตร" นั้น ในหลักกฎหมายอิสลามให้หมายความว่า มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่

๑๗. คำว่า "หลาน เหลน ลี้อ" หมายความว่าเฉพาะผู้สืบสายโลหิต จากบุตรชายโดยตรงลงมาเท่านั้น

- (๕) พี่น้องหญิงร่วมบิดามารดา
- (๖) พี่น้องหญิงร่วมแต่บิดา
- (๗) พี่น้องร่วมแต่มารดา
- (๘) ปู่^{๑๘}
- (๙) ย่า^{๑๙}
- (๑๐) ยาย^{๒๐}

๓๘. สามีหรือภริยา แล้วแต่กรณี มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร^{๒๑} หรือผู้สืบสันดานสายชาย^{๒๒} ทายาทที่เป็น
 - ก. สามี ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๔
 - ข. ภริยา ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๘
- (๒) ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย ทายาทที่เป็น
 - ก. สามี ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒
 - ข. ภริยา ให้ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๔

๓๙. บิดาและมารดา มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) เจ้ามรดก
 - ก. มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย ให้บิดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖ ถ้าบุตรหรือผู้สืบสันดานสายชายนั้นเป็นหญิงทั้งสิ้น ให้บิดามีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ด้วย ตามความในบทบัญญัติแห่งข้อ ๔๘ (๒) ก นอกจากสิทธิในภาคฟิรดูนี
 - ข. ไม่มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย บิดาไม่มีสิทธิในมรดกภาคฟิรดูนี แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ ตามความในข้อ ๔๘ (๒) ข
- (๒) ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย พี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา รวมกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป หรือมีสามี และมีบิดาด้วยแล้ว ให้มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖ ถ้ามีภริยาและมีบิดา ให้มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๔ ถ้าไม่มีทายาทเช่นนั้นให้มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓

๔๐. บุตรหญิง มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชาย ถ้ามีบุตรหญิง

- (๑) คนเดียว ให้บุตรหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒
- (๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้บุตรหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

๑๘. ๑๙. ๒๐ คำว่า "ปู่ ย่า ตา ยาย" หมายความว่าตลอดถึงปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ในเมื่อไม่มีปู่ย่าตาหรือยายแล้วแต่กรณี และให้หมายความเช่นว่านี้ตลอดขึ้นไปโดยมีชาติสาย

๒๑. คำว่า "บุตร" หมายความว่าวิเคราะหฺ์ศัพท์ ข้อ ๘

๒๒. คำว่า "ผู้สืบสันดานสายชาย" หมายความว่าผู้เกิดจากผู้สืบสันดานที่เป็นชายติดต่อกันโดยลำดับ มิได้เกิดจากผู้สืบสันดานที่เป็นหญิง ชั้นหนึ่งชั้นใดเลย เช่น หลานซึ่งเกิดแต่บุตรชาย หลานซึ่งเกิดแต่หลานชายเช่นว่านั้น ลี้อซึ่งเกิดแต่หลานชายเช่นว่านั้น และผู้สืบสายโลหิตจากผู้สืบสันดานที่เป็นชายอื่น ๆ ตลอดลงไป ในทำนองนี้โดยลำดับมีชาติสาย มิได้หมายความถึง หลานชายบุตรของหลานหญิงซึ่งเกิดแต่บุตร หรือลี้อชายบุตรหลานหญิงซึ่งเกิดแต่หลานชาย ฯลฯ

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรชายด้วย บุตรหญิงเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพริดู แต่ให้ไปมีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ ร่วมกับบุตรชาย

๔๑. หลานหญิง มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชายและหลานชาย มีแต่บุตรหญิง ถ้ามี

(๑) คนเดียว ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป หลานหญิงไม่มีสิทธิในมรดกเลย

ถ้าเจ้ามรดกมีหลานชายด้วย หลานหญิงเช่นว่านั้นทั้งสิ้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพริดู แต่ให้มีสิทธิภาคอะช่อปะห์ ร่วมกับหลานชาย

ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตรชาย หลานชายและหญิงก็ไม่มีด้วย ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่งดังนี้ ถ้ามี

(๑) คนเดียว ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้หลานหญิงได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

ถ้าเจ้ามรดกมีหลานชายด้วย หลานหญิงเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคพริดู แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ ร่วมกับหลานชาย

๔๒. ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตรและหลาน ให้เหลน ลื่อ^{๒๓} หรือผู้สืบสายโลหิตจากลื่อ โดยตรงลงมาแล้วแต่กรณี ได้รับส่วนแบ่งมรดก โดยให้นำบทบัญญัติแห่งข้อ ๔๐ และ ๔๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

๔๓. ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งข้อ ๔๕ วรรค ๒ พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดามีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่ได้มีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย บิดา ปู่ หรือพี่ชาย น้องชายที่ร่วมบิดามารดา ถ้ามีพี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดา

(๑) คนเดียว ให้พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒

(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

ถ้าเจ้ามรดกมีพี่ชาย น้องชายที่ร่วมบิดามารดาด้วย หรือมีปู่ซึ่งมีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ตามบทบัญญัติในข้อ ๔๖ พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาเช่นว่านั้น ไม่มีสิทธิในมรดกภาคพริดู แต่ให้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่อปะห์ร่วมกับพี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา หรือร่วมกับปู่ตามความในบัญญัติข้อ ๕๐ แล้วแต่กรณี

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรชาย ชายผู้สืบสันดานสายชาย หรือบิดา พี่น้องชายหญิงที่ร่วมบิดามารดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกเลย

๔๔. พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดา มีสิทธิได้รับมรดกของภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย บิดา ปู่ หรือพี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา

(๑) ถ้าไม่มีพี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดา ให้ได้รับส่วนแบ่งดังนี้

ก. มีพี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดาคนเดียว ให้ได้รับ ๑ ใน ๒

ข. มีพี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดาตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้ได้รับ ๒ ใน ๓

(๒) ถ้ามีพี่หญิงน้องหญิงร่วมบิดามารดา ให้ได้รับส่วนแบ่งดังนี้

๒๓. คำว่า "เหลน ลื่อ" ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๑๗

- ก. มีพี่น้องน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาคนเดียว ให้พี่น้องน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดาได้รับ ๑ ใน ๖
ข. มีพี่น้องน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดา
ไม่มีสิทธิในมรดกเลย

ถ้าเจ้ามรดกมีพี่ชายน้องชายที่ร่วมแต่บิดาด้วย หรือมีปู่ซึ่งมีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามความใน
บทบัญญัติแห่งข้อ ๔๖ ด้วยแล้ว พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคฟิรดู แต่ให้มีสิทธิ
ในมรดกภาคอะซอบะห์ ร่วมกับพี่ชายน้องชายที่ร่วมแต่บิดาหรือรวมกับปู่ ตามความในบทบัญญัติข้อ ๕๐
แล้วแต่กรณี

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรชาย ชายผู้สืบสันดานสายชาย บิดาหรือพี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา หรือมี
พี่น้องน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาและมีบุตรหญิงหรือหลานหญิงด้วยแล้ว พี่น้องชายหญิงที่ร่วมแต่บิดาเช่นว่านั้น
ไม่มีสิทธิในมรดกเลย

๔๕. พี่น้องที่ร่วมแต่มารดา มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรผู้สืบสันดานสายชาย
บิดาหรือปู่ ถ้ามีพี่น้องที่ร่วมแต่มารดา

- (๑) คนเดียว ให้พี่น้องที่ร่วมแต่มารดาได้ส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖
(๒) ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ให้พี่น้องที่ร่วมแต่มารดาได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓

ถ้าเจ้ามรดกมีสามี มารดา ย่า หรือยายคนใดคนหนึ่ง พี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดาและพี่น้อง
ที่ร่วมมารดาตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไปแล้ว ให้พี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา หรือพี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดา
มีสิทธิในมรดกภาคฟิรดูร่วมกับพี่น้องที่ร่วมแต่มารดาตามบทบัญญัติในข้อนี้ด้วย แต่พี่น้องที่ร่วมบิดามารดา
เช่นว่านั้นไม่มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ตามบทบัญญัติข้อ ๔๓ อีกต่อไป

ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร ผู้สืบสันดานสายชาย บิดาหรือปู่แล้ว พี่น้องที่ร่วมแต่มารดาเช่นว่านั้นไม่มีสิทธิ
ในมรดกเลย

การปันส่วนแบ่งมรดกในระหว่างพี่น้องตามความในข้อนี้ ให้ปันส่วนเท่ากันแต่ละคน มิเลือกว่าเป็น
ชายหรือหญิง

๔๖. ภายใต้บังคับบทบัญญัติข้อ ๕๐ และ ๕๑ ปู่ มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบิดา

- (๑) ถ้าเจ้ามรดกมีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชาย ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๖ ถ้าบุตรหรือ
ผู้สืบสันดานสายชายนั้นเป็นหญิงทั้งสิ้น ให้ปู่มีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์ด้วย ตามความ
ในบทบัญญัติข้อ ๔๘ (๒) ก. นอกจากสิทธิในมรดกภาคฟิรดู
(๒) ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบุตร หรือผู้สืบสันดานสายชายแล้ว ปู่ไม่มีสิทธิในมรดกภาคฟิรดู แต่ให้มีสิทธิ
ในมรดกภาคอะซอบะห์ตามความในบทบัญญัติข้อ ๔๘ (๒) ข.

๔๗. ย่า^{๒๔} มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ๑ ใน ๖ ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบิดาและมารดา

ยาย^{๒๕} มีสิทธิได้รับมรดกภาคนี้ ๑ ใน ๖ ต่อเมื่อเจ้ามรดกไม่มีมารดา

ถ้าเจ้ามรดกไม่มีมารดา มีแต่ย่าและยาย ให้ย่าและยายนั้นได้รับมรดก ๑ ใน ๖ ร่วมกัน

๒๔. ๒๕. คำว่า "ย่า ยาย" ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๑๘ ๑๕ ๒๐

ส่วนที่ ๔

การแบ่งส่วนมรดกภาคอะซอบะห์

๔๘. ทายาทผู้มีสิทธิในมรดก ภาคอะซอบะห์นี้ กฎหมายอิสลามได้บัญญัติจำแนกไว้ ๑๗ ลำดับ แต่ละลำดับมีสิทธิได้รับมรดกก่อนและหลังดังนี้

- (๑) บุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชาย ในเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชายคนใดคนหนึ่งเลย
- (๒) บิดา ในเมื่อเจ้ามรดกไม่มีบุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชาย ถ้าเจ้ามรดก
 - ก. มีบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชาย ให้บิดามีสิทธิในมรดกภาคพัรดูด้วย ตามความในบทบัญญัติข้อ ๓๙ (๑) ก. นอกจากสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์นี้
 - ข. ไม่มีบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชาย ให้บิดามีสิทธิในมรดกภาคอะซอบะห์นี้ เท่านั้น ไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัรดู ตามความในบทบัญญัติข้อ ๓๙ (๑) ข.

ถ้าเจ้ามรดกไม่มีบิดาแม่แต่ปู่ ให้ปู่มรดกภาคอะซอบะห์ เช่นว่านั่นแทนที่บิดา และให้มีสิทธิหรือไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัรดู ตามความในบทบัญญัติ ข้อ ๔๖.

- (๓) ทายาทอื่นอีก ๑๕ ลำดับ ได้แก่บุคคลต่อไปนี้
 - ก. พี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมบิดามารดา
 - ข. พี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมแต่บิดา
 - ค. บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมบิดามารดา
 - ฌ. บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมแต่บิดา
 - ง. บุตรชายของลำดับ ค. หรือ ฌ. หรือ หลานของลำดับ ค. หรือ ฌ. โดยสลับกันไปมา เช่นที่ว่านี้ จนกว่าจะขาดสายชาย ผู้สืบสันดานสายชายของลำดับ ค. หรือ ฌ. แล้วแต่กรณี
 - จ. พี่ชายหรือน้องชายของบิดา ที่ร่วมบิดามารดา
 - ฉ. พี่ชายหรือน้องชายของบิดา ที่ร่วมแต่บิดา
 - ช. บุตรชายของพี่ชาย หรือน้องชายที่ร่วมบิดามารดา
 - ซ. บุตรชายของพี่ชาย หรือน้องชายที่ร่วมแต่บิดา
 - ณ. บุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชายของลำดับ ช. หรือ ซ. สลับกันไปมา โดยอนุโลมตามความที่บัญญัติไว้ในลำดับ ง. จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชาย ของลำดับ ช. หรือ ซ. แล้วแต่กรณี
 - ญ. พี่ชายหรือน้องชายของปู่ ที่ร่วมบิดามารดา
 - ฎ. พี่ชายหรือน้องชายของปู่ ที่ร่วมแต่บิดา
 - ฏ. บุตรชายของพี่ชาย หรือน้องชายของปู่ที่ร่วมบิดามารดา
 - ฐ. บุตรของพี่ชายหรือน้องชายของปู่ที่ร่วมแต่บิดา

ท. บุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชายของลำดับ ฎ. หรือ ฐ. สลับกันไปมา โดยอนุโลมตามความที่บัญญัติไว้ในลำดับ ง. จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานของลำดับ ฎ. หรือ ฐ. แล้วแต่กรณี

๔๙. ภายใต้บังคับบทบัญญัติต่อไปนี้ ตราบิดาทายาทตั้งที่ระบุไว้ในข้อ ๔๘ ในลำดับก่อนยังมีชีวิตอยู่ ทายาทผู้ที่อยู่ในลำดับถัดลงไปไม่มีสิทธิในมรดกภาคอะช่ออะห์เลย

ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่ออะห์นั้นได้รับมรดกภาคนี้เต็มทั้งภาค ถ้ามีทายาทผู้มีสิทธิหลายคน จึงให้แบ่งปันกันตามส่วน

การร่วมสมบัติมรดกระหว่างปู่กับพี่น้อง

๕๐. ถ้าปู่มีสิทธิในมรดกภาคอะช่ออะห์ ตามบทบัญญัติในข้อ ๔๖ นั้น และเจ้ามรดกมีพี่น้องที่ร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาด้วยแล้ว ให้พี่น้องเช่นว่านั้น ได้รับมรดกภาคอะช่ออะห์ร่วมกัน และในลำดับเดียวกับปู่ด้วย โดยแบ่งส่วนกันดังนี้ คือ

(๑) ถ้ามีพี่น้องเป็นชาย ๑ คน และหญิง ๒ คน ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๒

(๒) ถ้ามีพี่น้องเป็นชาย ๑ คน และหญิง ๑ คน หรือหญิง ๓ คน ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๕

(๓) ถ้ามีพี่น้องเป็นชายหรือหญิงกิติจำนวนเป็นอย่างอื่น ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓ ส่วนมรดกซึ่งเหลือจากแบ่งให้ปู่ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ให้ตกได้แก่พี่น้องของเจ้ามรดก

๕๑. ถ้าผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะช่ออะห์ ตามบทบัญญัติในข้อ ๔๖ (๑) และเจ้ามรดกมีพี่น้องที่ร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา ทั้งมีผู้มีสิทธิในมรดกภาคพัรดุกคนใดคนหนึ่งด้วย ซึ่ง

(๑) ถ้าพี่น้องเช่นว่านั้น มีจำนวนตั้งระบุไว้ในวรรค ก. และ ข. ต่อไปนี้ แล้วให้เอาส่วนแบ่งภาคพัรดุก ๑ ใน ๖ ซึ่งปู่มีสิทธิควรได้นั้น รวมเข้ากับมรดกภาคอะช่ออะห์ ได้จำนวนสุทธิเท่าใด ให้พี่น้องเช่นว่านั้นได้รับมรดกส่วนนี้ร่วมกันและในลำดับเดียวกับปู่ โดยแบ่งส่วนกันดังต่อไปนี้ ถ้าพี่น้องเช่นว่านั้นเป็น

ก. ชายคน ๑ หญิงคน ๑ และชาย ๑ คน หรือหญิงไม่เกิน ๓ คน ให้ปู่และพี่ชายน้องชาย ถ้ามี ได้รับส่วนแบ่งคนละ ๒ ส่วน และให้พี่หญิงน้องหญิง ถ้ามี ได้รับส่วนแบ่งคนละ ๑ ส่วน

ข. ชายหญิงมีจำนวนเป็นอย่างอื่น นอกจากที่บัญญัติไว้ใน (๒) แห่งข้อนี้ ให้ปู่ได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓ และให้พี่น้องเช่นว่านั้นได้รับส่วนแบ่ง ๒ ใน ๓

(๒) ถ้าพี่น้องเช่นว่านั้น เป็นชาย ๒ คน หญิง ๔ คน หรือชาย ๔ คน และหญิง ๒ คน ปู่คงมีสิทธิเฉพาะในมรดกภาคพัรดุก ๑ ใน ๖ เท่านั้น ส่วนมรดกภาคอะช่ออะห์ทั้งสิ้น ให้ตกได้แก่พี่น้องเช่นว่านั้น

๕๒. ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานสายชาย และมีพี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาด้วยแล้ว บุตรชายของพี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา และบุตรชายพี่ชายน้องชายของบิดาที่ร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา ไม่มีสิทธิในมรดกภาคอะช่ออะห์เลย

ส่วนที่ ๕

การแบ่งส่วนมรดกภาคชะวิลฮัม

๕๓. ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคชะวิลฮัมนั้น มี ๑๑ จำพวก ดังระบุไว้ต่อไปนี้

- (๑) ตา^{๒๖}
- (๒) มารดาของตา หรือผู้ที่สืบสายโลหิตของมารดาของตาโดยตรงขึ้นไปในเมื่อไม่มีตา
- (๓) พี่น้องของมารดา
- (๔) หลานเกิดแต่บุตรหญิง
- (๕) หลานเกิดแต่หลานหญิง ผู้เกิดแต่บุตรชาย
- (๖) หลานหญิงเกิดแต่พี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา และหลานเกิดแต่พี่หญิงหรือน้องหญิงที่ร่วมบิดามารดา
- (๗) หลานหญิงเกิดแต่พี่ชายน้องชายที่ร่วมแต่บิดา
- (๘) หลานเกิดแต่พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดา
- (๙) หลานเกิดแต่พี่น้องที่ร่วมแต่บิดา
- (๑๐) พี่ชายน้องชายของบิดาที่ร่วมแต่มารดา
- (๑๑) พี่หญิงน้องหญิงของบิดาที่ร่วมบิดามารดา ร่วมแต่บิดา หรือร่วมแต่มารดา

๕๔. การแบ่งปันส่วนมรดกในภาคชะวิลฮัมนี้ ให้แบ่งตามเกณฑ์และส่วนของบุคคลซึ่งทายาทนั้นสืบสิทธิมาเป็นประมาณ กล่าวคือ ทายาทใดสืบสิทธิจากบุคคลผู้มีสิทธิในมรดกภาคพัรดู หรือภาคอะซอบะห์ ก็แบ่งส่วนมรดกให้ทายาทนั้นตามเกณฑ์ และส่วนแห่งบทบัญญัติว่าด้วยการแบ่งมรดกภาคพัรดู หรือภาคอะซอบะห์ แล้วแต่กรณี และให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการนั้นมาใช้บังคับในการแบ่งปัน ตลอดจนการตัดสินคดีซึ่งกันและกันโดยอนุโลม

๕๕. บรรดาทายาทตามที่กล่าวมาในข้อ ๕๓ นั้น สืบสิทธิมาดังนี้

- (๑) ตา มารดาของตาหรือผู้ที่สืบสายโลหิตของมารดาของตาโดยตรงขึ้นไป ในเมื่อไม่มีตา และพี่น้องของมารดาซึ่งสืบสิทธิมาแต่มารดาเจ้าของมรดก
- (๒) หลานเกิดแต่บุตรหญิง หลานเกิดแต่หลานหญิงผู้เกิดแต่บุตรชาย หลานหญิงเกิดแต่พี่ชายน้องชายที่ร่วมบิดามารดา หลานเกิดแต่พี่หญิง น้องหญิงที่ร่วมบิดามารดา และหลานเกิดแต่พี่หญิงน้องหญิงที่ร่วมแต่บิดาซึ่งสืบสิทธิมาแต่มารดาของตน
- (๓) หลานหญิงเกิดแต่พี่ชายน้องชายที่ร่วมแต่บิดาซึ่งสืบสิทธิมาแต่บิดาของตน
- (๔) หลานเกิดแต่พี่น้องที่ร่วมแต่มารดาซึ่งสืบสิทธิมาแต่บิดาหรือมารดาของตน
- (๕) พี่ชายน้องชายของบิดาที่ร่วมแต่มารดาและพี่หญิงน้องหญิงของบิดาที่ร่วมบิดามารดา ร่วมแต่บิดา หรือร่วมแต่มารดา ซึ่งสืบสิทธิมาแต่บิดาของเจ้ามรดก

๒๖. คำว่า "ตา" มีความหมายของคำ "ปู่ ย่า ตา ยาย" ข้อ ๑๘ ๑๕ ๒๐

๕๖. ถ้าเจ้ามรดกมีเจ้าเงิน (คงหมายถึงสมัยมีทาส) และเจ้าเงินได้ปล่อยให้เจ้ามรดกนั้นเป็นอิสระไปแล้ว บรรดาทายาทตามที่กล่าวมาในข้อ ๔๓ นั้น ไม่มีสิทธิในมรดกภาคนี้ ให้ส่วนมรดกนี้ตกให้แก่ผู้ที่เคยเป็นเจ้าเงินนั้น ถ้าผู้ที่เคยเป็นเจ้าเงินนั้นตาย ก็ให้ส่วนมรดกนี้ตกให้แก่ญาติชาย ของผู้เคยเป็นเจ้าเงินนั้นก่อน และหลังตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) บุตรชาย
- (๒) ผู้สืบสันดานสายชาย
- (๓) บิดา
- (๔) พี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมบิดามารดา
- (๕) พี่ชายหรือน้องชายที่ร่วมแต่บิดา
- (๖) บุตรชายของพี่ชาย หรือน้องชายที่ร่วมบิดามารดา
- (๗) บุตรชายของพี่หญิงหรือน้องชายที่ร่วมแต่บิดา
- (๘) ถ้าญาติในลำดับ (๗) ไม่มี ก็ให้ตกให้แก่บุตรชายของญาติในลำดับ (๖) ไม่มี ก็ให้ตกให้แก่บุตรชายของญาติในลำดับ (๗) ถ้าบุตรชายของญาติในลำดับ (๗) ไม่มี ก็ให้ตกให้แก่หลานชายของญาติในลำดับ (๖) ถ้าหลานชายของญาติในลำดับ (๖) ไม่มี ก็ให้ตกให้แก่หลานชายของญาติในลำดับ (๗) โดยสลับกันไปมา เช่นว่านั้นจนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชายของญาติในลำดับ (๖) หรือ (๗) แล้วแต่กรณี
- (๙) ปู่^{๒๗}
- (๑๐) พี่ชายหรือน้องชายของบิดาที่ร่วมบิดามารดา
- (๑๑) พี่ชายหรือน้องชายของบิดาที่ร่วมแต่บิดา
- (๑๒) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายบิดาที่ร่วมบิดามารดา
- (๑๓) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายบิดาที่ร่วมแต่บิดา
- (๑๔) บุตรชาย หรือชายผู้สืบสันดานสายชายของญาติในลำดับ (๑๒) หรือ (๑๓) สลับกันไปมา โดยอนุโลมตามข้อความที่บัญญัติไว้ในข้อ (๘) จนกว่าจะขาดสายชายผู้สืบสันดานสายชายของญาติในลำดับ (๑๒) หรือ (๑๓) แล้วแต่กรณี
- (๑๕) ชายผู้สืบสายโลหิตของปู่โดยตรงขึ้นไป ถ้าไม่มีบุคคลเช่นว่านั้น ให้ส่วนมรดกนี้กลับตกให้แก่ทายาทของเจ้ามรดกผู้มีสิทธิในภาคฟิร์ดูอิก เว้นแต่สามีหรือภริยาของเจ้ามรดก แล้วแต่กรณี ไม่มีสิทธิในส่วนมรดกนี้

๒๗. คำว่า "ปู่" ในที่นี้หมายความเฉพาะบิดาของบิดาเท่านั้น

ส่วนที่ ๖ การรับมรดกแทนที่กัน

๕๗. การรับมรดกแทนที่กันนั้น หมายถึงการบัญญัติให้ผู้สืบสายโลหิตเดียวกันได้เข้ารับมรดกแทนทายาท ตามส่วนที่ทายาทนั้นจะได้รับหากยังมีชีวิตอยู่ก่อนเจ้ามรดกตาย ฉะนั้น ในการที่จะเข้ารับมรดกแทนที่กันตามกฎหมายได้นั้น ต้องปรากฏว่าทายาทได้ตายเสียก่อนเจ้ามรดกแล้ว

การที่กฎหมายได้บัญญัติให้มีการรับมรดกแทนที่กันนี้ ก็โดยที่เล็งเห็นถึงประโยชน์อันควรให้แก่บุตรหลานของทายาทผู้ตายนั้น ถ้ากฎหมายไม่บัญญัติให้มีการรับมรดกแทนที่กันไว้แล้ว ทายาทคนใดตายก่อนก็หมดสิทธิที่จะรับมรดกผู้สืบสายโลหิตของทายาท ผู้ตายนั้นก็ต้องหมดสิทธิไปด้วย ญาติที่ห่างออกไปอาจจะได้เข้ารับมรดกแทน ซึ่งความจริงควรจะตกให้แก่ผู้สืบสายโลหิตที่สนิทกว่าตามลำดับ จึงจะเป็นการยุติธรรม

๕๘. ในกรณีอื่นเกี่ยวกับการให้เข้ารับมรดกแทนที่กันนี้ กฎหมายอิสลามได้มีบทบัญญัติไว้ดังความต่อไปนี้

“ในกรณีที่หลักกฎหมายนี้บัญญัติว่า

- (๑) ปู่ ย่า ตา หรือ ยาย มีสิทธิได้รับมรดกนั้น ให้ปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด หรือชายหญิงผู้สืบสายโลหิตของบุคคลเช่นว่านั้น ตามสายที่เป็นชายหรือหญิง แล้วแต่กรณี โดยตรงขึ้นไป มิขาดสาย มีสิทธิรับมรดกแทนที่ได้ในเมื่อไม่มีปู่ย่า ตายายหรือ ปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด หรือผู้สืบสายโลหิตที่สนิทกว่า แล้วแต่กรณี
- (๒) หลานมีสิทธิได้รับมรดกนั้น ให้เหลนหรือผู้สืบสายโลหิตจากเหลนโดยตรงลงไป มีสิทธิรับมรดกแทนที่ได้ในเมื่อไม่มี^{๒๔}หลาน เหลน หรือผู้สืบสายโลหิตที่สนิทกว่า แล้วแต่กรณี^{๒๕}

หมวด ๓

พินัยกรรม

ส่วนที่ ๑

บทเปิดเสร็จทั่วไป

๕๙. พิธีการในเรื่องการทำพินัยกรรมตามหลักการปฏิบัติของกฎหมายอิสลามนั้นย่อมไม่เหมือนกับบทบัญญัติใน ป.พ.พ. เสียทีเดียว ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องธรรมดา แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วก็ต้องถือว่าการปฏิบัติตามพินัยกรรมนั้น ก็คือวิธีการจำหน่ายมรดกของผู้ตายอย่างหนึ่งนั่นเอง หากแต่ว่าวิธีการและผลบังคับแตกต่างกันอยู่หลายประการ อย่างไรก็ตามก็ดี กฎหมายอิสลามก็จะต้องใช้แบบพินัยกรรม ตาม ป.พ.พ. ด้วยเหมือนกัน ดังได้บัญญัติไว้ว่า

๒๔. คำว่า “ไม่มี” (ญาติหรือทายาท) เช่น “ไม่มีบุตร” หมายความว่าไม่มีบุตรเลย หรือว่าเคยมี แต่บุตรนั้นตายเสียก่อนแล้ว

๒๕. ดู ข้อ ๔๔ วรรคสุดท้ายในกรณีผู้มีสิทธิรับมรดกแทนที่บิดาประกอบอีกแห่งหนึ่งด้วย

“การทำพินัยกรรมต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้ และบทบัญญัติว่าด้วยแบบแห่งการทำพินัยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”

๖๐. ททรัพย์สินบางอย่างกฎหมายอิสลาม ห้ามมิให้ทำพินัยกรรมยกให้แก่บุคคลใดดังบัญญัติไว้ว่า

“ห้ามมิให้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ ห้ามยึดถือ^{๓๐} ตามอิสลามบัญญัติ เฉพาะสุนัข สุกร และสุราให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง”

ส่วนที่ ๒

ความสามารถในการทำพินัยกรรม

๖๑. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติถึงลักษณะและคุณสมบัติของบุคคลผู้ที่ได้รับการรับรองว่า เป็นผู้ที่มีสิทธิ และสามารถทำพินัยกรรมได้ไว้ดังต่อไปนี้

“บุคคลซึ่งมีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ มีสติสมบูรณ์ ความคิดอ่านเป็นปกติ และจิตใจไม่พัวพันเพื่อน อาจทำพินัยกรรมและกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สิน หรือสิทธิเก็บกินแห่งทรัพย์ของตนได้โดยการเจตนาออกโดยชัดแจ้งเป็นคำสั่งครั้งสุดท้าย”

ส่วนที่ ๓

ข้อกำหนดและผลบังคับตามพินัยกรรม

๖๒. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติไว้ว่า การทำพินัยกรรม ให้ทำได้ แต่เพื่อยกทรัพย์สินให้แก่บุคคลซึ่งไม่มีสิทธิในมรดกภาคพัสดูหรืออะช่อบะห์ และเพื่อการทำศพตนเอง หรือศพบุคคลอื่นตามที่ระบุไว้ในข้อ ๖๘. (๑) ถึง (๖) และจะมีผลบังคับได้เพียงไม่เกิน ๑ ใน ๓ ของกองมรดกทั้งสิ้น ถ้าพินัยกรรมกำหนดทรัพย์สินไว้รวมกันเกินกว่า ๑ ใน ๓ ก็คงให้มีผลบังคับได้เพียง ๑ ใน ๓ และเฉลี่ยลดส่วนแบ่งปันลงตามส่วน

ถ้าค่าใช้จ่ายในการทำศพกำหนดเงื่อนไขไว้เป็นการต้องห้ามตามอิสลามบัญญัติ ให้ถือว่าข้อกำหนดเงื่อนไขนั้นเป็นอันไร้ผล

ข้อกำหนดพินัยกรรมที่เป็นโมฆะ

๖๓. ข้อกำหนดในพินัยกรรมบางอย่างจะต้องตกเป็นโมฆะ ดังที่กฎหมายอิสลามระบุไว้ตามความต่อไปนี้

(๑) ตัดทายาทของตนคนใดคนหนึ่งไม่ได้รับมรดก

(๒) กำหนดให้ทายาทผู้มีสิทธิในมรดกภาคพัสดู หรือภาคอะช่อบะห์คนใดคนหนึ่งมีสิทธิในมรดกเพิ่มขึ้น หรือลดลงผิดแผกจากส่วนได้ ซึ่งบุคคลจะต้องได้รับตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอิสลามมีเลือกกว่ามีเงื่อนไขประการใดหรือไม่

๓๐. คำว่า “ทรัพย์ห้ามยึดถือ” หมายความว่า สัตว์หรือสิ่งของบางประเภทซึ่งมิโอนให้คนได้โดยชอบด้วยอิสลามบัญญัติ เช่น สัตว์ดุร้ายโดยกำเนิด สัตว์เลื้อยคลานซึ่งอยู่บกเป็นอาจิดน สัตว์ห้อยโหนซึ่งยังมีได้ฝึกหัดให้ใช้การได้ สัตว์กระโดด มด สุนัข สุกร ลูกสัตว์ ซึ่งยังมีได้พรางจากแม่ เว้นแต่จะโอนลูกสัตว์และแม่สัตว์ไปด้วยกัน หรือแม่สัตว์นั้นตาย ซากสัตว์ซึ่งตายเองหรือชำแหละมิถูกต้องซึ่งห้ามรับประทานตามอิสลามบัญญัติ ศพ สุรา เครื่องดนตรี ซึ่งมีได้มีไว้เพื่อการทวาร เครื่องอุปกรณ์ในการพนันโดยตรง

- (๓) ให้รักษาของมรดกทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วนไว้ไม่ให้แบ่งปัน หรือให้แบ่งปันเฉพาะผลประโยชน์แห่งกองมรดกนั้นโดยมีหรือไม่มีกำหนดเวลาก็ดี
- (๔) ยกทรัพย์สินโดยกำหนดเงื่อนไขให้ใช้เพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่งอันต้องด้วยข้อห้ามตามอิสลามบัญญัติ เช่นกำหนดให้ใช้ที่ดินเป็นสถานที่เล่นการพนันหรือมหรสพ เป็นต้น
- (๕) ยกพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานให้แก่บุคคลซึ่งไม่ได้เป็นอิสลามศาสนิก

แม้ว่าในพินัยกรรมจะได้กำหนดการเป็นโมฆะไว้หลายข้อก็ตาม แต่ถ้าข้อใดข้อหนึ่งตกเป็นโมฆะ พินัยกรรมก็ย่อมเสียไปเฉพาะข้อนั้น ส่วนข้ออื่นที่มีได้เป็นโมฆะ ก็คงมีผลบังคับสมบูรณ์ตามกฎหมายอิสลามแห่งลักษณะนี้

การได้รับสิทธิตามพินัยกรรม

๖๔. ผู้รับพินัยกรรมจะมีสิทธิตามพินัยกรรมได้ก็ต่อเมื่อตนเอง หรือตัวแทนได้แปลงวาจารับตามคำสั่งในพินัยกรรมต่อหน้าผู้มีสิทธิรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินมรดกภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดกตาย หรือนับแต่ผู้นั้นได้รู้หรือควรจะได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก แต่อย่างไรก็ดีมิให้เกิน ๑๐ ปี

๖๕. ถ้าผู้รับพินัยกรรมเป็นผู้เยาว์^{๓๑} ผู้ไร้ความสามารถ^{๓๒} ผู้เสมือนไร้ความสามารถ^{๓๓} หรือตายก่อนแปลงวาจารับคำสั่งตามข้อ ๖๔. บิดาหรือปู่^{๓๔} ในเมื่อไม่มีบิดาหรือตัวแทนของบิดาหรือปู่ เช่นว่านั้น เป็นผู้แปลงวาจารับแทนก็ได้

ส่วนที่ ๔

แบบพินัยกรรม

๖๖. ในเรื่องแบบพินัยกรรมนั้น กฎหมายอิสลามได้บัญญัติไว้ว่า ให้ปฏิบัติตามแบบดั่งที่บัญญัติไว้ในป.พ.พ. ซึ่งตามในแห่งข้อ ๕๕ นั้น คงหมายความถึงแบบแห่งการทำพินัยกรรมตามมาตรา ๑๖๕๕ ที่ได้วางบทบังคับไว้ดังมีความว่า พินัยกรรมนั้นจะทำได้ก็แต่ตามแบบใดแบบหนึ่งดั่งที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ (ป.พ.พ. บรรพ ๖ ลักษณะ ๓ หมวด ๒)

ซึ่งสรุปแล้วปรากฏว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้ระบุข้อความเป็นการกำหนดแบบพินัยกรรมไว้รวมทั้งหมด ๕ แบบด้วยกัน คือ^{๓๕}

๑. พินัยกรรมแบบธรรมดา
๒. พินัยกรรมแบบเขียนเอง
๓. พินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง

๓๑. คำว่า "ผู้เยาว์" ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๓

๓๒. คำว่า "ผู้ไร้ความสามารถ" ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๒

๓๓. คำว่า "ผู้เสมือนไร้ความสามารถ" ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๑

๓๔. คำว่า "ปู่" ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๑๘ ๑๕ ๒๐

๓๕. ดูกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา ๑๖๖๒ แห่ง ป.พ.พ. (เรื่องการทำพินัยกรรม) ในภาคผนวกท้ายหนังสือนี้

๔. พินัยกรรมแบบเอกสารลับ

๕. พินัยกรรมทำด้วยวาจา

หมวด ๔

วิธีการจัดการและแบ่งปันทรัพย์มรดก

ส่วนที่ ๑

ผู้มีสิทธิรวบรวมและจำหน่ายมรดก

๖๗. กฎหมายอิสลามได้บัญญัติในเรื่องสิทธิรวบรวมและการจัดจำหน่ายมรดกของผู้ตายไว้ดังต่อไปนี้ เมื่ออิสลามศาสนิกผู้ใดตาย และมีทรัพย์สินเป็นมรดก วลี ๑ ของเจ้ามรดก ผู้จัดการมรดกตามพินัยกรรม หรือทายาท ซึ่งได้รับมอบหมายจากทายาทอื่นมีสิทธิรวบรวมและจำหน่ายมรดก

ถ้าไม่มีวลี หรือผู้จัดการมรดก หรือบุคคลเช่นว่านั้น ไร้ความสามารถ อยู่ห่างไกลไม่สามารถจัดการมรดก ได้ภายในเวลาอันสมควร หรือมิยินยอมจัดการมรดก และไม่มีทายาทที่ได้รับมอบหมายแล้ว ทายาทคนใดคนหนึ่ง จะร้องขอให้ศาลตั้งผู้จัดการมรดกขึ้นก็ได้

ในการดำเนินการรวบรวมและจำหน่ายมรดกนั้น วลี ผู้จัดการมรดกหรือทายาทจะแต่งตั้งตัวแทน ให้จัดการแทนตนก็ได้

ส่วนที่ ๒

วิธีการจัดจำหน่ายมรดก

๖๘. วลี^{๖๖} ผู้จัดการมรดก ทายาท หรือตัวแทนของบุคคลเช่นว่านั้น ต้องจัดการจำหน่ายมรดกไป โดยเร็วภายในเวลาอันสมควร และต้องจำหน่ายเป็นลำดับก่อนและหลังกันดังต่อไปนี้

(๑) บริจาคทาน^{๖๗} ถ้ามรดกนั้นต้องด้วยเกณฑ์บริจาคทานตามหลักอิสลามบัญญัติ

(๒) ชำระสินไหมทดแทน ในการที่เจ้ามรดกประทุษร้ายต่อชีวิตหรือร่างกายบุคคล

๖๖. คำว่า "วลี" หมายถึงชายผู้ทรงสิทธิประกอบพิธีสมรสให้หญิงหรือชายในกรณีที่เขายังไม่บรรลุนิติภาวะหรือวิกลจริต ซึ่งนำมาบัญญัติในกรณี ดำเนินการจัดแบ่งมรดกตามกฎหมายอิสลามด้วยโดยอนุโลม วลี ตามลักษณะนี้ แบ่งออกเป็น ๒ จำพวก คือ

(๑) วลีคอต คือ ชายที่เป็นญาติของหญิง (หรือของชาย) ได้แก่บุคคลผู้มีสิทธิเป็นวลีได้ก่อนและหลังตามลำดับ รวม ๑๑ ลำดับ ดังต่อไปนี้ ก. บิดา ข. ปู่ และอีก ๑๕ ลำดับ ได้แก่บุคคลซึ่งเป็นทายาทอื่นที่ระบุตามข้อ ๔๘ (๓) ตั้งแต่ ก. ถึง ข. และ

(๒) วลีบังฮูดู คือ ผู้เป็นหรือเคยเป็นเจ้าเงินของทาสหญิง หรือบรรพบุรุษของทาสหญิงตามระบุในข้อ ๕๖ วรรคแรก ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเป็นวลีได้ และบุคคลอื่นในวรรค ๒ อีก ๑๕ ลำดับ โดยอนุโลม

๖๗. คำว่า "บริจาคทาน" หมายความว่าผู้ใดได้ทรัพย์สินมา หรือเป็นเจ้าของนั้นอันมีจำนวนแน่นอนอันล่วงระยะเวลาตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป นับแต่วันได้ ทรัพย์สินหรือวันเกิดมูลหนี้ (ในอัตราร้อยละ ๒ ครั้ง ของค่าแห่งมูลค่าของทรัพย์สินที่สามารถคิดเป็นตัวเงินได้ หรือคำนวณตามอัตราส่วนของสัตว์เป็น เช่น โค กระบือ แพะ หรือแกะ และอัตราส่วนของพืชผลธัญญาหาร เช่น ข้าว ถั่ว เป็นต้น) ถ้าทรัพย์สินหรือหนี้ที่ได้มานี้ได้มายังได้มายังไม่ครบรอบ ๑ ปี ก็ไม่ต้องบริจาค ถ้าได้มากกว่าครบรอบปีแล้ว เศษที่ไม่ครบรอบปีไม่ต้องคำนวณส่วนบริจาค

๗๑. ในเรื่องการฟ้องคดีเกี่ยวกับการจัดการมรดกนั้น ป.พ.พ. มาตรา ๑๗๓๓ วรรค ๒ ได้บัญญัติว่า “คดีเกี่ยวกับการจัดการมรดกนั้น มิให้ทายาทฟ้องเกินกว่า ๕ ปี นับแต่การจัดการมรดกลิ้นสุดลง”

หมวดที่ ๕

มรดกที่ตกทอดเป็นของแผ่นดิน

๗๒. ตามกฎหมายอิสลาม ได้บัญญัติไว้ว่า “มรดกดังต่อไปนี้ ให้ตกทอดเป็นของแผ่นดิน คือ

- (๑) ทรัพย์สินห้ามยึดถือ^{๕๐} ตามอิสลามบัญญัติเฉพาะสุนัข สุกร และสุรา
- (๒) ทรัพย์สินซึ่งไม่มีผู้รับมรดก”

หมวดที่ ๖

อายุความมรดก

๗๓. อายุความหมายถึง กำหนดเวลาที่จะฟ้องร้องให้ศาลวินิจฉัยบังคับคดีในเรื่องนี้ปรากฏว่า ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้บัญญัติไว้ตามมาตรา ๓ ความว่าในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้น ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นทั้งโจทก์และจำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้น เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก

๗๔. ตาม ป.พ.พ. มาตรา ๑๗๕๔ ได้บัญญัติไว้ว่า ห้ามมิให้ฟ้องคดีมรดกเมื่อพ้นกำหนด ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย หรือนับแต่เมื่อทายาทโดยธรรมได้รู้ หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก และคดีฟ้องเรียกตามข้อกำหนดในพินัยกรรมก็มีให้ฟ้อง เมื่อพ้นกำหนด ๑ ปี นับแต่เมื่อผู้รับพินัยกรรมได้รู้ หรือควรได้รู้ถึงสิทธิซึ่งตนมีอยู่ตามพินัยกรรมเช่นเดียวกัน

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา ๑๘๘ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ถ้าสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ อันมีต่อเจ้ามรดกมีกำหนดอายุความยาวกว่า ๑ ปี มิให้เจ้าหนี้นั้นฟ้องร้องเมื่อพ้นกำหนด ๑ ปี นับแต่เมื่อเจ้าหนี้ได้รู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก

ถึงอย่างไรก็ดี สิทธิเรียกร้องตามที่ว่ามาในวรรคก่อน ๓ นั้น มิให้ฟ้องร้องเมื่อพ้นกำหนด ๑๐ ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดกตาย

๗๕. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๗๕๕ บัญญัติว่า อายุความ ๑ ปี นั้นจะยกขึ้นต่อสู้ได้ก็แต่โดยบุคคลซึ่งเป็นทายาทหรือบุคคลซึ่งชอบที่จะให้สิทธิของทายาทหรือผู้จัดการมรดก

บันทึก

ประกาศกำหนดอายุความมรดกในระหว่างคนนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเสนอบติกระทรวงมหาดไทยประกาศเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ร.ศ. ๑๒๔ ระยะเวลาที่จะให้ฟ้องร้องต่อศาลได้ภายในกำหนด ๑ ปี

๕๐. คำว่า “ทรัพย์สินห้ามยึดถือ” ดูคำวิเคราะห์ศัพท์ ข้อ ๓๐

บันทึก

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๐/๒๔๘๘ คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นทายาท และยกอายุความ ๑ ปี ขึ้นต่อสู้ได้

- (๓) ใถ่ถอนทรัพย์สินที่เจ้ามรดกได้อ่าวางประกันไว้ โดยจำนำหรือจำนองรวมทั้งชำระหนี้ค่าทรัพย์สินด้วย
- (๔) ใช้จ่ายในการทำศพบุคคล ซึ่งเจ้ามรดกจำต้องอุปการะเลี้ยงดู^{๓๘} รวมทั้งภริยาของเจ้ามรดกเอง โดยมีเลือกว่ากำลังอยู่กินด้วยกันฉันท์สามีภริยาหรือได้ขาดจากสมรส แต่ยังคงอยู่ในเขตอิตตะห์หรือจอิ^{๓๙} ซึ่งตายก่อนเจ้ามรดกด้วย
- (๕) ใช้จ่ายในการทำศพเจ้ามรดก
- (๖) ชำระหนี้อื่น ๆ
- (๗) ปฏิบัติตามคำสั่งในพินัยกรรม ภายใต้บังคับข้อบัญญัติลักษณะว่าด้วยพินัยกรรม
- (๘) แบ่งปันแก่ทายาท

๖๙. ค่าใช้จ่ายในการทำศพ ตามที่ได้บัญญัติไว้ในข้อ ๖๘. (๔) และ (๕) นั้น ต้องไม่จ่ายให้สิ้นเปลืองเกินฐานะของเจ้ามรดก และทั้งไม่ต้องข้อห้ามตามอิสลามบัญญัติด้วย และจะจ่ายได้เพียง ๖ ประเภทเท่านั้น คือ

- (๑) ค่าน้ำนมและค่าอาบน้ำศพ
- (๒) ค่าห่อศพไม่เกิน ๑ ชั้น
- (๓) ค่าโลงบรรจุศพ
- (๔) ค่าหามศพ
- (๕) ค่าฝังศพ
- (๖) ค่าที่ดินสำหรับฝังศพ

๗๐. ถ้าวิลี ทายาทผู้รับมรดก หรือผู้จัดการมรดก หรือตัวแทนของบุคคลเช่นว่านั้น มิจัดการทำศพหรือมิยินยอมจัดการทำศพ หรือมิสามารถจัดการทำศพ อิสลามศาสนิกชนผู้ใดผู้หนึ่งจะเข้าจัดการทำศพ และมรดกตั้งที่ได้บัญญัติไว้ตามข้อนี้โดยลำพังก็ได้

๓๘. อุปการะเลี้ยงดู หมายถึง ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป จำต้องอุปการะผู้สืบสายโลหิตลงมาเป็นชาย ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ (ดูคำอธิบายคำบรรลุนิติภาวะตามบันทึกท้ายฟุตไนต์นี้) ให้อุปการะเลี้ยงดูจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะ และถ้าบรรลุนิติภาวะแล้ว ให้อุปการะเลี้ยงดูแก่ผู้ทุพพลภาพซึ่งมิสามารถหาเลี้ยงตนเองได้ และถ้าเป็นหญิง ให้อุปการะเลี้ยงดูจนกว่าจะตกไปอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของสามี ถ้าผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปคนใดสามารถอุปการะเลี้ยงดูผู้สืบสายโลหิตโดยตรงดังกล่าวข้างต้นได้แล้ว ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่ห่างกว่าหมดยกหน้าที่รับผิดชอบ ในกรณีและผู้สืบสายโลหิตได้ตรงลงมา จำต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป และภริยาของผู้สืบสายโลหิต โดยตรงขึ้นไปนั้น ซึ่งไร้ทรัพย์สิน ถ้าผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมาคนใดสามารถอุปการะเลี้ยงดูผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป และภริยาผู้ซึ่งไร้ทรัพย์สินดังกล่าวได้แล้ว ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงลงมาที่ห่างกว่าหมดยกหน้าที่รับผิดชอบ

บันทึก

คำว่า "บรรลุนิติภาวะ" อันชอบด้วยกฎหมายอิสลามนั้น หมายถึงบุคคลที่พ้นจากภาวะผู้เยาว์ คือ

- (๑) มีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ หรือ
- (๒) มีอายุ ๕ ปี หย่อน ๑๕ วัน ถ้าปรากฏว่าน้ำหนักเคลื่อนด้วยประการใด ๆ ก็ดี (ไม่ว่าชายหรือหญิง) หรือถ้าเป็นหญิงซึ่งได้หลังโลหิตระดูโดยมีกำหนดไม่ต่ำกว่า ๑ วัน ๑ คืนบริบูรณ์ โดยหลังติดกันในระหว่าง ๑๕ วัน ๑๕ คืน

๓๙. คำว่า "อิตตะห์หรือจอิ" หมายความว่าอิตตะห์ ซึ่งขาดจากการสมรส เป็นรือจอิ (ดูคำว่า "รือจอิ" ข้อ ๑๔ และ "อิตตะห์" ข้อ ๑๔)

